STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04435

UNZER VORT

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ז. יעפרויקין ח. בעז (בעזפראָזוואַני)

אונזער וואָרט

ליטעראַריש-געזעלשאַפטלאַכע
כרעסטאָמאַטיע

הויפט־פאַרקויף:
מאַקס נ. מייזעל פאַרלאַג
424 גרענד סט., ניו־יאָרק, נ. י.

1933

Copyright by
S. YEFROIKIN and
H. BESPROSVANY
New York, N. Y., 1932

490

געדרוקט אין דער אַסטאָריאַ פרעס

61 איסט 4טע גאַס, ניו־יאָרק, נ. י.

אינהאַלט

●

I. אַרבעטער־קינדער

1. די גויט — מאַני לייב — — 1
2. אין ערגעץ־לאַנד — י. ל. פּרץ 4
3. אַ אינגל — מאַני לייב — — 11
4. באָדי — ש. סיימאָן — — — 11
5. ניט פּראָמאָוטעד—ב. באָטווינ יק 19
6. דאָס קעצל — א. לעיעלעס — 23
7. מען שיקט שיקלעך נאָך דער שיקע־שער — משה טאַדיר — 23
8. יאָסעלע ברען — ל. גאַרעליק — 27
9. קוואַס — שלום־עליכם — — 28
10. פאַרלאָרן דעם באַלעבאָס — — ז. ליבין — 36
11. אַ מיידעלע ביים קאָמין — — מאַני לייב — 40
12. שאַין, אַ שאַין — — אפרים אויערבאַך — 41
13. ווען דער פּאַפּאַ סטרייקט — — ז. ליבין — 43
14. דאָס נעגער־אינגל בוקער טי— — אפרים אויערבאַך — 46
15. אין רעגן און אין קעלט — — מאָרים ווינטשעווסקי — 48
16. אַן אומזיסטער חשד — — ל. קאָברין — 50
17. חברים — לאה ק. האָפמאַן — 54
18. דאָס גרעזל — א. ליעסין — 59
19. געלט — יעקב קרעפּליאַק — 60
20. אַ ניו־יאָרקער בילד — — אברהם רייזען — 68
21. די מעשה פונם נעגערל און שלעגערל — ז. וויינפּער —— 69
22. דזשין גייט אַרבעטן (פון יודזשין וויקטאָר דעבס יוגנט־יאָרן) — נפתלי גראָס — 70
23. אַ מאַרש פון אַרבעטער־קינדער — מוטער דזשאָנס (אידיש: פּ. געליבטער) — — — — — 74
24. אַ מעשה וועגן זיך—מאַני לייב 82
25. די יוגנט פון אַ רעוואָלוציאָנער (פון פערדינאַנד לאַסאַלס יוגנט־יאָרן) — י. ב. ביילין — — 88
26. אינגלווייז — ה. לייוויק —— 95

II. נויט און קאַמף

1. מיין איינגעלע — מ. ראָזענפעלד 96
2. מענדלס חלום — ז. ליבין — 98
3. פון אַלע טעג — ר. אייזלאַנד — 106
4. אין שאַפּ — שלום־עליכם — 109
5. מיר סטרייקן — שלום־עליכם — 112
6. אַ פּיקעט־לאַין — ז. ליבין — 114
7. צוויי ברידער — י. ל. פּרץ — 118
8. געלעכערטע הויזן — — י. אָפּאַטאָשו — 122
9. אין גאָלדענעם לאַנד — — משה לייב האַלפּערן — 126
10. דער בלייכער אַפּריטער — — מאָרים ראָזנפעלד — 127
11. ווען פון זיי — ז. ליבין — 128
12. דער אַלטער שניידער — — מאָרים ראָזנפעלד — 130
13. די מאַשין — י. אַפּאַטאָשו — 133
14. אַרבעט זוכן — ה. לייוויק — 138
15. שניי־קערער — ז. וויינפּער — 139
16. איטאַליענער — נפתלי גראָס — 140
17. ניט זיכער מיטן לעבן (בילדער פון דער סאַוט) — ירחמיאל לאַזאַרסאָן — — — — — — — 141
18. אין ברעד־לאַין — י. אַדלער — 146
19. אַ דעמאָנסטראַציע — — י. אָפּאַטאָשו — 149
20. דעבס פירט די באַן־אַרבעטער אין סטרייק — נפתלי גראָס — — 154
21. אַ פּשוט׳ע מעשה — א. לעיעלעס 158
22. מיין קינדהייט (געשריבן ספּעציעל פאַר „אונזער וואָרט“) — ז. ליבין — 160
23. דער אַרבעטער־רינג — — ל. פאָגעלמאַן — 163
24. אין דעם לאַגער פון די אָרימע — ב. י. ביאַלאָסטאָצקי — 169
25. צום ערשטן מאַי (קאַרטון) — י. פּאָשקאָ — — 171
26. אַרבעטער ברידער — י. סלאָנים 172
27. דער ערשטער מאַי (פריי נאָך יאַן קאָרטשאַק) — — — — 173
28. דער ערשטער מאַי — — ז. סעגאַלאָוויטש — 175
29. די שיקאַגער מאַרטירער — — ב. וויינשטיין — 175
30. דער ערשטער מאַי אַמאָל — — ש. לעווין — 178
31. די שבועה (הימן) — — — 183
32. געבראַכט די פאָן — יעקב פּאַט 184
33. איבערנאַכט גרוי געוואָרן — — יעקב פּאַט — 191
34. דער ערשטער מאַי פּאַראַד אין יאָר 1886 (ערינערונגען) — — ב. וויינשטיין — 195
35. וואַכט אויף — ד. עדלשטאַט — 196
36. אין קאַמף — ד. עדלשטאַט — 197
37. הירש לעקערט — אסתר — — 197
38. דער אינטערנאַציאָנאַל (הימן) 200
39. די קאָסע און דער סערפּ — — ז. וויינפּער — 201
40. ניו־יאָרק — א. לעיעלעס — 203
41. דאָס ליד פון אַרבעט — ש. פרוג 203
42. קאַרל מאַרקס (פון דער „קליינער פאָלקס־ציטונג“) — 204
43. די וואַנט — א. רייזען — — 210
44. דאָס ליד פון סאַקאָ און וואַנזעטי — נפתלי גראָס — 211
45. סאַקאָ און וואַנזעטי — — ב. ראָבערטס — 212

III. מלחמה

1. מיר וועלן קיין קאָרן... — — יעקב אַדלער — 216
2. איך געזעגן זיך מיט דער מאַמען (זכרונות פון אַ אידישן סאָלדאַט אין דער אַמעריקאַנער אַרמיי)— — י. פרידמאַן — 216
3. מע טרייבט — ש. ראָסין — 221
4. ביינאַכט — י. פרידמאַן — — 222
5. דריי סאָלדאַטן — — ב. י. ביאַלאָסטאָצקי — 229
6. אַ ציג מעקעט — י. פרידמאַן 230
7. מלחמה — א. רייזען — — 234
8. דאָס געוויין פון די שטומע חיות — עריק מ. רעמאַרק — 235
9. אויפן שלאַכטפעלד—וו. גאַרשין 243
10. דעם ברודערס קוילן — — אברהם רייזען — 249
11. דעבס און די וועלט־מלחמה— — נפתלי גראָס — 255
12. אַן אויסלענדער איז ביליק— — י. פרידמאַן — 260
13. נאָכווייען פון דער מלחמה — — י. פרידמאַן — 263
14. דאָס נייע ליד — א. רייזען — 269

IV. דאָס אידישע קינד אין דער אַלטער היים

1. מיין רבי און זיין באַהעלפער— — י. קאַפּעלאָוו — 270
2. מיין חדר — י. קאַפּעלאָוו — 273
3. קינדער־יאָרן — י. ל. פרץ — 277
4. ווען עסט די מאַמע—א. רייזען 281
5. מיינע ערשטע האָנאָראַרן — — אברהם רייזען — 287
6. שמואליק דער יתום — — שלום־עליכם — 291
7. די נייע לאַטע — א. רייזען — 300
8. ישיבה־יאָרן — א. קאַצאָוויטש 305
9. רייזעלע — א. רייזען — — — 308
10. דער גנב — י. ראָזענפעלד — 313
11. אין דער לערע — שלום אַש — 321
12. די פאָן — שלום־עליכם — — 331
13. חנוכה־געלט — שלום־עליכם — 337
14. פורים צו דער סעודה — — שלום־עליכם — 344
15. אליהו־הנביא—שלום־עליכם — 349
16. דאָס וועלדל — מ. ספּעקטאָר — 352

V. מעשיות און לעגענדעס

1. דער צויבערמאַן — יהואש — 358
2. אַ מאַמעס טרערן—ד. איינהאָרן 359
3. יאָסל קלעזמער ראַטעוועט מיט זיין שפּילן דעם אַרענדאַר — — נפתלי גראָס — 367
4. זיבן גוטע יאָר — י. ל. פּרץ 369
5. דער פרעמדער — מאַני לייב — 373
6. דער געפאַנגענער רב פון ראָטענבורג — שלום אַש —— 378
7. דער שטריק-דרייער (פאָלק-מעשה) — י. ל. כהן ——— 382
8. אַ מעשה'לע מיט הערשעלע אָסטראָפּאָלער (געשריבן ספּעציעל פאַר „אונזער וואָרט") — בערל באָס — — 386
9. ווי אַזוי בעלם איז געבליבן אָן בעטגעוואַנט — מ. קיפּניס 390
10. ניין בעלמער האָבן זיך געבאָדן — — — — — — — 394
11. דריי מעשה'לאַך וועגן מאָטקע כאַבאַד (געשריבן ספּעציעל פאַר „אונזער וואָרט") — בערל באָס 395

VI. צו די לערער — — — — — — — — — — — — — — 400

קונסט-בילדער און אילוסטראַציעס

1. אַ מיידעלע מיט אַן עפּל — גרויזע — — — — — — — — — — 4
2. מיין הונט — לענדאר — — — — — — — — — — — — — — 16
3. אַ קאַרשן מיידעלע — טשאַמפּיני — — — — — — — — — — 54
4. אַן אַלטער זייגער — מאַרק שאַגאַל — — — — — — — — — 58
5. אַן אָרים איינגל — מורילאָ — — — — — — — — — — — 81
6. אַ פאַבריק — י. ליכטנשטיין — — — — — — — — — — — 108
7. די אַרבעט ברענט — ע. אַרמין — — — — — — — — — — 111
8. סקעבס — — — — — — — — — — — — — — — — — 117
9. מוטער און קינד — גבריאל מאַקס — — — — — — — — — 130
10. די שטאַט-טאַטעס „העלפן" די אַרבעטסלאָזע — זיי שיקן זיי פּאַרקויפן עפּל — — — — — — — — — — 148
11. אויפן סקווער — — — — — — — — — — — — — — 151
12. ערשטער מאַי דעמאָנסטראַציע — מינקאָווסקי — — — — — — 180
13. אין געפענגעניש — מינקאָווסקי — — — — — — — — — — 190
14. קאָסען היי — דופּרע — — — — — — — — — — — — 201
15. קאָנסטרוקציע — י. ליכטנשטיין — — — — — — — — — — 202
16. אין ריי נאָך ברויט (מלחמה-בילד) — מינקאָווסקי — — — — — 234

17. אויף וויסטע וועגן — מינקאָווסקי — 253
18. פאַרטריבענע פון זייערע היימען — מינקאָווסקי — 254
19. געיאָגטע — מינקאָווסקי — 254
20. אין חדר — 271
21. דער רבי און די תלמידים — לאַלאַ — 276
22. אין הויף פון אַ קליין שטעטל — מאַרק שאַגאַל — 290
23. אַ פאַרבלאָנדזשעט שעפעלע — ע. אַרמין — 320
24. אַ סדר — ע. אַרמין — 348
25. צוריק פון וואַלד — ע. אַרמין — 357
26. אַ ווינטער־נאַכט — מאַרק שאַגאַל — 377
27. אַ שמועס — ע. אַרמין — 393

קאַרטונס

1. אַז ס׳גייט ניט, גייט אַלץ קאַפּויער — י. פּאַשקאַ — 49
2. דער מענטש און די מאַשין — ברעסלער — 132
3. אין צייט פון קריזיס — י. פּאַשקאַ — 137
4. דער קריזיס — י. פּאַשקאַ — 145
5. אַ פאַרקערטע וועלט — י. פּאַשקאַ — 168
6. צום ערשטן מאַי — י. פּאַשקאַ — 171
7. אַ מלחמה־מעשה (אַרויסגענומען פון „דיסאַרם", ניו־יאָרק 1932) — 262
8. וואָס די וועלט־מלחמה האָט אָפּגעקאָסט — 267
9. באַוואָפענונג — די לאַסט פון דער וועלט — דאַפּי (פון דער „באַלטימאָר סאַן") — 268

פאָטאָגראַפיעס

1. צייטונגס־פאַרקויפער — פאָטאָגראַפיע פון דער „נעשאַנאַל טשאַילד לייבאָר קאָמיטע" — 28
2. אַ שוך־פוצער — פאָטאָגראַפיע פון דער „נעשאַנאַל טשאַילד לייבאָר קאָמיטע" — 47
3. אַרבעטסלאָזע בעטלען אויפן גאַס איינגעדעקט אין צייטונגען — פאָטאָגראַפיע אַרויסגענומען פון „אַנעמפּלאָיד", ניו־יאָרק 1932 — 138

אַרבעטער־קינדער

מאַני לייב

די נויט

אין ברוקלין אין אַ שטיבל,
אַן וועגט און אַן אַ דאַך,
האָט זיך געוואוינט אַן אָרימאַן
מיט קינדערלאַך אַ סך.

און דאָרט ביי זיי אין שטיבל
איז ניט געווען קיין ברויט,
ווייל דאָרט, אין שטיבל, האָט מיט זיי
געוואוינט די בייזע, גרויע נויט.

דער אָרימאַן פלעגט אויפשטיין
אַז שלאָפן פלעגט די וועלט,
און גיין צופוס ביז אין ניו־יאָרק
פאַרדינען עפּעס געלט.
און אַז די זון פלעגט אויפגיין
און ביז די זון פאַרגייט —
די קינדער פלעגן וויינען שטאַרק:
— אוי, מאַמע, מאַמע, ברויט!

די מאַמע פלעגט דאָס זען
און וויינען שטילערהייט
און טרייסטן אירע קינדערלאַך:
— וואָס דאַרפט איר, קינדער, ברויט?

איר ווייסט דאָך, אַז דער טאַטע
איז אין ניו־יאָרק אַוועק.
ער וועט אייך ברענגען פון ניו־יאָרק
צוויי גרויסע, פולע זעק, —

צוויי פולע זעק מיט חלות,
מיט עפּל און מיט ניס,
מיט קיכעלאַך און שאָקאָלאַד
און טאָרט, ווי האָניק זיס.

די קינדער פלעגן הערן,
זיי האָבן זיך געפרייט,
און פלעגן שוין דעם גאַנצן טאָג
ניט בעטן מער קיין ברויט.

און שטילינקע און גוטע,
געוואַרט ביז שפּעט ביינאַכט
און זען צי דער טאַטע האָט
צוויי זעק אַהיים געבראַכט!

דער אָרימאַן פלעגט קומען
ביינאַכט, פאַרזאָרגט און מיד,
און זאָגן צו די קינדערלאַך:
— היינט האָב איך גאָרנישט ניט.

די קינדער נעמען וויינען:
— אוי, ברויט, אַ שטיקל ברויט!
דער טאַטע שווייגט, די מאַמע זיפצט
און ווינטשט אויף זיך דעם טויט.

די גרויע נויט ביים אויוון —
זי זיצט זיך אויף איר שטיין,
און זעט אַלץ, און פרייט זיך אַלץ,
און שאַרפט זיך אַלץ די ציין.

נאָר איינמאָל האָט געטראָפן,
געשלאָפן איז די וועלט;
דער אָרימאַן גייט אין ניו־יאָרק
פאַרדינען עפּעס געלט.

אַט ערשט איז ער פון שטיבל
צופּוס אַזוי אַוועק, —
און פּלוצלונג קומט ער באַלד צוריק
און טראָגט צוויי פולע זעק.

צוויי פולע זעק מיט חלות,
מיט עפּל און מיט ניס,
מיט קיכעלאַך און שאָקאָלאַד
און טאָרט ווי האָניק זיס.

און נעמט די קינדער וועקן, —
ער וועקט זיי און ער לאַכט:
— שטייט אויף, איר ליבע קינדערלאַך,
זעט וואָס איך האָב געבראַכט!

נו, האָט מען דאָס אין שטיבל
אַביסל זיך געפרייט! —
נאָר ניט געפרייט האָט זיך מיט זיי
די בייזע, גרויע נויט.

פון שרעק איז זי געוואָרן
אַ קליינע, קליינע גריל,
און איז פאַרקראָכן אונטער דיל
און האָט צעוויינט זיך שטיל.

אַ מיידעלע מיט אַן עפּל.

י. ל. פּרץ

אין ערגעץ-לאַנד.

אונטער דער שטאָט, אויף אַ בערגל אַ ליימיק, שטייען גלייך ווי צונויפגעוואַקסענע צוויי קליינע הייזלאַך. אויף הינערשע פיסלאַך שטייען זיי, די הייזלאַך, און עס קאָן זייער זיין, אַז ווען נישט דאָס, וואָס זיי זיינען אַזוי צוזאַמענגערוקט און שפּאַרן אונטער איינס דאָס צווייטע, וואָלטן זיי שוין לאַנג אויף די הינערשע פיסלאַך נישט געשטאַנען; דער ערשטער בעסטער ווינט וואָלט זיי פון בערגל אַראָפּגעטראָגן. — אין איין הייזל האָט געוואוינט אַ האָלצהעקער, וואָס פלעגט אַ גאַנצן זומער-טאָג — און די מעשה (מייסע) אין געווען זומער — שפּאַלטן האָלץ אין די הויפן, — מיט אַ ווייב אַ לעקאַכבעקערן, וואָס פלעגט אַרומגיין אין די רייכע הייזער און באַקן לעקאַך. נישט קיין גרויסע שטאָט געווען, אָבער אַ גענוג רייכע, דאָס

הייסט — געווען אָרימעלייט און פּיל, אָבער רייכע אויך, און די רייכע לייט האָבן ליב לעקאַך צו עסן, אָבער נישט לעקאַך צו באַקן... זיי ווילן זיך נישט אָפּברענגען דאָס פּנים (פּאָנים) ביים פייער פון אויוון און אַריינשטעקן די הענט אין מעל און טייג, — זיי צערטלען די הענט און האַלטן זיי שטענדיק אין די הענטשיקעס...

דאָס צווייטע פּאָרפאָלק איז אויך געווען פאַרנומען אין שטאָט: ער איז געווען אַ טרעגער, וואָס איז געשטאַנען אַ גאַנצן טאָג אין מאַרק, אַרומגעבונדן מיט אַ שטריק און די פּאָלעס אונטערן שטריק פאַרשאַרצט, און אָפּגעוואַרט, מען זאָל אים צורופן פון אַ געוועלב און הייסן ערגעץ אָפּטראָגן סחורה (סכוירע), און זי — זי איז, נישט פאַר אייך, קינדערלאַך, געדאַכט, אַ קראַנקע געווען און דעמאָלט געלעגן אין שפּיטאָל...

אָבער דאָס דערצייל איך אייך נאָר פאַרבייגייענדיק. דער עיקר (איקער) אין דעם מעשה'לע, וואָס איך וויל אייך דערציילן, זיינען די צוויי קינדער, וואָס בלייבן גאַנצע טעג אַליין אין די הייזלאַך, און אַ דריטע פּערזאָן, וואָס וועט צוקומען אויף אַ ווײַלע, מער נישט.

און די צוויי קינדער זיינען געווען: דעם האָלצהעקערס אַ אינגל פון אַ יאָר זיבן-אַכט און דעם טרעגערס אַ מיידל פון אַ יאָר זעקס-זיבן; ווי איר זעט, כמעט (קימאַט) אין איין עלטער.

יאָ, געהייסן האָבן זיי: ער — איציקל, זי — שיינדעלע.

איינמאָל אינדערפרי, אַ שיינער זומער-טאָג געווען, די עלטערע פון די הייזלאַך זיינען שוין לאַנג אין שטאָט, קומט אַרויס פון איין הייזל איציקל, קוקט זיך אום אין אַלע זייטן, צי איז שוין שיינדעלע נישט אַרויסגעקומען, און זעענדיק, אַז נישט, גייט ער צו איר פענצטערל צו און קוקט אַריין; זעט ער, אַז שיינדעלע, נאָך נישט אינגאַנצן אָנגעטאָן, שטייט ביים שיסל וואַסער, זי דאַרף זיך וואַשן, האָט שוין איינגעבויגן דאָס קעפּל און האַלט זיך אָפּ, מן-הסתם (מינאַסטאָם) קיל וואַסער געווען. —

פּויקט ער, איציקל, אין שייבל פון פענצטערל אַריין:

— שיינדעלע!

— וואָס, איציקל?...

— וואַש זיך אָפּ געשווינט, טו זיך אָן און קום אַרויס, מיר וועלן עפּעס טאָן...

— וואָס?

— וועסט שוין זען. עס איז מיר עפּעס איינגעפאַלן... נאָר גע־שווינט, שיינדעלע...

— ווי דו הייסט. — ענטפערט שיינדעלע און הייבט זיך אָן פליעסקען אין וואַסער.

אַז שיינדעלע איז אַרויסגעקומען פאַר דער טיר, איז שוין אַ גרויסע זון געווען. פאַרלייגט זי דאָס פלאַכע הענטל איבער די אויגן און הייבט דאָס קעפּל אויף און דערזעט: איציקל איז אויפן שפּיץ פון ליימיקן בערגל. פייל פון בויגן איז זי צו אים צוגעלאָפן:

— אוי, איציקל, זאָלסט זען, ווי דיינע שוואַרצע האָר שעמערירן אויף דער זון, גלאַנצן שלאָגן פון זיי!

הייבט צו איר איציקל, וואָס איז אויפן ליים געלעגן, די אויגן אויף:

— און פון דיינע — זאָגט ער — פליען פונקען...

— ווייל מיינע — זאָגט שיינדעלע — זיינען רויט...

— פלאַמענדיקע...

— אָבער וואָס טוסטו, איציקל?

זי באַמערקט ערשט, אַז איציקל גראָבט אינם ליים.

— דאָס — ענטפערט איציקל, דאָס גראָבן נישט איבעררייסנדיק

— איז דאָך די אַרבעט, פון וועלכער איך האָב דיר געזאָגט...

— וואָס האָסטו געזאָגט? וואָס איז דיר איינגעפאַלן?

— יאָ, שיינדעלע, פאַר ליים צאָלט מען אין שטאָט געלט; פאַר אַ מולטערל ליים גיט מען אַ צווייער, אַ דרייער. איז מיר איינגעפאַלן, אַז מיר זאָלן גראָבן ליים —

— איך אויך?

— דו אויך, שיינדעלע!... דאָס ליים וועלן מיר פאַרקויפן אין שטאָט, און פאַרן געלט עפּעס קויפן פאַר דיין מאַמעס וועגן, אין שפּיטאָל אַריין.

— אוי, אַ גוטער דו ביסט, איציקל! — שרייט אויס שיינדעלע און וואַרפט זיך צו איציקלען קושן. — אוי ווי ליב האָב איך דיך!

— שפּעטער, שפּעטער, — וועהרט זיך איציקל, — פריער אַר־בעטן, געלט פאַרדינען, עפּעס קויפן, דער מאַמען דיינער אַריינטראָגן און פריער זי קושן...

— אמת (עמעס), אמת! — איז מודה (מוידע) שיינדעלע און לאָזט די פינגערלאַך אין ליים אַריין...

צעלאַכט זיך איציקל:

— עי, שיינדעלע, נישט פאַר דיינע פינגערלאַך. דראַפּעסט מיט די נעגעלאַך ווי אַ קעצל... לאָז געמאַך!

— ניין, ניין... אַז דו אַרבעטסט, וויל איך אויך...

— כ׳מיין נישט, — זאָגט איציקל, — זאָלסט לידיק גיין, גאָט באַהיט! נאָר ווייסטו וואָס — דו ברענג אַרויס אַ מולטערל; איך וועל גראָבן און דו וועסט צוזאַמענעמען און שיטן אין מולטערל אַריין... דערנאָך וועל איך אַוועקטראָגן אין שטאָט אַריין...

— ניין, איציקל, איך וועל אויך טראָגן, איך וויל...

— וועסט מיר העלפן, שיינדעלע...

— גוט! — לאַכט שיינדעלע און ברענגט אַרויס אַ מולטערל.

איציקל, קיין בייז אויג, גראָבט ווי אַ דערוואַקסענער. שיינדעלע קוועלט פון זיין שטאַרקייט און זאַמלט דאָס ליים... קוקט אויף איציקלס הענט און זאַמלט און שרייט נאָך אַ צייט אויס:

— איציקל, פול!...

כאַפּט איציקל דאָס מולטערל אויף די אַקסל:

— האַלט אונטער, שיינדעלע!

שיינדעלע האַלט אונטער, און זיי לאָזן זיך ביידע פון ליימיקן בערגל אַראָפּ. באַלד אונטערן בערגל, זעען זיי, זיצט עמיץ. שטעלן זיי זיך אָפּ, באַטראַכטן. עפּעס אַ יונגער מענטש אין אַ פּעלערינע, אין אַ גרויסן קאַפּעליש מיט ברייטע, ברייטע ראַנדן, וואָס פאַרשטעלן אים דאָס פּנים. די קינדער זעען דאָ אַזאַ פיגור צום ערשטן מאָל.

— כ׳האָב מורא (מוירע)! שטעלט זיך שיינדעלע אָפּ.

— ע, וואָס איז דאָ מורא צו האָבן? איך וועל צו אים צוגיין.

— אַז דו וועסט צוגיין, גיי איך אויך... כ׳וועל דיך אַליין נישט לאָזן...

לייגט איציקל אָפּ די לאַסט פון די אַקסל און גייט צום יונגנמאַן און דערלאַנגט אים אַ ברייטן: „שלום-עליכם" (שאָלעם-אַלייכעם)!

דער יונגערמאַן וועקט זיך ווי פון אַ דרימל...

— אַ, שלום-עליכם!... אַי — צוויי קינדערלאַך...

— זייט מוחל (מויכל), כ׳האָב אייך געוועקט?

— עט! אַביסל געדרימלט, מיד פון וועג...

— פון ווייט? — פרעגט איציקל.

ווערט שוין שיינדעלע האָפּערדיק:

— איר דאַרפט אין שטאָט אַריין, וועלן מיר אייך ווייזן...

— מיר טראָגן — זאָגט איציקל שטאָלץ — ליים אין שטאָט אַריין.
— נאָך וואָס?
— געלט פאַרדינען. — זאָגט איציקל.
— פאַר מיין מאַמען אין שפּיטאָל אַריין עפּעס צו קויפן... — פירט אויס שיינדעלע און גיט צו, אַרויפליינגנדיק אַ האַנט אויף אי־ציקלס אַקסל:
— ער איז אַ שטאַרקער!... גראָבט מיט די הענט ליים! און באַלד וועט איר זען, ווי ער גיט אַ הייב אויף די מולטער און טראָגט דאָס ליים...
זאָגט דער פרעמדער: נאַרישקייטן!
— איך גיי — זאָגט ער — דעריבער נישט אין אייער שטאָט אַריין, ווייל מען אַרבעט דאָרט...
איציקל מאַכט אַ נישט־גלויביקע גרימאַסע; שיינדעלעס אייגע־לאַך אָבער פלאַמען נייגעריק אויף:
— וואוהין דען? וואו מען אַרבעט נישט? אפילו עלטערע? וואו קיינער אַרבעט נישט?
— קיינער! — שניידט אָפּ דער פרעמדער.
איציקל שמייכלט נישט־גלויביק.
— איר ווילט זען קומט מיט מיר. — זאָגט דער פרעמדער.
— וואוהין?
— קיין „ערגעץ“...
— אַזאַ שטאָט?
— אַזאַ לאַנד —
— ווי הייסט?
— דאָס גאַנצע לאַנד, — פאַרציילט דער פרעמדער, — דאָס גאַנצע לאַנד, וואוהין איך גיי און קען אייך מיטנעמען, איז איין גאָרטן. אַ גאָרטן אָן אַ גרענעץ, אָן אַ ברעג... און דאָרטן וואַקסן גרייט אַלערליי פרוכטן...
— רייסט מען?
— ניין... רייסן איז אויך אַן אַרבעט. מען גייט נאָר צו: „בוים, בוים, גיב אַ פרוכט!“ — בייגט דער בוים צו אַ צווייג צום מויל, מיט אַן עפּל, מיט אַ באַרנע, מיט אַן אַפּעלסין, מיט וואָס איר ווילט...
— בייסט מען אָפּ?

— ניין... ביימן איז אויך אַן אַרבעט. מען גיט אַ שלונג, און די פּרוכטן זיינען דאָרט אַזוינע, אַז זיי צעגייען זיך אַליין אין מויל...

— נאָר פרוכטן? — פרעגט איציקל, אין דער זאַך שוין אַביסל אַריינגעצויגן.

— ברויט אויך, זעמל אויך; אויף נידעריקע ביימלאַך וואַקסן זיי, שוין געבאַקענע און זיסע, סאַמע קומיש-ברויט... און בלומען אויך...

— שטענדיק, — פרעגט שיינדעלע, — סיי זומער, סיי ווינטער?

דער פרעמדער שאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ.

— סיידן אין ספּעקטן? — מיינט איציקל.

— ניין! — זאָגט דער פרעמדער. — דאָרט איז קיין ווינטער גאָר נישט פאַראַן... קיין שניי און קיין רעגן נישט. שטענדיק אַ לויטערער הימל איבערן קאָפּ און שטענדיק פרישע בלומען... און ס'איז ביי זיי קיין גערטענער נישטאָ, מען דאַרף זיי נישט באַגיסן, מען דאַרף זיי ניש האָדעווען; זיי וואַקסן אויף און צעגיסן זייער ריח איבערן גאַנצן לאַנד...

— און מענטשן וואָס טוען? — פרעגט איציקל.

— גאָרנישט. ליגן אין שאָטן פון ביימער, פון כל'ערליי ביימער, אויף געלעגערס פון אַלערליי פאַרביקע און שמעקנדיקע בלומען, און האָבן תענוג (טייַנעג). און ווערט מען הונגעריק, זאָגט מען: בוים, בוים... ווי איך האָב אייך דערציילט...

איציקל פאַרטראַכט זיך עפּעס; מען זעט אַן דעם שטערן, אַז דאָס מוח'ל (מויאַכל) אינעווייניק אַרבעט, און שיינדעלע פרעגט:

— און דאָרשטיק, אַז מען איז?

— אין גאָרטן פליען אַרום, קאָלערן זיך וואַסער-קוואַלן; מען גיט אַ רוף, קומט צו אַ קוואַל מיט פריש קריסטאַלן וואַסער... נעמט מען אַ בעכער פון אַ בוים, מען שעפּט אָן און מען טרינקט... וויל מען, גיט מען אַ זאָג: „ליליען-בעכער" אָדער „רויזן-בעכער", — וואָס נעענטער איז, — „זיי מוחל און ברענג אַ טרונק!" שפּרינגט דער בעכער פון דער בלום אַראָפּ, שעפּט אָן; עפנט מען די ליפּן, גיסט ער אין מויל אַריין...

— עפּעס אַ כישוף (קישעף). — מאַכט שיינדעלע. — אַ צויבער-לאַנד...

— ערגעץ-לאַנד. — זאָגט דער פרעמדער. — קומט, קינדערלאַך,

אין ערגעץ-לאַנד...

און ער הייבט זיך אויף צו גיין.

— ס'איז ווייט? — פרעגט שיינדעלע.

— איך גיי נישט! — שרייט פּלוצלונג אויס איציקל, און מורא האָבנדיק, טאָמער טראָגן אים די פיס אַליין אַוועק, גיט ער זיך האַסטיק אַ זעץ אַנידער און כאַפּט אָן מיט אַ האַנט אַ צווייג פון פאַרטריקנטן ביימל, אונטער וועלכן דער פרעמדער איז געזעסן...

— פאַרוואָס? — פרעגט דער פרעמדער.

— וואָס וועל איך דאָרטן טאָן? — פרעגט איציקל צוריק.

— פאַרגעניגן האָבן! — זאָגט דער פרעמדער. — ליגן זיך אויף בלומען... עסן... טרינקען...

— און שפּעטער?

— ווייטער ליגן...

— נאַריש!

— אָבער נישט אַרבעטן...

— ניין! — ענטפערט פעסט איציקל. — איך וואָלט משוגע געוואָרן פונם ליידיק גיין... ווי קאָן מען עס ליגן?...

— גייט מען שפּאַצירן...

— אויך מיר אַ גאַנג... ניין! — און דעם קליינעם איציקלס שטים ווערט עפּעס ווי אַ שטאָלענע שטאַרק. — איך גיי נישט!

און די שטים ברעכט זיך באַלד איבער און ווערט אומרואיק-ציטערדיק:

— און דו, שיינדעלע?

שיינדעלע טראַכט נישט לאַנג, זעצט זיך צו צו איציקלען, ציט זיך אויס און לייגט איר גאָלדן קעפּל אויף זיינע קניען און קוקט אים מיט אירע געטרייע אייגעלאַך אין פּנים אַריין:

— אַז דו — נישט, איך — אויך נישט...

דער פרעמדער ציט מיט די אַקסל און גייט זיין וועג. לאַנג-לאַנג האָט אים איציקל נאָכגעקוקט, ביז יענער איז פאַרשוואונדן געוואָרן. און דעמאָלט האָט ער זיך איבערגעבויגן איבער שיינדעלען:

— ווייסט, שיינדעלע, — פרעגט ער, — ווער דאָס איז געווען? און ענטפערט אַליין:

— דער יצר-הרע (יעיצער-האָרע) פון ליידיק גיין...

שיינדעלע, וואָס האָט שוין געהאַט געדרימלט, האָט דערהערט

און די אויגן געעפנט:

— אמת! און מיך, איציקל, אַז דיר וואָלט ער פאַרפירט, און איך דאַנק דיר דערפאַר...

—און קום, — שפרינגט זי אויף, — לאָמיר גיין מיטן מולטערל ליים...

און זיי האָבן אזוי געטאָן...

ווי מיינט איר, קינדערלאַך, זיי האָבן גלייך געטאָן?

מאַני לייב

אַ איינגל

אינדרויסן שנייט, דער טאָג פאַרגייט,
דאָס איינגל קומט אין הויז אַריין
פאַרשנייט, די בעקלאַך נאַס און רויט,
די אייגלאַך פול מיט נאַכט און שיין.

דער טיש — מיט טיי איז צוגעגרייט.
און ביי דער טיי ווי רויטער ווייַן,
און פון דער גוטער מאַמעס רייד,
ביים טיש — אַ מידער, שלאָפט ער איין.

ש. סיימאָן

באָדי

אַ שניי איז געפאַלן. אַ שאַרפער ווינט האָט געבלאָזן. מענטשן זיינען ניט געגאַנגען נאָר געלאָפן. אוירווינג ליווי איז געגאַנגען פון דער אַרבעט. דעם קאָפּ אַריינגערוקט אין קאָלנער פון זיין מאַנטל, די הענט טיף אין די קעשענעס. ער איז געווען מיד, הונגעריק, און האָט זיך געאיילט אַהיים. אַ פּאָר גאַסן פאַר זיין הויז, האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ער האָט צוגעזאָגט אייבין אַ נייעם שרייב־געצייג אין אַ בלויער שאַכטל. סעמי האָט געבעטן אַ פּאָליצײ־פייפל, און האָט צוגעזאָגט, אַז ער וועט אין הויז ניט פייפן. און פון עטלס

ווען האָט זיין פרוי אים אָנגעזאָגט צו ברענגען אַ נעגער־ליאַלקע.

ס'איז מר. ליוויי'ן געווען קאַלט. ער איז געווען הונגעריק און מיד. זיינע שפּיצפינגער זיינען געווען ווי אייז, און ער האָט זיך געפוילט אַרויסצונעמען די הענט פון די קעשענעס. אָבער צוגעזאָגט, איז פאַרפאַלן. — ער איז אַריין אין אַ שפּילצייג־קראָם און האָט איינגעקויפט די אַלע צוגעזאָגטע זאַכן.

צוגעקומען צו זיין הויז, האָט ער אין קאָרידאָר אַ דריק געטאָן דריי מאָל דאָס גלעקל, אַ סיגנאַל צו די קינדער, אַז ער איז דאָ. ער איז אַרויפגעלאָפן די טרעפּ, אויפגעעפנט די טיר, און האָט דערוואַרט, אַז חברה וועלן ווי אַלעמאָל זיך אַ שפּאַר טאָן: „העלאָ, פּאַ! געבראַכט?"

קיינער איז אָבער ניט צוגעלאָפן צו דער טיר.

— וואו זיינען די קינדער? — האָט ליוויי דערשראָקן געפרעגט זיין פרוי.

— וואָס האָסטו זיך אַזוי צעטרייסלט? זיי זיינען אין עס־צימער, — האָט זיין פרוי בייז געענטפערט.

ער גייט אַריין אין עס־צימער, ערשט חברה זיצן אויפן דיל אין אַ רעדל, און אינמיטן ליגט ווי אַ פּריץ אַ קליין שמוציק הינטל, אַ גאַנצן שוואַרץ ווי קויל, נאָר די שפּיץ־מאָרדע ווייס ווי קרייד.

— העי, חברה, וואָס איז דאָס? — האָט דער פאָטער געפרעגט.

— מיר געפונען אַ הינטל אין גאַס, — ענטפערט אייבי געלאַסן.

— מיר אים אַ נאָמען געגעבן „באָדי", — האָט סעמי פרייליך אונטערגעכאַפּט.

— איך אים געגעבן מילך... מאַמע שרייט... הינטל לעקט אינגאַנצן אויס מיט אַ רויט צינגל, — האָט גערעדט די קליינע עטעלע אויף איר קינדיש לשון.

— אַ גדולה אויף אייך מיט אייער טאַטן, — רופט זיך אָן די מוטער, — נאַ דיר גאָר אַ הינטל! וואו וועלן מיר אים אַהינטאָן?

גיט מר. ליוויי אַ וואונק צו זיין פרוי, — מירן שוין זען.

— ניט אַרויסוואַרפן הינטל, — בורטשעט אייבי.

אַרויסוואַרפן? — זינגט אויס סעמי. — אַרויסוואַרפן, איך ניט עסן.

— און איך וועל וויינען, — שטעלט שוין עטעלע פּיסקעס.

— נו, חברה, מע וואַרפט נאָך ניט דערווייל, — באַרואיקט דער

פֿאָטער די קינדער. — שטילער, איצט עסן. אָבער וואָס איז די שמחה אויף אייך, אַז איר האָט אַזש פֿאַרגעסן וואָס איך האָב אייך צוגעזאָגט צו ברענגען?

— „ווי דאַנט קער“, אונז אַרט ניט, — רעדט סעמי פֿאַר אַלעמען.

דער פֿאָטער האָט אַרויסגענומען די מתנות, כדי צו רייצן זיך מיט די קינדער, אָבער עס האָט דער חברה ניט געוואונען, זיי זיינען געווען פֿאַרטאָן אין הינטל.

נאָכן עסן האָט מר. ליוויי זיך אַריינגעזעצט אין זיין ווייכן שטול, אויסגעצויגן זיינע פֿיס, וואָס זיינען געווען מיד פֿון אַ גאַנצן טאָג אַרבעט, געלייענט זיין צייטונג און געדרימלט. די קינדער האָבן זיך געשפּילט אויפֿן דיל.

דער זייגער אָבער רוקט זיך, שוין צייט די קינדער זאָלן גיין שלאָפֿן.

— נו, חברה, שלאָפֿן, — טוט דער פֿאָטער אַ קאָמאַנדעווע.

געוויינטלאַך טוען די קינדער זיך אַ הייב, סעמי פֿאָרויס, נאָך אים אייבי, צולעצט עטעלע, און זיי הייבן אָן מאַרשירן:

איינס צוויי, איינס צוויי,
ס'איז שוין שפּעט.
איינס צוויי, איינס צוויי,
מאַרשירן מיר צום בעט.
איינס צוויי, איינס צוויי,
דער זייגער שלאָגט אַכט.
איינס צוויי, איינס צוויי,
פּאַפּאַ, מאַמאַ, אַ גוטע נאַכט.

דאָס איז אַ לידל, וואָס דער פֿאָטער האָט זיי אויסגעלערנט, און זיי זינגען עס אַלע נאַכט. היינטיקס מאָל זיינען אָבער חברה געבליבן זיצן שטיל. האָט דער פֿאָטער אַ זאָג געטאָן: „נו, באַנדיטן, הייבט אָן:

איינס צוויי, איינס צוויי,
ס'איז שוין שפּעט...

אָבער חברה רירן זיך ניט פֿון אָרט. פֿאַרשטייט שוין דער פֿאָטער: געוויס אַ סטרייק!

— נו? — פֿרעגט ער שמייכלענדיק.

— אַרויס מיט דיבורים, קליינוואַרג, וואָס ווילט איר?

— מירן ניט גיין שלאָפן, — ענטפערן אַלע מיטאַמאָל אָנגעבלאָזן.
— וואָס הייסט? — בייזערט זיך כלומרשט דער פאָטער. — פאַרוואָס?

חברה זיינען אָנגע׳ברוגז׳ט און שווייגן. עטלעכע אייגעלאַך זיינען רויט און קלעפּיק. סעמי און אייבי קוקן אויך ניט אויס זייער וואַכעדיק, אָבער די „סטרייקער" רירן זיך ניט פון אָרט.

— אייבי, — רופט זיך אָן דער פאָטער, — דו ביסט דער עלטערער, טאָ רעד. אין אַ סטרייק שטעלט מען אַרויס פאָדערונגען.

אייבי רעדט אונטער דער נאָז און סעמי העלפט אים אונטער:

— מירן ניט גיין שלאָפן, ביז דו וועסט ניט צוזאָגן ניט אַרויס־צוּוואַרפן „באַדין".

— אַזוי גאָר, — מאַכט דער פאָטער, — און וואו וועלן מיר אים האַלטן אין אונזערע דריי צימערן?

—„איך קער ניט". מיר ניט גיין שלאָפן, — ענטפערן אַלע מיטאַמאָל.

— אַ רחמנות, — צעוויינט זיך די פינף־יעריקע עטעלע, — קאַלט אין דרויסן.

זעט שוין דער פאָטער, אַז ער האַלט שמאָל. טאַקע, אין גאַס איז אַ זאַווערוכע, ווי לאָזט מען אַרויס אַ לעבעדיק באַשעפעניש אין אַזאַ קעלט? — האָט ער צוגעזאָגט.

אויף חברה האָט זיך אָנגעטאָן אַ נייע הויט. מען איז אויפ־געשטאַנען, סעמי האָט אַ פייף געטאָן מיט זיין פייפל, און מען האָט אָנגעהויבן מאַרשירן צום שלאָף־צימער.

מען האָט זיך אויסגעטאָן, אַריינגעטאַנצט אין די בעטן, אַז די ספּרוזשינעס האָבן געציטערט. זיך צוגעדעקט, און צולעצט אָנ־געזאָגט: „געדענק, פּאַ, האַלט וואָרט!"

ס׳איז שטיל, גוט, וואַרעם און ליכטיק אין הויז. אינדרויסן פייפט דער ווינט און דרייט די זאַווערוכע. פון קינדער־צימער הערט זיך דאָס ריטמישע אָטעמען פון די קינדער. דאָס הינטל ליגט אויס־געצויגן מיט דער ווייסער שפּיץ־מאָרדע אויף די לאַפּעס. ס׳איז שוין שפּעטלאַך. או... — געניצט מר. ליווי געשמאַק... — זיך פאַר־לייענט, צייט שלאָפן.

געזאָגט און געטאָן.

מיד איז ער געווען, איז ער באַלד איינגעשלאָפן. לאַנג איז ער

אָבער ניט געשלאָפן. דאָס הינטל האָט אָנגעהויבן ברומען, פאַמעלאַך, אָבער אָן אויפהער, און האָט ניט געלאָזט שלאָפן. מר. ליוויי האָט אָפּגעוואַרט אַביסל. דאָס הינטל וועט מיד ווערן, האָט ער גע־טראַכט. אָבער דאָס בילן און ברומען איז וואָס ווייטער געוואָרן אַלץ העכער און העכער.

ס'איז קיין תכלית ניט, קלערט מר. ליוויי. אונטערן קאָלדרע איז טאַקע וואַרעם, אָבער מען מוז דאָך שלאָפן. דערצו קאָן נאָך באַדי אויפוועקן די קינדער און די שכנים.

איז ער אַראָפּ פון בעט. בררר... עס ווערט קאַלט אין הויז. דער הויז־אויפפאַסער האָט אַפּנים שוין פאַרשאָטן די קוילן אויף איבער דער נאַכט.

מר. ליוויי האָט אָנגעצונדן די עלעקטריק. דאָס הינטל ליגט אַלץ אין דערזעלבער פּאָזע און בורטשעט. „מסתמא איז עס הונ־געריק", טראַכט ליוויי, „די קינדער האָבן, ווייזט אויס, פאַרגעסן אים אָנצוקאָרמענען". איז ער אַריין אין קיך, אויפגעעפנט דעם אייז־קאַסטן, אויפגעזוכט אַ שטיקל פליייש, אַ פיסל פון אַ הון, אַ לעבערל, צעלייגט אויף אַ טעלער, און נאַ, עס!

באַדי האָט זיך גאַנץ געשמאַק גענומען צו דער אכילה, אויס־געלעקט דעם טעלער. „אפשר איז ער נאָך אָבער פאַרט הונגעריק", טראַכט מר. ליוויי, ער וועט אים שוין אָנקאָרמענען, אַז ער זאָל ניט בורטשען. און ער האָט אים געבראַכט אַ שאָל מילך. אָבער דאָס הינטל האָט זיך ניט צוגערירט — געהאַט גענוג.

נו, אַן עק, באַרויִקט.

לעשט מר. ליוויי אויס די עלעקטריק, וואַרפט זיך אַריין אין בעט, דעקט זיך איין מיט דער קאָלדרע, אַ מחיה, ווייך און וואַרעם, איז ער איינגעשלאָפן.

ער שלאָפט ניט אָפּ קיין פופצן מינוט, אהאַ, דאָס הינטל איז ווידער דאָ. בילט טאַקע שטיל, אָבער מיט אַזאַ שאַרפן בריל, אַז עס נעמט דורך אַלע אברים. וואַרט מר. ליוויי אַביסל, אפשר וועט עס אויפהערן. ווערט באַדי אָנשוויגן אויף אַ ווײַלע, און ווידער דאָס זעלביקע. זעט שוין ליוויי אַז עס האַלט שמאָל, גייט ער ווידער אַראָפּ פון בעט, צינדט אָן די עלעקטריק און טראַכט: וואָס פעלט דעם הינטל איצט?...

אהאַ, געפונען. דעם הינטל איז קאַלט. נעמט ער און זוכט אויף

עטעלעס קאַלדרע, בעט אויס לעבן ראַדיאַטאָר, און לייגט אַוועק אויף דעם דאָס הינטל. באַדי ציט זיך אויס פון פאַרגעניגן און ווערט שטיל. ער איז צופרידן, הייסט עס — איז ליוויי אויך צופרידן. ער טוט אַ קוק אויפן זייגער, ס'איז שוין איינס. מילא, פאַרפאַלן, אַבי שטיל.

עס גייט ניט אַריבער קיין האַלבע שעה, דאָס הינטל צעהאַווקעט זיך אויף די העכסטע טענער. ליוויי כאַפּט זיך אַראָפּ פון בעט ניט טויט ניט לעבעדיק, צינדט אָן די עלעקטריק, טוט אַ קוק: דאָס הינטל זיצט אויף די הינטערשטע לאַפּעס און בילט ווי איינער וואָלט אים געשמיסן מיט אָנגעגליטע אייזערנע ריטער.

— גוואַלט! — זאָגט שוין ענדלאַך ליוויס פרוי, — וואַרף אַרויס דעם כלב!

— איך האָב צוגעזאָגט, — ענטפערט ליוויי.

— צוגעזאָגט, שמוגעזאָגט! אַ מענטש זאָל אַזוי צעלאָזן קינדער!

מען וועט זיך דאָך באַלד צונויפֿגעלאָפֿן אויף דיין בייז וואונדער.

ליוויי גיט זיך אָבער ניט אונטער. ער נעמט דאָס הינטל און פֿאַרשפּאַרט עס אין באָד-צימער.

שאַ, שטיל געוואָרן.

די ליוויס זיינען נאָר איינגעשלאָפֿן, האָט דאָס הינטל גענומען גראַבלען מיט די לאַפּעס איבער דער טיר און האָט אונטערגעבראָמט. ליוויי האָט זיך געמאַכט ניט-הערנדיק: באַדי וועט מיד ווערן. דאָס הינטל האָט זיך אָבער ניט געלאָזן נאַרן און האָט זיך צעלאָזן אין אַ בילן, וואָס האָט געריסן די אויערן.

האָט שוין מר. ליוויי פֿאַרלוירן זיין געדולד. „דאָס איז שוין אַביסל צו פֿיל“, — האָט ער גערעדט צו זיך אַליין. — „איך בין אַ שווער-אַרבעטנדיקער מענטש, מוז איך האָבן מיין רו, און דאָ איז דער זייגער שוין נאָך צוויי. צו אַלע זיבן טייוואַלים, יאָ צוגעזאָגט, ניט צוגעזאָגט, איך וועל דאָס הינטל אַרויסוואַרפֿן.“

ער איז האַסטיק אַראָפּ פֿון בעט, אַריינגעפֿאַלן אין די שטעקשיך, אַרויפֿגעכאַפּט דעם שלאָפֿראָק, אָנגעטאָן עפּעס אַ היטל, — דוכט זיך איבער — אַ כאַפּ געטאָן דאָס הינטל, און איז אַרויס אין קאָרידאָר.

אַרויסגעגאַנגען אין קאָרידאָר, טראַכט ער, לאָזן דאָס הינטל דאָ טויג ניט. עס וועט זיך ווידער צעבילן. מען מוז עס אַרויסוואַרפֿן אינדרויסן. אַ רחמנות טאַקע, אָבער אויף מיר איז אַ גרעסערער רחמנות, טראַכט ער. ער איז אַראָפּגעלאָפֿן מיט איין אָטעם די טרעפּ, אויפֿגעעפֿנט די טיר, און האָט אַרויסגעוואָרפֿן דאָס הינטל אויפֿן שניי. דאָס האַרץ האָט אים אָבער פֿאַרקוועטשט פֿון רחמנות. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, געוואַרט זען וואָס דאָס הינטל וועט טאָן.

באַדי האָט זיך צוגעכאַפּט צום שניי און גענומען שלינגען, ווי אַ הונגעריקער שלינגט קאַרטאָפֿל. ליוויי האָט זיך פֿאַרשעמט: אַ שטומע חיה נעבאָך, געווען דורשטיק, און ניט געקאָנט זאָגן. האָט ליוויי צוריקגעעפֿנט די טיר, דאָס הינטל איז אַריין מיט אַ שפּרונג, געדרייט מיטן עק פֿון שמחה.

איז ליוויי צוריק אַרויפֿגעלאָפֿן די טרעפּ, צוגעקומען צו דער טיר, ער גיט אַ קוק — די טיר איז פֿאַרמאַכט. כאַפּט ער זיך צו דער קעשענע, ניטאָ די שליסל: פֿאַרגעסן זיי מיטצונעמען. דאָס גלעקל וועט ער קלינגען, — די קינדער וועלן זיך אויפֿכאַפּן, ס'וועט

ווערן אַ טומל. קלאַפּט ער פּאַמעלאַך אָן אין דער טיר.

קלאַפּ, קלאַפּ, קלאַפּ, — ניטאָ קיין ענטפער. דאָס שלאָפצימער איז ווייט פון דער טיר.

זעט ער שוין, אַז קלאַפּן וועט ניט העלפן, האָט ער אַ קוועטש געטאָן דאָס גלעקל. עס הערט זיך ניט קיין קלונג. ווייזט אויס, די באַטעריע איז קאַליע געוואָרן.

— שלעכט. ס'איז קאַלט, עס קלאַפּט אים אַ צאָן אָן אַ צאָן.

קלערט ער, מילא, חכמות אין אַ זייט, ער קאָן זיך נאָך צוקילן, קריגן ניומאָניע, ער וועט בעסער נעמען קלאַפּן, מען זאָל דערהערן. אָבער, אַ נעכטיקער טאָג! מען הערט ניט קיין שאָרך פון זייער צימערן. האָט ער אָנגעהויבן באַראַבאַנעווען, אַז די וועגט האָבן געציטערט. שכנים האָבן דערהערט, אַ קאָפּ האָט זיך אַרויסגערוקט פון לינקס:

— וואָס איז דאָס, מיסטער, אינמיטן דער נאַכט אין האָל?

— איך בין אַ ווילע אַרויס אינדרויסן, — האָט ליוויי געשטאַמלט.

— אינדרויסן אין אַזאַ נאַכט? — האָט דער שכן זיך געוואונדערט.

— ער איז דאָך אַ נאַקעטער, — האָט באַמערקט אַ צווייטער.

— אָן איינפאַל, אינמיטן נאַכט שטיין אין שטעקשיך און באַראַבאַנעווען אין די טירן! וואָס, מען האָט אייך פון הויז אַרויסגעוואָרפן? — האָט אַ דריטער אונטערגעכאַפּט.

ליוויי האָט געפילט, ווי די אויערן האָבן ביי אים אָנגעהויבן ברענען: „איך ווייס, אַ הינטל... צוגעזאָגט די קינדער... אַ מענטש דאַרף האַלטן וואָרט...“ — האָט ער געשטאַמלט.

— אָן איינפאַל פון אַ מענטשן, — האָט באַמערקט אַ שכנה, — גיין אַרומזוכן הינט אינמיטן דער נאַכט. אוי, געוואַלט, קוקט אים נאָר אָן, אָט שטייט דאָך טאַקע אַ הינטל לעבן אים!

ליוויי האָט שוין גאָר אינגאַנצן געהאַט פאַרגעסן אָן באַדין. ער האָט זיך אָנגעבויגן אַ קוק טאָן, האָט אים געגלעט און גערעדט מיט אַ רחמנות־קול:

— גוטע מענטשן, איר זעט, אַזאַ זיס הינטל, נעבאַך אַ גאַנצע נאַכט אינדרויסן, האָט געבילט און געהאַוקעט, אַז עס איז פאַרגאַנגען אין דער זיבעטער ריפּ. ווי קאָן מען לאָזן גאָטס באַשעפעניש

אין אזא וועטער? בין איך אים געגאַנגען אַריינגעמען, האָב איך פאַרגעסן די שליסל.

באַדי האָט זיך אַ טרייסל געטאָן און האָט זיך צוגעטוליעט מיטן קאָפּ צו ליוויס שלאָפראָק. די שליסל האָבן אַ קלונג געטאָן. זיי זיינען געלעגן אין דעם אונטערשלאַג פון אַ צעריסענער קעשענע.

ליוויי האָט שנעל אַ כאַפּ געטאָן די שליסל, אויפגעעפנט די טיר, און איז אַריינגעלאָפן, ווי עמיצער וואָלט אים נאָכגעיאָגט מיט ביימשן.

באַדי איז אַריין נאָך אים.

ליוויי האָט געקוקט אויפן הינטל און האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. מיטאַמאָל האָט ער זיך צעלאַכט. אַ כאַפּ געטאָן דאָס שוואַרצע טייוועלע, און עס אַריינגעוואָרפן צו זיך אין בעט אַריין.

ליוויי האָט זיך דאַן איינגענורעט אין קישן, און איז איינגעשלאָפן ווי אַ דער׳הרג׳עטער.

עס האָבן אים אויפגעוועקט קינדערשע שטימען:

— הורא!

— זע, באַדי שלאָפט אין טאַטנס בעט!

— זע!

דער זייגער איז געווען זיבן. צייט געווען אויפצושטיין צו דער אַרבעט.

ב. באַטווינ יק

ניט פראַמאָוטעד

די זעקס־יאָריקע רחל׳ע האָט זיך באַגעגנט מיט דעם ערשטן צער אין איר לעבן — אַ צער, וואָס האָט אַרומגענומען מיט אַ גרויסן ווייטיק איר צאַרטע נשמה׳לע. איר הערצעלע איז פאַרקלעמט; עס דריקט זי אַזאַ אומעט, אַזאַ פאַרדרוס, און זי קען עס קיינעם ניט אַרויסגעבן; זי קען אפילו קיינעם ניט באַשולדיקן.

רחל׳ע איז ס׳ערשטע יאָר אין סקול. עס איז געקומען „פּראָמאָושען״־צייט. זי האָט דערהערט אין סקול צווישן אירע חבר׳טעס די שרעקלאַכע צוויי ווערטער „לעפט בעק״, און דאָס האָט איר הערצעלע פאַרקלעמט.

טאַטע־מאַמע און באַקאַנטע טרייסטן זי, אַז זי וועט גאָר אינגיכן אויך

ווערן „פּראָמאָוטעד". אָבער די טרייסט־ווערטער רירן נאָך שטאַרקער אָן די טיפע וואונדן פון איר פאַרצווייפלט הערצעלע.

אייגנטלאַך האָט שוין רחלע געהאַט אין איר לעבן אַ סך פאַרדרוסן, אַ סך אַנטוישונגען און הארצווייטיקן, אָבער יענע אַלע הארצווייטיקן זיינען געווען פּשוט קינדערשע, אָדער אַזעלכע אין וועלכע עס זיינען געווען שול־דיקע. האָט רחל'ע צו די שולדיקע געהאַט אַ טענה. זי האָט געוויינט, גע־וואָרפן זיך, ביז זי איז געהאָלפן געוואָרן.

דעם גרעסטן הארצווייטיק, געדענקט רחל'ע, ווען די גרויסע ליאַלקע אירע האָט זיך צעבראָכן. די ליאַלקע איז געווען אַ שיינהייט: בלאָנדע האָר, ראָז־מאַטעווע באַקן, שיינע שאַרפע ברעמען און אייגעלאַך ווי קאַרשעלאַך. די אייגעלאַך האָבן זיך צוגעמאַכט ווען מ'פלעגט די ליאַלקע אַוועקלייגן; די אייגעלאַך האָבן זיך געעפנט מיט אַ ליכטיקן בליק, ווען מ'האָט די ליאַלקע אַנידערגעזעצט, און שיינע קליידעלאַך האָט די ליאַלקע געטראָגן.

די קליינע עשעלע, איר שוועסטערל, האָט אויך געוואָלט צוהאַלטן אַביסל די ליאַלקע. רחל'ע האָט ניט געוואָלט געבן די ליאַלקע, ווייל דאָס הארץ האָט איר געזאָגט, אַז קיין גוטס וועט ניט ארויסקומען. און אַזוי איז טאַקע געווען; עשעלע האָט גענומען די ליאַלקע; עס האָט זיך דערהערט אַ בריאַזג, און פון דער ערד האָט מען שוין די שיינהייט אויפגעהויבן מיט אַ צעשפּאָלטן נעזל, ארויסגעפאַלענע אויגן און אָן ציינדלאַך. אַ שיינהייט איז ארונטערגעפאַלן און אַ פאַרזעעניש, אַ צע־בראָכן פאַרזעעניש, האָט מען אויפגעהויבן פון דער ערד.

רחל'ע האָט אויסגעבראָכן אין אַ יאָמערלאַך געוויין, ווי אַ מאַמע, ביי וועמען אַ טייער קינד איז ערשט געשטאָרבן. פאַר איר איז געשטאַנען דאָס געשטאַלט פון דער שיינער בלאָנדער ליאַלקע מיט איר ליכטיק פּנים'ל; זי האָט זיך דערמאָנט די שווערקייט, מיט וועלכער עס איז איר אָנגעקומען אויסצעוויינען אַזאַ ליאַלקע. און איצט, אַזוי פּלוצלונג, אויס ליאַלקע — געשטאָרבן, צעבראָכן!

רחל'ע האָט ביטער געוויינט, גע'טענה'ט און זיך גע'כעס'ט. זי האָט אָבער געהאַט אויף וועמען ארויפצוואַרפן די שולד. זי האָט געוואוסט, אַז טרערן וועלן העלפן אין דעם גרויסן אומגליק — מ'וועט קויפן אַן אַנדער ליאַלקע. רחל'עס טרערן זיינען אָנגענומען געוואָרן. אַ טאָג שפּעטער האָט מען איר געקויפט אַן אַנדער ליאַלקע, וועלכע האָט אינגאַנצן פאַר־היילט די וואונדן פון רחל'עס מוטערלאַך הארץ...

רחל'ס איצטיקער הארצוויטיק איז אָבער אַ טיפערער, וואָס קען ניט באַלד געלינדערט ווערן. רחל'ע איז ניט איבערגעזעצט געוואָרן אין אַ העכערן קלאַס און דערפאַר איז איר וויטיק אַזוי גרויס, אַזוי יאָמערלאַך. זי פילט, אַז זי האָט געהאַט אַ שרעקלאַכע נידערלאַגע אין איר לעבן און זי האָט ניט קיין ווערטער צו דערקלערן עס פאַר דער וועלט. זי ווייסט ניט ווער עס איז שולדיק אין דעם; זי ווייסט נאָר, אַז עס איז איר ניט גוט; די ווערטער: „לעפט בעק" דריקן זי ווי אַ שווערע משא.

געקומען איז דער אומגליק נאָך אַ שיינעם פרימאָרגן. טאַטע־מאַמע האָבן צום ערשטן מאָל דערזען זייער קינד פאַרהילט אין אַן ערנסטן אומעט, ווי אַן עלטערער מענטש, וועלכער האָט פאַרשפּילט זיין גליק און זיין גאַנץ לעבן.

אינדערפרי איז רחל'ע אַוועק אין סקול אין אַ ניי קליידעלע מיט אַ ניי ווייס שלייפל אין קעפּעלע. זי איז אַוועק מיט דער האָפענונג, אַז היינט ווערט זי אַ גרויסע. זי ווערט פּטור פון דעם קינדערשן קלאַס „וואַן איי". איר הערצל האָט געקלאַפּט מיט פרייד, ווייל זי ווייסט, אַז דאָס שלעכטע „לעפט בעק" וועט מיט איר ניט פּאַסירן. אינדערהיים, ביי טאַטע־מאַמע, איז זי אַלעמאָל די זיגערן און אַזוי, האָט זי געגלויבט, וועט זיין אין סקול.

צו מיטאָג האָט זיך שטיל און לאַנגזאַם געעפנט די טיר און ווי אַ שאָטן האָט זיך רחל'ע אַריינגערוקט אין הויז.

— וואָס איז מיט דיר, רחל'ע?

רחל'ע ענטפערט ניט; אירע הענטלאַך טרייסלען זיך, דאָס פּנים'על בלאַס, די ליפּעלאַך בלוי און פאַרטריקנט און די קלאָרע אייגעלאַך זיינען אויסגעלאָשן.

— רחל'ע, קום אַהער, וואָס האָט מיט דיר פּאַסירט?

רחל'ע גייט לאַנגזאַם מיט אַן אַרונטערגעבויגן קעפּעלע. זי טרעט צו אַ בלאַסע, אַ נערוועזע צו דער מאַמען און קלעמט אַרוים:

— „לעפט בעק".

רחל'עס אויסזען האָט דערציילט פון גרויסע יסורים אין די טיפענישן פון איר קינדערשער נשמה.

דאָס קינד האָט ניט געוויינט; טרערן זיינען געפאַלן פון אירע אייגעלאַך ניט געוויינטערהייט.

רחל'ע איז אָפּגעשטאַנען דעם גאַנצן טאָג אין אַ ווינקעלע אַ נידערגעשלאָגענע מיט אַ געבויגענעם קאָפּ. מיט אַ פאַרוואונדעט הערצל האָט זי געטראַכט פון אירע חבר'טעס, וועלכע זיינען אומגעלאָפן מיט שיינענדיקע

פנימ׳לאַך און האָבן מיט זייער פרייל־אַכקייט געבריט די וואונדן פון רחל׳עס האַרץ.

די קליינע עשעלע האָט אפילו אויך דערפילט איר עלטערער שוועס־טערקעס צער און זי האָט געזאָגט:

— אַז איך וועל זיין אַ גרויס מיידל, וועל איך ניט „קערן״, אַז איך וועל בלייבן „לעפט בעק״.

רחל׳ען האָט עס אָבער ניט געטרייסט. פאַרקערט, דערהערנדיק דאָס וואָרט „לעפט בעק״, האָט זי דערפילט, ווי אַ שטיק זאַלץ וואָלט אַרויפגע־פאַלן אויף איר פרישער וואונד.

פאַרנאַכט, ווען דער פאָפאַ איז געקומען אהיים, האָט ער דערהערט וועגן רחל׳עס יסורים און ער האָט מיט עפּעס געוואָלט העלפן דעם זעקס־יאָריקן מענטשעלע אין זיין ערשטן צער...

דער פאָפאַ האָט רחל׳ען דערציילט, אַז אַמאָל, אַמאָל, איז געווען אַ קלוג אינגעלע. האָט מען דאָס אינגעלע גערופן ראָבערט פולטאָן. אָט דער ראָבערט פולטאָן איז אַלעמאָל געבליבן „לעפט בעק״, און דאָך איז ער געוואָרן דער גרעסטער מענטש, „לאַיק דזשאָרדזש וואַשינגטאָן״.

רחל׳ע האָט גאָרניט געענטפערט. זי האָט איינגענורעט איר פנימ׳על אין דעם פאָפאָס שויס און פון צייט צו צייט האָט זיך דערהערט אַ טיפער זיפץ.

ווען דער פאָפאַ האָט ווידער גענומען דערציילן פון דעם קלוגן אינגעלע פולטאָן, ווי ער איז געבליבן „לעפט בעק״, האָט רחל׳ע פאַרצווייפלט אַרויסגעקרעכצט:

— דערצייל ניט מער!...

אויף מאָרגן איז רחל׳ע געקומען פון סקול מיט אַ פאַפּירל אויף וועלכן עס זיינען געווען אָנגעשריבן צוויי גרויסע ציפער, וואָס האָבן געלאָזט וויסן די עלטערן, אַז זייער קינד בלייבט אין זעלבן קלאַס. די זעלבע ציפער זיינען געווען ביי רחל׳ען אַ נייעס און אַ פרייד ביים אַריינגיין צום ערשטן מאָל אין סקול. איצט האָבן זיי טרויעריק אַרויסגעקוקט פונם געלן פאַפּיר און האָבן דערציילט פון דעם ערשטן גרויסן צער, אָן וועלכן אַ קינדערשע נשמה האָט זיך אָנגעשטויסן.

א. לעיעלעס

דאָס קעצל

דאָס קעצל ברומט ביי מיר אין שוים
און קוקט מיט וואַרעמן בורשטין.
און וויפיל כ׳טרייב עס נישט אַרוים —
עס קומט צוריק מיט אויגן גרוים,
מיט אויגן געל, מיט אויגן גרין,
און שפּרינגט אַרויף, און שטרעקט זיך אוים,
און נורעט ווידער זיך אין שוים.

אין שטוב איז וואַרעם, אַנגענעם.
דאָס קעצל טוליעט זיך באַקוועם,
און זוכט ביי מיר אַ גלעט.
כ׳נעם צערטלען לייכט דעם ראָזן קין,
די אויגן פינקלען טונקל-גרין
און זשמורען זיך אין אַ געבעט.
און ווען זיי עפנען זיך צוריק,
איז לויטער אָפּגעבונג דער בליק.

איך גלעט דאָס קעצל לאַנג און שטום
און הער זיך איין אין זיין געברום,
אין אָט דעם מאָדנעם קאַצן-ליד.
ניט מער קיין קאַץ — אַ פּוילער קנויל.
דאָס צימער אָטעמט שווער און פויל.
דער דיל און ווענט — פאַר׳חלש׳ט-מיד.

משה נאדיר

מען שיקט שיקלען נאָך דער שיקע-שער

שיקל איז אַ אינגל ווי אַלע אינגלאך, נאָר אַביסל אַ שטאַמלדיקער, נעבאך, ווי סע גיט זיך אַמאָל אוים מיט אינגלאך. ווינטער האָט שיקל געלערנט ביי אַ לערער, און גוט געלערנט, ניט אָפּגענאַרט. פאַרקערט, ער פלעגט שטאַרק-שטאַרק, שטאַרק איינלערנען יעדע זאַך, אַזוי אַז ער האָט

שפּעטער געוואָלט איינלערנען עפּעס אַ נייע זאַך, איז דאָס אים אָנגעקומען מיט אַנגסטן, ווייל ער האָט ניט געקאָנט אַרויסטרייבן דאָס פריערדיקע לערנען, וואָס האָט זיך אים באַזעצט אין מוח און ניט אָפּגעטראָטן. אויף שיקלען האָט מען געקאָנט זאָגן, אַז ער האָט אַ „פאַרשטאָפּטן קאָפּ מיט — תורה". ביי אַנדערע אינגלאַך, ווייסן מיר, זיינען צומאָלס די קעפּ פאַרשטאָפּט מיט נאַרישקייטן, ביי אים אָבער איז דער קאָפּ געווען פאַרשטאָפּט מיט חכמה. נו, מילא, ווי די זאַך איז שוין דאָרטן ניט געווען! שיקל האָט זיך אויפגעפירט, ווי אַ לייטיש קינד. פלעגט ניט אַרומדריגען, אַרומבעצקען, אַרומשאַלטן, ווי אַנדערע אינגלאַך אין זיינע יאָרן. די שיך זיינען ביי אים שטענדיק געווען ריין; די אייזערנע פאָדקאָוועלאַך אויף די קנאָפּל, און די גומילאַסטיקלאַך אין די זייטן האָבן געשיינט. דאָס זשופּעצל איז ביי אים שטענדיק פאַרקנעפּלט אויף אַלע קנעפּלאַך. אויפן ווייסן קעלנערל פונם העמד האָט ער שטענדיק געהאַט אַ שוואַרץ שניפּסעלע, אַ מאָשל אַזאַ'ס אַ סאַמעטענעם און — ער האָט זיך כסדר געבלאָזן אויף די אַרבל, און כמעט מיט שרעק אַרונטערגעטריבן אַ שטייבעלע, וואָס האָט זיך, ווי אַ דערשאָסן פייגעלע, נעבאַך געוואָלט זעצן אויף אַ קנעפּל פון זיין איבערציערל.

שיקלס טאַטע איז געווען אַ שניידערל, אַ קליינס און אַ פריילאַכס, פלעגט זיצן ביים נעניי, פאַרלייגט אַ פוס איבער אַ פוס און זינגען:

בײ מײן שנײדערײ
בין איך מיר גאַנץ פרײ.
איך פרעס מיר און איך שטעפּ
און כ'וואַקס מיר אין דער גרעב.

און די טשילעדניקעס פלעגן אונטערהעלפן:

אָבער דו, שוסטערל,
אויף צרות בוזטו,
פלעקלען און דראַטווען
און שנירעווען מוזטו.

אַ ז ו י ־ אַ, ווי איך דערצייל אייך! וואָרים שיקלס טאַטע האָט געהאַט שיין פרנסה, און אַ טרער בראַנפן, מיט אַ שטיקל לעקאַך אויף אונטערצוליענען ס'האַרץ האָט אויך ניט געפעלט, האָט מען געלעבט ווי סע קער צו זיין און מען איז געווען פריילאַך.

ויהי, מאַכט זיך אַמאָל, אַז שיקלס טאַטע איז געזעסן שפּעט ביינאַכט און אַרויסגעשלעפּט פאַסטריגעס פון עפּעס אַ יאַקל, וואָס אַ פּוילישע פּריצע

האָט באַשטעלט אויף דער בלינד־נאַכט זייערע, און ווייל ער האָט זיך געאײַלט אַרומצושערן די צויטן און פּאַרטיק צו ווערן דאַמיט, גיט ער אַ קוק: ער האָט ניט די שער. ניטאָ די שער. וואו איז די שער? מ׳ווייסט ניט. פאַרפאַלן געוואָרן; און דאָ ברענט די אַרבעט. די פּריצע וואַרט אויפן יאַקערל און זי שטייט ווי אויף שפּילקעס. און וואָס טוט מען? ניטאָ די שער. שטעל אַרויס די צונג!

רופט זיך אָן דער טאַטע צו שיקלען: שיקעלע, ווילסט מיך פאָלגן אַ גאַנג, גיב אַ לויף אַריבער צו „מעשל דעם ווייבערשן" און זאָג, אַז דער טאַטע האָט געזאָגט זאָלסט אים זאָגן, ער זאָל מיר אַנטלייען די שער.

האָט שיקל גענומען ס׳לאַמטערנדל, מיט די גרינע שייבלאַך, האָט פאַרקאַטשעט די פּאָלעס פון זשופּיצל אין געפלאָכטענעם גאַרטעלע אַריין, אָנגעצונדן ס׳ליכט אין לאַמטערנדל, אויסגעבלאָזן ס׳שוועבעלע, עס באַשיפּגן (עס זאָל זיך ניט נ אָ כ אַ מ אָ ל אָנצינדן!) און עס אַוועקגעוואָרפן אויף דר׳ערד און עס צוגעדישעט מיטן קנאַפּל (ער זאָל זיין זיכער, אַז סע וועט זיך ניט נאָכאַמאָל אָנצינדן!). דערנאָכדעם האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט ביי דער טיר און געזאָגט:

— אַ גע־גע־גוטע נע־נאַכט, טע־טע־טאַטע!

— וואָס פאַר אַ גוטע נאַכט! — לאַכט שיקעלעס פריילאַכער טאַטע.

— גייסט דאָך נאָר אַוועק אויף צען מינוט — צו מעשלען! און קום טאַקע צוריק וואָס גיכער, דאָס פּריצענע, מאַכט ער, וואַרט.

— ננננו, גע־גוט! — מאַכט שיקעלע. — אַ גע־גוטע נע־נאַכט!

— וואָס פאַר אַ גוטע נאַכט? — מאַכט דער טאַטע שוין מיט אַ שטיקל בייזער. — גיי שוין גיכער, שטיי ניט... ריר זיך!

— נו, גע־גוט, טע־טע־טאַטע, אַ גע־גוטע נע־נאַכט!

שיקעלע איז געלאָפן איבער די שטעטלדיקע געסלאַך, געשיצט ס׳לאַמטערנדל קעגן ווינט — מיט אַ פּאָלע פון אַ ראָק, אַזוי אַז ס׳האָט זיך אויסגעוויזן, אַז ער באַלייכט בלויז די פיס, און אַז זיי זעען אַליין וואוהין צו גיין.

אין אַ פינף מינוט אַרום איז שיקעלע אַריינגעקומען צו „מעשל דעם ווייבערשן" אין שטוב און געזאָגט:

— גע־גוט נע־נאָוונט!

— אַ גוט יאָר דיר, בחורל, וואָס וועסטו זאָגן גוטס?

— גע־גאָרניט... צע־צוערשט ווע־וויל איך אייך זע־זאָגן גע־גוט נע־נאָוונט.

— זייער שיין!

— גע־גוט נע־נאָוונט.

— האָסט דאָך שוין געזאָגט איין מאָל.

— יע־יאָ, אָבער כע־כ'האָב גענע־מיינט, אַז איר האָט מע־מיך ניט פאַרשטע־טאַנען, ווייל איך־ע שע־שטאַמל אַ בע־בע־ביסעלע.

— פאַרשטאַנען! פאַרשטאַנען! — מאַכט מעשל און בייסט־אָפּ אַ שטיקל פּאָדים און שפּייט עס אויס. — דער טאַטע דיינער וויל עפּעס?

— יע־יאָ, ער האָט מיך גע־גע־שיקט נע־נאָך אַ דע־דאָס.

— נאָך אַ וואָס?

— ער האָט מיר גע־געזאָגט, אַז איך זע־זאָל אייך זע־זאָגן, אַז ער האָט גע־געזאָגט, אַז עמ־ע דדאָס...

— אַז וואָס?

— שע־שיקעלע — האָט ער צע־צו מיר גע־געזאָגט — גע־גיי שע־שיקעלע, און זע־זאָג מע־מעשלען, אַז ער זע־זאָל מע־מיר שע־שיקן די.... די...

— די וואָס? נו, זאָג שוין אַמאָל!

— כע־כאָב דאָך אייך גע־געזאָגט, — מאַכט שיקל, — אַז דער טע־טאַטע האָט מיך גע־געשיקט איך זאָל זע־זאָגן, אַז ער האָט מ־מיר גע־זאָגט, אַז איך זע־זאָל אייך זע־זאָגן, אַז איר זע־זאָלט אים ששש... שיקן די... די...

— אוי! — האָט „מעשל דער ווייבערשער" געגעבן אַ שפּרונג, ווייל שיקלס שטאַמלען האָט אים אַזוי צוגעטרעטן צום האַרץ, אַז ס'איז אים גע־וואָרן פינצטער פאַר די אויגן און ער האָט זיך אַריינגעשטאָכן אַ נאָדל אין פינגער אַריין און פאַרפלעקט אַ ווייס שטיקל צווירן, וואָס ער האָט געהאַלטן אין דער האַנט. — אוי, ס'איז מיר ניט גוט...

— אויב ס'איז אייך נע־ניט גע־גוט, ננו, ג־גוט, גע־גיי איך. אַ גע־גוטע נע־נאַכט, ר' מממעשל! איך האָב אייך נע־נאָר גע־געוואָלט זע־זאָגן, אַז דער טע־טאַטע האָט מממיר גע־געזאָגט, איך זאָל אייך זע־זאָגן, אַז ער האָט גע־וואָלט בע־בעטן איר זאָלט אים ששיקן די שששע... די שע־שע.... די שע־שע... די שע־שע־שער!

— —

אַז שיקעלע איז אַהיימגעקומען, איז דער טאַטע שוין געשלאָפן. די פּריצע איז שוין לאַנג־לאַנג־לאַנג געהאַט אָוועקגעגאַנגען אַ ברוגז'ע. און די הילצערנע באָקלאָך, וואָס מען מעסט אויף זיי אָן די קליידלאָך, זיינען

געשטאַנען שוואַרצע און נאַקעטע און געטראַכט, אַז ווען זיי וואָלטן געהאַט קעפּ, וואָלטן זיי א ו י ך עפּעס געטראַכט. וואָס וואָלט זיי געשאַט?

... און פון דענסמאָל־אָן, אַז מ׳שיקט עמיצן אַ גאַנג און ער פאַר־זאַמט זיך צו־לאַנג, אָדער אַז עמיצער גייט ערגעץ עפּעס אַנטלייען און געדענקט ניט, נאָך וואָס ער איז געקומען, זאָגט מען:

— מ׳האָט אים געשיקט נאָך דער שיקע־שער!

ל. גאָרעליק

יאָסעלע ברען

יאָסל דעם שוסטערס, אַ אינגל — אַ ברען,
אַ אינגל — אַ מזיק, איז אַלט אַ יאָר צען.
פּלוצלונג פאַרפירט ער מיט אינגלאַך אַ קריג,
צעטאַנצט זיך און מעקעט אַזוי ווי אַ ציג...
און וואו אַ געשלעג, איז דאָרט יאָסל געווען;
דערפאַר טאַקע רופט מען אים יאָסעלע ברען.

זיין טאַטע — אַ בלייכער, פאַריכט אַלטע שיך,
זיין מאַמע נייט העמדלאַך ביים פענצטער אין קיך.
פאַרטראַכט איינמאָל יאָסל זיך, פאַרטראַכט זיך און טראַכט
און ליגט שוין מיט אָפענע אייגלאַך די נאַכט.
שטייט אויף אונזער יאָסל פאַרטאָג, זייגער פיר,
טוט אָן זיך און עפנט פאַמעלאַך די טיר.
זעט ער: עס רעגנט, ס׳איז קאַלטלאַך און נאַס.
אַרט עס אים ניט און ער לאָזט זיך אין גאַס — — — —

געקומען איז יאָסל פאַרנאַכט אַהיים זייגער אַכט;
האַלט אין די ציינער אַ טאַלער און לאַכט.
צעהוסט זיך דער טאַטע: וואו ביסטו געווען?
צעוויינט זיך די מאַמע: אוי, יאָסעלע ברען!
שפּרינגט יאָסל דער מאַמען אַרויף אויפן שויס,
כאַפּט פון די ציינער דעם טאַלער אַרויס.
— „פאַרקויפט אַ סך צייטונגען! נאַ, און ניט וויין!

און יעדן פרימאָרגן וועל איך אַהין גיין.
וועסט שוין ניט נייען קיין העמדלאַך אין קיך,
גיב עסן, אין שול דאַרף איך לויפן אויף גיך!"

קושט זי און האַלדזט אים און גלעט אים דעם קאָפּ,
לאַכט שטיל און עס רינען איר טרערן אַראָפּ —
קוקט יאָסל פאַרוואונדערט און ווייס ניט וואָס ס'מיינט,
זי דאַרף זיך דאָך פרייען, און זע גאָר — זי וויינט?

צייטונגס־פאַרקויפער

שלום-עליכם

קוואַס

א

פאַר איין רובל — הונדערט רובל! הונדערט רובל א מאָנאַט און
מער קאָן פאַרדינען יעדער איינציקער, ווער עס וועט זיך באַקאָנען

מיטן אינהאַלט פון אונזער בוך, וואָס קאָסט סך־הכל (סאַכאַקל) 1 רובל מיט פּאָרטאָ. לויפט, קויפט! סטאַפּט, כאַפּט — איר וועט פאַר־שפּעטיקן!

אָט אַזאַ מין זאַך האָט אויסגעלייענט ערגעץ אויף די בלעטער מיין ברודער אליהו, באַלד ווי ער איז אַראָפּ פון קעסט. ווי ער איז אַראָפּ פון קעסט, וועל איך אייך ניט דערציילן, ווייל איך בין זייער פאַרנומען. איך פאַרדין געלט. איך טראָג אַרום אַ געטראַנק, וואָס מיין ברודער אליהו מאַכט אים אַליין מיט זיינע אייגענע הענט. ער האָט זיך אויסגעלערנט מאַכן דאָס פון דעם בוך, וואָס קאָסט סך־הכל (סאַכאַקל) 1 רובל, און פאַרדינען קאָן מען מיט דעם פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש (כוידעש) און מער. מיין ברודער אליהו, ווי־באַלד ער האָט נאָר איבערגעלייענט, אַז ס'איז דאָ אַזאַ בוך אויף דער וועלט, אַזוי האָט ער באַלד אַוועקגעשיקט אויף דער פּאָסט אַ קערבל (דאָס לעצטע קערבל) און האָט אָנגעזאָגט דער מאַמען אַ בשורה (בסורוע), זי זאָל ניט זאָרגן מער.

— מאַמע! דאַנקען גאָט, מיר זיינען געהאָלפן. מיט פּרנסה (פּאַרנאָסע) זיינען מיר שוין פאַרזאָרגט אָט אַזוי וויט (ער ווייזט מיט דער האַנט אויפן האַלז).

— וואָס איז דען? — פרעגט די מאַמע. — האָסט געקראָגן אַ שטעלע?

— נאָך בעסער פון אַ שטעלע, — ענטפערט איר מיין ברודער אליהו, און די אויגן ביי אים לייכטן, אַפּנים פון גרויס שמחה (סימכע). ער הייסט איר ווארטן נאָך עטלאַכע טעג, ביז דאָס בוך וועט אים אָנקומען.

— וואָסער בוך? — פרעגט אים די מאַמע.

— ס'איז שוין איינמאָל אַ בוך! — זאָגט איר מיין ברודער אליהו און פרעגט זי, אויב זי וועט זיין צופרידן מיט הונדערט רובל אַ חודש (כוידעש)? לאַכט פון אים די מאַמע און זאָגט אים, אַז זי וואָלט געווען צופרידן מיט הונדערט רובל אַ יאָר, אַבי זיכערע. ענטפערט איר דערויף מיין ברודער אליהו, אַז ביי איר איז צו אַ קליינע השגה (האַסאָגע), און ער לאָזט זיך גיין אויף דער פּאָסט. אַלע טאָג גייט ער אויף דער פּאָסט און פרעגט זיך נאָך אויפן בוך. שוין העכער אַ וואָך, אַז ער האָט אַוועקגעשיקט דאָס קערבל, און קיין בוך איז נישטאָ! דערווייל דאַרף מען לעבן. „די נשמה (נעשאָמע) אויסשפּייען

קאָן מען ניט.״ אַזוי זאָגט די מאַמע. איך פאַרשטיי ניט, ווי אַזוי שפּייט מען דאָס אויס די נשמה?

ב

שאַט, שוין דאָ אַ בוך! מיר האָבן דאָס נאָר אויסגעפּאַקט, האָט מיין ברודער אליהו זיך אַוועקגעזעצט לייענען דאָס בוך. וויי־וויי, וואָס ער האָט דאָרטן אויסגעלייענט! וויפיל סגולות (סגולעס) אויף צו מאַכן געלט דורך פאַרשיידענע רעצעפּטן! אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש דורך מאַכן די בעסטע טינטן. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש דורך מאַכן גוטע שוואַרצע שו־וואַקס. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש דורך אַרויסטרייבן מייז, טאַראַקאַנעס, און אַנדערע מיאוס־קייטן (מיעסקייטן). אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש און מער דורך מאַכן ליקערן, זיסע בראַנפנס, לימאָנאַד, סאָדע־וואַסער, קוואַס און אַנדערע נאָך מער ביליקע געטראַנקען.

מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפן לעצטן רעצעפּט, אויף קוואַס! קוואַס איז אַזאַ מין געטראַנק, וואָס קאָסט וואָלוול און עס גייט אַ סך. בפרט (ביפראַט) נאָך אין אַזאַ הייסן זומער ווי היינט. פון קוואַס, דאַרפט איר וויסן, איז ביי אונז ברוך דער קוואַס־ניק געוואָרן אַ גביר (גווир). ער מאַכט ״בוטל־קוואַס״. זיין קוואַס האָט אַ שם (שעם) אויף דער וועלט. ער שיסט פון די פלעשער, ווי פון אַ האַרמאַט. וואָס איז דער שכל (סייכל), וואָס עס שיסט, ווייס קיינער ניט. דאָס איז ברוכ׳ס סוד (סאָד). מען זאָגט, אַז ער לייגט אַריין אינווייניק עפּעס אַזעלכעס, וואָס שיסט. אַנדערע זאָגן — אַ ראָזשינקע, אַנדערע זאָגן — האָפּן. קומט דער זומער, האָט ער ניט קיין הענט. אַזויפיל לייזט ער געלט!

אונזער קוואַס, וואָס מיין ברודער אליהו מאַכט נאָכן רעצעפּט, איז ניט קיין בוטל־קוואַס און שיסט ניט. אונזער קוואַס איז אַן אַנדער מין געטראַנק. ווי אַזוי ער ווערט געמאַכט, קען איך אייך ניט זאָגן. מיין ברודער אליהו לאָזט קיינעם ניט צו, בשעת (בעשאַס) ער מאַכט אים. אַז ער גיסט וואַסער, זעען אַלע. נאָר אַז ער האַלט אין רעכטן מאַכן, פאַרשליסט ער זיך אין דער מאַמעס אַלקער. נישט איך, ניט די מאַמע, ניט די שוועגערן ברכה, קיינער האָט ניט די

זכיה (זכי־יע) צו זיין דערביי. נאָר אויב איר זאָגט מיר צו, אַז ס'וועט זיין אַ סוד (סאָד), קאָן איך אייך זאָגן, וואָס אין דעם געטראַנק גע־פינט זיך איך ווייס דאָך, וואָס ער גרייט צו. דאָרטן געפינט זיך שאָלאַכץ פון לימענע, שיטערע האָניק (מעלים), אַ זאַך, וואָס מען רופט דאָס קרימעטאַרטערום און וואָס איז זויערער פון עסיק, און דאָס איבעריקע — וואַסער. וואַסער איז דאָרטן דאָ מער פון אַלצדינג. וואָס מער וואַסער, מער קוואַס. דאָס אַלץ ווערט גוט אויסגעמישט מיט אַ פּראָסטן שטעקן (אַזוי שטייט געשריבן אין בוך), און דאָס געטראַנק איז פאַרטיק. נאָכדעם ווערט ער אַריינגעגאָסן אין אַ גרויסן קרוג און מען וואַרפט אַריין אַהין אַ שטיק אייז. אייז איז דער עיקר (איקער). אָן אייז טויג דאָס גאַנצע געטראַנק אויף תשעה (טישע) ניינציק כפּרות (קאַפּאָרעס). דאָס זאָג איך אייך ניט פונם בוך, נאָר איך האָב איינמאָל אַליין פאַרזוכט אַביסל קוואַס אָן אייז, האָב איך געמיינט, אַז ס'איז אַן ענדע פון מיין לעבן!

ג

געמאַכט דאָס ערשטע פּעסל קוואַס, איז געבליבן, אַז אַרויסטראָגן פאַרקויפן אים אויף דער גאַס זאָל איך. ווער דען, אַז ניט איך? מיין ברודער אליהו'ן פּאַסט ניט. ער איז דאָך שוין אַ באַווייבטער. דער מאַמען אַוודאי ניט. מיר וועלן גאָרניט דערלאָזן, אַז די מאַמע זאָל אַרומגיין מיט אַ קרוג איבערן מאַרק און שרייען: „קוואַס! קוואַס! אידן, קוואַס!“ אַלע האָבן גע'פּסק'נט (געפּאַסקנט), אַז דאָס דאַרף זיין מיין אַרבעט. איך אַליין האָב אויך אַזוי געדענקט. איך האָט זיך מחיה (מכאַיע) געווען, אַז איך האָב דערהערט דאָס נייעס. מיין ברודער אליהו האָט גענומען מיך לערנען, ווי אַזוי איך זאָל טאָן. דעם קרוג זאָל איך האַלטן אין איין האַנט, און בכדי (ביכדיי) דער עולם (אוילעם) זאָל זיך אָפּשטעלן, זאָל איך זינגען הויך, און מיט אַ ניגון (ניגן), אָט אַזוי:

אידן אַ געטראַנק!
אַ קאָפּיקע אַ גלאָז!
קאַלט און זיס —
אַ דערקוויקעניש!...

... אַ קול, האָב איך אייך שוין לאַנג געזאָגט, אַז איך האָב אַ שיינס,

אַ סאַפּראַנאַ־שטימע, בירושה (בי־יערושע) פון מיין טאַטן עליו־השלום (אָלעוו־האַשאָלעם). איך האָב געגעבן אַ זינג אויס אויף אַ קול און האָב איבערגעדרייט דעם פסוק (פּאָסיק) מיט די פיס אַרויף:

זיסער קוואַס אַ גלאָז!
אַ קאָפּיקע אַ איד!
אַ קוויק און אַ קאַלט —
אַ דערטריקעניש!...

איך ווייס ניט: צי מיין געזאַנג איז אַזוי געפעלן געוואָרן? צי דאָס געטראַנק איז טאַקע געווען אַזוי גוט? צי אפשר, ווייל דער טאָג איז געווען זייער אַ הייסער? איך האָב דעם ערשטן קרוג אויס־פאַרקויפט אין איין האַלבער שעה און בין געקומען אַהיים מיט כמעט (קימאַט) פינף גילדן פדיון (פּידיען). מיין ברודער אליהו האָט אָפּ־געגעבן דאָס געלט דער מאַמען, און מיר האָט ער באַלד אָנגעגאָסן אַ פרישן קרוג. ער האָט געזאָגט, אַז אויב איך וועל מיך קאָנען אויסדרייען אַזוי פינף־זעקס מאָל דורכן טאָג, וועלן מיר האָבן פאַר־דינט פונקט הונדערט רובל אַ חודש. דאָס געטראַנק קאָסט אונז זייער וואָלוול. מען קאָן זאָגן, כמעט גאָרניט. דאָס גאַנצע געלט גייט אַוועק אויפן אייז. דעריבער דאַרף מען זען וואָס גיכער אויס־פאַרקויפן דעם קרוג מיטן געטראַנק, בכדי (ביכדיי) דאָס שטיקל אייז זאָל צוניץ קומען אויפן צווייטן קרוג און אויפן דריטן קרוג און אַזוי ווייטער. נאָך מיר לויפן נאָך אינגלאַך, שקצים (שקאָצים), אַ גאַנצע טיטשקע. זיי קרימען מיך איבער, ווי איך זינג. איך הער זיי אָבער ווי דעם קאָטער. איך זע וואָס גיכער אויסברענגען דעם קרוג און לויפן אַהיים נעמען נאָך אַ קרוג. וויפיל איך האָב געמאַכט דעם ערשטן טאָג, ווייס איך אַליין ניט. איך ווייס נאָר, אַז מיין ברודער אליהו מיט מיין שווער ברכה מיט מיין מאַמען האָבן מיך שטאַרק געלויבט. וועטשערע האָט מען מיר געגעבן אַ שטיק דיניע מיט אַ שטיק קאַווענע מיט צוויי פלוימען אונגערישע. פון קוואַס שמועסט מען ניט. קוואַס טרינקען מיר אַלע אַזוי ווי וואַסער. פאַרן שלאָף בעט מיר אויס די מאַמע אויף דער ערד און פרעגט מיך, צי עס טוען מיר ניט ווי חלילה (כאָלילע) די פיס. מיין ברודער אליהו לאַכט פון איר. ער זאָגט אויף מיר, אַז איך בין אַזאַ אינגל, וואָס מיר טוט קיינמאָל ניט ווי קיין זאַך.

— געוויס! — זאָג איך. — אַ סימן (סימען), אויב איר ווילט,

גיי איך באַלד מיטן קרוג אין מיטן האַלבע נאַכט.

אַלע דריי צעלאַכן זיך פון מיין בריה'שאַפט (בעריעשאַפט). נאָר אויף דער מאַמעס אויגן זע איך טרערן. נו, דאָס איז דאָך אַן אַלטער כלל (קלאַל) — אַ מאַמע דאַרף וויינען! איך וואָלט וועלן וויסן, אַלע מאַמעס וויינען אַזוי שטענדיק, ווי מיין מאַמע?

ד

עס גייט אונז קיין-עין-הרע (קענעהאָרע) דורך טיר און דורך טויער. איין טאָג איז הייסער פונם אַנדערן. עס ברענט! מענטשן גייען אוים פאַר היץ, קינדער פאַלן אַזוי ווי פליגן. ווען ניט דאָס גלעזעלע קוואַס, וואָלט מען פאַרברענט געוואָרן. איך קער מיך אום מיטן קרוג בלי-גוזמא (בלי-גוזמע) צען מאָל אַ טאָג! מיין ברודער אלהיו קוקט אַריין אין פאַס אַריין מיט איין אויג און זאָגט, אַז עס טאָגט שוין. פאַלט ער אויף אַן עצה און גיסט צו נאָך אַ פּאָר עמער וואַסער. אויף דער עצה בין איך געפאַלן פריער פון אים. איך מוז זיך מודה (מוידע) זיין פאַר אייך, אַז איך האָב אָפּגעטאָן אַ שפּיצל שוין עטלאַכע מאָל. כמעט אַלע טאָג כאַפּ איך זיך אַריין צו אונזער שכנה פעסי און גיב איר פאַרזוכן אַ גלעזל פון אונזער אייגענעם געטראַנק. איר מאַן, משה דעם איינבינדער, גיב איך צוויי גלעזלאַך; ער איז אַ גוטער מענטש. די קינדער אַלע גיב איך אויך צו גלעזלאַך קוואַס. לאָזן זיי אויך וויסן, וואָס פאַר אַ געטראַנק מיר קאָנען מאַכן. אַלע מיינע באַקאַנטע גיב איך קוואַס אומזיסט, אַן אַ קאָפּיקע געלט. און בכדי (ביכדיי) ס'זאָל ניט זיין קיין שאָדן, דערגים איך דעם קרוג מיט וואַסער. אויף איטלאַכס גלעזל קוואַס, וואָס איך גיב אַוועק אומזיסט, דערגים איך צוויי גלעזער וואַסער. דאָס אייגענע טוט מען אין דער היים אויך. למשל (לעמאָשל), מיין ברודער אליהו טרינקט אוים אַ גלעזל קוואַס, דערגיסט ער באַלד מיט וואַסער. ער איז גערעכט. ס'איז אַן עבירה (אַווייריע) אַ קאָפּיקע. מיין שוועגערן ברכה טרינקט אוים אַ פּאָר גלעזלאַך קוואַס (זי האָט ליב מיין ברודער אליהום קוואַס — סכנות!), דערגיסט זי באַלד מיט וואַסער. די מאַמע פאַרזוכט אַמאָל אַ גלעזל קוואַס (זי דאַרף מען בעטן. אַליין וועט זי ניט נעמען!), דערגיסט מען באַלד מיט וואַסער. הכלל (האַקלאַל) עס גייט ניט פאַרלאָרן קיין טראָפּן און מיר מאַכן קיין-עין-הרע (קענעהאָרע)

פיין געלט. די מאַמע האָט זיך אַרומגעצאָלט מיט אַ סך חובות (כויוועס), אויסגעלייזט אַ פּאָר נייטיקע משכּנות (מאַשקאָנעס). אין שטוב האָט זיך באַוויזן אַ טישל, אַ בענקל. אויף שבת האָבן מיר פיש און פליייש און ווייסע קוילעטשן. מיר האָט מען צוגעזאָגט מערצעשעס אויף ימים-טובים (יאָנטויוויים) אַ פּאָר שטיוועלאַך נייע. מיר דאַכט, אַז קיינעם איז ניט אַזוי גוט, ווי מיר!

ה

גייט זייט אַ נביא (נאָווי) און טרעפט, אַז ס'וועט זיך טרעפן אַזאַ מין אומגליק און אונזער געטראַנק וועט ווערן פּסול (פּאָסל), כאַטש נעמט און גיסט אים אַרויס אין פּאָמוניצע! נאָך אַ גליק, וואָס מען האָט מיך ניט פאַרנומען אין פּאָליציי. הערט אַ מעשׂה! איינמאָל האָב איך פאַרבלאָנדזשעט מיטן קרוג קוואַס צו אונזער שכנה פּעסי. דער גאַנצער עולם האָט גענומען צו גלעזלאַך קוואַס און איך אַליין אויך מיט זיי. אויסגערעכנט, אַז עס פעלט מיר אַ גלעזלאַך צוועלף-דרייצן געטראַנק, האָב איך מיך אַריינגעכאַפּט אין הויז, דאָרטן וואו דאָס וואַסער שטייט ביי זיי. אָנשטאָט דער דייזשע מיט וואַסער האָב איך אַפּנים געטראָפן צו דער באַלייע, וואו מען וואַשט גרעט, און האָב אַריינגעפּליאָסקעט אַ 15-20 גלעזער צו מיר אין קרוג אַריין און בין אַוועק אין גאַס אַריין מיט אַ נייעם ניגון (ניגן), וואָס איך אַליין האָב צוגעטראַכט:

אידן, אַ געטראַנק!
ט ע ם ג ן - ע ד ן!
אַזאַ יאָר אויף מיר,
אויף אייך און אויף אונז ביידן!

שטעלט מיך אָפּ אַ איד, באַצאָלט מיר אַ קאָפּיקע און ער הייסט זיך אָנגיסן אַ גלעזעלע קוואַס. ער טרינקט אויס דאָס גאַנצע גלאָז און פאַרקרימט זיך.

— אינגעלע! וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר אַ געטראַנק?

איך הער אים אין טראָק. עס שטייען נאָך צוויי אידן און וואַרטן, איך זאָל זיי שוין אָנגיסן. איינער זופּט אָפּ אַ האַלבע גלאָז, דער אַנ-דערער אַ דריטל. זיי באַצאָלן, שפּייען אויס און גייען אַוועק. נאָך איינער טראָגט צו דאָס גלאָז צו די ליפּן. ער פאַרזוכט און זאָגט,

אַז סע שמעקט מיט זייף און ס'איז דאַכט זיך, געזאַלצן. נאָך איינער טוט אַ קוק אויפן גלאָז און גיט מיר אָפּ צוריק מיט די ווערטער:

— וואָס איז דאָס ביי דיר?

— אַ געטראַנק, — זאָג איך.

— נו, אַ געטראַנק! — מאַכט ער צו מיר.

איינער גייט צו, פֿאַרזוכט, און טוט אַ פֿאַליאַסקע אויס דאָס גלאָז גלייך מיר אין פּנים אַריין. אין אַ מינוט אַרום שטייט אַרום מיר אַ גאַנץ רעדל מיט אידן, ווייבער און קינדער. אַלע רעדן, מאַכן מיט די הענט, קאָכן זיך. דערזעעט אַ יוון ((יאָוון), אַז מע קלייבט זיך, גייט ער צו און פֿרעגט, וואָס איז דאָ? דערציילט מען אים. גייט ער און קוקט אַריין צו מיר אין קרוג אַריין און הייסט זיך געבן פֿאַרזוכן. גיב איך אים אָן אַ גלעזל מיט קוואַס. דער יוון (יאָוון) טוט אַ טרונק אָפּ און שפּייט אויס און ווערט מלא רציחה (מאַלע־רעציכע).

— וואו האָסטו גענומען אַזעלכע פּאַמאָיעס? — פֿרעגט ער מיך.

— דאָס איז פֿון אַ בוך, — זאָג איך אים, — מיין ברודערס מלאכה (מאַלאָכע), מיין ברודער אַליין מאַכט דאָס.

— ווער איז דיין ברודער? — פֿרעגט ער מיך.

— מיין ברודער אליהו, — זאָג איך אים.

— וואָסער אליהו? — פֿרעגט ער מיך.

— דבר (דאַבער) ניט, דו נאַרישער יאָלד, אויף דיין אחי (אָכי)!

— זאָגן צו מיר עטלאַכע אידן אַלע אויף אַמאָל. עס ווערט אַ טומל, אַ רעש (ראַאַש), אַ מהומה (מעהומע). אַלע מינוט קומען צו נייע מענטשן. דער יוון (יאָוון) האַלט מיך פֿאַר אַ האַנט און וויל אונז אָפּפֿירן (מיך מיטן געטראַנק) גלייך אין פּאָליציי אַריין. דער טומל ווערט גרעסער: „אַ יתום (יאָסעם)! נעבאַך, אַ יתום!" — הער איך פֿון אַלע זייטן. דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז איך האַלט שמאָל. איך קוק אויפן עולם (אוילעם), וואָס אַרום מיר: „אידן, האָט רחמנות (ראַכמאָנעס)!"... מען וויל אַריינרוקן דעם יוון (יאָוון) אַ מטבע (מאַטבייע). דער יוון נעמט ניט. רופֿט זיך אָן צו מיר איינער, אַן אַלטער איד מיט גנב'ישע (גנייווישע) אויגן, פֿאַרשטעלט אויף לשון־קודש:

— מאַטל! ריים אַרויס דעם יד ((יאַד) פֿון דעם יוון און הייב אויף די רגלים (ראַגלאַים) און מאַך פּליטה (פּליטע)!

איך טו זיך אַ ריים אויס, נעם די פֿיס אויף די פּלייצעס און מאַרש אַהיים! ניט טויט ניט לעבעדיק פֿאַל איך אַריין אין שטוב אַריין.

— וואו איז דער קרוג? — פרעגט מיך מיין ברודער אליהו.
— אין פּאָליציע! — ענטפער איך אים און פאַל צו צו דער מאַמען מיט אַ געוויין.

ז. ליבין

פאַרלאָרן דעם באַלעבאָס

א

לאַנגזאַם, אָפּשטעלנדיק זיך יעדע ווײַלע, האָט דאָס פערד געפירט דעם וואָגן מיט עפּל. נאָכן וואָגן זײַנען נאָכגעגאַנגען אַ מאַן פון אַ יאָר פערציק און אַ אינגל פון אַ יאָר צוועלף.

דער מאַן איז דאָס געווען דער אייגנטימער, דער באַלעבאָס פון דעם וואָגן מיט די עפּל, און דאָס אינגל — סעמי האָט ער געהייסן — איז געווען אַ געדונגענער העלפער, אַן אויסשרייער, און צו דער־זעלבער צײַט אַן אַרויפטרעגער פון די עפּל צו די קונים.

דאָס איז געווען דער אָנהייב פון ווינטער און דער סוף פון דעם טאָג. דאָס וועטער איז אויסגעפאַלן אַ שלעכטס, אַ צרה'דיקס: עס האָט געבלאָזן אַ קאַלטער, שנײַדנדיקער ווינט, און עס האָט ניט

אויפגעהערט צו שפּריצן מיט אַ קאַלט רעגנדל, וואָס האָט דורכ־גענומען דורך און דורך מיט פייכטקייט און מיט קעלט.

אַ לייכט זומערדיק דזשעקעטל און אַ פּאָר לייכטע קורצע „קני־הייזלאַך", האָבן שלעכט באַשיצט דאָס אָרימע אינגל פון דעם גרוי־זאַמן וועטער. פון די הייזלאַך האָט זיך אין טייל ערטער אַרויסגעזען דאָס הוילע לייב, און פון זיינע צעריסענע שיך האָבן אַרויסגעשטעקט די פינגער. דאָס אינגל האָט זיך געקאָרטשעט און געטרייסלט פון קעלט — און אפשר אויך פון הונגער. זיין קליין אויסגעדאַרט פּנים איז געווען בלאַס און בלוי, אָנגעשוואָלן פון פייכטקייט און איבער־געפראָרן פון קעלט.

— „פּייוו סענטס איי האָל לאָט!" — האָט עפּעס מיט אַ באַ־זומען־קול אויסגעשריען דער באַלעבאָס.

— „עי, אַפּלז!" — האָט נאָכגעשריען סעמי מיט אַ הייזעריקער, קינדערשער, האַרצרייסנדיקער שטימע.

קיינער האָט אָבער קיין עפּל ניט געבעטן און דאָס פערד האָט געגעבן אַ טראָט ווייטער.

— ווען מיר באַלד פאָרן אַהיים? — האָט סעמי געפרעגט זיין באַלעבאָס, און עס האָט אים געקלאַפּט אַ צאָן אָן אַ צאָן.

דער באַלעבאָס האָט אין אָט־דעם שלעכטן טאָג אויך שלעכטע געשעפטן געמאַכט, און ער האָט ניט געדעכנט פאַר נייטיק צו ענט־פערן אויף זיין אינגלס פראַגע.

— „פּייוו סענטס איי האָל לאָט!"

— „עי, אַפּלז!"

עס זיינען פאַריבער נאָך אייניקע מינוטן.

— ווען מיר באַלד פאָרן אַהיים? — האָט סעמי ווייטער גע־פרעגט, און זיין קינדעריש האַרץ האָט געקלעמט פאַר ווייטיק.

דער באַלעבאָס האָט אַ לאַנגזאַמן, בייזן, שאַרפן בליק געגעבן אויפן קינד, און אויף זיין פּנים האָט זיך אויסגעצייגט אַ ווילדע הנאה. עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער מאַן וויל זיין ווילדע אומ־צופרידנקייט פון זיינע היינטיקע שלעכטע געשעפטן אויסגיסן אויף זיין געדונגענעם אינגל.

— ווען איך וואָלט וויסן, — האָט דער באַלעבאָס געענטפערט, — אַז דו ביסט אַזאַ פויל אינגל, וואָלט איך דיך אַפילו אומזיסט ניט גענומען.

— איך פויל זיך ניט, — האָט סעמי געענטפערט, — מיר איז קאַלט. — און זיין קול האָט געציטערט פון טרערן.

— קאַלט? — האָט אים איבערגעריסן דער באַלעבאָס, — וואָס אַרט עס מיך? אַ קוואָדער וועסטו דאָך וועלן נעמען.

— „פייוו סענטס איי האַל לאָט!"...

— „עי, אַפּלז!" — האָט אויסגעשריען אַ שטים פול מיט טרערן.

און דאָס פערד איז זיך לאַנגזאַם געגאַנגען און געגאַנגען. סעמי האָט דערפילט, אַז ער פאַלט פון די פיס און ער האָט זיך אָנגעהאַלטן אָן וואָגן.

ב

— נעם גיי אַריין אַהער, — האָט דער באַלעבאָס אָנגעצייגט סעמין אויף אַ געוועים הויז, — אָבער קלאַפּ אָן אין טיר: ווען די וועסט פאַרקויפן, קום גלייך אַראָפּ נעמען נאָך אַן עמער מיט עפּל; ווען ניט, גיי איבערן דאָך אין דעם צווייטן הויז. געשווינד!

און סעמי איז אַוועק אין דעם אָנגעצייגטן הויז. דאָס איז געווען אַ פלעט-הויז. דער קאָרידאָר איז געווען באַדעקט מיט קאַרפּעט און מיט דאַמף געוואַרעמט. סעמי האָט גענומען קלאַפּן פון טיר צו טיר. קיינער האָט אָבער קיין עפּל ניט געדאַרפט. ביי די שכנים אין די צימערן האָט שוין פייער געברענט. פון אייניקע דירות האָבן זיך געהערט פריילאַכע קינדערשע פּלאַפּלעריי און געלעכטער און פון אייניקע האָבן זיך געטראָגן טענער פון פּיאַנעס.

אָט קלאַפּט סעמי אָן אין טיר. מען עפנט; עלטערן צוזאַמען מיט די קינדער זיצן ביים טיש און מען טרינקט טיי.

— „אַפּלז?" — פרעגט סעמי.

— „נאָו!" — ענטפערט מען און מען פאַרהאַקט בייז די טיר.

אין אַ צווייטן פּלאַץ זעט סעמי, ווי די קינדער זיצן זיך און עסן. דער הונגעריקער סעמי דערפילט דעם גערוך פון די עסנוואַרג, און זיין פאַרקלעמט האַרץ פאַנגט אָן נאָך שטאַרקער ווייטאָן. נאָך אין אַ פּלאַץ עפנט זיך האַסטיק די טיר און אַ פריילאַך, שיין געקליידט מיידעלע ווייזט זיך.

— עני, אַהערצו קום, — דערהערט זיך הינטער איר אַ קול פון אַ פרויענצימער, — לויף ניט אַרום איבערן האָל, וועסט זיך נאָך פאַרקילן.

באַלד צייגט זיך די פרוי און נעמט צו צוריק דאָס מיידעלע.

אַזוי גייט סעמי ביזן העכסטן שטאָק, און קיין עפּל האָט ער ניט פאַרקויפט. סעמי נעמט גיין אויף די טרעפּלאַך וואָס פירן צום דאַך נאָר ער האָט דערפילט, ווי דער רעגן שמייסט אָן דעם בלעך פון דאַך, און ער בלייבט אַ ווײַלע שטיין. אין קאָרידאָר איז וואַרים און טרוקן. סעמין, דעם מידן, איבערגעפראָרענעם אינגל, פאַרווילט זיך אָפּרוען.

— פון וואַנען וועט דער באַלעבאָס וויסן? — טראַכט דאָס קינד, — ער וועט מיינען אַז איך האָב זיך עטוואָס לענגער פאַרזאַמט. — סעמי זעצט זיך אַוועק, ווי אַן אונטערגעהאַקטער, און שפּאַרט זיך אָן אָן דעם עמער מיט די עפּל.

סעמי האָט זיך פאַרטראַכט וועגן די קינדער, וואָס האָבן געגעסן, געטרונקען און געשפּילט... ער נעמט זיך פאָרשטעלן, אַז ער איז אויך איינער פון זיי און אַז ער עסט, אַז ער טרינקט, אַז ער שפּילט... אין קאָרידאָר איז טרוקן און וואַרעם, אַ דרעמל האָט גענומען שמידן סעמים צעווייקטע, צעפראָרענע גלידער... ער האָט עפּעס אַזוי ווי דערשראָקן אַ כאַפּ געטאָן זיך, אָבער באַלד איז ער ווייטער אַנטשלאָפן געוואָרן.

דער באַלעבאָס האָט לאַנג אויף זיין אינגל ניט געוואַרט; ער האָט זיך געהאַט זיין טרוקענע רעכענונג: דער טאָג האָט זיך שוין געענדיקט; דעם אינגל דאַרף ער שוין סאַי־ווי־סאַי שיקן אַהיים; אַ קוואָדער איז ער דאָך אים שולדיק, און דער עמער צוזאַמען מיט די עפּל איז דאָס ניט ווערט.

און ער האָט זיך גענומען ווייטער פאָרן; ער איז דאָס שוין געפאָרן אַהיים.

ג

ווער ווייס, ווי לאַנג סעמי וואָלט געשלאָפן, ווען אַ שכנה פון דעם הויז וואָלט ניט געגאַנגען אַ קוק געבן, אויב דער ווינט האָט ניט צעשמיסן די וועש, וואָס איז געהאַנגען אויפן דאַך.

סעמי האָט דערפילט, ווי עמיצער האָט אים געגעבן אַ טופּ מיטן פוס... ער האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן ניט טויט ניט לעבעדיק. מיט שרעק האָט ער אַ קוק געגעבן אַרום זיך. לעבן אים איז געשטאַנען אַ גרויסע, דיקע, געזונטע פרוי.

— אוועק פון דאַנען, דו לױפּער! — האָט די פרוי זיך צעשריען,
— דאָ איז קיין פּלאַץ ניט צום שלאָפן.

— „אפּלז!“ — האָט סעמי אַ שטאַמל געגעבן, האָסטיק אויפ־געהויבן זיך און ער האָט געכאַפּט לױפן אַראָפּ די טרעפּ. ווען סעמי איז אַרויס פון האָל איז שוין געווען פינצטער.

— „עי, אַפּלז!“ — האָט ער אויסגעשריען און גענומען מיט די אויגן זוכן דעם וואָגן מיט די עפּל. דער וואָגן איז אָבער מער ניט געווען.

אַ פאַרלוירענער, אַ דערשראָקענער האָט דאָס אינגל גענומען אַרומלויפן. ער איז אַוועקגעלאָפן אין עווענױ, פון דאָרטן אין גאַס, פון דער גאַס ווייטער אין עווענױ... דער וואָגן מיט די עפּל איז פאַרלאָרן געגאַנגען.

אין איין מינוט האָט סעמי זיך פאַרגעשטעלט זיין היים, וואו מען נייטיקט זיך אין דעם קוואָדער; זיין טאַטן, וואָס וועט אים שלאָגן, ווען ער וועט קומען אַזוי, אָן אַ פּעני פאַרדינסט. ער איז געבליבן שטיין, ווי אַ צעטומלטער; ער האָט ניט געוואוסט, וואוהין צו לויפן. אַהיים האָט ער יעדנפאַלס געשראָקן זיך צו קומען...

און דער רעגן האָט גענומען שמייסן שטאַרקער און שטאַרקער...

מאַני לייב

אַ מיידעלע ביים קאַמין

אין קאַמין דאָס פייערל דערברענט,
רויטע שאָטנס ליגן אויף די ווענט,
וואַרימט זי ביים פייערל די הענט;
און דאָס קליינע קעצל ווי אַ קנויל
ליגט ביי אירע פיס און דרעמלט פויל.

אין קאַמין דאָס פייערל דערברענט,
רויטע שאָטנס שלאָפן אויף די ווענט,
וואַרימט זי ביים פייערל די הענט;
און ביים וואַרימען און רויטן שיין,
שלאָפט זי רואיק ווי דאָס קעצל איין.

אפרים אויערבאך

שאַין, אַ שאַין

צוגעפּלעטשט דאָס היטל אויף אַ זייט,
ס׳פּנים׳ל ביי אים מיט פרייד פאַרברוינט,
אויגן ניט פון הי, נאָר פון סיציליע׳ר ווייט,
קוקן אויף די גאַסן חידוש׳דיק — דערשטוינט, —
שאַין, אַ שאַין.

ס׳קעסטל אָנגעפּיקעוועט מיט אַלדאָסגוטס:
בערשטלאַך, שמאַטקעלאַך און שיך-פּאָליר,
ס׳קעלעכל פאַרקלינגט די גאַס: איך פּוץ,
נאָר אַ ניקל, — געל, צי שוואַרץ קאָליר, —
שאַין, אַ שאַין.

טשואינג-גאָם, אַ סיגאַרעטל און אַ שפּיי,
טאָני איז שוין צען, כאָטש דאַר איז זיין געביין,
גאַסן זיינען ברייט און ער אויף זיי איז פריי,

גאַסן זײַנען ענג און ער איז דאָ אַליין, —
שאַין, אַ שאַין.

טאַטע גראָבט אַ סאָבוויי פֿאַר דער שטאָט,
מאַמע האָדעווועט דאָס קליינוואַרג מיט געשריי,
טאַני קומט פֿון געסל, פּונם ענגן מאָט
אויף קאַנעל, דיוויזשאָן, איסט-בראָדוויי, —
שאַין, אַ שאַין.

ס'בערשטל אין די דאַרע הענטלאַך ווי אַ ווינט
גייט אַ טענצל אויף די שיך — סע בלאַנקט,
און דער טאַטע ווערט פֿון גראָבן סאָבווייס בלינד
און די מאַמע איז די לעצטע יאָרן קראַנק, —
שאַין, אַ שאַין.

מאַכט אַמאָל זיך מיט די קינדער א געשלעג,
וואַרפֿט זיך טאָני אויפֿן פֿיינד מיט דאַרע הענט,
אויפֿן טראָטואַר צעשליידערט זײַן פֿאַרמעג,
ווען אַרט עס איצטער אַז מלחמה ברענט? —
שאַין, אַ שאַין.

פֿויסטן בליצן, נעגל קראַצן, שטשירען ציין:
טאָני, גיב אים אין דער נאָז אַריין אַ שמיר,
האַק אים אין די ריפּן, ברעך אים דאָס געביין,
זאָל ער וויסן ווייטער טשעפּען זיך מיט דיר, —
שאַין, אַ שאַין.

און דערנאָך, די פֿויסטן ווערן מיד אין שוואונג,
ווײַנט דער פֿיינד, נאָר טאָני שווײַגט מיט ווי,
אוים געשלעג און טאָני שטעלט אַרויס אַ צונג:
נאָט אײַך, מײַנע פֿיינד פֿון איסט-בראָדוועי, —
שאַין, אַ שאַין.

קלײַבט צונויף דאָס האָב און גוטס פֿון טראָטואַר,
גיט אַ שפּײַ מיט האַס אויף גאָרער וועלט,
נאָר די אויגן ברענען ווי צעשאַרטער זשאַר,
טאָני גייט אויף מאָט אין פֿינצטערן געצעלט, —
שאַין, אַ שאַין.

ז. ליבין

ווען דער פּאַפּאַ סטרייקט

עס איז ווינטער־נאַכט.

דרויסן איז אַ ברענענדיקער פראָסט און אַ שניידנדיקער קאַלטער ווינט. דרויסן איז סיביר; און אין צימער? אין צימער איז ניו־יאָרק. עס איז קאַלט, ווי אינדרויסן. דאָ אין צימער וואוינט אַן אַרבעטער, אַ אידישער הויזן־מאַכער; און פון יעדן ווינקעלע קוקט אַרויס די ביטערע, שטיקנדיקע נויט, ווייל דער הויזן־מאַכער איז אין סטרייק.

דער סטרייקער איז ניטאָ אינדערהיים: ער איז אויף אַ מיטינג. די פרוי זיינע זיצט ביים אויוון און נייט עפּעס מיטן נאָדל — דאָס פאַרריכט זי אויס וועש פאַר שכנים, העלפנדיק דערמיט דעם מאַן אין זיין סטרייק.

דאָס פייער אין אויוון גייט אויס. הפּנים, אַז דעם סטרייקערס פרוי האָט שוין דערשפירט די קעלט; אַט האָט זי אַ שווערן, טיפן זיפץ געגעבן, געוואָרפן אַ טרויעריקן בליק אויף דעם לערן קוילן־שעפל, און איז ווייטער געבליבן פאַרטראַכט און שווער פאַרזאָרגט.

און עס איז שטיל אין צימער; בלויז דער ווינט קלאַפּט אין די פאַר־פרוירענע שויבן, און אַמאָל אין אַ ווײַלע רייסט ער זיך אַריין אין קוימען פון קאַמין און וויינט אַזוי האַרצרייסנדיק, אַזוי טרויעריק, עפּעס ווי ער וואָלט אויך געהאַט אַ ביטער האַרץ פון אַ הויזן־מאַכער אַ סטרייקער...

— מאַמע! — האָט זיך דערהערט אַ קינדיש שטימעלע פון שלאָף־צימער. און די מאַמע וואַרפט די אַרבעט און לויפט אַהין. דאָרט שלאָפט איר צירעלע, איר איינציק דריי־יאָריק קינד.

צירעלע איז געווען באַהאַלטן אין אַ גאַנצן ים מיט שמאַטעס, האָט זי דאָס אַלץ אַראָפּגעוואָרפן און וויל אַרויסגיין פון בעט.

— וואוהין, מיין קינד? — פרעגט די מוטער און פרואווט צוריק איינדעקן דאָס מיידעלע.

—מאַמע, נעם מיך צום אויוון, מיר איז קאַלט. — בעט זיך צירעלע.

— עס איז דאָרטן אויך קאַלט, צירעלע!

— שיט אַריין קוילן. — גיט דאָס קינד אַן עצה.

— ניטאָ, מיין נחת, קיין קוילן. — זיפצט דעם סטרייקערס פרוי.

— פאַראַן.

— ניטאָ, מיין לעבן.

און די מוטער גייט אין קיך, נעמט דאָס לערע קוילן־שעפל און ווייזט עס צירעלען.

צירעלע קוקט אריין אין שעפל און גיט דערביי אַ טיפן, קינדישן זיפץ.

— ניטאָ מער קיין קוילן, — זאָגט צירעלע און איר קינדיש פּנים׳ל ווערט אזוי ערנסט טרויעריק.

— ניטאָ מער. — באַשטעטיקט די מוטער.

— גיי ברענג. — ראַט דאָס קינד.

— ניטאָ קיין געלט, מיין האַרץ.

— ניטאָ קיין פּענים? — פרעגט דאָס קינד איבער.

— יאָ, מיין נשמה, ניטאָ קיין פּענים.

— דער טאַטע ברענגט ניט?

— יאָ, צירעניו, דער טאַטע ברענגט ניט.

— פאַרוואָס?

— ווייל עס איז א סטרייק, מיין טאָכטער.

צירעלע קוקט אויף דער מוטער אזוי בענקענדיק, אזוי טרויעריק, הגם דאָס לעצטע וואָרט, וואָס די מוטער האָט איר געזאָגט, פאַרשטייט זי ניט.

— שלאָף, צירעניו!

— איך וויל עסן, מאַמע!

— גלייך, מיין קינד!

און די מאַמע גייט אין קיך, שניידט אָפּ אַ ברעקל ברויט, זוכט עפּעס אין אַלמער, געפינט גאָרניט און, געבנדיק ווייטער א שטילן, טיפן זיפץ, קערט זי זיך אום צוריק אין שלאָפצימער צו איר הונגעריק קינד.

— נאַ, מיין קינד!

— וואָס איז דאָס?

— ברייטעלע.

— איך וויל ניט, מאַמע!

— פאַרוואָס, צירעניו?

— באַשמיר מיט פּוטער.

— ניטאָ, מיין נחת, מאָרגן וועל איך באַשמירן; דערווייל עס אזוי.

— איך וויל ניט.

— גיב פּוטער! — ווידערהאָלט דאָס קינד איר ערשטע פאָדערונג.

— קינד מיינס, נו, וואָס וואָלט איך דיר ניט וועלן געבן, אז עס וואָלט געווען, נאַרעלע מיינס! ? — רעדט די מוטער איין איר קינד.

צירעלע וויל אָבער ניט גלויבן און ווייזט אויפן אַלמער.

די מוטער ברענגט די לערע פּוטער־כּלי צום בעט. צירעלע קוקט אויף איר מיט בענקנדיקע בליקן און לאָזט ווידער ארויס א שטילן, האַרצרייסנדיקן זיפץ.

— ניטאָ מער קיין פּוטער, מאַמע! — זאָגט דאָס קינד טרויעריק און פירט פאַנאַדער די הענטלעך.

— ניטאָ מער, מיין לעבן! — ענטפערט די מאַמע מיט א קול פון טרערן.

— ניטאָ קיין פּענים? — פרעגט צירעלע.

—יאָ, מיין טאָכטער, ניטאָ קיין פּענים.

— דער פּאַפּאַ ברענגט ניט?

— ניין, מיין נשמה, ער ברענגט ניט.

— פאַרוואָס, מאַמע?

— איך זאָג דאָך דיר, מיין אויג אין קאָפּ, ער סטרייקט.

א ווײַלע שווייגט דאָס קינד, דערנאָך גיט עס פּלוצלונג א פרעג:

— וואָס איז דאָס, מאַמע?

— וואָס, מיין קינד?

— פאַרוואָס דער פּאַפּאַ ברענגט ניט קיין פּענים?

— ער סטרייקט, מיין קינד.

— ווער איז דאָס? — פרעגט צירעלע ווייטער.

— קיינער ניט, מיין קינד, דאָס איז א סטרייק.

— וואָס איז דאָס, מאַמע?

— א סטרייק, מיין נשמה.

— א בוגימען?

— ניין, מיין קינד, קענסט עס ניט פאַרשטיין... — ועסט עלטער ווערן וועסטו פאַרשטיין.

דער ווינט שטאַרקט זיך, און הייבט אָן אזוי ווי מיט א אכזריות צו קלאַפּן אין די שויבן. עס ציטערט דאָס גאַנצע הויז. צירעלע דריקט זיך צו צו דער מאַמען און ציטערט פאַר שרעק.

— איז דאָס דער סטרייק, מאַמע?

— נאַריש קינד, דאָס איז דאָך דער ווינט.

צירעלע הערט זיך איין, טוליעט זיך צו דער מאַמען און נעמט אָן חשק עסן דאָס שטיקל ברויט...

פון דער מאַמעס אויגן קאַפּען אַרונטער טרערן אויפן קינדס קעפּעלע, און פון קינדס אויגן קאַפּען אַרונטער טרערן און באַנעצן דאָס טרוקענע שטיקל ברויט.

א פ ר י ם א ו י ע ר ב אַ ך

דאָס נעגער-אינגל בוקער טי

ווי אַלע טאָג איז בוקער טי,
היינט אויפגעשטאַנען אינדערפרי,
מיט שטייפע האָר און שאַרפע ציין,
און דאַר איז ער, און שוואַרץ, און קליין.

די מאַמע זיינע וואַשט וואו וועש,
און פּוצט ביי פרעמדע זייער מעש.

און אַז דער טאַטע איז נישט הי
און ס׳גייט אַוועק די מאַמע פרי, —
פון וואָס דערנערט זיך בוקער טי?
אַ פויגל כאַפּט זיין שפּייז אין פלי,
און בוקער טי פאַרדינט זיין שפּייז
פון שפּרינגען ווי אַ הונט אין קרייז.

אַ טענצערל אויף העראַלד סקווער,
דער גאַנג איז גרינג, דער בויך איז לער.

אַ טענצערל פון העראַלד סקווער —
און וועמען אַרט עס וואָס און ווער?
די גלידער וואַרפט ער ווי אין היץ,
די דאַרע פיסלאַך ווי אַ בליץ,
דער קאָפּ ווי סמאָלע איז געקרויזט,
דאָס בלוט אין שוואַרצער הויט צעברויזט.
אויף שרויפן דרייט זיך דער געזעס,
דאָס גופ׳ל ציטערט אינם דזשעז.

(די מאַמע זיינע וואַשט וואו וועש,
און פּוצט ביי פרעמדע זייער מעש.)

דאָס טענצערל פון העראָלד סקווער
איז מיד געוואָרן, אָטעמט שווער,
דער שוים איז ווייס אויף ברעגן מויל
און ס׳טליט דאָס פנים ווי אַ קויל.
צו וואַנט דאָס גופ׳ל צוגעשפּאַרט,
די פּענים קלינגען טויב און האַרט,
ווי האָגל פאַלן זיי אויף שטיין, —
געצאָלטס פאַר בוקער טים געביין.

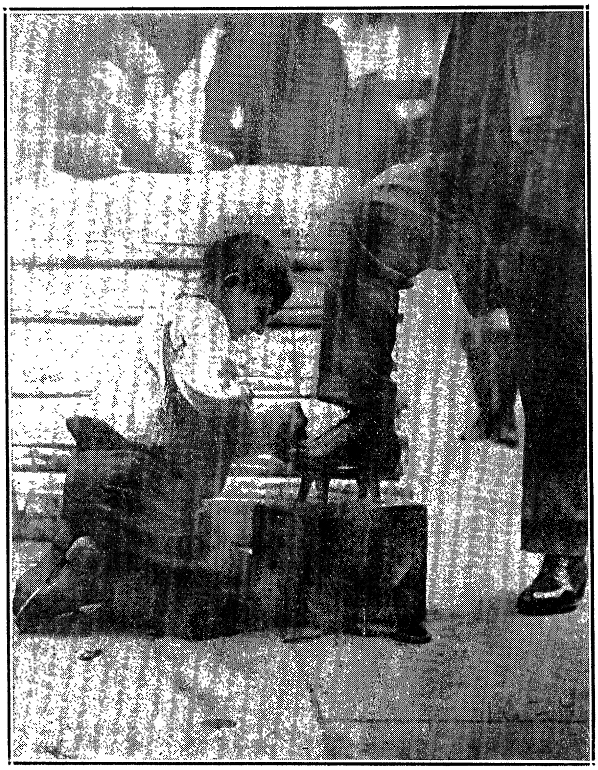

אַ שיך־פּוצער

מאָריס ווינטשעווסקי

אין רעגן און אין קעלט

וואָס טוען צוויי עופה'לאַך קליינע אין גאַס —
אין רעגן, אין ווינט און אין קעלט?
די הענטעלאַך — אייז און די פיסעלאַך — נאַס,
די ליפּעלאַך — בלוי און די בעקעלאַך — בלאַס;
וואו איז זייער היים אין דער וועלט?
— זייער היים! זייער היים בין איך, — זאָגט די גאַס,
אין רעגן, אין ווינט און אין קעלט.

וואו גייען צוויי קינדערלאַך קלייניניקע היינט,
אין רעגן, אין קעלט און אין ווינט?
וואָס? גאָר אָן אַ פאָטער, אַ מוטער, אַ פריינט?...
יתומים'לאַך? נעבאַך! וואָס זע איך? מיר שיינט,
אַז איינער פון זיי איז גאָר בלינד!
— געוויס, — זאָגט די גאַס, — און איך בין זייער פריינט
אין רעגן, אין קעלט און אין ווינט.

וואָס בלייבן זיי שטיין מיטאַמאָל דאָ אַליין
אין רעגן, אין ווינט און אין קעלט?
צום האַנדלען — צו אָרעם, צום בעטלען — צו קליין,
צו שוואַך און צו ערלאַך — צום גנב'ענען גיין,
וואו קריגן זיי עסן און געלט?
איצט שווייגט שוין די גאַס. אַך, איר האַרץ איז פון שטיין,
דער ווינט שווייגט, דער רעגן, די קעלט.

אַז ס'גייט ניט, גייט אַלץ קאַפּויר

פון י. פּאַשקאַ

ל. קאָבּרין

אַן אומזיסטער חשד

א.

בּיידע זיינען נאָך געווען קינדער. זי, ראָזעלע, צען יאָר, און ער, מאָריס, צוועלף יאָר אַלט. בּיידע האָבּן געוואוינט אויף איסט בּראָדוויי, אַ הויז לעבּן אַ הויז. זי מיט אירע עלטערן האָבּן פאַר-נומען צוויי שטאָק מיט אַ סך פענצטער, ליכט און לופט; ער מיט זיינע עלטערן האָבּן פאַרנומען אַ פינצטערן פייכטן קעלער מיט אַ סך רויך. איר פאָטער איז געווען אַ רייכער אַרויפגעאַרבּעטער „ריעל עסטייטניק"; זיין פאָטער — אַ שוסטער, אַ לאַטוטניק.

זי האָט אויסגעזען ווי אַ פרישע בּלום, געווען פול, רונד און ווייס, מיט אַ פריילאַך פּנים'ל; ער איז געווען דאַר, מיט אַ שפּיציקן גוף און מיט אַ פּנים'ל בּלייך, לאַנג און אויסגעצויגן.

זיי האָבּן בּיידע ליבּ געהאַט מוזיק. זי האָט געשפּילט אויף דער פּיאַנאָ און ער האָט געזונגען. האָט זי געשפּילט, איז ער גע-שטאַנען אונטער די פענצטער פון אירע עלטערנס הויז און זיך צוגעהערט מיט אַ קלאַפּנדיק הערצעלע. האָט ער געזונגען, איז זי געשטאַנען לעבּן קעלער, האָט זיך צוגעהערט צו זיין האַרציקן קול, און איר פריילאַך פּנים'ל האָט נאָך פריילאַכער געשמייכלט.

און איינמאָל, אַז זיין זים קול האָט זיך געגאָסן פון דעם טונקעלן שוואַרצן קעלער, איז זי געשטאַנען אינדרויסן מיט אַן אַפּעלסין אין האַנט און זיך צוגעהערט. מיט איינמאָל האָט זיך דאָס זינגען איבּערגעריסן און פון קעלער איז אַרויס דאָס קליינע זינגערל. זי האָט זיך אַ וואָרף געטאָן צו אים און אים אַריינגעשפּאַרט דעם אַפּעל-סין אין די הענט.

מאָריס איז צעטומלט געוואָרן.

— פאַרוואָס גיסטו דאָס מיר? — האָט ער געפרעגט.

— ווייל דו זינגסט גוט.

— און דו שפּילסט אויך גוט אויף דער פּיאַנאָ.

יענעם אָוונט האָט מאָריס געזונגען אַזוי גוט, ווי נאָך קיינמאָל ניט פריער, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז ראָזעלע שטייט דאָרטן לעבּן

קעלער און הערט.
און פון דער צייט אָן זיינען די קינדער גרויסע פריינט געוואָרן.

ב.

איינמאָל האָט ראָזעלע גערופן מאָריסן צו זיך אין שטוב. זי וועט שפּילן, האָט זי געזאָגט, אויף דער פּיאַנאָ און ער וועט זינגען.

— איך האָב מורא, מען וועט מיך פון דיין שטוב אַרויסטרייבן, — זאָגט מאָריס.

— ניט אמת, — מאַכט זי מיט זיכערקייט, — זיי וועלן דיך ניט אַרויסטרייבן! און אין שטוב איז איצט אויך קיינער ניטאָ.

איז ער אַוועק מיט איר.

זי האָט אים אַלע אירע פּרעזענטן געוויזן, וואָס מען האָט איר דאָס פאַריקע יאָר צו איר געבורטסטאָג געגעבן. און בלומען האָט זי יענעם טאָג אויך געהאַט פיל, זייער פיל פון אירע חבר׳טעס, — האָט זי אים דערציילט, — און דעם קומענדיקן פינפטן יאַנואַר איז ווידער איר געבורטסטאָג, וועט זי נייע פּרעזענטן קריגן...

נאָכדעם האָט זי זיך צו דער פּיאַנאָ געזעצט און אָנגעהויבן שפּילן און ער האָט געזונגען.

אַרויס פון דאָרטן איז מאָריס מיט אַ נייעם געדאַנק. צו איר געבורטסטאָג וועט ער איר שענקען בלומען. ביז דעמאָלט איז מער פון אַ מאָנאַט. ער קריגט פון זיין טאַטן יעדן טאָג אַ פּעני, וועט ער קלייבן.

ווען עס איז געקומען דער פינפטער יאַנואַר, האָט מאָריס געהאַט אָנגעקליבן גאַנצע פינף און דרייסיק סענט. פאַרנאַכט, ווען ער איז געקומען פון שול, איז ער אַוועקגעלאָפן אויף גרענד סטריט און האָט דאָרט פאַר דעם גאַנצן געלט געקויפט אַ בוקעט רויטע בלומען, האָט זיי פאַרזיכטיק באַהאַלטן אונטער דעם פאַרשפּיליעטן רעקל און איז אַוועק אַהיים.

באַלד איז אַריינגעקומען ראָזעלע און האָט אים אַ רוף געטאָן.

— וואָס?

— קום, וועסטו עפּעס זען.

— ווער איז דאָרטן אינדערהיים?

— קיינער ניט... פּאַפּאַ און מאַמע זיינען אַוועק איינקויפן פאַר

די געסט. קום, וואָס האָסטו מורא?

ג.

פירט ראָזועלע אים אריין אין צימער און ווייזט אים אַלע פּרע־זענטן און בלומען, וואָס זי האָט געקראָגן.

אויפן בעטל און אויף אַ שטול ליגן קעסטעלאַך און קאַסטנס מיט פאַרשידענע שפּילצייג, מיט היטעלאַך, מיט מאַנטעלאַך, מיט קליידעלאַך, און בלומען אַ סך, זייער אַ סך שענערע פון זיינע, רויטע און ווייסע.

— וואַרט, — מאַכט זי, — איך האָב דיר נאָך ניט אַלץ געוויזן! אין זאַל זיינען דאָ נאָך פּרעזענטן, וואַרט דאָ, איך וועל זיי אַהער ברענגען.

און זי איז אַרויסגעלאָפן.

מאָרים האָט אַ טאָפּ געטאָן די בלומען ביי אים אויפן ברוסט און האָט אַ טראַכט געטאָן, אַז זיי וועלן איר אודאי ניט געפעלן ווערן, ווען זי האָט אַזוי פיל שענערע; דאָך איז ביי אים געבליבן, אַז ווען זי וועט צוריק אַריינקומען, זאָל ער איר זיינע בלומען געבן...

פון קאָרידאָר האָבן זיך דערהערט שטימען. מאָרים האָט זיך אומגעקוקט צעשראָקן.

אין צימער, וואו ער איז געשטאַנען, זיינען פּלוצלונג אַריינ־געקומען ראָזועלעס פּאַפּאַ און מאַמע. זיי זיינען געבליבן שטיין פאַרוואונדערט און אָנגעקוקט מאָריסן.

— זע נאָר, וואָס טוט דאָ עפּעס דעם שוסטערס אינגל אַליין אין צימער? צי האָט ער עפּעס ניט צוגעלאַטכנט? — האָט אויס־געשריען ראָזועלעס פּאַטער.

— וואָס טוסטו דאָ, אינגעלע? — האָט ראָזועלעס מאַמע אויך געפרעגט.

— גאָרנישט, — האָט מאָרים אַרויסגעמורמלט, אַ צעשראָקענער, ניט ווייסנדיק וואָס צו ענטפערן.

— זע נאָר, חנה, וואָס האַלט ער עפּעס דאָרט אונטערן רעקל? — האָט זיך ראָזועלעס טאַטע צו אים אַ וואָרף געטאָן.

מאָריסקע האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן ביי די בלומען אונטערן רעקל און זיך אַ לאָז געטאָן צו דער טיר. אָבער יענער האָט אים אָנ־

געכאַפּט, אַ שלעפּ געטאָן צו זיך און אַ ריס געטאָן מיט אַזאַ רציחה, אַז די קנעפּלאַך זיינען אויף אַלע זייטן אַרונטערגעפאַלן אויפן דיל.

— ווי איז מיר! אַזאַ קליין אינגל און איז שוין אַ גנב! — האָט ראָזעלעס מאַמע מיט די הענט געבראָכן.

— איך האָב עס געקויפט, — האָט מאָריסקע געכליפּעט, — איך האָב עס געקויפט.

— וואָס נאָך האָסטו גע׳גנב׳עט, אינגעלע? — איז צו אים ראָזעלעס מאַמע מיט אַ ווייך קול צוגעגאַנגען, — גיב בעסער אַליין אַוועק!

— גאָרנישט, גאָרנישט, איך בין נישט קיין גנב, — האָט ער געכליפּעט.

— ווייז אַקאָרשט דיינע קעשענעס, חברה־מאַן! — האָט ראָזעלעס טאַטע גענומען אים אַרומזוכן.

דאָ איז אַריינגעקומען ראָזעלע. זי איז געבליבן שטיין מיט צעשראָקענע אויגן.

— איך בין ניט קיין גנב! — האָט זיך אַ פאַרשטיקטער געוויין ביי מאָריסקען אַרויסגעריסן, — פרעגט אַפילו ראָזעלען.

— ראָזעלע, ווער האָט אים אַריינגעלאָזט צו דיר אין צימער?

— האָט זיך אַ קער געטאָן צו איר דער פאָטער. — ער האָט דיך באַ׳גנב׳עט. פון אונטערן רעקל האָב איך ביי אים אַ גאַנצן פּאַק בלומען אַרויסגעשלעפּט.

— ער האָט גע׳גנב׳עט? — האָט ראָזעלע אַרויסגעשעפּטשעט מיט שרעק, — ער?

און זי האָט מאָריסקען אַזוי אומעטיק אָנגעקוקט, און אין אירע אויגן האָבן טרערן געבלישטשעט.

— ניט אמת! — האָט מאָריסקע מיט געוויין זיך אַ כאַפּ געטאָן, — איך האָב עס געקויפט, איך בין ניט קיין גנב.

— בלומען האָסטו געקויפט? וואָס זאָגסטו אויף דעם קאַפּי־טאַליסט? — האָט ראָזעלעס טאַטע בייז געלאַכט. און ער האָט אויסגעפּאַטשט מאָריסן און אים אַרויסגעטריבן פון שטוב.

מאָריס איז מיט אַ פאַרשטיקטן געוויין אַרויס פון ראָזעלעס הויז, איז אַריין אין פאַררייכערטן קעלער און איז פאַרשוואונדן הינטער דער שוואַרצער טיר.

אַ קאַרשן מיידעלע

לאה ק. האָפמאַן

חברים

פייוועלע מיט פישעלען האָבן געוואוינט אין איין הויז, און זייערע טאַטעס זיינען געווען ברידער, ביידע שיינע און הויכע. האָט פייוועלע זיך שטאַרק איבערגענומען מיט זיין טאַטנס גרויסקייט און זיך באַרימט פאַר פישעלען.

— מיין טאַטע איז אַ גרויסער.

— מיין טאַטע איז אויך אַ גרויסער, — איז פישעלע ביי זיך ניט אַראָפגעפאַלן.

— און מיין מאַמע? — האָט פייוול אַ פרעג געטאָן מיט שטאָלץ.

— מיין מאַמע איז אויך אַ גרויסע.

— זי איז ניט, — האָט פייוול געלייקענט.

— זי איז יאָ! — האָט פישל אויסגעשריען מיט צאָרן און אויפגעהייבן דאָס הענטל. האָט פייוול ניט געוואַרט און פישלען פריער

אַ זעץ געטאָן אין פּנים. האָט יענער דערלאַנגט צוריק און די מלחמה האָט זיך צעפלאַקערט.

— וואָס טוט זיך דאָ! — האָט אויסגעשריען איין מאַמע און איז אַריינגעלאָפן. באַלד נאָך איר איז אַריינגעלאָפן די צווייטע מאַמע, און יעדע פון זיי האָט אָנגעשלאָגן איר זון, און די מלחמה האָט אויפגעהערט.

האָט זיך געטראָגן אַ געוויין איבערן הויז פון ביידע בחורים׳לאַך און פאַרטומלט די מאַמעס, וועלכע האָבן זיך גענומען דינגען וועמעס זון איז שולדיק אין געשלעג. האָבן די מאַמעס גענומען שרייען נאָך העכער און די זין האָבן זיך דערשראָקן, האָבן זיי זיך גענומען רייסן אויף אַלע כלים, ביז וואַנען עס איז געוואָרן אַ יללה (יעלאַלע), וואָס האָט זיך געהערט איבערן גאַנצן טענעמענט־הויז.

האָט גאָט געהאָלפן און די טאַטעס זיינען אָנגעקומען.

— וואָס איז דאָ פאַר אַ טומל? — האָבן זיי זיך געוואונדערט. האָט זיך אָנגעהויבן אַ סדרה דערקלערונגען פון ביידע וויבער, ווער עס איז שולדיק, און עס האָט געהאַלטן דערביי, אַז עס זאָל ווידער אויסברעכן אַ קריג, נאָך אַ פיל גרעסערער.

האָט פּייוועלעס טאַטע אָפּגעמאַכט אַרויסצוציען זיך, ניט וואוינען מער אין איין הויז מיט זיין ברודער. „וואָס דען, מ׳וועט זיך האַלטן אין איין קריגן?“

האָט פּייוועלעס מאַמע אויך איינגעשטימט און ס׳איז געבליבן אַז מען זאָל „מופן“.

ביים „מופן“ האָט זיך דאָס קליינוואַרג מחיה (מעכאַיע) געווען. אַלע קאַסטנס און אַלע שאַפעס האָבן זיך געעפנט, און אַלערליי שיינע זאַכן, וואָס געוויינטלאַך באַהאַלט מען פון זיי, זיינען געלעגן פון אויבנויף, כאַטש פּאַק אין די קעשענעס וויפיל דאָס האַרץ גלוסט. קעסטלאַך מיט פאַרשיידענע קנעפלאַך, קאָלירטע בענדלאַך, פאַרשיידענע שפּיצלאַך, און אַזוי צאַצקעס מיט וועלכע נאָר די מאַמעס שפּילן זיך — האָבן זיך איצט פאַר פּייוולען און פישלען געוואַלגערט פריי און פראַנק...

האָט פּייוועלע אַלעמאָל אַנטדעקט אַן אוצר, וואָס מען האָט אַרויסגעראַמט פון קאַמאָד, און אויסגעשריען מיט פרייד צו פישעלען. איז פישעלע באַלד געקומען מיט פולע הויפנס פון דער מאַמעס צאַצקעס און אַ טיפּן אַנטייל גענומען אין פּייוועלעס פרייד.

דערצו איז נאָך געווען אַזאַ לעבעדיקע וועלט פֿאַר די צוויי בחורים: אַלץ איז געווען איבערגעקערט, און אין הויז איז געווען אַזאַ אָנגענעמע אומאָרדנונג, טאַקע אַזאַ ווי זיי האָבן ליב צו מאַכן און מען לאָזט זיי ניט.

אַז די פֿורלייט זיינען געקומען נעמען די זאַכן, האָבן ביידע געהאָלפֿן טראָגן צום וואָגן: איינער אַ הענטל פֿון אַ פּרעס־אייזן, און דער צווייטער אַן אַלטן שוך וואָס מ׳האָט איבערגעלאָזן אויף אַרויסצוואַרפֿן. אַזוי האָבן די חברה געהאַט אַן אמת׳ן יום־טוב.

אַז דער וואָגן איז שוין געווען פֿול, און פּייוועלעס מאַמע האָט פּייוועלען אַרויפֿגעזעצט גאָר אין דער הויך אויפֿן וואָגן, איז ער געווען אויף דער העכסטער שטופֿע פֿון גליק. און פֿישעלע האָט אַרויפֿגעקוקט צו אים פֿון אונטן מיט קנאה.

אַז דער וואָגן איז אַוועקגעפֿאָרן, און פֿישעלע איז געבליבן אין הויז אָן זיין חבר, האָט ער ערשט דערפֿילט וואָס מען האָט אים דאָ אָפּגעטאָן, און האָט זיך צעוויינט:

— איך וויל אויך אויפֿן וואָגן „מופֿן" מיט פּייוועלען!

— אַז איר זאָלט זיך ווידער קענען שלאָגן, — האָט אים די מאַמע אַ שטאָך געטאָן. האָט פֿישעלע איר אָנגעקוקט אומפֿאַר־שטענדלאָך און ווידערהאָלט זיין פֿאַרלאַנג. האָט די מאַמע אַ געשריי געטאָן אויף אים, און פֿאַר שרעק איז ער אויף אַ ווײַלע שטיל גע־וואָרן. נאָכדעם האָט ער זיך דערמאָנט אַז ער דאַרף וויינען, און האָט זיך צעוויינט.

האָט זיך די מאַמע גענומען מיט אים קריגן, האָט ער שוין געוויינט סתם אַזוי.

אַביסל שפּעטער האָט זיך פֿישל דערוואוסט, אַז ער האָט ניט מיט וועמען צו שפּילן זיך, האָט ער עסן אויך ניט געוואָלט. ער איז שוין געווען צוגעוואוינט צו עסן צוזאַמען מיט פּייוועלען, און זען ווער עס וועט אויפֿעסן שנעלער. און אָן דער דאָזיקער אַמביציע, האָט ער אָפּגעשטופּט דאָס עסן, און ס׳האָט ניט געהאָלפֿן, ניט דער מאַמעס רייד, ניט אירע קלעפּ.

— וואָס זאָל איך טאָן מיטן קינד? — איז די מאַמע פֿאַרצווייפֿלט געוואָרן. — זינט פּייווקע איז ניטאָ האַלט עס אין איין וויינען און פֿאַרזוכט ניט עסן, — האָט זי זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ פֿאַרן מאַן.

— האָסטו זיך ניט געזאָלט קריגן מיט דער שוועגערן, אַז זי זאָל

דאַרפֿן „אַרויסמופֿן“, — האָט ער איר פֿאַרגעוואָרפֿן, ווייל אים האָט אויך פֿאַרדראָסן, וואָס דער ברודער האָט אַרויסגעמופֿט.

האָט דער טאַטע געהאָלפֿן דעם זון בענקען, אוןביידע האָבן געפֿילט אַז עפּעס פֿעלט אין יעדן ווינקל.

אַז פֿייוועלע האָט אַרויסגעלאָזט זיין בענקשאַפֿט אין אַ געוויין: „איך וויל צו פֿישעלען!“, האָ זיין טאַטע אים גענומען צו פֿישעלען צו גאַסט. און אַז פֿישעלע האָט דערזען פֿייוועלען, האָבן זיי זיך אָנגעקוקט מיט אַ געשמאַקן שמייכל. האָט פֿייוועלע באַלד באַמערקט, אַז זיין חבר האָט נייע בלאַנקע קנעפּלאַך אין זיין רעקל.

— ס'איז אמת'דיקע גאָלד? — האָט ער געפֿרעגט מיט באַוואונדערונג.

—אַודאי! — האָט פֿישעלע געענטפֿערט מיט שטאָלץ, און אים באַלד דערציילט, אַז מען האָט געקויפֿט אַ נייעם טשייניק, און אַז זיין רויטער באָל איז אַריינגעפֿאַלן אין קעלער.

האָט פֿייוועלע געמאַכט אַ מינע פֿון מיטגעפֿיל. האָט פֿישעלע באַלד געביטן דעם טאָן און אים דערציילט, אַז דער פּאַפּאַ וועט אים קויפֿן אַ נייעם באָל. האָט אים פֿייוועלע דערציילט, אַז אים וועט מען קויפֿן אַ וועגעלע.

— מיר וועט מען קויפֿן אַן אָטאָמאָביל, — האָט פֿישל געזוכט אים איבערצושטייגן.

— אַן אָטאָמאָביל איז ניט גוט, — האָט פֿייוול אים אָפּגעוואָרפֿן.

— אַן אָטאָמאָביל איז יאָ גוט, — האָט זיך פֿישל געהאַלטן ביי דאָס זייניקע און דערפֿילט דעם אַמאָליקן פֿייוול, וואָס פֿאַרגינט אים ניט דאָס לעבן. „דו ביסט אַליין ניט גוט!“ האָט ער אַ געשריי געטאָן, און אַריינגעבראַכט דעם חבר אין גרימצאָרן.

— כ'האָב דיך פֿיינט! — איז געווען פֿייוולס ענטפֿער.

האָט פֿישל אויפֿגעהויבן דאָס הענטל און עס געוואָרפֿן פֿייוולען אין פּנים. האָט פֿייוול דערלאַנגט צוריק, איז געוואָרן איינער פֿון די אַמאָליקע געשלעגן. און די חברים האָבן זיך דערפֿילט ווי אין די גוטע אַלטע צייטן...

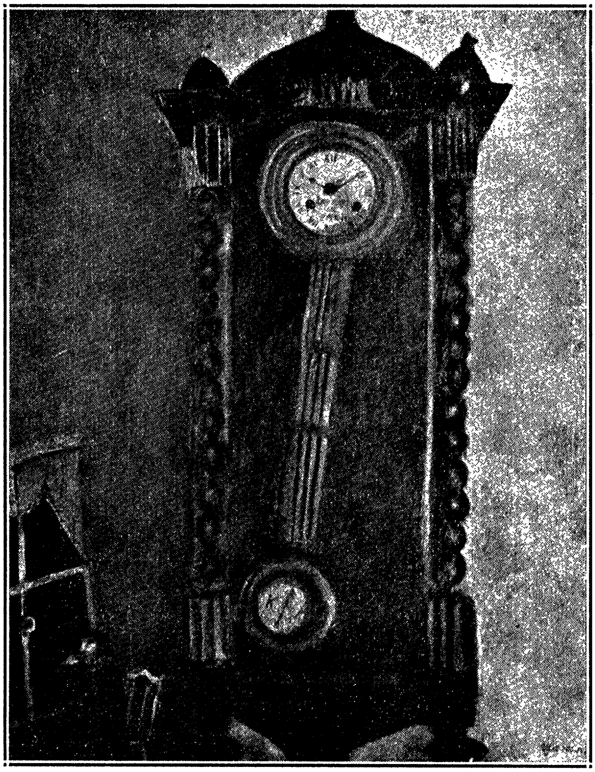

אַן אַלטער זייגער   פון מ. שאַגאַל

א. ליעסין

דאָס גרעזל

(פון ניו־יאָרקער פרילינג)

שפּילן זיך קינדערלאַך, טענעמענט־קינדערלאַך,
קויטיק און קרענקלאַך און קליין —
העמדלאַך צעריסענע, בעקלאַך פאַרמורזעטע;
דאָך איזאַ ריר, איזאַ חן!

שפּראָצן זיך גרעזלאַך, שטאָטישע גרעזלאַך,
טוליען און וויקלען זיך דין,
שוין ביי דעם שפּראָץ, ביי דעם ערשטן, צעטראָטענע;
דאָך אַזוי צאַרט, אַזוי גרין!

ציט זיך דער קאַלט־גרויער מדבר פון טענעמענטס,
כמורען זיך ענדלאָזע ווענט;
אָטעמט אַרונטער אַ פרילינג אַ לויטערער,
וואַרעמט און מונטערט און בלענדט.

שמייכלט צום גרעזל דאָס קינד אַזוי מיטלייד־פול,
קוקט אַזוי צערטלאַך און בלאַס,

קוקט מיט דעם שמייכעלע פון אַ צעטראָטענעם
יונגינקן גרעזל פון גאַס.

שמייכלט דאָס גרעזל צוריק אַזוי מיטליידפול,
קוקט אַזוי ליבלאַך און לינד,
קוקט מיט דעם שמייכעלע פון אַ באַ'חנ'עוועטן,
קרענקלאַכן טענעמענט־קינד.

שמייכלען די ביידע אַזוי אַ קליין ווײַלע נאָר,
ביז עס טראָגט אָן זיך אויף זיי
שטורמיק אַ מענגע פון וואָגנס און פוסגייער,
כוואַליעס פון שטויב און געשריי.

יעקב קרעפּליאַק

געלט

(פון ניו־יאָרקער קינדער־לעבן)

א

אויף דער איסט סייד האָט זיך פאַרנומען דער ניו־יאָרקער הייסער, שטיקנדיקער פרימאָרגן.

מעקסל, שרה דער פרוכט־פעדלערקעס איינגל, איז באַלד באַ־גינען, ווי אַ שיכור׳ער, אַראָפּגעקראָכן די שטיגן פון פינפטן שטאָק און זיך צוגעזעצט ביים אַריינגאַנג אין האָל — כאַפּן פרישע לופט אַביסל...

די אַנגעגליטע טענעמענט־הייזער האָבן זיך איבער נאַכט ניט אָפּגעקילט און ווי גיגאַנטישע אויוונס נאָך געפּאַרעט און געשטיקט.

מעקסל האָט זיך געפילט זייער שלעכט. אַ האַלבע נאַכט האָט ער זיך געהאַט אָפּגעוואַלגערט אויפן טראָטואַר מיט אַ רעקל צוקאָפּנס. איינשלאָפן האָט ער ניט געקענט. ס׳איז געווען זייער ענג און דושנע. כמעט אַלע איינוואוינער פון די טענעמענטס זיינען געווען אויפן טראָטואַר. די עלטערע מענטשן זיינען האַלב געזעסן, האַלב געלעגן, ווי זיי האָבן נאָר געקאָנט, אָן אויבערשטע בגדים, פאַר־שוויצטע, מיט פאַנאַנדערגעשפּיליעטע הערצער. די קליינוואַרג האָט אויסגעפילט דעם איבעריקן פּלאַץ צווישן די גרויסע, זיך אַרומ־געוואַלגערט און אַרומגעקראָכן...

ער האָט שוין איינמאָל שיר ניט געהאַט איינגעדרימלט, האָבן זיך אָבער פלוצלונג אַ פּאָר עופה׳לאַך אין די וועגעלאַך אַזוי צעשריען, אַז וועגן דרימלען האָט שוין גאָר קיין רייד ניט געקענט זיין; דערצו האָט נאָך די אַלטע לאה זיך אויסגעדרייט צו אים מיטן פּנים, און ער האָט דערזען, ווי זי זיצט עפּעס אויפן ברעג טראָטואַר מיט די פיס אין רינשטאָק, און דאָס האַרץ הייבט זיך ביי איר אַזוי מאָדנע הויך, הויך, און ביי יעדן אָטעם עפנט זי דאָס מויל, ווי זי וואָלט זיך געטרונקען... ס׳האָט אים געשראָקן.

שפּעטער, נאָך האַלבער נאַכט, אַז די מאַמע זיינע האָט זיך צו אים צוגעשלעפּט פון ערגעץ אַ פאַרשלאָפענע און א׳ם אַרויפגעפירט אין הויז, האָט ער שוין גאָר אויפן געלעגער קיין אָרט ניט געפונען. עפּעס האָט פון דער סטעליע געשלאָגן אַזאַ היץ, ווי דאָרטן וואָלט געבאַקט אַן אויוון.

איצט פילט ער זיך זייער שלעכט, אַזוי שלעכט, אַז ווען מען רופט אים אַפילו אין די מואָווים וואָלט ער ניט געגאַנגען.

ב

קיין קינדער זעט ער נאָך ניט אויפן גאַס, נאָר גרויסע מענטשן גייען פאַרביי, ווישן פון זיך דעם שוויים און טוען אויס די רעקלאַך.

נאָר שפּילן זיך, פילט ער, קען ער סיווי ניט. אָט ליגן אַזוי פיל ברודיקע קעץ אויף די קעסטלאַך און גראָבן זיך דאָרטן. אַן אַנדערש מאָל וואָלט ער שוין מיט עפּעס אין זיי געטראָפן, איצט נעמט אים גאָר קיין חשק ניט אָן.

דער איטאַליעניִשער אייזמאַן האָט דורכגעשטופּט פאַרביי אַ וועגל מיט אייז. מעקסל האָט אים נאָכגעפאָלגט מיט די אויגן און באַזונדערס שאַרף דערפילט די היץ. ס'האָט אים דערמאָנט אַן קענדי־סטענד אויפן ראָג: איצט אַן אייז־קרים־קאָן וואָלט דאָך געווען אַ מחיה... אָבער וואָס זאָל ער טאָן, אַז מער ווי אַ פּעני קען ער פון דער מאַמען ניט אַרויסקריגן? זי קען אים, זאָגט זי, מער אויף נאַשערייען ניט געבן, און אַן אייז־קרים־קאָן קען מען פאַר אַ פּעני ניט קריגן.

ביסלאַכווייז האָבן אָנגעהויבן אַרויסקומען קינדער. מעקסל האָט געקוקט ווי ס'פליט אַרויף פון קעלער־שטוב דער דזשעניטאָרס קליין ניגערל. ער האָט מעקסלען אַרויסגעשטעלט אַ צונג, געמאַכט אַ מינע און זיך צעלייגט ווי אַ קעצל אויף דער זון. באַלד האָט זיך אַרויס־געקייקלט אויפן טראָטואַר דער בייכיקער, אָנגעגאָסענער בעני — אַן אַ היטל, אַ פאַרשוויצטער און זיך אָפּגעבלאָזן פון היץ. נאָך אים איז געקומען פעני מיט דער רויטער סטענגע און די שוואַרצע האָר. אָט איז היימי מיט בענין — אַ צווילינג פון „טו־בי" (2טער קלאַס), און אָט איז די מאָגערע סערקע מיט די לאַנגע פיס אין קורצן קליידל.

באַלד זיינען אויך אָנגעקומען אייבי מיט סידנין, פון אַנטקעגן, די גרעסטע באָל־שפּילער אויפן בלאָק. סידני האָט געשלעפּט מיט זיך דעם באָל, אַ צעריסענעם, אָן אָנגעשטאָפּטן מיט שמאַטעס.

ג

— מעקס, קום! — האָט זיך אייבי צעפּאָכעט מיטן באָל נאָך פונדערווייטן.

מעקסל האָט אים געוואָלט עפּעס ענטפערן, האָט ער דערזען, אַז בוירנעלע דעם אָלרייטניקס, מיט די ברילן אויפן נאָז, וואָס קוקט שטענדיק אַזוי „פאַני", קומט אויך אַרויס און גייט גלייך צו אים, האָט ער אַן אַלץ פאַרגעסן, נאָר בייז אָנגעשטעלט אויף בוירנע־לען זיינע שאַרפע, שוואַרצע אייגלאַך.

— ביסט טויב? — לויפט צו אייבי.

— שפּיל אַליין, — האָט מעקסל גאָרניט געקוקט אויף אייבין און געוואָרט אויף בוירנען.

— דו ביסט אַ גע'פגר'טער — האָט אייבי אַ זעץ געטאָן דעם באַל אין דער ריכטונג צו סידנין.

— העלאָ, מעקסי! — איז שיר ניט אַרויף בוירנעלע אויף מעקסלען.

— וואָס ווילסטו?

— גאָרניט.

— מיר פאָרן אַרוים אין קוני־איילאַנד... — האָט זיך בוירנעלע אָנגעהויבן רימען. — מיינסט מיר'ן זיך דאָ בראָטן אין היץ? כ'וועל דאָרטן פאָרן אַלע טאָג אויף אַ קאַרוסעל...

מעקסל האָט אים מקנא געווען. נאָר איינמאָל, פאַראַיאָרן, איז ער אַרויסגעפאָרן מיט זיין שול אין קוני־איילאַנד און ער האָט געכאַפּט אַ „רייד" — האָט עס אים פאַרקלעמט און ער האָט בייז אַ זאָג געטאָן:

— וועסט ניט פאָרן.

— איך'ל יאָ פאָרן.

— ווען איר זאָלט פאָרן, וואָלט איר ש ו י ן געפאָרן.

— זונטיק פאָרן מיר. מאַמע האָט ניט געוואוסט, אַז ס'וועלן קומען היצן. — מאַמע זאָגט, מיר וואָלטן שטענדיק געוואוינט אין קוני־איילאַנד, ווען ניט די ביזנעס...

— וואָס דאַרפסטו? — האָט אים נאָך בייזער אונטערגעבראָכן מעקסל.

— גאָרניט.

— האָסטו שוין געזען אַראָפּגיין מעיען? — האָט בוירנעלע פּלוצלונג אַ פרעג געטאָן.

— וואָס דאַרפסטו זי? — האָבן ביי מעקסלען אויפגעבליצט די אויגן.

— גאָרניט.

— אָט גייט זי דאָך... — האָט זיך בוירנעלע אַ כאַפּ געטאָן און געוואָלט אַריין אין האָל.

ד

מעקסל האָט זיך געשווינט אויפגעשטעלט, האָט זיך אויסגעדרייט

צו מעיען, פֿאַרשטעלט דעם אַריינגאַנג מיטן רוקן, אַז בוירנעלע זאָל ניט קענען אַריין, און זי פֿריינטלאַך אַ פֿרעג געטאָן:

— וואו גייסטו, מעי?

— די מאַמע האָט מיך געשיקט אַ גאַנג, — האָט זי חנ׳עוודיק אַ וואָרף געטאָן מיטן קאָפּ. — אָ, ס׳איז היים, מעקסי, — האָט זי מיט אַ טיכעלע אָפּגעפּאָכט איר רונדן קאַרשן־פּנים.

— ווילסט אַן „אייז־קרים קאָן“? — האָט זיך דורכגעשטופּט בוירנעלע.

— וואו קריכסטו? — האָט אים צוריק אַרויסגעשטופּט מעקסל.

— ס׳איז דיין האָל?

— מיינער!

מעי איז אַרויס אין דרויסן.

— ווילסט אַן „אייז־קרים־קאָן“? — איז בוירנעלע צוגעלאָפֿן און אַ ווייז געטאָן אַ „דאַים“ אויפֿן האַנט.

מעי האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ.

— דו וועסט עסן זיין „קאָן“? — האָט מעקסל איבערגעפּרעגט מעיען.

— פֿאַרוואָס ניט? דיר וועט ער אויך געבן, כ׳וועל אים הייסן.

— איך דאַרף ניט, — האָט זיך מעקסל אַ כאַפּ געטאָן צו בוירנען. — אַוועק פֿון מיין טראָטואַר!...

— ס׳איז ניט דיינער!

— יאָ מיינער. נעם אַרונטער די ברילן, וועל איך דיר ווייזן וועמענס עס איז, — האָט זיך מעקסל אַוועקגעשטעלט אין פּאָזיציע.

בוירנעלע האָט זיך אַביסל איבערלייגט, געזען אָבער אַז מעי וואַרט, האָט ער אַרונטערגענומען די ברילן.

באַלד זיינען אָנגעלאָפֿן: אייבי, סידני, בעני, ס׳איז געוואָרן אַ טומל. דאָס ניגערל האָט זיך געפּלאָנטערט אונטער די פֿיס. צו קיין געשלעג האָט מען ניט געוואָלט דערלאָזן. — ס׳איז ניט ריכטיק, האָט מען אָפּגעשטופּט מעקסלען אַן אַ זייט, — דו ביסט מיט אַ קאָפּ העכער.

— אָבער דיזעלבע יאָרן, מיר זיינען פֿון איין קלאַס, — האָט זיך מעקסל געהיצט.

ה

פּלוצלונג האָט זיך אויפֿגעהויבן איבערן גאַנצן בלאָק אַ

פריידיק געשריי ביי די קינדער.

דזשאָן דער פייערמאַן, מיטן שניט אויפן פּנים, איז אַרויס פון פייער־הויז באָדן די קינדער פון גאַס.

ער האָט אָנגעשטעלט די קישקע, אָפּגעדרייט דעם פייער־קראַן, און וואַסער — קאַלט, פריש וואַסער האָט אַ פלייץ געטאָן אין דער אומדערטערטרעגלאַכער היץ.

צוערשט האָט ער קונציק מיטן שטראָם אויסגעוואַשן די גאַס. דער שטראָם האָט אַוועקגעשלעפּט די גאַנצע שמוץ פון ברוק, אַז קיין ברעקל באַנאַנע־שאָלאַכץ איז ניט פאַרבליבן.

דער סמאָלענער אַספאַלט איז פאַרשוואונדן אונטער אַ וואַסער־דיקן שפּיגל, אונטער אַ לעבעדיקן טייך.

ווי אַ וואַסער־פאַל איז געפאַלן דער שטראָם פון דער הייך, זיך צעשפּריים אין אַ פעכער פון וואַסער־שטויב — אין אַ בריליאַנטענעם שטויב, אויף וועלכן די זון האָט געשפּילט און געצירט אַ רעגנבויגן.

קינדער האָבן זיך איצט אַ לאָז געטאָן פון אַלע זייטן. מען האָט זיך דורכגעשריען פון פענצטער צו פענצטער, פון טענעמענט צו טענעמענט: מען באָדט די קינדער!

ווי ווילדע זיינען די קינדער געשפּרונגען אונטערן קאַלטן, אויס־געשפּרייטן שטראָם — ווער אין אַ באָד־קאָסטיום, און ווער גלייך אין די זאַכן; נישקאָשע, שפּעטער וועט זיך אויסטריקענען.

אָן געשלעג האָט מען פאַרגעסן, אַלע האָבן זיך אַ וואָרף געטאָן צום וואַסער. אייבי מיט סידנין האָבן פאַר גרויס פרייד געוואָרפן דעם באָל אין דער הייך. די לאַנגע סערקע אויף די דינע פיס, האָט ווי אַ בושל איין פיסל אונטערגעבויגן און פאַרוואונדערט אַרויפ־געלייגט אַ האַנט אויפן באַק. דער אָנגעגאָסענער בעני האָט זיך ווי אַ קייקל אַרונטערגעקוילערט אונטערן שטאַרקן, קאַלטן שטראָם. ס׳האָט אים אָנגעהויבן טרייסלען, קלאַפּן אַ צאָן אָן אַ צאָן און ווי אָן אָפּגעבריטער איז ער אַרויסגעשפּרונגען צוריק.

מעקסל איז שוין געשטאַנען אין אַ מאָדנעם אָנצוג, וואָס ער האָט גלייך אויפן שטעל פאַרוואַנדלט פון די הייזן און פון אַלטן וועסטל און זיך באַרימט פאַר מעיען, וואָס האָט גאָר פאַרגעסן אָן דער מאַמעס גאַנג:

— זעסט, — האָט ער זיך באַרימט, — כ׳קען דאָ מאַכן אַזעלכע וואַסער־קונצן, וואָס דו האָסט נאָך אין דיין לעבן ניט אָנגעזען.

— מיך לאָזט מען ניט... — האָט בוירנעלע אַביסל באַרימעריש, אַביסל מיט באַדויערן זיך אָפּגערופן. — די מאַמע זאָגט, אַלע שלעפּיירים באָדן זיך דאָ... איכ׳ל זיך באָדן אין קוני־איילאַנד...

— דאָ איז דער וואַסער טיפער ווי אין דיין קוני־איילאַנד, — האָט מעקסל בייז אַ קוק געטאָן, העלדיש אַ שפּיי געטאָן און מיט איין שפּרונג געווען אונטערן שטראָם.

שטאַרק איז געווען דער שטראָם און האָט שטייף געמאַכט די גלידער. די דינע וואַסער־שפּיזן האָבן געשטאָכן ווי נאָדלען און ניט געלאָזט שטיין אויף אָן אָרט.

וואָס ווייטער האָבן זיך די קינדער אַלץ מער צעשפּילט. דער זייטיקער, נייגעריקער עולם איז אַלץ מער געוואַקסן, און מידע, פאַר־שוויצטע, האַלב מיט שפּאָס צוגעקוקט, ווי די קינדער שפּרינגען און טאַנצן אונטערן שטראָם. ווער עס איז געקראָכן אויף אַלע פיר, ווער עס האָט געריטן ביים צווייטן אויפן רוקן, און אַ גרויסע צאָל האָט זיך גאָר גענומען פאַר די הענט און געפירט אַ קאַראַהאָד מיטן שפּרינגענדיקן ניגערל אינמיטן.

ו

דורכן עולם האָט זיך צו דער פּאָדעדשטער ריי דורכגעשטופּט אַ געלער, פעטער מאַן, מיט אַ באַשפּרינקלטן רויטן פאַרשוויצטן פּנים און מיט אַ צילינדער אין האַנט.

דערזען דאָס בילד, האָט ער זיך מאָדנע צעלאָזט אין אַ גע־לעכטער, געקוקט אַ ווילע און באַלד אַריינגערוקט די פעטע האַנט אין קעשענע, אַרויסגענומען אַ הויפן קליינגעלט און אַ שמיץ געטאָן אונטערן שטראָם צו די קינדער:

— כאַפּט!

פּענים! — האָבן זיך די קינדער גיריק אַ וואָרף געטאָן אַלע מיטאַמאָל כאַפּן, אַליין ניט ווייסנדיק פאַרוואָס.

— נאָך! נאָך! — האָט דער געלער געוואָרפן און זיך גע־קאַטשעט פאַר געלעכטער, זעענדיק ווי פון אַלע קינדער איז געוואָרן איין נאַסער, לעבעדיקער קנויל.

די פריילאַכקייט, די לייכטקייט איז פאַרשוואונדן. דער שטראָם

האָט געריסן, געקילט די גלידער; די קינדער, כאַפּנדיק די פּענים, האָבן ניט געקענט אָפּכאַפּן דעם אָטעם, האָבן זיך געשטיקט פון וואַסער, געראַנגלט זיך, געביסן, זיך אָפּגעריסן אָן דעם אַספאַלט און זיך צעבלוטיקט.

ביי מעקסלען האָבן זיך גאָר די אויגן צעברענט: ער וועט אָנכאַפּן פּענים מער פון אַלעמען. וועט ער מעיען קענען קויפן אַן „אייז־קרים־קאָן" אַזוי גוט ווי בוירני, נאָכדעם וועט שוין בוירני אָוועקפאָרן... און ער האָט זיך געוואַלגערט, געריסן זיך און גע־דראַפּעט.

דער עולם מיטן פּעטן געלן בראש איז געוואָרן אַלץ לוסטיקער און אַלץ מער געקייכט פון געלעכטער, זעענדיק ווי דער גאַנצער קנויל קינדער פאַלן, ווי שיכור׳ע, הייבן זיך און פאַלן ווידער, האָבן נאָך אייניקע אָנגעהויבן וואַרפן געלט, מען האָט שוין אָנגעהויבן וואַרפן ניקלס, דאַימס.

דערזעענדיק אַזעלכע מטבעות האָבן זיך שוין גרעסערע אויך צוגעשאַרט. צוערשט האָט מען נאָר אויפגעהויבן די מטבעות, וואָס האָבן זיך צוגעקייקלט צו די פיס. באַלד איז מען שוין געשפּרונגען אין די זאַכן אונטערן שטראָם און געריסן, געראַנגלט זיך פאַר די מטבעות, — געשטופּט און געטראָטן דאָס קליינוואַרג...

מעקסל איז אַרויס מיט אַן אָפּגעטראָטענעם פוס, אַז ער האָט געהונקען, אָבער מיט אַ זיגערישער מינע. אין פויסטל האָט ער גע־האַלטן פאַרקוועטשט אַ מטבעה.

ווען ער האָט צעעפנט די האַנט, האָט ער דערזען אַ פּעני, אַן אָפּגעריבענע קופּערנע פּעני...

ער האָט אַ קוק געטאָן אויף מעיען און בוירניק, ווי זיי שטייען ביידע. ער האָט נאָכאַמאָל אַ קוק געטאָן אויף זיין פּעני, האָט ער דערפילט דעם גאַנצן ווייטיק פון דעם אָפּגעטראָטענעם פוס און איינ־געגורעט און צוהינקענדיק אַריין אין האָל.

דער דיקער געלער האָט נאָך אַלץ געלאַכט...

אַ ניו-יאָרקער בילד

גבעיידן אומגעהייער —
די גרעסטע אין דער וועלט,
דאָך וואוינונגען די קלענסטע
און לופט פאַר קינדער פעלט.

נו, פירט בייטאָג די מוטער
אַרויס אין גאַס דאָס קינד;
עס איז אַ טאָג אַ קאַלטער,
אַנטקעגן יאָגט אַ ווינט.

זי קערעוועט דאָס וועגל
און זוכט אַ וואַרים זייט;
זי האָט פון ווינט דעם קאַלטן
דאָס ליבע קינד באַפרייט.

דאָך הויך זיינען די הייזער,
אין שאָטן ליגט די גאַס;
זי זוכט און האָט געפונען
אַ שמאָלן זונען-פּאַס...

זי שטעלט זיך זעלבסט אין שאָטן,
צום ווינט מיט איר געזיכט,
כדי ניט צו פאַרנעמען
פון קינד דאָס ביסל ליכט.

דאָס קינד אין וועגל שמייכלט,
ווי ס׳וואָלט געוואוסט דערפון;
די מאַמע האָט געפונען
פאַר אים אַביסל זון...

ז. װײַנפּער

די מעשה פֿונם נעגערל און שלעגערל

אַזוי־אַ לייענט זיך די מעשה
פֿונם נעגערל און שלעגערל.
די הויט פֿון שלעגערל — אַ ווייסע,
און אַ שוואַרצע בײַ דעם נעגערל.

אַמאָל איז געווען אַ נעגערל
מיט צוויי טרויעריקע אויגן.
אַמאָל איז געווען אַ שלעגערל
מיט אַ שאַרפֿן עלנבויגן.

האָט ליב געהאַט דאָס שלעגערל
מיטן שאַרפֿן עלנבויגן
אַ שטורכע טאָן דאָס נעגערל
אין די גרויסע, שוואַרצע אויגן.

וואָס זשע האָט דאָס שלעגערל
מיטן שאַרפֿן עלנבויגן
געהאַט צום גוטן נעגערל
מיט די טרויעריקע אויגן?

גאָרניט האָט דאָס שלעגערל
מיטן שאַרפֿן עלנבויגן
געהאַט צום גוטן נעגערל
מיט די טרויעריקע אויגן.

די הויט פֿון שלעגערל — אַ ווייסע
און אַ שוואַרצע בײַ דעם נעגערל, —
אַ טרויעריקע איז די מעשה
פֿונם נעגערל און שלעגערל.

נפתלי גראָס

דזשין גייט אַרבעטן

(פון יודזשין וויקטאָר דעבס יוגנט־יאָרן)

א

דזשין האָט געענדיקט פּאַבליק סקול. ער איז דעמאָלט אַלט געווען 14 יאָר. ער איז געווען הויך און שלאַנק, און האָט אויסגעזען עלטער ווי ער איז געווען, און האַלטן האָט ער זיך געהאַלטן פאַר אַ גאַנצן מענטשן.

דזשין האָט ליב געהאַט די שול און ער האָט זיך אַלעמאָל געלערנט מיט חשק. דאָך האָט ער ביי זיך אָפּגעמאַכט צו גיין אַרבעטן. וואָרים ער האָט געזען ווי שווער זיין פאָטער אַרבעט און ס'איז קיינמאָל ניט פאַראַן וויפיל מען באַדאַרף האָבן פאַר אַלעמען. אַמאָל קלעקט אַפילו נישט קיין עסן געווג פאַר אַלעמען, און אַז סע קומט צום שלאָפן — מוז מען ליגן צוויי און אַמאָל דריי צוזאַמען.

די מוטער איז אַפילו קעגן דעם, אַז דזשין זאָל גיין אַרבעטן. זי וויל דזשין זאָל ווייטער לערנען און עפּעס אויסשטודירן. נאָר אַז אַ 14יעריק אינגל זאָל גיין אַרבעטן, דאָס איז אין יענע צייטן — און אַפילו היינט־צו־טאָג — גאָרנישט ניט קיין נייעס.

פאַראַן טויזנטער און הונדערט־טויזנטער אינגערע קינדער, וואָס גייען אַרבעטן. (אין יענע צייטן זיינען געווען נאָך מער.) און אַ סך קינדער ווערן פאַרטריקנט און פאַרוועלקט פאַר דער צייט און שטאַרבן. דזשין דערמאָנט זיך אָן זיין חבר, דעם קליינעם בילי, וואָס איז געגאַנגען אַרבעטן צו 9 יאָר און איז געשטאָרבן ביי דער אַרבעט.

בילי איז געווען אַזאַ שיינער, און ער האָט געקענט דערציילן וואונדערלאַכע מעשיות. אַלע האָבן געזאָגט, אַז בילי וועט אויסוואַקסן אַ פּאָעט. אָ, זיינע מעשיות! דזשין געדענקט זיי ביז היינטיקן טאָג.

איינמאָל קומט בילי צו לויפן אין סקול, רופט צונויף אַלע זיינע פריינט און דערציילט זיי אַ מעשה, אַ מאָדנע מעשה, ווי ער האָט ביינאַכט געמאַכט אַ רייזע צו דער לבנה. קיינער האָט אים נישט געוואָלט גלויבן, נאָר בילי האָט זיך געהאַלטן ביי זיינעם.

ביינאַכט איז צו אים געקומען אַ קליין מענטשעלע, אַ קאַרליקל מיט אַ לאַנגער באָרד, האָט אים געהייסן זיך אָנטאָן און גיין מיט אים. נאָר די טיר איז געווען פאַרשלאָסן, און דורכן קוימען האָט ער נישט געוואָלט קריכן, ווייל ער וועט זיך אויסשמירן. וואָס טוט מען? ערשט — די סטעליע עפנט זיך אויף און זיי גיבן זיך אַ הייב אויף און אַרויס אין דרויסן גלייך אויפן האַק.

דערווייל דערזעען זיי — אַ וואָלקן שווימט איבערן דאַך. זאָגט דאָס קאַרליקל:

— וואָלקן, ליבער וואָלקן, ווילסטו אונז אַוועקטראָגן צו דער לבנה?

— אַוודאי, — זאָגט דער וואָלקן, — פאַרוואָס נישט? זעצט אייך אויף און האַלט אייך גוט צו, איר זאָלט נישט אַראָפּפאַלן.

בילי און דאָס קאַרליקל האָבן זיך אויפגעזעצט און דער וואָלקן איז אַוועק ווייטער. ער איז געפלויגן וואָס אַ מאָל שנעלער און העכער און העכער, ביז די ערד איז געוואָרן קלענער און קלענער און די לבנה — אַלץ גרעסער.

און אַז זיי זיינען אָנגעקומען אויף דער לבנה, ערשט — בילי גיט אַ קוק — אַלץ איז קאַפּויער, מיטן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף. דער בלויער הימל איז אונטן, און אויבן איז די גרינע ערד; די צווייגן פון דיביימער שטעקן אין דר'ערד, און די וואָרצלען ציען זיך אין דער הייך; די זון שיינט ביינאַכט, און בייטאָג שיינען די לבנה מיט די שטערן.

און אַפילו די באַשעפענישן: די חיות, די פייגל און די פיש זיינען דאָרטן קאַפּויער. די פייגל שווימען אַרום אין וואַסער, די פיש פליען אַרום אין דער לופטן, די חיות גייען אַרום מיט ביקסן און כאַפּן מענטשן, און די מענטשן לעבן אויף ביימער און אין היילן און אין גריבער.

נאָר דאָס וואונדערלאַכסטע איז דאָרטן מיט די מענטשן: זיי זיינען גרויס און אַלט, ווען זיי ווערן געבוירן. וואָס אַ יאָר ווייטער ווערן זיי קלענער, זיי וואַקסן צוריק און נידעריקער, ביז זיי ווערן קליינע קינדער; און דערנאָך ווערן זיי גאָר אַזוי קליין ווי שרעטעלאַך — אַ פינגער די גרויס. נאָר אַן אמת געלעכטער איז דאָרטן צו זען, ווי די קינדער שלאָגן די עלטערן, ווען די עלטערן פירן זיך נישט אויף גוט.

און נאָך עפּעס: די עלטערן זיצן דאָרטן אינדערהיים, גייען אין שול אַריין זיך לערנען, און די קינדער גייען פאַר זיי אַרבעטן. די אַלטע לייט גייען אין מלחמה אַריין, און די יונגע פירן פּאָליטיק און האַלטן רעדעס.

און מלחמה פירט מען דאָרטן אַט אַזוי: אַז מע קומט אויפן שלאַכט-פעלד — נעמט מען שיסן זיך אַליין. און יענער צד, וואָס האָט מער געשאָסענע — יענער צד געווינט, און דער וואָס וויל זיך ניט שיסן, געהערט צו דעם צד, וואָס פאַרלירט.

בילי דערציילט און דערציילט וואונדער איבער וואונדער. אַלע האָבן געמיינט, אַז בילי וועט אויסוואַקסן אַ גרויסער פּאָעט, אַ שרייבער. נאָר בילי איז אינגאַנצן נישט אויסגעוואַקסן.

בילי איז אַוועק אַרבעטן. וואָרים בילים עלטערן, מוזט איר וויסן, זיינען געווען אָרעם, און זיי האָבן אים געמוזט שיקן עפּעס פאַרדינען. בילי איז געגאַנגען אַרבעטן אין אַ פאַבריק.

איינמאָל, אין זייער אַ הייסן זומער-טאָג, איז בילי דאָרטן קראַנק געוואָרן. מע האָט אים גלייך אַוועקגעפירט אין אַ שפּיטאָל. אויפן צווייטן טאָג, אַז דזשין איז געקומען זען בילין, האָט מען אים נישט אַריינגעלאָזט. מע האָט אים געזאָגט, אַז בילי שלאָפט. דזשין האָט געוואָלט צוואַרטן, נאָר מע האָט אים געזאָגט, אַז בילי וועט שלאָפן — וועט שוין אייביק שלאָפן.

דזשין דערמאָנט זיך נאָך אַ סך זאַכן פון זיין חבר בילי. ער טראַכט אויך פון די אַנדערע קינדער, וואָס מוזן גיין אַרבעטן אַנשטאָט לערנען און שפּילן. ער דערמאָנט זיך, ווי פאַראיאָרן זומער זיינען פופצן קינדער פאַר׳חלש׳ט געוואָרן ביי דער אַרבעט אין דער פאַבריק און ווי מע האָט זיי אַרויסגעטראָגן האַלב-טויטע. נאָר די אַלע זאַכן שרעקן דזשינען נישט אָפּ. ער האָט ביי זיך אָפּגעמאַכט צו גיין אַרבעטן און העלפן זיינע עלטערן.

ב

אַ יאָר צייט האָט דזשין געאַרבעט אין די הויפן און אין די פאַרב-שעפער פון דער באַן. די אַרבעט איז אים אָפט אָנגעקומען שווער, וואָרים ער האָט געמוזט אַרבעטן אין די נעכט, און ער האָט נישט איינמאָל געמוזט קעמפן מיט דעם שלאָף, וואָס פלעגט אים

אַרומגעמען אַזוי, אַז ער האָט זיך פון אים קוים געקענט באַפרייען. און ער איז טאַקע אַלעמאָל געווען מוטיק און האָט דעם שלאָף צו זיך נישט צוגעלאָזט.

ביי־טאָג איז דזשין געשלאָפן ווייניק. ער איז נישט געוואוינט געווען צו שלאָפן ביי־טאָג. אויסער־דעם האָט ער נישט געוואָלט אויפגעבן דאָס לערנען. אַז ער קומט אַהיים אינדערפרי פון אַ גאַנצער נאַכט אַרבעט, וואַשט ער זיך אָרום, טוט זיך איבער, און גייט אין סקול אַריין לערנען. נאָר נישט איינמאָל כאַפּט ער זיך אין סקול, אַז ער דרימעלט און חלומ'ט פון זיין שווערער אַרבעט. דאָך האָט ער דאָס לערנען ליב געהאַט און עס איז אים געווען טייער.

אַרום אַ יאָר צייט האָט דזשין אַזוי געאַרבעט. נאָכדעם איז ער געוואָרן אַ לאָקאָמאָטיוו־הייצער. דאָס איז זייער אַ שווערע אַרבעט. די היץ איז אָפט אַ שרעקלאַכע. דער אָטעם פאַרכאַפּט, אַז מע ווערט ממש דערשטיקט. נאָר דזשין האָט זיך קיינמאָל ניט אָפּגעשראָקן.

זיבן טאָלער אַ וואָך האָט דזשין דעמאָלט געגומען. ער האָט זיך דעמאָלט געוואונדערט וואָס פאַר דער שווערסטער אַרבעט קריגן מענטשן צום ווייניקסטנס באַצאָלט.

דאָס פאָרן אָבער האָט אים דערפאַר פאַרשאַפט אַ סך פרייד. דער צוג יאָגט זיך ווי אַ ווילדע חיה. פאַרביי זיינע אויגן פליען בערג און טאָלן און טייכן, סע בייטן זיך פעלדער און וועלדער און וויסטענישן.

די מוטער דזשינס איז נישט צופרידן געווען מיט זיין אַרבעט. זי האָט געהערט פון די אומגליקן, וואָס טרעפן אויף די באַנען, פון די געפאַרן, וואָס זיינען פאַרבונדן מיטן פאָרן, און איר האַרץ האָט שטענדיק געציטערט. זי האָט כסדר גערעדט איבער אים, אַז ער זאָל זען און קריגן זיך עפּעס אַן אַנדערע אַרבעט, ביי וואָס מע דאַרף נישט אַרבעטן אין די נעכט, און נישט אויף דער באַן.

דזשין וואָלט דער מוטער זיינער אַוודאי צוליב געטאָן. נאָר וואו נעמט מען אַן אַנדערע אַרבעט? שטעלעס וואַקסן נישט אויף קייןביימער.

פיר יאָר איז דזשין געווען אַ לאָקאָמאָטיוו־הייצער. לסוף האָט ער דאָך באַקומען אַן אַנדער שטעלע. די נייע אַרבעט איז געווען אַ לייכטערע, אָבער נישט קיין בעסערע. ער האָט געאַרבעט אין אַ שפּייז־קראָם.

באַגינען, בעת אַלע אין הויז זײַנען נאָך געשלאָפן, האָט דזשין שוין געמוזט זײַן אין קראָם, אַרײַנשלעפּן די קאַנען מילך, צעװעגן דעם צוקער און קאַװע. דערנאָך האָט ער געמוזט צעפירן צו די קונים די באַשטעלונגען אויף פרישטיק. אַזוי האָט דזשין געאַרבעט פון באַגינען ביז שפּעט אינאָװנט.

נאָר דזשין איז געװען אַ גוטמוטיקער בחור. אין יעדער זאַך, אין יעדער אַרבעט האָט ער געפונען פרייד, װאָרים ער האָט פאַר־שטאַנען די ניצלאַכקייט פון יעדער אַרבעט.

דזשינען האָט אָבער געאַרט, װאָס נאָר די אָרימע מוזן אַרבעטן און — אַרבעטן שװער, בעת די רייכע גייען אַרום ליידיק, פּוסט־און־פּאַס, לעבן אַ גוטן טאָג און לאָזן זיך װאױלגײן אויפן חשבון פון די אָרעמע מאַסן. דזשין האָט איינגעזען די אומגערעכטיקייט אין לעבן, און ער האָט באַשלאָסן, אַז אַזוי טאָר עס נישט זײַן. ער װעט טאָן אַלץ אין דער װעלט צו פאַרבעסערן די אָרדענונג און ער װעט העלפן שאַפן אַ בעסער און אַ שענער לעבן.

מ ו ט ע ר ד ז ש אַ נ ס

(אידיש — פּ. געליבטער)

אַ מאַרש פון אַרבעטער־קינדער

אין פרילינג פון יאָר 1903 בין איך געפאָרן אין קענסינגטאָן, פּענסילװייניע, װאו פינף־און־זיבעציק טויזנט טעקסטיל־אַרבעטער האָבן געסטרייקט. אַרום צען טויזנט פון די סטרייקער זײַנען געװען קינדער. די אַרבעטער האָבן געסטרייקט פאַר העכערע שכירות און קירצערע אַרבעטס־שטונדן. יעדן טאָג פלעגן אין דער יוניאָן קומען קינדער מיט צעבראָכענע הענט און מיט אָפּגעשניטענע פינגער. זיי זײַנען געװען אײַנגעקאָרטשעט, האָבן געהאַט רונדע פּלייצעס און זײַנען געװען דאַר און קװאַר. אַ סך פון זיי זײַנען ניט געװען עלטער פון צען יאָר, כאָטש דאָס געזעץ האָט ניט דערלויבט צו אַרבעטן קינדער, װאָס זײַנען אינגער פון צװעלף יאָר. דאָס געזעץ האָט מען ניט אָפּ־געהיט און די מאַמעס פון די קינדער האָבן געשװאָרן פאַלש, װען זיי האָבן אָנגעגעבן דעם עלטער פון זייערע קינדער. פערצן פרויען, מאַמעס פון צװיי־און־צװאַנציק קינדער אונטער צװעלף יאָר אַלט,

האָבן דערקלערט, אַז זיי האָבן קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט. עס איז ביי זיי געווען אַ פראַגע פון הונגערן, אָדער שווערן פאַלש. וואָרים די מענער זייערע זיינען דער׳הרג׳עט אָדער פאַרקריפּלט געוואָרן אין די קוילן מיינס.

איך האָב געפרעגט די צייטונגס-מענטשן, פאַרוואָס זיי דרוקן ניט די פאַקטן וועגן קינדער־אַרבעט אין פּענסילווייניע. האָבן זיי געענטפערט, אַז זיי קענען דאָס ניט דרוקן, ווייל די באַלעבאַטים פון די פאַבריקן האָבן „סטאָק" אין די צייטונגען.

— נו, האָב איך „סטאָק" אין די קינדער, — האָב איך געזאָגט, — און איך וועל שוין פאַרברענגען די פאַקטן פאַר דער עפנטלאַכקייט.

איין שיינעם פרימאָרגן האָבן מיר צוזאַמענגעקליבן אַ צאָל אינג־לאַך און מיידלאַך אין פּאַרק און פון דאָרט האָבן מיר מיט פאָנען אַוועקגעמאַרשירט צום געריכט-הויז, וואו מיר האָבן אָפּגעהאַלטן אַ פאַרזאַמלונג. אַ גרויסער עולם איז זיך צוזאַמענגעקומען אויף דעם סקווער. איך האָב אַוועקגעשטעלט אויף אַ פּלאַטפאָרמע די אינגלאַך, וואָס האָבן געהאַט אָפּגעהאַקטע פינגער, צעקוועטשטע און צע־קריפּלטע הענט. איך האָב געהאַלטן אין דער הייך זייערע צע־שעדיקטע הענט און זיי געוויזן דעם עולם. איך האָב געזאָגט, אַז די פּאַלאַצן אין פילאַדעלפיע זיינען אויסגעבויט געוואָרן אויף די צעבראָכענע ביינער, אָפּגעוושאַכטע הערצער און געבויגענע קעפּ פון די קינדער; אַז מיט זייערע יונגע לעבנס ווערט גשאַפן רייכטום פאַר אַנדערע; אַז קיינער פון די רעגירונגס אָדער שטאַט באַאמטע זאָרגט זיך ניט וועגן די עולות, וואָס ווערן באַגאַנגען.

די שטאָט באַאמטע האָבן זיך צוגעהערט דורך די אָפענע פענצטער. איך האָב גערופן די מיליאָנערסקע פאַבריקאַנטן, אַז זיי זאָלן מאַכן אַ סוף צו דער מערדעריי און האָב זיך געווענדט צו די שטאָט באַאמטע, וואָס זיינען געשטאַנען ביי די אָפענע פענצטער קוקנדיק: „עס וועט קומען אַ טאָג, ווען די אַרבעטער וועלן איבערנעמען די מאַכט און דעמאָלט וועלן קיין קינדער ניט געפירט ווערן אויפן מזבח (מיזבייאַך) פון פּראָפיט."

די שטאָט באַאמטע האָבן גלייך פאַרמאַכט די פענצטער, פּונקט ווי זיי האָבן פאַרמאַכט זייערע אויגן און הערצער.

די צייטונגען האָבן איבערגעגעבן מיין רעדע. אין די אוניווערסי־טעטן איז די רעדע דיסקוטירט געוואָרן. די גלחים האָבן אָנגעפאַנגען

ריידן וועגן דעם. דאָס אייגנטלאַך בין איך אויסן געווען: ציען די אויפמערקזאַמקייט פון גרויסן עולם צו דער פראַגע פון קינדער־אַרבעט.

ווען אַלץ האָט זיך איינגעשטילט, בין איך געקומען צום שלוס, אַז מען דאַרף די פאָלקס־מאַסן ווידער אויפוועקן. גראָד דעמאָלט איז מען מיט דעם אַמעריקאַנער פּריוואַטן פּרייהייטס גלאָק אַרומגעפאָרן איבערן לאַנד. מע האָט געוואָלט ווייזן דעם עולם דעם גלאָק, וואָס האָט מיט איבער הונדערט יאָר צוריק געקלונגען פאַר פרייהייט קעגן טיראַניי. איז מיר איינגעפאַלן: די דאָזיקע קינדער האָבן געסטרייקט פאַר אַ טייל פון די פרייהייטן, וואָס די קינדהייט דאַרף האָבן. האָב איך באַשלאָסן, אַז די קינדער און איך זאָלן זיך אַרויסלאָזן אויף אַ טור.

איך האָב געפרעגט טייל עלטערן, צי זיי וועלן מיר דערלויבן מיטצונעמען זייערע קליינע אינגלאַך און מיידלאַך אויף אַ וואָך אָדער צען טעג. די עלטערן האָבן צוגעשטימט. עטלאַכע מענער און פרויען זיינען מיטגעפאָרן מיט מיר צו העלפן די קינדער. די דאָזיקע מענער און פרויען האָבן געסטרייקט, און איך האָב ביי זיך געטראַכט, אַז איצט קענען זיי אַוועקפאָרן פון דער היים און זיך אַביסל צעשטרייען.

איטלאַכס קינד האָט געטראָגן אויף די פּלייצעס אַ זעקל, אין וועלכן עס איז געווען אַ מעסער און גאָפּל, אַ בלעכענער טעלער און אַ בלעכן קאַווע־טעפּל. כדי אין וועג צו קענען קאָכן עסן, האָבן מיר מיטגענומען אַ גרויסן וואַש־טאָפּ. איין קליינער חברה־מאַן האָט געהאַט אַ פּויק און אַ צווייטער האָט געהאַט אַ פייף. דאָס איז געווען אונזער אָרקעסטער. מיר האָבן געטראָגן פענער מיט אויפשריפטן: „מיר ווילן זיין מער אין סקולס און ווייניקער אין האָספּיטאַלס". „מיר ווילן האָבן צייט זיך צו שפּילן". „ס'איז דאָ פּראָספּעריטי, אָבער וואו איז אונזער פּראָספּעריטי?"

אונזער טור האָבן מיר אָנגעפאַנגען פון פילאַדעלפיע, וואו מיר האָבן אָפּגעהאַלטן אַ גרויסן מאַסמיטינג. איך האָב באַשלאָסן צו גיין מיט די קינדער צו פּרעזידענט רוזוועלט און פאַרלאַנגען, אַז דער קאָנגרעס זאָל אָננעמען אַ געזעץ, וואָס זאָל פאַרווערן צו עקספּלואַטירן קינדער. צוליב העפלאַכקייט וועגן האָב איך געדענקט, אַז מיר זאָלן מאַכן אַ וויזיט אין וואָל סטריט ביי מאָרגאַנען, דעם באַלעבאָס פון די קוילן־מיינס, וואו אַ סך פון די קינדערס עלטערן האָבן געאַרבעט.

די קינדער זיינען געווען צופרידן — זיי האָבן געהאַט גענוג צו עסן און פלעגן זיך יעדן טאָג באָדן אין די טייכלאַך, וואָס זיי זיינען פאַרבייגעגאַנגען. איך האָב געטראַכט, אַז ווען דער סטרייק וועט זיין געענדיקט און די קינדער וועלן צוריקגיין אַרבעטן אין די פאַבריקן, וועלן זיי מסתמא שוין מער קיינמאָל ניט האָבן אַזאַ יום-טוב. אויפן גאַנצן וועג פון אונזער דעמאָנסטראַציע פלעגן פאַרמערס אַרויסקומען אונז באַגעגענען מיט וועגענער, אָנגעלאָדן מיט פרוכט און גרינס. זייערע פרויען האָבן געבראַכט די קינדער קליידער און אַביסל געלט. הינטער דער שטאָט האָבן די קאָנדוקטאָרן אָפטמאָל אָפּגעשטעלט די באַן און אונז אַרויפגענומען אָן געלט. פון צייט צו צייט האָבן מיר געמוזט אַ טייל קינדער צוריקשיקן אַהיים, ווייל זיי זיינען געווען צו שוואַך אויסצוהאַלטן דעם מאַרש.

מיר זיינען געווען אין דער פאַרשטאָט פון ניו טרענטאָן, ניו דזשוירזי, און געקאָכט אונזער עסן אין דעם גרויסן וואַש-טאָפּ. דער קאָנדוקטאָר האָט אָפּגעשטעלט די באַן און אונז געזאָגט, אַז פּאָליציי קומט אונז לאָזן וויסן, אַז מען וועט אונז ניט אַריינלאָזן אין שטאָט אַריין. עס זיינען דאָרט געווען פאַבריקן און די באַלעבאַטים פון די פאַבריקן האָבן ניט געהאַט קיין חשק (כיישעק), אַז מיר זאָלן אַהין קומען.

ווען די פּאָליציי איז אָנגעקומען, האָבן מיר זיי איינגעלאַדן צו עסן מיט אונז. זיי האָבן באַטראַכט די פאַרזאַמלונג פון קינדער מיט זייערע בלעכענע טעלער און קאַווע-טעפּלאַך אַרום דעם גרויסן וואַש-טאָפּ. זיי האָבן בלויז געשמייכלט און גערעדט גוטמוטיק צו די קינדער און האָבן גאַרנישט געזאָגט וועגן אַריינקומען אין שטאָט.

מיר זיינען אַריין אין שטאָט און אָפּגעהאַלטן אונזער מיטינג. די פרויען פון די פּאָליציילייט האָבן יענע נאַכט גענומען די קליינע קינדער צו זיך אַהיים און אויף מאָרגן אינדערפרי זיי צוריקגעשיקט מיט אַ סך גוטע זאַכן צום עסן.

איינמאָל ביינאַכט זיינען מיר געווען אין פּרינסטאָן, ניו דזשוירזי, און גענעכטיקט אין אַ גרויסן, קילן באַראַק, אויף דער רייכער אימעניע פון געוועזענעם אַמעריקאַנער פּרעזידענט גראָווער קליוולאַנד. איך האָבן זיך געווענדט צום מעיאָר פון פּרינסטאָן, ער זאָל אונז דערלויבן אָפּצוהאַלטן אַ פאַרזאַמלונג קעגנ'בער דעם אוניווערסיטעט.

איך האָב אים געזאָגט, אַז איך וויל רעדן וועגן העכערער בילדונג. דער מעיאָר האָט געגעבן די דערלויבעניש. אַ גרויסער עולם האָט זיך צוזאַמענגעקליבן — פּראָפעסאָרן, סטודענטן און פאָלקס-מענטשן. איך האָב זיי געזאָגט, אַז די רייכע רויבן ביי די אָרימע קינדער אַוועק יעדע מעגלאַכקייט פון קריגן אַפילו אַן עלעמענטאַרע בילדונג, כדי צו קענען שיקן זייערע זין און טעכטער אין די אוניווערסיטעטן; אַז זיי נוצן אויס די הענט און פיס פון קליינע קינדער, כדי צו קענען קויפן אויטאָמאָבילן פאַר זייערע פרויען און הינטלאַך, מיט וועלכע זייערע טעכטער זאָלן ריידן פראַנצויזיש. איך האָב געזאָגט, אַז די פאַבריקאַנטן נעמען צו דער אַרבעט קליינע קינדער, וואָס דאַרפן נאָך אפשר ליגן אין די וויגעלאַך. איך האָב די פּראָפעסאָרן געוויזן קינדער פון אונזער אַרמיי, וואָס האָבן קוים געקענט לייענען אָדער שרייבן, וואָרים זיי האָבן געאַרבעט צען שטונדן אַ טאָג אין די זייד-פאַבריקן פון פענסילווייניע.

— אָט איז אַ טעקסט-בוך איבער פּאָליטישער עקאָנאָמיע, — האָב איך געזאָגט, אָנווייזנדיק אויף דעם קליינעם דזשיימס אַש-וואוירטס, וועלכער איז אַלט געווען צען יאָר און איז געגאַנגען איינגעבויגן ווי אַן אַלטער, וואָרים ער פלעגט כסדר דאַרפן שלעפּן פּעקלאַך זייד.—ער באַקומט דריי דאָלאַר אַ וואָך און זיין פערצן-יעריקע שוועסטער קריגט זעקס דאָלאַר אַ וואָך. זיי אַרבעטן אין אַ פאַבריק פון טעפּיכער צען שטונדן אַ טאָג, בעת (בעאיים) די קינדער פון די רייכע קריגן אויף זייער חשבון אַ העכערע בילדונג.

מיר האָבן מאַרשירט קיין האָבאָקען. פון דאָרט האָב איך געשיקט פאַרטרעטער קיין ניו-יאָרק צום פּאָליציי-קאָמיסאַר, עבשטיין, און געבעטן אַ דערלויבעניש צו מאַרשירן איבער דער פערטער עוועניו ביז מעדיסאָן סקווער, וואו איך האָב געוואָלט אָפּהאַלטן אַ פאַרזאַמלונג. דער פּאָליציי-קאָמיסאַר האָט צוריקגעוויזן אונזער פאַרלאַנג און האָט אונז פאַרבאָטן אַריינצוקומען אין שטאָט אַריין.

איך בין אַריבערגעפאָרן קיין ניו יאָרק און האָב זיך געזען מיטן מעיאָר סעט לאָו. דער מעיאָר איז געווען זייער העפלאַך, נאָר ער האָט געזאָגט, אַז ער מוז שטיצן דעם פּאָליציי-קאָמיסאַר. איך האָב אים געפרעגט פאַרוואָס מען דערלויבט אונז ניט אַריינצוקומען אין שטאָט אַריין, האָט ער געענטפערט, אַז דאָס איז צוליב דעם, וואָס מיר זיינען ניט קיין בירגער פון ניו-יאָרק.

— אַ, מעיאָר, איך דענק, אַז וועגן דעם וועלן מיר קומען צו אַ פאַרשטענדעניש, — האָב איך געזאָגט. — דערלויבט מיר צו ציען אייער אויפמערקזאַמקייט צו אַ פאַל, וואָס איז פאָרגעקומען דאָ אין לאַנד מיט אַ יאָר צוריק. אַהער איז געקומען פרינץ הענרי, אַ צאַצקע־דיק זינדל פון דער דייטשער קייזערלאַכער פאַמיליע. דער קאָנגרעס פון די פאַראייניקטע שטאַטן האָט באַשטימט פינף־און־פערציק טויזנט דאָלאַר אויף אָנצופילן זיין מאָגן דריי וואָכן צייט און אויך צו פאַרווײַלן אים, — איז ער געווען אַ בירגער פון לאַנד?

און עס איז געווען געמאָלדן, אַז איר, מעיאָר, און אַלע שטאַטישע באַאַמטע פון ניו־יאָרק און פון אוניווערסיטעט־קלוב האָבן פאַרווײַלט דעם גרויסן יחסן (יאַכסן). און איך האָב איבערגעחזר'ט: „איז ער געווען אַ בירגער פון ניו־יאָרק?"

— ניין, מוטער, — האָט דער מעיאָר געזאָגט. — ער איז ניט געווען קיין ניו־יאָרקער בירגער.

— און אַ כינעזער מיטן נאָמען לי וואו האָט אויך געקראָגן אַ שיינע אויפנאַמע פון די ניו־יאָרקער שטאָט־באַאמטע. איז ער געווען אַ בירגער פון ניו־יאָרק?

— ניין, מוטער, ער איז קיין בירגער ניט געווען.

— האָבן זיי אַמאָל געשאַפן רייכטום פאַר אונזער לאַנד?

— ניין, מוטער, — האָט דער מעיאָר געענטפערט.

— נו, מעיאָר, די קינדער זיינען קליינע בירגער פון לאַנד, וואָס העלפן שאַפן אונזער רייכטום. זיינען מיר ניט באַרעכטיקט אַריינצוקומען אין אייער שטאָט?

— וואַרט אַביסל, — האָט ער געזאָגט, און גערופן צו זיך דעם פּאָליציי־קאָמיסאַר.

זיי האָבן ענדלאַך באַשלאָסן אַריינצולאָזן אונזער אַרמיי. מיר האָבן מאַרשירט איבער דער פערטער עוועניו ביז מעדיסאָן סקווער גאַרדען און אַ גאַנצע מחנה פּאָליציי האָט אונז באַגלייט. אָבער די פּאָליציי האָט אונז ניט געלאָזט אָפּהאַלטן קיין מיטינג אין מעדיסאָן סקווער, נאָר אויף דער צוואַנציקסטער גאַס.

איך האָב אָנגעוויזן דער פּאָליציי, אַז אַנדערע גרופן דערלויבט מען צו האָבן פאַרזאַמלונגען אין מעדיסאָן סקווער. — „יאָ", האָט די פּאָליציי געזאָגט, — „יענע וועלן ניט האָבן מער ווי צוואַנציק צוהערער און איר קענט האָבן צוואַנציק טויזנט."

מיר האָבן מאַרשירט צו דער צוואַנציקסטער גאַס. איך האָב פאַר אַ זייער גרויסן עולם גערעדט וועגן דער שרעקלאַכקייט פון קינדער-אַרבעט אין פאַבריקן און אין קוילן-מיינס. איך האָב זיי אָנ-געוויזן אויף דעם קליינעם צוועלף-יאָריקן עדי דאַמפּי, וועלכער זיצט אין אַ טעקסטיל-פאַבריק אויף אַ הויכן שטול, כדי צו קענען גרייכן די מאַשין, ביי וועלכער ער העלפט אַרוים. זומער און ווינטער זיצט ער אַזוי עלף שטונדן אַ טאָג און פאַרדינט דריי דאָלאַר אַ וואָך. איך האָב אויך אָנגעוויזן אויף גאַסי ראַגניו, אַ קליין מיידעלע, פון וועמען די קינדהייט איז שוין לאַנג פאַרשוואונדן. זי האָט געהאַט אַ פּנים פון אַן אַלטער פרוי. גאַסי פּאַקט זאָקן אין אַ פאַבריק, אַרבעט עלף שטונדן אַ טאָג און קריגט דערפאַר עטלאַכע סענט אַ טאָג.

מיר האָבן דעמאָלט קאָלעקטירט אַ היבשע סומע געלט פאַר די סטרייקער. הונדערטער פריינד האָבן אָנגעבאָטן צו נעמען צו זיך אַהיים די קליינע קינדער, פאַר דער צייט וואָס זיי וועלן דאַרפן זיין אין ניו-יאָרק.

אויף מאָרגן זיינען מיר געפאָרן קיין קוני-איילאַנד אויף דער איינלאַדונג פון מר. באָסטיק, וועלכער האָט געהאַט אַן אייגענע אויס-שטעלונג פון ווילדע פערד. די קינדער האָבן זייער גוט פאַרבראַכט. פאַר זיי איז דאָס געווען דער פריילאַכסטער טאָג אין זייער לעבן. נאָכדעם ווי דער עולם האָט געזען די אויסשטעלונג פון ווילדע פערד, האָב איך גערעדט צו די פאַרזאַמלטע. איך האָב געזאָגט:

— מיט פופציק יאָר צוריק האָט מען געוואָלט אָפּשאַפן שקלאַפעריי. מענער און פרויען האָבן אַוועקגעגעבן זייערע לעבנס, כדי אָפּצושטעלן דאָס פאַרקויפן פון נעגער-קינדער. היינט פאַרקויפט מען צו פאַבריקאַנטן ווייסע קינדער צו צוויי דאָלאַר אַ וואָך. אין שטאַט דזשאָרדזשיאַ, וואו קינדער אַרבעטן אין פאַבריקן ביי טאָג און ביינאַכט, איז אָנגענומען געוואָרן אַ געזעץ צו באַשיצן זינג-פייגל. אָבער וואָס איז וועגן קינדער, ביי וועמען יעדער געזאַנג פון לעבן איז פאַרשוואונדן?

אויף מאָרגן האָבן מיר פאַרלאָזט קוני-איילאַנד צו באַזוכן סענאַטאָר פּראַט אין מאַנהעטן ביטש, מיט וועמען איך האָב זיך אָפּ-גערעדט צו טרעפן ניין אַזייגער אינדערפרי. ווען מיר האָבן זיך דער-נעענטערט צום סענאַטאָרס הויז, האָט דאָס קליינוואַרג אָנגעהויבן שפּילן אויף זייערע פייפלאַך און צוקלאַפּן אויף דער פּויק. ווען

סענאַטאָר פראַט האָט דערזען די קליינע אַרמיי, איז ער דורך אַ זייטיקער טיר אַנטלאָפן קיין ניו-יאָרק.

פון דאָרט האָבן מיר מאַרשירט קיין אָיסטער בעי צו זען פּרעזידענט רוזוועלט. אָבער דער פּרעזידענט האָט זיך אַנטזאָגט אונז צו זען און ער האָט אַפילו ניט געענטפערט אויף אונזערע בריוו. דער מאַרש פון די קינדער האָט אָבער דערגרייכט זיין ציל. מיר האָבן געצויגן די אויפמערקזאַמקייט פון גאַנצן לאַנד צו דעם פאַרברעכן פון קינדער-אַרבעט. כאָטש דער סטרייק פון די טעקסטיל-אַרבעטער אין קענסינגטאָן איז געווען פאַרשפּילט און די קינדער זיינען געטריבן געוואָרן צוריק צו דער אַרבעט, איז אָבער באַלד נאָכדעם אין שטאַט פּענסילוויינייע אָנגענומען געוואָרן אַ געזעץ, וואָס האָט פאַרווערט צו באַשעפטיקן קינדער, וואָס זיינען יינגער פון פערצן יאָר. אַדאַנק דעם געזעץ זיינען טויזנטער קינדער געשיקט געוואָרן אַהיים פון די פאַבריקן און טויזנטער אַנדערע קינדער האָבן ניט געקענט אָנפאַנגען אַרבעטן, ווען זיי זיינען נאָך געווען צו יונג.

אַן אָרים אינגל

מאני לייב

אַ מעשה וועגן זיך...

א

אין אוקראַינע איז דאָ אַ שטאָט ניעזשין.

האָבן אין דער שטאָט ניעזשין געלעבט אַמאָל אַ איד מיט אַ אידענע, וואָס האָבן געהאַט אַכט קינדער. געוואוינט האָבן דער איד מיט דער אידענע אין אַ קליין, קליין שטיבל מיט אַ שטרויענעם דאַך. דער איד מיט דער אידענע זיינען געווען איידעלע און ערלאַכע מענטשן, נאָר גרויסע אָרימעלייט. יעדן טאָג פלעגן זיי אויפשטיין באַגינען און אַוועקלויפן אין מאַרק אַריין האַנדלען און וואַנדלען. דער איד האָט געהאַנדלט מיט פעל. גוים ברענגען אויפן מאַרק אַלערליי פעל, קויפט זיי דער איד אויף און פאַרקויפט זיי דערנאָך צו דעם רייכסטן הענדלער פון שטאָט. די אידענע האָט געהאַנדלט מיט גענז, הינער און אייער. אַלע אין דער פרי איז זי אַרוים אין מאַרק מיט אַ גרויסן ליידיקן קויש, און אַז זי איז צוריק געקומען פאַרנאַכט, איז דער קויש געווען אָנגעלאָדן מיט קאַרטאָפל, ברויט און גע-

פרוירענע עפּל.

און אַז די קינדער זיינען אין אָוונט אַהיים געקומען פון חדר, האָבן זיי זיך צוגעכאַפּט צו די קאַרטאָפּל מיטן ברויט ווי צו אַ טייערן מאכל און פאַרביסן מיט אַ געפרוירענעם עפּל. אָפּגעגעסן, דאַרף מען דאָך גיין שלאָפן, פלעגט דער טאַטע די גרעסערע קינדער לייגן אויף דער ערד, און די קלענערע אין דעם ברייטן, רויטן בעט, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל. פאַר די גרעסערע קינדער האָט דער טאַטע אויסגעשפּרייט אויף דער ערד צוויי קוליעס שטרוי און איבער די קוליעס שטרוי האָט ער פאַרשפּרייט אַ גראָבע פלאַכטע, און צוגעדעקט האָט ער די קינדער מיט זיין שווערן שאָפּענעם פעלץ, וואָס האָט געשמעקט מיט שוויים, טאַבאַק און מיט דרויסן.

ביז די קינדער זיינען איינגעשלאָפן, און נאָכדעם ווי זיי זיינען שוין אַנטשלאָפן געוואָרן, פלעגט טאַטע־מאַמע נאָך לאַנג זיצן ביים לעמפּל, ביים אָפּגעקילטן סאַמאָוואַר און ריידן פון זייער מזל און וועגן אַ צוקונפט פאַר די קינדער. אויפן טיש איז געווען אָנגעשאָטן אַ הויפן פאַרשימלטע קופּערנע מטבעות, און מיט אָפּגעהאַקטע ווערטער פלעגן זיי ציילן די מטבעות, קוקן איינער אויפן צווייטן און שמייכלען צופרידענע. נאָר אָפט פלעגט טרעפן, אַז זיי האָבן ניט געשמייכלט און איינער אויפן צווייטן ניט געקוקט, נאָר פאַר־טרויערטע האָבן זיי אויסגעלאָשן דאָס לעמפּל און זיך געלייגט שלאָפן אין דעם ברייטן רויטן בעט, וואו די דריי קלענערע קינדער זיינען שוין לאַנג איינגעשלאָפן.

אַז טאַטע־מאַמע גייען אַוועק פון שטיבל אויף גאַנצע טעג, איז ווער־זשע גיט אַכטונג אויף די קינדער? קיינער גיט ניט אַכטונג אויף די קינדער. האָבן זיי אויף זיך אַליין אַכטונג געגעבן. די גרעסערע אויף די קלענערע און די קלענערע אויף די נאָך קלענערע, און קיין בייז אויג האָט זיי חלילה ניט געשאַט. זיי זיינען געוואָקסן געראָטענע, האָבן געהאַט גוטע קעפּלאַך און זיינען געווען די בעסטע תלמידים אין חדר. מען דאַרף אָבער זאָגן דעם אמת, אַז זיי זיינען אויך געווען די גרעסטע שטיפער אין שטאָט. גייט מען שווימען, איז מיט זיי פול דער טייך. גייט מען רייסן עפּל אין פרעמדע סעדער, זיינען זיי די ערשטע צו קלעטערן איבער די פלויטן, און זיי פאַר־פירן געשלעגן מיט שקצים, גיבן קלעפּ און כאַפּן קלעפּ און די שטאָט איז פול מיט זיי. דאָס איז זומער לעב.

ווינטערצייט זיינען זיי די ערשטע גליטשער אויפן אייז, די בעסטע פעטער-שנייער מאַכער, די גרעסטע כוואַטן באַרג-אַראָפּ-פליער אויף שליטלאַך אָדער אויף שטיקער אייז אנשטאָט שליטלאַך. די קינדער זיינען אויך געווען גרויסע בריות צו רייטן אויף פערד. אַזוי פאָרן רייטנדיק אויף פערד ווי זיי האָט קיין שום אינגל אין שטאָט ניט געקענט. דאָס האָבן זיי געהאַט צו פאַרדאַנקען זייער זיידן, וואָס איז געווען אַ פערד-הענדלער.

צו די אַלע מעלות זיינען די קינדער נאָך געווען גוטע זינגער, די בעסטע זינגער ביי די שטאָט-חזנים. זינגען האָבן זיי זיך אויסגעלערנט ביי זיך אין שטיבל. ווייל פון זינט זיי האָבן געדענקט האָט דאָס שטיבל געזונגען. אין אַ שבת אָדער אַ יום-טוב, ווען זייער מאַמע האָט נאָר געקענט אַן אויסגערוטע זיך אַוועקזעצן אויף אַ שעה, האָט זי זיך באַלד פאַנאַנדערגעזונגען. דער טאַטע, וואָס אַליין האָט ער זיך געשעמט צו זינגען, פלעגט דאָ לאָזן אָפן דאָס ספר, וואָס איז געלעגן פאַר אים אויפן טיש, אָנשפאַרן דערויף זיין עלנבויגן, און דעם קאָפּ אויף דער האַנט, און שמייכלען אַ גליקלאַכער און צופרידענער. און אַז דער טאַטע האָט געשמייכלט האָבן די קינדער זיך דערפילט פריי און גרינג און וואַרעם און זיך באַלד אַוועקגעלאָזט זינגען איניינעם מיט דער מאַמען. די גאַנצע גאַס פלעגט דעמאָלט קומען צולויפן און זיך שטעלן אונטער זייער פענצטער.

און אַז דער שבת איז אַוועק און ס'איז געקומען דער שבת-צו-נאַכט, האָבן זיך צו זיי אין שטיבל פאַרקליבן טרינקען טיי אַלע גוטע פריינד דעם טאַטנס: די שכנים, קצבים, באַלעגאָלעס, פערד-הענדלער און בעטלער. פלעגט מען זיצן ביים קאָכעדיקן סאַמאָוואַר, טרינקען טיי און דערציילן זיך שרעקלאַכע מעשיות פון גזלנים, וועלף, מתים, מכשפים, מכשפות און יתומות. די קינדער פלעגן זיצן מיט אָפענע מיילער, איינזאַפּן אין זיך די אַלע שרעקלאַכע מעשיות, דערביי ציטערן און דאָך האָבן אַ ווילדע הנאה און ניט וועלן גיין שלאָפן ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין.

ב

אַזוי האָבן געלעבט דער איד מיט דער אידענע און אַזוי זיינען געוואָקסן זייערע קינדער. און אַז זייער בחור, דער עלטסטער אינגל זייערער, איז אַלט געוואָרן עלף יאָר, האָבן טאַטע-מאַמע אָנגעהויבן

טראַכטן וועגן אַ תכלית פון זיינטוועגן. דער טאַטע האָט געוואָלט ניט אַנדערש, אַז זיינע קינדער זאָלן ווערן באַלמעלאָכעס. „אין מלאכה איז די מזל-ברכה“, פלעגט ער זאָגן, און אַזוי ווי ער האָט געוואָלט, אַזוי איז געווען. אינמיטן מאַרק האָט געוואוינט אַ קאַמאַשן-שטעפּער, וואָס פאַר זיין שטוב איז געהאנגען אַ גרויסע בלויע שילד מיט אַ געמאָלאַכץ פון אַ מאַשין, וואָס האָט אויסגעזען ווי צוויי פלעשער. רעכטס אַ גראָבע פלאַש און לינקס גאַר אַ דין פלעשל, און אויפן דינעם פלעשל איז געווען אָנגעטאָן אַ קאַמאַש אָן זוילן און אָן אָפּצאַסן. דעם אינגל איז די שילד שטאַרק געפעלן געווען. איז איינ-מאָל אין אַ ביינטאָג האָט דער טאַטע גענומען זיין עלטסטן עלף-יאָריקן אינגל פאַר אַ הענטל, אים אַוועקגעפירט צו דעם קאַמאַשן-שטעפּער און אים דאָרטן איבערגעלאָזט אויף צוויי מיט אַ האַלבן יאָר, ער זאָל זיך דאָרטן אויסלערנען שטעפּן אויף יענער מאַשין מיט די צוויי פלעשער און ווערן אַ לייט.

דאָס ערשטע וואָס דאָס אינגל האָט אָנגעהויבן לערנען ביים שטעפּער איז געווען ווי אַזוי צו שלעפּן פאַר דער באַלעבאָסטע די שווערע קוישן פון מאַרק, וויגן אירע קינדער, טראָגן וואַסער פון ברונעם, קערן דאָס הויז און לויפן אין מיטן נאַכט זוכן דעם באַלעבאָס, וואָס האָט זיך ערגעץ ביי אַ פריינד פאַרשפּילט אין קאָרטן. וואָרים זיין באַלעבאָס האָט זייער ליב געהאַט צו שפּילן אין קאָרטן. דער באַלעבאָס האָט אָבער אויך ליב געהאַט צו לייענען ביכלאַך. ביי זיך אין הויז האָט ער טאַקע געהאַט שטיין גאַנצע שאַפעס מיט ביכער. און אַזוי האָט זיך דאָס אינגל אין די צוויי און אַ האַלב יאָר אויס-געלערנט פון זיין באַלעבאָס דריי זאַכן: שטעפּן קאַמאַשן, לייענען ביכלאַך און די מיאוס'ע טבע — שפּילן קאָרטן.

דעם אמת געזאָגט, האָט זיך דאָס אינגל דאָרטן אויסגעלערנט נאָך צוויי זאַכן: — גנב'ענען ברויט ביי דער באַלעבאָסטע, וואָס איז געווען אַ קאַרגע, און פון באַלעבאָס — ריידן אין גראַמען. ווייל וואָס דער באַלעבאָס פלעגט ניט ריידן, פלעגט ער עס תמיד מוזן זאָגן אין גראַמען. צוריק גערעדט, זיינע אייגנטלאַך גראַמען פאַר דעם אינגל קיין ניים ניט געווען. פון גראַמען האָט ער געוואוסט נאָך פון דער היים. וואָרים זיין מאַמע האָט אויך אַמאָל ליב געהאַט צו ריידן אַזעלכענע ווערטלאַך אין גראַמען. אירע גראַמען זיינען געווען איידעלער ווי די פון זיין באַלעבאָס. פון דער מאַמעס ווערט-

לאַך אין גראַמען פלעגט מען לאַכן און אַלע האָבן זי טאַקע ליב געהאַט דערפאַר. דעם באַלעבאָס גראַמען אָבער פלעגן אָפט באַ־ליידיקן, אויסמאַטערן און דערעסן. דאָס אינגל האָט זיך אָבער פון זיין באַלעבאָס אָפּגעלערנט ש ט ע נ ד י ק צו ריידן אין גראַמען. מיט די עלטערע באַלמעלאָכעס, מיט דער באַלעבאָסטע, מיט די קונדן שוסטער, וואָס פלעגן ברענגען שטעפּן קאַמאַשן, מיט זיינע ברידער־לאַך, מיט אַלעמען נאָר ניט מיט זיין טאַטן. מיט דער מאַמען פלעגט טרעפן, אַז זיי פלעגן אין אַ פרייער שעה זיך אָנהייבן איבער־וואַרפן מיט ווערטלאַך אין גראַמען, אַזוי אַז דאָס גאַנצע שטיבל פלעגט קייכן פון געלעכטער. אָבער אַנטקעגן דער מאַמען פלעגט דאָס אינגל בלייבן הינטערשטעליק. ווייל דער מאַמעס ווערטלאַך פלעגן זיך גאָר קיינמאָל ניט אויסשעפּן. דערפאַר אָבער האָט זיך שוין דאָס אינגל אויסגעלערנט צו פאַרשרייבן אין גראָבע העפטן אַלע זיינע אייגענע גראַמען אויסגעלייגט אין לידער, און האָט ע׳ס געהיט ווי זיין אויג אין קאָפּ.

אַזוי האָט געלעבט דאָס אינגל ביז עס איז אַלט געוואָרן פופצן יאָר. צו פופצן יאָר האָט דאָס אינגל שוין געהאַט דורכגעלייענט אַ סך ביכלאַך, אידישע און רוסישע. אַ באַלמעלאָכע איז ע׳ר געווען אַ גוטער, האָט גע׳שמ׳ט אין שטאָט פאַר אַן איידעלן בחור, פאַר אַ בריה און האָט זיך שוין גע׳חבר׳ט מיט די געלערנטע יונגעלייט פון שטאָט.

ג

האָט געטראָפן, אַז זיין באַלעבאָס מיט דער באַלעבאָסטע זיינען איינמאָל אין אַ נאַכט אַנטלאָפן קיין אַמעריקע מיט געלט וואָס זיי האָבן פאַרכאַפּט אין שטאָט. און די גאַנצע שטעפּעריי מיט די מאַשינען און די בלויע שילד זיינען געבליבן אויף הפקר. האָט דאָס אַלץ אונזער אינגלס טאַטע איבערגענומען און געוואָלט, אַז זיין זון, זיין געראָטענער בחורל, זאָל ווערן אַ פאַלנער באַלע׳באָס. דאָס בחורל האָט ניט געוואָלט, נאָר דער טאַטע האָט אים געגעבן פעטש, איז ער געוואָרן אַ באַלעבאָס מיט מאַשינען און מיט באַלמעלאָכעס. און ער האָט אַזוי לאַנג געבאַלע׳באַטעוועט, ביז אין שטאָט איז פון ערגעץ ווייט אָנגעקומען אַ יונגערמאַן, אויך אַ קאַמאַשן־שטעפּער. די צוויי יונגעלייט זיינען געוואָרן חברים, האָבן שפּאַצירט איניינעם

און איינעם געלייענט ביכלאַך, און פון די ביכלאַך און די שמועסן מיט דעם חבר האָט זיך אונזער בחורל דערוואוסט, אַז ערגעץ אין די ווייטע שטעט מאַכן באַלמעלאָכעס סטאַטשקעס, סטרייקס, און אַז מען וויל ניט קיין קייסער.

דעם בחורל איז דאָס געפעלן געוואָרן און אין אַ קורצער צייט אַרום האָט ער צונויפגעקליבן אַלע באַלמעלאָכעס פון שטאָט און האָט מיט זיי געמאַכט אַ סטרייק און איז געוואָרן אַ גאַנצער פירער. ער האָט אַוועקגעוואָרפן זיין שטעפּעריי מיט די מאַשינען, און אים האָבן שוין ניט געאַרט די טרערן פון טאַטע־מאַמע און אויך ניט זייערע סטראַשונקעס — ער איז געוואָרן אַ גאַנצער מאַכער. אַ באַלעבאָס צו זיין איז געווען ביי אים זייער אַ מיאוס׳ע זאַך. ווייל ער האָט שוין דעמאָלט געוואוסט, אַז אַלע באַלעבאַטים לעבן פון פּרעמדן שוויים. בקיצור, דאָס בחורל האָט אויפגעהערט צו אַרבעטן און אָנגעהויבן אַרומלויפן גאַנצע טעג און נעכט מיט בחורים, מיידלאַך און סטודענטן, פון וועמען ער האָט זיך אויך דערוואוסט, אַז זיינע גראַמען, אויסגעלייגט אין לידער, רופט מען פּאָעזיע, און אַז ער איז אַ פּאָעט. אַזוי האָט ער געקראָגן דעם צונאָמען „פּאָעט“, און אונטער דעם נאָמען „פּאָעט“ האָט ער כסדר געמאַכט סטרייקס, געבונטעוועט קעגן דעם קייסער, ביז ער איז אַריינגעפאַלן אין תפיסה.

אין תפיסה איז אים געווען גוט ווי די וועלט. ערשטנס איז געווען אַ כבוד צו זיצן אין תפיסה פאַר אַזאַ זאַך ווי מאַכן סטרייקס און בונטעווען אַנטקעגן דעם קייסער, און צווייטנס האָט ער אין תפיסה געשריבן אַ סך גראַמען, אויסגעלייגט אין לידער, און אַלע חברים וואָס זיינען געזעסן מיט אים צוזאַמען, האָבן די לידער געזונגען און שפּעטער זיי אַרויסגעטראָגן אויף דער פריי, וואו מען האָט זיי געזונגען איבער דער גאַנצער שטאָט און אַפילו אין אַנדערע שטעט.

אין תפיסה איז אונזער בחורל געזעסן פון די ערב־פּסח׳דיקע בלאָטעס ביז די נאָך־ימים־נוראים׳דיקע. אינגיכן אָבער וואָלט ער אַ צווייטן מאָל געדאַרפט געווען גיין אין תפיסה אַריין, און דאָ האָט זיך אונזער בחור, דער גאַנצער קנאַקער, אַרויסגעדרייט און אַנטלאָפן. אַנטלאָפן פון זיין שטאָט און פון זיין לאַנד און איז בשלום אָנגעקומען קיין אַמעריקע. דאָ אין אַמעריקע האָט ער זיך אַוועקגעזעצט ביי פּונקט אַזאַ מאַשין מיט צוויי פלעשער און ווידער אָנגעהויבן צו

שטעפּן קאַמאַשן. האָט דאָ פּאַרדינט געלט, אַראָפּגעבראַכט אַהער קיין אַמעריקע זיין טאַטע־מאַמע, חתונה געהאַט, געבראַכט קינדער אויף דער וועלט, און ווען ער האָט נאָר געהאַט אַביסל פרייע צייט האָט ער געשריבן גראַמען, אויסגעלייגט אין לידער.

און דאָס בחורל מיט וועמען דאָס אַלץ האָט געטראָפן, דאָס בין איך — מ אַ נ י ל י י ב.

פערדינאַנד לאַסאַל אין דער יוגנט.

י. ב. ב י י ל י ן

די יוגנט פון אַ רעוואָלוציאָנער

אַ א י נ ג ל פ אַ ר װ ע ל כ ן אַ ל ע ה אָ ב ן מ ו ר א

ס'איז פול די גאַס מיט מענטשן און טומל.

אינגלאַך צעלויפן זיך אין אַלע זייטן. פון ראָג דערנענטערט זיך אַ הויכער, שווער־וואָגיקער, דייטשישער פּאָליציי־מאַן און כאַפּט אין זיינע ברייטע אָרעמס איינעם פון די דערשראָקענע אינגלאַך.

— איך שווער, איך בין אומשולדיק! — הייבט זיך אָן דאָס אינגל צו בעטן מיט טרערן אין די אויגן.

דער פּאָליציי־מאַן ווייסט נאָך ניט, צוליב וואָס עס איז דער גאַנצער

טומל. עס רינגלען אים באַלד אַרום עטלאַכע פרויען. זיי דערציילן אים, אַז די אינגלאַך האָבן זיך צעבושעוועט און אויסגעקלאַפּט עטלאַכע שויבן מיט שטיינער.

— דו זאָגסט, אַז דו ביסט אומשולדיק, — ווענדט זיך דער פּאָליציי־מאַן צום ציטערדיקן אינגל. — טאָג זאָג, ווער־זשע האָט דאָס געטאָן?

— געוויס בין איך ניט שולדיק, — ענטפערט שוין דאָס אינגל עטוואָס דרייסטער. — דאָס האָט דער איד, פּערדינאַנד, די שטיינער געוואָרפן.

נישט ווייט פון זיי איז געשטאַנען אַ הויך, שלאַנק אינגל. זיינע טיפע, בלאָע אויגן האָבן פון דערווייטנס אויסגעקוקט קויל־שוואַרץ. ער איז געווען דער איינציקער פון די אַלע קינדער, וואָס האָט זיך נישט דערשראָקן און האָט מיט אַ רואיקן שמייכל באַטראַכט דעם גאַנצן יאַריד.

— אַהאַ, דאָס ביסטו! — האָט אים דער גראָבער פּאָליציי־מאַן אַ פּאַק געטאָן ביים אַקסל און אים געשלעפּט צו זיך.

— יאָ, איך בין פּערדינאַנד, — האָט דאָס שלאַנקע, שיינע אינגל מיט אַ פעסטער שטים געענטפערט, און האָט נישט קיין ריר געטאָן מיט קיין אויג.

— יאָ, יאָ, — האָט אַ פּעטע און קיילאַכדיקע שכנה זיך אַריינגעמישט. — ער איז דאָס דער יונגאַטש; ער האָט דאָך לעצטע וואָך מיר דעם גאָרטן צעשעדיקט. —

דעם פּאָליציימאַנס רויטער פּנים האָט זיך נאָך מער צעפלאַמט. ער האָט נאָך שטרענגער אַ פרעג געטאָן ביים אינגל: — „ווער איז דיין פאָטער, און וואו וואוינט ער, דער פאַרפלוכטער איד?“

— דו ביסט צוויי מאָל מער פאַרפלוכט, — האָט אים גלייך פּערדינאַנד מיט ווירדע אָפּגעענטפערט. — ערשטנס דערפאַר, וואָס מיין פאָטער איז דער אָנגעזעענער קויפמאַן (סוחר), היימאַן לאַסאַל, און איז געבענטשט מיט אַזאַ זון ווי איך; צווייטנס, דערפאַר, וואָס דו צערייסט מיין אָנצוג וועגן דו האַלסט מיך אַזוי. ער קאָסט צען מאָל אַזויפיל ווי די שויב האָרט, וואָס דו ווייסט נאָך אַלץ נישט ווער ס'האָט אויסגעבראָכן.

דער פּאָליציימאַן האָט אים אָפּגעלאָזט און איז אַוועק מיט אַ נאָז. ער איז קענטיק נאָך געווען אַ נייער אויף דער גאַס. די, וואָס זיינען געווען פאַר אים, האָבן שוין גאַנץ גוט געקענט דאָס חוצפּה'דיק (כוצפּעדיק) און שטאָלץ אידיש אינגל מיט וועלכן ס'איז זיך גאָר אַ מורא אָנצוהייבן.

אין דער אמת'ן איז פּערדינאַנד געווען ניט מער שולדיק אין אָט די קינדערשע שקאָצערייען, ווי די אַלע איבעריקע. עס איז אָבער געווען

זייער באַקוועם פאַר די אינגלאַך אַרויפצואוואַרפן שטענדיק אויף אים די שולד. און פאַרוואָס זאָלן זיי דאָס ניט טאָן? אים, פערדינאַנדן, האָט דאָס ניט געאַרט. פאַרקערט, עס האָט אים אָפטמאָל הנאה (אַנאָע) געטאָן, וואָס זיי, קריסטלאַכע אינגלאַך, זיינען שרעקעוודיקער פון אים.

מען דערציילט, אַז איינמאָל, איז לאַסאַל נאָך אינגלווייז, געגאַנגען אין גאַס און געזען ווי צוויי אינגלאַך שלאָגן איינעם. לאַסאַל האָט אַ ווײַלע באַטראַכט דאָס קליינע שלאַכט-פעלד און האָט גלייך ביי זיך באַשלאָסן: „מיט דעם שוואַכן אַנטקעגן די שטאַרקע!" — ער האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויף די אָנגרייפער און האָט באַפרייט דאָס געשלאָגענע אינגל.

ניט איינער פלעגט זאָגן דעם אַלטן לאַסאַל: — האָסטו אַ זון, היימאַן, האָט ער געמעגט געבוירן ווערן אַ פּרינץ. מיר וואָלטן אין אים אַמאָל געהאַט אַ קעניג מיט דוד'ס העלדישקייט און שלמה'ס חכמה (כאָכמע).

לאַסאַל און די אידן

געוועזן איז דעמאָלט אַ צייט, ווען די אידן אין דייטשלאַנד האָבן נאָך געהאַט אויסצושטיין גרויסע צרות (צאָרעס). מ'האָט אויף זיי נאָך אַלץ געקוקט פון אויבן אַראָפּ. אַ סך שענדלאַכע געזעצן פון די אַלטע צייטן זיינען נאָך געווען אין קראַפט.

דער יונגער לאַסאַל, מיט זיין געפיל פאַר גערעכטיקייט, האָט ניט געקאָנט אַראָפּשלינגען די באַליידיקונגען. אמת, ער האָט נאָך קינדווייז קנאַפּוואָס געהאַלטן פון רעליגיע. פונדעסטוועגן, ווען זיינע קריסטלאַכע חברים האָבן געפּרואווט אָפּלאַכן פון די אידישע דינים האָט ער זיי פאַר־טיידיקט מיטן גאַנצן פייער פון זיין יונגער נשמה (נעשאָמע).

איינמאָל, ווען זיינער אַ חבר האָט זיך מיט אים געאַמפּערט, פאַרוואָס ער נעמט זיך אָן פאַר אַ זאַך אין וועלכער ער אַליין גלויבט ניט, האָט ער פאַרשריבן ביי זיך אין זיין טאָג־בוך:

„אַזאַ אייזל־קאָפּ דאָס איז! ער קאָן גאָרניט באַגרייפן, אַז מ'מעג עסן טרפות (טאַרפעס) און זיין אין דערזעלביקער צייט אַ געטרייער איד! ווען איך וואָלט נאָר געקאָנט וואָלט איך אָפּגעבן מיין לעבן, כדי אַרויסצוראַטעווען די אידן פון זייער שווערער לאַגע. איך בין אַפילו גרייט צו גיין אויפן עשאַפאָט אויב איך וואָלט געקאָנט דורכדעם זיי מאַכן פאַר אַ פאָלק מיט ווירדע. וויפיל מאָל זע איך אין מיין פאַנטאַזיע, ווי איך מאַרשיר אין פראָנט פון אַ מחנה (מאַכנע) באַוואָפנטע אידן, וואָס

זיינען גרייט צו קעמפן און ווערן זעלבסטשטענדיק."

אינגאנצן איז נאָך לאסאל ערשט אַלט געווען קנאפע פופצן יאָר, ווען ער האָט זיך שוין ארומגעטראָגן מיט אַזעלכע געדאַנקען. ער האָט זיך שוין דעמאָלט געפילט, ווי אַ דערוואַקסענער מענטש. און וואָס איז דער וואונדער? אויף יעדן טריט און שריט האָט ער נאָר געהערט וועגן זיך לויב־ווערטער. ער האָט זיי גוט אריינגענומען אין זינען, און אָפט פאַר־שריבן זיי אין זיין טאָג־בוך.

זיינע פייאיקייטן זיינען טאקע געווען וואונדערבארע. ער האָט געהאט אַזאַ זכרון (זיקאָרן), וואָס זייער ווייניק מענטשן האָבן. מיט איין בליק פלעגט ער דורכנעמען דעם שווערסטן געדאַנק. ניט אומזיסט האָט אים אַלעקסאַנדער פאָן הומבאָלדט אָנגערופן „וואונדער־קינד". און אָט דער גרויסער דייטשישער וויסנשאפטסמאַן האָט קיינעם ניט געגעבן קיין אומ־זיסטע קאָמפּלימענטן.

זיינע עלטערן האָבן אים ליב געהאט און געהיט ווי אַ שווארצאפל פונם אויג. כאָטש זיין פאָטער האָט פון צייט צו צייט געפירט מיט אים מלחמות (מילכאָמעס) צוליב זיינע איינריידענישן. איבערהויפּט האָט אים פאַרדראָסן, פאַרוואָס זיין פערדינאַנד פאַרלאָזט זיך צופיל אויף זיינע פייאיקייטן און פוילט זיך צו לערנען.

דער יונגער לאסאַל האָט אויך זייער ליב געהאט זיינע עלטערן. אין זיין טאָג־בוך פון 14טן יאַנואר, 1840, איז פאַרצייכנט:

„איך האָב אַזוי שטאַרק ליב מיין פאָטער, ווי נאָר אַ קינד קאָן ליב האָבן. איך וואָלט מיט פאַרגעניגן אָפּגעגעבן פאַר אים מיין לעבן, ווען איך וואָלט נאָר געוואוסט, אַז דאָס קאָן זיין פאַר אים אַ טובה (טויווע)."

דאָך איז אים אויסגעקומען צו שיידן זיך מיט זיינע עלטערן, ווען ער איז אַלט געוואָרן פופצן יאָר. ער איז אַוועקגעפאָרן אין לייפּציג שטודירן אין דער דאָרטיקער באַרימטער האַנדלס־שול. ער האָט געהאַט בדעה (בעדייע) צו ווערן אַ סוחר (סויכער), כאָטש זיין פאָטער האָט אים שטאַרק אָפּגערעדט דערפון.

גראָד איז אין יענער צייט פאָרגעקומען דער באַוואוסטער בלוט־בלבול אויף אידן אין דמשק, די הויפּט־שטאָט פון סיריע, וואָס האָט נאָך דעמאָלט באַלאַנגט צו טערקיי. מ'האָט געפונען אַ דער'הרג'עט (דערהארגעט) קריסט־לאַך אינגל לעבן אַ אידיש הויז, און ווי געוויינטלאַך האָט מען באַשולדיקט די אידן, אַז דאָס איז זייער ארבעט, ווייל זיי דאַרפן האָבן דאָס בלוט אויף פסח. עס האָבן זיך שוין געפונען „כשרע" עדות (איידעס), וואָס

האָבן כלומר׳שט (קלוימערשט) מיט זייערע אייגענע אויגן געזען, ווי אידן האָבן דאָס געטאָן. מיט דעם פּראָצעס האָט דעמאָלט געקלונגען די גאַנצע וועלט, און לאַסאַל, אויפגערעגט פון דער שרעקלאַכער באַשולדיקונג און פון די פאַרפאָלגונגען אויף אידן, האָט וועגן דעם פאַרשריבן אין זיין טאָג־בוך:

„אָ, ס׳איז שרעקלאַך צו לייענען, ס׳איז שרעקלאַך צו הערן אַזעלכע נייס! די האָר שטעלן זיך ביי מיר אויף און אַלע געפילן ווערן אָנגעצונדן מיט צאָרן. עס איז צו באַדויערן אַ פאָלק, וואָס טראָגט געדולדיק אַזעלכע יסורים (יעסורים)...״

און ער לאָזט דערנאָך אויס:

„אָ, אומגליקלאַך פאָלק פון שרעקעוודיקע האַז, דו פאַרדינסט ניט בעסער! דער נישטיקער וואָרים דרייט און קאָרטשעט זיך, ווען מ׳טרעט אויף אים, זאַמלט זיינע כחות (קויכעס) צוזאַמען און פּרואווט זיך ראַטעווען — און דו, בויגסט דיין קאָפּ נאָך טיפער אַראָפּ. דו קאָנסט ניט פאַלן אין קאַמף און מיט דיין פאַלן אָנמאַכן חורבות (כורוועס). דו פאַרשטייסט ניט וואָס עס הייסט געערעכטע נקמה (נעקאָמע). דו קאָנסט ניט, ווי שמשון הגבור (שימשן האַגיבער), באַגראָבן זיך צוזאַמען מיט די שונאים (סאָנים)...״

פון די שורות (שורעס) האָט מען שוין געקאָנט זען, אַז דאָ וואַקסט אַ יונגער, אומגעצאַמטער לייב, וואָס ווייס ניט פון קיין שרעק, וואָס קאָן ניט פאַרטראָגן קיין שום עוולה (אַוולע) און אַז אינגיכן וועט זיך זיין געבריל הויך צעטראָגן איבער אַלע לענדער.

רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען אין דער יוגנט

אין דער האַנדל־שול אין לייפּציג האָט ער ניט געלעבט בשלום (בעשאָלעם) מיט זיינע לערער. ער האָט ניט געקאָנט פאַרטראָגן זייער איינזייטיקייט און שמאָל־קעפּיקייט. אים האָט זיך כסדר געדוכט, אַז זיי פאַרטייטשן צופיל, אַז זיי לאָזן זיך פאַנאַנדער מיט דערקלערונגען ווען עס איז, דוכט־זיך, אַזוי אויך געננג קלאָר. ביי אים האָט אויסגעקוקט די שווערסטע זאַך אייגפאַך און ער האָט אפילו ניט געפונען פאַר נייטיק אָנצושטרענגען זיך און הערן די לעקציעס.

עס פאַרשטייט זיך, אַז לאַסאַל איז דאָך ניט געווען קיין מלאך (מאַלאַך) און ער האָט טאַקע, צוליב זיין צופיל גלויבן אין זיך, געהאַט אין דער שולע אַ רייע דורכפאַלן. דערפאַר אָבער האָט ער פאַר זיך געלייענט

א סך גוטע ביכער און איז אין א קורצער צייט באַקאַנט געוואָרן מיט די בעסטע שאַפונגען פון דער קלאַסישער ליטעראַטור.

ענדלאַך האָט ער באַשלאָסן אויפצוגעבן אינגאַנצן די האַנדלס־שול. ער האָט זיך אַרומגעזען, אַז ער האַסט די גאַנצע סוחרישע (סאָכרישע) וועלט מיט אירע שווינדלען און מאַכינאַציעס.

ער האָט וועגן דעם פאַרשריבן אין זיין טאָג־בוך:

„. . . מיך אינטערעסירן איצט מער די פראַגן וועגן פרייהייט, ווי די פרייזן אויף סחורה (סכוירע). איך האָב אַ שאַרפערע קללה (קלאָלע) פאַר די געמיינע אַריסטאָקראַטן, וואָס באַרויבן די מענטשן פון דעם העכסטן גליק אויף דער וועלט, איידער פאַר די קאָנקורענטן, וואָס פאַרקויפן פאַר ביליקערע פרייזן. קללות (קלאָלעס) אַליין אָבער זיינען ווייניק...“

ער האָט זיך אַ וואָרף געטאָן, ווי אַ הונגעריקער, אויף די ביכער פון די מאָדערנע שרייבער פון יענער צייט, בערנע און היינע. ביי זיי האָט ער געפונען אַן אָפּקלאַנג פון פיל געדאַנקען, וואָס האָבן אַרומגעבלאָנדזשעט אין זיין מוח (מויאַך). זיין שאַרף אויג האָט קלאָר דערזען דעם טיפן אָפּ־גרונט צווישן די מיליאָנען מענטשן פון פאָלק וואָס בויען און שאַפן, וואָס זייען און שניידן, און צווישן דעם קליינעם הייפעלע מאַגנאַטן און הערשער.

באַשליסנדיק זיך צו נעמען פאַר דער וויסנשאַפט און קונסט, פאַר־שרייבט ער אין זיין טאָג־בוך:

„איך האָב חרטה (כאַראָטע), וואָס איך האָב איבערגעריסן מיין שטודיום אין וויסנשאַפט. עס איז שוין איצט פאַר מיר קלאָר, אַז איך וועל ווערן אַ שרייבער. יאָ, איך וועל אַרויסטרעטן פאַרן דייטשישן פאָלק און פאַר אַלע נאַציעס פון דער וועלט, און מיט פייערדיקע ווערטער וועל איך זיי רופן צו קעמפן פאַר דער פרייהייט. איך וועל זיך ניט אָפּשרעקן פאַר די סטראַשונקעס פון די הערשער; איך וועל זיך ניט לאָזן פון זיי אונטער־קויפן מיט טיטולן און מעדאַלן, כדי צו פאַרראַטן דעם אידעאַל פון פרייהייט. איך וועל ניט רוען ביז זיי וועלן ניט בלאָס ווערן פאַר שרעק. פון פאַריז, פון דער פרייער וועלט־שטאָט, וועל איך, אַזוי ווי לודוויג בערנע, שיקן מיין וואָרט צו אַלע פעלקער פון דער ערד. די ציינער פון אַלע הערשער וועלן זיך טרייסלען פון ציטערניש. זיי וועלן שוין פאַרשטיין, אַז זייער לעצטע שעה (שאָ) האָט געשלאָגן...“

אין עלטער פון זיבעצן־אַכצן יאָר האָט שוין לאַסאַל פאַרטראַכט דעם פּלאַן פון זיין לעבן. קיינער האָט אים שוין ניט געקאָנט אָראָפּפירן פון זיין רעוואָלוציאָנערן וועג, וואָס ער האָט פאַר זיך אויסגעקליבן.

זיין פֿאָטער האָט אַ לאַנגע צייט געשוויגן און אים נישט געשטעלט קיין שום פֿראַגן. ער האָט אַלץ געגלויבט, אַז דאָס איז נאָר קינדערשע היציקייט און אומפּראַקטישקייט. ער האָט זיך אָבער שפּעטער אַרומגעזען, אַז זיין זון ווערט וואָס ווייטער אַלץ דרייסטער אין זיינע געדאַנקען און אין זיינע האַנדלונגען.

האָט ער איינמאָל מיט אים פֿאַרפֿירט וועגן דעם אַ לאַנגן שמועס. דער יונגער פֿערדינאַנד האָט פֿאַר אים פֿאַנאַנדערגעוויקלט אַ שרעקלאַך בילד פֿון דער נויט פֿון די, וואָס שאַפֿן די רייכטימער פֿון דער וועלט; פֿון די גרויזאַמע מעשים (מאַיסים) פֿון די, וואָס האָבן די מאַכט; פֿון דעם אומ־אויפֿהערלאַכן קאַמף, וואָס קומט פֿאָר אין דער גאַנצער געשיכטע פֿון דער מענטשהייט צווישן די רייכע און אָרעמע, שטאַרקע און שוואַכע, פּריצים און קנעכט. ער האָט אים צום סוף (סאָף) דערוויזן, אַז עס ליגט אַ חוב (כויוו) אויף יעדן ערלאַכן מענטשן צו פֿירן אַ קאַמף פֿאַר דעם שענסטן ציל, וואָס קאָן נאָר געבן — פֿאַר דער באַפֿרייאונג פֿון דער וועלט.

דער אַלטער לאַסאַל האָט צוגעשאָקלט מיט זיין גראָען קאָפּ. ער האָט אים פֿאָטערלאַך אַרויפֿגעלייגט זיין האַנט אויפֿן פּלייצע, און געבעטן זיך ביי אים:

— איך זע, מיין זון, אַז דו ביסט גערעכט, אָבער.... אָבער פֿאַרוואָס זאָלסטו עפּעס דאַרפֿן זיין די כפּרה (קאַפּאָרע) פֿאַר אַלעמען? דו, אונזער איינציקע האָפֿענונג און טרייסט? פֿרייהייט, זאָגסטו, קאָן מען נאָר גע־ווינען דורך קאַמף. יאָ, וועט מען עס דאָך אָבער אָן דיין הילף אוי ך געווינען. ס'זיינען דאָך פֿאַראַן אַזויפֿיל מענטשן אויף דער וועלט. צו וואָס דאַרפֿסט ד ו נאָך איינשטעלן דיין לעבן אין קאָן?

פֿערדינאַנד האָט דעם פֿאָטער אויפֿן אָרט גאָרניט געענטפֿערט. ער האָט אָבער נאָך דעמזעלביקן אָוונט פֿאַרשריבן ביי זיך אין טאָג־בוך:

„. . . איז אפשר מיין פֿאָטער גערעכט? פֿאַרוואָס זאָל איך דאָס זיין אַ קרבן (קאָרבן) פֿאַר אַלעמען? אָבער ווען יעדערער וועט אַזוי זאָגן, ווי אַזוי וועלן זיך איבערהויפּט געפֿינען קעמפֿער?!

„פֿאַרוואָס זאָל איך דאָס זיין אַ מאַרטירער פֿאַרן גאַנצן פֿאָלק? ווייל אַ געטלאַכע שטים הילכט אין מיין האַרצן און רופֿט מיך צום קאַמף; ווייל איך האָב אין זיך אַ געטלאַכע קראַפֿט, וואָס פּאַסט מיך צו צו מלחמה (מילכאָמע). איך פֿיל, אַז איך קאָן ליידן און קעמפֿן פֿאַר אַ שיינעם אידעאַל...“

און זיין ווייטערדיק לעבן האָט טאַקע באַשטעטיקט, אַז וויניק זיינען געווען אין יענער צייט אַזעלכע בראַווע קעמפֿער.

ה. לייוויק

איינגלוויז

נאָך אינגלוויז, ווען אַלע קינדער האַלטן זיך אין שפּילן,
האָב איך מיך פאַר אַ גרויסן שוין געהאַלטן,
געלעבט מיט זיך אַליין, מיט מענטשן פונדערווייטן,
אַזוי ווי עפּעס וואָס פון אַלעמען באַהאַלטן.

איך האָב שוין דאַן געזען, ווי מענטשןליידן, שווייגן —
האָב איך דעם שווייגן זייערן אין זיך פאַרנומען,
און עפּעס פאָרגעשטעלט זיך ווייט אין ווייטער עלטער,
עפּעס גרויסעס, וואונדערלאַכעס ועט פון ליידן קומען . . .

און איך דער ערשטער וועל דערזען דאָס וואונדערלאַכע, גרויסע,
און מער פון מענטשן שוין ניט קענען עס פאַרבאָרגן;
פון טיר צו טיר, פון שויב צו שויב וועל איך זיך לאָזן קלאַפּן
און אָנזאָגן דעם ליכטיקן פרימאָרגן . . .

איך ווייס ניט ווער עס האָט מיך אויסדערוויילט פון אַלע,
און פרעמד, פאַרשעמט, פון אַלעמען דערווייטערט;
אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ האָב איך, פאַר גוטעס אָנגענומען,
מיין יוגנט אין דערוואַרטונגען געלייטערט . . .

נויט און קאמף

מאָריס ראָזענפעלד

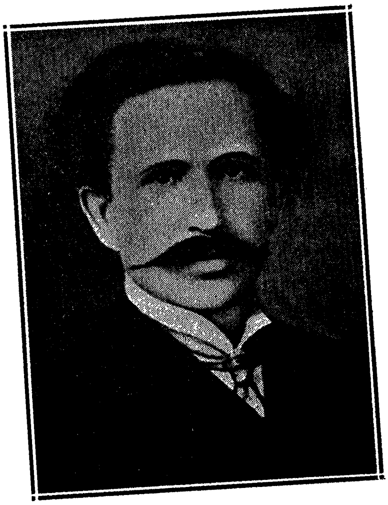

מיין אינגעלע

איך האָב אַ קליין אינגעלע,
אַ זונעלע — גאָר פיין!
ווען איך דערזע אים, דאַכט זיך מיר
די גאַנצע וועלט איז מיין.

נאָר זעלטן, זעלטן זע איך אים,
מיין שיינעם, ווען ער וואַכט;
איך טרעף אים תמיד שלאָפנדיק,
איך זע אים נאָר ביינאַכט.

די אַרבעט טרייבט מיך פֿרי אַרויס,
און לאָזט מיך שפּעט צוריק;
אַ, פֿרעמד איז מיר מיין אייגן לייב,
אַ, פֿרעמד מיין קינדס אַ בליק!

איך קום צעקלעמטערהייט אַהיים,
אין פֿינצטערניש געהילט;
מיין בלייכע פֿרוי דערציילט מיר באַלד,
ווי פֿיין דאָס קינד זיך שפּילט.

ווי זיס עס רעדט, ווי קלוג עס פֿרעגט:
„אָ, מאַמאַ, גוטע מאַ,
ווען קומט און ברענגט אַ פּעני מיר
מיין גוטער, גוטער פּאַ?"

איך שטיי ביי זיין געלעגערל
און זע און הער און — שאַ!
אַ טרוים באַוועגט די ליפּעלאַך:
„אָ, וואו איז, וואו איז פּאַ?"

איך קוש די בלויע אייגעלאַך.
זיי עפֿנען זיך: „אָ, קינד!"
זיי זעען מיך, זיי זעען מיך
און שליסן זיך געשווינד.

„דאָ שטייט דיין פּאַפּאַ, טייערער,
אַ פּעניעלע דיר נאַ!"
אַ טרוים באַוועגט די ליפּעלאַך:
„אָ, וואו איז, וואו איז פּאַ?"

איך בלייב צעווייטיקט און צעקלעמט,
פֿאַרביטערט און איך קלער:
ווען דו וואַכסט אויף אַמאָל, מיין קינד,
געפֿינסטו מיך ניט מער.

ז. ליבין

מענדלס חלום

אַזייגער עלף אינדערנאַכט איז מענדל, אַ שטעפּער פון קינדערשע הייזקעס, געגאַנגען אַהיים פון דער אַרבעט.

מענדל איז אַ האַנט אין דעם באַוואוסטן מיסטער אייזיק דאַרדיקס סוועט-שאַפּ. היינט האָט דער מאַן געאַרבעט „אָווערטאַים", און ער פילט זיך, ניט פאַר קיינעם גערעדט, ניט מיט אַלעמען: עס ברעכן און שטעכן אים אַלע אברים (אייוורים), נאָר איבערהויפּט טוט אים שטאַרק וויי דער קאָפּ און די פיס ברעכן אַזוי, אַז איין גאָט מעג זיך מרחם (מעראַכעם) זיין.

גייט זיך דער אַרבעטער ניט געאיילט, אַזוי, מעשה שפּאַציר, אָכצעט, קרעכצעט און פּאָכט מיט דער נשמה.

אָט איז שוין מענדל אַריין אין דעם אַריינגאַנג פון „זיין" הויז.

אין דעם אַריינגאַנג איז פינצטער, עס וואָלט ניט געשאַדט אָנ-רייבן אַ שוועבעלע, אָבער מענדל טוט עס ניט: עס איז שוין דער פערטער טאָג, אַז ער האָט פאַרשפּעטיקט מיט זיין דירה-געלט און ער פילט זיך שטאַרק געפאַלן. האָט ער מורא צו מאַכן וועלכן ניט איז רעש (ראַאַש) און ער רייבט ניט אָן קיין שוועבעלע און קלעטערט איבער די טרעפּ, שטיל ווי אַ קאַץ.

לעבן רעכטן טיר שוין, האָט דעם אַרבעטער אונטערגעשפּאַרט אַ הוסט, און מענדל האָט זיך געלאָזט הערן.

קיידי, מענדלס פרוי, איז געלעגן אין בעט און געדרעמלט, האָט זי אָבער דערהערט דעם מאַנס הוסטן, איז זי אויפגעשטאַנען, גע-מאַכט גרעסער דאָס פייער אין לאָמפּ און, ווען איר בעל מפרנס (באַל-מעפּאַרנעס) איז אַריין אין הויז, האָט קיידי אים באַגעגנט מונטער, און מיט אַ גוט-מוטיק שמייכל.

— דאָס קינד? — האָט מענדל אַ פרעג געטאָן.

— שלאָפט, — איז געווען קיידיס ענטפער, און די פרוי האָט נאָך מער גענומען שמייכלען.

פאַרשטייט מענדל, אַז די ווייב וועט אים דערציילן עפּעס אַ חכמה (כאָכמע) פון דעם קינד, און ער וואַרט שוין אויף דעם מיט אַן אָפן מויל.

— אוי, איז דאָס קלוג, — פֿאַנגט אָן קיידי און שטעלט זיך אָפּ.

— וואָס? — פֿרעגט אומגעדולדיק מענדל, און דער שטעפּער קוועלט שוין באַצייטנס, כאָטש ער ווייס נאָך ניט וועגן וואָס פֿאַר אַ חכמה פֿון זיין קינד וועט אים זיין פֿרוי באַלד דערציילן.

— עסט ווי אַ גרויסע, — דערציילט מענדלס ווייב מיט התפּעלות (היספּיילעס).

— יע? — פֿרעגט איבער מענדל.

— קיין בייז אויג זאָל איר ניט שאַדן, — דערציילט ווייטער קיידי, — האָט אין זיך אַריינגעשטאָפּט אַ גאַנצע ליסטעטשקע ברויט און האָט זיך אַפֿילו קיין קרים ניט געטאָן.

— זאָל זי ביי אונז געזונט זיין, — ענטפֿערט מענדל און נעמט אויך שמייכלען צופֿרידן.

— היינט ווי זי שלאָפֿט, ווי אַ גרויסע... ליגט פֿאַנאַנדערגעוואָרפֿן... קום נאָר אַהער, טו נאָר אַ בליק, — האָט קיידי איינגעלאַדן איר מאַן אין שלאָפֿצימער. מענדל קוקט אויף זיין שלאָפֿנדיק קינד און דאָס בלאַס־געלע פּנים פֿון דאַרדיקס „האַנט" שיינט פֿון ליבע און גליק.

— וועסט עפּעס עסן, מענדל? — פֿרעגט קיידי.

— ניין, קיידי, איך גיי גלייך אין בעט, עסן האָבן איך ניט קיין כּח.

— געאַרבעט שווער? — פֿרעגט קיידי און איר פּנים ווערט פֿאַרזאָרגט.

— אַלץ הייסט שווער, — ענטפֿערט מענדל מיט אַ זיפֿץ.

— עס איז אָבער פֿאַראַן אַ טייערע וועטשערע, — רעדט צו קיידי איר מאַן, אַז ער זאָל עסן.

— וואָס?

— זופּ מיט קניידלאַך.

מענדל האָט זייער ליב קניידלאַך, און כאָטש ער פֿילט זיך צעבראָכן און שטאַרק מיד, זעצט ער זיך ביים טיש.

קיידי האָט דערלאַנגט וועטשערע צום טיש, מענדל האָט גענומען עסן, נאָר אינמיטן דער אכילה (אַכילע) האָט ער איינגעדרעמלט.

— ווילסט שלאָפֿן, מענדל? — האָט קיידי אויפֿגעוועקט איר מאַן.

— איך שטאַרב, איך שטאַרב, קיידי.

— נו, טו גיי, נאַרעלע, אין בעט.

און מענדל איז אַוועק צו זיין מנוחה (מענוכע).

ווען מענדל האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין בעט, האָט ער ערשט דאַן דערפילט די ווייטיקן.

דער אָרימער שטעפּער האָט דערפילט אויף זיך דעם מיסטער דאַרדיק — זיין באָס, די ניי־מאַשין, די הייזקעס... אוי, ווי שלעכט ער האָט זיך געפילט!

דער קאָפּ האָט זיך צעווייטיקט און איז געלעגן אויפן קישן אַזוי ווי אַ שווערער שטיין. און די פיס?!... אוי, די פיסעלאַך, די אָרימע פיסעלאַך! דער אָרימער מענדל האָט פּאַר זיינע רגלים (ראַגלאַים) קיין אָרט ניט געהאַט. אוי, ווען איינער וואָלט געקומען און וואָלט זיי אונטערגעשניטן, וואָלט ער, מענדל, דאַכט זיך, מחיה (מעכאַיע) געווען זיך.

— אוי, ניט גוט איז מיר, ניט גוט איז מיר, — האָט זיך אַרומגעוואָרפן דער שטעפּער ווי פון היץ.

— וואָס איז דיר? — האָט קיידי געפרעגט.

— איך פיל דעם טויט...

— וואָס טוט דיר וויי?

— דער קאָפּ... די פיס... אוי, איך בלייב ....

און דער אַרבעטער איז איינגעשלאָפן.

אָט זעט ער, ווי ער, מענדל, זיצט ביי דער מאַשין און אַרבעט הייזקעס, און עס טוט אַזוי ווייי דער קאָפּ, און עס טוען אַזוי וויי די פיס; גייט צו אים צו מיסטער דאַרדיק און רופט אים אָפּ:

— מענדל!

— האַ? — פרעגט מענדל.

— דו ווייסט, — זאָגט דאַרדיק, — עס ווערט שוין באַלד „סלעק“.

מענדלען ווערט אַזש קאַלט פון דער בשורה (בסורע); עס ווייסט ניט וואָס צו ענטפערן און שאָקלט טרויעריק מיטן קאָפּ.

— אָבער שרעק זיך ניט... ווער־זוער, דו וועסט האָבן אַרבעט.

— יע? — פרעגט מענדל און ער גלויבט ניט וואָס ער הערט דאָ.

— וועסט נאָך אַרבעטן יעדן טאָג „אָווערטאַים“, — רעדט דאַרדיק ווייך און גוט, און מענדל פילט אַז אים ווערט אַזוי לייכט, אַזוי גוט אויפן האַרצן. ער וויל עפּעס זאָגן, ער ווייסט ניט וואָס, נאָר באַלד קריגט ער ס׳לשון און זאָגט:

— מיסטער דאַרדיק, איך האָף, אַז איר וועט זיין מיט מיר

צופרידן. — אָבער אַט באַציט זיך דאַרדיקס פּנים ווי מיט אַ שווערן וואָלקן און דער באָס רופט זיך אָפּ עפּעס גאָר מיט אַן אַנדער קול:

— אָבער ווייסטו, מענדל, אַז איך וויל דערפאַר האָבן באַצאָלט?

— באַצאָלט? — קוקט אָן מענדל זיין באַלעבאָס פאַרוואונדערט און דערשראָקן.

— יאָ, באַצאָלט. אַזאַ גוטן, שטענדיקן פּלאַץ קריגט מען ניט אומזיסט.

— אָבער וואו זאָל איך נעמען צום באַצאָלן? — פרעגט מענדל.

— איר ווייסט דאָך, מיסטער דאַרדיק, אַז איך אַרבעט דאָ אום ביי אייך קוים אויפן שטיקל טרוקענעם ברויט.

— איך בעט ביי דיר ניט קיין געלט, — האָט דאַרדיק גע־ענטפערט. ביי דעם אַרבעטער פאַלט אַראָפּ אַ שווערער שטיין פון האַרצן און ער פרעגט בלויז נייגעריק:

— ווען ניט געלט, טאָ וואָס דען?

— וואָס פאַרמאָגסטו? — פרעגט דאַרדיק.

פאַרשטייט ניט מענדל, וואָס דער מייסטער מיינט מיט זיין פראַגע, קוקט ער ווי אַ האָן אין „בני־אָדם" (בניי־אָדאָם) און פרעגט:

— האַ?

— וואָס פאַרמאָגסטו? — פרעגט איבער דאַרדיק, — וואָס האָסטו עפּעס אַזוינס, וואָס דו קענסט זאָגן, אַז דאָס איז דיין פאַרמעגן?

— גאָרנישט, מיסטער דאַרדיק, — האָט מענדל עפּעס אַזוי ווי געגומען שווערן זיך, — גאָרנישט, איך בין אַ גרויסער קבצן (קאַבצן).

— אָבער דיין גוף פאַרמאָגסטו דאָך, — זאָגט מיסטער דאַרדיק און אויף דעם מייסטערס פּנים האָט זיך געצייגט אַזאַ העסלאַכער שמייכל.

— טאַקע ניט מער ווי דעם גוף, — ענטפערט מענדל, רעכנענ־דיק, אַז דאַרדיק מאַכט אַ שפּאַס.

— וויל איך אַ חלק (כיילעק) פון דיין גוף, — זאָגט דאַרדיק.

— ווי הייסט? — פאַרשטייט ניט מענדל.

— אַן אבר (אייווער), אַ גליד פון דיר וויל איך, — דערקלערט דאַרדיק, און דעם פאַבריקאַנטלס אייגעלאַך האָבן אַ שלעכטן ברען געגעבן.

אַ ווײַלע איז מענדל געבליבן איבערראַשט פון דער פאָדערונג, נאָר באַלד האָט ער מוט געקראָגן און געענטפערט:

— מיסטער דאַרדיק, אויף אידישקייט...
— וואָס אויף אידישקייט?
— עס איז אַן עוולה (אַוולע).
— וואָס אַן עוולה?
— עס איז אַ רציחה (רעציכע).
— וואָס אַ רציחה?

— פאַרלאַנגען פון מיר אַן אבר (אייווער), — ענטפערט מענדל און דאַרדיק האָט זיך צעלאַכט מיט אַ שרעקלאַכן, ווילדן געלעכטער. אָבער מענדל איז געוואָרן ביי זיך נאָך מוטיקער און האָט ווייטער גערעדט:

— עס איז איינפאַך אַ רציחה. אַלץ, וואָס איך פאַרמאָג, איז מיין גוף, ווילט איר נאָך רייסן פון מיר מיינע אברים (אייווורים). ניין, איך וועל זיך ניט לאָזן!

— דאַרף מען ניט, — האָט דאַרדיק געענטפערט, — אַמעריקע איז אַ פרייע מדינה (מעדינע), קענסט זיך האַלטן מיט דיין גוף, אָבער דו מוזט פאַרלאָזן מיין פאַבריק.

— וועל איך פאַרלאָזן! — האָט מענדל געענטפערט מיט אַזאַ אכזריות (אַכזאָריעס), אָבער באַלד האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ער האָט אינדערהיים אַ ווייב מיט אַ קינד... ער האָט זיך דערמאָנט, אַז דינסטיק דאַרף ער צאָלן דירה-געלט (דירע-געלט), שבת-נאַכט דאַרף ער באַצאָלן אין „גראָסערי"... ער האָט זיך דערמאָנט, אַז יהודה לייב, זיין לאַנדסמאַן, אויך אַ שטעפּער ביי הייזקעס, גייט שוין אַרום דעם צווייטן חודש אָן אַרבעט און איז שוואַרץ ווי די ערד... די מחשבות האָבן דעם אַרבעטער געמאַכט ציטערן, דאָס בלוט האָט אים גענומען קילן אין די אָדערן.

— נו? — פרעגט דאַרדיק, — פאַרלאָזטו מיין פאַבריק?
— מיסטער דאַרדיק . . .
— וואָס ווילסטו?
— ווילט איר דוקא אַן אבר (אייווער)?
— געוויס וויל איך.
— צו וואָס?
— דאָס איז מיין געשעפט.
— וואָס פאַר אַן אבר ווילט איר? — פרעגט מענדל.
— איך וויל האָבן דיינע פיס, — האָט דאַרדיק געענטפערט מיט

גרויס נצחון (ניצאָכן).

מענדל איז געוואָרן פאַרציטערט.

— די פּיס, — האָט ער געשטאַמלט דערשראָקן, — די פּיס? איך וועל דאָך אָן די פּיס ניט קענען אַרבעטן.

— נו, גיב מיר דיין קאָפּ, — האָט דאַרדיק געזאָגט.

דעם אַרבעטער האָט אָפּגעגעסאָן מיט אַ קאַלטן שווייס.

— ווי הייסט דעם קאָפּ? — האָט ער אָנגעקוקט דעם באַלעבאָס מיט אויסגעגלאָצטע אויגן.

דעם קאָפּ, דעם גאַנצן קאָפּ ביזן רעכטן האַלז, — האָט דאַרדיק געענטפערט מיט אַ טייוולשן שמייכל.

— וואָס רעדט איר, מיסטער דאַרדיק?

— איך ווייס, וואָס איך רייד...

— נעמט עפּעס אַן אַנדער אבר, האָט רחמנות (ראַכמאָנעס).

— עס איז אַמעריקע, דאָ איז ניטאָ קיין רחמנות. איך וויל דיין קאָפּ, דעם גאַנצן קאָפּ נאָך מיט אַ שטיקל האַלז.

— איך קען ניט... איך קען אָן אַ קאָפּ ניט בלייבן, — האָט מענדל געענטפערט און טרערן האָבן אים גענומען ווערגן.

— נו, טאָ גיב די פּיס, — האָט דאַרדיק געזאָגט.

— וואָס רעדט איר, מיסטער דאַרדיק? וואָס טויג אַ שטעפּער אָן פּיס?

— נו, איז דעם קאָפּ!

מענדל האָט זיך פאַרטראַכט אַ ווײַלע. און דאַרדיק האָט גענומען ריידן מיט אַ ווייכערער שטימע:

— פערד וואָס דו ביסט, אויף וואָס דאַרפסטו האָבן דיין קאָפּ?

— עפּעס אָן אַ קאָפּ... איך וועל דאָך ניט קענען אפילו אַ טראַכט געבן, — רעדט מענדל.

— צו וואָס דאַרפסטו טראַכטן? הייזקעס קענסטו מאַכן ניט געטראַכטערהייט.

— איך וועל דאָך אפילו עסן ניט קענען.

— נאָך אַ זאָרג, וועסט קענען אָפּשפּאָרן עטלאַכע פּענים, נאָך בעסער.

— און הערן וועל איך אויך ניט קענען.

— וואָס דאַרפסטו הערן? צו די הייזקעס קענסטו זיך זיין טויב, עס שאַדט ניט.

— איך וועל דאָך אָבער ניט זען...

— אַן אַנוועך אַ גרויסער! גלויב מיר, מענדל, דו ביסט שוין אַזוי איינגעטריים אין דער אַרבעט, אַז דו וועסט קענען מאַכן די הייזקעס בלינדערהייט.

— זאָל איך טאַקע אָפּגעבן דעם קאָפּ? — פרעגט מענדל, און ער פילט, אַז אים איז עפּעס אַזוי שווער צו שיידן זיך מיטן קאָפּ...

— געוויס, נאַר, עס איז נאָך דיר אַ טובה (טויווע), עס וועט דיר אַרונטערפאַלן אַ שווערע משא (מאַסע) פון די פּלייצעס, — רעדט איין דאַרדיק זיין אַרבעטער.

— אַ שאָדן, — מורמלט מענדל.

— וואָס איז אַזוי דער שאָדן?

— ערשט פאַבריקע וואָך האָב איך זיך געלאָזט אָפּשערן די האָר, פופצן סענט באַצאָלט. ווען איך וואָלט וויסן...

— איך וועל ליידן די פופצן סענט, — ענטפערט דאַרדיק גוט־מוטיק און גיט דעם אַרבעטער אַ ליבן קלעפּל.

— אָבער וועל איך זיין זיכער מיט שטענדיקער אַרבעט? — פרעגט מענדל.

— ביזן רעכטן קבר (קייווער). וועסט אַרבעטן זונטיק, שבת און אַלע טאָג „אַווערטאַים"—האָט דאַרדיק געררעדט אַזוי ווייך, אַזוי גוט.

— נעמט, שניידט! — איז מענדל מרוצה (מערוצע) געוואָרן.

— דאַרדיק האָט אַ רוף געטאָן דעם עלטסטן אַרבעטער, וועלכער איז געווען אי עלטסטער אי צושניידער צו דערזעלבער צייט.

דער צושניידער האָט געהאַלטן אין האַנט זיין שאַרפן מעסער, און ווען מענדל האָט עס באַמערקט, איז אים אַריבער אַ קעלט איבערן גאַנצן קערפּער.

דאַרדיק האָט עפּעס געזאָגט דעם עלטסטן אויפן אויער. דער עלטסטער האָט אַ שמייכל געגעבן, האָט אַ שפּיל געטאָן מיטן מעסער און איז צוגעגאַנגען נאָענט צום שטעפּער.

דער אַרבעטער האָט דערפילט, אַז אים ווערט פינצטער אין די אויגן, אַז אים נעמט אָפּ דאָס לשון (לאָשן) פאַר שרעק.

— ביז וואַנען זאָל איך שניידן? — פרעגט דער עלטסטער און האַלט שוין גרייט דאָס מעסער.

— שנייד ביז די פּלייצעס...

— ניין, ביזן האַלז נאָר, — וויל מענדל זאָגן. ער קען אָבער ניט ריידן. אַ קאַלטע אימה (איימע) האָט אים אַזוי צוזאַמענגעדריקט

דאָס האַרץ, אַז ער קען אַ וואָרט ניט זאָגן.

דער עלטסטער האָט אַ כאַפּ געגעבן מענדלס קאָפּ...

— וואָרט!!! — האָט מענדל אַרויסגעלאָזן אַ פאַרשטיקטן געשריי.

— וואָס איז שוין? — האָט אויך אַ געשריי געגעבן דאַרדיק.

— וואָרט... איין מינוטעלע, — בעט זיך מענדל.

— האָסט שוין חרטה (כאַראַטע)? — פרעגט דאַרדיק, — קענסט אָבער ניט, עס איז שוין פאַרפאַלן, האָסט געמאַכט אַ קאָנטראַקט.

און דער צושניידער דריקט שטאַרקער מענדלס קאָפּ.

— ניין, איך האָב ניט קיין חרטה, — בעט זיך מענדל, — איך וויל נאָר אויף אַ מינוטעלע אַ לויף געבן אַהיים.

— וואָס דאַרפסטו אינדערהיים? — פרעגט דאַרדיק, ווינקט דערווייל צום צושניידער און דער צושניידער רירט שוין צו דאָס מעסער צו מענדלס האַלז נידעריק לעבן די פּלייצעס.

— וואָרט... לאָזט... איך וועל נאָר איין קוק געבן אויף מיין קינד, איך וועל עס דאָך שוין מער ניט קענען זען.

און פון אונטער מענדלס ברוסט האָט זיך פּלוצלונג אַרויסגעריס; אַ פאַרשטיקטער, אַ שרעקלאַכער געוויין...

— מענדל, וואָס וויינסטו? — האָט דער אַרבעטער דערהערט זיין ווייבס קול, און מענדל האָט זיך אויפגעכאַפּט. דאָך איז ער נאָך פאַרבליבן אונטער דעם איינדרוק פון דעם שרעקלאַכן חלום (כאָלעם) און האָט מיט די הענט גענומען טאַפּן זיין אייגענעם גוף.

— וואָס זוכסטו? — האָט קיידי געפרעגט.

— מיינע אברים (איייוורים), — האָט מענדל געענטפערט פאַר־שלאָפן.

ביי דער אָרימער קיידין איז אַריבער אַ סקרוך איבערן לייב...

— וואָס פאַר אברים (אייוורים)? — האָט די דערשראָקענע פרוי אויסגעגלאָצט אויף איר מאַן אַ פּאָר אויגן.

— מיין קאָפּ... מיינע פּיס...

— מענדל, דו שלאָפסט, — האָט קיידי מיט שרעק נאָכאַמאָל געוועקט איר מאַן.

— גאַנץ... אַלע גאַנץ, — האָט געמורמלט דער אַרבעטער.

— מענדל!!! — האָט קיידי אויסגעשריען ניט מיט אירע קרעפטן... דער שטעפּער האָט זיך אינגאַנצן אויסגעשלאָפן, פאַר־שטאַנען אַז ער האָט געזען אַ חלום, אָפּגעזיפצט זיך און דערציילט קיידין זיין נסיון (ניסאָיען).

ר. אייזלאַנד

פֿון אַלעטעג

א

דורך דעם פֿענצטער קוקט אַריין צו מיר אַ טריבער מאָרגן.
מיד, ניט אויסגעשלאָפֿן גייט אַרום די פֿרוי.
די פֿאַנטאָפֿל קלאַפּן וואַכעדיק און גרוי.
פֿון די ווענט און ווינקלען קריכן וואַכעדיקע זאָרגן.

— האָסטו דיר דיין פֿרישטיק. אין פּאַפּירן זעקל
ליגן ברויט און עפּל. נעם זיי מיט.
זיי נאָר שטילער, וועק די קינדער ניט.
און אָט וואַרט. זע, מאַך צורעכט דיין רעקל.

— א גוטן טאָג !
—גיי געזונטערהייט און קום געזונט צוריק.

דרויסן רעגנט. גלאַנציק־שוואַרץ און נאַס
ציט אַ לאַנגע זיך פֿאַר מיר די גאַס.
מענטשן איילן, סאָפּענדיק פֿון ביידע זייטן,
ווי אַ לאַנגע, אויסגעדרייטע שלאַנג, פֿונווייטן
לויפֿט אַ צוג פֿאַרביי דאָרט אויף אַ הויכער בריק.

כ׳גיי אין שטראָם, און מענטשן, קראָמען — אַלץ אַזוי באַקאַנטע,
און דאָך פֿרעמד אזוי, אַלץ בייטן זיך פֿאַר מיר.
גאַס נאָך גאַס. און אָט איז שוין דער פּלאַץ. און דאָרט אַרויף די טיר,
שילדן גאָלדענע. און פֿענצטער, פֿענצטער אַלץ אַזוי באַקאַנטע.

כ׳שטיי ביים טיר און וואַרט. אַ מיידל קומט : — „גוט־מאָרגן“ !
ס׳קומען יונגע, אַלטע לייט : — „גוט־מאָרגן“ און „גוט־יאָר“.
ס׳עפֿנט זיך די טיר : אַ נעגער־יונג מיט קרייזלדיקע האָר
ציט אַרויף אונז אינדערהייך. אַ זשום — אַ פֿלי !

באַלד, מיר זיצן שוין אין יאָך, ווי פֿי,
און ציען אויסגעמאַטערטע, געשפּאַנט אין שווערע זאָרגן...

ב

ס'איז מיטיקצייט. אין שאַפּ איז שטיל. בלויז, ווי אַ בין,
דאָרט זשומעט אין ווינקל־וואו איינייגציקע מאַשין.
אַ מיידל עסט און קנאַקט די שאָלאַכץ פון אַן איי.
און איינער אָדער צוויי געמיטלאַך זופּן טיי.

דאַ נעבן כראָמקעט עמיץ ציבעלע מיט ברויט.
און בלאַסע מיידלאַך, אָנגעפאַרבט אויף רויט,
צעשטעלן זיך ביי אָפענע פענצטער אויס,
און קוקן זשעדנע ערגעץ־וואו אַרויס.

און אויף אַ פענצטער זיץ איך מיר אַליין.
די פיס פאַרלייגט. אַ האַנט אין שויס, און קוק ארויס.
אַזוי זיך גלאַט אַרויס.
אַקעגן פון אַ פענצטער ווינקט אַ מיידל מיר,
און, אפשר, ווינקט זי ניט. איך קוק אויף איר
און קוק אַוועק;
און ס'פאַלט מיין בליק אַראָפּ צום וועג,
וואו ס'שלעפּן קרעכצנדיק באַלאַדנט שווער
זיך וואָגנס, פערד און קאַרס אַהין, אַהער.
און אויף די טראָטואַרן שוויבלען מענטשנקעפּ,
מיט היט פון שטרוי און פעלץ, און גלאַט מיט צעפּ.
און ערגעץ ברומט אַ שיף, און איבער אַלע דעכער
צעשנײַדט אַ פייף די לופט, און ערגעץ ווייטער, העכער
פאַרקלינגט אַ בלאַסער קלאַנג אין דעם געפילדער.
און ווילד און ווילדער
צעשניידט זיך אַלץ די לופט פון פייפערייען.
און שיטערער עס ווערן אונטן יענע מענטשן רייען.
געדיכטער אויף די וועגן און די רעדער — שווערער.
און וואָס אַמאָל אַלץ מערער.

און דאַ אַרום מיר הייבט עס שטאַרקער אָן צו זשומען
און איינציקווייז עס הייבן אָן צו קומען
צום וואַנט די שאַטנס און טיפער דאָרט, דערינען
די מענטשן, איילנדיק צו זייערע מאַשינען.

און כ׳זיץ אזוי, די פיס פֿאַרלייגט, א האַנט אין שויס,
און קוק זיך אום און קוק אַרויס
און קוק זיך ווידער אום, און שטום.

אָנבויגנדיק דעם קאָפּ, הייב איך זיך אויף,
און לייג די הענט צונויף,
און לאָז זיך לאַנגזאַם גיין אַהין,
צום ווינקל, וואו עס וואַרט, זיך דרייענדיק,
אַ ליידיקע מאַשין.

אַ פֿאַבריק — פֿון ליכטנשטיין

שלום-עליכם

אין שאפ

איך קאן אייך אנזאגן א בשורה; מיין ברודער עליע און אונזער חבר פיניע ארבעטן שוין אין שאפ, אויף דער פאבריק, הייסט עס. ווי אזוי מע ארבעט אין שאפ, קאן איך אייך אקוראט ניט זאגן, ווארום איך ווייס אליין ניט. מען לאזט מיך נאך אהינצוצו ניט אריין, ווארום איך בין נאך צו קליין. איך ווייס נאר דאס, וואס איך הער פון מיין ברודער עליע און פון אונזער חבר פיניע. אלע אויפדערנאכט, אז זיי קומען אהיים פון שאפ, דערציילן זיי אונז וואונדער. זיי קומען אלעמאל אויסגעמאטערט און הונגעריק.

מיין שוועגערן ברכה איז ניט צופרידן. די מאמע אויך ניט. זיי באוויינען אונז, וואס מיר דארפן אזוי הארעווען אין אמעריקע, בכדי צו מאכן א לעבן. א קלייניקייט — ארבעטן אין שאפ! אז האלב זיבן אינדערפרי מוז מען שוין זיין אויף דער ארבעט. א שעה נעמט צו פארן אהין. עפעס איבערכאפן דארף מען. היינט רעכנט אויס, ווען מיר דארפן אויפשטיין? און פארשפעטיקן טאר מען ניט קיין מינוט אפילו! ווארום

טאָמער פאַרשפּעטיקט איר, רעכנט מען אייך אַראָפּ פאַר עטלאַכע מינוט א האַלבן טאָג אַרבעט.

איך האָב מורא, אַז מיר וועלן זיך מיטן שאַפּ ניט עלטערן. מיין ברודער עליע זאָגט, אַז די אַרבעטער האָבן צרות פונם פאָרמאַן. יעדער שאַפּ האָט אַ פאָרמאַן, אַן עלטסטן, אַן אויפזעער. און ניט נאָר איין פאָרמאַן. יעדער שטאָק האָט זיך זיין פאָרמאַן. אויף דעם שטאָק וואו עליע אַרבעט, איז דער פאָרמאַן אַ רשע־מרושע. ער איז אַליין אַמאָל געווען אַ שניידער. האָט ער זיך אַרויפגעאַרבעט און איז געוואָרן אַן עלטסטער. די אַרבעטער זאָגן, אַז ער איז ערגער פונם באָס, פון באַלעבאָס, הייסט עס.

מען האָט אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג אין שאַפּ, אַז דער פאָרמאַן רוקט דעם זייגער. אַזוי, אַז ווען איר וועט ניט קומען, וועט איר פאַרשפּעטיקן. וואָס זאָגט איר אויף אַזאַ הונט? און אונזער חבר פיניע דערציילט פון זיין שאַפּ נאָך שענערע מעשיות. זייער פאָרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם אַרבעטער אַ קוק טאָן אין אַ פּייפּער אַריין, אין אַ צייטונג, הייסט עס. לייענען אַ צייטונג ביי דער אַרבעט — חיות ניט זיכער! רויכערן שמועסט מען ניט. אַ וואָרט טאָר מען ניט אויסריידן צווישן זיך. ס'איז אַזוי שטיל, זאָגט ער, אַז מע קאָן הערן אַ פליג! אויסער דעם טראַסק מיטן גראַגערן פון די מאַשינעס.

נאָך אַ מעלה האָט זיין שאַפּ. דאָרט ווערן די פּרעסלאָך אָנגעוואַרימט מיט גאַז. דאָ זאָגט מען ניט גאַז, נאָר „געז", דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אַזוי, ווי ביי אונז גאַז. נאָר מע טאָר ניט זאָגן גאַז. מע דאַרף זאָגן געז. אַקוראַט פאַרקערט. סע זאָל ביי אונז אינדערהיים הייסן געז, וואָלט מען דאָ, מסתמא, געזאָגט גאַז.

הקיצור, די געז פון די פּרעסלאָך פאַרהאַקט אַזוי דעם קאָפּ, אַז די אַרבעטער אין שאַפּ פאַלן חלשות און מוזן וואַרפן די אַרבעט. רעכנט מען זיי אָפּ פון דער „פּיידע". דאָס הייסט, אַז עס קומט אָפּנעמען פאַר דער וואָך, וואָס מע פאַרדינט, ווערט אַ לאָך. דאָ האָט איר פאַרשפּעטיקט פינף מינוט — אַראָפּ אַ האַלבער טאָג. דאָ זייט איר צו פרי אַוועקגעגאַנגען — אַראָפּ אַ האַלבער טאָג. דאָ זייט איר געפאַלן חלשות — פאַרפאַלן אַ טאָג.

ניין, מע קאָן מער ניט אַריבערטראָגן. מע וועט מוזן אַרויס אין אַ סטרייק.

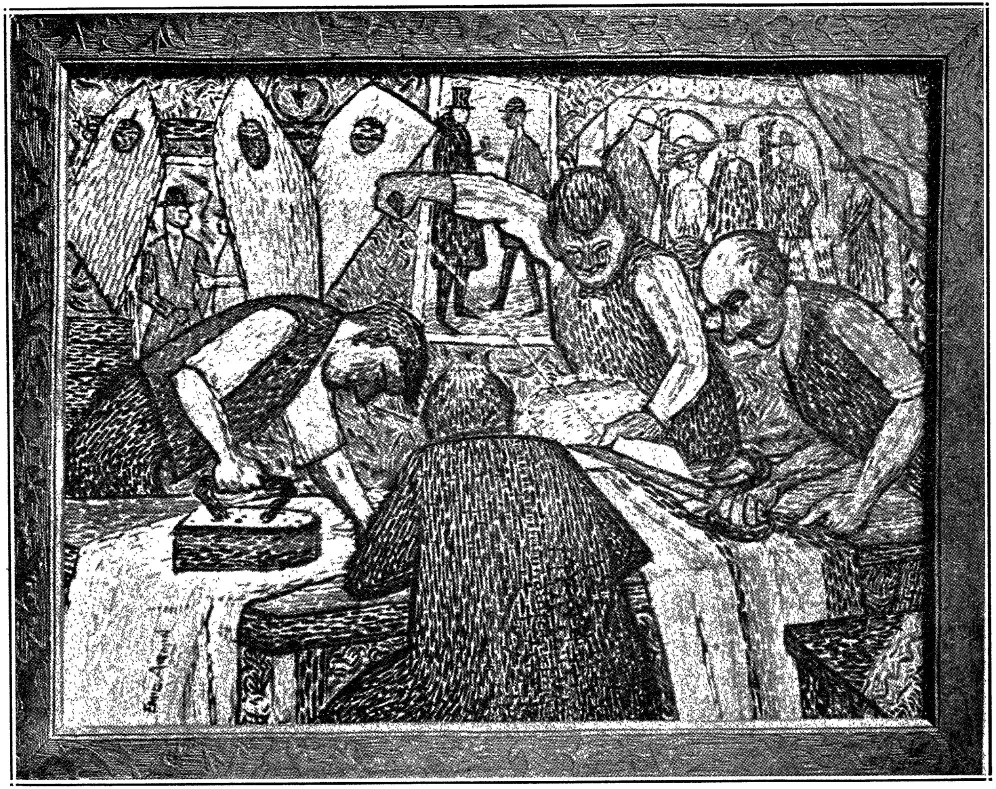

די אַרבעט ברענט — פון אַרמין

שלום-עליכם

מיר סטרייקן

1

מיר דאכט, אז ס'איז גאר ניטא קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אז מע סטרייקט. דאס האט א פנים, ווי אז איר לערנט ביי א רבי'ן, וואס שלאגט זיך צו שטארק. נעמט מען אפ ביי אים די קינדער און מע זוכט אן אנדער מלמד. דערוייל הערט איר אויף צו גיין אין חדר. מיין ברודער עליע און אונזער חבר פיניע האבן אויפגעהערט צו גיין אין שאפ. אונזער שטוב האט שוין גאר אן אנדער פנים, זייט זיי זיינען אינדערהיים. אזוי האבן מיר זיי אנגעקוקט איין מאל אין וואך — זונטיק, ווארום, ווי איך האב אייך שוין דערציילט, אז מע ארבעט אין א שאפ, מוז מען אויפשטיין באגינען, בכדי מע זאל חלילה ניט פארשפעטיקן. און אז זיי זיינען גע־קומען אהיים, פלעג איך שוין שלאפן. פארוואס? דערפאר, וואס זיי האבן געארבעט „אווערטיים". דאס הייסט, אז אלע אנדערע ארבעטער זיינען געגאנגען אהיים, זיינען אונזערע לייט נאך געזעסן אין שאפ ביי דער ארבעט. ניט דערפאר, וואס מע האט זיי גענויט פון קהל, זיי זיינען פארבליבן ארבעטן, בכדי זיי זאלן מער פארדינען. אי, אז ס'איז געקומען צום צאלן, האט מען ביי זיי אפגעריסן טעג — וואס זיינען זיי שולדיק? „עלעהיי גזלנים זיינען אונז באפאלן"... אזוי האט געזאגט מיין ברודער עליע.

— עלעהיי דו ביסט א לעקיש! — זאגט צו אים מיין שוועגערן ברכה. ווען זי, זאגט זי, זאל ארבעטן אין א שאפ, וואלט זי זיך ניט געלאזט שפייען אין דער קאשע. זי זאגט, אז אלע פארלייט מיט אלע באסעס וואלטן ביי איר געקייט די ערד. און איר מעגט זי גלויבן. ברכה קאן!

2

דערפאר האט זי זיך געקילט דאס הארץ, אז אלע שעפער (פאבריקן) האבן דערקלערט א סטרייק. דאס הייסט, אלע שניידער, וויפיל ס'איז פאראן אין ניו־יארק, האבן אוועקגעלייגט שער און אייזן און — א גוטן טאג. ווײ, ווײ, וואס סע האט זיך אפגעטאן! אינדערהיים, אויפן גאס, אין טעאטער. מע קלייבט זיך צונויף אהינצוצו אלע שניידערס פון גאנץ

ניי־יאָרק אויף אַ מיטינג, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט. איר הערט זיך דאָרטן אָן אַזעלכע ווערטער, וואָס איר האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט: „דזשענעראַל סטרייק“... „יוניאָן“... „אָרגאַניזירט“... „אַכט און פערציק שטונדן“... „העכערע שכירות“... „בעסערע באַהאַנדלונג“... סטרייק־ברעכערס“... „פּיקעטס“.... און נאָך און נאָך אַזעלכע ווערטער, וואָס איר פאַרשטייט זיי ניט. מיין חבר מענדל זאָגט, אַז ער פאַרשטייט זיי יאָ, נאָר געבן מיר צו פאַרשטיין קאָן ער ניט. „וועסט עלטער ווערן, זאָגט ער מיר, וועסטו אַליין פאַרשטיין“. עס קאָן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסן מיר די הענט. עס גלוסט זיך מיר זיי אַלע אָראָפּכאַפּן אויף פּאַפּיר, אויסמאָלן איטלאַכן באַזונדער, ווי ער זעט אויס, וואָס ער טוט, ווי אַזוי ער שטייט און ווי אַזוי ער רעדט.

3

למשל, נעמט מיין ברודער עליע. ער אַליין רעדט ניט קיין וואָרט. ער גייט נאָר צו צו איטלאַכס רעדל און שטעקט אַריין די נאָז, איידער ער לייגט צו אַן אויער. בעת מעשה בייסט ער די נעגל און איז שטאַרק אויפגערעגט. אַ פאַרגעניגן צו זען מיין ברודער, ווי ער שאָקלט צו מיטן קאָפּ יעדן איינציקן, וואָס ער רעדט. ער איז מיט אַלעמען מרוצה, וואָס יענער זאָל ניט זאָגן. אָט איז צוגעקומען אַ שניידער מיט אַ פּנים פון אַ קאַטשקע. אַז ער רעדט, פּאַטשט ער מיט די ליפּן. דער שניידער האָט אים אָנגענומען ביי אַ לאַץ און טרייסלט אים און רעדט אין אים אַריין, אַז ס'איז ארויסגעוואָרפן דער גאַנצער טאַרעראַם. די שניידער וועלן מיט זייער סטרייק גאָרניט אויספירן, מחמת די „אַסאָסיאיישאָן“ (אָרגאַניזאַציע) פון די „מאַנופעקטשורערס“ (פאַבריקאַנטן) איז צו שטאַרק פאַר אונז! שאָקלט אים מיין ברודער צו מיטן קאָפּ. און איך האָב זייער מורא, אַז מיין ברודער עליע ווייסט אַזוי, וואָס באַטייט „אַסאָסיאיישאָן“ און „מאַנופעקטשורערס“ ווי איך... וואָרים אָט איז צוגעגאַנגען צו עליען אַן אַנדער שניידער מיט אַ גולקע אויף איין זייט קאָפּ — פון דער לינקער זייט. ער האָט גערעדט און אַלע מינוט אויסגערופן: „ניין, מיר מוזן קעמפן, אויסקעמפן ביזן סוף!“... האָט אים מיין ברודער אויך אויסגעהערט און אויך צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ. אַן עבירה, וואָס מיין שוועגערן איז דאָ ניטאָ. זי וואָלט אים שוין עפּעס אַריינגעזאָגט.

4

דערוויײַל גייט אַוועק אַ טאָג נאָך אַ טאָג. דער סטרייק איז אַ סטרייק. די אַרבעטער זיינען שטאָל און אייזן. מיטינגען מאַכט מען אַלע טאָג און אַלעמאָל אויף אַ נייעם פּלאַץ. די מאַנופעקטשורערס, הער איך זאָגן, האַלטן זיך אויך שטאַרק, זיי ווילן ניט נאָכגעבן. זיי וועלן אָבער מוזן נאָכגעבן. אַזוי זאָגן אַלע. ניטאָ אַ זאַך, וואָס די אַרבעטער זאָלן ניט אויספירן. עס האַלט שוין ביים לעצטן מיטל. אַז דאָס וועט ניט העלפן, איז עק־וועלט! אַזוי זאָגן אונזערע לייט. וואָס איז דאָס פאַר אַ מיטל? מיר וועלן זיך צונויפזאַמלען אַלע סטרייקער פון גאַנץ ניו־יאָרק און מיר וועלן דורכגיין איבער די „סטריטן" (גאַסן) מיט אַ „מאַרטש" (מאַרש). דאָס הייסט, טויזנטער און טויזנטער שניידערס וועלן זיך דורכשפּאַצירן מיט די פאָנען איבער דער שטאָט. מיר און מיין חבר מענדל איז דאָס דוקא געפעלן. מיר וועלן זיין די ערשטע. רעדט־זשע אָבער מיט מיין שוועגערן ברכה, זאָגט זי, אַז ביי איר זעט דאָס אויס, ווי קינדער שפּילן זיך אין סאָלדאַטלאַך... זי זאָגט: „אַן עבירה אייערע שיך".

וואָס זאָגט איר דערויף?...

ז. ליבין

אַ פּיקעט־לאַין

פרעגט אַ קליין מיידעלע פראַגן ביי איר פאָטער.

— זאָג מיר, פּאַפּאַ, וואָס אַזוינס איז מיט דיר היינט געווען?

— וואָס מיינסטו מיין קינד?

— אויפגעשטאַנען, פּאַפּאַ, ביסטו באַגינען. איך האָב געהערט ווי נאָך עטלאַכע מענטשן זיינען צו אונז אין הויז אַריין. איר האָט עפּעס אין דער שטיל גערעדט, נאָכדעם זייט איר אַלע אַוועק. ס'האָט ערשט גענומען טאָגן ווען דו ביסט פון הויז אַרויס. דערצייל מיר, פּאַפּאַ, ווער זיינען געווען די מענטשן, וועלכע זיינען נאָך דיר געקומען?

— געוויס, טעכטערל, געוויס וועל איך דיך אַלץ דערקלערן. דו דאַרפסט טאַקע און דו מוזט פון דעם אַלעם וויסן, מיין קינד, מיין שיינע צאַרטע בלום, מיין לילינקע. איך וועל דיר אַלץ, אַלץ דערציילן. די צוויי מענטשן, וועלכע זיינען נאָך מיר געקומען, זיינען אַרבעטער, דרעסמאַכער. האָרעווען, פּראַצעווען און לעבן אַלעמאָל אין נויט און אין אָרימקייט, אַזוי ווי עס

איז דער פאַל מיט אַלע אַנדערע אַרבעטער.

— און פאַרוואָס זיינען זיי געקומען צו דיר אַזוי פרי ?

— זיי זיינען סטרייקערס, קינד מיינס, און געקומען זיינען זיי רופן דיין טאַטן צו דער פּיקעט־ליין פון די סטרייקנדיקע דרעסמעיקערס.

— און וואָס איז אַ פּיקעט־ליין, פּאַפּאַ ?

— אַט־דאָס איז שוין ניט אַזוי לייכט צו דערקלערן. און כדי דו זאָלסט גוט פאַרשטיין וועגן וואָס דאָ האַנדלט זיך, וועט אויסקומען מיט דיר צו רעדן אַ ווײַלע לענגער.

רעד, פּאַפּאַ, ווייל איך וויל אַלץ וויסן.

— דאָס איז גוט, מיין קלוגע לילינקע, וויסן דאַרפסטו אַלץ.

— דערציייל, פּאַפּאַ, דערצייל. — טוליעט זיך דאָס מיידעלע צו איר פאָטער, און דער פאָטער גלעט זיין קינד און דערציילט :

— טעכטערל, דו האָסט אַמאָל צוגעקוקט זיך צו די אַנדערע מיידלאַך אין דיין סקול ?

— וואָס מיינסטו, פּאַפּאַ ?

— איך מיין, קינד, האָסטו באַמערקט, אַז אַנדערע מיידעלאַך זיינען אַזעלכע צופרידענע, און ס׳לאַכט זיך זיי, און עס זינגט זיך זיי, און אָנגעטאָן זיינען זיי אין גוטע שיינע קליידער. אַלעמאָל אין נייע שיינע שיך, און אַלעמאָל זיינען זיי זאַט. און דו קענסט זען, אַז עס פעלט זיי גאָר־נישט... און אַנדערע מיידעלאַך קומען אין סקול בלאַסע און קרענקלאַכע, עס זינגט זיך זיי ניט און עס לאַכט זיך זיי ניט. און כאָטש זיי זיינען נאָך אַזוי יונג, זיינען זייערע געזיכטער שוין אַזוי פאַרזאָרגט. און אָפט קענסטו זען, אַז זיי זיינען ניט דערעסן און אָרים און די שיך זיינען אָפט צעריסן... האָסטו דאָס באַמערקט, טעכטערל ?

— יע, פּאַפּאַ, איך האָב דאָס באַמערקט.

— זאָלסטו האָבן אַ סימן, מיין טעכטערל, אַז אַט־די בלאַסע קינדער, וועמען עס לאַכט זיך ניט און וועמען עס זינגט זיך ניט, האָבן טאַטעס, וועלכע זיינען אַרבעטער, אַלץ אַזעלכע מענטשן וועלכע האָרעווען, פּראַצעווען און שאַפן אַט־די אַלע גוטע זאַכן, וועלכע די רייכע האָבן. אָבער אַליין קענען זיי קוים דורכלעבן פון אָרימקייט און נויט.

— אָבער פאַרוואָס זאָל דאָס אַזוי זיין, פּאַפּאַ ?

— עס דאַרף אַזוי ניט זיין, עס טאָר אַזוי ניט זיין. אָבער עס איז פּאָרט אַזוי. און אַזוי איז דאָס, ווייל די רייכע, די פאַבריקאַנטן, די באַנקירן, וועלכע באַרויבן און באַ׳גנב׳ענען דעם אָרימאַן, דעם אַרבעטער, ווערן

געשטיצט און פּאַרטיידיקט פון די געזעצן פון לאַנד, פון סאָלדאַטן מיט ביקסן און קאַנאָנען, אָבער דער אַרבעטער ווערט פון קיינעם ניט פאַר־טיידיקט. קיינער שטיצט ניט דעם באַרויבטן, דעם באַשווינדלטן אַרבעטער, קיינער נעמט זיך פאַר אים ניט אָן. מוז ער זיך אַליין פאַרטיידיקן. און אַלץ וואָס ער קען טאָן איז — אָוועקלייגן די אַרבעט, פאַרלאָזן די פאַבריקן, די שעפער, און אַזוי פאַרבלייבן דרויסן ביז מען זאָל אים כאָטש געבן עט־וואָס פון דעם, וואָס ער שאַפט אין די שעפער און פאַבריקן... און אָט דאָס אַרויסגיין פון די שעפער, אָט דאָס אויפהערן צו אַרבעטן פאַר אַ צווייטן, רופט מען אָן מיט דעם נאָמען „סטרייק". פאַרשטאַנען, מיין קינד?

— יע, פאַפּאַ, — ענטפערט לילינקע. און אין אירע גרויסע שוואַרצע ליכטיקע אויגן ווייזן זיך טרערן. און פאַפּאַ גלעט און צערטלט זיין טעכ־טערל, און ער דערציילט ווייטער:

— אָבער סטרייקן איז זייער אַ שווערער עסק פאַר אַן אַרבעטער, ווייל ווען מען אַרבעט ניט, קומט אויס צו הונגערן. אַן אַרבעטער, מיין טעכטערל, לעבט פון האַנט אין מויל, און ווען ער אַרבעט ניט איין טאָג, איז שוין אויף מאָרגן נישטאָ וואָס צו עסן, און דער הונגער קלאַפּט גלייך אין טיר. און דער אַרבעטער, דער טאַטע, האָט דאָך ליב זיינע קינדערלאַך, זיינע אָרימע קינדערלאַך, און ווען דעם טאַטן קומט אויס צו זען ווי זיינע קינ־דערלאַך זיינען הונגעריק, גייט אים אויס זיין האַרץ פאַר ווייטיק. און אויף דירה־געלט איז דאָך געוויס נישטאָ, סטראַשעט דער לענדלאָרד פון דירה אין דער קאַלטער גאַס אַרויסוואַרפן. און ביטער און שווער איז דעם סטרייקער אויף זיין האַרצן. ווען דו, לילינקע, וואָלסט געקענט אַ קוק טאָן וואָס עס טוט זיך ביים סטרייקער אויפן האַרצן, וואָלסטו געוויינט הויך אויפן קול...

אָבער דאָס איז נאָך ניט אַלץ. עס זיינען דאָ נאָך צרות, וואָס דער סטרייקער האָט אויסצושטיין: דער אַרבעטער האָט שונאים אין זיין אייגענער פאַמיליע. און איין אַרבעטער שטייט אויף קעגן צווייטן, און ווען איין אַרבעטער לייגט אַוועק די אַרבעט און גייט אַרויס אין סטרייק, און פאָדערט אַביסל מער באַצאָלט פאַר דער אַרבעט, און פאָדערט אַ פרייע שטונדע פאַר זיך, כדי צו קענען לעבן אַ מענטשלאַך לעבן — קומען אַנדערע אַרבעטער און ווילן זיין אָרט פאַרנעמען — סקעבס! סקעבס רופט מען אָט־די אַרבעטער!

די סקעבס זיינען פחדנים, קליינע מענטשעלאַך. אָבער זיי פאַר־טיידיקט דער פאַבריקאַנט, דער באָס. און פאַר דעם געלט, וואָס דער

פאַבריקאַנט האָט אָנגערויבט פון זיינע אַרבעטער, דינגט ער באַנדיטן, הפקר־יונגען, וועלכע זיינען גרייט פאַר אַ דאָלאַר צו שלאָגן, צו דערמאָרדן ווען מען וועט זיי נאָר הייסן. און אָט־די מערדער פאַרטיידיקן און שטיצן דעם סקעב, וועלכער איז אין שאַפ פאַרבליבן. און דער סטרייקער האָט אָט־די אַלע בייזע שונאים צו באַקעמפן... און דער סטרייקער קומט צו זיין שאַפ און ער היט, אַז קיין סקעב זאָל זיין ברויט ניט צונעמען. און דאָס, טעכטערל, הייסט, אַז דער סטרייקער גייט „פּיקעטן", אַז דער סטרייקער גייט אויף דער „פּיקעט־לאַין". נו, לילינקע, פאַרשטייסטו שוין וואָס אַ פּיקעט־לאַין איז?

און לילינקע האָט זיך אויף איר פאָטערס האַלז געוואָרפן, און די יונגע, קינדערשע ליפּן האָבן זיין ווייסן קאָפּ געקושט...

ס ק ע ב ס

י. ל. פּרץ

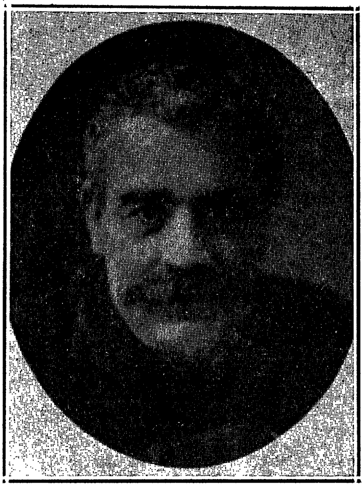

צוויי ברידער

אויף יענער זייט ים איז געשטאַנען אַמאָל
אויף הינערשע פיסלאַך אַ הייזל אין טאָל.
געשטאַנען זיך פּראָסטע, אָן עזות (אַזעם), אָן שטאָלץ,
אָן פּוצאַכץ, אָן צירונג — פון ליים און פון האָלץ!
אַ פענצטער אַ קליינטשיקס, נאָר חנ׳עוודיק (כיינעוודיק) האָלד;
די זון — זי באַשיט עס טאָג-טעגלאַך מיט גאָלד!
לבנה (לעוואָנע) און שטערן
פאַרהאַלטן זיך גערן
און מאָלן מיט זילבער די שויבן!

דאָס האָט דער הימל די ליבע באַלוינט!
עס האָבן אין הייזל צוויי ברידער געוואוינט.
עס האַלטן צוויי הערצער צוזאמען געטריי,
שווער איז די אַרבעט, נאָר ס׳ארבעט זיך פריי!
וויים איז דאָס מעבל, מיט קלייען דאָס ברויט,

נאָר אַלץ איז בשותפות (בעשוטפּעס) — די פרייד און די נויט!
עס האָט זיך געלעבט,
די צייט האָט געוועבט
איר לאַנגן, איר כשר'ן פאָדעם!

נאָר איינמאָל באַווייזט זיך אַ גאַסט אויף דער שוועל;
פול גינגאָלד, שמאַראַגדן, עס פינקלט זיין פעל!
די שלאַנג איז געקומען מיט גלאַנץ און מיט פּראַכט.
דער עלטערער ברודער דערזעט זי און טראַכט:
עס איז אויף דער וועלט דאָך עשירות (אַשירעס) פאַראַן!
ווען איך האָב אַ שמאַראַגד, איך אָרימער מאַן,
כ'פאַרקויף אים, וואָס ניט?
כ'וואָלט אויפן יאַריד
געקויפט מיר צו מעלקן אַ קו!

די שלאַנגען — זיי ווייסן, וואָס ס'טראַכט זיך ביי לייט;
זי ווינקט אים און רופט אים אַוועק אין אַ זייט
און זאָגט אים: „אַי, ברודער! וואָלסטו נאָר געוואָלט,
וואָלסטו געהאַט שוין פול פעסער מיט גאָלד,
קרעלן, דיאַמאַנטן, בריליאַנטן אַ וועלט
און אַלץ, וואָס מען קאָן נאָר באַקומען פאַר געלט!
איך מאַך נישט קיין שפּאָט,
איך ווייס שוין דעם סוד (סאָד),
איך קאָן דיר אים זאָגן אין וואַלד!“

די שלאַנג איז אַוועק, און דער אינגערער קלערט:
„ווי גאָט האָט זיך יעדן זיין שיינקייט באַשערט!
גיי, פרעג אים: דער גלאַנץ און די שיינקייט וואָס טויג?“
ביים עלטערן פלאַמט שוין די תאווה (טייווע) אין אויג:
קרעלן, דיאַמאַנטן, בריליאַנטן — אַך, גאָט!
זי זאָל נאָר נישט נאַרן און זאָגן דעם סוד!
ער קוקט אויפן וואַלד,
און גנב'עט זיך באַלד
פון ב ר ו ד ע ר אַרויס צו דער ש ל אַ נ ג!

די זון גייט שוין אונטער, פארגאָלדט נאָך די זוים
פון וואָלקן אין הימל; און אונטער אַ בוים
זיצן שוין ביידע — דער מענטש און די שלאַנג;
זיי זיצן צוזאַמען און שמועסן שוין לאַנג.
ער ציטערט און ווייסט נישט — פאַר פרייד, צי פאַר שרעק?
זי וויקלט דאָס האַרץ אים אַרום מיטן עק
און רעדט פון דיאַמאַנטן,
קרעלן, בריליאַנטן:
„אַלץ וועסטו האָבן גאָר גרינג!"

„באַטראַכט נאָר דיין ברודער: דאָס איז אַ פאַבריק
פון קרעלן, בריליאַנטן, דיאַמאַנטן און גליק!
עס טרעפט זיך, ער אַרבעט, און וואונדערלאַך היים
ווערט אים, דער שטערן באַדעקט זיך מיט שוויים.
עס טריפן די טראָפּן... ער ווישט מיט דער האַנט.
לאָז נישט! דער טראָפּן — דאָס איז אַ דיאַמאַנט!
נאָר אַרבעטן היים!
קלויב אויף דעם שוויים!
שיטסטו אָן פעסטער דיאַמאַנטן!"

„עס טרעפט — און אים פאַלט פון די ברעמען אַ טרער;
דו, שוטה (שויטע), דו מיינסט, עס איז וואַסער, נישט מער,
און טרייסט אים, און האַלזסט אים; דו האַלסט עס נישט אויס
און קושסט אים די טרערן פון ד'אויגן אַרויס!
פאַרשווענדסט דיין פאַרמעגן, דו נאַרישער קאָפּ!
לאָז ווײנען, לאָז וויינען! און קלייב יעדן טראָפּ!
אַ טראָפּ, האָב פאַרשטאַנד,
דאָס איז אַ בריליאַנט!
רייך וועסטו זיין ווי אַ קעניג!"

„דערנאָך האָט דיין ברודער אַן אײדעלע פעל:
אַ שטאָך מיט אַ נאָדל — דו האָסט שוין אַ קרעל!
בלוט — זאָגסטו — איז עס, בלוט — זאָגסטו — אַ קאָפּ.
דו נאַר! עס איז קרעלן, דו צאָפּ נאָר און צאָפּ!

זאָל ער נאָר בלוטן און בלוטן נישט קאַרג!
אָנשיטן וועסטו שוין קרעלן אַ באַרג!
דו האָסט אַ פאַבריק
און מאַך דיר דיין גליק;
ביסט שטאַרקער און ווייסט שוין דעם סוד!

די ליפּן פאַרביסן, די פויסטן געבאַלט,
גייט שוין דער עלטערער ברודער פון וואַלד.
די אויגן, זיי ברענען און זוימען זיך שוואַרץ,
דאָך צאַפּלט די ליבע צום ברודער אין האַרץ.
ער טרייסט זיך: „איך וועל דאָך נאָר מאַכן אַ פּרוּוו;
אַ שטאָך וועל איך געבן, אַ קליינעם, נישט טיף;
מיין ברודער? איך ווייס!
נאָר טרערן און שווייס,
הערסטו דאָך, זיינען בריליאַנטן!"

עס הערט די לבנה נאָך די אייגענע נאַכט,
ווי ס'האָט אינם שטיבל געוויינט און געלאַכט.
עס קוקן די שטערן אין פענצטער אַריין:
ווי לאַכט עס אַ ברודער ביים ברודערס געוויין?!
די זון האָט צומאָרגנס געוואונדערט זיך שטאַרק:
ווי שלאָגט עס אַ ברודער דעם צווייטן אין קאַרק?
עס וואונדערט צוגלייך
דעם וואַלד און דעם טייך:
וואָס איז עס אין שטיבל געשען?

און עס איז געקומען אויף ביידע גאָטס שטראָף!
דאָס גליק איז פאַרשוואונדן, עס ווייכט זיי דער שלאָף.
אַוועק איז די ליבע, דער פרידן אַוועק.
דער שלאָפט נישט פאַר ווייטיק, דער צווייטער פאַר שרעק.
דער שרייט: ס'איז מיין עשירות (אַשירעס), מיין רייכטום, מיין גוט!
און יענער: ס'איז טרערן, מיין שווייס און מיין בלוט!
דיאָם, דיאָם, דיאָם, דיאָם!
אויף יענער זייט ים
רייסט מען זיך שוין ביי די האָר!

י. אַפּאַטאָשו

געלעכערטע הויזן

סעם גילדין, נישט קיין הויכער, אַ דאַרער, איז געזעסן אין אַ לעדערנעם פאָטעל, האָט אויסגערויכערט אַ האַלבן סיגאַרעט, אים פאַרלאָשן מיט צוויי פינגער און גלייך פאַררייכערט אַ נייעם. די הויט אויף זיינע שמאָלע הענט, אויפן פּנים, און דער עיקר אויפן געשנירלטן שטערן, איז געווען אי ברוין, אי געלבלאַך, ווי דורכגענומען מיט רויך. ער האָט עטלאַכע צי געטאָן פונם סיגאַרעט, ארויסגעלאָזט די קרייזלאַך רויך מיט אַ סאָפּען און אַ זאָג געטאָן דורך די קוים צעעפנטע ליפּן:

— דו אויך ? דו, וואָלף, סטרייקסט אויך ? וואָס האָב איך דיר שלעכטס געטאָן ?

ביים טיש, אַ צען טריט פון גילדינען, איז געזעסן זיין איינגערער ברודער וואָלף. איין פוס איז געווען אָנגעשפּאַרט אָן עק שטול און דער צווייטער — פאַרטיק אוועקצוגיין. אויפן וועג, גייענדיק צום רייכן ברודער, האָט וואָלף אָפּגעמאַכט אים צו זאָגן דעם גאַנצן אמת. זיי זיינען טאַקע לייבלאַכע ברידער. סעם האָט וואָלפן מיט דער ווייב מיט די צוויי קינדער אַראָפּגעבראַכט פון פוילן, זיי געהאַלטן ביי זיך אַ וואָך צייט, דערנאָך האָט ער אים, וואָלפן, אַריינגענומען אין שאַפּ אַריין. אין שאַפּ איז וואָלף געוואָרן אוים ברודער, איז געזעסן ביי אַ ניי-מאַשין, ווי הונדערטער אַנדערע „הענט“, האָט קוים אויסגעאַרבעט אויף חיונה. וואָס פאַר אַ ברידער זיינען זיי, ווען סעם טוט אים אַ טובה, אַז ער רעדט מיט אים אוים אין שאַפּ אַ וואָרט ? און אַז ער, וואָלף, קומט צום רייכן ברודער אַמאָל אַ יום-טוב, טרינקט ביי אים אוים אַ גלעזל וויין, איז וואָס ? און נישט נאָר דאָס האָט וואָלף זיך געקליבן אים זאָגן ! דעם שאַפּ מיט די עטלאַכע הונדערט ניי-מאַשינען, דאָס אייגענע הויז, די אויטאָמאָבילן — דאָס אַלץ האָט סעם צוגענומען ביי די אַרבעטער. און אין אַזאַ פאַל וואָלט ער, וואָלף, נישט בלויז קיין ברודער, נאָר אַ לייבלאַכן פאָטער וואָלט ער אויך נישט פאַרטיידיקט. ער וואָלט אים געזאָגט, דעם פאָטער: טאַטע, וואו איז יושר ? דאַרפן טאַקע עטלאַכע הונדערט מענטשן פאַרצעווען, כדי דו, טאַטע, זאָלסט וואוינען אין אַ פּאַלאַץ, זאָלסט פאָרן אין אויטאָמאָבילן ?

אין הויז אָבער ביי סעמען האָבן זיך די אַלע טענות אַ רוק געטאָן פון וואָלפן. די שטיקער מעבל, דער רויטער טעפּיך, די ווייטע פּיאַנאָ־קלאַנגען, וואָס האָבן אַרויסגעפּלייצט פון סופיט, און דער עיקר, די רחבות, וואָס האָט געוואָרעמט, נישט געלאָזט נאַכט ווערן — דאָס אַלץ האָט ווייכער געמאַכט דעם כעס, צוגענומען ביי וואָלפן ס׳לשון.

ער האָט זיך געדרייט אויפן עק שטול, געקוקט ווי דער פאַר־שנייטער קלערמאָנט־פּאַרק מיט די ווייסע ביימער קריכן אין די פענצטער. ער האָט געקוקט ווי סעם פאַרמאַכט ס׳לינקע אויג, חשבונ׳ט מיטן רעכטן, ווי זייער פאָטער האָט געהאַט א טבע צו טאָן, און ס׳האָט אויף וואָלפן אַ בלאָז געטאָן מיט די אינגל־יאָרן, מיטן ריח פון שטעטל, פון הויף, פון שטוב, פון פאָטערס טלית־זאַק.

אַ גרויסע שטוב הינטער דער שטאָט. דער פאָטער, דער ברו־דער און ער, וואָלף, זיינען געשלאָפן ביי טאָג. ביינאַכט האָבן זיי „געשוואַרצט" פון פּריסן אַלטע רעק, רעשטקעס זיידנס, און זעלטן ווען געגעסן צו דער זאַט. ווינטער האָט מען די שטוב נישט געקאָנט דערהייצן. פון די אָפענע פעלדער האָבן קאַלטע ווינטן זיך געריסן אין די טירן, אין די לאָדנס, גאַנצע נעכט געוויינט אין קוימען. וואָלפן האָט דערעסן דאָס „מולכעריי" און ער איז אַוועק אויף דער לער צו אַ שניידער. די ברידער האָבן זיך גענומען דער־ווייטערן. אַנדערע וועגן, אַנדערע חברים, אַנדערע ריחות. און אַז די ריחות האָבן איצט אַ בלאָז געטאָן מיט דער היים, מיט אַלע נפשות, וואָס זיינען געבאָרן געוואָרן ערגעץ אין פעלד, אין אַ גרויסער, טוכלער שטוב, האָט ער, וואָלף, פאַר קיין פאַל נישט גע־קאָנט דאָס אַלץ צונויפמישן מיט סעמען, וואָס האָט געוואוינט אין אַ פּאַלאַץ. הונדערטער מענטשן דערעסן נישט, דערשלאָפן נישט, אַבי סעם זאָל פאָרן אין אויטאָמאָבילן, זאָל ווינטער קאָנען אַוועק־שיקן די משפחה קיין פלאָרידע.

— וואָס זיצסטו ווי אַ נעכטיקער? — האָט סעם זיך אַ רוק געטאָן מיטן פאָטעל צום ברודער — כ׳רעד דאָך צו דיר!

— כ׳הער.

וואָלף איז געוואָרן דרייסטער. ער האָט זיך טיפער אַריינגע־זעצט אין שטול און איז געווען גרייט אויסצוהערן נישט דעם ברודער זיינעם, נאָר דעם „באָס", גילדינען.

— אַז די אַרבעטער ווילן כ'זאָל זיך טיילן מיט זיי, פאַרשטייט איך, — האָט סעם אַרויפגעלייגט זיין וואַרעמע האַנט אויף וואָלפס קני, — אָבער דו, וואָלף, דיר האָב איך דאָך קיין שלעכטס נישט געטאָן?... געשיקט דיר דריי שיפסקאַרטן, דיך אַריינגעזעצט אין פיר צימערן, ווען אין מלאָווע האָסטו געוואוינט אין אַן אַלקערל... און פאַר די פינף יאָר ביסטו נאָך קיין טאָג נישט געגאַנגען ליידיק... אַז ס'איז נישטאָ קיין אַרבעט, מען ליגט אַפּ „הענט" — דו אָבער אַרבעטסטו!

— נישט ווייל כ'בין דיינס אַ ברודער, סעם.

— האָסט דען אַנדערע מעשים־טובים?

— אַרבעטן דאָך ביי דיר מעלצער און טעווקין, ווילד־פרעמדע, אויך אַ גאַנץ יאָר?

— זיי מאַכן דאָך „סעמפּלס"!

— און וואָס טו איך? דו מיינסט אַוודאי, אַז כ'בין ביי דיר אַ קעסטל־קינד? וואָס פאַר אַ קרוב בין איך דיר אין שאַפּ? און אַז ס'גייען דורך וואָכן און מיר זעען זיך נישט, ס'גייען דורך חדשים און מיר רעדן קיין וואָרט נישט אוים. האַלטסטו מיך, ווייל כ'בין אַ גוטער באַלמעלאָכע!

— און אַז יאָ?

— טאָ לאָמיר בעסער נישט רעדן וועגן יושר! — האָט וואָלף זיך אַ שטעל געטאָן.

— איז וואָס, וואָלף, קומסטו מאָרגן אין שאַפּ אַריין?

— ניין!

— האָסט טאַקע מורא פאַר די יוניאָן־„שטאַרקע"? — האָט סעם זיך אויך אויפגעשטעלט. — אויב די יוניאָן האָט „שטאַרקע", האָב איך „גענגסטערס", וואָס קאָנען פאַרשטעקן די שטאַרקע אין אַ זייטיקער קעשענע, און מורא צו האָבן דאַרפסטו נישט.

— ווער האָט מורא? — האָט וואָלף אַ הייב געטאָן מיט אַן אַקסל, ווי ער וואָלט עפּעס פון זיך אָפּגעטרייסלט. — כ'האָב נישט מורא!

— פאַר־וואָס דען ביסטו אויך קעגן מיר? — האָט סעם פּרובירט איינגעמען וואָלפן. — קעגן אַ לייבלאַכן ברודער? גלויבסטו אויך, אַז איך בין דיר אַ שונא?

— צי כ'גלויב, צי כ'גלויב נישט, — האָט וואָלף צענומען די

הענט, — נאָר אויב יאָ רעדן יושר, איז דאָל אַלץ, דיין גאַנץ עשירות, נישט דיינס!

—וועמעס דען איז עס? דיינס? — איז שווער געווען צו כאַפּן, צי סעם שפּאַסט, צי ער איז ערנסט. — דו האָסט אויך צוגע־לייגט דער באָבעס ירושה צו מיר? וואָס הייסט ס׳איז נישט מיינס? ווער איז נישט געשלאָפן קיין נעכט? דו, צי איך? וועמען האָט געדרייט דער מוח, ווען כ׳האָב געדאַרפט צאָלן אַ וועקסל און אין קאַסע איז קיין סענט נישט געווען? אַלץ איך! טאָ וואָס איז שייך זאָגן — נ י ש ט מ י י נ ס?... זאָג, זאָג, וואָלף... צי ווייטער דעם פּיזמון — ס׳הויז, דער שאַפּ, אַלץ איז גנבה, אַלץ איז גזלה! דאָס האָב איך, סעם, דער גזלן, אָוועקגערויבט ביי דיר, ביי טעוּוקינען, ביי יעדן לוויזיקן שלעפּער! האָסט אפשר חשק, וואָלף, כ׳זאָל זיך טיילן מיט דיר? זאָג, שותּף מיינער! איז קודם־כל גיב מיר צוריק דעם חוב! אויב מיר זיינען יאָ שונאים, דאַרף איך דיר נישט שיקן קיין שיפסקאַרטן!

האָסטו שוין נישט איינמאָל אָפּגענומען פאַר די שיפסקאַרטן! — האָט וואָלף, צי פון כעס, צי פון היץ אין צימער, צעקנעפּלט אויף זיך די וועסט.

— איך?

— יאָ, יאָ, — האָט וואָלף גענומען טייטלען אויף די שטיקער מעבל, אויפן טעפּיך, — מיט פּראָצענט האָסטו אָפּגענומען! ס׳הויז, ס׳מעבל... דעם ביסן, וואָס דו שלינגסט אַראָפּ... אומעטום ליגט אונזער שוויים, אונזער בלוט!

— אַוודאי האָב איך באַ׳גזל׳ט! כ׳האָב ביי דיר צוגענומען די געלעבערטע הויזן, וואָס דו האָסט געבראַכט פון מלאָווע?

— זע נאָר, ווי דאָס נעמט זיך איבער מיט די גאַנצע הויזן! — האָט וואָלף גענומען גיין אויפן ברודער מיט אַזאַ רוגזה, אַז סעם האָט אָנגעהויבן זיך רוקן אויף צוריק. — ווערסט דיר שוין באַלד אויך איינרעדן, אַז ביסט געבוירן געוואָרן אין אַ פּאָר הויזן? פאַרזיכער איך דיר, אַז מען וועט דיר די הויזן אַפילו אין קבר אַריין נישט מיטגעבן!

— האָסט שוין דיינס אָנגעשריען, אָפּגעשאָלטן, — האָט סעם צוגעפירט דעם ברודער צו דער טיר און זי ברייט אָן עפן געטאָן, — ווי לאַנג מיין נאָמען איז סעם, וועסטו ביי מיר נישט אַרבעטן מער!

— ביסט נישט דער איינציקער הונט, סעם!

— אַרויס! — האָט סעם אַ הייב געטאָן אַ האַנט און מיט אַ קלאַפּ פאַרהאַקט הינטער וואָלפן די טיר. — אַ ברודער? אַ הונט, נישט קיין ברודער!

וואָלף איז געגאַנגען מיט קלערמאָנט-פּאַרק. דער מאַנטל, דער ראָק, ס׳וועסטל — אַלץ צעקנעפּלט. ער האָט זיך נישט אומגעקוקט, צוגעברומט זיך אַ ניגון און איז געוואָרן אויפגעהייטערט מיטן גאַנג, מיט די פּאַרק-לאָמפּן, וואָס האָבן זיך דאָ, דאָרט גענומען צינדן.

מ ש ה ל י י ב ה אַ ל פּ ע ר ן

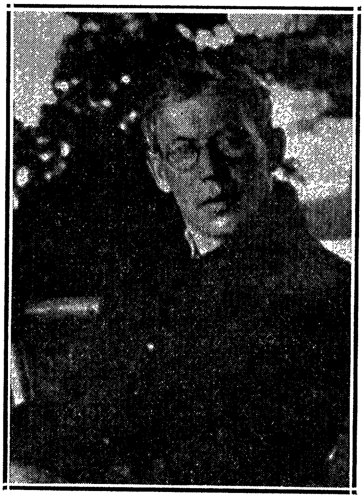

אין גאָלדענעם לאַנד

— צי דען וואָלסטו, מאַמע, מיר גלויבן געוואָלט,
אַז אַלצדינג ביי אונז ווערט פאַרוואַנדלט אין גאָלד;
אַז גאָלד ווערט פון בלוט און פון אייזן געמאַכט,
פון בלוט און פון אייזן ביי טאָג און ביי נאַכט.

— מיין זון, פאַר אַ מאַמען באַהאַלט מען זיך ניט,
אַ מאַמע דערקאָנט און אַ מאַמע פילט מיט.

מיר דאַכט זיך, אַז דו האָסט קיין ברויט צו דער זאַט
אויך דאָרט, אין דעם גאָלדענעם לאַנד ניט געהאַט.

— אוי, מאַמע, מיין מאַמע! צי פאַלט עס דיר איין,
אַז ברויט ביי אונז וואַרפט מען אין וואַסער אַריין
דערפאַר, וואָס עס גיט אונז אַזוי־פיל די ערד,
אַז ס'הייבט אָן פאַרלירן דעם גאָלדענעם ווערט.

— איך וויים ניט, מיין זון, נאָר עס ווייזט אין מיר מיין האַרץ:
דיין פּנים זעט אויס ווי די נאַכט אַזוי שוואַרץ,
און שלעפערדיק פאַלן די אויגן דיר צו,
אַזוי ווי ביי איינעם, וואָס חלש'ט נאָך רו.

— אוי מאַמע, מיין מאַמע! דו האָסט דאָך געהערט
פון באַנען, וואָס יאָגן זיך אונטער דער ערד.
פאַרטאָג שלעפט די באַן פון געלעגער אַרויס,
און שפעט אויף דער נאַכט ברענגט זי ווידער אין הויז.

— איך וויים ניט, מיין זון, אָבער טיף איז מיין וואונד;
איך האָב דיך אַוועקגעשיקט יונג און געזונט, —
מיר דאַכט זיך, אַט נעכטן ערשט איז דאָס געווען.
און היינט מוז איך ווידער אַזוי־אָ דיך זען.

מ. ראָזענפעלד

דער בלייכער אַפּרייטער

איך זע דאָרט אַ בלייכן אַפּרייטער,
פאַרקאָכט אין דער אַרבעט, אַ שרעק!
און זייט איך געדענק אים, אַלץ נייט ער
און לייגט זיינע קרעפטן אַוועק.

•

איך שטיי און באַטראַכט דאָרט זיין צורה,
זיין צורה פאַרשמירט און פאַרשוויצט,
און פיל, אַז דאָ אַרבעט קיין גבורה,
דער אימפעט נאָר פראַצעוועט איצט.

עס פאַלן די טראָפּנס כסדר,
פון אויפגאַנג ביז אונטערגאַנג שפּעט,
און זאַפּן זיך איין אין די קליידער,
און טרינקען זיך איין אין די נעט.

איך בעט אייך, ווי לאַנג וועט נאָך יאָגן
דער בלייכער די בלוטיקע ראָד?
אָ, ווער קען זיין ענדע מיר זאָגן?
ווער ווייס יענעם שרעקלאַכן סוד?

אָ, שווער, זייער שווער דאָס צו זאָגן!
דאָך איינס איז באַוואוסט און באַשיידט:
ווען אים וועט די אַרבעט דערשלאָגן,
זיצט תיכּף אַ צווייטער און נייט.

ז. ליבין

וועמען פון זיי?

א ווינטערנאַכט. די בלאַסע אַלמנה איז איינגעשלאָפן איבער דער אַרבעט, ציענדיק די נאָדל. אָט האָט זי זיך אַ כאַפּ געטאָן, אויסגעריבן די אויגן און גענומען ווייטער ציען די נאָדל. זי קען ניט: עס בייגן זיך ניט די פינגער. דער קאָפּ פאַלט אַראָפּ, דאָס האַרץ חלש'ט אוועק פון שוואַכקייט. זי קען ניט. זי לאָזט אַרויס די נאָדל פון האַנט.

אויף אַ בעטל, נעבן דעם טיש, שלאָפן אירע קינדער: דריי בלאַסע, שוואַכע יתומים פון אַ פאַרשטאַרבענעם סיגאַרעטנמאַכער ליגן פאַרטרונקען אין שמאַטעס, צוגעטוליעט איינער צום אַנדערן. עס זעען זיך נאָר אַרויס דריי בלאַסע פּנים'לאַך, וועלכע דערמאָנען מער אָן טויטע איידער לעבע־דיקע נפש'לאַך.

די מוטער לאָזט אָפּ די אַרבעט. זי טוט אַ קוק אין אויוון, און ווען זי דערזעט, אַז דאָס פייער איז אויסגעגאַנגען, טוט זי אַ שווערן זיפץ, גייט צו צום בעטל און דעקט בעסער איין אירע קינדער.

ס'איז שוין שפּעט אין דער נאַכט, נאָר זי לייגט זיך ניט שלאָפן. מיט אַ טרויעריקן, מוטערלאַך־שמערצלאַכן בליק אויף אירע קינדער בלייבט זי שטיין שווער פאַרטראַכט.

דרויסן איז שטורמדיק. דער ווינט פאַרגיסט זיך מיט אַ באַנומענעם וויינען. ס'דוכט זיך, אַז טויזנטער שדים און רוחות באַקלאָגן אַ פאַר־שטאַרבענעם מחבל. אַ רעגן קלאַפּט אין די שויבן און איבערן בלעך פון דאַך. די גאַנצע חורבה ציטערט, און עס זעט אויס, אַז אָט, אָט באַלד פאַלט זי איין און באַגראָבט אונטער זיך די אַלע אביונים, וועלכע מאַטערן זיך צווישן אירע פינצטערע, שמוציקע ווענט.

וואָס טראַכט די אלמנה? מיט אירע פאַרדינסטן קען זי אירע דריי קינדערלאַך ניט דערנערן; דער הונגער־טויט רייסט זיך צו איר אין טיר. זי קען מיט אירע שוואַכע כחות ניט פאַריאָגן אים. צוויי קינדער וועט זי מוזן אָפּגעבן אין אַ יתומים־הויז, איינס וועט זי זיך איבערלאָזן. מיט איין קינד וועט זי אפשר ווי עס דורכקומען מיט אירע אָרימע פאַרדינסטן... זי מוז דאָס טאָן און וואָס שנעלער... אַז ניט וועט זי פון די כחות פאַלן. זי אַרבעט איבער אירע כחות... זי וועט עס ניט אויסהאַלטן... און די מוטער שטייט און טראַכט, וועמען פון די דריי זאָל זי זיך איבערלאָזן און וועמען אָפּגעבן...

זי קוקט אויף אירע קינדער. איר האַרץ ווערט צעריסן פון אַ טיפן, טיפן ווייטיק און זי קען זיך ניט אַנטשליסן...

אירע בליקן פליען פון איין קינד צום צווייטן; זי האָט זיי אַלעמען גלייך ליב, איר האַרץ צעגייט פון רחמנות, זי ווייס ניט וועמען זי זאָל פון זיך אָוועקרייסן. זי קוקט אויף די שלאָפנדיקע קינדער און אירע זודיקע מוטערשע טרערן פאַנגען אָן לאַנגזאַם אַרונטערצופאַלן אויף זייערע בלאַסע געזיכטער.

די קינדער ווייסן שוין, אַז צוויי פון זיי וועט מען צעשיידן מיט דער מאַמען: זיי האָבן אונטערגעהערט דעם געשפּרעך, וואָס די מוטער האָט געהאַט מיט אייניקע קרובים און די קינדער בעטן זיך ביי איר זי זאָל זיי ניט אָפּגעבן. זיי קוקן אויף איר מיט צעשראָקענע אייגעלאַך, קושן זי, האַלזן זי און יעדעס קינד בעט פאַר זיך.

— מאַמע, מיך זאָלסטו ניט אָוועקגעבן.
— מאַמע, איך וועל ביי דיר בלייבן.
— מאַמע, איך . . .
— מאַמע, איך . . .

רייזעלע זאָגט צו, אַז זי וועט ניט בעטן עסן; בערעלע וועט זיין אַ גוטער און קיינמאָל ניט קיין שטיף טאָן, אבי די מאַמע זאָל אים נאָר ניט

אָפּגעבן אין יתומים־הויז. און סעמקע וויינט און כאַפּט אַרום דער מאַמעס האַלז.

וועמען איבערלאָזן ?

זי טראַכט און טראַכט און דאָס האַרץ שטאַרבט אַוועק פון ווייטיק.

„מאַמע !" האָט אַ קינד אַ זאָג געטאָן פון שלאָף. דער מוטער האָט אַ ריס געטאָן אין האַרצן און זי האָט זיך צעוויינט... און דער ווינט וויינט און וויינט, און דער רעגן שמייסט אין די שויבן.

מוטער און קינד

מ. ראָזענפעלד

דער אַלטער שניידער

ער זיצט און נייט שוין פילע יאָרן,
און זיין בלייכער פּנים שוויצט.
די באָרד איז אים שוין וויים געוואָרן,
ווי דער פאָדים, וואָס ער נוצט.

ניטאָ כמעט אין שטאָט אַ מייסטער,
וועלכן ער האָט ניט געדינט;
און דאָך האָט ער קיין סענט אין טייסטער
און קיין ברויט פאַר ווייב און קינד.

ער קומט אַריין אין שאַפּ באַגינען
און פאַרדינגט שוין זיינע הענט;
ער האַלט פאַריינס אין איין פאַרדינען
און פאַרהולטעוועט קיין סענט.
ער שאַפּט שוין, ווען עס גרויט דער מאָרגן,
און ער שאַפּט נאָך שפּעט ביינאַכט,
און שטענדיק, שטענדיק וואו צו באָרגן
זיצט ער טרויעריק און טראַכט.

דער מייסטער איז מיט אים צופרידן,
ווייל ער טענה'ט ניט קיין סך,
ער מאַכט אין שאַפּ ניט קיין יאַרידן
און באַליידיקט ניט זיין פאַך.

ער קומט און גייט אַוועק אין שטילן;
רעדן — רעדט פאַר אים דער הוסט;
די טרערן פאַרדעקן אים דיברילן,
און דעם שמאַרץ פאַרדעקט די ברוסט.

די אַרבעטס־מענטשן אַלע קוקן
אויף דעם קראַנקן מיט אַ וויי;
זיי קוקן אויף זיין מידן רוקן,
וועלכער קרימט זיך ביים גענייַ.

זיי זעען שוין דעם שוואַרצן זיגל,
פאַר זיין ערלאַכקייט די שטראָף...
זיי זעען, פונקט ווי אין אַ שפּיגל,
אין דעם אַלטן זייער סוף.

דער מענטש און די מאַשין

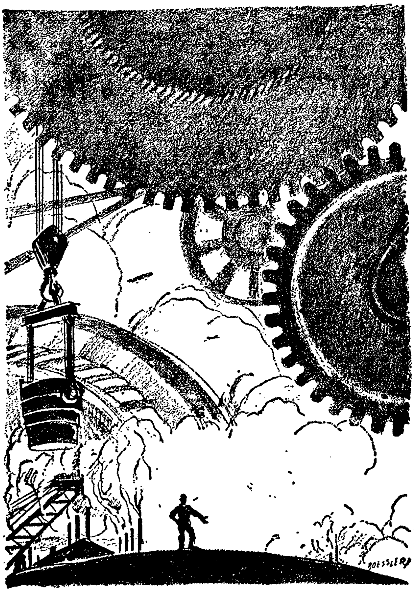

אַרבעטער: „איך האָב די מאַשין אַליין באַשאַפן און איצט האָט זי מיך אַרויסגעוואָרפן פון דער אַרבעט“.

י. אַפּאַטאַשו

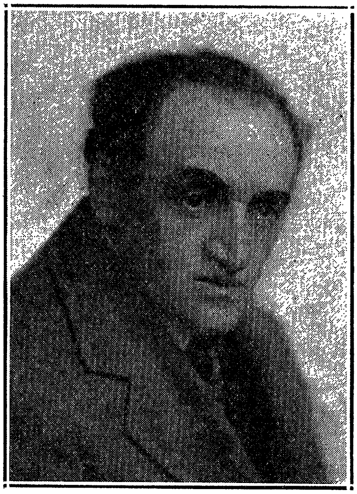

די מאַשין

אין בראָדסקים שיך-פאַבריק האָט זיך געטומלט. אַרבעטער האָבן זיך געקאָכט, גע׳טענה׳ט, אַז מען דאַרף אַרויסגיין אין סטרייק, נישט דערלאָזן, אַז צענדליקער פאַמיליעס זאָלן בלייבן אָן פּרנסה. אַלע האָבן גערעדט וועגן דער נייער מאַשין, וואָס האָט געדאַרפט יעדן טאָג אַריינקומען, דערציילט, אַז אין אַ שעה שטעפּט זי אָפּ דרייסיק פּאָר פּאָדעשוועס.

בלויז די ספרדישע אידן האָבן זיך נישט געמישט, די נייס האָט ביי זיי אינגאַנצן אָפּגענומען ס׳לשון און זיי האָבן זיך בשום אופן נישט געקאָנט צונויפרעדן מיט זייערע ברידער, די אשכנזים. די מאָגערע פּנימער זיינען געוואָרן חושכ׳דיקער, דאָס שטילע, האַרציקע געזאַנג האָט אויפגעהערט און די שוואַרצע, פאַר׳חלומ׳טע אויגן האָבן זיך צערעדט, זיך געבעטן מען זאָל זיי נישט אַרויסשיקן פון דער פאַבריק, נישט צונעמען דעם ביסן ביי אַזויפיל פאַמיליעס.

די פּאָדעשווע-נייער זיינען זיך ביסלאַכווייז צעלאָפן פון דער

פֿאַבריק, נישט געוואַרט די מאַשין זאָל זיי אַרויסשטופּן, און געבליבן זיינען די ספּרדישע אידן. זיי זיינען אַריינגעקומען פריער ווי תמיד, געאַרבעט ביז אַ שטיק אין דער נאַכט, געוואוסט, אַז מען דאַרף וואָס מער אַריינכאַפּן, ווייל היינט, מאָרגן, וועט מען זיי אַלע אַרויסשיקן.

שטומע זיינען זיי געזעסן, כמעט נישט גערעדט צווישן זיך, און אַז דער „פאָרמאַן", צי דער „באָס", איז אונטערגעקומען, זיינען זייערע בליקן געוואָרן הכנעה׳דיק, ווי זיי וואָלטן זיך געבעטן, אַז צו זיי דאַרף מען זיך נישט טשעפּען — זיצן אָרעמע מענטשן, אַרבעטן און קיינעם שטייען זיי נישט אין וועג.

אַ יונגער ספּרדי מיט וואָנסעלאַך איז נישט איינגעזעסן. צייט ער האָט זיך דערוואוסט, אַז ס׳קומט אַריין אַ שטעפּ־מאַשין, איז ער אַרומגעגאַנגען אָן אַ קאָפּ. זיין חתונה האָט ער אָפּגעלייגט אויף אַ חודש צייט, און דאָ איז שוין אַריבער אַ וואָך און ער ווייסט אַלץ נישט וואָס צו טאָן.

— נישט גוט, רחימי, — האָט ער אַ זאָג געטאָן צו זיין שכן.

— מכּה דער מאַשין ? — האָט דער שכן געאַרבעט מיט צוויי דראַטוועס, — טאַקע נישט גוט !

— ווען כ׳לייג נישט אָפּ די חתונה וואָלט מיך נישט אָנגעהויבן אַרן, — האָבן זיך ביים יונגן ספּרדי געהויבן די לאַנגע הענט.

— זאָרגן און זיך נעמען צום האַרצן דאַרף מען נישט ! — האָט דער שכן אים געטרייסט, — דערווייל נעמט מען נאָך קיין מאַשין נישט אַריין ! די אשכנזים האָבן מורא געהאַט, זיך צעלאָפן, און דאָ האַלט אין איין אַריינקומען פרישע אַרבעט. וואָס פאַר אַ מענטש קאָן זיך עס פאַרזאָרגן ?

דער פאָרמאַן איז אונטערגעקומען, אויסגעציילט די פּאַרטיקעשיך. דער יונגער ספּרדי האָט זיך אונטערגענומען מיט קוראַזש און אַ פרעג געטאָן :

— ווען קומט אַריין די מאַשין ?

— בענקסט נאָך איר ? — האָט דער פאָרמאַן געשמייכלט.

— מעג זי דאָרט צעבראָכן ווערן אויפן וועג ! — האָט זיך דער שכן אָנגערופן.

— איינגעזונקען ווערן !

— אָמן ! — האָבן עטלעכע אונטערגעכאַפּט.

דער פאָרמאַן האָט געשמייכלט און זיי באַרואיקט :

— מען וועט מסתמא נישט ברענגען! אַרבעט, אַרבעט, רויטע אידעלאַך! מען דאַרף היינט אַרויסשיקן דעם גאַנצן „לאָט“! האַרי־אַפּ!

ס'איז דורך אַ וואָך, צוויי און אין דער מאַשין האָט מען ווי פאַרגעסן. קיינער אין דער פאַבריק האָט מער נישט גערעדט דערפון. דערצו האָט די אַרבעט געברענט, מען האָט געהאַלטן אין אָנאַנסירן נאָך פרישע אַרבעטער און די שכירות זיינען געוואַקסן.

די חושכ'דיקע פּנים'ער ביי די ספרדים האָבן זיך גענומען ליטערן, די שרעק צו פאַרלירן די פּלעצער איז פאַרשוואונדן און דער יונגער ספרדי האָט אָפּגעשטעלט די חתונה. ער האָט זיך מער נישט געשראָקן פאַרן „פאָרמאַן“, זיך געוויצלט:

— מען וועט ברענגען אַ מאַשין?

— ברענגען, ברענגען! — האָט דער פאָרמאַן זיך גערייצט, נאָר קיינער האָט אים נישט געגלויבט.

עטלאַכע צוואַנציק פּאָר נאַקעטע הענט האָבן געצויגן די דראָט־וועס, זיך געהויבן, זיך אַראָפּגעלאָזט, ווי זיי וואָלטן דיריגירט דעם טומל אין דער פאַבריק. איינער איז זיך פאַרגאַנגען, די איבעריקע האָבן אונטערגעכאַפּט און איבער דער פאַבריק האָט זיך געקייקלט אַ שטיל־מעלאַנכאָליש געזאַנג, ווי אין די פריערדיקע צייטן.

די אַרבעט פון דער פרי ביז ביינאַכט האָט באַרואיקט די ספרדים, זיי אויפגעהייטערט און פאַרזיכערט, אַז וועגן דער מאַשין געדענקט שוין קיינער נישט. דער יונגער ספרדי האָט זיך אָנגערופן צום שכן:

— גוט, וואָס מיר זיינען נישט אַוועק פון דער פאַבריק!

— הערן די לייכטזיניקע אשכנזים, די סאָציאַליסטן? — האָט דער שכן זיך צערעדט. — ביי זיי וואָלט רעכט געווען דער באַלעבאָס זאָל זיך טיילן מיט זיי, אַוועקגעבן זיי ס'פאַרמעגן... ווען זיי אַנט־לויפן נישט דעמאָלט, וואָלטן זיי נאָך ביז דעם היינטיקן טאָג גע־אַרבעט! היינט ווידער אַריינגעקומען אַ פּאָר „לאָט“ סחורה, שוין לאַנג אַזאַ סעזאָן נישט געווען!

אַזוי איז דורך אַ וואָך נאָך אַ וואָך, און אַז די אַרבעט האָט אַלץ אָנגעהאַלטן, געברענט, האָט איינער מיטגעבראַכט זיינעם אַ קרוב, דער צווייטער אַ שכן, און אין אַ קורצער צייט איז האַלב סאַלאָניקי געווען אין דער פאַבריק, אַריינגעזונגען אַלטע אידישע זמירות און

ניגונים אין די אַמעריקאַנער פּאַדעשוועס.

איינמאָל אין אַ זוניקן פרימאָרגן, ווען זיילן לעדער־שטויב האָבן זיך געוויגט קעגניבער די פענצטער, צענדליקער פּאָר הענט האָבן זיך געהויבן און אין דעם טומל פון דער פאַבריק האָט זיך געקייקלט אַ שטילער ניגון, האָט אַ געהיימע האַנט פאַרוואָרפן איבער די פענצטער דיקע שטריק און איבער דער פאַבריק איז דורך אַ ציטער.

— וואָס איז דאָס? — האָט דער יונגער ספרדי זיך אָנגערופן.

— דאָס איז צרות!

— האָס גייט מען פאַרבן ס׳הויז, — האָט איינער אַריינגעוואָרפן.

— טאַקע? — האָבן עטלעכע זיך באַרואיקט.

באַלד האָט זיך געהערט אַ סקריפּ. אַ מאַן האָט אַרויסגענומען אַ פענצטער, געמאַכט אַ צייכן מיט דער האַנט און די שטריק האָבן אָנגעהויבן קרעכצן.

דער יונגער ספרדי איז נישט איינגעזעסן. ער איז צוגעגאַנגען צום פענצטער, אַ קוק געטאָן, דערזען ווי די מאַשין הייבט זיך, און איז בלייך געוואָרן.

אַלע האָבן געקוקט צו אים, געוואַרט אויף אַ תשובה. ער האָט אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ, ווי ער וואָלט אַ שמייכל געטאָן, און זיך צוריקגעזעצט.

עס איז געוואָרן אומאַנגענעם שטיל צווישן עולם. די הענט האָבן זיך נישט געהויבן, בלויז די אויגן האָבן געקוקט צום פענצטער, וואו אַ מאַשין, אַ שוואַרצע, אַ מאַסיווע, האָט אַריינגעקוקט, זיך געריסן מיט די פליגל איבער די ספרדים, זיך געטראָגן אויף זיי.

אין צייט פון קריזיס

פון י. פּאָשקאָ

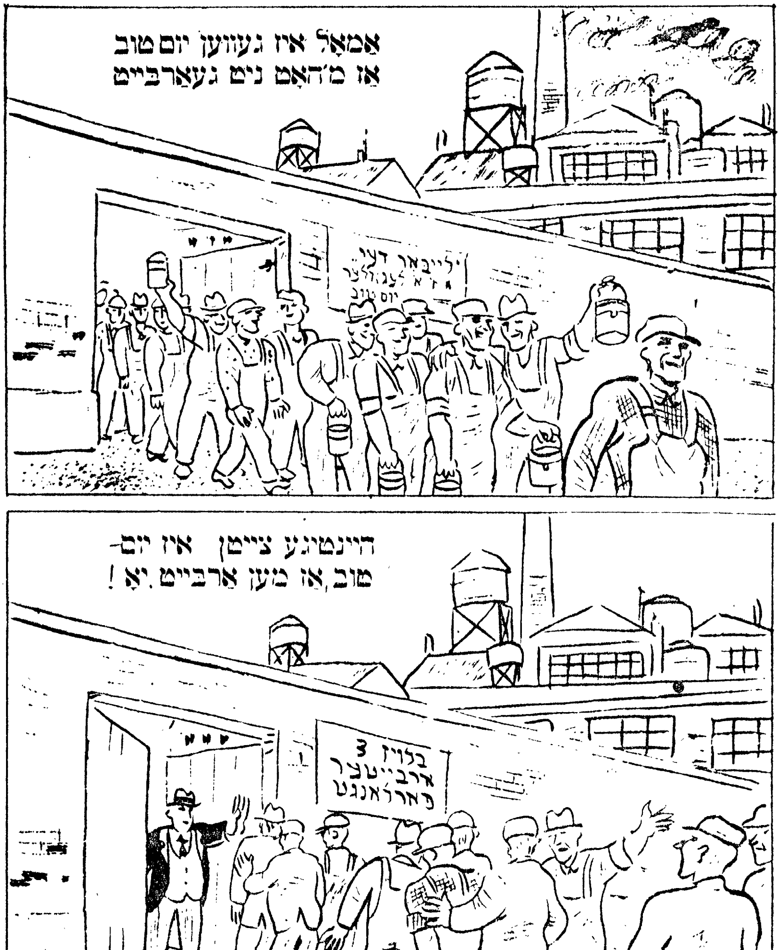

ה. לייוויק

אַרבעט זוכן

אַרבעט זוכן זיינען מיר געגאַנגען,
האַלטנדיק זיךביידע פאַר די הענט.
פינצטער נאָך. די שטאָט איז זיך געשלאָפן
גאַסן-לאָמפּן האָבן זיך געברענט.

האָבן מיר געקוקט מיט ביידע אויגן,
און אין פילע טירן זיך געקלאַפּט,
האָבן זיך שוין אַנדערע געפעדערט
און פאַר זיך די אַרבעט אויסגעכאַפּט.

זיינען מיר אַהיים צוריקגעגאַנגען,
און אין הויז צו קומען זיך געשעמט,
האָבן מיר געוואַנדערט איבער גאַסן
האַלטנדיק זיך ביידע פאַר די הענט.

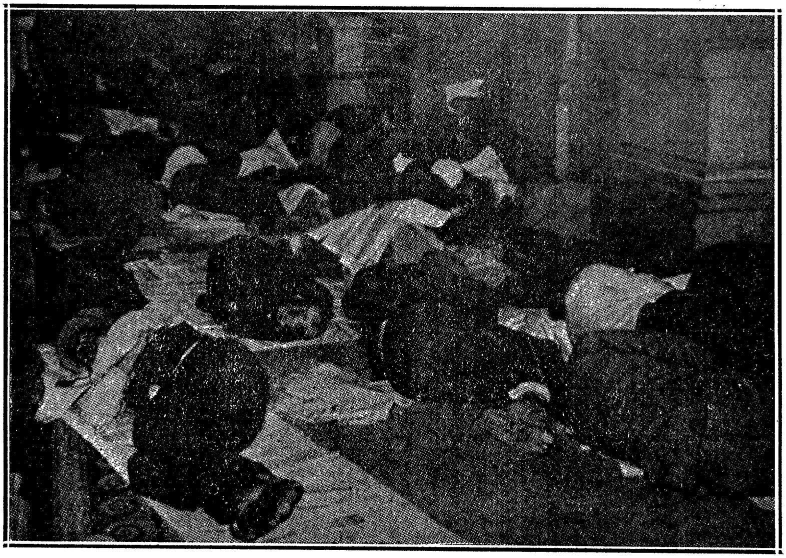

אַרבעטסלאָזע נעכטיקן אויפן גאַס איינגעדעקט אין צייטונגען.

ז. ווײַנפּער

שנײ-קערער

רב משה מיט דער לאַנגער, ווײַסער באָרד
און דזשאָן מיט קײ-טאָבעקאָ אין זײַן מויל,
מאַרקאָני, קײַענדיק אַ שטיקל טאָרט,
וואַסילי, ציִענדיק די גלידער פֿויל.

זײ אַלע מיט די רידלען אין די הענט
און בערגלאַך שנײ צעוואַקסן זיך אין רײ, —
די רידלען האָבן זײ אָט דאָ באַקענט
און ברודערשאַפֿט געשאַפֿן צווישן זײ.

עס פֿאָרן אָן צוויי ברוינע, שווערע פֿערד
און בלײַבן מיטן וואָגן צוגעשמידט צום אָרט, —
די בערגלאַך שנײ פֿון דאָ און דאָרט
פֿון רידלען ווערן גלײַך פֿאַרצערט.

דו מאָזעס, ביסט אַ בראַווער מאַן, —
צעשמײכלט זיך מאַרקאָני אין דער ברייט,

וואָסילי שמייכלט אויך, און זשאַן
איז מיט זיין קיי־טאָבעקאָ זיך צו טיילן גרייט.

און אַז די זון פאַרגייט שוין איבער זיי,
צעזעגנט מען זיך אַלע מיט אַ גוטע נאַכט.
געלויבט איז גאָט — עס האָבן מענטשן ביי דעם שניי
אַ טאָג אין פריינדשאַפט דאָ פאַרבראַכט.

נפתלי גראָס

איטאַליענער

דרויסן איז אַ וואַרעמער ווינטערטאָג.
איך זיץ אַ רואיקער ביים פענצטער
און זע:
אַנטקעגנאיבער אין דער גאַס
גראָבט מען, בויט מען און מען מויערט.
ברוינע און פאַרשוואַרצטע איטאַליענער
אין צעריסענע, אין בלויע און אין געלע
אַרבעט־קליידער און אין פאַרטיכער
שלעפּן גרויסע, גרויע, שווערע שטיינער:
מען לייגט דעם פונדאַמענט.
דער אינזשעניר
באַפעלט און רעדט, און ווייזט אָן דאָ און דאָרט.
(ס׳ווערט קיין ציגל נישט פון אָרט גערירט
אָן עמיצענס באַפעל).
און די ברוינע און פאַרשוואַרצטע איטאַליענער
רויכערן די ליולקעס, אַרבעטן און שווייגן.
שווייגן, טראַגנדיק אין זיך פאַרבאָרגן
די בענקשאַפט צו דעם זוניקן און וואַרעמען זומערלאַנד.
ערגעץ, אין דעם זוניקן און וואַרעמען זומערלאַנד
וואַרטן פעלדער נישט צעאַקערטע,
וואַרטן, גליענדיק פון רייפקייט,
ווייטע פאָמעראַנצן־גערטנער;
אפשר וואַרט אויך דאָרט אַ וואַרעם האַרץ,

וואָס בלוטיקט שטיל פון בענקשאַפט
אויף די ברוינע און פאַרשוואַרצטע איטאַליענער
אין צעריסענע, בלויע און אין געלע
אַרבעט־קליידער און אין פאַרטיכער,
וואָס שלעפן גרויסע, גרויע, שווערע שטיינער,
בויענדיק פאַר פרעמדע אין דעם פרעמדן לאַנד,
רייכערן די ליולקעס
און — שווייגן.

ירחמיאל לאַזאַרסאָן

ניט זיכער מיטן לעבן

(בילדער פון דער סאָוט)

1

נאַכט. די נעגערשע גאַס איז איינגעהילט אין פינצטערניש. די איינוואוינער שלאָפן שוין. עס איז רואיק און שטיל. פון צייט צו צייט נאָר הערט זיך אַ הילכיק כראָפּען פון אַ מידן, שלאָפנדיקן נעגער.

ביים עק גאַס, אין אַ קליין שטיבעלע, ליגט לולאַ אויף איר בעט. זי דרייט זיך אויף אַלע זייטן און קאָן ניט איינשלאָפן. זי הערט זיך צו צו יעדן שאָרך. דער מאַן אירער, דזשאַסי, האָט שוין לאַנג געדאַרפט זיין אינדערהיים. אַלעמאָל קומט ער פונקט צוועלף אַזייגער ביינאַכט, תיכף נאָך דער אַרבעט. איצט האָט שוין דער וואַנט־זייגער געקלאַפּט איינס, און ער איז נאָך אַלץ ניטאָ. זי ליגט און קלערט. פאַרשידענע מחשבות קומען איר אויפן זינען. זי דערמאָנט זיך אָן די ווערטער, וואָס דזשאַסי האָט איר געזאָגט מיט אַ פּאָר טעג צוריק: „די ווייסע ווילן ניט אַרבעטן מיט מיר צו־זאַמען. זיי האָבן מיר געהייסן זיך אָפּטראָגן, אַז ניט וועלן זיי מיך מאַכן פאַר אַ קאַליקע...“

עס שטעלן זיך איר פאָר מורא'דיקע בילדער. אָט זעט זי איר דזשאַסין אַ צעבלוטיקטן, אַ צעשלאָגענעם, מיט אַן אונטערגעשלאָגן פּנים(פּאָנים) און אויפגעלאָפענע אויגן; און אָט דאַכט זיך איר, אַז דזשאַסי איז טויט: זיינע אויגן זיינען צוגעמאַכט, זיין מויל אָפן.

זי הייבט אויף דעם קאָפּ, כאַפּט אַ קוק אויפן אַנטקעגנדיקן בעט, אין וועלכן עס שלאָפן אירע פיר קינדערלאַך, צוויי יינגעלאַך און צוויי מיידעלאַך, און טרערן שטעלן זיך איר אין די אויגן. „וואָס וועל איך טאָן אָן דזשאסין?״ — רעדט זי מיט איינגעהאַלטן געוויין. — „ווער וועט געבן עסן מיינע קליינע טייבעלאַך? סעלאַבי איז דאָך נאָך קיין דריי יאָר ניט אַלט... און די קינדער האָבן אַזוי ליב זייער טאַטן... און דזשאַסי איז דאָך אַזאַ גוטער...״

מער האָט שוין לולאַ זיך ניט געקאָנט איינהאַלטן. זי האָט זיך צעוויינט. די קינדער האָבן זיך אויפגעכאַפּט, זיך דערשראָקן אַרומגעקוקט און אויך אָנגעהויבן וויינען.

2

אַ גרויסער הויף אַרומגעצאַמט מיט אַן אייזערנעם פּאַרקאַן. אינעווייניק געביידעס, איינע לעבן די אַנדערע. דאָס זיינען די „קאַטן מילס״.

אין איינעם פון אָט־די הייזער אַרבעט דזשאַסי. ער מיט נאָך צוויי נעגערס פאַרבינדן די רויע „קאַטן״ מיט שטריק און פירן די פּעק אויף וועגעלאַך אין דער אָפּטיילונג, וואו עס ווערט פאַבריצירט פאָדים.

אַרבעט דזשאסי טאָג־איין, טאָג־אויס — עלף שעה אַ טאָג. די אַרבעט איז שווער. ער קלאָגט זיך אָבער ניט. ער טראַכט, אַז שבת, נאָך דער אַרבעט, פאַרן גיין אַהיים, וועט ער זיך אַראָפּכאַפּן אין אַ „צען סענט קראָם״ און דאָרטן איינקויפן שפּילעכלאַך פאַר זיין סעלאַבין. דאָס ברענגט אַריין פרייד אין דזשאַסיס האַרץ, און די אַרבעט ווערט אים גרינגער.

ער שלעפּט די פּעק „קאַטן״ און אין זיין פאַנטאַזיע זעט ער זיין דריי־יאָריקע טאָכטער סעלאַבין, ווי זי נעמט צו ביי אים די צאַצקעס, כאַפּט זיך אַרויף אויף זיינע הענט, נעמט אַרום מיט אירע דיקע הענטלאַך זיין האַלדז און קושט אים מיט אירע פּוכקע ליפּעלאַך...

אַרבעט דזשאַסי מיט נאָך צוויי נעגערס. פּאַקן זיי און פירן די רויע „קאַטן״ אין פאַבריק. קאָנען דאָס די „ווייסע״ אַרבעטער פון די אַנדערע אָפּטיילונגען ניט פאַרליידן. „סטייטש,״ טענה׳ן זיי, „מיר, די ווייסע, וועלן אַרבעטן אונטער איין דאַך מיט נעגערס... אַזאַ זאַך

האָט נאָך קיינמאָל אין די „קאַטן מילס“ ניט פּאַסירט...“

„שוואַרצע טייוואַלים, טראָגט זיך אָפּ מיט גוטן...“ — האָבן די ווייסע אַרבעטער גע'עצה'ט די נעגערס, „אַז ניט וועט מען אייך אַרויסטראָגן פון דאַנען...“

האָבן די נעגערס אויסגעהערט די וואָרנונגען, פאַרביסן מיט די ליפּן און געשוויגן. געטראַכט האָבן זיי: „מען וויל אונז נאָר אָנשרעקן. פאַרוואָס זאָל מען אונז טאָן שלעכטס? מיר טשעפּען דאָך קיינעם ניט...“

ציען זיך טעג, וואָכן און חדשים. שלעפּן די נעגערס פּעק מיט „קאַטן“. כעס'ן זיך די „ווייסע“ אַרבעטער, ווילן ניט אַרבעטן צוזאַמען מיט די „שוואַרצע“. שווייגן די נעגערס, הערן אויס אַלע זידלערייען און ענטפערן גאָרנישט.

„מיר זיינען שוין צוגעוואוינט צו באַליידיקונגען פון ווייסע“, טראַכטן די נעגערס. „מסתמא וויל גאָט אַזוי. מען טאָר זיך ניט שטעלן קעגן זיין ווילן...“

3

האַלב נאָך עלף ביינאַכט. דזשאַסי האָט נאָר-וואָס פאַרענדיקט די אַרבעט. ער טוט אָן זיין רעקל און הוט און לאָזט זיך גיין אַהיים.

ביים טויער, וועלנדיק עפענען די טיר פון הויף, האָט ער דערפילט הענט אויף זיינע פּלייצעס. און איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט אַרומצוקוקן זיך, איז ער שוין געלעגן אויף דער ערד אַ צעשלאָגענער. אַ זאַק איז געווען אַריבערגעוואָרפן איבער זיין קאָפּ. קלעפּ האָבן זיך געשאָטן פון אַלע זייטן...

„מען דאַרף דעם שוואַרצן דער'הרג'ענען... ברעכט אים אויס די הענט, וועט ער מער ניט קאָנען אַרבעטן...“ — האָבן געשריען ווילדע, צעיושעטע „ווייסע“.

מער האָט דזשאַסי ניט געהערט. אין קאָפּ האָט אים גענומען טומלען. פאַר די אויגן איז אים געוואָרן טונקעלער, טונקעלער. די הענט זיינען געוואָרן שווערער. אַ רויטע פליסיקייט האָט גערונען פון אַלע זיינע אבֿרים, אים אָנגע'שכור'ט און פאַרשלעפּערט...

4

אינדערפרי. די נעגערשע געסלאַך זיינען באַלויכטן מיט זונען-

שטראַלן. אויף די הויפן שטייען נעגערטעם מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל און וואַשן גרעט. מענער גייען פאַמעלאַך צו דער אַרבעט. אינגלאַך און מיידלאַך איילן זיך אין די סקולס. קליינע קינדער לויפן אַרום באָרוויסע און שפּילן זיך אין שטיינדלאַך.

ביים עק גאַס, אַרום דעם קליינעם שטיבעלע, אין וועלכן לולא וואוינט, שטייען נעגערס און שמועסן צווישן זיך:

„אַ שאָד, אַ שאָד, געווען אַ גוטער מענטש אָט־אָ־דער דזשאָסי."

„וואָס באַקלאָגסטו אים שוין? ער איז נאָך ניט געשטאָרבן. מען האָט אים צוגענומען אין שפּיטאָל. לולא און די קינדערלאַך טרעטן פון אים ניט אָפּ. די דאָקטוירים זאָגן, אַז ער וועט בלייבן לעבן. מען וועט אים נאָר דאַרפן אַראָפּנעמען די הענט..."

„און וואָס טויג אַן אונזעריקער אָן הענט? שוין בעסער דער טויט..."

„און וואָס טויג אַ נעגער מיט הענט? מען נעמט די הענט און מען ברעכט זיי אויס..."

„אַז זיי טוען, וואָס זיי ווילן, די „ווייסע" יחסנים... אַן אונזעריקער איז דאָך אַפילו מיטן לעבן ניט זיכער..."

אַ פייף פון אַ נאָענטער פאַבריק רייסט איבער דעם שמועס. דאָס געזעמל גייט זיך פאַנאַנדער. מען איילט זיך צו דער אַרבעט.

איך באַטראַכט די נעגערס, וואָס מאַרשירן אין די פאַבריקן, און עס דוכט זיך מיר, אַז זייערע אומעטיקע אויגן קוקן אויף מיר, ריידן, קלאָגן זיך, פאָדערן גערעכטיקייט. איך דערמאָן זיך, אַז איך אַליין בין אויך אַ „ווייסער". כ'פאַרשעם זיך, לאָז אַראָפּ די אויגן צו דער ערד און גנב'ע זיך שטילערהייט אַוועק...

פון י. פּאַשקאָ

אפילו די "גאַרבּיטש-קענס" זענען לײדיג
טו לעט!
סטאָר צו פאַרענטן
פאַבריק פאַרמאַכט
באַנק געשלאָסן
און די ברויט-ליין ווערט אלץ לענגער און לענגער!

י. אדלער

אין ברער-לאַין

אַך, ס׳אַיז אַ שאַנד!
אין אַ לאַנד
פון גאָלד און ברויט און וויין,
זאָלן הונגעריקע זיין!

דער מענטש, וואָס האָט אַ לעבנלאַנג
נישט געהאַט קיין פרייד,
קיין קלייד;
נישט געהערט קיין אמת׳דיק געזאַנג,
נישט געוואוסט פון גליק:
וואָס האָט זיין זאַפט
געלאָזן אין פאַבריק,
און געשאַפן פאַר פרעמדן גליק —
אָט דער מענטש
איז איצט אין נויט,
אָט דער מענטש
שטייט איצט אין לאַין
און בעטלט ברויט!

פאַרטאָג.
עס שלאָפט נאָך טיף די וועלט,
שוין שטייט מיין ברודער
אין דער גאַס,
שוין וואַרט ער אין דער ריי
אין פראָסט, אין קעלט,
אין רעגן און אין שניי,
אין הארצן צופט אַ טיפער וויי;
עס שטייט דער ברודער שוין
אין לאַין — אין ריי פון נויט
און בעטלט ברויט!

עס ווערט דאָס הארץ צעפליקט
אין טויזנט שטיק!

ער, דער מענטש, וואָס שקלאַפט
און שאַפט און באַשאַפט
דאָס גליק,
וואָס זייט און שניידט,
און דרעשט און באַקט דאָס ברויט,
וואָס וועבט די זייד
און שטעלט דעם ווײַן —
אָט, דער מענטש, שטייט איצט אין ריי
און בעטלט ברויט!
ער בעטלט ברויט
און זוכט אַ שוך, אַ קלייד —
ער, דער שאַפער און באַשאַפער
פון אַלע פרייד!
איז דאָס נישט אַ שאַנד
פאַר דעם רייכן לאַנד?

אָט זע איך אים, דעם קעניג
פון הונגער, פּיין און נויט.
די זון גייט אונטער אין אַ ים
פון רויט,
עס קומט אָן
די נאַכט מיט רויטער פאָן...
ער שטייט —
אין קעניגרייך פון נויט!
דער מענטש,
וואָס האָט שוין טויזנט, טויזנט מאָל
פּאַלאַצן אויפגעבויט,
פּאַלאַצן פון רויטן און פון ווייסן
מאַרמאָר־שטיין.
און ער אַליין
האָט נישט קיין היים.
ער שאַפט די פרייד,
ער נייט דאָס קלייד,
ער ברענגט די פּערל פונם ים,

ער וועבט די אַטלעס
און די זייד;
קוילן גראָבט ער אין דער טיף,
פירט דאָס רעדל פון דער שיף,
שטאַרקע פעלזן האַקט ער אויס
מיט זיין שטאַרקער האַנט,
און דאָך, האָט ער קיין הויז,
קיין היים, וואו צו זיין —
ער אַליין דאַרף שטיין
אין לאַין
אין פיין, אין נויט
און וואַרטן שעה'ן־לאַנג
אויף אַ ביסן ברויט!
אַך, ס'אַרא שאַנד!
אין אַ לאַנד
פון גאָלד און ברויט און וויין,
זאָלן הונגעריקע זיין!

די שטאָט־טאַטעס העלפן די אַרבעטסלאָזע —
זיי שיקן זיי פאַרקויפן עפל.

י. אפּאַטאָשו

אַ דעמאָנסטראַציע

אַ גאַנצן פרימאָרגן האָט בערל מוליער זיך געגרייט צו דער דעמאָנסטראַציע. ער האָט געשפּריייזט הין און צוריק מיט אַן אַראָפּ־געלאָזטן קאָפּ, אויסגעמאָסטן די גרויסע קיך מיט דריי־פיר שפּאַן און וואו ער האָט זיך נישט אַוועקגעשטעלט, האָט ס׳בלויז געשטעלט זיינס פּאַרנומען אַ דריטל קיך.

בערל האָט געגלויבט, אַז ס׳איז געגנוג די ניו־יאָרקער אַרבעטער אין די צענדליקער טויזנט, אין די הונדערטער טויזנט זאָלן אַוועק צום סיטי האָל מיט אַ געשריי: — מיר ווילן אַרבעט! מיר ווילן ברויט! — וועלן זיי קריגן אי אַרבעט, אי ברויט. מען דאַרף בלויז קומען צו די שטאָט־טאַטעס און זיי דערציילן דעם אמת, דעם גאַנצן אמת, אַז ניו־יאָרק האָט אַפילו היינט צו טאָג אַרבעט פאַר צוויי מאָל אַזויפיל מענטשן, וויפיל עס דרייען זיך אַרום ליידיק. און אַז קיינער וועט זיך נישט צוהערן צום געשריי, דאַרף מען זאָגן אַזוי און אַזוי:

— שטאָט־טאַטעס, אויב איר קענט אונז נישט פאַרזאָרגן מיט אַרבעט, גיט אונז איבער דעם „דזשאָב“. מיר, אַרבעטער, וועלן אייך יאָ פאַרזאָרגן אי מיט אַרבעט, אי מיט ברויט.

און אַז דער מוליער, אַ פּראָסטער באַלמעלאָכע, וואָס איז געווען ווייט פון יעדער פּאַרטיי, איז דורכגעקומען מיט זיך אַליין, האָט ער זיך געזעצט איבער אַ האַרטן פּאַפּיר־טאָוול, גענומען אויסמאָלן אותיות, צוגעגרייט אַ פּלאַקאַט, וואָס ער וועט טראָגן אויף דער דעמאָנסטראַציע.

שוין זעקס חדשים ווי בערל מוליער אַרבעט אינגאַנצן נישט. פריער פלעגט ער נאָך אַריינכאַפּן יעדע וואָך אַ צוויי, דריי טעג אַרבעט, און האָט זיך ווי עס איז דורכגעשטופּט. צייט אָבער מען האָט אָפּגעשטעלט ס׳בויען, האָט ער נישט בלויז פאַרצערט יעדן אָפּגעשפּאָרטן סענט, נאָר ער איז נאָך געבליבן אַ ב ע ל ־ ח ו ב. ער האָט זיך פאַרשולדיקט אין שפּייז־געוועלב, ביים קצב, קען זיך נישט ווייזן אין גאַס.

פאַר די פינף־און־צוואַנציק יאָר, וואָס בערל איז אין לאַנד, האָט ער מיט זיינע אייגענע הענט אויסגעבויט אַ שטיק ניו־יאָרק. גייט

ער פֿאַרבײַ די שטאָט-ביבליאָטעק אויף צוויי-און-פֿערציקסטער גאַס, די פֿאַלאַצן אויף פּאַרק עוועניו, וואו עס זײַנען אײַנגעמויערט יאָרן פֿון זײַן לעבן, פֿילט ער, אַז דאָס איז זײַנס, אַז ער איז דער בעל־הבית. און דער בעל־הבית האָט נישט מיט וואָס דעם טאָג איבערצוקומען, הונגערט, כאַטש נעם און בײַס אָפּ אַ מירמלשטיינערנעם קאַרניז, אַ שטיק קאַלאָנע פֿון גראַניט. און נישט נאָר ער, בערל, דרייט זיך אַרום ליידיק, דער זון זײַנער, פֿישל, אַ שטיינקריצער, אַרבעט שוין אויך חדשים נישט.

בערל האָט געמאַכט אַ שפּאַלט אין אַ קיילאַכדיק דרענגל, אַרײַנגעזעצט דעם פּלאַקאַט, אים צוגעשלאָגן מיט נעגל. ער האָט זיך דורכגעשפּאַצירט מיטן פּלאַקאַט איבער דער קיך, און אים אַרײַנגעשטעלט אין פֿענצטער: — לייענט, שכנים.

בערלס זון, פֿישל, איז אַרײַן אין קיך. ער איז געווען הויך און ברייט ווי דער פֿאָטער. ס'יונגע פּנים איז פֿול געווען מיט שמייכל.

— צײַט צו גיין, טאַטע.

— זון מײַנער, — איז די מוטער, אַ הויכע, בייניערדיקע אידענע, אויסגעוואַקסן, — לאָז דעם טאַטן צורו... צו אַלע גליקן פֿעלט אים נאָך אַ קלאַפּ... גיי דיר געזונטערהייט אַליין...

— איך שלעפּ אים נישט, מאַמע, — האָבן די אויגן, די ליפּן, ס'גאַנצע פּנים געלאַכט בײַ פֿישלען, — זעסט, דער טאַטע האָט אַפֿילו צוגעגרייט אַ פּלאַקאַט.

— ער איז נישט בײַם זינען, דער טאַטע דײַנער, — האָט די מוטער אַ לאַך געטאָן און זיך אויסגעדרייט צום מאַן, — ווערסט זיך טאַקע אַוועקלאָזן מיט אַזאַ שמחת-תורה-פֿאָן איבער די גאַסן? פֿאַרגעסט, אַז דו ביסט שוין אַ איד אַ פּופּציקער, נישט עפּעס אַ אינגל, אַ סאָציאַליסט!

— האָב נישט קיין י ס ו ר י ם, לאה, — האָט בערל געשמייכלט, — אויב מיר, אַרבעטסלאָזע, זאָלן נישט גיין אויף דער דעמאָנסטראַציע, ווער דען וועט גיין? אפֿשר ראָקפֿעלער, צי גאָר מאָרגאַן? גוט-באַי, לאה, גוט-באַי!

— לאָז כאַטש איבער אַ פּאָר סענט.

— דאָס, זעסטו, יאָ, — האָט בערל אַרויסגעשלעפּט אַ האַלבן דאָלאַר. — דאָס איז מײַן גאַנץ פֿאַרמעגן, נעם דיר פֿערציק סענט און גיב מיר צען.

ער האָט איינגעוויקלט דעם פּלאַקאַט אין אַ פּאַפּיר און זיך געלאָזט צו דער טיר. דער זון נאָך אים.

— מאַנצבילן מיינע, קריכט נישט וואו מען דאַרף נישט! — האָט די מוטער מיט אַן אָנגעשפּאָלטן קול נאָכגעשריען אין דער אָפענער טיר אַריין.

טאַטע־זון זיינען געגאַנגען מיט צווייטער עוועניו און האָבן גע־שוויגן. וואָס נענטער זיי זיינען געקומען צו פערצנטער גאַס, אַלץ

געדיכטער און ראַשיקער זיינען געוואָרן די שטראָמען מענטשן, וואָס

האָבן זיך געצויגן איבער די טראָטואַרן, געשניטן צו יוניאָן־סקווער. דער סקווער איז געווען שוואַרץ — קעפּ צו קעפּ, קעפּ איבער קעפּ, אין טויזנטער, אין צען־טויזנטער. די גאַרנדיקע הייזער אַרום סקווער האָבן אויסגעזען קלענער. די מאַשין־ביקסן אויף די דעכער, מענטשן אין די אָפענע פענצטער, פּאָליציאַנטן אויף פערד, אויף מאָטאָ־ציקלען, צופוס, — ווער האָט זיי אַלעמען באַמערקט, ווען דער ריזיקער סקווער איז נישט געוואָרן, האָט זיך באַהאַלטן אונטער די הונדערט־טויזנט פיס. און אַזויפיל טויזנטער אויגן האָבן געקוקט אַרויף צו די הילצערנע געלענדערס, וואו רעדנער מיט פאַרקוועטשטע פויסטן האָבן געוועקט, געמינטערט, אַריינגעגאָסן אַ נייע נשמה. מיטאַמאָל האָט אַ פאַרשטיקט געזאַנג זיך גענומען רייסן העכער און העכער:

„שטייט אויף, איר אַלע, ווער ווי שקלאַפן
אין הונגער לעבן מוז און נויט“...

דער סקווער האָט אויפגעציטערט, זיך צעוויגט.

איבער בערל מוליערס רוקן האָבן זיך גענומען בלעזלען הייסע טראָפּנס, זיך דורכגעטראָגן איבערן גאַנצן גוף און ער האָט אַ הייב געטאָן זיין פלאַקאַט. דער פּופּציק־יאָריקער בערל האָט פאַרגעסן אַן זון, אַן דער היים. ער איז אַריין מיט די עלנבויגנס אַלץ טיפער אינם המון, געוואָרן איינס מיט די מענטשן, וואָס האָבן אָנגעפילט דעם סקווער, און אַליין אָן ווערטער גענומען זינגען. דער ציטער איז ביי בערלען אַריבער אין די האָר, געשפּאַרט ס'היטל פון קאָפּ, גרעסער געמאַכט די אויגן, און זיינע הענט און פיס האָבן זיך אָנ־געגאָסן מיט שטאָל.

— זיי זיינען נישט קראַנק צו בויען אַ נייע סאָבוויי! — האָט בערל זיך צערעדט — וועט זיין אַרבעט!

— און ביליקע קאָאָפּעראַטיווע הייזער פאַר אַרבעטער זיינען זיי חולה צו בויען? — האָט אַ צווייטער אונטערגעכאַפּט.

— וואָס שטייען מיר?
— טאַקע, וואָס שטייען מיר?
— קומט צום סיטי־האָל!
— צו די שטאָט־טאַטעס!
— מיר ווילן אַרבעט!
— שטעלט אייך זעקס אין אַ שורה!

— שטעלט אייך, חברים!
— די מיט פּענער און פּלאַקאַטן אויף אַפריער!
אַ ברייט-בייניקער איטאַליענער האָט זיך אַרויסגערוקט מיט אַ רויטער, צעפלויגענער פאָן. הינטער אים איז אויסגעוואַקסן בערל מוליער מיט זיין פּלאַקאַט. דער זעקס-פוסיקער בערל האָט אַרויסגעסטאַרטשעט פון צווישן המון, ווי אַ סלופּ, וואָס אויף אים פלאַטערט אין ווינטעלע זיך אַ פאָן.
פון אַלע זייטן סקווער האָבן מיילער זיך געעפנט. דאָס געזאַנג האָט קנוילנווייז זיך געריסן אין דער קאַלטער לופט, אַריבערגעוואַקסן די הייזער, די מאַשין-ביקסן אויף די דעכער, די טורעמס.
„. . . אין הונגער לעבן מוז און נויט!“
די פּאָליציאַנטן, וואָס זיינען געשטאַנען אין זייטיקע גאַסן, האָבן זיך אַ לאָז געטאָן, ווער אויף מאָטאָציקלען, ווער אויף פערד, ווער צופוס. פון אַלע זייטן האָבן זיי זיך גענומען אַריינשניידן אינם המון, זיך געגראָבן אין דעם צעוויפגעדריקטן, צעוויפגעפּרעסטן מענטשן-פלייש, ווי מיט עגבערס.
שטיקערווייז איז דער סקווער אַרויסגעשוואומען פון אונטער די פיס און אין דעם געדרענג, אין דעם געלויף האָבן מענטשן זיך גענומען דרייען אין אַ ראָד, גיך, גיכער, צעוויפגעקנוילט פערד, מענטשן, פּענער. אַן איבערגעשראָקענער, אַ דערשלאָגענער האָט דער המון זיך געשפּאַרט אויף די טראָטואַרן, זיך געריסן אין די פּאַרמאַכטע טירן פון די הייזער, און די קולות האָבן פאַרטויבט דאָס געזאַנג, וואָס האָט נאָך געציטערט אין דער קאַלטער לופט.
בערל מוליער האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן פאַר דער באַק און די פיס האָבן זיך ביי אים צעוויקלט. ס'איז אים היים געוואָרן און אַלץ אַרום האָט זיך צעשאָטן אין פונקען. מען האָט אים פון דער זייט אָפּגעמאָסטן איבערן אויער מיט אַ פרענט. ער האָט געזוכט דעם פּלאַקאַט, וואָס האָט זיך געוואַלגערט נישט ווייט פון אים אַ צעריסענער. און איידער בערל האָט צייט געהאַט אים אויפצוהייבן, האָט ער זיך געכאַפּט, אַז דער סקווער איז ליידיק, אַז ער, בערל, שטייט אינמיטן סקווער אָן אַ היטל, פון דער באַק „שערגעט“ בלוט און אויף אים טראַגט זיך אַ פּאָליציאַנט אויף אַ פערד. ס'פערד רייסט זיך פון דער רויטער, גלאַנציקער פעל, וואַרפט שטיקער שוים און די געקאָוועטע פיס קלאַפּן, גייען גאַלאָפּ. בערל פילט שוין אויף

זיך דאָס שאַרפֿע פֿערד־ריח, זעט, ווי דאָס רויטע פֿערד שטעלט זיך אויף די הינטערשטע פֿיס, וועט באַלד אויף אים, אויף בערלען, אַראָפּלאָזן די געקאָוועטע קאָפּעטעס, וועט אים צעקוועטשן, צעברעכן און אָוועקשליידערן, ווי דעם פּלאַקאַט, ווי די היטלען, וואָס דער ווינט טרייבט איבערן ליידיקן סקווער.

אוים בערל מוליער, אוים זון, אוים ווייב... און די שטאָט־טאַטעס? ער וועט זאָגן דעם אמת, דעם גאַנצן אמת, אַזוי און אַזוי...

בערל האָט צעשטעלט די פֿיס, ווי פֿאַרפֿעסטיקטע סלופּעס. ער האָט זיך אַ צי געטאָן אין זיין גאַנצער הייך, זיך פֿאַרמאָסטן אויפֿן רייטער. דריי פּאָר אויגן פֿאַרלאָפֿענע אין בלוט האָבן זיך דורכגעקרייצט, דורכגעשטאָכן און דאָס פֿערד האָט זיך גענומען רוקן אויף צוריק. דער פּאָליציאַנט האָט זיך איינגעגעבן מיט די שפּאָרן, ס׳פֿערד האָט זיך אַ רים געטאָן. מיט אַ געגרימערייי, מיט אַ ברומעריי האָט בערל מוליער אָנגעכאַפּט דעם פֿערדס פֿאָדערשטע פֿיס, זיך געראַנגלט אַ רגע, צוויי, און אַלע דריי זיינען אַ פֿאַל געטאָן אין דעם ליידיקן סקווער.

נפתלי גראָס

דעבס פֿירט די באַן־אַרבעטער אין סטרייק

דער ערשטער זיג

אין דעם יאָר 1894 האָט די יוניאָן פֿון די באַן־ארבעטער, מיט דעבסן בראש, דערקלערט אַ סטרייק. אַלע ארבעטער אויף די באַנען זיינען ארויס אין סטרייק. דעבס איז דעמאָלט ניט געווען קיין באַן־ארבעטער. פֿאַר אים זיינען אָבער די ארבעטער געווען ברידער און ער האָט זיך אריינגעוואָרפֿן אין קאַמף.

אין יענע יאָרן זיינען די אַרבעטער געווען ווי פּשוט׳ע שקלאַפֿן. די מייסטע אַרבעטער זיינען אינגאַנצן נישט געווען אָרגאַניזירט. מע האָט געאַרבעט 2 מאָל 8 שעה אַ טאָג און נאָך מער, און פֿאַרדינען האָט מען קוים פֿאַרדינט אויף אַ שטיקל ברויט.

די לאַגע פֿון די באַן־אַרבעטער, וואָס דעבס האָט געהאָלפֿן אָרגאַניזירן, איז נישט געווען קיין בעסערע ווי די לאַגע פֿון אַנדערע אַרבעטער. מע האָט געאַרבעט לאַנגע שעה׳ן און שווער און — דאָס אַלץ פֿאַר אַ הונגער־לוין.

איז דאָס פּאַר די באַן־איינגנטימער נאָך געווען ווייניק. זיי האָבן גע־רעכנט, אַז זייערע אַרבעטער פאַרדינען צופּיל און זיי האָבן גענומען שניידן זייער לוין.

דאָס איז געווען שוין איבער דער מאָס. אַלע זיינען אַרויס סטרייקן. די באַנען זיינען אָפּגעשטעלט געוואָרן. דער פאַרקער איז געוואָרן צע־קריפּלט. די אַרבעטער האָבן דערפילט זייער כוח, זייער מאַכט. זיי האָבן אָנגעהויבן פאַרשטיין, אַז ווען זייער שטאַרקע האַנט נאָר וויל, שטייען אַלע רעדער שטיל. און דאָס ווערט געטאָן אָן בלוט־פאַרגיסן.

סע האָט נישט געדויערט לאַנג און די באַן־אַרבעטער האָבן געוואונען דעם סטרייק. די באַן־מאַגנאַטן, די באַלעבאַטים, האָבן נישט געהאַט קיין ברירה און כדי די באַנען זאָלן ווידער גיין, האָבן זיי געמוזט נאָכגעבן וואָס די אַרבעטער האָבן געפאָדערט.

ווי אַ דערפרישנדיקער שטראָם האָט דער זיג פון די סטרייקער זיך דורכגעטראָגן צווישן אַלע אונטערדריקטע אַרבעטער. אַ נייע פרייד האָט אויפגעשיינט. זיי פאַרשטייען איצט, מע קען מיט זיי נישט טאָן, וואָס מע וויל. און — מער וועט מען מיט זיי נישט טאָן וואָס מע וויל.

אַ צווייטער זיג און — דעבס אין תפיסה

איר האָט אוודאי געזען, ווי צו יעדן צוג זיינען צוגעטשעפּעט אַ פּאָר פּולמען־וואַגאָנען. דאָס זיינען וואַגאָנען מיט אַ סך מער באַקוועמלאַכ־קייטן ווי די געוויינלאַכע וואַגאָנען. פאַראַן דאָרט באַזונדערע קופּייען פאַר די פּאַסאַזשירן. די זיצפּלעצער זיינען ווי דריישטולן, אַזוי, אַז מע קאָן זיך זעצן מיטן פּנים וואוהין איינעם איז ליב.

די אַרבעטער אויף די פּולמען־וואַגאָנען איז אָבער גאָרנישט ניט אַזוי באַקוועם. און בעת די באַן־אַרבעטער האָבן דעמאָלט געוואונען דעם ערשטן סטרייק און האָבן אויסגעקעמפּט אַ מענטשלאַכן לוין, האָט דאָס אָבער אויף קיין האָר נישט פאַרבעסערט די לאַגע פון די אַרבעטער אויף די פּולמען־וואַגאָנען. זיי זיינען געווען אין דער ערגסטער לאַגע צווישן די באַן־אַרבעטער. זיי האָבן זיך אַרויסגעשלאָגן פון די כוחות און האָבן באַקומען אַ הונגער־לוין.

מר. פּולמען, דער איינגנטימער פון די פּולמען־וואַגאָנען, האָט פון זיינע אַרבעטער אויסגעזויגן די לעצטע כוחות. ער האָט געפאָדערט די מיינסטע אַרבעט און האָט געצאָלט דעם קלענסטן לוין.

אויסערדעם האָט דער מר. פולמען געהאַט זיינע וועגן, ווי אַזוי אויס־צוזויגן זיינע אַרבעטער און נאָך צונעמען ביי זיי דעם לעצטן אָרימן לוין. ער האָט שוין דעמאָלט געטאָן אַזוי ווי די היינטיקע קוילן־מאַגנאַטן טוען אין די קוילן־געגנטן פון קענטאַקי און אַנדערע שטאַטן.

מיסטער פולמען האָט אויפגעבויט באַראַקן, וואו זיינע אַרבעטער האָבן געמוזט וואוינען און באַצאָלן מער דירה־געלט ווי ערגעץ אַנדערש. ער האָט געעפנט קראָמען, געוועלבן און אַלערליי געשעפטן, און זיינע אַרבע־טער האָבן געמעגט קויפן, וואָס זיי דאַרפן, בלויז אין פולמענס קראָמען און געוועלבן און דאָ האָט מען פאַר אַלץ געמוזט צאָלן גרעסערע פרייזן: פאַר שפייז און פאַר קליידער און פאַר אַלע אַנדערע זאַכן.

און די אַרבעטער, וואָס האָבן גענומען בלויז דאָס נויטיקסטע, וואָס זיי דאַרפן — האָבן געמאַכט חובות און האָבן זיך פאַרשולדיקט איבערן קאָפּ. און געבן אויף באָרג האָט מען זיי דוקא געגעבן. וואָרן דאָס האָט די אַרבעטער פּשוט צוגעבונדן צו זייער מיזערנער אַרבעט און זיי האָבן נישט געטאָרט גיין זוכן קיין אַנדער אַרבעט. אויף אַזאַ אופן זיינען זיי געוואָרן איינגעפאַכע שקלאַפן ביי דעם מיסטער פולמענען.

אַלץ האָט אָבער אַ גרענעץ, און יעדע זאַך האָט אַ סוף. אַז די אַרבעטער האָבן שוין מער נישט געקענט אַריבערטראָגן זייערע ביטערע צרות, האָבן זיי איין שיינעם טאָג דערקלערט אַ סטרייק. דער זיג פון די אַנדערע באַן־אַרבעטער האָט זיי צוגעגעבן מוט. טויזנטער פולמען־אַרבעטער פון די ברעגן פון אַטלאַנטיק ביז צו די ברעגן פון פּאַסיפיק האָבן באַשלאָסן אַראָפּצוּוואַרפן פון זיך די קייטן פון שקלאַפעריי און ווערן פריי.

מיסטער פולמען האָט זיך געווענדט צו גראָווער קליוולאַנד, וואָס איז דעמאָלט געווען פּרעזידענט, אַז ער זאָל שיקן מיליטער קעגן די סטרייקער. דער פרעזידענט האָט אים צוליב געטאָן און האָט געשיקט סאָלדאַטן צו אונטערדריקן דעם סטרייק. און דעם אמת געזאָגט — מיט דעם סטרייק האָט שוין געהאַלטן נאָר שמאָל. נאָר דאָ איז אונטערגעקומען דעבס. ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן נאָך אין דער רעכטער צייט און האָט גענומען פירן דעם סטרייק. די אַרבעטער האָט ער געהייסן זיצן אינדערהיים. זאָלן די סאָלדאַטן מיט זייערע ביקסן פירן די באַנען.

זעט דער מיסטער פולמען, אַז מיט די סאָלדאַטן קאָן ער גאָרנישט ניט אויפטאָן, ווענדט ער זיך צו אַ ריכטער. ער זאָל דורכן געזעץ צווינגען די אַרבעטער גיין צו דער אַרבעט. דער ריכטער האָט אַרויסגעגעבן אַ פּסק, אַז אַלע אַרבעטער מוזן גיין צו דער אַרבעט.

דעבס האָט אָבער די אַרבעטער נישט געלאָזט צוריקגיין צו דער אַרבעט אויף די אַלטע קאָנדיציעס. זיי מעגן רואיק זיצן אינדערהיים, האָט ער זיי דערקלערט, נישטאָ וואָס צו שרעקן זיך. זאָלן זיי זיך נאָר האַלטן אייניק און אָנגיין מיטן סטרייק. קיינער וועט זיי דעמאָלט נישט קענען צווינגען צו גיין אַרבעטן.

וואָס טוט איצט דער מיסטער פּולמען? טראַכט ער און טראַכט, און אַז ער זעט דאָס אַלץ איז דעבסעס קאָפּ און אַרבעט, נעמט ער קלערן ווי אָפּצוראַמען דעבסן פון וועג. ער לאָזט דעבסן אַרעסטירן פאַר ברעכן דאָס געזעץ. וואָרן דער ריכטער האָט דאָך גע'פּסק'נט, אַז די אַרבעטער מוזן צוריקגיין צו דער אַרבעט, נאָר דעבס לאָזט זיי נישט. אַרעסטירט מען דעבסן און מע זעצט אים איין אויף זעקס חדשים.

די פּולמען־אַרבעטער האָבן לסוף טאַקע געוואונען דעם סטרייק, דעבס איז אָבער געזעסן אין תּפיסה. נאָר ער איז נישט געווען איינזאַם. די הערצער פון מיליאָנען מענטשן זיינען געווען מיט אים. און בריוו האָט ער געקראָגן — בריוו מיט טרייסט און מיט לויטער פריינדשאַפט און האָפענונג. איין בריוו, וואָס איז געקומען נאָך איידער מע האָט אים איינגעזעצט, איז געווען אַזאַ:

ליבער דזשין,

איך הער, אַז מע וויל דיך פאַרשיקן אין תּפיסה. דו וועסט דאָרטן דאַרפן האָבן אַ פריינד — לאָמיך זיין דיין פריינד.

דיין,

יודזשין פילד.

דער פּאָעט פון דעם באַרימטן ליד: „טווינקל, טווינקל, ליטל סטאַר“, האָט דאָס אים געשריבן אַזאַ בריוו.

א. לעיעלעם

אַ פשוט׳ע מעשה

ס׳איז אַלץ אזוי פשוט
אַז עס דערציילט זיך אַליין.
אַ פשוט׳ע מעשה
וואָס שיילט זיך אַליין.

אַ סטרייקער, אַ פיקעט, איז אַרויס אינדערפרי
און מער נישט געקומען צוריק.

אַ פשוט׳ער סטרייקער אין דעם רייכסטן לאַנד
איז פשוט געפאַלן פון אַ פּאָליציאַישער האַנט.
האָבן הונדערטער פון די מיליאָנען זיך געקליבן אינייענעם,
דערהערט זייער מאַנונג אין דעם טויט־שריי פון איינעם.
זיי זיינען צו די היטער אַוועק
און געפרעגט:
נאַכמאָל האָט איר געקוילעט אונזער ברודער?

און זייער פרעגן איז געווען ווי ווייכער וואָלט געגריזשעט זיכערע דעכער,
ווי געוויטער געהיימער, וואָס שיקט ציטער און אימה (איימע)
צו האַרן פון רייכע שטעט.
נאָר שולד מאַכט האַרט און אומרעכט בייז.
און וואו איז דער שלעגער וואָס זאָל מעסטן די גרייס פון זיין חטא (כעט)

און זאָגן: גענוג?

אַן ערדענע קרוג איז דער קאָפּ פון אַ גערעכטן פרעגער,
און שטעקנס זיינען דאָ צו ברעכן און שפּאַלטן.
ווען מידקייט האָט די שלאַנגנדיקע הענט פאַרהאַלטן,
האָבן שטיינער מיט שטיינער זייער שרעק געטיילט:
מיר האָבן געזען... מיר האָבן געהערט... מיר האָבן געציילט...
און איין פאַרווירטער שטיין האָט געמורמלט:
אויף מיר אַ פליוך היים בלוט,
און זעט — ווערט אַלץ גרעסער, הייסער, רויטער
ווי אַן אַרויסגעריסענע צונג וואָלט נישט גערוט,
נאָר געוואַקסן גרעסער, הייסער, רויטער.
די היטערס האָבן מיט פשוט'ער רשעות (רישעס) זייער מורא געקנאָטן,
מיט די שטעקנס געשלאָגן און מיט די פערד געטראָטן.

נאָר צומאָרגנס ———

צומאָרגנס האָט געבלאָזן דער האָרן
פון אַ גרויסן צאָרן.
גלייך יענע צעריסענע צונג
וואָלט גערופן מיט געקלונג.
און ווער ס'האָט געדאַרפט האָט פאַרנומען,
און ווער ס'האָט געמוזט איז געקומען.
ווי אַ גרויס חיל זיך געשפּרייט
און אַ שטורעם געזייט,
און שטאָלץ אויף נייע פאַרטאָגן
דעם טויטן ברודער געטראָגן
אינמיט פון פופציק טויזנט מאַן.
פופציק טויזנט — איין צאָרנדיקער, וואָרנענדיקער שפּאַן.

די זינדיקע שטעקנס זיינען געלעגן באהאלטן.
זיי האָבן ווי פאַרגעסן, אַז זיי דאַרפן שפּאַלטן.
די שולד האָט מיט די אויגן געפינטלט גאַס נאָך גאַס,
און שאַ און שטיל געבלאָזן קיל אויפן הייסן האַס.

יענעם טאָג האָב איך געזען ברייט־געעפנטע רויטע טויערן.
יענעם טאָג האָב איך אויך געהערט מיט מיינע אויערן,
ווי טורעם־זייגער צו טורעם־זייגער האָט קלוג געלאַכט:
אַזוי־אָ פּשוט ווערן דאָך רעוואָלוציעס געמאַכט.

ז. ליבין

מיין קינדהייט

געבאָרן געוואָרן בין איך ניט דאָ, אין אַמעריקע, נאָר ווייט ווייט אויף יענער זייט פון דעם ווייטן אַטלאַנטישן אָקעאַן, אין אַ קליין אידיש שטעטעלע אין רוסלאַנד. האָרקע, אַזוי הייסט דאָס שטעטעלע, וואו איך בין געבאָרן געוואָרן.

אַ שיין שטעטעלע, אָט די האָרקע. ס'איז אַ בערגיק שטעטעלע, בערג און טאָלן. די גאַסן זיינען ברייטע, זומער וואַקסט גראָז אינמיטן גאַס, אָסיען־צייט איז מורא'דיק בלאָטיק, פאַרטרונקען צו ווערן, ווייל אין אונזער שטעטל זיינען די גאַסן ניט ברוקירט, אַזוי ווי דאָ אין ניו־יאָרק, אָדער אין די אַנדערע גרויסע שטעט פון אַמעריקע.

אַ שיין, פאַר'חלום'ט שטעטעלע איז אונזער האָרקע, נאָר אַזאַ אָרעמע שטעטעלע. פּייערדיקע קבצנים זיינען דאָרטן אידן, אָי, קבצנים, גאָר ניט איבערצודערציילן. פאַראַן נגידים אויך, אָבער די מערסטע אונזערע אידן זיינען געווען גרויסע, אָבער טאַקע גאָר גרויסע אָרעמעלייט. מיין טאַטע איז געווען אַ מלמד און איינער פון די סאַמע גרעסטע קבצנים.

קינדער, איך וואָלט וועלן פאַר אייך כאָטש אַביסעלע אָפּמאָלן דאָס שטיבעלע אונזערס. דאָס שטיבעלע, וואו ס'איז אַוועק מיין קינדהייט און מיין ערשטע „בליענדיקע" יוגנט, איז געווען, ווי איך געדענק, אַ קליין שטיבעלע, די גרייס, לאָמיר זאָגן, ווי דער עס־

צימער אין אַ געוויינטלאַכן הויז דאָ אין אַמעריקע. געווען בלויז איין צימער: דאָ האָט מען געגעסן, אויב ס'איז נאָר געווען וואָס צו עסן, דאָ איז מען געשלאָפן, דאָ האָט מען געלעבט. ס'רעדט זיך אַזוי: געלעבט, — דאָ האָט מען זיך געמאַטערט. די ווענט פון אונזער שטיבעלע זיינען געווען פון נאַקעטע ברעווענעס, קיין דיל איז ניט געווען, ערד איז געווען. פענצטערלאַך קליינע, מען האָט זיי קיינמאָל ניט געעפנט: ווינטער האָט מען ניט געעפנט קיין פענצטער, אַז די וואַרעמקייט זאָל ניט אַרויסגיין, און זומער האָט מען גלאַט ניט געעפנט.

און הערט נאָר אדרבה וואָס אַט אין דעם קליינעם שטיבעלע האָט זיך דאָס אַביסל אָפּגעטאָן. מיר אַליין זיינען געווען אַ פאַמיליע פון זעקס נפשות — טאַטע, מאַמע און פיר קינדער. אויף דעם גרויסן אויוון וואָס האָט פאַרנומען כמעט אַ העלפט פון דער שטוב, האָט ביי אונז אויפגעהאַלטן זיך אַ „גויע", ווייל זי פלעגט פאַר אונז טראָגן וואַסער אַן געצאָלט. אין אונזער שטעטל האָט מען ניט גע־וואוסט פון וואַסער, וואָס קומט אַריין אין הויז דורך קראַנען; געווען אין שטעטל איין ברונעם, און אַט פון דעם ברונעם האָט דאָס גאַנצע שטעטל געקראָגן וואַסער. זיינען געווען וואַסער־טרעגער, וועלכע פלעגן אייך ברענגען וואַסער פאַר געצאָלט. אונז האָט די „גויע" געטראָגן וואַסער, דערפאַר האָט זי ניט געדאַרפט צאָלן אונז קיין דירה־געלט פאַר איר שלאָפן אויפן אויוון. ווייטער האָבן מיר געהאַט שכנים: אַ פרוי מיט צוויי דערוואַקסענע טעכטער — אַלע דריי זייזען געווען אלמנות — און נאָך אַן עלטערע פרוי, וועלכע פלעגט אויסבאָרגן געלט אויף פראַצענט; דער טאַטע האָט אַמאָל ביי אַט דער פרוי געליען אויף אויסצאָלן צען רובל, האָט ער דאָס קיינמאָל ניט געקענט אָפּצאָלן, האָט זי דערפאַר ביי אונז געוואוינט אָן דירה־געלט.

מיין טאַטע איז געווען אַ מלמד, איז זיין חדר געווען טאַקע אין אונזער שטיבל, און ער האָט דאָ אין שטיבל געקנעלט מיט אַ פופצן קינדער. ווייטער האָט די מאַמע געהאָדעוועט הינער, טאַקע דאָ אין שטיבל. מיר האָבן פאַרמאָגט אַ קו. פאַר דער קו איז ביי אונז געווען אַ שטעלכל, נאָר ווינטער, ווען ס'פלעגן אויספאַלן שטאַרקע פרעסט, פלעגט מען די קו איבערנאַכט האַלטן אין שטוב.

אַט דאָ, אין דעם שטיבעלע, איז דאָס דורכגעלאָפן מיין קינדהייט

און מיין יוגנט.

ווען איך האָב אייך דערמאָנט, אַז מיר האָבן געהאַט אַ קו, האָט איר דאָך געווים געקענט מיינען, אַז ס'איז געווען מילכיקס צום עסן, זאָלט איר דאָס ניט טראַכטן. די קו האָט טאַקע געגעבן מילך, אָבער מען פלעגט עס פאַרקויפן. איבערן גאַס ביי אונז זיינען געווען צוויי שיינע הייזער, געוואוינט האָבן אין די הייזער צוויי נגידים פון שטעטל, פלעגט מען זיי פאַרקויפן די מילך. מיר, דעם מלמדס קינדער, האָבן פון אונזער קו די מילך ניט פאַרזוכט. מיר האָבן געהונגערט, פשוט געהונגערט.

ווען נאָר איך טראַכט וועגן מיינע קינדערשע יאָרן, זע איך אין מיינע געדאַנקען מיין האַרציקע, מיין אָרעמע מוטער. אַלעמאָל, אַלע־מאָל איז זי אַרומגעגאַנגען מיט פאַרווייינטע אויגן. אַלעמאָל, אַלעמאָל זיינען איר אין האַלדז טרערן געשטאַנען, ווייל דאָס לעבן אירס איז געווען אַזוי שווער, אַזוי ביטער.

מיין פאָטער איז געווען אַ איד אַ קלוגער, אַ גרויסער וויצלינג, אָבער אין שטוב איז ער געווען אַ דעספאָט. מיר — די קינדער — פלעגן פאַר אים ציטערן. די מאַמע, די אָרעמע, האָט פאַר אים אויך מורא געהאַט אימת-מות (איימאָס-מאָוועס).

איך האָב געלערנט ביי מיין טאַטן אין חדר. געדענק איך, אַז ער פלעגט מיך זייער שלאָגן. איך בין געווען גראָד אַ שטיל אינגל, געהאַט אַ שאַרפן קאָפּ, געלערנט זייער גוט, נאָר דער טאַטע האָט מיך סיי-ווי-סיי געשלאָגן. ס'איז געווען דערפאַר, ווייל ער האָט, אַפּנים, קיין כח ניט געהאַט צו שלאָגן די אַנדערע קינדער — פלעגט ער מיך שלאָגן. איינמאָל, געדענק איך, האָט ער מיך אָנ־געשלאָגן גלאַט אַזוי זיך, אומזיסט און אומנישט, און דערנאָך האָט ער אַליין זיך צעוויינט. מיך האָט ער געקושט און אַליין האָט ער געוויינט.

ווען איך בין אַלט געווען צוועלף יאָר, האָב איך שוין געאַרבעט אין אַן אַפּטייק און פאַרדינט מיין ברויט. צו אַכצן יאָר האָב איך אַוועקגעוואַנדערט איבער דער וויטער וועלט, דערשלעפּט זיך קיין לאָנדאָן, ענגלאַנד, און מיט אַ יאָר שפּעטער בין איך, אַן אימיגראַנט, אָנגעקומען קיין אַמעריקע. דאָ האָט מיך דער סוועט-שאָפּ גלייך אַריינגענומען אין זיינע בייזע הענט. איך בין געוואָרן אַ קאָפּן־מאַכער.

זיצנדיק ביי דער ניי-מאַשין האָב איך אָנגעשריבן מיין ערשטע מעשה׳לע. דער נאָמען פון דער מעשה׳לע איז געווען: „פרילינג״. איך האָב דערציילט, ווי אַזוי אַן אַרבעטער אין אַ פינצטערן סועט-שאַפּ פילט זיך, ווען ס׳קומט אָן דער ליבער ליכטיקער פרילינג. מיין ערשטע מעשה׳לע האָט זיך אָפּגעדרוקט אין דער „אַרבעטער-צייטונג״ אונטערן נאָמען: „אַ זיפץ פון אַן אַרבעטער-ברוסט״.

פאַרוואָס איך בין געוואָרן אַ שרייבער? דער אמת איז, אַז איך ווייס אַליין ניט. אָט אַזוי זיך. געזען האָב איך אַרום זיך אַ ים מיט צרות. געאַרבעט האָב איך אין אַ אידישן סועט-שאַפּ. שווער איז געווען מיין לעבן, ניט געווען אין מיינע טעג קיין זונענשיין, ניט קיין פרייד. שווער איז געווען דאָס לעבן פון אַלע אַרבעטער אין די סועט-שעפּער. האָב איך זיך צוגעקוקט צו דעם, וואָס ס׳קומט פאָר אַרום מיר, האָב איך כסדר געהערט אַרום און אַרום אַ ווייגעשריי פון מענטשן, וועלכע האָרעווען, פּראַצעווען אַזוי ווי שקלאַפן, האָבן גאָרנישט פון זייער האָרעוואַניע, אויסער אָרעמקייט און נויט, האָט מיר מיין האַרץ ווי געטאָן, האָב איך גענומען אַ פען אין האַנט, פאַרצייכנט וואָס איך זע און וואָס איך הער אַרום מיר. אַזוי בין איך געוואָרן אַ שרייבער.

ל. פ אָ ג ע ל מ אַ ן

דער אַרבעטער רינג

דאָס איז געווען אין אָנהייב פרילינג, אין דעם יאָר 1892, אין דער שטאָט ניו-יאָרק. צוויי אידישע אַרבעטער, סעם גרינבערג און הערי לאַסקער, וועלכע האָבן צוזאַמען געאַרבעט אין אַ שניידער-שאַפּ, האָבן באַשלאָסן צו גרינדן פאַר אַרבעטער אַ פאַריין, כדי צו באַקענען זיך נעענטער איינער מיט דעם צווייטן, צו באַפריינדן זיך און פאַרברענגען צוזאַמען די צייט אויף אַן אנגענעמען און נוצלאַכן אופן.

זיי האָבן פאַרגעלייגט זייער פּלאַן צו זייערן אַ פריינד, אַ היטל-מאַכער מיטן נאָמען גאָלדרייך, וועלכער איז גלייך צוגעשטאַנען צו זיי און וועלכער האָט צוגעצויגן נאָך עטלאַכע אַרבעטער.

אין אַ פרייען טאָג, דעם פערטן אַפּריל, 1892, האָבן זיי אַלע

זיך צונויפגעקליבן אין סעם גרינבערגס הויז און האָבן געגרינדעט אַ פאַריין, וועלכן זיי האָבן אַ נאָמען געגעבן „אַ ר ב ע ט ע ר ר י נ ג פ אַ ר י י ן“.

מיט דעם נאָמען האָבן זיי געוואָלט באַווייזן אַז זייער פאַריין דאַרף פאַרבינדן די אַרבעטער צוזאַמען אין איין משפחה, אין איין ר י נ ג.

פון צייט צו צייט פלעגן זיך צונויפקלייבן די עטלאַכע מיט־גלידער פון דעם „פאַריין“ און פלעגן זיך דורכריידן וועגן פאַר־שיידענע פאַסירונגען פון דער וועלט. איבערהויפּט פלעגן זיי שמועסן וועגן דעם שווערן לעבן פון די אידישע אַרבעטער, וועלכע פלעגן דעמאָלט אַרבעטן פון באַגינען ביז שפּעט אין דער נאַכט אין ענגע, שמוציקע שעפּער און פאַר אַזאַ קליינעם געהאַלט, אַז זיי פלעגן קוים, קוים זיך קענען ווי עס איז דורכלעבן.

ס'איז שווער זיך פאָרצושטעלן איצט ווי אַזוי עס האָבן געלעבט די אידישע אַרבעטער אין יענער צייט. ווי שווער עס לעבט זיך דאָ איצט דעם אַרבעטער, איז פונדעסטוועגן זיין איצטיקע לאַגע פיל בעסער ווי אין יענע יאָרן.

די אידישע אַרבעטער, וועלכע זיינען דעמאָלט ערשט אַריבער־געקומען פון יענער זייט ים, פלעגן זיין גרייט צו אַרבעטן וואו עס האָט זיך נאָר געמאַכט און פאַר וועלכן ס'איז געהאַלט, אַבי ניט צו שטאַרבן פון הונגער. די מערסטע פון זיי האָבן פון דער היים קיין מלאכה ניט געקענט, און זיי האָבן זיך געמוזט נעמען פאַר אַזאַ מין אַרבעט, וועלכע מען קען זיך לייכט אויסלערנען. אַזאַ אַרבעט אָבער באַצאָלט זיך ווייניק. קיין ענגליש האָבן זיי ניט געקענט; דאָס לאַנד איז זיי געווען פרעמד; קיין הילף פון ערגעץ האָבן זיי ניט געהאַט; פאַרקערט, זייערע פאַמיליעס אויף יענער זייט ים האָבן נאָך פון זיי דערוואַרט הילף. דעריבער פלעגן זיי זיין אומבאַהאָלפן און פאַרצווייפלט, ווען זיי פלעגן אַריינפאַלן אַהער, אין דער נייער וועלט.

יעדער איינער האָט לייכט זיי געקענט אָפּנאַרן און באַשווינדלען. זיי האָבן געזוכט אַרבעט, און ווען זיי פלעגן נאָך שווערער מאַטערניש ווי עס איז קריגן אַ פּלאַץ וואו צו אַרבעטן, זיינען זיי גרייט געווען אַריבערצוטראָגן די גרעסטע צרות אַבי צו פאַרדינען די פּאָר דאָלאַר צום לעבן.

אין די שעפּער, וואו די אידישע אימיגראַנטן פלעגן אָנקומען, פלעגט הערשן די ווילדסטע עקספּלואַטאַציע וואָס מען קען זיך נאָר פאָרשטעלן.

אין אַ פינצטערן, פייכטן און שמוציקן צימער פלעגן אַרבעטן ביי דער שווערסטער אַרבעט צענדליקער אַרבעטער פון 15 ביז 18 שטונדן אַ מעת-לעת. פאַר זייער שווערער אַרבעט פלעגן זיי באַקומען פון צוויי ביז דריי דאָלאַר אַ וואָך. פאַר אַזאַ געהאַלט פלעגן זיי קוים קענען דערהאַלטן די נשמה און פלעגן ניט קענען דינגען אפילו קיין איינציקן צימער פאַר זיך. אַ סך פון זיי האָבן געקענט דינגען פאַר זיך בלויז אַ ווינקל צו שלאָפן ערגעץ אין אַ קיך, אָדער אין אַן אַנדער פינצטערן צימער אָן ליכט און אָן לופט. אַזוי האָט זיך פאַרשפּרייט דער „באָרדער“, וועלכער איז געוואָרן אַזוי פּאָפּולער אויף דער אידישער גאַס.

דער אַמאָליקער שאַפּ איז געווען אַ פּלאַץ, וואו דער אַרבעטער פלעגט גיך פאַרלירן דעם געזונט און די קרעפטן. דעריבער האָבן די אַמאָליקע שעפּער, וואו עס האָבן געאַרבעט די ערשטע אידישע אימיגראַנטן, באַקומען דעם טרויעריקן נאָמען „סוועט שאַפּ“, דאָס הייסט אַ שאַפּ, וואו מען אַרבעט שווער, מיט שוויים. פון אַזעלכע שעפּער פלעגן מענטשן אָפט באַקומען קראַנקע לונגען, קראַנקע הערצער, קראַנקע אויגן און אַלערליי שווערע קראַנקהייטן בכלל. ניט אומזיסט האָט מען טובערקולאָזיס (אָדער ווי מען רופט עס פאַרקירצעטערהייט „טי-בי“) אָנגערופן די „פּראָלעטאַרישע קרענק“.

און ניט נאָר פון דעם „סוועט שאַפּ“ אַליין האָט מען געקענט לייכט קריגן פאַרשיידענע קראַנקהייטן און פאַרקירצטע יאָרן; אויך די וואוינונגען פון די אידישע אַרבעטער זיינען געווען נעסטן פון אַלערליי קראַנקהייטן און מגפות. די אָרימע טענעמענט-הייזער, וואו די מערסטע אידישע אַרבעטער האָבן געלעבט, זיינען געווען פאַרפּעסטעטע, פינצטערע און פייכטע ווינקלען, וואו ווינטער איז קאַלט און זומער אומדערטרעגלאַך הייס. דאָס זיינען אויך געווען געפערלאַכע פייער-פאַסטקעס, וואו מען איז ניט געווען זיכער מיטן לעבן. אַזעלכע הייזער זיינען, צום באַדויערן, נאָך ניט פאַרשוואונדן אין די אָרימע געגנטן ביז דעם היינטיקן טאָג; ביז איצט נאָך קענען מיר געפינען טויזנטער אָרימע פאַמיליעס, וועלכע וואוינען אין אַזעלכע הייזער פון יענע יאָרן. דעמאָלט אָבער האָבן כמעט אַלע

אידישע אַרבעטער געלעבט אין אַזעלכע וואוינונגען.

ווי מיר זעען, איז זייער שווער געווען דאָס לעבן פון די אידישע אַרבעטער אין יענע יאָרן, ווען דער „אַרבעטער רינג פאַריין" האָט זיך געגרינדעט. קיין יוניאָנס זיינען נאָך דעמאָלט ניט געווען צו באַשיצן די אַרבעטער פון דער שרעקלאַכער עקספּלואַטאַציע אין די שעפּער. קיין אַרבעטער-פּאַרטייען, וועלכע זאָלן אויפקלערן די אַרבעטער זייער לאַגע, זיינען נאָך אויך ניט געווען. עס האָט געהערשט אַ פולשטענדיקע הפקרות, אַ מין שקלאַפעריי פון כלומרשט פרייע מענטשן אין אַ פרייען לאַנד.

ווען דער „אַרבעטער רינג פאַריין" האָט זיך געגרינדעט האָבן די מיטגלידער צום ערשטן מאָל גענומען טראַכטן און רעדן וועגן זייער לאַגע. די גרינדער פון דעם „פאַריין" האָבן אָבער באַלד פאַרשטאַנען, אַז מיטן טראַכטן און רעדן אַליין וועלן זיי זיך ווייניק העלפן: מען מוז אַרבעטן, מען מוז פאַרשפּרייטן דעם געדאַנק וועגן אַ פאַראייניקונג צווישן די אַרבעטער, מען מוז די אַרבעטער ענג פאַרבינדן צוזאַמען אין איין אָרגאַניזאַציע, אין איין שטאַרקן אַרבעטער-פאַריין. ערשט דעמאָלט, ווען אַזאַ פאַראייניקונג וועט פאָרקומען, וועט מען קענען אויסקעמפן אַ בעסער לעבן. מען האָט גענומען רעדן מיט די אַרבעטער אין די שעפּער און מען האָט גענומען פאַר זיי אויפקלערן זייער לאַגע און אויך די צילן פון דעם „פאַריין". די ווערטער האָבן געקראָגן אַן אָפּקלאַנג אין זייערע הערצער. די אַרבעטער האָבן דערזען פאַר זיך אַ שטראַל פון האָפענונג; זיי האָבן דערזען אַן אויסוועג פון זייער שווערן פאַר-שקלאַפטן לעבן, און זיי האָבן אויפגעלעבט. זיי האָבן מיט אינטערעס זיך צוגעהערט צו די רייד פון די עטלאַכע גרינדער פון „פאַריין", האָבן זיך אָפּגערופן און גענומען העלפן; אַלץ מער און מער אַרבעטער האָבן זיך אָנגעשלאָסן אָן דעם „אַרבעטער רינג פאַריין", וועלכער איז מיט דער צייט געוואָרן זייער באַליבט ביי די אַרבעטער.

דער „אַרבעטער רינג פאַריין" איז זיך אָנגעגאַנגען מיט זיין אַרבעט און האָט ביסלאַכווייז פאַרגרעסערט די צאָל פון זיינע מיט-גלידער, אַזוי אַז מען האָט געמוזט שוין דינגען אַ ספּעציעלן האָל, וואו זיך צו פאַרזאַמלען.

די מיטגלידער פון דעם „אַרבעטער רינג פאַריין" האָבן זיך געפילט ווי נאָענטע חברים, ווי פריינד, און זיי האָבן טאַקע איינער

דעם צווייטן גערופן מיטן נאָמען „פ ר י י נ ד“. זייער הויפּט־ציל איז געווען צו שטיצן איינער דעם צווייטן אין פֿאַל פֿון אַ נויט, אָנצופֿירן בילדונגס־אַרבעט און דורכצופֿירן פֿאַרשיידענע נוצלעכע אונטערנעמונגען.

גאַנץ אָפט פֿלעגט מען זיך אין דעם „פֿאַריין“ פֿאַרווײַלן אויף אַן אנגענעמען היימישן שטייגער; אָבער אויסער פֿאַרווײַלונגען פֿלעגט דאָרטן אָנגעפֿירט ווערן אויך ערנסטע אַרבעט, וואָס האָט אַרײַנגעטראָגן ליכט אין דעם דעמאָלטיקן פֿינצטערן לעבן פֿון די אַרבעטער, וועלכע האָבן באַלאַנגט צו דעם פֿאַריין.

די ערשטע צייט האָט דער „פֿאַריין“ זיך ניט זייער שטאַרק אַנטוויקלט. געווען אַפֿילו מאָמענטן, ווען עס האָט זיך אויסגעדוכט, אַז אָט, אָט שטאַרבט ער אָפּ אינגאַנצן. אָבער קענטיק, ער האָט געהאַט אין זיך אַ שטאַרקע לעבנס־קראַפֿט, ווייל פֿון אַלע שווערע מאָמענטן איז ער אַרויס אַ גאַנצער, און איז ניט אומגעקומען.

אַכט און אַ האַלב יאָר האָט אָפּגעלעבט דער קליינער „פֿאַריין“, וועלכן עס האָבן געגרינדעט עטלעכע אידישע אַרבעטער פֿון ניו־יאָרק אין יאָר 1892.

אין דעם יאָר 1900 איז יענער „פֿאַריין“ געוואָרן אַן אָרדן, וועלכער האָט געקראָגן דעם נאָמען „אַ ר ב ע ט ע ר ר י נ ג“; דאָס איז דערזעלביקער „אַרבעטער רינג“, וואָס איז איצט באַקאַנט אין יעדער שטאָט און אין יעדן שטעטל פֿון אַמעריקע, און אַפֿילו אויף יענער זייט ים.

זיין צוועק און זיין פֿאַרלאַנג איז — צו העלפֿן שאַפֿן אַ נייע, שענערע וועלט, אַ פֿרייע וועלט, וואו מענטשן זאָלן זיך פֿילן גליקלאַך און וואו עס זאָלן ניט זיין קיין אונטערדריקער און אונטערדריקטע. צו דערגרייכן אַזאַ נייע וועלט איז דער טרוים פֿון די בעסטע מענטשן אין פֿאַרלויף פֿון דורות; דער „אַרבעטער רינג“ וויל צוזאַמען מיט דער אַלוועלטלעכער אַרבעטער באַוועגונג דעם טרוים פֿאַרווירקלאַכן און מיט זיין אַרבעט העלפֿט ער ווי ווייט ס׳איז נאָר מעגלאַך דעם טרוים דורכצופֿירן אין לעבן.

אַ פאַרקערטע וועלט

פון י. פּאָשקאָ

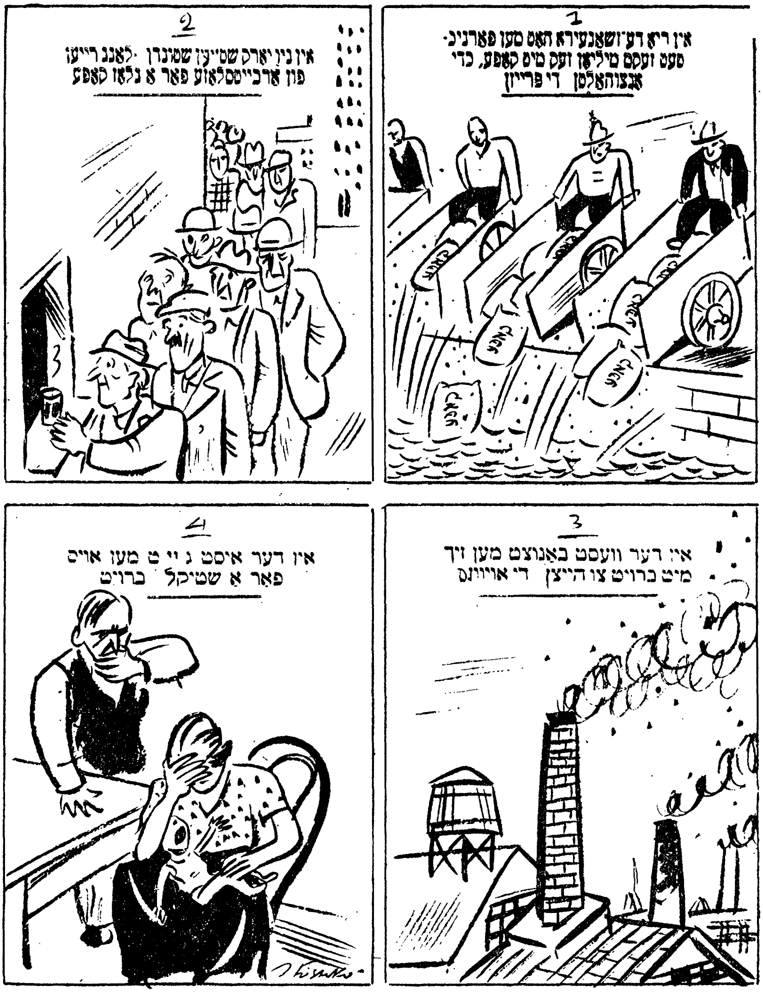

ב. י. ביאַלאָסטאָצקי

אין דעם לאַגער פון די אָרימע

וועער ס'איז געווען און האָט געזען די אָרימקייט, די מיסטיקייט,
פון טשערי סטריט, און וואָטער סטריט,
ביים ברעג פון שווער באַלאָדענעם איסט־ריווער.
און האָט געזען די אָרימקייט צעלייגט אויף פאַרפוילטע טרעפּ,
מענטשן מיט אַראָפּגעלאָזטע פּנים'ער,
וואָס קוקן אויסגעגלאָצט, דערשראָקן, רוי און שטאַר,
אויף יעדן נייעם דורכגייער, וואָס גייט אין גאַנצע שיך,
און ניט געזען ווי אין די אויגן פון די אָרימע
זידט בייז, טליעט שנאה אונטער אַש —
דער איז בלינד.

ווער ס'איז געגאַנגען ביי די פּיערס, ביי די דאָקס,
און געזען די סקלאַדן, די לאָד און פּאַק־געשטעלן,
און געזען די ווייסקייט פון ברויטיקן מעל

זיך וויגן אין לופט אויף די אייזערנע הייב־מאַשינען,
און דערפילט אין די נאָזלעכער דעם ריח פון פיש,
לאָנג־איילאַנד געפאַנג,
דעם שאַרפן גערוך פון קאַפע — קובאַנער,
דעם געשמאַק פון פלייש, דעם גערוך פון זאַלציקן הערינג,
און ניט געזען מענטשן, ווי הינט,
ליגן אויף די בריקלאַך, שטאַלן, טרעפ, און שנאָרן,
שאַרן מיט די יאַסלעס, און שאַרפן געלע ציין, —
דער איז בלינד.

ווער ס׳האָט ביי דער זייט פון מיסטיקייט און נאָענטקייט,
געזען די הונדערט־שטאָקיקע קאָמערץ־געביידעס פון ניו־יאָרק,
דעם גאָלדענעם געמאַרק,
און די אַלטע הייזער, קאַרק אויף קאַרק,
סאַלוויישאָן־אַרמי, קאַטוילישע שוועסטער, שטיקלאַך ברויט מיט זופּ,
און רייען, רייען, רייען, —
שטייען:

לאָנג־נאָזיקער גריך,
קינבאַקיקער נעגער,
לאַנג־פּנים׳דיקער אירלענדער,
געמיש, געפלעכט צונויפגעטשעפּעט, צונויפגעשלעפּט,
שאַרף־געזיכטיקער פיליפינער,
סלאַוו, איטאַליענער, איד,
און סתם אַ מחנה, וואָס דער חותם פון די פּנים׳ער
איז שוין לאַנג פאַרוועלקט, פאַרגעלט,
אַראָפּגעוואַשט דורך גאַוועך, זשאַווער, שטינקענדיקן אַוער, —
און ניט געזען, ווי ס׳ביילט זיך פויסט,
ווי שנאה וואַקסט און שפּראָצט,
ווי בושה צו זיין אַן אָרימאַן ווערט כעס,
ווערט פלאַם, ווערט בליץ,
וואָס רייסט זיך שלאַנגיק, ביז צו דעם העכסטן שפּיץ, —
דער איז בלינד!

צום ערשטן מאַי

י. סלאָנים

אַרבעטער ברידער!

(רעוואָלוציאָנער ליד)

אָ, אַרבעטער ברידער, דערהייבט זיך, דערוואַכט
און מאַכט צו די צרות אַ סוף!
עס לייכט שוין אין מזרח, עס שווינדט שוין די נאַכט,
עס עפנט די ברעמען דער מאָרגן אין פּראַכט.
אָ, שנעלער, דערהייבט זיך מיט שטורמישער מאַכט,
זאָל זיין צו די ליידן אַ סוף!

אָ, זעט אייערע קינדער, פאַרצאָגט און פאַרבלאַסט,
די אויגן פאַרשוואָלן און רויט.
אָ, זעט אייער ברודער — ער שמאַכט און ער פאַסט;
כאָטש לאַנג אַז ער טראָגט שוין די שרעקלאַכע לאַסט,
דאָך ווייס ער קיין פרייד נישט און לויפט אַלץ מיט האַסט
צום בייזן, צום פינצטערן טויט.

דערהייבט זיך, איר מאַסן, אָט איצט איז די צייט
באַפרייען דעם ברודער און זעלבסט זיין באַפרייט
און מאַכן אַ סוף צו דער נויט!

עס קלינגען די טאָלן, עס קלינגען די בערג:
„אָ, אַרבעטער-מאַסן, דערוואַכט!"
עס שמייכלט פון הימל די ערלאַכע זון:
„אָ, אַרבעטער-מאַסן, דערוואַכט!"

דער ערשטער מאַי

(פריי נאָך יאַן קאַרטשאַק)

אַלערליי יום-טובים זיינען פאַראַן אויף דער וועלט. יעדעס פאָלק האָט זיך זיינע יום-טובים. מע האָט אָבער באַדאַרפט האָבן איין יום-טוב אויף דער גאַנצער וועלט, איין יום-טוב פאַר אַלע מענטשן, פאַר אַלע מענטשן, וואָס אַרבעטן.

וואָרן וואָס זיינען דאָס גאָר פאַר אַ מיני מענטשן, אָט די, וואָס אַרבעטן נישט — די ליידיקגייער? מע דאַרף אויסקלייבן דעם שענסטן טאָג פון יאָר, ווען עס איז וואַרעם, ווען עס איז פריילאַך, ווען עס שמעקט מיט בלומען.

האָבן די אַרבעטער פון דער גאַנצער וועלט אויסגעקליבן דעם ערשטן טאָג פון חודש מאַי. דאָס איז אין רעכטן פרילינג. די ביימער זיינען באַדעקט מיט גרינע בלעטער, די קנאָספּן און בלומען אויפן פעלד האָבן זיך צעעפנט, די גרינסן אין גאָרטן האָבן שוין אַרויס-געשפּראָצט, דער הימל איז בלוי, — און אַלץ, אַלץ האָט אויפסניי אויפגעלעבט נאָך דעם שווערן, קאַלטן ווינטער. בלומען, בלעטער, גראָזן ציען זיך צו דער הימל-בלויקייט, צו די זונשטראַלן; געוויקסן און ביימער זויגן זאַפט פון דער ערד; אַלץ איז וואַך, אַלץ לעבט, עס איז גוט און עס איז פריילאַך. דאַרף מען אַ בעסערן טאָג אויף אַ יום-טוב-טאָג פאַר דער גאַנצער וועלט, פאַר אַלע מענטשן, וואָס אַרבעטן און שאַפן?

וואָרן וואָס ווילן די אַרבעטער?

די אַרבעטער ווילן, אַז די מענטשן זאָל זיין בעסער אין לעבן, מע זאָל נישט הונגערן און ליידן; ווינטער זאָל קיינער נישט פרירן, אַ שטאַרקער זאָל נישט שלאָגן אַ שוואַכן; מע זאָל נישט נאַרן, מע זאָל נישט פאַרשאַפן קיינעם קיין צרות.

וואָרן ווי איז היינט? — היינט: איינער אַרבעט און דער צווייטער טוט גאָרנישט נישט. עס טרעפט, אַז איינער וויל אַרבעטן צו פאַרדינען אויף ברויט — און ער קען נישט קריגן קיין אַרבעט. מע זאָגט צו אים: דו ביסט אַלט, דו ביסט שוואַך, דו ביסט קראַנק, פאַר דיר איז קיין אַרבעט נישטאָ!

דאָס איז נישט קיין יושר! קראַנקע און שוואַכע זאָלן שטאַרבן פון הונגער!

טייל קינדער האָבן פון אַלעמגוטן, אַפילו פון פויגל־מילך, און אַנדערע — זייגען אָרים, נאַקעט און הויל.

די אַרבעטער ווילן מאַכן אַ נייע אָרדענונג. אומעטום זאָל זיין וואַרעם, ליכטיק און פרייליך, ווי פרילינג־צייט: עס לעבט, עס זינגט, עס שמעקט, עס איז פריילעך — אַ מחיה.

פון דער קאַלטער, ווינטערדיקער, פאַרפרוירענער וועלט איז געוואָרן אַ פרילינגדיקע, אַ שמעקעדיקע און גליקלאַכע.

דאַרף מען אַ בעסערן טאָג אויף אַ יום־טוב פאַר אַלע מענטשן, וואָס אַרבעטן? עס גייען סאָלדאַטן מיט פאָנען, און עס גייען די אַרבעטער דעם ערשטן מאַי מיט אַ פאָן. די אַרבעטער זיינען אויך אַן אַרמיי. זייער פאָן איז אַ רויטע. נאָר זיי הרג'ענען קיינעם נישט. די אַרבעטער בויען הייזער, מאַכן אַלערליי מאַשינען, מאַכן אויטאָ־מאָבילן, עראָפּלאַנען, וועבן טוך און לייוונט, נייען קליידער און שיך, אַקערן, זייען און שניידן אין די פעלדער.

גייען די אַרבעטער אין ערשטן מאַי מיט זייער רויטער פאָן איבער די גאַסן פון אַלע שטעט. זיי גייען און זינגען לידער. מע זינגט וועגן דעם, אַז עס צעפאַלט שוין די אַלטע אָרדענונג און אַ נייע אָרדענונג, אַ גערעכטערע ווערט איינגעפירט. די אַלטע אָרדענונג אויף דער וועלט איז דאָך נישט קיין גוטע, ווייל מענטשן קריגן זיך און שלאָגן זיך, נאַרן און פאַרנאַרן און ווילן נישט לעבן בשלום.

עס זיינען דאָ מענטשן, וואָס מיינען, אַז קינדער פאַרשטייען גאָר־ניט, אַז נאָר גרויסע מענטשן פאַרשטייען. עס איז געווייס ניט ריכטיק. דער ערשטער מאַי איז אויך דער יום־טוב פון די אַרבעטער־קינדער. ווען די טאַטעס און די מאַמעס לייַדן נויט, פילן עס אויך די קינדער. דער ערשטער מאַי איז אַ נייער יום־טוב, אַ יונגער יום־טוב. הייַנט איז ער נאָר דער יום־טוב פון די אַרבעטער. עס וועט אָבער קומען אַ צייט און ער וועט זיין דער יום־טוב פון דער גאַנצער וועלט, פון אַלע מענטשן.

ז. סעגאלאָוויטש

דער ערשטער מאַי

1

היינט רוט די וועלט. קיין שוך, קיין קלייד,
ווערט ניט געשטעפּט און נישט גענייט,
און ס'איז די שפּין־פאַבריק פאַרמאַכט,
די טאַטשקע ליגט אין קוילן־שאַכט.

2

היינט רוט די וועלט. דער מענטש, דער קנעכט
גייט אויף דער גאַס און פאָדערט רעכט;
דער וועבער רוט, נאָר אויבנאָן
שוועבט איצט זיין רויט־געוועבטע פאָן.

3

די אַרבעט שטייט. דאָך שאַפט זיך מער
ווי יאָרן־לאַנג אין אַרבעט שווער;
קיין האַמער אין גום־פאַבריק, —
עס שמידט זיך דאָך דאָס גליק, דאָס גליק.

ב. וויינשטיין

די שיקאַגער מאַרטירער

זייט דעם מאָנאַט פעברואַר 1886 איז אין שיקאַגע אָנגעגאַנגען אַ גרויסער סטרייק פון צוועלף הונדערט לעדער־אַרבעטער אויף מעקאָרמיקס פאַבריק. וואָס נענטער ס'איז געוואָרן צום ערשטן מאַי 1886, אַלץ מער איז געשטיגן די אויפרעגונג צווישן די אַרבעטער. ענדלאַך איז געקומען דער ערשטער מאַי. טויזנטער אַרבעטער האָבן אין שיקאַגע אוועק־געלייגט די אַרבעט און אַרויס אין אַ סטרייק פאַר דעם אַכטשטונדיקן אַרבעטס־טאָג.

אויף א מאסן־פֿאַרזאַמלונג פֿון דער שיקאַגער „סענטראַל לייבאָר יוניאָן“ זיינען זיך צונויפֿגעקומען ניט ווייניקער ווי פֿינף־און־צוואַנציק טויזנט אַרבעטער. די צאָל סטרייקער איז מיט יעדן טאָג געוואַקסן, ביז ס'זיינען שוין געווען פֿופֿציק טויזנט סטרייקער אין דער שטאָט שיקאַגע אַליין. גאַנצע טעג און נעכט פֿלעגן אָפּגעהאַלטן ווערן ריזיקע מאַסן־פֿאַרזאַמלונגען אין האָלס און דער עיקר אונטערן פֿרייען הימל אויף די גאַסן און אין די פּאַרקס.

די באַלעבאַטים האָבן זיך גענומען שרעקן. שיקאַגע האָט אויסגעקוקט ווי אין דער צייט פֿון אַ רעוואָלוציע. די גרויסע מאַסן סטרייקער זיינען געווען שרעקלאַך אויפֿגערעגט קעגן דעם הייפֿל סקעבס, וואָס די באַלעבאַטים האָבן געדונגען. ס'האָט אויסגעוויזן, אַז די סטרייקנדיקע אַרבעטער אין שיקאַגע וועלן זיכער זיגן און געווינען דעם אַכטשטונדיקן אַרבעטס־טאָג. די קאַפּיטאַליסטן האָבן אָבער אויך ניט געשלאָפֿן, זיי האָבן גענומען צו הילף די שיקאַגער פּאָליציי, וואָס איז דעמאָלט געווען באַקאַנט איבער גאַנץ אַמעריקע מיט איר אכזריות קעגן אַרבעטער און סטרייקער.

דעם דריטן מאַי, נאָכמיטיק, האָבן די אַרבעטער אָפּגעהאַלטן אַ גרויסע מאַסן־פֿאַרזאַמלונג אויף דער גאַס ניט ווייט פֿון מעקאָרמיקס פֿאַבריק. ווען די סקעבס האָבן גענומען אַרונטערקומען פֿון שאַפּ אונטער אַ שטאַרקער שוץ פֿון פּאָליציייליייט און פּינקערטאָן דעטעקטיווס, האָבן די פֿאַרזאַמלטע סטרייקער גענומען אויספֿוואַרפֿן די סקעבס פֿאַרוואָס זיי פֿאַרקויפֿן זיך צו די באַלעבאַטים. פּלוצים, מען ווייס ניט פֿונוואַנען, איז אויסגעקוואַקסן אַ גרויסער רעזערוו פֿון בלויע רעק און זיי זיינען באַפֿאַלן די פֿרידלאַכע אַרבעטער, גענומען הרג'ענען, שלאָגן, ניט געשאָנעוועט אַפֿילו די פֿרויען און קינדער, וואָס האָבן זיך געפֿונען צווישן עולם. די מערדערלאַכע פּינ־קערטאָן דעטעקטיווס האָבן דער'הרג'עט אויף טויט זעקס אַרבעטער. צענדליקער סטרייקער זיינען געפֿערלאַך פֿאַרוואונדעט געוואָרן.

דער אָנפֿאַל פֿון דער פּאָליציי אויף פֿרידלאַכע סטרייקער האָט שטאַרק אויפֿגערעגט די אַרבעטער־מאַסן פֿון שיקאַגע און אויף דעם 4טן מאַי איז פֿאַררופֿן געוואָרן אַ גרויסער פּראָטעסט־מיטינג אויף דעם „היי־מאַרקעט“, צו דעמאָנסטרירן קעגן דער ברוטאַליטעט פֿון דער פּאָליציי.

דער מיטינג אויף דעם היי־מאַרקעט, דעם 4טן מאַי 1886, איז געווען שטאַרק באַזוכט. אויסער סטרייקנדיקע אַרבעטער זיינען אויף יענעם מיטינג אויך געווען אַ סך זייטיקע מענטשן, צווישן זיי דער דעמאָלטיקער

מעיאָר פון שיקאַגאָ. ווען דער מיטינג האָט שוין געהאַלטן ביים סוף און עס זיינען פאַרבליבן ניט מער ווי אַ דריי־פיר הונדערט מענטשן, האָבן פּלוצים אויפן סקווער אַרויפגעמאַרשירט פּאָליציילייט און גאָר אָן־אַ־פאַרוואָס אַרויפגעוואָרפן זיך אויפן עולם און גענומען שלאָגן מיט קלאָבס רעכטס און לינקס. ס'איז געוואָרן אַ גרויסער טומל, אַ געשריי, אַ געלאַף... אין דעם טומל האָט זיך פּלוצים דערהערט אַ שטאַרקער קראַך. ווי ס'האָט זיך נאָכדעם אַרויסגעשטעלט, איז עס געווען פון אַ דינאַמיט־באָמבע. אַ סך פּאָליציילייט זיינען פאַרוואונדעט געוואָרן און איינער פון זיי איז באַלד געפאַלן טויט. נאָך זעקס פּאָליציילייט זיינען שפּעטער געשטאָרבן פון די וואונדן.

די גאַנצע שטאָט שיקאַגאָ האָט געקאָכט מיט דער פּאַסירונג. ווער ס'האָט די באָמבע געוואָרפן ווייס קיינער ניט ביזן היינטיקן טאָג. אָבער די שיקאַגער פּאָליציי האָט גלייך געוואָרפן די שולד אויף די אַרבעטער.

אויף מאָרגן נאָך דער טרויעריקער פּאַסירונג האָט זי גענומען אַרעס־טירן אַלע די, אויף וועמען ס'איז געפאַלן אַ חשד. איז נאָר איינער געווען באַקאַנט ווי אַן אַרבעטער־פירער, האָט מען אים גלייך איינגעשפּאַרט אין געפענגעניש.

שפּעטער זיינען ניין אַרבעטער־פירער, אַנאַרכיסטן, — צווישן זיי פינף, וואָס זיינען גאָר אויף דעם מיטינג ניט געווען, — דירעקט באַשולדיקט געוואָרן אין וואַרפן די באָמבע. ס'איז קעגן זיי פאַרפירט געוואָרן אַ פּראָצעס. פאַר דעם פּראָצעס האָט דער פּראָקוראָר זיך באַרימט, אַז ער האָט עדות, וואָס וועלן באַווייזן ווער ס'האָט די באָמבע געוואָרפן. די עדות האָבן דאָס אָבער קיינמאָל ניט באַוויזן. איין עדות האָט, למשל, אויפן פּראָצעס געשוואָרן, אַז ער האָט געוואוסט, אַז די אַרבעטער־פירער האָבן ב אַ ש ל אָ ס ן צו וואַרפן אַ באָמבע אויף דעם היי־מאַרקעט־מיטינג. אָבער אין אַ צייט אַרום, ווען מען האָט שוין פיר באַשולדיקטע אויפגעהאַנגען, האָט אַ שוועסטער פון דעם עדות געשוואָרן, אַז אין איר ברודערס רייד איז קיין וואָרט אמת ניט געווען, און אַז ער האָט פאַלש עדות געזאָגט, דערפאַר ווייל עמיצער האָט אים פאַר דעם גוט באַצאָלט.

אָנשטאָט צו באַווייזן אויפן פּראָצעס ווער די פאַרברעכער זיינען געווען, האָט דער פּראָקוראָר גאָר גענומען פאָרלייענען אַרטיקלען פון די דעמאָלטיקע אַנאַרכיסטישע צייטונגען. ער האָט געזוכט צו באַאיינפלוסן די „דזשורי" דורך דעם, וואָס די אָנגעקלאָגטע האָבן שטענדיק גערעדט און געשריבן קעגן דער איצטיקער אומגערעכטער אָרדענונג, אין וועלכער דער

אַרבעטער ווערט אונטערדריקט. אַט־דאָס איז טאַקע געווען דער הויפּט־פאַרברעכן פון די אָנגעקלאָגטע און דעריבער האָבן די קאַפּיטאַליסטן פון שיקאַגאָ אָנגעווענדט אַלע מיטלען כדי „געזעצלאַך" אומצוברענגען די אָנגעקלאָגטע, וואָס זיינען געווען אומשולדיק. דער פּראָקוראָר, גרינעל, איז מיט אַ פּאָר יאָר שפּעטער פּלוצים געשטאָרבן. די ענגלישע צייטונגען האָבן דאַן געשריבן, אַז זיין געוויסן האָט אים געפּלאָגט, האָט ער צוזאַמענגעבראָכן און איז געשטאָרבן.

די „דזשורי" האָט די אָנגעקלאָגטע געפונען „שולדיק", און דער ריכטער האָט זיי פאַר׳משפּט צום טויט. איבערן גאַנצן לאַנד האָט אויפגעפלאַקערט אַ גרויסע באַוועגונג צו פאָדערן די באַגנאַדיקונג פון די אומשולדיק פאַר־אורטיילטע אַרבעטער־פירער. די שטאַרקע פּראָטעסטן האָבן ווייניק געהאָלפן. דעם 11טן נאָוועמבער, 1887, האָט מען אויפגעהאַנגען פיר פאַר׳משפּט׳ע: שפּיז, פּאַרסאָנס, ענגעל און פישער. צוויי — מ. שוואַב און פילדען — האָט דער גאָווערנאָר פאַרביטן דעם טויט־אורטייל אויף לעבנס־לענגלאַכע געפענגעניש. דער זיבעטער, לואיס לינג, האָט מיט אַ טאָג פריער, איידער מען האָט געדאַרפט דורכפירן איבער אים דעם טויט־אורטייל, זיך גענומען דאָס לעבן אין זיין צעל.

מיט אַ סך יאָרן שפּעטער האָט אַ נייער גאָווערנאָר, אַלטגעלד, איינגאַנצן באַפרייט שוואַבן און פילדענען. דערביי האָט דער גאָווערנאָר אַרויסגעגעבן אַ דערקלערונג, אַז אונטערזוכנדיק נאָכאַמאָל דעם פּראָצעס פון די זיבן פאַר׳משפּט׳ע אַרבעטער־פירער אין שיקאַגאָ, גלויבט ער, אַז מ׳האָט זיי פאַר׳משפּט אָן קיין שום גרונט, און זיי זיינען געווען איינגאַנצן אומשולדיק.

ש. ל ע ו ו י ן

דער ערשטער מאַי אַמאָל

1

דאָס איז געווען מיט אַ סך יאָרן צוריק.

אינדרויסן האָט שוין שטאַרק מיט פרילינג געשמעקט. ווערעם און טרוקן. אַלץ וואַכט שוין אויף פון לאַנגן ווינטער־שלאָף. גרינע גרעזלאַך באַווייזן זיך. די זון שיקט וואַרעמע שטראַלן אויף דער

פרילינגדיקער ערד. מענטשן, פריילאַכע און מונטערע, האָבן זיך אין די גאַסן געלאָזן אָנצוזעטיקן זיך מיט דער פרישער פרילינג-לופט.

און די שטאָטישע אַרבעטער, וואָס פלעגן אַרבעטן גאַנצע, לאַנגע ווינטער-נעכט, האָבן זיך אויך אין שפּאַציר געלאָזן. מיטן אָנקומען פון פרילינג האָבן זיי זיך כאָטש אַביסל באַפרייט פון זייער שווערער נאַכט-אַרבעט. אמת, זיי פלעגן דערפאַר דאַרפן פריער אויפשטיין.

די באַוואוסטזיניקע אַרבעטער, די רעוואָלוציאָנערע, האָבן גע-וואוסט, אַז עס איז שוין נאָענט דער גרויסער אַרבעטער-יום-טוב, דער ערשטער מאַי. מע דאַרף זען צוגרייטן דעם יום-טוב. מע דאַרף זיך סטאַרען אזוי, אַז די פּאָליציי און די זשאַנדאַרמען זאָלן ניט וויסן פון דעם. מע דאַרף פאַנאַנדערשפּרייטן פּראָקלאַמאַציעס און רעוואָ-לוציאָנערע ביכלאַך צווישן די אַרבעטער.

דער קאָמיטעט פון די אונטערערדישע אַרבעטער-רעוואָלוציאָנערן האָט באַשטימט אָט וואָס:

דעם נאָענטסטן שבת, פאַר דעם טאָג פון 1טן מאַי, זאָל מען איינאָרדענען אַ גרויסע פייערונג לכבוד (לעקאָוועד) דעם ערשטן מאַי. אין דעם טאָג זיינען אַלע אַרבעטער פריי. פאַרקומען זאָל עס ערגעץ הינטער דער שטאָט אין אַ וואַלד.

אין דערזעלביקער נאַכט זיינען די מאַי-בלעטלאַך פאַרשפּרייט געוואָרן איבער דער גאַנצער שטאָט. די פּאָליציאַנטן האָבן שוין צו-מאָרגנס געהאַט אַ שטיקל אַרבעט: מיט די שווערדן אַראָפּקראַצן פון די פאַרקאַנעס און ווענט די „טרייפע" בלעטלאַך.

2

פאַר דער פייערונג האָט מען געפונען אַ פּאַסיק אָרט. מע האָט זיך אָבער געדאַרפט שטאַרק היטן, אַז פּאָליציי זאָל ניט דערשמעקן פון דעם אָרט.

דאָס איז געווען אַ ווערסט 4-5 הינטער דער שטאָט.

רעכטס, אָן אַ זייט פון שאָסיי-וועג, איז אַ יונג בעריאָזע-וועלדל געשטאַנען. ווייט, טיף אין וועלדל, איז אַ גרויסער טיפער טאָל פאַראַן. אין אַזאַ אָרט איז גוט דעם יום-טוב צו פאַרברענגען...

פרייטיק האָט מען איינגעקויפט שפּייז און געטראַנקען. אין

דעמזעלביקן אָוונט האָבן 25 יאַטן פאַרפּאַקט די גאַנצע „סחורה" און זיך געלאָזן אין וועג אַריין, צום באַשטימטן אָרט.

פאַר דער שיין פון דער לבנה האָבן זיי די „סחורה" אַרויסגעלייגט. זיי האָבן דאָרט געניעכטיקט. אויף מאָרגן פרי האָבן זיי געדאַרפט באַגעגענען די אָנקומענדיקע חברים.

3

שבת פרי. דער קומענדיקער טאָג האָט ערשט זיינע ליכטיקע

ערשטער מאַי דעמאָנסטראַציע — נ. מינקאָווסקי

שטראַלן אַרויסגעשיקט. די לבנה איז נאָך ניט פאַרגאַנגען. פאַרשפּעטיקטע שטערנדלאַך איילן זיך און פאַרשווינדן. די שטאָט איז נאָך פאַרזונקען אין טיפן שבת'דיקן שלאָף. ליידיק און שטיל אין די גאַסן. אויפן ראָג דרעמלט אַ פורמאַן, זיצנדיק אויף זיין פוילער דראָזשקע. שלעפעריק שטייט דער פּאָליציימאַן אויף זיין פּאָסט. אַרום איז שטיל, רואיק.

נאָר אין גאַס איז עפּעס ניט ווי שטענדיק אין דער צייט. מע קען זען, אַז אין גאַס איז עפּעס ניט גלאַט. עפּעס וואָס שטערט די רואיקייט פון די גאַסן אַזוי פרי. וואָס קען עס באַטייטן?

דאָס גייען די שטאָטישע אַרבעטער און אַרבעטערנס פייערן זייער גרויסן יום־טוב. די אויגן זיינען נאָך שלעפעריק. אין קאָפּ שווינדלט אַביסעלע, אָבער אויפן האַרצן איז עפּעס גוט און פריילאַך. גייען זיי דרייסט און מונטער. מע גייט איינציקווייז, פּאָרווייז. מע קוקט זיך אַרום אַהינטער, צי גייט ניט עמיצער אַ פרעמדער, וואָס טאָר ניט וויסן זייער סוד. ניין. קיינער פון פרעמדע גייט ניט. אַלץ אייגענע חברים אַרבעטער.

אָט איז שוין די בריק איבערן טייך. דער שומר פון בריק כראָפּעט געשמאַק, איןביידל זיצנדיק. פון אונטן, פון טייך, בלאָזט אַ קיל פרימאָרגן־ווינטעלע. ערגעץ ווייט הערט זיך ווי אַ הונט בילט. די שטאָט, די בריק איז שוין ווייט אַהינטער. ווייט אַנטקעגן צע־שפּרייט זיך דער שאָסיי־וועג. פון ביידע זייטן וועג — גרינע פעלדער.

די פיס ווערן מיד פון גיין. ס'ווילט זיך צוזעצן אָפּרוען אויף די קופּעס שטיינער, וואָס ליגן אויפן וועג. און דער וועג איז נאָך אַזוי ווייט...

מע גייט. פעסטע טריט. גיסט אַ קער דעם קאָפּ אַהינטער — עס גייען שוין די לעצטע. אָן אָן עק ציט זיך דער וועג. מיטאַמאָל: אַ שטילער פייף. גיסט אַ קוק אויף רעכטס: צווישן צוויי ביימעלאַך — אונזערער אַ פּאַטרול.

— חברים! רעכטס. גלייך, נאָכדעם — לינקס. אָפּציילן זיבן און פערציק טריט. דאָרטן...

גייט מען.

4

ווי גוט, ווי מחיה'דיק איז איצט אין וואַלד! זאַפטיקע ריחות. פרי־געזאַנגען פון פייגעלאַך. פריש און קיל, אַ מחיה (אַ מעכאַיע).

אָט איז דאָס אָרט. אַ טיפער טאָל, אויסגעבעט מיט גראָז־סאַמעט. אַ מאַסע מענטשישע קעפּ. מע ליגט, מע זיצט. מע פּראַוועט אָנבייסן. ווען האָבן עס אַלע באַוויזן צו קומען אַהער? אַזויפיל חברים!

ס'איז שוין זיבן אַזייגער אינדערפרי. אַלע שוין דאָ. איבער 300

מענטשן.

די זון וואַרעמט שוין גאַנץ שטאַרק איבער די קעפּ. אינמיטן טאָל — אַ הויכער שטעקן איינגעגראָבן. אויפן שטעקן — אַ פאָן. אַרום דער פאָן האָבן זיך אַלע אין אַ קרייז אַרומגעזעצט.

אַט טרעט אַרויס אַ רעדנער. ער רעדט וועגן דעם גרויסן יום-טוב „ערשטער מאַי“.

ער זאָגט, אַז איצט קענען מיר ניט פייערן דעם יום-טוב, נאָר עס וועט קומען אַ צייט, ווען די אַרבעטער וועלן ווערן באַלעבאַטים איבער דער וועלט — דעמאָלט וועט דער יום-טוב זיין דער גרעסטער אויף דער גאַנצער ערד. דערווייל דאַרפן מיר קעמפן קעגן צאַר, קעגן דער בורזשואַזיע. מיר דאַרפן קעמפן פאַר דער פרייהייט.

נאָך רעדנער טרעטן אַרויס. אַלע רופן צום קאַמף. דער עולם גיט זיך אַ הייב, מע רינגלט אַרום די רויטע פאָן און מע זינגט. דער גאַנצער וואַלד הערט זיך איין צו דער רעוואָלוציאָנערער ליד. אַר-בעטער הייבן אָן אויסשרייען לאָזונגען: „אַראָפּ דעם צאַר! זאָל לעבן די פרייהייט! זאָל לעבן דער סאָציאַליזם!“ איבערן וואַלד צעטראָגט זיך אַ הוראַ.

דערנאָך בייסט מען איבער. מע שפּילט. מע דערציילט גע-שיכטעס פון קאַמף און רעוואָלוציע...

ביסלעכווייז רוקט זיך דער טאָג אַראָפּ. די זון, וואָס האָט אינ-איינעם מיט אונז דעם יום-טוב געפייערט, קלייבט זיך שוין אַוועקגיין. מע קלערט שוין וועגן גיין אַהיים. דריי-פיר חברים זיינען אַוועק אויסשפּירן, צי דער וועג איז „ריין“. ביזן שאָסיי גייט מען צוזאַמען. דאָ צעציט מען זיך. צו צוויי, צו דריי צעגייט מען זיך אין שטאָט.

אויפן וועג באַגעגנט מען פורן מיט פויערים, וואָס פאָרן שוין פון שטאָט.

ס'איז שוין פינצטער געווען, ווען מע איז אַריין אין שטאָט.

אויף מאָרגן, דעם ערשטן מאַי, זיינען די אַרבעטער ניט אַרויס צו דער אַרבעט.

5

אין דעם טאָג פון ערשטן מאַי, זונטיק, האָט די פּאָליציי ניט גערוט. אַלע וועלדער זיינען געווען אַרומגערינגלט. אומעטום זיינען

אַרומגעפלויגן קאַזאַקן מיט נאַהייקעס. די פּאָליציי איז אָבער געבליבן מיט אַ נאָז. די אַרבעטער האָבן די פאַרזאַמלונג דורכגעפירט דעם טאָג, וואָס פאַר דעם ערשטן מאַי. דעם ערשטן מאַי האָבן זיי געסטרייקט. קיין דעמאָנסטראַציע איז נאָך דעם יאָר ניט געווען. די אַרבעטער האָבן זיך ערשט געלערנט. אויף דעם אַנדערן יאָר איז דעם ערשטן מאַי שוין אויך געווען אַ דעמאָנסטראַציע. אַ סך אַרבעטער האָט מען אויף דערדאָזיקער דעמאָנסטראַציע אַרעסטירט און געשלאָגן. די אַרבעטער האָט דאָס אָבער ניט אָפּגעשראָקן.

די שבועה

(הימן)

ברידער און שוועסטער פון אַרבעט און נויט,
אַלע, וואָס זייַנען צעזייט און צעשפּרייט!
צוזאַמען, צוזאַמען, די פאָן — זי איז גרייט,
זי פלאַטערט פון צאָרן, פון בלוט איז זי רויט, —
אַ שבועה, אַ שבועה, אויף לעבן און טויט!

הימל און ערד וועט אונז הערן,
עדות — די ליכטיקע שטערן,
אַ שבועה פון בלוט און פון טרערן —
מיר שווערן, מיר שווערן!

מיר שווערן צו קעמפן פאַר פרייהייט און רעכט
מיט אַלע טיראַנען און זייערע קנעכט;
מיר שווערן באַזיגן די פינצטערע נאַכט
אָדער מיט העלדנמוט פאַלן אין שלאַכט!

הימל און ערד וועט אונז הערן,
עדות — די ליכטיקע שטערן,
אַ שבועה פון בלוט און פון טרערן —
מיר שווערן, מיר שווערן!

מיר שווערן צו פירן דעם הייליקן שטרייט,
ביז וואַנען די וועלט וועט ניט ווערן באַנייט:

קיין קבצן, קיין נגיד, קיין האַר און קיין שקלאַף;
גלייך זאָלן ווערן ווער שטאַרק איז און שלאַף! —

הימל און ערד וועט אונז הערן,
עדות — די ליכטיקע שטערן,
אַ שבועה פון בלוט און פון טרערן —
מיר שווערן, מיר שווערן!

יעקב פּאַט

געבראַכט די פאָן...

1

דער קליינער לייבעטשקע איז געווען דער גרינדער פון דעם „קליינעם בונד". לייבעטשקע איז שוין געווען ביי בערל טאָקער אויף דער לער, אָפּט צוגעהונגערט, געקריגן געשלאָגן, רק אַרומגע־לאָפן אויף גאַנגען, אומגעטראָגן געדרייטע העלצער, פיס פון טישן, געזימסן פון שאַפעס, פון בעטן. געשלאָפן אין טאָקאַרניע, צוגעדעקט מיט דער פרעמדער, צעלעכערטער, האַריקער קאָלדרע און געהאַט חלומות (כאַלוימעס) פון די מעשה־ביכלאַך, וואָס ער פלעגט לייענען שבת (שאַבעס).

איז אַראָפּגעקומען פון וואַרשע חיים גראַווירער אויף ראש־השנה (ראָשעשאָנע). און דעם גאַנצן וואונדערלאַכן סוד האָט לייבעטשקע זיך דערוואוסט פון דעמדאָזיקן חיים, וואָס ער איז נאָך, אייגנטלאַך, אויך אַ אינגל, נאָר ער זעט שוין אויס אַקוראַט, ווי אַ בונדיסט דאַרף אויסזען — שטילע אויגן, פון פּנים אָטעמט אַן אַנטפּלעקונג, דאָס שוואַרצע העמדל מאַכט שוואַרצער די האַרטנעקיקייט, דער גאַנג, וואָס מען גייט אַזוי מיט זיך אַליין, זיגלט אָפּ אַזאַ קנאַי'שקייט (קאַנאָישקייט) און גרייטקייט. מיט דעמדאָזיקן גאַנג זיינען געגאַנגען שוין אַ סך נייע מענטשן אין די שטעט. חיים גראַווירער איז שוין אויך געווען אַזאַ.

פון דעמדאָזיקן חיים גראַווירער איז לייבעטשקע געוואויר גע־וואָרן וועגן דעם „קליינעם בונד", וואָס אין וואַרשע. און חיים האָט פאַר אים פיל דערציילט, און דערציילט.

— גלייכקייט... נישטאָ קיין אונטערדריקטע... קיין אָרימע... קיין הונגעריקע... קיין קייסער... מען האָט פאַר קיין זאַך קיין מורא נישט... מען זיצט אין טורמע... אין סיביר... מען גייט אויף תליה... מען גיט אַ שבועה ביי דער רויטער פאָן... — האָט עס חיים גראָ־ווירער, וואָס איז אייגנטלאַך לייבעטשקעס אַ שוועסטערקינד, ראש־השנה־צייט דערציילט, און עס איז געוואָרן אַ שרפה (סרייפע) אין דעם קליינעם אויסגעמאָגערטן לייבעטשקען.

און אַז לייבעטשקע איז שוין דאָס אַלץ געוואויר געוואָרן, האָט ער זיך צונויפגענומען מיט דעם בלאָנדן יודלען און געמאַכט מיט די קליינע שוין אַרבעטערישע הענט:

— מיר וועלן דאָ אויך מאַכן אַ קליינעם בונד... און קעמפן... אַזוי ווי אין וואַרשע...

גלייך נאָך אין דעמזעלביקן ראש־השנה איז מען צוגעשטאַנען צו דער זאַך: צוויי צענדל'ק קינדערשע אויגן, צוויי צענדליק אָנגעצונדענע בליקן, אַ צענדליק וואַרימע הערצער.

— דער קליינער בונד...

2

צווישן די גרויסע בונדיסטן האָט מען זיך באַלד וועגן לייבעטשקען דערוואוסט און שוין יום־כפור (יאָמקיפער) האָט מען אים צוגעלאָזן צו דער פאַרזאַמלונג אין וואַלד. לייבעטשקע איז געקומען גלייך פון שול אין וואַלד אַריין. ער איז געקומען שוין אינמיטן. עפּעס איז געווען אַ ראָד אַרום. אינמיטן ראָד איז געשטאַנען אַ פרעמדער, אַ געקומענער. דאָס איז געווען דער רעדנער, ער איז געקומען פון ווייט — צי פון וואַרשע, צי פון ווילנע, צי פון פּעטערבורג...

לייבעטשקע איז געבליבן דאָ אינמיטן וואַלד פאַרגאַפט. עפּעס ציטערן לכתחילה (לעכאַטכילע) די ביינער — אָט אַ דאָס איז עס, בונדיסטן. לייבעטשקע האָט נאָך געפּאַסט. די ביימער שרעקן מיט זייער שאָקלען זיך. אַזאַ מאָדנער יום־כפור דאָ אין וואַלד. אַלץ גרויסע אַרבעטער. ער איינער איז נאָר אַ קליינער דאָ. און יענער רעדט עפּעס אַזוי אומגעוויינטלאַך, אָט קוקט ער אים גלייך אין פּנים אַריין און רעדט, משמעות (מאַשמאָעס), צו אים אַזוי אויג אויף

אויג דאָ אין וואַלד, און ער איז עפּעס אַ טייל פון עמיצן, פון עפּעס זייער גרויסעס, און ער איז צונויפגעבונדן. אויס יתום (יאָסעם) נאָך זיין טאַטן. לייבעטשקע שפּירט, אַז מען האָט אים אַנגערירט. ער ווייס אַליין נישט ווער, נאָר עפּעס מיט אַ סך הענט האָט מען אים אַנגערירט. און עס האָט זיך געוואָלט לויפן. אַזוי צעוואָרפן די הענט און די פיס און לויפן אין שטאָט אַריין. אָט אַזוי זאָלן אַלע אַריינלויפן אין שטאָט אַריין.

— מיר גייען באַפרייען די וועלט פון איר וויי, מיר גייען די מענטשהייט באַפרייען... — רעדט דער רעדנער. מאָדנע — די וועלט האָט אַ וויי. יאָ, לייבעטשקע פילט עס איצט אין וואַלד. אָט גייט מען באַפרייען די וועלט. די גאַנצע וועלט פון איר וויי. ער האָט נאָך קיינמאָל די וועלט נישט געזען. נאָר איצט קומט די גאַנצע וועלט, אַזאַ לייבעטשקע-וועלט אין בלוט אַריין, אין די פערצן יאָר אַריין.

— אַלע אַרבעטער, אידן, גוים, זיינען אַלע איין אַרבעטער-פאָלק... — זאָגט ווייטער דער רעדנער. — איין ליידנדיק פאָלק...

די אַלע, וואָס שטייען דאָ, זיינען עס פון יענעם פאָלק. מען איז עפּעס נישט ווי אַלע שטעטלדיקע אידן. אויס, און יום-כפור (יאָמקיפּער) איז נישט יום-כפור, מען שטייט אַזוי אָפן פאַר דער גאַנצער וועלט. אַנטקעגן אַלעמען.

— און מיר שווערן אונטער דער רויטער פאָן...

לייבעטשקע האָט געזוכט מיט די אויגן. וואו איז דאָ די רויטע פאָן? — מען זעט זי נישט. מסתמא איז זי באַהאַלטן ערגעץ אונטער דער ערד. דאָס איז די וויכטיקסטע, די סודות'דיקסטע זאַך. ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געזען קיין רויטע פאָן.

נאָכדעם האָט מען געזונגען. שטיל. געפּרעסט און פּעסט געזונגען:

> איך וויקל דיך איין אין דער פאָן, דער רויטער,
> און היטל דיך מיט קושן דיין האַנט!...

לייבעטשקע הערט עס צום ערשטן מאָל. ער האָט געזונגען מיט די אויגן, מיטן קינדערשן האַרץ, מיט די יונג פּראָלעטאַרישע הענט און ביינער.

צו נעילה (נילע) איז מען געקומען צוריק אין שטאָט אַריין. שטיל אין שטאָט, אַזוי ווי אַ לויה (לעוואַיע) וואָלט זיין די שטאָט. אַ

שטילע לויה, וואָס די גאַנצע שטאָט גייט נאָך. און מען זעט נישט קיינעם פון די נאָכגייער. עס גייען אַזוי אַוועק די מויערן, די גאַס, דער פּאַרנאַכט, און די שקיעה (שקיע) פון דער זון איז געווען אַ משוגה׳דיקע (מעשונעדיקע), און לייבעטשקע האָט געטראַכט, אַז דאָרט, וואו די זון פאַרגייט, איז דאָס דער ווײ פון דער וועלט. אַזוי איז ער געקומען צוריק אין שול, צו זיין פעטער יאָסל-מרדכי (מאָרד-כאַי) דעם שוסטער. דער פעטער יאָסל-מרדכי האָט אים דערלאַנגט, אומגעריכט, צוויי פּעטש, איינס און דאָס אַנדערע:

— נאַ, שייגעץ, לאָבוס, אויף אַ גאַנצן יום-כּפּור (יאָם-קיפּער) פאַרפאַלן געוואָרן!

עס האָט אים אָפּגעקלונגען אין די אויערן. אין דער צעטומלעניש פון דער ערשטער רגע (רעגע) האָט אים אין די אויערן געקלונגען צוזאַמען מיט די פּעטש:

איך וויקל דיך איין אין דער פאָן, דער רויטער,
און הייל דיך מיט קושן די וואונד...

3

פון דעמאָלסט אָן האָט זיך לייבעטשקע אינגאַנצן אָפּגעריסן פון קרובים (קרויווים). שטום געשטאַנען אין ווינקל ביי דער טאָקאַרניע און געדרייט, געדרייט מיטן פוס די טאָקעריי. און ווי נאָר אָוונט, איז ער אויפן סקווער פון דער וואַרשעווער גאַס — דאָרט איז דער קליינער בונד. דאָרט ליגט אָפּ לייבעטשקע דער שוואַרצהאָריקער, אין אָפּגעטראָגענעם האַריקן מאַנטל מיט די אָפּגעריסענע קעשענעס — דער קליינער בונדיסט, און גייט אום מיט די לערנאינגלאַך, און דער-ציילט, און מאַכט מיט די הענט, און קוקט יענע אין די געזיכטער אַריין...

ביז ס׳איז געקומען שוין אַזאַ צייט, אַז לייבעטשקע האָט דער-שפירט, אַז עס דאַרף שוין עפּעס אָנקומען, עס דאַרף שוין עפּעס זיין. עס האָט געשמעקט אויפן סקווער פון וואַרשעווער גאַס מיט עפּעס ט אָ ן. און דאָס איז טאַקע געקומען — אין וואַלד יוגאַן, וואָס ביים וואַרשעווער טראַקט.

עס האָט געברענט די יאַפּאַנישע קריג, די מפּלות (מאַפּאָלעס) זיינען געווען איינע נאָך די אַנדערע. איז געקומען די גרויסע מפּלה

(מאַפּאַלע) ביי דער פּאָזיציע יוהאַן, אין מאַנדזשוריע. האָט מען דאָ געמאַכט אַ פאַרזאַמלונג אין וואַלד ביים וואַרשעווער טראַקט, אין וואַלד יוגאַן, ווי ער הייסט ביז היינטיקן טאָג.

עס איז געווען שבת זיבן אַזייגער פאַרטאָג. פיר הונדערט מענטשן זיינען געקומען אין וואַלד אַריין. מען האָט געציילט איינעם אין איינעם. מען האָט גענדאַרפט פאַרבייגיין די געהיימע פּיקעטן און זאָגן דעם פּאַראָל „יוהאַן". דעמאָלסט האָט מען געוויזן ווי צו גיין ווייטער. פון קליינעם בונד האָט מען שוין צוגעלאָזן גאַנצע פינף. פאַרשטייט זיך, אַז לייבעטשקע איז שוין דאָרט געווען.

און דאָס גרעסטע, דאָס סודות'דיקסטע (סוידעסדיקסטע), און דאָס הייליקטע איז געווען — די רויטע פאָן. צום ערשטן מאָל, וואָס ער זעט די רויטע פאָן. אַ גרויסע, אַ זיידענע, און זי איז אַריינגעשטעקט אין דער ערד. ער האָט אָנגערירט דעם שטעקן, געגלעט די זיידנס. הייסט עס, אַז אויף אַ פאָן שרייבט מען אותיות (אויסיעס): „בונד". אַזוי ווי זיי וואָלטן זיין אָנגעצונדענע. עס שווינדלט פון דעם אין די אויגן. אָט ביי דער פאָן שווערט מען עס. אין איר וויקלט מען עס איין. מיט איר גייט מען אויפן גאַס אַרויס. דאָס איז די רויטע פאָן. עס האָבן אין אים די ביינער געצאַפּלט. ערשט עס איז געפאַלן אין וואַלד:

— דראַגונער רייטן אַהער...

עס האָט אַ פלאַטער-געטאָן אין וואַלד. די ביימער האָבן זיך אַ בייג געטאָן.

— חברים, נישט פאַנאַנדערלויפן זיך, העלדיש, צוזאַמען זיין, אויב איינציקווייז, וועט מען אונז צעשיסן, ווי די הינט... חברים, נידער מיט דער זעלבסטהערשונג!...

— הוראַ!...

— נידער מיט די הענקער!...

— הוראַ!...

עס הערט זיך אַ טרומייטער אין וואַלד, ווי מען טרומייטערט אויף טרעוואָגע: אין באַגינענדיקן וואַלד גייט דורך אַ ציטער, אַ וואָרעניש אין פרימאָרגנדיקן וואַלד. מען טרומייטערט פון איינעקע זייטן. דראַגונער אויף פערד באַווייזן זיך צווישן די ביימער, זיי לויפן אַנטקעגן פון אַלע זייטן. דער עולם אין וואַלד האָט זיך ענג צונויפגעטוליעט. די פערד מיט די דראַגונער און פּיעכאָטע פון

קראַסנאָסטאַווער פּאָלק זיינען שוין אַרום און אַרום.

— שאַשקאַ!...

— היפּ!... שאַשקאַ!... היפּ!...

און דאָס האָט צעשפּאָלטן דעם געשפּאַנטן רוים און אַ סוויסטש געטאָן:

— היפּ!... היפּ!... היפּ!...

און דער אָפיצער שרייט איבערן וואַלד:

— בעיִטע, ס'קאָלקאַ אוגאָדנאַ!... (שלאָגט!).

אַרויף אויפן עולם. מען איז געפאַלן איינע אויף די אַנדערע אויפן גראָז. מען האָט געשאַטקעוועט מיט די שאַשקעס. פאַרבלוטיקטע. און דעמאָלסט האָט לייבעטשקע אין זיין אייגענעם הפקר אָפּגעריסן די פאָן פון שטעקן, זי אַריינגעשטעקט אונטערן העמד, צום לייב, איינגעוויקלט זיך. אין דער רגע האָט ער באַקומען מיט אַ שאַשקע איבער זיין קינדערשער, ביינערדיקער מאָרדע און ער איז פאַרבלוטיקט געפאַלן אין דעם הויפן פון מענטשן.

איז מען אָפּגעלעגן פאַרבלוטיקט און צעיושעט אין איין קופּע אַ היפּשע צייט. נאָר דער קליינער שימעקל האָט זיך עפּעס אַרויסגעדרייט און אַוועקגעקראָכן אזוי אויף אַלע פיר, אַ פאַרבלוטיקטער, צווישן די ביימער.

לייבעטשקע האָט געשוויגן וועגן זיין סוד, דאָס הייליקסטע געהיימניש איז ביי אים, ביי זיין לייב. די פאָן מיט די גרויסע מאָדנע אותיות: „ב ו נ ד“...

שפּעטער האָט מען אַלעמען געטריבן אין שטאָט אַריין, אין טורמע אַריין. פאַרבלוטיקטע. געטריבן האָט מען אויך דעם קליינעם לייבעטשקען. ער איז געגאַנגען אַליין צווישן עולם, אַליין אַ קינד. איינגעטוליעט אין זיך. נידעריקער פון אַלעמען. דאָס פּנים פאַרשמירט אין בלוט, אונטערן האַלז איז נאַס, עס רינט אַראָפּ דאָרט אויפן מאָגערן, קינדערשן לייב. דאָרט אויפן לייב איז די פאָן. דאָ אויף דרויסן בליאַסקען נאָר און סמאַליען די אויגן.

— זאָל זיך נאָר קיינער נישט דערוויסן...

4

אַ פּאָר טעג האָט זיך לייבעטשקע אָפּגעוואַלגערט אין טורמע.

קיין איין מאָל פאַר דער צייט זיך נישט אויסגעטאָן. איינגעשפּאַרט, פאַר׳עקשנ׳ט (פאַראַקשנט), צוגעשפּיליעט. מורא געהאַט פאַר די פרעמדע מענטשן, צווישן וועלכע ער איז געזעסן. ביינאַכט האָט זיך אים נאָר גע׳חלומ׳ט, אַז מען שפּיליעט אים פאַנאַנדער, מען טוט אים אויס, מען שלעפּט אַרויס די פאַן... אַזוי איז ער אַ צייט אָפּגעזעסן. נאָכדעם האָט מען אים, אַ קליין אינגל, אַרויסגעלאָזן.

איז לייבעטשקע נישט געלאָפן צום פעטער, נישט צו זיין באַלע־באָס בערל טאָקער. ער איז געלאָפן אויף דער וואַרשעווער גאַס, אויף דער בירזשע, געזוכט מיט די אויגן, קיינעם נישט געפונען. איז ער געקומען צום שניידערישן ווערקשטאַט, וואו דוד דער וויסער האָט געאַרבעט, אַריין אַהין, זיך אומגעקוקט, דודן אַרויסגערופן, אים אָפּגעפירט אינדרויסן אויף אַ זייט, אים געשעפּטשעט מיטן ערשטן גרויסן ציטער און פרייד פון זיינע הויט און ביינער, פון זיינע אָנדער־האַלבן צענדליק יאָר:

— איך האָב, דוד.... איך האָב...

ער האָט די רויטע פאָן געבראַכט.

אין געפענגעניש — פון נ. מ. מינקאָווסקי

י. פאַט

איבערנאַכט גרוי געוואָרן

דאָס איז געווען מיט אַ צוויי צענדליק יאָרן צוריק.

מיכאַלעוויטש איז נאָך יונג געווען. ער האָט געהאַט אַ בלאָנדן קאָפּ האָר און אַ בלאָנדע באָרד. ער איז געווען פאַרשיקט אין אַ ווייטן, קאַלטן דאָרף פון סיביר, וואו דער רוסישער צאַר פלעגט פאַרשיקן די רעוואָלוציאָנערן.

דאָס דאָרף איז געווען ווייט-ווייט, אין אַ שנייאיקן סטעפּ. דאָרטן פלעגן זיין פרעסט פון 40 און 50 גראַד. פיל הונדערטער קילאָמעטער פלעגט מען מוזן פאָרן מיט די סיבירער שליטנס, כדי אַהינצוקומען. נישטאָ קיין באַן, נישטאָ קיין וועג, קיין שטעג. אַ ווייסער מדבר. אַן איינזאַם, אומעטיק, קליין דערפל. די פויערים זיינען האַלב-ווילד, האַלבע געצנדינער. דאָרט וואוינט אין די דאָר־פישע כאַטעס אַ הייפל פאַרשיקטע רעוואָלוציאָנערן. דאָרטן וואוינט אויך דער בונדיסט מיכאַלעוויטש.

די פויערים האָבן אים ליב געהאַט, זיי האָבן ליב געהאַט צו הערן ווי ער רעדט צו זיי. זיי האָבן געוואוסט, אַז מע האָט אים פאַרשיקט, ווייל ער איז מיט די אָרעמע, מיט די אַרבעטער, ווייל ער איז קעגן די רייכע, קעגן די גענעראַלן, קעגן קייסער. זיי, די פויערים, האָבן פאַר אים קיין אַנדער נאָמען נישט געהאַט ווי:

— נאַש פּאָפּ... (אונזער גלח).

איינמאָל איז אָנגעקומען אין דאָרף אַ טרויעריקע נייעס: אין אַ טורמע, וואו עס זיצן פאַרשפּאַרט אַרעסטירטע קאַטאָרזשניקעס, איז פאָרגעקומען אַ שרעקלאַכע זאַך. —

מע' האָט געשמיסן די קאַטאָרזשניקעס...

דאָס איז שרעקלאַך, שוידערלאַך, אַכזריות'דיק. מע קען נישט שווייגן. מען טאָר נישט שווייגן. דאָס איז די שווערסטע באַליי־דיקונג פאַר דעם מענטשן.

דער ווידערקול פון די שענדלאַכע שמיץ האָט זיך דערקייקלט ביז אין פאַרפרוירענעם דאָרף אַריין. עס האָט ווייגעטאָן, עס האָט פאַרדראָסן. וואָס טוט מען? וואָס מאַכט מען? — מע איז דאָך אַליין אַרעסטירט, פאַרוואָרפן אין עלנטן דאָרף צווישן זאַווערוכע, פראָסט און שניי. אָבער שווייגן קען מען אויך נישט.

האָט מיכאַלעוויטש צונויפגערופן אַלע פאַרשיקטע רעוואָלו־ציאָנערן, און מע האָט זיך באַראַטן, וואָס צו טאָן. איז געבליבן, אַז מיכאַלעוויטש זאָל אָנשרייבן אַ הייסן, אַ פלאַמיקן פּראָטעסט קעגן די שמייסער, קעגן דעם צאַר און זיינע משרתים און אויסדריקן מיט־געפיל די געליטענע, די באַליידיקטע. מע האָט אַזוי געטאָן און דעם פּראָטעסט אָפּגעדרוקט אין עטלעכע צייטונגען, וועלכע האָבן זיך איינגעשטעלט דאָס צו דרוקן, ווייל פאַר אַזאַ זאַך האָט אויך געדראָט אַ האַרבע שטראָף.

איז דערגאַנגען די זאַך צום רעגירונגס־באַאַמטן פון יענעם קרייז. ער האָט זיך גלייך אָנגעשטויסן, אַז דאָס איז די אַרבעט פון באַרימטן רעוואָלוציאָנער מיכאַלעוויטש, דאָס האָט געווים געטאָן אָט־דער מיט דער בלאָנדער באָרד. ער וועט אים נישט שווייגן. ער וועט אים שוין אָנלערנען פאַר אַזאַ זאַך, פאַר אַזאַ העזה, ער וועט שוין אויסטראַכטן עפּעס אַזוינס, וואָס מיכאַלעוויטש זאָל שוין האָבן צו געדענקען, צו קרעכצן און זיפצן.

מיכאַלעוויטש האָט פון גאָרנישט ניט געוואוסט, פאַרנאַכט קומען צו אים זשאַנדאַרן און זאָגן אים, אַז נאָך היינט אינאָוונט, אין עט־לעכע שעה אַרום וועט מען אים אַוועקפירן פונדאַנען זייער ווייט, אין אַ העק, וואו קיין מענטשלאַכער פוס איז כמעט נאָך נישט געווען.

דאָס איז געווען די נקמה, וואָס דער צאַרישער באַאַמטער האָט צוגעטראַכט. מיכאַלעוויטשן איז די מעשה נישט געפעלן געוואָרן. ווי וועט ער דאָס אינמיטן נאַכט לאָזן זיך מיט אַ שליטן אין די הרי־חושך? — נישט צוגעגרייט, נישט אָנגעקליידט ווי געהעריק, פלוצלונג. ער וועט אויסגיין אין וועג. ניין, ער וועט נישט גיין!

ער האָט זיך גלייך אויסגעטאָן, זיך אַריינגעלייגט אין בעט. זאָל מען טאָן, וואָס מע וויל. מע וויל אים בכיוון אומברענגען, און קיין פויגל זאָל אַפילו קיין פּיפּס נישט טאָן. ניין, ער וועט מיט גוטן נישט גיין. ער וועט זיך נישט רירן פון בעט.

אין אַ פּאָר שעה אַרום זיינען צוגעפאָרן צום הויז זשאַנדאַרן און וועכטער. מיכאַלעוויטש האָט שוין געהערט די גלעקלאַך און די קולות אונטערן פענצטער. ער ליגט. עס אַרט אים ווי די וואַנט. זיינען זיי אַריין אין שטוב:

— נו, הייב זיך אויף, טו זיך אָן...

— ניין...

— קום פאָרן...
— ניין...
— וועט מען דיך נעמען מיט גוואַלד...
— סיידן מיט גוואַלד...
— עס איז אַ באַפעל, אַז מע מוז דיך אַוועקפירן...
— מיר גייט דאָס נישט אָן...
זעען זיי, אַז עס העלפט נישט קיין רייד, גיט דער עלטסטער אַ באַפעל:
— ברידערלאַך, נעמט אים מיט כוח, מיט גוואַלד...
האָט מען זיך אַ נעם געטאָן צו אים מיט גוואַלד.
ניין. ער וועט זיך נישט אָנטאָן, ער וועט זיך בשום אופן נישט אָנטאָן. אָט, אָט־אַזוי, אַ נאַקעטן, זאָלן זיי אים שלעפּן.
— וועסטו, ברודערקע, פאַרפרוירן ווערן, אינדרויסן איז פערציק גראַד...
— נישט אייער דאגה...
טראָגט מען אים אַ נאַקעטן. עס ברענט דער פראָסט. אַז מע טוט אַ גאָס אַביסל וואַסער, ווערט עס פאַרפרוירן פאַלנדיק.
דערווייל האָט זיך דאָס גאַנצע דאָרף פּויערים אַרומגעקליבן אַרום הייזל.
ניין! זיי וועלן נישט לאָזן אַזאַ מערדעריי, ניין, זיי וועלן זיך אַ נעם טאָן.
— טאָ נאַש פּאָפּ... (דאָס איז אונזער פּאָפּ).
— נאַש באַטקאָ... (אונזער פאָטערל).
און אָט ווערט באַלד אַ בלוטיק געשלעג. קיינער וועט שוין דאָ נישט קענען פאַנאַנדעררייסן. דאָ וועלן געוויס פאַלן טויטע.
האָט זיך מיכאַלעוויטש אַ שטעל געטאָן און זיך אָפּגערופן צו די פּויערים:
— ברידערלאַך, באַרעכנט זיך וואָס איר טוט... זיי האָבן ביקסן, רעוואָלווערן... עס וועלן זיין אומזיסטע קרבנות... מילא, איך בין פאַרפאַלן, איך וועל אומקומען אין וועג, אָבער איך וועל שוין זיין דער לעצטער רעוואָלוציאָנער, וועלכן מען וועט אַזוי אַוועקשלעפּן, אַזוי ווי אַ הונט... גייט אַהיים, ברידער, זייט געזונט, איך דאַנק אייך.
די שליטל־גלעקלאַך קלינגען. דער פערד־אָנטרייבער שמייסט שוין די פערד. דער שליטן גליטשט זיך ווי אַ רוח איבער דעם

סיבירער שניי. דער פורמאַן פאַרציט שוין דעם סיבירער ניגון.

נאָר דאָ דערשפּירט מיכאַלעוויטש, אַז אים איז עפּעס געוואָרן אַזוי וואַרעם, אַזוי אָנגענעם, ווי ער וואָלט ליגן אונטער אַ וואַרעמער פּערענע. וואָס איז דאָס אַזוינס? ער האָט געהערט, אַז איידער מע ווערט פאַרפרוירן דערשפּירט מען אַ וואַרעמקייט אין אַלע גלידער. אָבער ניין. ער פילט אַלץ, ער טראַכט, ער ווייס וואו ער געפינט זיך. וואָס זשע איז דאָס פאַרט מיט אים?

אַ—אַ. ער האָט זיך געכאַפּט. ער ליגט איינגעדעקט אין אַ באַרג פוטערלאַך. ער שטעקט אַרויס דעם קאָפּ און ער זעט, אַז איבער אים איז אַ גאַנצער באַרג מיט פויערשע פוטערלאַך, סיערמענגעס.—

דאָס איז די מלאכה פון די פויערים. אַז זיי האָבן דערזען, אַז מיכאַלעוויטש לאָזט זיך נישט שלאָגן פאַר אים און אָט־אָט רירט זיך שוין דער שליטן און ער ליגט אַ נאַקעטער, האָבן זיי אַראָפּגעכאַפּט פון זיך די פוטערלאַך זייערע, אַלע איינער נאָכן אַנדערן, איינער נאָכן אַנדערן, און אַרויפגעוואָרפן אויף אים, איינס אויף איינס, אַ גאַנצן באַרג, און ער האָט דאָס גאַרנישט געפילט, און דעריבער איז אים אַזוי וואַרעם.

מע איז אָפּגעפאָרן אַ גאַנצע נאַכט. פאַרטאָג איז מען פאַרביי־געפאָרן אַ דאָרף איזשמע, וואו עס איז דאָ אַ שפּיטאָל. מע האָט זיך דאָרט אָפּגעשטעלט צו בייטן די פערד. מיכאַלעוויטש איז אַריין זיך אָפּרוען אין הויז פון שפּיטאָל.

אַז ער איז פאַרביי דעם שפּיגל, האָט ער זיך דערשראָקן. ער האָט זיך נישט דערקענט. אין שפּיגל איז ער געשטאַנען מיט אַ גרויען קאָפּ און גרויער באָרד.

אין דער דאָזיקער נאַכט איז ער גרוי געוואָרן.

וואָס איז ווייטער געווען? — דאָס איז אַ לאַנגע מעשה. זיין פריייהייט האָט ער צוריק באַקומען, אָבער זיין בלאָנדן קאָפּ — שוין נישט. ער איז שוין פאַרבליבן גרוי.

ב. ווײַנשטײַן

דער ערשטער מאַי פּאַראַד אין יאָר 1886

(ערינערונגען)

די אַרבעטער פון ניו־יאָרק האָבן געפייערט צום ערשטן מאָל דעם יום־טוב פון ערשטן מאַי.

א וואונדערבארער פּאַראַד איז עס געווען. דער טאָג איז געווען א ווארימער, א שיינער; די זון האָט געשיינט אויף די טויזנטער מארשירנדיקע ארבעטער. פריער זיינען זיי געגאַנגען אין די אַרבעטער־קווארטאַלן פון דער איסט־סייד, וואו עס האָבן דאַן געוואוינט די קריסטלאַכע ארבעטער. די דעמאָנסטראַנטן זיינען אויפגענומען געוואָרן מיט פרייד. שפּעטער האָט זיך דער פּאַראַד פּאַרנומען אויף פינפטער עוועניו, וואו ס'האָבן גע־וואוינט די מיליאָנערן. „אכט שטונדן ארבעט, אכט שטונדן פאַרברענגען, אכט שטונדן רו", האָבן די מאַרשירנדיקע ארבעטער אַלע ווײַלע אויסגע־רופן. דער אָרקעסטער האָט געשפּילט די מארסעליעזע און דער גאַנצער עולם האָט מיטגעזונגען.

די אויפשריפטן, וואָס די דעמאָנסטראַנטן האָבן געטראָגן, זיינען אַלע געווען וועגן אכט שטונדן אַרבעט. די פינפטע עוועניוקעס האָבן ניט פאַר־שטאַנען, וואָס דאָ קומט פאָר.

אָנקומענדיק צום יוניאָן־סקווער האָבן די ארבעטער אין זייערע יום־טוב'דיקע מלבושים שטאָלץ ארויפגעמארשירט אויפן סקווער, טראָגנדיק די פאָנען פון זייערע יוניאָנס. ס'איז אָבער ניט געווען גענוג פּלאַץ פאַר אַלע דעמאָנסטראַנטן, וואָס זיינען געקומען. דער יוניאָן־סקווער איז שוין געווען פון פריער פול מיט מענטשן. דער עולם האָט דעריבער פּאַרנומען אויך אַלע ארומיקע גאַסן. בראָדוויי ארום סקווער איז געווען שווארץ פון מענטשן. אַלע טראַקס, האָרס־קאַרס (דעמאָלט זיינען געלאָפן קארס בלויז מיט פערד) האָבן זיך אָפּגעשטעלט.

צווײ אזייגער בייטאָג האָט זיך געענדיקט יענער גרויסער היסטאָרישער ערשטער מאַי־מיטינג אין ניו־יאָרק. קלאַנגען פון מוזיק, הענט־פּאַטשעריי, גערויש פון טויזנט־קעפּיקן עולם. ווי וואונדערלאַך דאָס האָט אויסגעקוקט! הונדערטער פאָנען פון פאַרשיידענערליי קאָלירן, געמישט מיט רויט, האָבן געפלאַטערט אויף דער פּלאַטפאָרם פון סקווער און פון די פאַרפּוצטע טראָקס, וואָס זיינען געשטאַנען ארום און ארום.

דער הויפּט־רעדנער פון יענעם מיטינג איז געווען העגרי דזשאָרדזש, דער סינגל־טעקסער, וועלכער איז יענעם יאָר געלאָפן אלס קאנדידאט פאַר מעיאָר פון דער שטאָט ניו־יאָרק אויפן צעטל פון דער „פאַראייניקטער ארבעטער פּארטיי". עס האָט אויך גערעדט סעמיועל גאָמפּערס פון דער „אמעריקען פעדערײשאָן אָוו לייבאָר". אָבער מער פון אַלעמען האָט מיטגעריסן דעם עולם סערגעי שעוויטש, דער רעדאַקטאָר פון דער דייטשער „פאָלקס־צייטונג". זיין וואונדערבארע סאָציאַליסטישע רעדע אין ענגליש האָט באַגייסטערט דעם גרויסן עולם. דער פרייד־געשריי און די באַגייסטערונג פון די מאַסן האָט אָפּגעהילכט ווייט, ווייט אַרום. יענער טאָג און יענע ערשטע מאַי־דעמאָנסטראַציע האָט זיך אַזוי שטאַרק איינגעקריצט אין מיין זכרון, אַז איך וועל עס קיינמאָל, קיינמאָל ניט פאַרגעסן.

ד. עדלשטאַט

וואַכט אויף!

(רעוואָלוציאָנער ליד)

ווי לאַנג, אָ, ווי לאַנג וועט איר בלייבן נאָך שקלאַפן
און טראָגן די שענדלאַכע קייט?
ווי לאַנג וועט איר גלענצנדע רייכטימער שאַפן
פאַר דעם, וואָס באַרויבט אייער ברויט?

ווי לאַנג וועט איר שטיין, אייער רוקן געבויגן,
דערנידעריקט, היימלאָז, פאַרשמאַכט?
עס טאָגט שוין, וואַכט אויף, עפנט אויפעט די אויגן,
דערקענט אייער אייזערנע מאַכט!

קייטן און טראָנען — אַלצדינג מוז פאַלן
אונטער דעם אַרבעטערס שווערד!
מיט דופּטיקע בלומען, מיט גאָלדענע שטראַלן
וועט פרייהייט באַצירן די ערד.

און אַלצדינג וועט לעבן און ליבן און בליען
אין פרייהייטלאַך־גאָלדענעם מאַי.
ברידער, גענוג פאַר טיראַנען צו קניען,
שווערט, אַז איר מוזט ווערן פריי!...

ד. עדלשטאט

אין קאמף

(רעוואלוציאָנער ליד)

מיר ווערן געהאַסט און געטריבן,
מיר ווערן געפּלאָגט און פאַרפאָלגט,
און אַלצדינג דערפאַר, וואָס מיר ליבן
דאָס אָרימע, שמאַכטנדע פאָלק.

שמידט אונז אין אייזערנע קייטן,
ווי בלוטיקע חיות אונז רייסט.
איר וועט אונזער קערפּער נאָר טויטן,
אָבער נישט אונזער הייליקן גייסט!

אסתר

הירש לעקערט

10 יוני, 1902.

אַ גרויס וויסט פעלד הינטערן שטאָט, עק ווילנע — דאָס „מיליטערישע פעלד". ס'איז טיף אין דער נאַכט און קיל. ווילנע שלאָפט. אַ טויטע שטילקייט.

אויפן פעלד — אַ שטילע באַוועגונג. גאַנצע מחנות סאָלדאַטן, קאָזאַקן, פּאָליציי-לייט האָבן זיך אויסגעשטעלט אין ליניעס, ארומגעצאַמט דעם גאַנצן פּלאַץ. זיי היטן, טאָמער וועט עמיצער קומען שטערן דער אַרבעט, וואָס דאַרף דאָ אָפּגעטאָן ווערן אין דעררדאָזיקער נאַכט.

אינמיטן פעלד שוועבט עפּעס אָרוים פונם פאַרטאָגיקן חושך, עפּעס אַ געביי — אַ מין בימה, אַ סלופּ ווי אַ דלד. נעבן געביי — אַ שוואַרצער פלעק. אַ פריש אויסגעגראָבענער קבר. נעבן דעם „עפּעס" שטייט אַ הייפל מענטשן אין פאַרשיידענע מונדירן: געריכטס-באַאמטע, אָפיצערן, זשאַנדאַרמען, פּאָליציילייט, ס'שימערן שוואַך זילבערנע און גאָלדענע קנעפּ, עפּאָלעטן, ס'קלינגען שפּאָרן. זיי זיינען אומרואיק, דידאָזיקע לייט. זיי זיינען באַוואַכט פון

הונדערטער, אפשר פון טויזנטער באַוואָפנטע מענטשן — און דאַך שרעקן זיי זיך, קוקן זיך אום אומרואיק און אומגעדולדיק. זיי דאַכט זיך אַלץ, אַז ס׳וועט דאָ זיין אַן אָנפאַל, אַז מע וועט זיי שטערן.

ס׳דערהערט זיך אַ פערד־געלויף, אַ רוישן פון רעדער. אַ שוואַרצע קאַרעטע באַווייזט זיך ביי דער ערשטער וואַך־ליניע. צוויי מענטש־לאַכע געשטאַלטן דערנענטערן זיך צופוס צום מיטן פעלד. אַ פּרים־טאַוו באַגלייט אַן אָרים־געקליידעטן אידישן אַרבעטער, אַ יונגן, קוים עטלאַכע און צוואַנציק יאָר אַלט. ער איז בלאַס, אויסגעמאַטערט, אָבער קרעפטיק, שטאַרק געבויט, ער גייט רואיק, מיט אַ פעסטן טראַט, אונטער די הונדערטער גלייכגילטיקע אָדער בייזע אויגן.

מע לייענט — אַ טויט־אורטייל. דער יונגער אַרבעטער — הירש לעקערט — איז פאַר׳משפט צום הענגען. ער האָט פאַרוואונדעט דעם ווילנער גובערנאַטאָר פאָן־וואַל.

וואָס פאַר אַ ציווילע פיגור, אַ אונטערטעניקע, אַ פּחדנות׳דיקע, קריכט ציטעריק אַרויס פון צווישן די מונדירן? דאָס איז דער ווילנער ראַבינער. ער איז דאָ, כדי צו געבן דעם „פאַרברעכער“, וואָס גייט אויפן עשאַפאָט, די „לעצטע טרייסט“. ער גייט צו צו זיין אידישן „ברודער“. ער רופט אים פאַרן טויט תשובה טאָן אויף זיין גרויסער זינד, וואָס ער איז באַגאַנגען אויף „לא תרצח“ (זאָלסט ניט מאָרדן!).

מיט קאַלטער פאַראַכטונג קערט זיך פון אים אָפּ דער אידישער אַרבעטער, רואיק און גלייכגילטיק בלייבט זיין יונגער איינפאַכער פּנים.

— גייט אַוועק פון מיר מיט אייערע קאָמעדיעס, — זאָגט ער קאַלט.

מיט אַ רואיקן און פעסטן טראַט גייט ער אַרויף אויפן עשאַפאָט.

עס דאַכט זיך, צווישן אָט די אַלע פרייע באַוואָפנטע מענטשן איז ער, דער אַרעסטאַנט, וואָס וועט אין אַ מינוט אַרום זיין אַ קאַלטער בר־מינן, — דער פרייסטער, דער רואיקסטער פון אַלע. זיי שרעקן זיך, זיי זיינען אומרואיק, — זיינע אויגן ווייסן ניט פון קיין שרעק.

עס פויקן זיך פאַנאַנדער די פויקן... אַ פאָר מינוט און אַלץ איז געענדיקט.

פאַרשאָטן איז דער קבר פון יונגן אידישן אַרבעטער.

עס הילכן די ווערטער פון קאָמאַנדע. עס שטעלן זיך אוים די

ליניעס. מע מאַרשירט אין שטאָט אַריין. מע זינגט.

און פירן פירט מען זיי, די אַלע לאַנגע רייען — איבערן פרישן קבר.

ס׳טופּען און טופּען די שווערע סאָלדאַטישע שטיוול, זיי קלאַפּן אַף דעם געוואוינטן, דעם איינגעַ׳חזר׳טן מיליטערישן שריט, און יעדער שריט — טרעט טיפער און טיפער איין דאָס פרישע בערגל.

דורכגעצויגן האָט דאָס גאַנצע חיל איבערן קבר. ס׳איז שוין טאָג.

און ווייטער איז פּוסט און וויסט דאָס פעלד. אומעטום גלייך אויסגעטראָטן דורך שווערע סאָלדאַטישע שטיוול, קיין קלענסטער סימן פונם אָרט, וואו ס׳איז נאָר וואָס געשטאַנען די תליה (טליע), וואו ס׳איז באַגראָבן דער יונגער אַרבעטער מיט דעם איינפאַכן פנים. אויף אייביק, דאַכט זיך, האָט אים איינגעשלונגען די ערד. קיין שפור, קיין זכר ניטאָ, ווי קיינמאָל אויף דער וועלט ניט געווען קיין הירש לעקערט.

---

11 יוני, 1922. 20 יאָר איז אַוועק זינט יענער נאַכט, ווען מע האָט אין ווילנע געהאַנגען הירש לעקערטן.

אַ גרויסער פּלאַץ אינמיטן שטאָט מינסק. אַמאָל האָט ער געהייסן קאַטעדראַל-פּלאַץ.

אינמיטן פּלאַץ — אַ קליינער בולוואַר. דאָרט איז געשטאַנען אַ דענקמאָל דעם קייסער אַלעקסאַנדער דעם צווייטן.

איצט הייסט דער פּלאַץ — פרייהייטס-פּלאַץ. פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטנס דענקמאָל — געבליבן אַ הוילער שטיין.

און אַט דער פּלאַץ איז היינט פאַרפלייצט מיט מענטשן. רויט-אַרמייאישע טיילן, פּראָלעטאַרישע אָרגאַניזאַציעס מיט זייערע פאָנען, דעלעגאַציעס פון שכנות׳דיקע מיליטער-טיילן פון אַנדערע שטעט, יוגנט-אָרגאַניזאַציעס. מוזיק שפּילט. רויטע פאָנען שיינען. די פאַר-טרעטער פון דער העכסטער מאַכט פון ווייסרוסלאַנד האָבן זיך דאָ היינט פאַרזאַמלט אַרום דעם אָרט, וואו ס׳איז געווען אַמאָל אַ דענק-מאָל דעם מעכטיקן זעלבסטהערשער.

זיי לייגן אַ גרונטשטיין צו אַ דענקמאָל. אַ נייעם דענקמאָל אויפן אָרט פון אַמאָליקן דענקמאָל פון קייסער.

אַלע באַלקאָנען זיינען פול מיט מענטשן, אַלע אַרומיקע גאַסן זיינען פאַרפלייצט מיט אַ מענטשן-ים. מע שטייט און מע קוקט און

מע כאַפּט די ווערטער.

ווען מען שטעלט מען אַ דענקמאָל אויפֿן אָרט פֿון קייסערס דענקמאָל?

מע שטעלט אַ דענקמאָל אַ אידישן יונגן אַרבעטער, אַ שוסטער, וואָס איז געהאַנגען געוואָרן מיט 20 יאָר צוריק אין אַ פֿינצטערער נאַכט אויפֿן „מיליטערישן פֿעלד“ אין ווילנע. אָן אַרבעטער, וואָס זיין קבר איז אָפּגעמעקט געוואָרן פֿון דער ערד, דעם אַרבעטער — הירש לעקערט.

עס בייגן זיך פֿאַר אים די רויטע פֿאָנען, עס גיבן אים אָפּ כבוד די טויזנטער אַרבעטער און פּויערים, פֿאַרזאַמלטע דאָ, ס'איז אַרויס־געטראָגן לכבוד אים די בלוט־רויטע שווערע סאַמעטענע פֿאָן פֿון דער ווייסרוסלענדישער ראַטן־רעפּובליק.

— הירש לעקערט, דו לעבסט! הירש לעקערט — דו האָסט געזיגט.

דער אינטערנאַציאָנאַל

(הימן)

שטייט אויף איר אַלע, ווער ווי שקלאַפֿן
אין הונגער לעבן מוז און נויט!
דער גייסט — ער קאָכט, ער רופֿט צו וואָפֿן,
צום שלאַכט אונז פֿירן איז ער גרייט.

די וועלט פֿון גוואַלדטאַטן און ליידן
צעשטערן וועלן מיר, און דאַן —
פֿון פֿרייהייט, גליקלעכקייט אַ גן־עדן
באַשאַפֿן וועט דער אַרבעטס־מאַן.

דאָס וועט זיין שוין דער לעצטער
און אַנטשיידענער שטרייט!
מיט דעם אינטערנאַציאָנאַל
שטייט אויף איר אַרבעטס־לייט!

ז. װײַנפּער

די קאָסע און דער סערפּ

די קאָסע בליצט און שװינגט,
דער סערפּ פון זון צעגליט.
מיט שטילע, לײַכטע טריט
קומט אָן די פרייד און זינגט
אַ ניי און מוטיק ליד.

אַ ליכטיקייט אויף אַלץ
און אַלעמען צעשפּרייט.
דער שניטער איבער פעלדער גייט
און ברויט און פרוכט און זאַלץ
פאַר אַלעמען פאַרגרייט.

די קאָסע און דער סערפּ —
קלינג-קלאַנג! קלינג-קלאַנג!
מיט הילכיקן געזאַנג
אַרום די פולע קערב, —
קלינג-קלאַנג! קלינג-קלאַנג!

ביסט הונגעריק, קום עס!
דו האָסט דאָך עס פאַרזייט, —
גיי אויף מיין גרויסע פרייד
און זינג צום גרויסן נס,
וואָס איבער אונז געשייט.

קאָסען היי — דופּרע

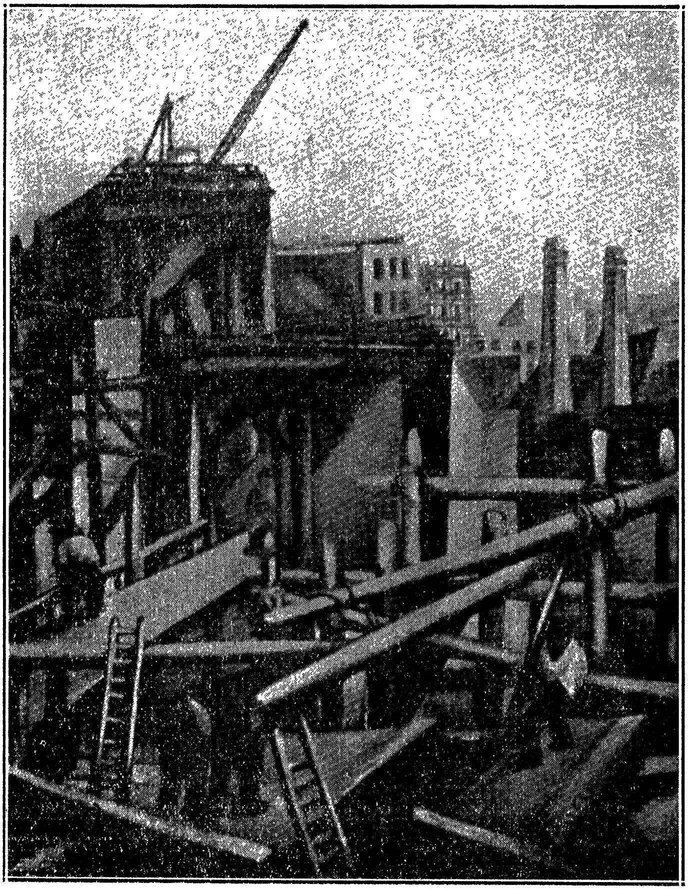

קאָנסטרוקציע   פון י. ליכטנשטיין

א. ל ע י ע ל ע ם

נ י ו - י אָ ר ק

מעטאַל, גראַניט, געראויש, געזאַנג, געפּילדער.
אויטאָמאָבילן, הויך-באַן, טיף-באַן, קאַר.
בורלעסק, גראָטעסק, קאַפּייען, קינאָ-בילדער.
עלעקטריש ליכט אין גרילנצנדן ווירוואַר.
געזיכטער פרעמד און בליקן פּיינדלאַך-שטאַר.
קיין שמייכל, קיין גוט-מאָרגן פריינדלאַך-מילדער.
און איינזאַמקייט, און ניט געטרייסטער צער
אין אָט דער דרענגעניש כאַאָטיש-ווילדער.

ש. פ ר ו ג

דאָס ליד פון דער אַרבעט

אַ לויב און געזאַנג דער מי און דער אַרבעט!
זינגט, גריסט זיי פון האַרצן מיט ליבשאַפט און היים!
געזונט זאָלן זיין די הענט מיט מאַזאָליעס,
דער שטערן, פון וועלכן עס גיסט זיך דער שוויים!

געבענטשט זאָלן זיין דער וואַרשטאַט, דאָס שפּינדל,
דער האַמער, די סאָכע, דער סערפּ און די זעג!
די וועלט איז פאַר איינעם אַ בליענדער גאָרטן,
פאַר טויזנט — אַ שווערער, אַ זומפּיקער וועג.

דער סערפּ איז פון שטאָל, דער האַמער פון אייזן,
קיין צירונג קיין גרויסע זיינען זיי ניט;
אין זיי אָבער ליגט אונזער קראַפט, אונזער לעבן,
אַן זיי איז אוממעגלאַך איינציקער טריט.

טאָ לויבט זשע און זינגט דער מי און דער אַרבעט!
זינגט, גריסט זיי פון האַרצן מיט ליבשאַפט און היים!
געזונט זאָלן זיין די הענט מיט מאַזאָליעס,
דער שטערן, פון וועלכן עס גיסט זיך דער שוויים!

קאַרל מאַרקס

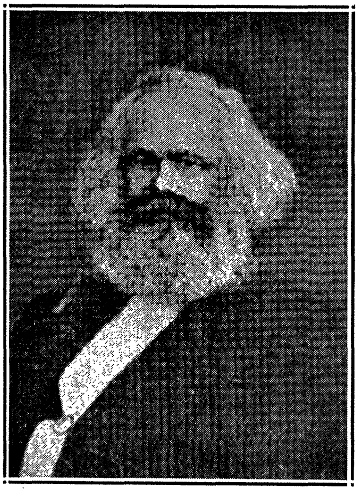

די לעצטע שטראַלן פון דער זון האָבן אָפּגעשטעמפּלט מיט גאָלד צוויי פאַרשטויבטע פענצטער אויף דער וואַנט פון אַ טאַבאַק־וואַרשטאַט, וואו דער אַלטער האַנס פריטשע האָט, אונטערזינגענדיק אַ פרייהייטס־ליד, גע־אַרבעט צוזאַמען מיט נאָך אַ יונגן אַרבעטער. אויפן וואַנט איז געהאַנגען אַ גרויסער פּאָרטרעט. דער יונגער אַרבעטער האָט זיך טיף פאַרטראַכט אויפן פּאָרטרעט און אַ זאָג געטאָן:

— אַך, ווי מיר וואָלט זיך געוואָלט עפּעס הערן וועגן אים!

— טייערינקער! — האָט זיך אָנגערופן דער אַלטער. — דאָס איז געווען אַ זעלטענער מענטש, איינער פון די זעלטנסטע מענטשן אויף דער וועלט.

— און איר, האַנס, זייט געווען באַקאַנט מיט אים פּערזענלאַך, געדריקט זיין האַנט און גערופן חבר?

— אָ, טייערער! הונדערטער מאָל זיינען מיר געזעסן צוזאַמען און געשמועסט און פאַרבראַכט ביי אַ גלעזל טיי.

— אַך, ווי גליקלאַך וואָלט איך זיך געפילט! איך וואָלט, דאַכט זיך, פון זינען אַראָפּ פון אַזויפיל גליק, הערן אים, ריידן מיט אים, אָנרירן

זיך צו דער האַנט, וועלכע האָט אָנגעשריבן אַזעלכע ביכער, אַזעלכע גרויסע אמת'ן פאַרן אַרבעטער־קלאַס! אַפילו איצטער גייט מיר דורך אַ פרייד־ציטער איבער מיין גאַנצן לייב, ווען איך ריר זיך אָן אָן אייער האַנט און דערמאָן זיך, אַז דידאָזיקע האַנט האָט געדריקט זיין האַנט!

— נו, מיין אַלטע האַנט איז דאָ גאָרניט, — האָט אַ שמייכל געטאָן האַנס. — געניאַליטעט איז ניט קיין אָנשטעקנדיקע קרענק און קלעפּט זיך ניט צו פון אָנרירן זיך מיטן האַנט.

— דערציילט עפּעס וועגן אים! — האָט אָנגעהויבן בעטן דער יונגער אַרבעטער, — דערציילט, ווי אַזוי האָט ער אויסגעזען, ווי אַזוי האָט ער גערעדט, — דערציילט אַלץ!

— אויב דיר ווילט זיך שוין יאָ אַזוי שטאַרק, טאָ הער מיט קאָפּ. מיין טאַטע איז געווען אַ שוסטער, און איך פלעג אָפט אָפּטראָגן די פאַריכטע שיך צו זיי אַהיים. און דעמאָלט האָבן מיר זיך באַקאַנט. קאַרל איז געווען אַ קוטשעראַווער, אַ פלינקס און אַ לעבעדיקס קינד. מיר האָבן זיך ביידע געלערנט אין איין שול. קאַרל איז געווען דער בעסטער שילער. אַלע האָבן אים ליב געהאַט. וויי, וויי, וואָס פאַר אַ מעשיות ער פלעגט דאָס אונז אָנדערציילן! היינט זיינע לידלאַך, וואָס ער פלעגט שרייבן! אַלע אינגלאַך און מיידלאַך פלעגן זיי זינגען.

איך האָב די שול ניט פאַרענדיקט, ווייל איך האָב געמוזט גיין פאַרדינען. קאַרל אָבער האָט די שול פאַרענדיקט. אַוועקגעפאָרן אין בערלין און אָנגעקומען אין אוניווערסיטעט.

ס'איז דורך עטלאַכע יאָר, און איך האָב זיך מיט אים געטראָפן אויף אַ מיטינג. קאַרל מאַרקס איז ניט געווען פון די גרויסע רעדנער. נאָר גערעדט האָט ער דייטלאַך, איינפאַך און צו דער זאַך. זיין רעדע איז קיין איינמאָל ניט איבערגעריסן געוואָרן דורך אַפּלאָדיסמענטן. מע האָט אים אויסגעהערט אין אַ טיפן שווייגן. און מיר האָט זיך געדוכט, אַז זיין רעדע איז געווען ניט קיין געלונגענע.

נאָר אויף מאָרגן, אַז איך האָב זיך אָנגעהויבן דערמאָנען, וואָס ס'איז געווען אויפן מיטינג, האָב איך פון אַלע רעדעס פאַרגעדענקט בלויז קאַרל מאַרקס רעדע. דאָסזעלבע איז אויך געווען מיט די איבעריקע אַרבעטער, וואָס האָבן געאַרבעט צוזאַמען מיט מיר אין וואַרשטאַט. אַז זיי האָבן אָנגעהויבן צו ריידן וועגן מיטינג, האָבן זיי נאָר געדענקט און באַהאַנדלט די רעדע פון קאַרל מאַרקס. אַזאַ טיפן איינדרוק האָט קאַרל מאַרקס געקאָנט מאַכן מיט זיינע איינפאַכע ווערטער.

אַז דער מיטינג האָט זיך געענדיקט, האָב איך שוין געקלערט אַוועק־גיין אַהיים. איך האָב זיך עפּעס געשעמט און עפּעס ווי מורא געהאַט צוצוגיין צו אַזאַ גרויסן און וויכטיקן מאַן, ווי דאָקטאָר קאַרל מאַרקס. אָבער ער האָט מיך באַמערקט און אַ רוף געטאָן ביים נאָמען: „וואַרט צו אַ וויילינקע, האַנס!" און דערנאָך צוגעגאַנגען און דערלאַנגט מיר ביידע הענט, און גלייך מיך פאָרגעשטעלט פאַר די פירער פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג: „אָט דאָס איז מיין טייערער חבר, האַנס פריטשע".

מיר זיינען אַלע אַוועק אין אַ רעסטאָראַן צובייסן. איך האָב זיך אַפילו אַביסל אונטערגעשעמט, מורא געהאַט ניט אויסזען ווי אַ נאַר צווישן אַזעלכע קלוגע און געלערנטע מענטשן. נאָר איך בין פונדעסטוועגן מיטגעגאַנגען.

אַך, ווען דו וואָלסט, טייערינקער, געהערט, ווי אַזוי קאַרל מאַרקס האָט מיט זיי גערעדט! ווי אַזוי ער האָט דאָס דערוויזן, אַז די בורזשואַזע אָרדענונג מוז פאַלן!

איינער פון זיי האָט אַלע געהאַלטן אין איין טענה'ן, אַז ס'איז שוין געקומען די צייט פון אַן ענדגילטיקער רעוואָלוציע: „נאָר אַ בלוטיקע און באַלדיקע רעוואָלוציע וועט באַפרייען דעם אַרבעטער־קלאַס" — האָט ער געזאָגט.

קאַרל מאַרקס האָט אַ שמייכל געטאָן און רואיק געענטפערט:

— יאָ, אַ רעוואָלוציע וועט זיין, זי מוז זיין, וויל אַנדערש קאָן ניט זיין, אָבער נאָך ניט אַזוי גיך, יאָ, נאָך ניט אַזוי גיך: דער אַרבעטער־קלאַס מוז פריער שאַפן אַ פעסטע אָרגאַניזאַציע, אַ זעלבסטשטענדיקע פּאָליטישע פּאַרטיי, די רעוואָלוציע זאָל האָבן אַ פעסטן פונדאַמענט און זאָל ניט זיין קיין געביידע אויף זאַמד. נאָר שוועמלאַך וואַקסן אויס פאַר איין נאַכט. אָבער זיי לעבן טאַקע מער ניט ווי איין טאָג. אַ דעמב, פאַרקערט, וואַקסט הונדערטער יאָרן, און דערפאַר אָבער לעבן דעמבעוועוועלדער טויזנטער יאָרן. מיר דאַרפן זיין ענלאַך אויף אַ דעמב און ניט אויף אַ שוואָם.

ווען אַלע זיינען זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען, איז ער מיט מיר אַוועק אין דער רעדאַקציע פון דער „ריינישער ציטונג". דעמאָלט האָב איך זיך ערשט דערוואוסט, אַז ער איז דער רעדאַקטאָר פון אָט דער ציַיטונג, און אַז ער שרייבט אין איר אַרטיקלען, אין וועלכע ער פאַרטיידיקט די אַרבעטער און אַלע אונטערדריקטע און פאַלט אָן אויף דער רעגירונג. מיט פאַרוואונדערונג האָב איך געקוקט אויף אים, ווי פון אַ קליין אינגל, מיט

װעלכן מיר האָבן זיך צוזאַמען געשפּילט, איז אויסגעוואַקסן אַזאַ געלערנטער און געבילדעטער מענטש, און איך האָב זיך אָנגעהויבן שעמען און פילן עפּעס אַ מין פּאָרכטיקייט פאַר אים. נאָר אינגיכן האָט מאַרקס מיט זיין חבר׳שן האַלטן זיך מיט מיר פאַרטריבן מיין שעמעוודיקייט און פּאָרכטי־קייט, און מיר האָבן, ווי גלייכע חברים, מיט גרויס פאַרגעניגן פאַרבראַכט די צייט אין ערינערונגען פון אונזערע קינדערשע יאָרן.

פון דעמאָלט אָן האָב איך זיך אָנגעהויבן באַגעגענען מיט אים גאַנץ אָפט.

שפּעטער, אַז די רעגירונג האָט פאַרמאַכט די „ריינישע צייטונג" פאַר אירע רעוואָלוציאָנערע אַרטיקלען, איז קאַרל מאַרקס אַרויסגעפאָרן פון דייטשלאַנד אין פראַנקרייך און זיך באַזעצט אין פּאַריז. דאָס איז געווען אין 1843 יאָר.

פון צייט צו צייט פלעג איך באַקומען וועגן אים ידיעות, און דערנאָך האָבן מיר אָנגעהויבן באַקומען די צייטונג „פאָרווערטס", אין וועלכער קאַרל מאַרקס און אַנדערע באַוואוסטע שרייבער און רעוואָלוציאָנערן האָבן געשריבן. אינגיכן אָבער האָט די רעגירונג אויך די דאָזיקע צייטונג פאַר־מאַכט און מאַרקסן און נאָך אייניקע זשורנאַליסטן אַרויסגעשיקט פון פראַנקרייך פאַר זייער רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט.

קאַרל מאַרקס האָט זיך באַזעצט אין בריוסעל (בעלגיע).

אין אַ קורצער צייט אַרום האָבן אין אונזער קלוב גענומען אָנקומען בריוו מיט אַ ביטע צו שיקן קאַרל מאַרקס אַדרעס. די בריוו זיינען געווען פון פרידריך ענגעלס, נאָר איך האָב דעמאָלט ניט געוואוסט, ווער ער איז, און מיר האָבן, געוויינלאַך, מאַרקס אַדרעס ניט אויסגעזאָגט, ביז מיר האָבן זיך ניט דערוואוסט, אַז ענגעלס איז מאַרקס אַ חבר.

די מאַטעריעלע לאַגע פון קאַרל מאַרקסן איז דעמאָלט געווען זייער אַ געדריקטע, נאָר קיינער פון אונז האָט ניט געוואוסט. ער האָט ניט ליב געהאַט מע זאָל וועגן דעם וויסן. נאָר ענגעלס, דערוויסנדיק זיך זיין אַדרעס, האָט אים אַרויסגעשיקט אַביסל געלט, וועלכע איז אים גאַנץ גוט צונויץ געקומען.

אין 1847 יאָר האָבן מיר זיך ווידער באַגעגנט. נאָר דאָס איז שוין פאָרגעקומען אין לאָנדאָן.

אין די אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס האָט זיך דעמאָלט געפירט אַן אַגי־טאַציע פאַר שאַפן אַ צווישנפעלקערלאַכע פאַראייניקונג פון אַלע אַרבעטער, דאָס הייסט, אַן אַרבעטער־אינטערנאַציאָנאַל, און קאַרל מאַרקסן האָט מען

איינגעלאדן אויסארבעטן די פּראָגראַם פון אָט־דעם אינטערנאַציאָנאַל. אין לאָנדאָן איז צונויפגערופן געוואָרן אַ קאָנגרעס (צוזאַמענפאָר) אויף צו באַטראַכטן די פּראָגראַם, וואָס מאַרקס האָט אויסגעאַרבעט. מיינע חברים האָבן מיך דעלעגירט אַהין צו באַטייליקן זיך אין דעם קאָנגרעס. וואָס זאָל איך דיר זאָגן, טייערינקער, קיינמאָל, קיינמאָל וועל איך ניט פאַרגעסן די צען טעג, וואָס איך האָב פאַרבראַכט אויפן קאָנגרעס!

קאַרל מאַרקס האָט געלייענט די פּראָגראַם, וואָס איז דערנאָך אָפּגע־דרוקט געוואָרן אונטערן נאָמען „דער קאָמוניסטישער מאַניפעסט". מאַרקס איז געווען פול מיט באַגייסטערונג. מיר אַלע זיינען געזעסן ווי פאַר־כישוף'טע. טרערן האָבן זיך געקייקלט ביי מיר פון די אויגן פון אַנטציקונג. און ניט נאָר ביי מיר אַליין. און אַז ער האָט פאַרענדיקט לייענען די לעצטע שורה: „פּראָלעטאַריער פון אַלע לענדער, פאַראייניקט זיך!", האָט אַ דונער פון אַפּלאָדיסמענטן גענומען טרייסלען די שויבן. מיר האָבן גע־פּאַטשט ביז משוגע צו ווערן. איך בין ניט בכוח געווען צו באַהערשן מיין אַנטציקונג און האָב זיך אַ וואָרף געטאָן מאַרקסן אויפן האַלז און היים גענומען אים קושן.

מאַרקס האָט דאָס ניט ליב געהאַט און פלעגט זיך שטענדיק פילן ניט גוט, ווען מע האָט אים אָפּגעגעבן כבוד.

קאַרל מאַרקס האָט אונז אין יענעם טאָג באַוויזן ווער ער איז און וואָס ער איז. אַלע אַרבעטער פון אַלע לענדער דאַרפן זיך פאַראייניקן און דערהויפּט — פאַראייניקן. און אַז מיר זיינען זיך איינאָוונט פאַנאַנדער־געגאַנגען פון קאָנגרעס, האָבן מיר נאָר געהאַלטן אין איין ריידן וועגן דעם, אַז די אַרבעטער מוזן זיך פאַראייניקן.

געווען זיינען דאָרטן אויך אייניקע היציקע קעפּ אָן אַ קאַפּ געדולד, וואָס האָבן זיך געקאָכט און גע'טענה'ט, אַז מע מוז שוין אַרויספירן די אַרבעטער אין שלאַכט און טאַקע שוין מאַכן אַ רעוואָלוציע.

נאָר מאַרקס איז געווען צו קלוג און האָט צו גוט פאַרשטאַנען, וואָס הייסט „מאַכן אַ רעוואָלוציע", וואָס הייסט צונעמען די מאַכט ביי איין קלאַס, ביי דער בורזשואַזיע, און איבערגעבן זי אַ צווייטן קלאַס, דעם פּראָ־לעטאַריאַט. און ער האָט דעריבער געהאַלטן, אַז ס'איז זייער שווער זיך פאַרצושטעלן, אַז אַ קליין הייפעלע ניט קיין אָרגאַניזירטע אַרבעטער זאָלן צעקלאַפּן אין אָן אָפענעם שלאַכט אָן אָרגאַניזירטן פיינט, גוט באַוואָפנטע, געמושטירטע און דיסציפּלינירטע גרויסע מאַסן אַרמייען פון די קאַפּיטאַ־ליסטן און זיך דערשלאָגן צו עפּעס. ווער עס מיינט אַזוי, הייסט, אַז ער

האָט אַ קנאַפּע פֿאַרשטעלונג וועגן דעם, וואָס עס איז אַזוינס רעוואָלוציע.

דער אַלטער האַנס איז אַנטשוויגן געוואָרן. די לעצטע שטראַלן פֿון דער זון האָבן זיך אויסגעלאָשן און די גאָלדענע פֿענצטער אויפֿן וואַנט זיינען פֿאַרשוואונדן. אין וואַרשטאַט איז געוואָרן שטיל.

דער אַלטער האָט אָנגעצונדן אַ ליכט און מיט אַ באַזונדער ליבע פֿאַר־קוקט זיך אויפֿן קליינעם פּאָרטרעט, וואָס איז געשטאַנען אויפֿן טיש.

— דו, טייערער, — האָט דער אַלטער איבערגעריסן די שטילקייט, — האָסט געהערט וועגן אינטערנאַציאָנאַל. אַט אויף דער קאַרטע איז מאַרקס אַראָפּגענומען אַקוראַט דעמאָלט, ווען דער אינטערנאַציאָנאַל איז געגרינדעט געוואָרן.

מאַרקס האָט די גאַנצע צייט זיינע אָפּגעגעבן דעם אינטערנאַציאָנאַל. גענומען אַן אַקטיוון אָנטייל אין אַלע מיטינגען. געווען פּרעזיצער אויף די מיטינגען און אויסגעאַרבעט פּראָגראַמען און פֿאָדערונגען.

די לעצטע יאָרן פֿלעג איך זיך זייער אָפֿט זען מיט מאַרקסן.

— איך מוז פֿאַרענדיקן מיין בוך „קאַפּיטאַל“, — האָט מיר איינמאָל מאַרקס געזאָגט אויפֿן שפּאַציר. — קיין מער וויכטיקערע זאַך פֿאַר דער אַרבעטער־באַוועגונג, האַלט איך, האָב איך ניט געטאָן, און אויב איך וועל מיין ווערק ניט פֿאַרענדיקן, וועט קיין אַנדערער פֿאַר מיר די אַרבעט ניט אָפּטאָן. און צוליב דעם אַליין ווילט זיך מיר אַזוי לעבן, ווי שמערצלאַך עס זאָל מיר נישט זיין יעדער אָטעם מיינער.

איך דאַרף דיר זאָגן, אַז די לעצטע יאָרן זיינע האָב איך אים געזען כּמעט שטענדיק אַ קראַנקן, אין בעט. און קראַנקערהייט האָט ער זיך פֿאַרנומען מיט שרייבן זיין „קאַפּיטאַל“. אָבער דער טויט האָט איבערגע־ריסן זיין אַרבעט (דעם 14טן מערץ, 1883).

נאָך זיין טויט האָט זיין בעסטער חבר און פֿריינד ענגעלס געבראַכט אין אָרדענונג דעם צווייטן און דריטן באַנד „קאַפּיטאַל“.

דו ווייסט גאַרניט, טייערער, וואָס פֿאַר אַ גליק דאָס איז פֿאַרן אַרבע־טער־קלאַס, וואָס ענגעלס האָט זיך גענומען פֿאַר דער דאָזיקער אַרבעט. קיין אַנדערער וואָלט דאָס ניט געווען בכוח צו טאָן. מאַרקס און ענגעלס זיינען געווען אַזוי ווי אַ צווילינג. אייניקע חברים פֿלעגן זיי אין די אויגן רופֿן: „דער צווילינג“. אָבער ניט מאַרקס און ניט ענגעלס האָבן זיך קיינמאָל ניט געפֿונען באַליידיקט פֿון דעם.

מאַרקס גוטע פֿריינד האָבן זיך געקליבן שטעלן אים אַ דענקמאָל פֿון בראָנזע. נאָר דאַרף דען מאַרקס אַ דענקמאָל? זיין שאַפֿונג איז אים דער

בעסטער דענקמאַל. און כל־זמן עס וועט זיך פירן דער גרויסער קאַמף פאַר דער באַפרייונג פונם אַרבעטער־קלאַס, וועט שטענדיק, שטענדיק ביי יעדערן אין האַרצן לעבן דער נאָמען פונם גרויסן מענטש און גרויסן, גרויסן חבר — קאַרל מאַרקס.

א. רייזען

די וואַנט

(רעוואָלוציאָנער בילד)

די אויגן — פול צאָרן, פאַרגאָסן מיט בלוט,
די הערצער — זיי שלאָגן מיט קראַפט און מיט מוט.
מיר שטייען ביי אַ הויכער, געמויערטער וואַנט
מיט העק און מיט האַמערס און אייזנס אין האַנט —
מיר ברעכן די וואַנט!

די וואַנט איז געמויערט גאָר פעסט און גאָר דיק,
פאַרצוימט אונז די וועגן צום לעבן, צום גליק,
פאַרשטעלט אונז די ליכטיקע זון און זי מאַכט
פון פריילאַכן טאָג אונז אַ פינצטערע נאַכט. —
מיר ברעכן די וואַנט!

און פאַלט פון דער שטיינערנער וואַנט ווען אַראָפּ
אַ שטיין, צי אַ ציגל טרעפט ועמען אין קאָפּ, —
די איבעריקע בלייבן דאָך שטיין גאָר אָן שרעק
און אַרבעטן ווייטער, מען לויפט נישט אַוועק: —
מיר ברעכן די וואַנט!

די אַרבעט דאַרף דויערן, די אַרבעט איז שווער. —
פאַרזאַמלט זיך, ברידער, קומט אַלע אַהער!
זאָל יעדערער צולייגן פעסטער זיין האַנט!
מיר וועלן די הויכע, די פינצטערע וואַנט —
צעברעכן, צעברעכן!

דאָס ליד פֿון סאַקאָ און וואַנזעטי

סאַקאָ איז געווען א שוסטער,
וואַנזעטי האָט געהאַנדלט מיט פיש;
מע האָט זיי אַריינגעזעצט ביידן
מיט מאַדייראָס אין געפענגעניש.

מאַדייראָס איז געווען אַ מערדער,
האָט גע׳הרג׳עט און געשענדט;
אַז ווײַ איז געווען צו יענעם,
וואָס איז אים אַריין אין די הענט.

סאַקאָ און וואַנזעטי
האָבן נישט גע׳הרג׳עט, נישט געראַובט;
זייער חטא — וואָס זיי האָבן אַנדערש
ווי די האַרן פון לאַנד געגלויבט.

זיי האָבן גע׳חלומ׳ט פון פרייהייט —
דער טויט — אַ פייער אין וועג, —
זיי זיינען געגאַנגען, געגאַנגען
מיט אַן אָפענער ברוסט און אָן שרעק.

סאַקאָ און וואַנזעטי —
צוויי קינדער פון דער נויט,
זיי האָבן מיט שווייס פון פּנים
פאַרדינט זייער שטיקל ברויט.

דער תליון האָט צוגענומען,
דאָס, וואָס דעם טויט האָט געהערט;
וואַנזעטי און סאַקאָ געהערן
די לעבעדיקע אויף דר׳ערד.

דערמאָנענדיק זיי ביידן —
געבענטשט זאָל זייער נאָמען זיין,
דאָס האַרץ גייט אויף פון פריידן
מיט טעג פון לויטער שיין.

פון דעם לאַנד פון זון און בלויען —
דאָס לעבן אַ ראָד און סע ראָלט,
האָט זיי דאָס גרויע מזל
פאַרוואָרפן אין לאַנד פון גאָלד.

אין לאַנד פון גאָלדענע געצן,
אין לאַנד פון שקלאַף און האַר;
פאַר די האַרן גאָלדענע געצן,
פאַר די שקלאַפן — טויט און צער.

פאַר סאַקאָ און וואַנזעטי
די קינדער פון דער נויט;
זיי לעבן מיט די, וואָס לעבן
אַ לעבן פון קאַמף און טויט.

און מיט די אייביקע, די גערעכטע,
צוזאַמען ביי איין טיש
זיצן — סאַקאָ דער שוסטער,
און וואַנזעטי: וואָס האָט געהאַנדלט מיט פיש.

ב. ראָבערטס

סאַקאָ און וואַנזעטי

עס איז געווען אינם יאָר 1918. אייראָפּע איז שוין געווען מיד און אויסגעמאַטערט פון די שרעקלאַכע קרבנות און די רואינירטע היימען. אָבער אַמעריקע האָט זיך ערשט געהאַט צעוואַרעמט. אַלערליי מעשות וועגן דייטשער אכזריות און ברוטאַליטעט, וועלכע אייראָפּע האָט שוין לאַנג געהאַט פאַרוואָרפן, זיינען אַריבערגעבראַכט געוואָרן קיין אַמעריקע און

פארצוקערט געוואָרן אַלס ראַיעלע סחורה. אַמעריקע איז געווען פאַר׳שיכור׳ט פון קריגס־וויין און מלחמה־בראַנפן. מלחמה־לידער, האַס־געזאַנגען האָבן פארהילכט די לופט. יעדער איינער האָט מיט בלוט און געלט געדאַרפט דינען דעם גאָט מאָלאָך, אַזוי האָבען געוואָלט די באַנקירן און מוניציע־מאַכער. אונזער געלערנטער פּראָפעסאָר ווילסאָן, דער פּרעזידענט פון די פאַרייניקטע שטאַטן, האָט געהאַלטן גאָלדענע רעדעס, און איינגערעדט דעם אַמעריקאַנער עולם, אַז מיר פירן מלחמה כדי צו ענדיקן מלחמות אויף אייביק, אָדער מיר שלאָגן זיך כדי צו פאַרזיכערן, אַז בלויז דעמאָקראַטישע פאָלקס רעגירונגען זאָלן הערשן איבער דער וועלט, אָדער מיר ווילן שלום אָן זיגער און באַזיגטע, און ענלאַכע פיין־קלינגענדיקע פראַזן זיינען באַנוצט געוואָרן כדי צו פאַרפירן די מאַסן, און זיי באַגייסטערן פאַר דער זינלאָזער און ברוטאַלער מלחמה.

אָבער נישט אַלע האָבן זיך געלאָזט פאַרפירן פון די גלאַטע זיסע ריידעלאַך פונם זילבער־צונגיקן וואודראָ ווילסאָן. עס האָבן זיך געפונען געוויסע ליבטיקע גייסטער, וועלכע האָבן געזען דעם ברוטאַלן אמת אונטער די „מענטשלאַכע" פראַזן, און זיי האָבן אַגיטירט און אויפגעקלערט די אַרבעטער דעם אמתן כאַראַקטער פון דער מלחמה. איינער פון זיי איז געווען דער גרויסער גייסט פון די סאָציאַליסטן — יודזשין וויקטאָר דעבס, אַזעלכע זיינען געווען די פירער און מיטגלידער פון דער רעוואָלוציאָנערער יוניאָן — די אינדוסטריעלע אַרבעטער (איי דאַבליו דאַבליו), אַנאַרכיסטן און אַנדערע ראַדיקאַלן.

עס האָבן זיך געפונען אַסך איינגעוואַנדערטע אַרבעטער, וועלכע זיינען אַוועק פון די לענדער פון זייער געבורט צוליב דער סאָלדאַטישינע און רעגירונגס טעראָר. זיי האָבן ניט געקאָנט פאַרליידן די נייע רעאַקציאָנערע כוואַליע. זיי האָבן ניט געקאָנט רואיק צוזען ווי די אַרבעטער לאָזן זיך פאַרפירן און פאַרנאַרן פון די רייכע. זיי האָבן אָנגעהויבן אַגיטירן קעגן דער מלחמה. זיי האָבן אויך אויפגעקלערט די אַרבעטער, אַז איצט איז די צייט אויסצוקעמפן בעסערע אַרבעטס־באַדינגונגען. איינער פון די קעמפער איז געווען אַנדריי סאַלסעדאָ, אַן איטאַליענער. ער האָט אַגיטירט צווישן די איטאַליענישע מאַסן קעגן דעם זינלאָזן בלוט פאַרגיסן. ער האָט גערעדט קעגן דעם בלוטיקן קרייץ־צוג פון די אַמעריקאַנער סאָלדאַטן, וועלכער וועט לאָזן נאָך טויזנטער מענטשן אויפן שלאַכט־פעלד, מער טרערן, מער אַלמנות מיט יתומים. ער ווערט אַרעסטירט און געפייניקט און גע־מוטשעט פון די געהיים־אַגענטן. איינמאָל ביי אַזאַ אונטערזוכונג, וואו

מ׳האָט געוואָלט אַז ער זאָל אַרויסגעבן חברים קעמפּער, און ער האָט זיך אָפּגעזאָגט, פאַלט ער אַראָפּ פון פּערצנטן שטאָק פון דער פּאָליציי־געביידע אין ניו־יאָרק. זיין טויט מאַכט אַ רושם צווישן די ראַדיקאַלע אַרבעטער, און צוויי מוטיקע קעמפער, וועלכע האָבן אָנגעפירט ראַדיקאַלע טעטיקייט און סטרייקס צווישן די אַרבעטער אַרום באָסטאָן, נעמען זיך אויספאָרשן די סיבות און אומשטענדן פון סאַלסעדאָס טויט. זיי ווייזן אָן מיט מאַטעריאַלן, אַז סאַלסעדאָ איז נאָכדעם ווי מ׳האָט אים געמוטשעט, פּשוט אַראָפּגעוואָרפן געוואָרן, ווייל טויטע שווייגן.

די פּאָליציי הייבט אָן זוכן מיטלען ווי אַזוי צו פּאַקן די צוויי אומדערשראָקענע קעמפער. אָבער ווי אַזוי? דאָס זיינען דאָך ערלאַכע, קרישטאָל־ריינע מענטשן. זיי אַרבעטן שווער, און אין זייער פרייער צייט גיבן זיי פאָרשטעלונגען צו זאַמלען שטיצע פאַר סטרייקער אָדער פאַר פּאָליטיש פאַרפאָלגטע. אמת, זיי זיינען איטאַליענער, פרעמדע. סאַקאָ, פון אַ דאָרף אין דרום איטאַליע, און וואַנזעטי, פון אַ שטעטל אין צפון־איטאַליע. אָבער דאָס איז דאָך נישט קיין פאַרברעכן. זיי האָבן זיך נישט געשטעלט צום מיליטער, אָבער ס׳איז דאָך שוין נאָך דער מלחמה. זיי זיינען אַנאַרכיסטן, אָבער פילאָזאָפישע. וואָס טוט מען? מען זוכט עפּעס אַ פאַרברעכן, פאַר וועלכן זיי צו משפטן, און מ׳געפינט. ניט ווייט פון וואַנזעטיס הויז ווערט באַגאַנגען אַ רויב־מאָרד. מ׳אַרעסטירט זיי. קיין באַווייזן זיינען ניטאָ. זיי זיינען געווען מיילן ווייט פון דעם אָרט פון פאַרברעכן. קיין געלט האָט מען ביי זיי ניט געפונען. און בכלל איז סאַקאָ אַ גוטער, שטילער שוסטער און וואַנזעטי אַ רואיקער פיש־הענדלער. קעגן אַלע דערוואַרטונגען ווערן זיי פאַר׳משפט צו שטאַרבן אויפן עלעקטרישן שטול. זיי זיינען פרעמדע, איטאַליענער, און נאָך אַנאַרכיסטן דערצו. די אַריסטאָקראַטישע באָסטאָן און יענקיש־פּאַטריאָטישע מאַסאַטשוזעטס דאַרף אַזעלכע נישט.

עס הייבט זיך אָן אַ קאַמף פאַר זייער באַפרייאונג. אַלע סאָציאַליסטן, ראַדיקאַלן און ליבעראַלן אָרגאַניזירן קאָמיטעטן, מ׳זאַמלט געלט, מ׳שטעלט אָן די בעסטע לאָיערס, אָבער באָסטאָן זאָגט זיך אָפּ צו געבן די מאַרטירער אַ נייעם פּראָצעס. די אומשולד פון די צוויי פאַר׳משפט׳ע איז אַזוי זיכער, אַז אין אַלע לענדער פון דער וועלט ווערן געהאַלטן פאַרזאַמלונגען, געלערנטע שיקן מאַניפעסטן און ביטעס צו גאָווערנאָר פולער פון מאַסאַטשוזעטס, בעטנדיק אַ נייעם פּראָצעס, מ׳ווענדט זיך צו די העכסטע ריכטער פון לאַנד, אָבער אומזיסט. דער גאָווערנאָר, דער פאַר־

טרעטער פון די זאַטע עקספּלואַטאַטאָרס, האָט באַשלאָסן אַז זיי מוזן שטאַרבן. גאַנץ אַמעריקע איז אויפגעטרייסלט. סאָציאַליסטן, קאָמוניסטן און סתם ראַדיקאַלן זײַנען עולה רגל קיין באָסטאָן, פּרוּוון זען דעם גאָווערנאָר, אָבער קיין זאַך קאָן נישט בייטן די עקשנות פון גאָווערנאָר. און דעם 22טן אויגוסט, בײַנאַכט נאָך צוועלף, 1927, שטאַרבן זיי העלדיש אויפן עלעקטרישן שטול אין באָסטאָן. די אַרבעטער גערעדנקען זיי אַלס הערלאַכע מאַרטירער.

מלחמה

יעקב אדלער

* *
*

מיר װעלן קײן קאָרן, קײן װײץ און קײן גערשטן
ניט האָבן —
די פעלדער די ברײטע — זײ שטײען אין גריבער
צעגראָבן.
מיר װעלן קײן שאָף און קײן רינד אױפן פעלד מער
ניט האָבן —
די פעלדער — זײ זײנען פאַרנומען מיט מתים
און ראָבן...
די בײמער — זײ שטײען באַלאָדן מיט עפּל
און באַרן —
זײ װעלן אַזױ אױף די צװײגן פאַרפױלן,
פאַרדאַרן...
די אינגסטע, די קרעפטיקסטע מענטשן — זײ שטײען
אין פלאַקער —
ניטאָ, װער ס'זאָל זײען און פלאַנצן און פירן
דעם אַקער.
די פעלדער — זײ זײנען פאַרנומען מיט מתים
און ראָבן —
מיר װעלן קײן קאָרן, קײן װײץ און קײן גערשטן
ניט האָבן...

י. פרידמאַן

איך געזעגן זיך מיט דער מאַמען

(זכרונות פון אַ אידישן סאָלדאַט אין דער אַמעריקאַנער אַרמײ)

מיט רױטע אױגן פירט מיך מײן מאַמע צו דער באַן.

אינדערהיים האָט זי זיך געהאַט גוט אויסגעוויינט, ביז דער קוואַל פון טרערן האָט זיך ביי איר אויסגעטריקנט. זי האָט מיר געהאַט צו־געזאָגט, אַז זי וועט זיך פאַרהאַלטן רואיק, האָב איך איינגעוויליקט זי זאָל מיט מיר פאָרן קיין פילאַדעלפיע, פונוואַנען מען האָט מיך געזאָלט אָפּשיקן אין קעמפּ.

אין וואַגאָן זיצן מיר ביים פענצטער, איינס אַנקעגן אַנדערן. מיר קוקן זיך איין ווי די באַן טראָגט זיך איבער וואַלד און פעלד, פאַרביי שטעטלאַך. מיר רעדן ניט איינס צום אַנדערן, און דאָס טוט מיר באמת הנאה: אַז מען רעדט, וויינט מען.

די „לאָקאַל באָארד“, וואו איך באַדאַרף זיך מעלדן, איז באַ־לאַגערט. די גאַנצע גאַס איז שוואַרץ פון מענטשן.

איך לאָז מיין מאַמען שטיין אינדרויסן. מיט מיינע עלנבויגנס שטופּ איך זיך דורך אַ וועג צום אַריינגאַנג.

אַ פאַרשוויצטער קום איך צו צו איינעם, וואָס טיילט אויס די רעקרוטן זייערע פּאַפּירן.

איך שטיי און וואַרט אויף מיין ריי. אין האַנט האַלט איך דאָס קאַרטל, וואָס מען האָט מיר צוגעשיקט פון וואַשינגטאָן, אַז מען רופט מיך צו מיליטער־דינסט. איך גיב דעם מאַן דאָס קאַרטל, ער קוקט אַריין אין דעם, קוקט אויף מיר, גייט צו צו אַ טיש, נעמט עטלאַכע פּאַפּירן און גיט מיר צוויי פון זיי. מיט אַ שמייכל זאָגט ער מיר, איך זאָל וואַרטן אינדרויסן, מען וועט אונז באַלד אויס־שטעלן און פירן צום וואָקזאַל.

איך האָב די לעצטע מינוטן פאַר מיין אָפּפאָר געוואָלט פאַר־בלייבן אַליין מיט מיין מאַמען. איך פרעג דעם באַאַמטן:

— קענט איר מיר, כ'בעט אייך, זאָגן, פון וועלכן וואָקזאַל מיר פאָרן אַוועק?

— פון נאָרד פילאַדעלפיע, — ענטפערט ער מיר און איז שוין באַשעפטיקט מיט אַן אַנדערן.

איך לאָז זיך גיין צו דער טיר. מען שטופּט מיר אַריין אַ פּעקל עסן אין דער האַנט. אַ רייך־געקליידטע דאַמע גיט מיר אַ וואָלענעם סוועטער מיט צוויי פּאָר זאָקן פון דעמזעלביקן ברוינעם קאָליר. איך באַדאַנק איילנדיק און לויף אַרויס צו מיין מאַמען.

זי שטייט און קוקט מיט צעשראָקענע אויגן אויף דעם גרויסן עולם. אין דער קורצער ווילע, וואָס איך בין געווען פון איר אַוועק

און האָב געוואָרט אויף מיינע פּאַפּירן, איז איר פּנים נאָך מער בלאַס געוואָרן...

דער פּרימאָרגן איז אַ קאַלטער. דער הימל, פול מיט וואָלקנס, באַהאַלט הינטער זיך די זון, וואָס שפּאַרט זיך און וויל אונז באַשיינען.

דער עולם, וואָס האָט זיך פאַרזאַמלט ביים וואָקזאַל, איז אַ סך גרעסער ווי ביי דער „לאָקאַל באָארד". עס זעט אויס ווי די גאַנצע שטאָט וואָלט אונז געקומען באַגלייטן. מאַמעס האַלטן זייערע קינדער אויף די הענט און העצקען זיי צום טאַקט פון דער מוזיק, וואָס שפּילט פּאַטריאָטישע לידלאַך.

אָפיצירן לויפן אַרום, זוכן אימיצן. פּאָליציילייט אויף פערד טרייבן דעם עולם צוריק אויף די טראָטואַרן, — מען דאַרף מאַכן פּלאַץ פאַר די טויזנטער רעקרוטן, וואָס קומען אַלץ אָן אין באַגלייטונג פון מוזיק. קינדער וויינען, ווייבער חלש'ן פון ענגשאַפט. פאַלט ווער אום, ווערט ער צעטראָטן פון טויזנטער פיס. באַאַמטע פון „רויטן קרייץ" טיילן אויס די רעקרוטן שאָקאָלאַד און פּרוכט. אַלע ווילדע הערט זיך אַ ווילד אויסגעשריי פון דער מאַסע: הוראַ! הוראַ! עס פאַרהילכט די אויערן... טאַטעס און מאַמעס האַלטן אַרומגענומען זייערע זין, זאָגן זיי אָן, זיי זאָלן אַכטונג געבן אויף זיך, זאָלן שרייבן אַלע טאָג.

די „באָיס" שטייען מיט די פּעקלאַך אין די הענט און קוקן אויף דעם גרויסן עולם. אַלץ קוקט אויס אַזוי מאָדנע... אַ חלום. מיידלאַך געזעגענען זיך מיט זייערע „באָיס" און שרייען זיי נאָך:

— דאָנ'ט פאָרגעט, האָני, ברינג מי דהי קאַיזערס העד פאָר עי סואווענירן.

איך קוק זיך גוט איין אין די פּנים'ער פון די רעקרוטן. אַ סך זיינען פריילאַך און אַ סך זיינען טרויעריק. זיי לאַכן און וויינען. איך ווער נערוועז פון דעם טומל. און אָט דערזע איך ווי ס'קומען די רעקרוטן פון מיין „לאָקאַל באָארד".

מיין האַרץ הייבט אָן שטאַרקער קלאַפּן. איך דערפיל, אַז עפּעס טוט מיר דאָרט ווײ: איך פאַר טאָקע אַוועק... פון דעם שפּאַס איז געוואָרן אַן ערנסט.

איך שטרענג אָן מיינע לעצטע כחות זיך אַביסל צו מענטשלען. איך היט זיך, אַז מיין מאַמע זאָל ניט דערזען אַ טרויער אויף מיין

פנים. טרעף איך זיך צוזאַמען מיט אירע בליקן, שמייכל איך צו איר, אָבער אינעווייניק אין האַרצן וויין איך.

אָפּיצירן פייפן מיט זייערע קליינע פייפלאַך און שרייען צו אונז, מיר זאָלן אַריינגיין אין די וואַגאָנען. מען הייבט אָן זיך געזעגענען. מען האַלדזט זיך, מען קושט זיך, מען וויינט. עס באַווייזן זיך טויזנטער ווייסע טיכעלאַך, מען ווישט די אויגן, די נעז, און ווידער די אויגן. די מענטשן האַלטן שוין די טיכעלאַך אין די הענט, כדי צו פאַרשפּאָרן אַלעמאָל צו קריכן אין זייערע קעשענעס אָדער האַנט-טאַשן.

איך געזעגן זיך צוערשט מיט עטלאַכע פריינד, וואָס זיינען געקומען מיך באַגלייטן. איך טו אַ קוק אויף מיין מאַמען, זי האַלט זיך קוים אויף די פיס. מיר איז זייער שווער זיך צו געזעגענען מיט איר... איך וואָלט איצט געוואָלט האָבן עטלאַכע טויזנט פריינד, כדי איך זאָל וואָס שפּעטער זיך דאַרפן געזעגענען מיט מיין מאַמען. איך זע ווי זי האַלט איין אירע טרערן, מיט אירע לעצטע כחות מיט זי זיך צו פאַרבלייבן רואיק.

איך נעם זי אַרום. איך האָב מורא אַרויסצורעדן אַ וואָרט: איך פיל, אַז קוים עפן איך דאָס מויל, וועל איך זיך צעוויינען... אַ ווײַלע האַלטן מיר זיך אַרומגענומען, מיר קושן זיך. זייער שטיל זאָג איך:

— זיי געזונט, מאַמע.

די ווערטער האָבן אַפילו מיינע ליפּן ניט אָנגערירט. זי ענטפערט מיר ניט. איר שווייגן איז אָנגעפילט מיט ווייטיק, מיט צער... זי איז זיכער ביי זיך, אַז קיינעמס ווייטיק איז ניט אַזוי גרויס ווי אירער. זי האַלט מיך פעסט אַרומגענומען מיט אירע בלייכע, צאַרטע הענט, וואָס ציטערן אַזש פאַר שרעק... זי דריקט מיך שטאַרק צו איר האַרץ, קושט מיך אָן אויפהער און רעדט ניט קיין וואָרט. זי שווייגט. איר שווייגן רייסט מיר אַרויס אַ שטיק פון מיין נשמה...

עס דערהערט זיך נאָכאַמאָל דאָס פייפן און דאָס שרייען, מיר זאָלן אַריין אין די וואַגאָנען. איך קוש מיין מאַמען און וויל זיך פון איר באַפרייען. דריקט זי מיך נאָך שטאַרקער צו צו זיך און פלאַצט אַרויס אין אַ ביטער געוויין... איר קול שניידט דורך אַלע הערצער, וואָס האָבן זיך דאָ פאַרזאַמלט. מיט איר געשריי שרייט זי איבער אַלע אָרקעסטערס, וואָס שפּילן אויף זייערע מעשענע כלים. זי קלאָגט: וואוהין נעמט איר מיין קינד? איר פירט אים צו דער

שחיטה!...

דער גאַנצער עולם וויינט, קוקנדיק אויף מיין מאַמען.

איך שטיי אַ פאַרשטיינערטער. עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז דער גאַנצער עולם איז געקומען צו מיין לויה און מ'באַקלאָגט מיך, דעם טויטן... איך ווייס ניט און קען ניט פאַרשטיין פאַרוואָס איך וויין נישט. איך בין טרויעריק. מיין מאַמעס קולות שניידן מיך דורך און דורך און מיינע אויגן זיינען טרוקן. די טרערן, אַנשטאָט זיי זאָלן זיך גיסן פון מיינע אויגן, רינען זיי גאָר אין האַלדז אַריין, און איך שלינג זיי, איך וואָרג זיך מיט זיי.

איך הער דעם לעצטן רוף: אין די וואַגאָנען! איך נעם נאָכ־אַמאָל אַרום מיין מאַמען און בעט זיך ביי איר:

— מאַמע, איך בעט דיך, טו מיר צוליב און הער אויף וויינען און קלאָגן. דו ווייסט דאָך גאַנץ גוט, אַז דיין וויינען קען מיר גאָר־נישט העלפן.

איך מאַך נאָס מיט מיינע טרערן מיין מאַמעס הענט, וואָס גלעטן מיין פּנים. איך האָב מיינע טרערן ניט געפילט ווען זיי האָבן זיך געקייקלט אויף מיינע באַקן. איך האָב זיי ערשט דערזען, ווען זיי זיינען פון מיינע באַקן אַראָפּגערונען אויף מיין מאַמעס הענט. פּלוצלונג פּלאַץ איך אַרויס אין אַ ביטער געוויין און מיר וויינען שוין ביידע, איך און מיין מאַמע. מיר דריקן שטאַרק צו אונזערע פּנים'ער איינס צום אַנדערן, אונזערע טרערן מישן זיך אויס.

איך שטופּ זיך צו צו אַ פענצטער און שטעק אַרויס מיין קאָפּ. מיין מאַמע דערזעט מיך, זי וויל צוגיין נענטער צו מיר. פּאָליציי לאָזט ניט. מיר זיינען איצט אָפּגעריסן איינס פון אַנדערן — פרעמדע...

זי שטייט און שאָקלט שוואַך מיטן קאָפּ. זי וויינט נישט מער, זי האָט שוין מער קיין כח נישט... איך זע ווי זי כליפּעט. איך האָב אויף איר מער רחמנות ווי אויף זיך. איך שריי צו איר: „גוד באַי, מאַמע!" איך לאָך צו איר און טרערן גיסן זיך פון מיינע אויגן. איך בין ווייט פון איר און איך בין זיכער, אַז זי זעט ניט מיינע טרערן. זי הערט נאָר מיין שרייען און מיין לאַכן. איך וויל פאַר־גרינגערן איר ווייטיק.

לאַנגזאַם באַוועגט זי מיט איר האַנט און זאָגט שטיל:

— גוד באַי, גוד באַי.

דער צוג הייבט זיך אָן רירן, די מוזיק שפּילט שטאַרקער, דער עולם אויפן וואָקזאַל און די רעקרוטן פון די וואַגאָנען שרייען מיט משונה'דיקע קולות: „גוד באַי, גוד באַי!" דער צוג הייבט אָן גיין אביסל שנעלער, לאָזט איבער נאָך זיך אַ שוואַרצן, געדיכטן רויך מיט גרויע פלעקן. מיט מיינע לעצטע כחות שפּאַר איך אַרויס אַ האַלבן קערפּער דורכן פענצטער, נאָכאַמאָל אַ קוק צו טאָן אויף מיין מאַמען. איך שריי צו איר, אָבער זי הערט מיך שוין ניט. זי שטייט ווי אַ צעטומלטע און קוקט מיט אירע געשוואָלענע רויטע אויגן אויף דעם צוג, וואָס טראָגט מיך אַלץ ווייטער און ווייטער אַוועק פון איר, ביז מיר פאַרשווינדן.

ש. ראָסין

מע טרייבט...

מחנות'ווייז סאָלדאַטן
טרייבט מען דורך פאַרביי,
זין צוויי מיט אַ טאַטן
צוזאַמען אַלע דריי.
פוס אין פוס גלייך טרעטן,
איינס און צוויי און דריי,
צוויי זין מיט אַ טאַטן
טרייבט מען דורך פאַרביי.

מחנות'ווייז סאָלדאַטן,
גרויע און מיט בערד,
פירן נאָך האַרמאַטן,
רייטנדיק אויף פערד.

פאַרנט מוזיקאַנטן
שפּילן שטאָלץ אַ מאַרש,
אַ ניגון אַ באַקאַנטן,
שאַגאַם, שאַגאַם, מאַרש!

עס שפּילן מוזיקאַנטן,
עס פּויקט און פּויקט דער פּויק,
נאָך דעם מאַרש באַקאַנטן
טראַט נאָך טראַט זיך לייגט.

נאָר די קעפּ געבויגן,
דאָס פּנים — מיד און בלאַס —
טויזנט פּייכטע אויגן
באַגלייטן זיי אין גאַס.

עס גייען נאָך די ווייבער
מיט אַ יאָמעריי,
עס פּויקט און פּויקט דער פּייקל:
איין, און צוויי, און דריי.

עס פּויקט און פּויקט דער פּויקער
איינס, און איינס און צוויי, —
אַ מאַמע מיט אַ זויג-קינד
באַגלייט זיי מיט געוויין...

קעגן וואָס און וועמען,
פאַר וועמעס האָב און גוטס,
טרייבט מען זיי ווי לעמער
פאַרגיסן זייער בלוט?

איך קוק און קען ניט שטילן —
מע טרייבט זיי און מע נויט:
קעגן זייער ווילן
אויף פּיין, אויף מאָרד, אויף טויט...

י. פרידמאַן

ביינאַכט

קיין טראַנשייען זיינען ניטאָ. מיר ליגן אויף אונזערע בייכער, אויסגעצויגן אויף דער בלאָטיקער ערד. אונזערע אויגן זיינען אָנגעשטרענגט צו „זיי" — די פיינט...
מיט אונזערע לאָפּעטעס האָבן מיר טיפער געמאַכט אונזערע

גריבער, וואָס זייערע גראַנאַטן האָבן אויסגעריסן, און מיר ליגן אין זיי.

די נאַכט איז אַ פינצטערע. איינער זעט ניט דעם צווייטן. מיר הערן נאָר דאָס קרעכצן און וויינען פון די פאַרוואונדעטע. אַפילו די, וואָס זיינען ניט פאַרוואונדעט, קרעכצן אויך. מיר האָבן מורא פאַר די קוילן, וואָס זיי שיסן צו אונז אַריבער אין די מיליאָנען. לעבן מיר ליגט אַן איטאַליענער. ער האָט פאַר זיך אויסגעגראָבן אַ טיפע גרוב, כמעט ביזן האַלדז. איך קוק צו אים, אָבער איך קען אים נישט זען. איך האָב פלוצלונג מורא געקראָגן צו ליגן אַליין. איך האָב געוואָלט זיין נאָענט צו אימיצן: אינצווייען איז אַביסל גרינגער, דער פחד פאַר דער פינצטערניש איז נישט אַזוי גרויס, און מען קען אין דער שטיל ריידן, און דאָס פאַרטרייבט אַביסל דעם שרעק. איך קריך צו אים צו און איך זע אים נישט. איך רוף זיין נאָמען: טאָני, טאָני, וועהער אַר יו? וואו ביסטו? — ער ענטפערט מיר שטיל, און איך זעץ שוין לעבן אים.

— ווי פילסטו זיך, ברודער? — פרעג איך אים.

— נאָ גוד, — ענטפערט ער מיר, און זיין קול ציטערט. — אַי העוו פעינס אָל אָוועך מאַי באַדי (איך האָב שמערצן אין מיין גאַנצן קערפער).

— האָסט מורא? — פרעג איך אים שטיל.

— יעס, איך האָב מורא. איך פיל זיך שלעכט, מיין האַרץ טוט מיר וויי. פליז, גיב מיר אַ טרונק וואַסער, — בעט ער זיך ביי מיר.

— האָסט ניט קיין וואַסער? — פרעג איך אים פאַרוואונדערט.

— ניין, — ענטפערט ער מיר, קוים וואָס ער רעדט, — איך האָב אַלץ אויסגעטרונקען.

איך הייב זיך אָן שלאָגן מיט דער דעה, צי איך זאָל אים געבן וואַסער אָדער ניט. וואָס וועט זיין, אַז מען וועט אונז מאָרגן ניט קענען צוברענגען קיין וואַסער אַהער? ווי מעג איך אַוועקגעבן מיין לעצט ביסל וואַסער? אויפן שלאַכט-פעלד איז דאָך דאָס טייערער פון עסן. מיר קענען דאָך דאָ אויסגיין, ווען עס זאָל אויס־פעלן אַ טרונק וואַסער. באַלד אָבער פאַלט מיר איין: ווי קען איך אים אָפזאָגן?...

איך רוק אים אַריין אין די הענט מיין פלאַש מיט וואַסער. ער כאַפט זי אַרום און טרינקט. איך פיל, אַז ער טרינקט אַביסל צו

לאַנג. איך האָב מורא, אפשר טרינקט ער אויס אינגאַנצן, גיב איך אַ שטאַרקן שלעפּ די פלאַש פון זיין מויל. ער בעט זיך ביי מיר, איך זאָל איבערליגן די נאַכט מיט אים אין גרוב, אָבער איך וויל ניט. זי איז שמאָל און טיף. ווען עס פאַלט אַריין אַ גראַנאַט אַהין, אין דער ענגשאַפט, מוז מען צעריסן ווערן אויף שטיקלאַך.

— קום אין מיין גרוב, — זאָג איך אים, — זי איז ברייטער, זי איז באַקוועמער. מיר קענען נאָך מיט אונזערע לאָפּעטקעס אויס־גראָבן אַביסל טיפער, וועט אונז גאָר זיין גוט צו ליגן.

ער קריכט אַרויס. איך פיל, אַז זיין גאַנצער קערפּער טרייסלט זיך, און מיר ליגן שוין ביידע אין מיין גרוב.

„זייער" אַרטילעריע האָט אָנגעהויבן פּויקן. די גראַנאַטן פאַלן נאָענט פון אונז. מיר זינקען מיט אונזערע קעפּ טיף אין דער בלאָטע. איך בויג זיך נאָך טיפער אַרונטער און ער נאָך טיפער. יעדער איינער וויל אָפּהיטן נאָר זיין אייגן לעבן.

אונזערע שונאים הייבן אָן שיסן מיט עלעקטרישע ראַקעטן. דער פראָנט ווערט ליכטיק אויף אַ פּאָר מינוט. זיי זוכן אונז, זיי ווילן אויסגעפינען וואו מיר ליגן. ביים שיין פון דעם שונא'ס ליכט דערזע איך מיין שכן, דעם איטאַליענער. ער זיצט איינגעדרייט אינדרייען; זיינע אויגן זיינען איבערגעשראָקן; זיין פּנים איז אויס־געשמירט אין בלאָטע. פון ביי טאָג ביז איצט האָט ער זיך שטאַרק פאַרענדערט; ער לייגט פלוצלונג אַרויף זיינע הענט אויפן האַרץ, שעפּטשעט מיט די ליפּן אַ תפילה צו גאָט... ער רעדט צו מיר:

— איך האָב מורא, אַז מיר וועלן פון דעם פראָנט קיין לעבעדיקע נישט אַרויס...

איך ענטפער אים ניט. ער רעדט ווייטער. איך הער ניט וואָס ער רעדט. איך טראַכט: אפשר איז ער גערעכט, מיר וועלן פון דאַנען קיין לעבעדיקע נישט אַרויס...

אַ שוויים באַגיסט מיך. אַ מורא באַפאַלט מיך. דאָס וואַרטן אויפן טויט איז נאָך ערגער ווי דער טויט אַליין. אַז מען ווערט געטראָפן פון אַ גראַנאַט, ווערט מען באַפרייט פון דעם מאַטערניש, אָבער דאָס וואַרטן... אָ, דאָס מאַכט אונז גרוי און אַלט, און בעת מיר ליגן דאָ און וואַרטן אויפן טויט, בעטן מיר ביי גאָט, ער זאָל אונז שענקען דאָס לעבן. קיינער פון אונז וויל נישט שטאַרבן...

מיר ליגן אויף דער נאַסער ערד, מיר וואַלגערן זיך אין שמוץ

און אין עיפּוש... די לייז פרעסן אונז לעבעדיקערהייט ; מיר הונגערן, מיר שלאָפן ניט זיבן-אַכט מעת-לעת נאָכאַנאַנד. קומט צופליען אַ גראַנאַט פון ז י י, רייסט עס אונז אָפּ לונג און לעבער. און כל זמן מיר זשיפּען נאָך, ווילן מיר ניט שטאַרבן. פאַרקערט, דאָס לעבן ווערט אונז נאָך טייערער. מען קען עס גאָר מיט קיין ווערטער ניט איבערגעבן, ווי שטאַרק עס ווילט זיך דאָ לעבן אויפן שלאַכט-פעלד. מיר ווילן דאָ ניט שטאַרבן, ווייל מיר זעען ווי מיאוס און עקלהאַפט דער סאָלדאַט שטאַרבט אויפן שלאַכט-פעלד.

ער רופט : „מאַמע !"... נישטאָ קיין מאַמע. ער רופט מיט זיינע לעצטע כחות נאָך הילף, און ווען די הילף קומט, איז ער שוין טויט. מען שטאַרבט עלנט, קיינער הערט זיך ניט צו צו אונזערע לעצטע געשרייען. קיינעם אַרט ניט אונזער וויינען און קלאָגן. יעדער איינער איז פאַרנומען מיט זיך אַליין, מיט זיין אייגענעם „איך". מיר ווילן ניט שטאַרבן אויפן שלאַכט-פעלד, אַז ווילדע פייגל זאָלן מיט זייערע שנאָבלען אויספּיקן אונזערע לייבער...

ניין, ניין, איך וויל דאָ ניט שטאַרבן ! טראַכט איך ווייטער. איך האָב געזען, ווי אַ גרויסער אויסגעדאַרטער שוואַרצער הונט האָט זיך אַרומגעדרייט אַרום אַ געפאַלענעם, טויטן סאָלדאַט. ער האָט געשמעקט זיין קערפּער. דאָס איז געווען אַ מלחמה-הונט, פון ערגעץ פאַרבלאָנדזשעט אַהער, אַ הונגעריקער, און האָט געריסן שטיקער פון דעם טויטן קערפּער און געפרעסן.

אַלץ קען טרעפן אויפן שלאַכט-פעלד. עס פּאַסירן אַזעלכע זאַכן, וואָס קיין מענטשלאַכער מוח קען עס זיך ניט פאַרשטעלן, וואָס קיין מענטשלאַכער געדאַנק קען עס גאָר ניט באַגרייפן, סיידן מען זעט עס אַליין מיט די אייגענע אויגן.

איך ליג אין מיין „קבר" און לעב נאָכאַמאָל איבער די שוידער-לאַכע פּאַסירונגען, און עס רייסט זיך אַרויס אַ שווערער זיפץ פון מיין האַרץ, צוזאַמען מיט אַ קללה אויף די מענטשלאַכע בעסטיעס, וואָס האָבן געבראַכט צו אַ מלחמה.

נאָענט פון אונז ליגן אַ פּאָר טויטע. זען קען מען זיי ניט — עס איז שטאָק-פינצטער ; נאָר איך ווייס וואו זיי ליגן. פאַרנאַכט האָב איך געזען, ווי זיי האָבן זיך געמוטשעט מיטן טויט, ביז דער מלאך-המות האָט זיי באַפרייט פון זייערע יסורים.

מיר קריכן צו זיי צו, מיר ציען אַראָפּ די אויבער־מאַנטלען פון זיי און מיר דעקן זיך צו.

„זיי" דאָרטן טראַסקען און פויקן. עס בליצט און עס דונערט, די ערד טרייסלט זיך אונטער אונז. מיר טוליען זיך איינס צום צווייטן. דאָס בייזע פייפן און עקספּלאָדירן פון די גראַנאַטן וואַרפט אויף אונז אַרויף אַ פּחד, מיר ווערן פאַרצווייפלט, מיר קריצן מיט די ציין. איך פיל, אַז אָט־אָט פּלאַצט מיין מוח, אַז איך גיי אַרונטער פון זינען... איך גיב זיך אַליין צוויי שטאַרקע קולאַקעס אין פּנים אַריין — אפשר וועט דער ווייטיק פאַרטרייבן דעם שרעק פאַר „זיי". איך ווייס גאַנץ גוט, אַז אַ סך סאָלדאַטן זיינען משוגע געוואָרן פאַר מורא, און איך וויל ניט זיין איינער פון יענע; איך וויל ניט משוגע ווערן.

אונזער אַרטילעריע האָט גענומען אַריבערשיקן גראַנאַטן צו זיי. איבער אונזערע קעפּ פליען קאַנאָנען־קוילן, און דאָס האָט אונז אַביסל באַרואיקט.

איך ליג און קוק אויפן הימל: פון שוואַרץ איז ער געוואָרן בלוי. עס האָט גענומען ווערן ליכטיקער. דער גאַנצער פראָנט איז איינגעטונקען אין אַ טומאַן. איך שטרענג שטאַרק אָן מיינע אויגן, זע איך אין דער ברייט אַ לאַנגע ליניע מיט סילועטן. דאָס זיינען אונזערע, זיי דרייען מיט די קעפּ, זייערע אייזערנע היטלען זיינען באַדעקט מיט אַ ווייסן שוים, מיט טוי. די טויטע ליגן אין פאַר־שיידענע פּאָזיציעס. מיר העלפן די פאַרוואונדעטע, פאַרבינדן זייערע וואונדן. זיי וויינען און קלאָגן, אַז עס טוט אַזוי וויי... אַ גאַנצע נאַכט האָט פון זיי גערונען דאָס בלוט. איך קוק אויף זיי און טראַכט: ניט איינעם פון זיי וועט מען נאָך היינט אָפּשניידן אַ פוס, אַ האַנט. איך בין זיי מקנא: קריפּלס דאַרף מען דאָ ניט האָבן; זיי וועט מען אַהיים שיקן — און איך?... ווי לאַנג וועל איך זיך נאָך אַזוי מוטשען?...

איך שטאַרב רייכערן אַ סיגאַרעטל. אַ גאַנצע נאַכט ניט גע־רייכערט. מ'טאָר ניט, מ'האָט מורא, אַז דער שונא וועט דערזען אַ שטיקל פייער. ס'איז נאָך טונקל, אָבער איך קען שוין ניט אויס־האַלטן און איך שטעל זיך איין. איך לעב דאָך נאָר מיט ניסים. איך וואַרף אַריבער מיין רעגן־מאַנטל איבער מיין קאָפּ און פאַר־רייכער. איך צי דעם רויך און וואַרג זיך מיט אים. איך וויל וואָס

גיכער אויסרייכערן. איך וויל ניט, אַז אימיצער פון אונזערע זאָל מיך פּאַקן. איך שלעפּ אַרונטער דעם רעגן-מאַנטל פון מיין קאָפּ און וויש אָפּ דעם שוויים פון פּנים. מיר וואַרטן אויף באַפעלן, דערזווייל‏ע ווערן געטראָפן עטלאַכע פון אונזערע. איך הער זייערע געשרייען: העלפט! העלפט! „אַי עם הוירט!„ (איך בין פאַרוואונדעט).

דער איטאַליענער צלמ'ט זיך און רעוועט ווי אַן אָקס אומ־פאַרשטענדלאַכע ווערטער. איך דערשרעק זיך פאַר אים: מיר ווייזט זיך אויס, אַז ער איז משוגע געוואָרן...

מיטן אָנקומען פון דעם מאָרגן האָבן זיי אונז אויסגעפונען. זיי רייסן פון אונז שטיקער אָן אָן אויפהער. די גראַנאַטן רייסן אויף די ערד, אַ באַרג מיט ערד הייבט זיך אויף אין דער הייך און מיר ווערן פאַרשאָטן. און ווער ס'איז ניט שטאַרק גענוג אַרויסצוקריכן, דער ווערט דערשטיקט. אַ גראַנאַט פאַלט לעבן אונזער גרוב. איך הער דעם טראַסק און ווער פאַרשאָטן מיט ערד. איך שריי: מ אַ מ ע!... מיין מוח אַרבעט, איך פאַרליר זיך ניט, כאָטש איך בין פאַרצווייפלט. מיט מיינע לעצטע כחות האַלט איך איין דעם אָטעם און קריך אַרויס. איך זוך מיין שכן, אָבער איך זע אים ניט. איך וויש אוים די בלאָטע פון מיינע אויגן, דערזע איך אים אַ דריי יאַרד אַוועק פון מיר — עס האָט אים אַוועקגעטראָגן.

ער קרעכצט... איך רוק זיך צו צו אים און פרעג:

— ביסט פאַרוואונדעט?

ער ענטפערט ניט, נאָר ער קרעכצט. זיין פּנים איז געל, פאַר־קרימט, זיינע אויגן קען ער ניט האַלטן אָפן. איך זע ווי ער מוטשעט זיך זיי צו האַלטן אָפן, ער עפנט זיי און זיי פאַלן צוריק צו. איך וויל אויסגעפינען, וואו ער איז פאַרוואונדעט, כדי צו העלפן אים פאַרבינדן די וואונד. איך הייב אָן אַרונטערצושאַרן די ערד פון אים. איך נעם אָן צוויי גרויסע הויפנס נאַסע, רויטע ערד. איך טו שנעל אַ צי אַרונטער פון אים זיין מאַנטל, און עס שלעפּט זיך מיט זיין רעכטע האַנט... זיין בלוט קאָכט און שפּריצט ווי פון אַ פאָנטאַן... מיינע קליידער, מיין פּנים ווערן רויט פון זיין בלוט...

פּלוצלונג עפנט ער זיינע אויגן און פרעגט שוואַך:

— וואו בין איך געטראָפן, אין האַנט אָדער אין פוס?

זיין גאַנצער קערפּער איז אים אָפּגעשטאָרבן. ער פילט שוין ניט קיין ווייטיק און ווייסט ניט וואו עס האָט אים געטראָפן.

מיין חבר איז געלעגן אַרום פערציק יאַרד אַוועק פון מיר. נעכטן פאַרנאַכט האָבן מיר זיך געזעגן. מיר האָבן געוואוסט איינער פון צווייטן, וואו מיר האָבן זיך איינגעגראָבן. ער האָט געזען ווי אַ גראַנאַט האָט עקספּלאָדירט דאָרט, וואו איך בין געלעגן, איז ער אונטער אַ רעגן פון קוילן צו מיר צוגעלאָפן און אָן אָטעם האָט ער מיך אַ פרעג געטאָן:

— דו לעבסט?

— איך לעב נאָך דערווייל, — האָב איך אים געענטפערט, — אָבער וואָס זאָלן מיר טאָן מיט אים? — ווייז איך אים אויף דעם איטאַליענער, וואָס האָט געהאַט שוין געג׳גוסס׳ט.

מיר קענען אים איצט גאָרניט העלפן. די קוילן פליען צווישן אונז, אזוי ווי היישעריקן. מיין חבר פרעגט אים עפּעס, און יענער — קוים וואָס ער רעדט אַרויס „מאַ"... ער קען קוים באַוועגן מיט דער צונג. איך זע ווי זיין פּנים הייבט אָן שוויצן. איך כאַפּ מיין קאַנטין וואַסער און שטופּ עס אים אַריין אין מויל. איך גיס און עס גיסט זיך צוריק אַרויס; ער קען שוין ניט שלינגען... איך זע ווי זיין צונג פירט אַ פאַרצווייפלטן קאַמף מיט זיינע ציין, וואָס האָבן פאַר אים פאַרשלאָסן דעם וועג. איך וואָלט איצט געוואָלט מיט געוואַלט אויפרייסן זיין מויל און הערן זיינע לעצטע ווערטער.

ער איז אויסגעגאַנגען. ער האָט זיך ניט געמוטשעט, ער האָט ניט געפילט קיין ווייטיק, ער האָט אַפילו ניט געכאָרכלט אַזוי ווי די אַנדערע וואָס שטאַרבן. זיין פּנים איז געוועזן רואיק, אַ קליין ביסל פאַרקרימט. מיר האָבן אים צוגעדעקט מיט זיין מאַנטל. מיר זיינען אַריינגעקראָכן אין גרוב און געוואַרט אויף דעם שרעקלאַכן באַפעל, אויף דעם באַפעל, וואָס מאַכט אונז משוגע — „אָווער די טאָפּ!"...

דריי סאָלדאַטן

זאַלבעדריט, זאַלבעדריט,
מיט פאַרהוילענע טריט,
די טראַנשייען פאַרלאָזט,
און אין פעלד זיך געלאָזט,
אויף דער וואַכט, אין דער נאַכט,
אין דער טונקעלער נאַכט.

וואָלקנס רונד, וואָלקנס הויך,
ערד און הימל און רויך;
שווערד געשאַרפט, קויל געגרייט,
און פון אומרו באַגלייט, — —
זאַלבעדריט, זאַלבעדריט,
מיט פאַרבאָרגענע טריט.

קוקט דער טויט פון דער זייט,
ס'איז דער שונא ניט ווייט,
שאַ, די קניען געבויגט,
און אויף דר'ערד זיך געלייגט,
אויף דער וואַכט, אין דער נאַכט,
אין דער טונקעלער נאַכט.

טיאַך און טיאַך, מיטאַמאָל,
צי פון באַרג, צי פון טאָל,
טוען שאָטנס אַ שפּרונג,
גיבן מעסערס אַ קלונג, — — —
אָן אַ רוף, אָן געשריי,
אַלע דריי ליגן זיי.

זאַלבעדריט, זאַלבעדריט,
מיט פאַרהוילענע טריט,
זיך געלאָזט אינם וועג,
און אויף אייביק אַוועק,
אויף דער וואַכט, אין דער נאַכט,
אין דער פינצטערער נאַכט.

י. פרידמאן

אַ ציג מעקעט

דאָס מעקעט פון אַ ציג וואַרפט אויף מיר אַן אַ שרעק. זי יאָמערט און שרייט מיט פאַרצווייפלטע קולות, פונקט אזוי ווי מיר שרייען, ווען מיר ווערן פאַרצווייפלט. איך שטעל אַן מיינע אויערן און הער זיך איין, פונוואַנען די געשרייען טראָגן זיך. איך זע אַ שטיבל עטלאַכע מעטער אוועק פון דעם אָרט, וואו איך ליג. דאָס מעקעט ציט מיך צו זיך. איך פיל, אַז איך וועל זיך ניט באַרואיקן, ביז איך וועל נישט זען די ציג, וואָס וויינט אזוי הארצרייסנדיק. איך האָב דאָך שוין אין מיין לעבן געהערט ווי ציגן מעקען און בעקען, אָבער אזוי וויינען און רעווען האָב איך נאָך ניט געהערט. איך זאָג צו מיין חבר:

— הערסט, אַ ציג וויינט... אויפן שלאַכטפעלד וויינען אַלע...

אויף אַלע פיר הייב איך אָן צו קריכן אהין, צו דער שטומער באַשע־פעניש. מיין חבר בעט זיך ביי מיר:

— פאָלג מיך, גיי ניט אהין. דו שטעלסט איין דיין לעבן.

ווי נאַריש עס איז אָבער צו טראַכטן פון לעבן, אַז איך געפין זיך דאָ. איך הער זיך ניט צו צו אים. איך זאָג אים, אַז איך וועל באַלד זיין צוריק און איך קריך פון אים אוועק.

אויפן וועג פאַלן קוילן נאָענט פון מיר. אזוי ווי די בינען פליען זיי פאַרביי מיינע אויערן. איך צי זיך אוים אויפן בויך און די קוילן פאַלן אָן אויפהער. זאָל עס מעגלאַך זיין, אַז זיי האָבן מיך דערזען?... איצט קאָן איך שוין נישט צוריקקריכן צו מיין גרוב און אויך ניט אהין פונוואַנען עס הערט זיך דאָס מעקען פון דער ציג. איך קוק אין דער זייט וואו מיין חבר געפינט זיך. ער שרייט עפּעס אריבער צו מיר. פאַר גרוים אויפרעגונג הער איך ניט, וואָס ער שרייט. עס טוט מיר שוין באַנג פאַרוואָס איך האָב אים ניט געפאָלגט...

די קולות פון דער ציג הילכן אָפּ שטאַרק אויפן פרייען פעלד. מיט אנגסטן רוק איך זיך אויף מיין בויך, ווי אַ שלאַנג, און קריך צו צום הויז.

דאָס הויז האָט נאָר דריי ווענט, די פערטע איז איינגאַנצן איינגעפאַלן. איך גיי אריין אינעווייניק, דערזע איך שטיין אַ ראָבע ציג, צוגעבונדן מיט אַ דיקער שטריק צו אַ הילצערן בעט. דאָס בעט איז איבערגעקערט מיט די פיס ארויף. די ציג האַלט זיך קוים אויף אירע דאַרע פיס און אַ הויכער בייך שטעקט ארוים פון איר רוקן. אירע אויגן זיינען פייכט...

ווען זי האָט מיך דערזען, איז זי שטיל געבליבן. זי האָט אויסגעדרייט צו מיר איר קאָפּ און שוואַך, זייער שטיל האָט זי אַרויסגעקרעכצט: בע־בע. לעבן איר איז געשטאַנען אַ האַלבער עמער מילך. אין אַ ווינקל איז געשטאַנען אַ פעסל מיט וואַסער. איך געפין אַ כּלי, שעפּ אָן אַביסל וואַסער און גיב דער ציג צו טרינקען. מיט דעם וואַסער, וואָס זי האָט איבערגעלאָזט אין דער כּלי, האָב איך באַגאָסן איר קאָפּ. איך האָב זי אַביסל אָפּגעפרישט.

אויף דער ערד קאַטשען זיך פעדערן און פליען איבער דער שטוב. אַ הילצערנע שאַפע ליגט איבערגעקערט און טעפלאַך וואַלגערן זיך אויף דער ערד.

איך גיי אַרויס אויף דער גאַס. די ציג זעט מיך ניט מער. הייבט זי ווידער אָן רעווען. איך דריי זיך אַרום דעם הויז און ביי דער טיר דערזע איך אַ טויטן — אַ ציווילער מאַן ליגט אויפן בויך. עס גיט מיר אַ שטאַרקן שווינדל פאַר די אויגן. איך בין צוגעוואוינט נאָר צו טויטע סאָלדאַטן.

ניט ווייט פון דעם אָרט, וואו דער טויטער ליגט, דערזע איך אַ גרויסע גרוב. איך קוק אַריין אינעווייניק. איך דערזע דאָרט אַ גאַנצע פאַמיליע. זיי דערשרעקן זיך פאַר מיר, זיי האָבן נאָך קיינמאָל ניט געזען קיין אַמעריקאַנער סאָלדאַט. איך זאָג צו זיי אין דייטש:

— שרעקט זיך ניט, איך בין אַן אַמעריקאַנער.

און ווי איך האָב נאָר אַרויסגערעדט דאָס וואָרט „אַמעריקאַנער“, האָט זיך אַ פרייד אויסגעשפּרייט אויף זייערע אויסגעמוטשעטע פּנים'ער.

איך קוק זיך צו ווי זיי ליגן, איינער אָנגעשפּאַרט אויפן צווייטן, און פרירן. עס איז סוף אָקטאָבער און עס איז שוין גוט קאַלט. איך שטיי ביים גראָבן און רעד צו זיי אַרונטער:

—פון ווען אָן ליגט איר דאָ? — פרעג איך זיי.

אַ יונגע פרוי פון אַ יאָר 30 ענטפערט מיר, אַז זיי ליגן דאָ פון נעכטן אָן. ווען זיי האָבן דערהערט דאָס שיסן פון אונזער אַרטילעריע, זיינען זיי אַרונטערגעלאָפן אין קעלער. דאָרט האָבן זיי דערהערט, אַז דאָס הויז פאַלט איין, וויל אונזער אַרטילעריע האָט געטראָפן גלייך אין הויז אַריין. דער שונא איז געלעגן אין דעם גראָבן און האָט געשאָסן מיט מאַשין־ביקסן. שפּעטער, ווען ער איז געווען געצוואונגען פונדאַנען צו אַנטלויפן, זיינען זיי אַרויסגעקראָכן פון קעלער און זיך באַהאַלטן אין דעם גראָבן.

— ווער איז ער? — פרעג איך און ווייז אָן מיט דער האַנט אויף דעם טויטן.

— דאָס איז מיין ברודער, — ענטפערט זי מיר.

א וואָלקן באַדעקט איר פּנים.

איך זיץ ביים גראָבן און הער זיך איין צו אירע רייד. פּלוצלונג פּאַלט א קויל נאָענט פון אונז און איך ליג שוין אין גראָבן גלייך מיט זיי. איך קוק זיך צו צו די צוויי יונגע קינדער, וואָס ליגן דאָ, אַ אינגל פון אַ יאָר צוועלף און אַ מיידל פון אַ יאָר ניין. זייערע פּנים׳ער דריקן אויס געבעט, אַזוי ווי זיי וואָלטן זיך געבעטן ביי מיר: „האָב אויף אונז רחמנות, ראַטעווע אונז!"

איך לייג אַריין מיין האַנט אין קעשענע און געפין דאָרט אַ פּאַרדאַרט קיכל. איך צעברעך עס אויף צוויי און טייל זיי איין. זיי כאַפּן די שטיקלאַך קיכל און קוויקן זיך. די פרוי באַדאַנקט מיר.

אין גראָבן ליגט אויך אַן אַלטע פרוי פון עטלאַכע־און־אַכציק יאָר. איר פּנים איז געל און צעקנייטשט. אירע הענט זיינען באַדעקט מיט בלויע אָדערן. אַרום איר מויל איז שוואַרץ־בלוי. זי ליגט און ציטערט. די יונגע פרוי דערציילט מיר, אַז די אַלטע איז איר עלטער־באָבע. זי איז אַ קראַנקע און קען זיך ניט רירן פון אָרט.

* * *

ניין אַזייגער אינדערפרי קריגן מיר אַ באַפעל צו אַוואַנסירן. דאָס איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס מיר דאַרפן אַוואַנסירן אַזוי, אַז אונזער אַרטילעריע זאָל זיך ניט לאָזן הערן מיט צוויי־דריי שעה פריער איבער אונזערע קעפּ.

אויפן וועג קומען אונז אַן אַנטקעגן גאַנצע מחנות מענטשן, מענער, פרויען און קינדער. זיי לויפן ווי טשערעדעס צעשראָקענע שעפּעלאַך. אַ סך פון זיי זיינען צעבלוטיקט. זיי לויפן פון די שטעטלאַך אַרום.

עס דערטראָגט זיך דער ריח פון גאַז. מיר טוען שנעל אָן אונזערע גאַז־מאַסקעס. אָבער זיי, די אָרימע מענער, פרויען און קינדער זיינען אינגאַנצן אומבאַשיצט. זיי שרייען, זיי וויינען, פאַלן צו דער ערד, טרינקען זיך אָן מיט גאַז. זיי ברעכן מיט בלוט, זייערע פּנים׳ער אויפגעלאָפן און זיי ווערן דערשטיקט.

אַ בלאַסע פרוי מיט צעשויבערטע האָר לויפט צו צו מיר. זי וויינט און קלאָגט פאַר מיר: „וואו איז אַ דאָקטאָר?"... זי האַלט אַ קינד אויף די הענט, אַ מיידעלע מיט אַ קאָפּ בלאָנדע לאָקן.

— צו וואָס דאַרפסטו אַ דאָקטאָר? — פרעג איך זי.

—עפּעס איז מיט מיין קינד, — וויינט זי פאַר מיר.

זי דערציילט מיר, אַז די גאַנצע נאַכט איז זי מיטן קינד געלעגן אין קעלער. זיי האָבן דערפילט דעם גאַז, וואָס דער שונא האָט אַריבערגעשאָסן.

איך באַטראַכט דאָס קינד און זאָג איר:

— דיין קינד איז טויט.

זי שרייט מיט פאַרצווייפלטע קולות:

— וואו איז דער דאָקטאָר? ראַטעוועט מיין קינד!...

איך מוז גיין ווייטער. אין איילעניש זאָג איך צו איר:

— פאָלגט מיך און גייט אוועק פונדאַנען.

איך ווייז איר אָן, אין וואָס פאַר אַ ריכטונג זי זאָל גיין. דאָרט וועט זי זיין אויסער געפאַר. זי לויפט אוועק פון מיר, ווי אַ משוגע'נע, און האַלט אין איין שרייען:

— אַ דאָקטאָר! אַ דאָקטאָר!

די גאַסן זיינען שוואַרץ פון די אַלע מענטשן, וואָס קומען אונז אַנט־קעגן. זיי לויפן דערשראָקענע, זיי זיינען האַלב־משוגע. אַז עס קומט צופליען אַ קויל, ציען זיי זיך אויס אויף דער ערד און שרייען ארויס אומ־פאַרשטענדלאַכע ווערטער. זיי האָבן זיך שוין אויסגעלערנט, אַז ווען מען הערט דאָס בייזע פייפן פון אַ קויל, דאַרף מען זיך וואַרפן אויף דער ערד. אַמאָל העלפט עס און אַמאָל ניט. זיי הייבן זיך אויף פון דער ערד און לויפן ווייטער. אַלע ווילן אַנטלויפן פון טויט.

עס קומט אַנטקעגן אַ טשערעדע פון זעקס־און־צוואַנציק ווייסע שעפע־לאַך. דער פאַסטוך טראָגט דאָס אינגסטע שעפעלע אויף די הענט. ס'איז זייער שוואַך און ס'קען ניט גיין. דער פאַסטוך דערציילט מיר, אַז דריי מעת־לעת איז ער מיט די שעפעלאַך געלעגן באַהאַלטן אין אַ קעלער. ער האָט מורא געהאַט, אַז די סאָלדאַטן זאָלן ניט צונעמען די שעפעלאַך. זיי נעמען צו אַלץ, וואָס זיי טרעפן אונטער דער האַנט. ער וויינט פאַר מיר:

— איך און מיינע שעפעלאַך זיינען הונגעריק. דעם ערשטן טאָג, וואָס מיר זיינען געלעגן אין קעלער, האָבן מיר נאָך געהאַט עפּעס צו עסן. איך האָב פאַרזאָרגט. איצט אָבער — ס'איז שוין צוויי מעת־לעת, אַז מיר האָבן מער ווי אַביסל וואַסער ניט פאַרזוכט.

איך הער זיך צו צו זייער בעקען און מעקען. זייערע קולות מישן זיך אויס מיט די מענטשלאַכע קולות. זיי דערמאָנען מיך אָן דער ראַבער ציג.

א. רייזען

מלחמה

„אָ, מאַמע, כ'וויל אַביסל מילך,
ס'איז טרוקן מיר מיין גומען"...
— מיין קינד — אַ בייזער פאַסטוך האָט
די אַלע קי פאַרנומען.

טאָ גיב מיר, מאַמע, ברויט אַ ביס,
דעם הונגער מיר צו שטילן! —
— ניטאָ, מיין קינד, אַ וואַסער האָט
פאַרטרונקען אַלע מילן.

אין רוי נאָך ברויט (מלחמה־בילד) פון נ. מ. מינקאָווסקי

א וואַסער ווילד, אַ וואַסער רויט
האָט זיי אַראָפּגעטראָגן,
און אַלע מילנער זײַנען איצט
אַוועק אין פֿעלד זיך שלאָגן.

„טאַ, וואו־זשע איז דער טאַטע איצט,
ער זאָל אונז עסן קריגן?“
— דער טאַטע איז אַוועק מיט זיי
אַ שונא צו באַזיגן.

דער טאַטע איז אויך איצט אין פֿעלד —
דו הערסט מײַן קינד אַ ברומען?
ער איז אַוועק, ער איז ניטאָ,
ער וועט שוין קיינמאָל קומען.

ע ר י ק מ. ר ע מ אַ ר ק

דאָס געוויין פֿון די שטומע חיות

הינטער אונז קלאַפּט אַ גראַנאַט, אַ פּאָר רעקרוטן שפּרינגען אויף דערשראָקן. אין אַ פּאָר מינוט פֿײַערט דאָס ווידער אַרײַן נעענטער ווי פֿריער. קאַט קלאַפּט אויס זײַן ליולקע. „אַהאַ, זיי גיבן צונטער.“

ס'הייבט זיך אָן. מיר פֿויזן אַוועק אין אײַלעניש, ווי ס'לאָזט זיך נאָר. דער דריטער שאָס זעצט זיך אַרײַן אין אונזער רעכטן מיטן.

אַ פּאָר מענטשן שרײַען. אויפֿן האָריזאָנט באַווײַזן זיך גרינע ראַקעטעס. ס'פֿליט אינדערהויך קויט, ס'זשומען שפּליטערס. ווען די זעצן ווערן פֿאַרשטומט, הערט מען נאָך אַלץ דעם רויש פֿון די אַרומפֿליענדיקע שפּליטערס.

לעבן אונז ליגט אַ צעשראָקענער רעקרוט מיט אַ פֿלאַקסענעם קאָפּ. ער האָט אײַנגעפּרעסט דאָס פּנים אין די הענט, זײַן קאַסקע האָט זיך אַוועקגעקײַקלט. איך כאַפּ זי אונטער און וויל זי אים אַרויפֿשפּאַרן אויפֿן קאָפּ. ער קוקט אַרויף, שטופּט אָפּ די קאַסקע און קריכט ווי אַ קינד מיטן קאָפּ אונטער מײַן אָרעם, טוליעט זיך צו צו מײַן ברוסט. די שמאָלע פּלייצעס ציטערן בײַ אים.

איך לאָז זיך אים טוליען.

ערגעץ האָט אַ גראַנאַט שטאַרק דורכגעקנאַלט, צווישן איין קנאַל און דעם צווייטן הערט מען קולות.

סוף־כל־סוף ווערט רואיק. דאָס פייער איז איבער אונז אַוועק ווייטער. מיר דרייסטן זיך אַ קוק צו טאָן. אויפן הימל פלאַטערן רויטע ראַקעטעס. קענטיק, אַז באַלד וועט פאָרקומען די אַטאַקע.

ביי אונז איז רואיק געוואָרן. איך זעץ זיך און טרייסל דעם רעקרוט פאַר די פּלייצעס. „ס'איז שוין אַריבער, קליינער! ס'האָט אונז אָפּגעגליקט."

ער קוקט זיך צעטומלט אַרום. איך פאַרענטפער אים: „וועסט זיך שוין צוגעוואוינען"...

ער דערזעט זיין קאַסקע און טוט עס אָן. פּאַמעלאַך קומט ער צו זיך.

* * *

ער ציט אָפּ. עס ווערט שטילער. אָבער די קולות הערן ניט אויף. „וואָס איז דאָס, אַלבערט?" פרעג איך.

„אויף יענער זייט האָט מען אויסגעלייגט אַ פּאָר קאַלאָנעס".

מען שרייט אַלץ. דאָס זיינען ניט קיין מענטשן, מענטשן קאָנען אַזוי שוידערלאַך ניט שרייען.

קאַט זאָגט: — פאַרוואונדעטע פערד.

איך האָב נאָך ניט געהערט ווי פערד שרייען, און ס'גלויבט זיך מיר ניט. דאָס קרעכצן דאָרטן איז דאָס געיאָמער פון דער וועלט, דאָס יאָמערט די געפּייניקטע חיה. ווילדע, גרויליקע יסורים. מיר זיינען בלייך. דעטערינג הייבט זיך אויף. „שינדערס, שינדערס! דערשיסט זיי שוין אויף טויט!"

ער איז אַ פּויער, און פערד זיינען אים נאָענט. גראָד איצט איז אַזוי ווי אויף צו־להכעיס (צעלאָכעס) דאָס פייער כמעט אַנטשוויגן געוואָרן און די געשרייען הערן זיך נאָך דייטלאָכער, מע ווייסט נאָר ניט פונוואַנען דאָס קומט אין אָט־אָ־דער שטילער זילבערנער לאַנד־שאַפט, מע זעט דאָס ניט, ס'איז ווי אַ געשפּענסט, עס באַהערשט דעם גאַנצן רוים צווישן הימל און ערד, עס וואַקסט זיך אַלץ פאַנאַנדער, אָן אַ שיר. דעטערינג ברומט אויסער זיך: „דערשיסט זיי, דערשיסט זיי שוין, צו אַלדי רוחות!"

— „פריער מוז מען דאָך אָפּראַמען די מענטשן", זאָגט קאַט.

מיר הייבן זיך אויף און זוכן דעם אָרט. ווען מ'וועט זען די פערד, וועט זיין לייכטער אַריבעדצוטראָגן. מאַיער האָט ביי זיך אַ שפּאַקטיוו. מיר זעען אַ טונקעלע גרופּע סאַניטאַרן מיט טראָג־בעטלאַך און דערביי לעבן זיי שוואַרצע, גרויסע קערפּערס, וואָס באַוועגן זיך. דאָס זיינען די פאַרוואונדעטע פערד. אָבער ניט אַלע ליגן. עטוואָס ווייטער לויפן אַנדערע פערד אין גאַלאָפּ, פאַלן און לויפן ווייטער. ביי איינעם איז אויפגעריסן דער בויך, די אינגעווייד שלעפּן זיך אים נאָך. דאָס פערד פאַרפּלאָנטערט זיך און פאַלט, אָבער עס הייבט זיך ווידער אויף.

דעטערינג הייבט אויף זיין ביקס און צילעוועט זיך. קאַט שטופּט אים אָפּ: „ביסט משוגע?"

דעטערינג טוט אַ ציטער און וואַרפט אַוועק זיין ביקס.

מיר זעצן זיך און פאַרשטעלן די אויערן. אָבער דאָס שוידער־לאַכע קלאָגן, דאָס קרעכצן און יאָמערן שלאָגט זיך דורך, עס רייסט זיך אומעטום אַריין.

מיר קאָנען אַלע אויסהאַלטן פאַרשיידענע עינוים, אָבער דאָ גיסט זיך פון אונז שווייס. עס ווילט זיך אַנטלויפן אין ערגעץ, אַבי מער ניט צו הערן די געשרייען. און דערביי זיינען דאָך דאָס ניט קיין מענטשן, נאָר פערד.

פון דעם טונקעלן קנויל שיילן זיך אַרויס טראָג־בעטלאַך. עס קנאַלן אָפּ עטלאַכע שאָסן. די קערפּער צאַפּלען זיך און ווערן פלאַכער. ענדלאַך! אָבער ס'איז נאָך אַלץ ניט קיין סוף. די מענטשן קומען ניט צו די פאַרוואונדעטע בעלי־חיים (באַלעכאַיעם), וועלכע אַנטלויפן צעשראָקן, מיט זייער גאַנצן ווייטיק אויף די ברייט אויפגעריסענע מאַרדעס. איינס פון די געשטאַלטן שטעלט זיך אויף די קני. אַ שאָס: איין פערד פאַלט, נאָך אַ פערד. דאָס לעצטע פערד שפּאַרט זיך אָן אויף די פאָדערשטע פיס און נעמט זיך דרייען אין אַ קרייז ווי אַ קאַרוסעל, זיצנדיק דרייט עס זיך אין קרייז אויף די הויך אָנגעשפּאַר־טע פאָדערשטע פיס. מסתמא איז אים זיין רוקן צעשמעטערט. אַ זעלנער לויפט צו און שיסט עס. לאַנגזאַם און הכנעה'דיק (האַכנאָעדיק) גליטשט זיך דאָס פערד אַראָפּ איבער דער ערד.

מיר נעמען אַוועק די הענט פון די אויערן. די געשרייען זיינען פאַרשטומט, נאָר אַן אויסגעצויגענער, גוסס'ער זיפץ הענגט נאָך אין דער לופטן. נאָכדעם זעען זיך ווידער נאָר די ראַקעטעס, עס

הערט זיך דאָס זינגען פון די גראַנאַטן, עס פינקלען די שטערן — און אַלץ איז עפּעס אַזוי מאָדנע.

דעטערינג גייט אום און שילט: „כ׳וואָלט וועלן וויסן, וואָס זיינען זיי שולדיק." זיין קול איז אויפגערעגט, עס קלינגט כמעט פייערלאַך, בשעת ער זאָגט: „איך זאָג אייך, ס׳איז פּשוט אַ שווינערײַ, וואָס מע נעמט שטומע באַשעפעניש אויף מלחמה."

* * *

די ערד פאַר אונז ווערט צעשפּאָלטן, עס רעגנט מיט שטיקער ערד.

דער וואַלד פאַרשווינדט. ער ווערט צעשטויסן, צעריסן, צעפליקט. מיר מוזן בלייבן דאָ אויפן בית-עלמין.

קיין אויסוועג איז ניטאָ. אינם אויפבליץ פון אַ גראַנאַט כאַפּ איך אַ בליק אויף די לאָנקעס. זיי זיינען ווי אַ צעבושעוועטער ים, מעכטיקע פלאַמען פון די האַרמאַטן שפּרינגען אַרום, ווי פאָנטאַנען. ס׳איז אויסגעשלאָסן, אַז עמיץ זאָל זיך פונדאַנען אַרויסראַטעווען.

איך דערפיל אַ צופּ. מיין אַרבל איז צעפליקט געוואָרן דורך אַ שפּליטער. איך קוועטש צוזאַמען דעם פויסט. קיין ווייטיק איז ניטאָ, אָבער דאָס באַרואיקט מיך ניט. — וואונדן טוען ווי ערשט שפּעטער. איך באַריר דעם אָרעם, ער איז אָנגעדראַפּעט, אָבער גאַנץ. עפּעס טוט אַ שוים אין מיין שאַרבן, און מיין באַוואוסטזיין שווימט ערגעץ אַוועק. עס קומט מיר אויף אַ געדאַנק, ווי אַ בליץ: נאָר ניט פאַלן אין חלשות (כאַלאַשעס)! איך טונק זיך אַפּ אין שוואַרצער בלאָטע און שווים באַלד אַרויף פונדאַסניי. אַ שפּליטער האָט אָנגעשלאָגן אין מיין קאַסקע, ער קומט פון אַזאַ ווייט, אַז ער האָט זי ניט דורכגעהאַקט. איך ווישׁ אָפּ פון די אויגן די בלאָטע. לעבן מיר איז אויפגעריסן אַ לאָך. איך זע דאָס מטושטש׳דיק. גראַנאַטן טרעפן געוויינלאַך ניט אָן אין דעמזעלביקן קבר, דעריבער וויל איך אַהין אַריינקריכן. מיט איין רוק טו איך זיך אַ צי אויס, איך ליג פלאַך איבער דער ערד, ווי אַ פיש — און דאָ פייפט עס ווייטער. איך קריך אויף גיך אַוועק, זוך אַ שוץ, דערטאַפּ עפּעס לינקס פון זיך, דריק מיך צו. עס גיט נאָך, איך קרעכץ, די ערד שפּאַלט זיך, דער לופט-דרוק ציטערט אין מיינע אויערן. איך קריך אונטער מיין נאָכגעבנדיקן שוץ, דעק זיך אַריבער דערמיט. דאָס איז האָלץ, טוך, שוץ, שוץ, — נעבאַכדיקער שוץ קעגן די פליענדיקע שפּליטערס.

איך עפן די אויגן: — מיינע פינגער האַלטן אַרומגעכאַפּט אַן אַרבל, אַן אָרעם. אַ פאַרוואונדעטער? איך שריי צו אים — קיין ענטפער — אַ טויטער. מיין האַנט טאַפּט ווייטער אין אַ האַלץ — איך ווייס, אַז מיר ליגן אויף אַ בית-עלמין.

אָבער דאָס פייער איז שטאַרקער פון אַלץ. עס פאַרהילכט דעם פאַרשטאַנד. איך קריך נאָך טיפער אַראָפּ אונטער דער טרונע, זי זאָל מיך באַשיצן, פאַרדעקן, אויב אַפילו עס ליגט אין איר דער טויט אַליין.

איך זע דעם קבר. איך באַטאַפּ אים מיט די אויגן, ווי מיט הענט, מיט איין שפּרונג פּלי איך אַריין אַהין. — איך כאַפּ אַ זעץ אין פּנים. אַ האַנט כאַפּט מיך אָן פאַר דער פּלייצע. — האָט דער טויטער אויפגעוואַכט? — די האַנט טרייסלט מיך, איך דריי אויס דעם קאָפּ, און דערזע קאַטשינסקעס פּנים. ער האַלט דאָס מויל ברייט צעעפנט און ער ברומט, איך הער ניט וואָס. ער צופּט מיך, דערנענטערט זיך; ווען ס׳לאָזט אַ רגע אָפּ, דערהער איך זיין שטים: „גאַז — גאַאַאַז — גאַאַאַז — גיב איבער ווייטער —!“

איך ריים אויף דעם גאַז-בייטל... אַביסל ווייטער פון מיר ליגט עמיץ. איך טראַכט מער וועגן גאָרניט, אַחוץ איין זאַך: יענער דאַרפן מוז דאָס וויסן: גאַאַאַז — גאַאַאַז.

איך שריי, רוק זיך צו, פּאַכע צו אים מיטן בייטל. ער באַמערקט ניט. — נאָכאַמאָל, נאָכאַמאָל — ער ציט אַריין דעם קאָפּ — ס׳איז אַ רעקרוט. איך קוק פאַרצווייפלט אין קאַטס זייט, ער האָט אָנגע-טאָן די מאַסקע — איך שלעפּ מיינע אויך אַרויס, די קאַסקע פליט אַוועק אָן אַ זייט, די מאַסקע פאַרציט זיך איבער מיין פּנים, איך דערגרייך דעם רעקרוט, נעענטער פון אַלץ ליגט צו מיר זיין גאַז-בייטל. איך כאַפּ די מאַסקע, צי זי אַריבער איבער זיין קאָפּ, ער נעמט זי אָן — איך לאָז אָפּ — און מיט איין שפּרונג ליג איך שוין אין קבר.

דאָס טעמפּע קנאַלן פון די גאַז-גראַנאַטן מישט זיך צונויף מיט די קלעפּ פון די אויפרייסן. צווישן די אויפרייסן הילכט אַ גלאָק, גאָנ-געז און מעטאַלענע קלאַפּגעצייג פאַרשפּרייטן אומעטום די בשורה — גאַז, גאַז, גאַז. — הינטער מיר, הער איך, פאַלט עפּעס אַ שווערע זאַך. איך וויש אויס די פאַרצויגענע אויגן-שייבלאַך פון מיין מאַסקע. איך זע, דאָס זיינען בראָם, קאַט און נאָך עמיצער. זאַלבעפערט

ליגן מיר אין שווערע, לאַקערדיקער געשפּאַנטקייט און אָטעמען גאַר שוואַך, ווי שוואַך ס'איז נאָר מעגלאַך.

דידאָזיקע ערשטע מינוטן אין דער מאַסקע טראָגן אַרויס דעם אורטייל אויף לעבן אָדער טויט: לאָזט זי ניט דורך? איך קען שוין די שווידערלאַכע בילדער פונם לאַזאַרעט. גאַז-קראַנקע, וועלכע ווערגן זיך גאַנצע טעג אָן אויפהער און ברעכן אויס שטיקלאַכווייז די פאַרסאַרפעטע לונגען.

איך אָטעם פאַרזיכטיק, צוגעדריקט דאָס מויל צום פּאַטראָן. איצט שלייכט זיך דער גיפטיקער גאַז איבער דער ערד און עסט זיך איין אין אַלע פאַרטיפונגען: ער לייגט זיך פאַנאַנדער אין אונזער קבר ווי אַ פאַנטאַסטישע חיה און כאַרכלט. איך טו קאַטן אַ שטופּ: ס'איז בעסער אַרויסצוקריכן און צו ליגן אויבן, איידער דאָ, וואו עס קלייבט זיך דאָס גאַנצענע גאַז. אָבער מיר באַווייזן דאָס ניט צו טאָן, עס הייבט אָן צו שיטן אַ נייער פייערדיקער האָגל. עס זעט אויס ווי די גראַנאַטן וואָלטן ברומען, עס דוכט, אַז די ערד איז אַראָפּ פון זינען.

אין אונזער באַהעלטעניש טוט זיך עפּעס מיט רעש אַ הייב אויף אַ שוואַרצע מאַסע און פאַלט אַראָפּ האַרט לעבן אונז: ס'איז אַ הויך אַרויפגעשליידערטער אָרון.

איך זע ווי קאַט באַוועגט זיך און קריכט אַריבער ווייטער. דער אָרון האָט אַ זעץ געטאָן דעם פערטן פון אונז אין זיין אויסגעצויגענעם אָרעם. ער פּרוּווט איצט מיט דער צווייטער האַנט אַראָפּרייסן די גאַז-מאַסקע. קראָפּ פאַרהאַלט אים נאָך צו דער רעכטער צייט, פאַרדרייט אים די האַנט הינטערן רוקן און האַלט זי פעסט צו.

קאַט און איך פּויזען צו, כדי צו באַפרייען אים דעם פאַרוואונדעטן אָרעם.

דאָס דעקל פון אָרון איז שוואַך און צעשפּאַלטן. מיר קאָנען עס אָן גרויס מאַטערניש אַראָפּרייסן; דעם טויטן וואַרפן מיר אַרויס, ער טוט אַ פאַל, ווי אַ זעקל. נאָכדעם באַפרייען מיר דעם אונטערשטן טייל פונם אָרון.

דער קאָפּ רוישט מיר און הודזשעט אין דער גאַז-מאַסקע, ער האַלט ביים פּלאַצן. די לונגען זיינען אָנגעשטרענגט, זיי כאַפּן די גאַנצע צייט נאָר איין און דעמזעלביקן הייסן, אָפּגענוצטן אָטעם. די שלייפן-אָדערן ווערן אָנגעשוואָלן, איך האַלט ביים דערשטיקט ווערן.

א גרויע ליכטיקייט איז צו אונז אריין. איבערן בית־עלמין בושעזועט אַ ווינט. איך רוק זיך אַריבער דעם ראַנד פון קבר. אין דער ברודיקער בין־השמשות־ליכט ליגט פאַר מיר אַן אָפּגעריסענער פוס. דער שטיוול אויף אים איז גאַנץ, — אין דער רגע זע איך דאָס אַלץ דייטלאַך. עטלאַכע מעטער ווייטער הייבט זיך איצט אויף אַן אַנדערער, איך רייניק אויס די מאַסקע־גלעזלאַך, זיי ווערן פון מיין אויפרעגן זיך באַלד ווידער פאַרצויגן. איך קוק אַריבער — יענער דאָרטן טראָגט שוין מער ניט קיין מאַסקע.

איך וואַרט אָפּ נאָך עטלאַכע סעקונדן. עס פּאַסירט מיט אים ניט קיין בייז. ער קוקט זיך זוכנדיק אַרום און שטעלט עטלאַכע טריט,— דער ווינט האָט צעטריבן דעם גאַז, די לופט איז פריי, — און איך ריים אַראָפּ כאָרכלענדיק די מאַסקע און פאַל אַוועק. ווי קאַלט וואַסער גיסט זיך מיר אין די לונגען די פרישע לופט, די אויגן שמאַרצן מיר, אַ כוואַליע פאַרפלייצט מיך מיט טונקלקייט און לעשט מיך אויס.

* * *

די זעצן פון די קאַנאָנען האָבן זיך אָפּגעשטעלט. איך דריי זיך אום צום קבר און ווינק צו די אַנדערע. זיי קריכן אַרויס און רייסן פון זיך אַראָפּ די מאַסקעס. מיר כאַפּן אַרום דעם פאַרוואונדעטן, איינער האַלט זיין פאַרבונדענעם אָרעם, אַזוי טראָגן מיר זיך האַסטיק אָפּ.

דער בית־הקברות איז איצט הוילע חורבות. איבערן גאַנצן פעלד ליגן צעשאָטן טרונעס און טויטע. זיי זיינען איצט צום צווייטן מאָל געטויט געוואָרן; אָבער יעדערער פון זיי האָט געראַטעוועט עמיצן פון אונז.

דער פאַרקאַן איז חרוב, די רעלסן פון דער פעלד־אייזנבאַן אויף יענער זייט זיינען אויפגעריסן, זיי שטאַרצן הויך אויסגעבויגן און גלאַנצן אין דער לופטן. פאַר אונז ליגט עמיץ. מיר שטעלן זיך אָפּ, נאָר איין קראָפּ גייט מיטן פאַרוואונדעטן ווייטער.

אויף דער ערד ליגט אַ רעקרוט. די זייט איז ביי אים אין בלוט; ער איז פאַר׳חלש׳ט. אַז איך נעם זיך צו מיין זעלנער־פלעשל, אין וועלכן איך האָב נאָך ראָם מיט טיי, שטופּט קאַט אָפּ מיין האַנט און בייגט זיך אַריבער איבער אים: „וואו האָסטו דאָס געפּאַקט, חבר?"

ער באַוועגט נאָר מיט די אויגן; ער איז צו שוואַך צו ענטפֿערן.

מיר צעשניידן פֿאַרזיכטיק זיינע הויזן, ער קרעכצט. „רואיק, רואיק, ס׳וועט בעסער ווערן —“

אויב ער האָט אַ בויך־שאָס, טאָר ער ניט טרינקען. ער האָט ניט אויסגעבראָכן. דאָס איז גוט. מיר אַנטבלויזן זיין היפט, זי איז אַ דורכויסיקע קאַשע פֿון פֿלייש מיט שפּליטערס פֿון ביינער, ס׳האָט אים אָנגעטראָפֿן אין געלענק. אָט דאָס אינגל וועט שוין מער ניט קאָנען גיין.

איך ריר אים אָן מיטן באַנעצטן פֿינגער דעם שלייף און גיב אים אַ זופּ טאָן. זיינע אויגן באַוועגן זיך, ערשט איצט דערזעען מיר, אַז אויך פֿון זיין רעכטן אָרעם גיסט זיך בלוט.

קאַט צעוויקלט צוויי בינטן אַזוי ברייט ווי נאָר מעגלאַך, זיי זאָלן קאָנען פֿאַרדעקן די גאַנצע וואונד. איך זוך אַ שטיק שטאָף כדי זי איבערצובינדן. מיר האָבן גאָרניט, דעריבער רייס איך ווידער אויף דעם רעקרוטס הויזן, כדי צו באַנוצן זיך מיט זיינע אונטערהויזן פֿאַר אַ בינט. אָבער ער טראָגט ניט קיין אונטערהויזן. איך קוק זיך צו נענטער: דאָס איז דער נעכטיקער אינגל מיטן פֿלאַקסענעם קאָפּ.

קאַט האָט דערווייל אַרויסגענומען ביי אַ הרוג פֿון קעשענע נאָך פּעקלאַך, און מיר לייגן דאָס צו צו דער וואונד. איך זאָג צום אינגל, וועלכער ליגט און קוקט אויף אונז: „מיר ברענגען באַלד אַ טראָג־בעטל.“

ער עפֿנט דאָס מויל און שעפּטשעט אַרויס: „בלייבט דאָ —“.

קאַט זאָגט: „מיר קומען באַלד צוריק. מיר ברענגען פֿאַר דיר אַ טראָג־בעטל.“

ס׳איז ניט צו זען אויב ער האָט עפּעס פֿאַרשטאַנען; ער יאָמערט שטיל ווי אַ קינד: „ניט אַוועקגיין —“.

קאַט קוקט זיך אַרום און פֿליסטערט: „איז ניט כדאי נעמען אַ רעוואָלווער, כדי ער זאָל אויפֿהערן?“

דאָס אינגל וועט מסתמא ניט אויסהאַלטן דאָס אַריבערפֿירן, און העכסטנס וועט עס ציען נאָך אַ פּאָר טעג. אָבער דאָס וואָס ער האָט דורכגעליטן ביז איצט, איז נאָר אַ שיבוש אַנטקעגן דעם, וואָס ער וועט נאָך דורכמאַכן ביזן שטאַרבן. דערווייל איז ער נאָך באַטויבט און פֿילט ניט. אין אַ שעה אַרום וועט ער פֿאַרוואַנדלט ווערן אין אַ ווילד־שרייענדיקן קנויל פֿון אומדערטרעגלאַכע יסורים. די טעג,

וואָס ער האָט נאָך צום לעבן, זײַנען פּאָר אים איין אײנציקע שרעק־לאַכע פּיין. איז וועמען וועט עס אַרן, צי ער וועט אויסטרינקען די גאַנצע פּיין, אָדער ניט —

איך בין מסכּים. „יאָ, קאַט, מ׳האָט געדאַרפט נעמען אַ רע־וואָלווער".

„גיב אַהער", מאַכט קאַט. ער האָט זיך באַשלאָסן. איך זע דאָס. מיר קוקן זיך אַרום, אָבער מיר זײַנען שוין ניט אַליין. עס קלײַבט זיך צונויף אַ געזעמל, פֿון די קבֿרים און גראָבנס קריכן אַרויס קעפּ.

מיר ברענגען אַ טראָג־בעטל.

קאַט שאָקלט מיטן קאָפּ. „אַזעלכע יונגע יאַטן!" — ער חזר׳ט דאָס איבער: „אַזעלכע יונגע אומשולדיקע יאַטן —".

ו. גאַרשין

אויפֿן שלאַכט־פֿעלד

1

איך געדענק, ווי מיר זײַנען געלאָפֿן איבערן וואַלד, ווי די קוילן האָבן געהודזשעט, ווי די צווײַגעלאַך האָבן זיך געבראָכן, געטראָפֿן פֿון די קוילן, ווי מיר האָבן זיך דורכגעריסן צווישן די געדיכטע קוסטעס. מ׳האָט געשאָסן אַלץ אָפֿטער און אָפֿטער. דורך די ביימער, ביים ראַנד פֿון וואַלד, האָט עפּעס אַ רויטס געפֿינקלט, באַוועגט זיך. סידאָראָוו, אַ יונגער סאָלדאַט, האָט זיך פּלוצלונג אַ זעץ געטאָן אויף דער ערד און שווײַגנדיק געקוקט אויף מיר מיט זײַנע גרויסע דער־שראָקענע אויגן. פֿון זײַן מויל האָט גערונען בלוט.

יאָ, איך געדענק דאָס אַלץ גוט. איך געדענק אויך, ווי איך האָב צווישן די געדיכטע קוסטעס שוין גאָר ביים ברעג וואַלד דערזען — אים. דאָס איז געווען אַ ריזיקער דיקער טערק. איך האָב זיך אָבער אַ לאָז געטאָן גלײַך צו אים, כאָטש איך בין געווען שוואַך און מאָגער. עפּעס האָט אַ קלאַפּ געטאָן, עפּעס איז דורכגעפֿלויגן לעבן מיר, ס׳האָט געקלונגען אין די אויערן. „דאָס האָט מען געשאָסן אויף מיר," — האָב איך אַ טראַכט געטאָן. און יענער האָט מיט אַ שרעק־לאַכן געשריי זיך צוגעשפּאַרט מיטן רוקן צום געדיכטן קוסט. ער וואָלט זיך געקאָנט באַהאַלטן פֿון יענער זײַט, נאָר פֿאַר שרעק האָט

ער גאָרנישט פֿאַרשטאַנען און איז אַלץ געקראָכן אויף די שטעכיקע צווייגן. מיט איין קלאַפּ האָב איך אים אַרויסגעשלאָגן די ביקס פֿון דער האַנט, מיטן אַנדערן האָב איך ערגעץ אַריינגעשטעקט מיין שפּיז. עפּעס האָט אָנגעהויבן ברומען, אַ טיפֿער קרעכץ. נאָכדעם האָב איך זיך געלאָזט ווייטער. אונזערע האָבן געשריען „הוראַ“, געפֿאַלן, געשאָסן. איך געדענק, אַז איך האָב אויך עטלאַכע מאָל אויסגעשאָסן — דעמאָלט בין איך שוין געווען אויף אַ פֿרייען פּלאַץ, הינטערן וואַלד. מיטאַמאָל האָט מען אָנגעהויבן נאָך שטאַרקער צו שרייען: „הוראַ“, און מיר האָבן זיך אַ לאָז געטאָן ווייטער. דאָס הייסט, ניט מיר, נאָר אונזערע, ווייל איך בין געבליבן הינטער אַלעמען. איך האָב עפּעס גאָרניט פֿאַרשטאַנען, וואָס דאָס איז... און פּלוצלונג איז אַלצדינג געוואָרן שטיל: מ׳האָט ניט געהערט קיין שיסעריי, ניט קיין געשרייען. דאָס האָב איך אויך ניט געקאָנט פֿאַרשטיין. איך האָב ניט געהערט גאָרניט און נאָר געזען עפּעס בלאָעס: אַפּנים דעם הימל. נאָכדעם איז אַלצדינג פֿאַרשוואונדן.

איך ליג אויפֿן בויך און זע פֿאַר זיך נאָר אַ קליין שטיקל ערד. עטלאַכע גרעזעלאַך, אַ מוראַשקע קריכט און שלעפּט עפּעס, אַ פּאָר טרוקענע צווייגעלאַך. דאָס אַלץ זע איך נאָר מיט איין אויג, ווייל דאָס צווייטע איז פֿאַרדעקט מיטן צווייגל, אויף וועלכן ס׳ליגט מיין קאָפּ. מיר איז זייער ניט באַקוועם צו ליגן אַזוי, און איך וויל זיך אַ הייב טאָן, נאָר איך פֿאַרשטיי ניט, פֿאַרוואָס קאָן איך זיך ניט רירן. די צייט גייט. איך הער ווי אַ גריל טשירקעט ערגעץ אין גראָז, אַ בינעלע זשומעט. ענדלאַך שטרענג איך זיך אָן, באַפֿריי די רעכטע האַנט און, אָנשפּאַרנדיק זיך מיט ביידע הענט אָן דער ערד, פּרוּוו איך זיך שטעלן אויף די קני.

אַ שאַרפֿער ווייטיק שניידט דורך מיין גאַנצן קערפּער פֿון די קני ביזן קאָפּ, און איך פֿאַל אַנידער. ווייטער פֿינצטער — און מער גאָרנישט.

איך הייב זיך אונטער און זעץ זיך. דאָס איז זייער שווער, ווען ביידע פֿיס זיינען איבערגעבראָכן. עטלאַכע מאָל פּרוּוו איך זיך זעצן — און קאָן ניט. ענדלאַך זעץ איך זיך אויף. פֿאַר גרוים ווייטיק באַווייזן זיך טרערן אין די אויגן.

הויך איבער מיר אַ שטיקל בלוי־שוואַרצער הימל, וואו עס ברענט

איין גרויסער שטערן און עטלאַכע קליינינקע. אַרום און אַרום — עפּעס הויכס, טונקלס. דאָס זיינען קוסטעס. איך ליג צווישן די קוסטעס: מ׳האָט מיך ניט געפונען!

איך פיל, ווי די וואָרצלען פון די האָר רירן זיך אויף מיין קאָפּ.

ווי קום איך אָבער צו די קוסטעס, אַז דערשאָסן האָט מען מיך דאָרט, אויפן פרייען פּלאַץ? אַפנים איך בין שוין אַ פאַרוואונדעטער צוגעקראָכן אַהער, ניט ווויסנדיק, וואָס ס׳טוט זיך מיט מיר. און מערקווירדיק! איצט קאָן איך זיך ניט רירן, און דעמאָלט האָב איך זיך נאָך געקאָנט דערשלעפּן ביז די דאָזיקע קוסטעס. און אפשר האָב איך נאָך דעמאָלט געהאַט נאָר איין וואונד, און די צווייטע קויל האָט מיך שוין געטראָפן דאָ.

מאַט-ראָזע פלעקן האָבן זיך אָנגעהויבן באַוועגן אַרום מיר. דער גרויסער שטערן איז געוואָרן בלאַסער, די עטלאַכע קליינינקע זיינען פאַרשוואונדן, דאָס גייט אויף די לבנה. ווי גוט עס איז איצט אינ־דערהיים!

עפּעס הער איך מאָדנע קולות... אַזוי ווי אימיצער קרעכצט. יאָ, מען קרעכצט. אפשר ליגט דאָ אימיצער, אַ פאַרלאָזענער ווי איך, מיט איבערגעבראָכענע פיס, אָדער מיט אַ קויל אין בויך? ניין, דאָס קרעכצן הערט זיך אַזוי נאָענט, און אַרום מיר איז ניטאָ, דאַכט זיך, קיינער... גאָט אין הימל, דאָס קרעכץ איך דאָך אַליין! אַזוי שטיל, טרויעריק; טוט מיר טאַקע אַזוי וויי? מסתמא יאָ, נאָר איך פיל ניט דעם ווייטיק; דער קאָפּ איז ווי מיט בליי אָנגעגאָסן. בעסער זיך ווידער לייגן און אַנטשלאָפן ווערן, שלאָפן, שלאָפן... צי וועל איך אָבער ווען אויפוואַכן? דאָס איז אַלץ איינס.

אין דער מינוט, ווען איך וויל זיך לייגן, שפּרייט זיך אויס אַ ברייטער פּאַס לבנה-ליכט אויף דעם אָרט, וואו איך געפין זיך, און איך זע ניט וויט, אַן ערך פינף טריט פון מיר, ליגט עפּעס אַ גרויס און אַ טונקלס. ערטערווייז פינקלט אויף אים דאָס ליכט פון דער לבנה: דאָס זיינען די קנעפּלאַך, אָדער דאָס געווער. אַפנים אַ טויטער, אָדער אַ פאַרוואונדעטער.

אַלץ איינס; איך לייג זיך.

ניין, ס׳קאָן ניט זיין. אונזערע זיינען ניט אַוועק. זיי זיינען דאָ, זיי האָבן פאַריאָגט די טערקן און זיינען געבליבן אויף דער פּאָזיציע. פאַרוואָס-זשע הערט מען ניט ריידן. פאַרוואָס ברענען ניט קיין

פּייערס? מסתמא הער איך ניט, ווייל איך בין צו שוואַך. זיי זײַנען געווען דאָ.

„ראַטעווען! ראַטעוועט!“...

ווילדע, הייזעריקע געשרייען רײַסן זיך אַרויס פון מײַן ברוסט, און קיין ענטפער איז ניטאָ. הילכיק קלינגען זיי אין דער נאַכטיקער לופט. אָבער אַלץ שווײַגט אַרום און אַרום. נאָר די גרילן טשירקען ווי פריער, אָן אַן אויפהער. די לבנה קוקט אויף מיר רחמנות'דיק מיט איר קײַלאַכדיקן פּנים.

ווען ער וואָלט געווען אַ פאַרוואונדעטער, וואָלט ער זיך אויפגעכאַפּט פון אַזאַ געשריי. דאָס איז אַ טויטער. אונזערער אָדער אַ טערק? אַך, גאָט! ס'איז דען ניט אַלץ איינס?... דער שלאָף לאָזט זיך אַראָפּ אויף מײַנע מידע אויגן.

2

ס'איז אָבער היים. די זון באַקט. איך עפן די אויגן, זע די אייגענע קוסטעס, דעם אייגענעם הימל. יאָ, ס'איז אַ טערק, אַ טויטער. ווי גרויס ער איז! איך קען אים, דאָס איז דער זעלביקער...

פאַרוואָס האָב איך אים געטויט?

אָט ליגט ער אַ טויטער, אַ פאַרבלוטיקטער. צוליב וואָס האָט אים זײַן מזל געבראַכט אַהער? ווער איז ער? אפשר האָט ער ערגעץ, ווי איך, אַן אַלטע מוטער. לאַנגע אָוונטן וועט זי זיצן בײַ דער טיר פון איר אָרים הײַזל און קוקן צום ווײַטן צפון: אפשר גייט איר טײַערער זון, איר טרייסט און איר איינציקע שטיצע אויף דער עלטער?...

און איך? איך וואָלט זיך אַפילו געביטן מיט אים. ווי גליקלאַך ער איז: ער הערט ניט קיין זאַך, ער פילט ניט דעם ווייטיק פון די וואונדן, ניט דעם טויטלאַכן פּיין, ניט די דאָרשט.... אויף זײַן מונדיר זע איך אַ גרויסע שוואַרצע לאַך, אַרום דער לאַך — בלוט. דאָס האָב איך געטאָן.

איך האָב דאָס ניט געוואָלט. איך האָב קיינעם ניט געוואונטשן קיין בייז, ווען איך בין געגאַנגען אויף דער מלחמה. אַז איך וועל אויך דאַרפן טויטן מענטשן, איז מיר ניט געקומען אויפן געדאַנק. איך האָב זיך נאָר אויסגעמאָלט, ווי איך וועל אויסשטעלן מײַן

ברוסט אַנטקעגן די קוילן. און איך בין געגאַנגען און האָב אויס־געשטעלט.

בין איך דען שולדיק, וואָס איך האָב אים געטויט? אין וואָס באַשטייט מיין שולד? פאַרוואָס פייניקסט מיך דער דאָרשט? דאָרשט! ווער פאַרשטייט דען דאָס וואָרט? ווען מיר האָבן ביי אַ שרעקלאַכער פּערציק־גראַדיקער היץ מאַרשירט איבער רומעניע צו פופציק וויאָרסט אַ טאָג, האָב איך ניט געפילט דאָס, וואָס איך פיל איצט. אַך, ווען אימיצער זאָל נאָר קומען!

גאָט, מיין גאָט! ביי אים איז דאָך צוגעבונדן אַ גרויסע פלאַש. מסתמא איז אין איר דאָ וואַסער! ווי קום איך אָבער צו איר? איך וועל קריכן, פויזן, זאָל זיין, וואָס ס'זאָל זיין! איך מוז צוקומען אַהינצו.

איך קריך. די פיס שלעפּן זיך נאָך, די אָפּגעשוואַכטע הענט קאָנען קוים אונטערהאַלטן דעם אומבאַוועגלאַכן קערפּער. ביז דעם טויטן איז ניט מער ווי אַ פּאָר קלאַפטער; נאָר פאַר מיר איז דאָס ערגער ווי צענדליקער וויאָרסט. פונדעסטוועגן מוז מען קריכן. אין האַלדז ברענט, בראָט, ווי מיט פייער. אָן וואַסער וועל איך גיכער שטאַרבן. פונדעסטוועגן, אפשר...

און איך קריך. די פיס טשעפּען זיך אָן דער ערד, יעדער ריר מאַכט דעם ווייטיק נאָך שמערצלאַכער. איך שריי, שריי און קריך דאָך. אָט איז ער שוין. אָט איז די פלאַש... ס'איז דאָ וואַסער — אַ סך וואַסער! מער ווי אַ האַלבע פלאַש. אָ! וואַסער וועט מיר קלעקן אויף לאַנג... ביזן טויט!

דו ראַטעוועסט מיך, מיין קרבן!... איך האָב גענומען אָפּבינדן די פלאַש, אָנגעשפּאַרט דעם גוף אויף איין האַנט. פּלוצלונג האָב איך פאַרלאָרן דאָס גלייכגעוויכט און געפאַלן מיט פּנים אויף דער ברוסט פון מיין רעטער. פון אים האָט זיך שוין געטראָגן אַ שטאַרקער ריח פון פוילקייט.

איך האָב געטרונקען. דאָס וואַסער איז געווען וואַרעם, אָבער ניט פאַרדאָרבן. און געווען איז אַ סך. איך וועל נאָך לעבן עטלאַכע טעג.

נו, און ווייטער? אויב איך וועל איבערלעבן נאָך פינף־זעקס טעג, וואָס וועט זיין דערפון? אונזערע זיינען אַוועק, קיין ווער איז אין דער געגנט ניטאָ. אַלץ איינס — שטאַרבן. איך האָב נאָר פאַר־

לענגערט די גסיסה פון דריי טעג אויף זיבן.

ניין, מ׳טאָר ניט פאַרלירן דעם מוט. איך וועל זיך האַלטן ביזן סוף, ביז די לעצטע כוחות. אויב מ׳וועט מיך געפינען, בין איך דאָך געראַטעוועט. מעגלאַך, אַז דיביינער זיינען גאַנץ, מ׳וועט מיך היילן, איך וועל זען די היים, די מאַמען, מאַשען...

זאָלן זיי בעסער ניט געוואָר ווערן דעם אמת! זאָלן זיי מיינען, אַז איך בין געשטאָרבן מיטאַמאָל. וואָס וועלן זיי פילן, ווען זיי וועלן זיך דערוויסן, אַז איך האָב זיך געמאַטערט צוויי, דריי, פיר טעג!

דער קאָפּ דרייט זיך. מיין וועג צום שכן האָט מיך שטאַרק פאַרמאַטערט. און דער שרעקלעכער ריח! ווי שאַרף ער איז געוואָרן... וואָס וועט זיין מיט אים מאָרגן אָדער איבערמאָרגן? איך ליג דאָ נאָר, ווייל איך האָב ניט קיין כוח זיך אָפּצורוקן. לאָמיר זיך נאָר אָפּרוען, וועל איך אַריבערקריכן צום פריערדיקן אָרט. דער ווינט בלאָזט פון דאָרטן, וועט ער אָוועקטראָגן דעם שרעקלעכן גערוך.

איך ליג אָן כוחות. די זון ברענט דאָס פּנים און די הענט. ס׳זאָל שוין כאָטש קומען די נאַכט; דאָס וועט, דאַכט זיך, שוין זיין די צווייטע.

די געדאַנקען פּלאָנטערן זיך מיר און איך הער אויף עפּעס פילן..

אויפגעכאַפּט האָב איך זיך אין מיליטערישן שפּיטאָל. לעבן מיר שטייען דאָקטוירים, באַרעמהערציקע שוועסטער, און אַחוץ דעם זע איך דעם באַקאַנטן פּנים פון אַ באַרימטן פּעטערבורגער פּראָפעסאָר, וועלכער שטייט אַריבערגעבויגן איבער מיינע פּיס. זיינע הענט זיינען פאַרבלוטיקט. ער טוט עפּעס מיט מיינע פּיס און נאָכדעם זאָגט ער צו מיר:

— נו, ס׳איז נאָך אייער גליק, יונגערמאַן! איר וועט בלייבן לעבן! איין פוס האָב איך געמוזט אָפּשניידן; נאָר דאָס איז דאָך אַ קלייניקייט!... קאָנט איר רעדן?

אברהם רייזען

דעם ברודערס קוילן

קיינמאָל איז נאָך דייווידסאָנען ניט אָנגעקומען אַזוי גרינג צו באַקומען אַרבעט אין אַמעריקע ווי דאָס מאָל. אַריין אין דעם אָפיס פון דער גרויסער אַמוניציע־פאַבריק, האָט מען אים שטרענג, אָבער אָן זייטיקע באַמערקונגען און פראַגן אָנגענומען. אים איז אַפילו געווען פאַרשפּאָרט צו דערציילן זיין יחוס, אַז ער איז אַ שלאָסער פון פּראָפעסיע. די הויפּט־שאלה איז נאָר געווען פון וועלכן לאַנד ער איז אַ געבוירענער. דאָן האָט ער געענטפערט, אַז ער איז שוין אַן אַמעריקאַנער „סיטיזען" און געוויזן די פּאַפּירן... עס האָט קענטיק אַביסל געשטערט, וואָס ער שטאַמט פון אַ שטעטל אין גאַליציע, דאָס האָט ער באַמערקט אָן דער נאָז פון דעם מענעדזשער, וואָס האָט די פּאַפּירן דורכגעקוקט. אָבער אויך דערויף האָט מען קיין באַמערקונג ניט געמאַכט. דערפאַר האָט מען זיך וועגן פּרייז ניט געדונגען. דער פּרייז איז געווען גאָר אַ גוטער. אַרבעטנדיק אין די בעסטע יוניאָן־שעפּער האָט ער נאָך קיינמאָל אַזעלכע „ווידזשעס" ניט באַקומען און איז טיף אין האַרצן דאַנקבאַר געווען, ניט וויסנדיק אַליין וועמען, וואָס ענדלאַך וועט ער מאַכן אַ שיין לעבן. ער האָט זיך שוין גענוג אָנגעמוטשעט, דאָ אַרבעטנדיק פאַר קליינע ווידזשעס און דאָ אַרומדרייענדיק זיך גאָר אָן אַרבעט.

די שטאָט, וואו די אַרבעט איז אָנגעגאַנגען, איז געווען ניט באַזונדערס גרויס. אָבער זי איז געוואַקסן פון וואָך צו וואָך. אַדאַנק די אַמוניציע־פאַבריקן, וואָס האָבן אויסגעאַרבעט אַלע טאָג טויזנטער געצייג פאַרן טויט, איז די שטאָט אַלץ לעבעדיקער געוואָרן. דייווידסאָן פלעגט אינדערפרי, פאָרנדיק אין פאַבריק און פאַרנאַכט צוריקפאָרנדיק פון דער אַרבעט, קוים קריגן אַ פּלאַץ אין קאַר.

דער דאָזיקער מענטשן־געדראַנג אין די קאַרס האָט אים דערמאָנט דאָס גרויסע ניו־יאָרק און עס האָט אים אָנגענומען ווי אַ שטאָלץ !...

און אָפּט האָט ער געטראַכט, אַז אויב די מלחמה וועט לאַנג אָנהאַלטן, וועט די דאָזיקע קליינע שטאָט אַריבעריאָגן ניו־יאָרק. אַזוי האָט ער אויך געהערט רעדן צווישן די אַרבעטער.

און צוזאַמען מיט דער שטאָט איז געוואַקסן די פאַבריק. אַרבעטער זיינען געשטאַנען און צוגעבויט אַלץ נייע געביידעס אַזוי, אַז אין פאַרלויף

פון עטלאַכע מאַגאַטן איז דאָס גאַנצע שטיק פעלד, וואָס האָט זיך פריער געפונען אַ ליידיק, פאַרבויט געוואָרן מיט אַ קייט פאַבריקן.

אויבן אינדערהייך, אונטערן דאַך פון די פאַבריקן, איז ברייט און לאַנג געהאַנגען אַ שילד מיט פשוט'ע שוואַרצע ווערטער, וואָס האָבן אויסגערעכנט די אַלערליי מינים געוועב, וואָס די דאָזיקע פאַבריקן האָבן פון זיך אַרויסגעגעבן. דייווידסאָן האָט דאָס געשריבענע אויפן שילד ערשט דורכגעלייענט אין אַ צייט אַרום, ווייל די ערשטע צייט פלעגט ער אָן קיין שום באַאָבאַכטונגען, גלייך אַריינגיין אין פאַבריק. און וואָס גייען אים אָן די אַלע נעמען? ער אַליין אַרבעט ביי די קוילן פאַר די ביקסן. די קוילן זיינען אַלע ווי איינע. איין מאָס! אָבער פיל האָט ער ניט געטראַכט וועגן זיי. אָפטמאָל האָט ער גאָר פאַרגעסן, אַז די דאָזיקע קוילן דינען פאַר דעם צו לעכערן מענטשלאַכע קעפּ און הערצער, און אוועקלייגן אַ לעבעדיקן יונגנמאַן אויף טויט. שפּעטער האָבן ביי אים די קוילן באַטור־מען דאָס אויסזען פון שפּילצייג פאַר קליינע קינדער...

ערשט אין אַ צייט אַרום, אַז ער האָט באַקומען אַ בריוו פון דער היים, וואו מען לאָזט אים וויסן, אַז זיין אייגענער ברודער איז אַוועק אין קריג, האָבן ביי אים די קוילן באַקומען אַן אויסזען ווי לאַכנדיקע באַשע־פענישן. און איינמאָל, אַז ער האָט אַ קויל גענומען אין האַנט, איז עס ווי מיט אַ געלעכטער פון האַנט אַרויסגעשפּרונגען און זיך צערעדט:

— וואָס זאָגסטו עפּעס אָן, דייווידסאָן, צו דיין ברודער?

דייווידסאָן האָט אַ ציטער געטאָן. ער האָט גענומען צוריק די קויל, האָט עס באַטראַכט און זיך פּעסט איבערצייגט, אַז אָט־די קויל וועט זיכער טרעפן דעם ברודער.

האָט ער גענומען די קויל און אומקוקנדיק זיך, צי קיינער זעט ניט, באַהאַלטן זי אין טאַש.

און ער האָט דערפילט, אַז ער האָט געראַטעוועט זיין ברודער פון אַ זיכערן טויט.

אָבער נאָכדעם האָבן זיך אָנגעהויבן ווייזן מאָדנע מינים קוילן. איין קויל האָט ער חושד געווען, אַז זי וועט אַריינדרינגען דעם ברודער אין אויג. ער האָט עס דערקענט נאָך איר מאָדנעם, באַהאַלטענעם שמייכל. נו, געוויס וועט דייווידסאָן ניט דערלאָזן אַזאַ זאַך...

מיט שרעק האָט ער זיך אומגעקוקט אין אַלע זייטן און די דאָזיקע קויל ווידער אַריינגעלייגט אין טאַש. איצט איז ער שוין גאָר רואיק: ווידער געראַטעוועט דעם ברודער. ער האָט פרייער אָפּגעאָטעמט און זיך גענומען

פעסטער צו דער אַרבעט. פאַרן אָוועקגיין האָט זיך ווידער געוויזן אַ קויל, וואָס האָט אויסגעזען פונקט צוגעפּאַסט פאַרן ברודערס רעכטער האַנט... ער איז זיכער, אַז די קויל וועט גלייך אַריין אין אָרעם. אָט־דאָ־אָ.

נאַטירלאַך וועט ער עס ניט דערלאָזן. און דייווידסאָן האָט אויך די קויל באַהאַלטן טיף אין טאַש. פון דער אַרבעט איז ער שוין ניט געפאָרן גלייך אויף זיין וואוינונג, ווי ער האָט געטאָן אַלע טאָג. ער האָט אינמיטן וועג אַראָפּגעשטיגן ביי אַ שענק, בגנבה אַריין אינעווייניק, און געבעטן אַ גלעזל ברענדי.

אויסטרינקענדיק דאָס גלעזל ברענדי האָט ער זיך דערפילט מוטיקער. האָט ער אַריינגעלייגט די האַנט אין טאַש און זיך געשפּילט דאָרטן מיט די דריי קוילן...

אויף מאָרגן אָבער האָבן זיך ביי דער אַרבעט ווידער גענומען ווייזן פאַרדעכטיקטע קוילן... איינע האָט מיט אַזאַ מין באַהאַלטענער דרויאונג געקוקט אויף דייווידסאָנען, אַז ער האָט זי גלייך צוגעכאַפּט און אַריינגע־לייגט טיף אין טאַש.

דערפילט זיך אַ ווײַלע גרינגער, האָט אָבער גלייך אַ צווייטע און נאָכדעם אַ דריטע און אַ פערטע דאָס זעלביקע אויסזען באַקומען. אַ מאָדנע זאַך, ער הייבט אָן דערקענען יעדע קויל, וואָס דאַרף אַריינפאַלן אין זיין ברודערס קערפּער...

און ער האָט די אַלע קוילן אַרויסגעכאַפּט און איטלאַכס מאָל געטאָן אַ שמייכל.

שפּעטער אָבער האָט ער שוין ניט געקענט אויף זיכער אונטערשיידן יועלכע קויל וועט יאָ טרעפן דעם ברודער און וועלכע ניט — און ער האָט געמיזט אויסכאַפּן צו צוויי, צו דריי מיטאַמאָל.

דאַן האָט ער נאָך דער אַרבעט געטרונקען ט אָ פּ ע ל ע גלעזער ברענדי.

און נאָך שפּעטער האָט ער באַמערקט, אַז אָט־דער גאַנצער אויבער־שטער פאַך קוילן איז זייער אַ פאַרדעכטיקטער: עפּעס קוקן די אַלע אויבערשטע קוילן, ווי זיי וואָלטן זיכער געווען, אַז נאָר זיי וועלן טרעפן אין דעם ברודער. און דייווידסאָן האָט געשיקט אַראָפּגעכאַפּט דעם גאַנצן אויבערשטן פאַך.

זיין טאַש איז מיטאַמאָל פול געוואָרן.

ער האָט זיך אומגעקוקט אין אַלע זייטן און, דערזעענדיק דעם פאָרמאַן פון דער אָפּטיילונג, האָט ער גלייך אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ און זיך גע־נומען ווידער צו די קוילן.

איצט וועט ער שוין מער ניט נעמען. די איבעריקע קוילן גייען אים שוין ניט אָן... דער ברודערס קוילן האָט ער אַלע צוגענומען.

נאָר וואָס איז דער מער מיט דעם צווייטן פּאַך?... עפּעס קוקן זיי אים אָן מיט אַ מאָדנעם אויסדרוק. אָט בלויז דעם פּאַך קוילן וועט ער נאָך אַראָפּכאַפּן און זיין ברודער וועט ניצול ווערן פון טויט.

אָבער דאַן איז שוין שפּעט געווען.

דער פאָרמאַן איז צו אים צוגעגאַנגען, האָט אים געטאַפּט די טאַשן און אַרויסנעמענדיק פון דאָרט אַ הויפן קוילן האָט ער אים פאַרוואונדערט אָנגעקוקט:

— צו וואָס נעמט איר עם די קוילן? — און באַלד איז דער פאָרמאַן נאָך שטרענגער געוואָרן:

— צו וואָס גנב'עט איר די קוילן?...

איז שוין דייווידסאָן בייז געוואָרן און זיך אָנגערופן:

— איך בעט אייך, זייט העפלאַכער... איך גנב'ע ניט...

— וואָס דען טוט איר עם?

— הם... — איז דייווידסאָן צעמישט געוואָרן — עס זיינען דאָ געוויסע קוילן, וואָס טויגן ניט...

— אַלע טויגן! — האָט דער פאָרמאַן אויסגעשריען.

און באַטראַכטנדיק די קוילן אין האַנט האָט ער צוגעגעבן:

— וואָס הייסט זיי טויגן ניט?... וואָס זייט איר אַן אינספּעקטאָר?

— מיר האָט זיך געדאַכט, אַז די דאָזיקע קוילן וועלן...

— אַך, לאָזט צורו... — איז דער פאָרמאַן בייז געוואָרן און האָט אַריינגעשאָטן צוריק די קוילן אין קאַסטן.

דאַן האָט דייווידסאָן זיך איינגאַנצן פאַרלאָרן. האָט אָנגעקוקט דעם גרויסן קאַסטן, וואו עס זיינען געלעגן דעם ברודערס קוילן און האָט שוין זיי צוריק ניט געקענט באַקומען... איצט איז זיין ברודער פאַרלאָרן...

פאַרנדיק פון דער אַרבעט, איז ער ווידער אַראָפּגעשטיגן ביים זעלביקן שענק. ער האָט געמוזט אויסטרינקען דריי גלעזלאַך בראַנדי. אַנדערש האָט ער זיך ניט געקענט באַרואיקן. אָבער די דריי גלעזלאַך האָבן ניט געהאָלפן.

דער געדאַנק, אַז ער האָט אין פאַבריק איבערגעלאָזט אין קאַסטן דעם ברודערס קוילן, האָט אים ניט געגעבן קיין רו. ער איז שנעל אַרויסגעלאָפן פון שענק און האָט זיך געלאָזן צו דער פאַבריק... דאָרטן אָבער האָבן אים די דעטעקטיווס פאַרשטעלט דעם וועג און איינער האָט שטרענג געפרעגט:

— וואוהין?

דאַן האָט דייווידסאָן מיט בלוט־פאַרגאָסענע אויגן אויסגעשריען:

— איך האָב דאָ געלאָזן מיין ברודערס קוילן... לאָזט מיך אריין!... איך מוז ראַטעווען מיין ברודער...

א דעטעקטיוו האָט א פייף געטאָן. עס איז אונטערגעלאָפן א פּאָליציי־מאַן.

— נעמט אים אין פּאָליציי־הויז אָדער אין דול־הויז, ווי איר פאַר־שטייט...

דער פּאָליציימאַן האָט דייווידסאָנען גענומען אונטערן האַנט און אים אוועקגעפירט.

אויפן וועג האָט ער אים געפרעגט:

— האָסטו געוואָלט די פאַבריק אויפרייסן?...

— אָ, ניין!... האָט זיך דייווידסאָן דערוואַכט — אויפרייסן די פאַבריק, ניט. איך האָב נאָר געוואָלט מיין ברודערס קוילן ארויסבאַ־קומען. איך האָב זיי אליין געמאַכט... איר פאַרשטייט? אליין געמאַכט... פאַרן ברודער...

און דייווידסאָן האָט זיך צעלאַכט מיט יענעם געלעכטער, מיט וועלכן עס לאַכן אלע די יעניקע, וועמעס הערצער עס פרעסט א שווערע חרטה...

דער פּאָליציימאַן האָט זיך פאַרטראַכט:

— וואוהין פירט מען אים? אין „סטיישאָן“, צי אין דולהויז? א שווערע פּראָבלעם.

אויף וויסטע וועגן — מינקאָווסקי

פאַרטריבענע פון זייערע היימען — מינקאָווסקי

געיאָגטע — מינקאָווסקי

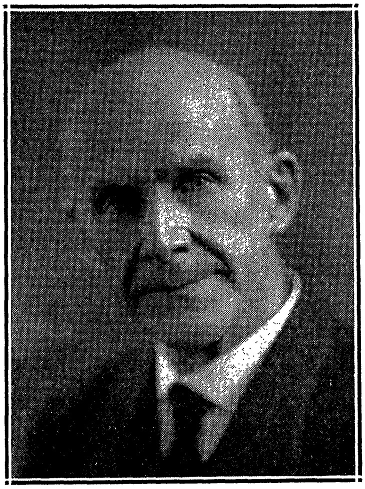

יודזשין וויקטאָר דעבס

נ פ ת ל י ג ר אָ ס

דעבס און די וועלט-מלחמה

1. מ ל ח מ ה

יאָרן קומען, יאָרן גייען.

אַ סך יאָרן זיינען אַוועק זינט דעבס האָט אָנגעהויבן זיין גרויסע אַרבעט. פיל זיינען געווען די, וואָס האָבן זיך צוגעהערט צו זיינע רייד, רייד פאַר גערעכטיקייט און פאַר פרידן. נאָר הונדערט מאָל אַזויפיל מענטשן זיינען זיך געגאַנגען זייער וועג פון אומרעכט און פון שלעכטס.

און די רייכע זיינען זיך געגאַנגען זייער וועג. פון דעם בלוטיקן שווייס פון די אַרבעטער זאַמלען די רייכע געלט און פאַרמעגנס און פירן אַ צעלאָזן לעבן. און די אַרבעטער — זיי אַליין גלויבן וואָס מען האָט זיי איינגערעדט, אַז אַלץ דאַרף זיין ווי עס איז.

אין דעם יאָר 1900, פאַר די פרעזידענט-וואַלן אין לאַנד, האָט די סאָציאַליסטישע פאַרטיי אַרויסגעשטעלט דעבסן פאַר פרעזידענט-קאַנדידאַט. נאָר ווייניק מענטשן האָבן דעמאָלט געשטימט פאַר דעבסן. אין 1904 איז דעבס ווידער געווען פרעזידענט-קאַנדידאַט.

פיר מאָל איז דעבס געווען קאַנדידאַט פאַר פּרעזידענט. יעדעס מאָל איז געוואַקסן די צאָל, וואָס האָט געשטימט פאַר אים. פיר מאָל האָבן די אַרבעטער און דאָס גאַנצע אַמעריקאַנישע פאָלק געהאַט די געלעגנהייט אויסצוקלייבן אַ מענטשן, וואָס האָט זיין גאַנץ לעבן אַוועקגעגעבן די אַרבעטער. זיי אָבער האָבן יעדעס מאָל אויסגעקליבן אַן אַנדערן; און אַלעמאָל אַזאַ מענטשן, וואָס האָט געבראַכט אויף זיי הונגער און מלחמה.

אין דעם יאָר 1912 איז דעבס צום פערטן מאָל, און צום לעצטן מאָל, געווען קאַנדידאַט פאַר פּרעזידענט. אָבער אויך דאָס מאָל איז ער דורכגעפאַלן און אַנשטאָט דעבסן האָט מען אויסגעקליבן דעם פּראָפעסאָר וואודראָ ווילסאָן.

ווילסאָן איז געווען אַ שטילער מענטש און ער האָט ליב געהאַט שלום. ער האָט אַפילו אַליין געשריבן וועגן די גרויזאַמקייטן פון מלחמה. נאָר, היט אייך פאַר אַ פּראָפעסאָר, וואָס פאַרבייט די געזעלשאַפט פון סטודענטן אויף דער געזעלשאַפט פון פּאָליטיקער! נאָך ליבערשט פון שלום האָט ווילסאָן ליב געהאַט ווילסאָנען — זיך אַליין. אין דער צייט, וואָס ער האָט געשריבן וועגן די גרויזאַמקייטן פון מלחמה, האָט ער פאַרגרעסערט די אַרמיי און האָט געבויט נייע קריגשיפן.

און אין אַלע לענדער אין אייראָפּע האָבן די פּאָליטיקאַנער און די באַנקירן אויך אַזוי געהאַנדלט:

ז י י ה אָ ב ן ג ע ר ע ד ט פ ו ן ש ל ו ם א ו ן ה אָ ב ן ז י ך ג ע ג ר י י ט צ ו מ ל ח מ ה. איין לאַנד האָט זיך געגרייט צו באַרויבן דאָס צווייטע לאַנד. ענגלאַנד האָט געפּלאַנט צו באַפאַלן פראַנקרייך, פראַנקרייך — רוסלאַנד, רוסלאַנד — טערקיי, טערקיי — איטאַליע, און אַזוי כסדר אַ חד-גדיה (כאַדגאַדיע), — אַ לאַנד אויף אַ לאַנד, איין לאַנד אויפן אַנדערן, ביז — סע האָט אויסגעבראַכן די מלחמה אינמיטן זומער 1914.

גאַנץ אייראָפּע איז געוואָרן אַ מלחמה-פעלד. אַ מלחמה-משוגעת האָט אַלעמען אַרומגעכאַפּט. ווי ווילדע וועלף האָט מען זיך געוואָרפן איינער אויפן אַנדערן מיט גיפטיקער שנאה. לענדער זיינען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין שלאַכט-פעלדער. מיליאָנען יונגע מענטשן האָבן זיך געקוילעט, געשאָסן, געשטאָכן און פאַרקריפּלט איינס דאָס אַנדערע. און ווער ס'האָט געהאַט מזל און איז געבליבן לעבן —

איז אָבער מאָראַליש פאַרקריפּלט געוואָרן אויף זיין גאַנצן לעבן.

אין יאָר 1917 איז אויך אַמעריקע אַריין אין דער מלחמה. פּרעזידענט ווילסאָן, וואָס האָט די גאַנצע צייט גערעדט פון שלום, האָט אַריינגעשלעפּט דאָס לאַנד אין דעם בלוטיקן באָד. אַמעריקע האָט געהאַט אַ סך אורזאַכן און טעמים (טיימים), פאַרוואָס זי האָט דערקלערט קריג.

אין דער אמת'ן אָבער איז קיינמאָל ניטאָ קיין אורזאַך און קיין טעם (טאַם) פאַר פירן מלחמה. ס'איז נישטאָ קיין זאַך, וואָס קאָן באַרעכטיקן מלחמה. מלחמה איז אַ ווילדע משוגעת. מלחמה מיינט טויט. מלחמה מיינט אומגליק אַפילו פאַר די, וואָס בלייבן לעבן, אַפילו פאַר די וואָס געווינען.

מע נעמט יונגע מענטשן און — מע מאַכט זיי פאַר מערדער. מע נעמט לערער און לערערנס און — מע מאַכט זיי פאַר ליגנער. וואָרים אין דער אמת'ן וויל נישט קיין פאָלק קיין מלחמה. מע נעמט יונגע מענטשן און מע רייסט זיי אַוועק פון זייערע פאַמיליעס, פון זייערע נאָענטע, מענער — פון זייערע פרויען, חתנים — פון זייערע כלות.

און די אַלע יונגע מענטשן רייצט מען אויף, מע רעדט זיי איין ווילדע ליגנס. און ווער ס'וויל פאָרט נישט גיין אין מלחמה אַריין — דערשיסט מען אים ווי אַ משוגע'נעם הונט, אָדער מע וואַרפט אים אַריין אין געפענגעניש, ווי ער וואָלט זיין אַ פאַרברעכער.

אין 1917 זיינען די תפיסות אין לאַנד געווען איבערגעפילט מיט טויזנטער יונגעלייט, וואָס האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו גיין אין מלחמה אַריין, הרג'ענען און אַליין גע'הרג.עט צו ווערן.

פאַר דעבסן איז דאָס געווען איבער דער מאָס. ער האָט דאָס נישט געקאָנט צוזען און שווייגן. ער איז דעמאָלט געווען אַלט און שוואַך. פאַר אים וואָלט שוין צייט געווען, אַז ער זאָל זיך אויך אַמאָל אָפּרוען. דעבס אָבער האָט נישט געטראַכט פון קיין רו. ער האָט אויפגענומען אַ קאַמף — דעם קאַמף קעגן מלחמה.

2. דער קאַמף קעגן מלחמה

פול מיט פרישע כוחות האָט זיך דעבס אַריינגעוואָרפן אין דעם קאַמף קעגן מלחמה. ער האָט באַשלאָסן צו עפענען די מענטשן

זייערע אויגן. ער רעדט צו די מערדער פון זייערע אייגענע קינדער. ער רעדט צו די פּאָליטישענס און רעדט צו די יונגעלייט. זאָלן די יונגעלייט נאָר נישט גיין אין מלחמה אַריין. עס איז אַ גרעסערע העלדישקייט זיך אָפּצוזאָגן פון צו גיין הרג'ענען, איידער גיין און גע'הרג'עט ווערן.

אין קענטאָן, אָהייאָ, האָט דאָס געטראָפן. דעבס האָט דאָרטן גערעדט פאַר אַן עולם אַרבעטער. ער האָט גערעדט קעגן מלחמה און פאַר שלום.

„איך וואָלט ליבערשט וועלן זיין טויזנטמאָל אַ פרייער מענטש אין תפיסה, איידער אַ ליגנער און אַ פאַרהאַרבער — אין גאַס!"

אַזוי האָט גערעדט דעבס. ער האָט אויך געזאָגט, אַז בשעת סע קומט צו מלחמה פרעגט מען קיינמאָל נישט דאָס פאָלק, צי עס וויל מלחמה, אָדער ניט. די שטאַרקע, די רייכע זיינען אַלעמאָל די, וואָס דערקלערן מלחמה. זיי אַליין גייען זיך נישט שלאָגן. זיי אַליין היטן זיך פאַרן טויט. זיי שיקן זייערע אַרבעטער אין מלחמה, זיי זאָלן זיך שלאָגן פאַר זייערטוועגן. זיי פאַרלירן קיינמאָל גאָרנישט ניט, און געווינען — געווינען זיי אַלץ.

— מיר ווילן נישט קיין מלחמה. מיר ווילן נישט הרג'ענען די מענטשן פון אַנדערע לענדער. מיר טראָגן נישט קיין האַס און קיין שנאה אויף מענטשן פון אַנדערע לענדער. מיר קריגן זיך נישט מיט זיי און זיי קריגן זיך נישט מיט אונז. די רעגירער — זיי רופן אונז פאַררעטער. פאַר זאָגן דעם אמת און פאַר פאָדערן גערעכטיקייט — פאַרשפאַרן זיי אונז אין געפענגעגענישן. זאָלן זיי. נאָר ווען נישט די אַלע מענטשן פאַר אונז, וואָס האָבן געהאַט דעם מוט צו גיין אין די געפענגעניש פאַר דעם אמת און פאַר זייערע איבערצייגונגען — וואָלטן מיר איצט נאָך מסתמא געלעבט אין די וויסטענישן, אין דזשאָנגלס.

אַזוי האָט דעמאָלט גערעדט דעבס. צווישן עולם איז געווען אַ שפּיאָן. ער האָט די אַלע רייד פאַרשריבן און האָט דאָס איבערגעגעבן דער פּאָליציי. מע האָט דעבסן אַרעסטירט. צוויי חדשים שפּעטער האָט מען אים גע'משפט.

די אָנקלאַגע איז געווען אַ שטאַרקע. דער שפּיאָן האָט פאַרגעלייענט דעבסעס רעדע. דעבס האָט די רייד ניט פאַרלייקנט. ער האָט נאָך פאַרן פּראָצעס געוואוסט, אַז מע וועט אים פאַר'משפט'ן.

דאָס האָט אים אָבער נישט געשראָקן. ער האָט זיך געהאַלטן רואיק. אַז ער האָט באַקומען דאָס לעצטע וואָרט, האָט ער צוגעגעבן, אַז די אַלע רייד, וואָס מע האָט דאָ פאָרגעלייענט, זיינען אמת. ער האָט פיינט מלחמה און פאַראַכט זי. מלחמה איז אַ זאַך פאַר ווילדע באַרבאַרן.

— איך האָב געזאָגט און זאָג: כל־זמן ס'איז פאַראַן אַן אונטער־דריקטער קלאַס — בין איך אין דעם קלאַס; כל־זמן איינער איז געפאַנגען — בין איך נישט פריי.

יודזשין דעבס איז פאַראורטיילט געוואָרן אויף 10 יאָר תפיסה.

איידער דעבס האָט געדאַרפט אַוועקגיין זיצן, האָבן די אַרבעטער אין טערהאָט געוואָלט מאַכן פאַר אים אַ פאַראַד. נאָר דעבס האָט געבעטן, מע זאָל דאָס נישט טאָן. ס'איז נישט קיין צייט פאַר פאַראַדן. אפשר, אַז ער וועט צוריקקומען — דעמאָלט, נאָר נישט איצט.

אַז ער איז אָבער געקומען צו דער באַן, וואָס האָט אים געדאַרפט אַוועקפירן אין תפיסה אַריין, זיינען געווען אַרום צוויי הונדערט פריינד. זיי זיינען געקומען אים באַגלייטן. און איינער, אַ געזונטער מאַנער, האָט אויסגערופן:

— דזשין, מיר זיינען מיט דיר! איך שווער, אַז מיר זיינען מיט דיר ביזן לעצטן מענטשן!

דער צוג איז אָנגעקומען. דעבס איז אַרויף אויף די טרעפּ פון וואַגאָן. אַ פּולמען־טרעגער האָט אים סאַלוטירט. דעבס האָט גע־ענטפערט אויף דער באַגריסונג און האָט אַראָפּגענומען זיין הוט. אין איין רגע האָבן אַלע באַגלייטער אַראָפּגענומען די היט. ביי אַ סך האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן. אַ מיידל האָט זיך דורכגעשטופּט צו דעבסן און אים דערלאַנגט אַ רויז. דער צוג האָט זיך גענומען רירן.

דער צוג האָט געפירט דעבסן אין תפיסה אַריין.

י. פרידמאַן

אַן אויסלענדער איז ביליק

אויפן פרייען פעלד שטייען אויסגעשטעלט פלויטן פון שטעכיקן דראָט. דער קאָרפּאָראַל הייסט מיר לויפן פאָרויס און איבערשניידן די דראָטן מיט אַ שאַרפער שער. לויפנדיק זע איך, אַז פון די אַנדערע סקוואָדן (אַ גרופּע פון אַכט סאָלדאַטן) לויפן אויך סאָלדאַטן. עס לויפן אַ פּאָליאַק, אַ רוס און אַן איטאַליענער. מען שיקט אויסלענדער. אַן אויסלענדער איז ביליקער פון אַ „יענקי"...

איך לויף צו די שטעכיקע דראָטן און עס פּאַרדריסט מיך. שטאַרק געוואונדערט אויף מיין קאָרפּאָראַל האָב איך זיך ניט, ווייל איך קען אים זייער גוט: ער איז אַן אירלענדער און האָט פיינט אידן. ניט איינמאָל האָב איך אים געהערט רעדן צו זיינע קאַמעראַדן וועגן אונז אידן: די „שינים" זיינען „נאָ גוד"... אין קעמפּ פלעג איך אַזעלכע באַליידיקונגען ניט פאַרשווייגן, אָבער דאָ מוז מען אַפּווישן די ליפּן און מאַכן אַ שווייג. מענטשלאַכע לעבנס זיינען דאָ זייער ביליק. פאַר אַ וואָרט, וואָס זאָל אים ניט געפעלן, קען ער מיר אַריינשיסן אַ קויל אין קאָפּ, און ס'וועט זיין פאַרפאַלן. אַהיים צו מיין מאַמען וועט מען שרייבן: „דיין זון איז גע'הרג'עט געוואָרן אין שלאַכט".

מיט אונזערע שערן האַקן מיר איבער די דראָטן, מיר מאַכן אַ פרייען וועג פאַר די הונדערטער טויזנטער סאָלדאַטן, וואָס גייען הינטער אונז. פלוצלונג הער איך ווי מיין קאָרפּאָראַל שרייט צו מיר: „מעיק איט סנעפּי, אָר אַי'ל טעיק עי שאַט עט יו" (מאַך עס שנעלער, אַניט וועל איך דיך דערשיסן).

איך ווער אַ פּאַרציטערטער. וואו בין איך דאָ אַריינגעפאַלן? איך בין איצט אין געפאַר פוןביידע זייטן. איך בין צווישן צוויי פייערן — פאָרנט די דייטשן און הינטן מיין אייגענער קאָרפּאָראַל. אין מח פאַלט מיר איין אַ געדאַנק, איך זאָל זיך צו אים שוין וואַרפן מיט מיין ביקס און מיטן באַיאָנעט אים איינשניידן דעם גאָרגל... איך ביים מיינע ליפּן און שווייג.

מיט אַ ביטער האַרץ, מיט שנאה צו דער גאַנצער וועלט, באַזונדערס צו מיין קאָרפּאָראַל, גיי איך אַלץ ווייטער און ווייטער. די דייטשן שיסן צו אונז פון אַלע זייטן און זיי טרעפן. איך זע ווי מיין קאָרפּאָראַל פאַלט.

ער שרייט פאַרצווייפלט: העלפט! העלפט! איך האָב דערפילט מיטאַמאָל ווי אַ שטיין איז מיר אַראָפּ פון האַרצן...

מיין האַרץ איז פול מיט נקמה. איך וויל צוגיין צו אים און אַריינשרייען אים אין פּנים אַריין: — שטאַרב דו הונט! אַזעלכע באַשעפעניש ווי דו דאַרפן נישט לעבן. אַזעלכע ברואים'לאַך טוען סיי־ווי־סיי נישט קיין גוטס דער וועלט. ער ליגט מיר גוט אין די ביינער, אָט־דער שונא־ישראל. קיין אַנדער וואָרט ווי „דזשו בעסטאַרד", אָדער „שיני", האָט ער קיינמאָל נישט געהאַט פאַר אַ אידישן סאָלדאַט. איצט קוק איך אויף אים מיט שנאה און זע ווי ער ליגט אויסגעצויגן אויף דער ערד און שרייט מיט פאַרצווייפלטע קולות: „העלף, ברודער, העלף!"

איך לויף אים פאַרביי, נאָר עפּעס אַ געהיימע קראַפט שטעלט מיך אָפּ און מיין געוויסן הייסט מיר, איך זאָל צו אים צוגיין... איך לויף צו אים צו. ער רעוועט ווי אַן אָקס. ער בעט זיך ביי מיר: „העלף מיר, ברודער לעבן!" איך זעץ זיך אַוועק לעבן אים. איך דערזע, אַז זיין האַנט איז אינגאַנצן איבערגעהאַקט. זי האַלט זיך ניט מער ווי אויף אַ שטיקל הויט. איך רייס אויף זיין באַנדאַזשיר־מאַטעריאַל און זייער פאָרזיכטיק, איך זאָל אים נישט ווי טאָן, וויקל אים איך אַרום די האַנט. איך נעם אים דערנאָך אויף דער פּלייצע און טראָג אים צו אַן ערשטער־הילף־סטאַנציע.

אויפן וועג פרעג איך אים: ווייסטו ווער איך בין?

שוואַך ענטפערט ער מיר, קוים וואָס איך הער זיינע ווערטער: „יאָ, איך דערקען דיך", — און ער ווערט אַנטשוויגן. איך טראָג אים און איך רעד צו זיך אַליין: דאָס בין איך דער „דווירטי דזשו", דער „שיני־סאָלדזשער", וועמען דו האָסט אַזוי שטאַרק פיינט. מיט עטלאַכע מינוט פריער האָסטו מיך געוואָלט שיסן און איצט טראָג איך דיך אויף מיין פּלייצע. איך וויל ראַטעווען דיין לעבן.

איך גיי אָפּ אין שווייס. דער וועג איז בלאָטיק און ער איז שווער. מיינע פיס וואַקלען זיך פון דער שווערער משא. איך לאָז זיך אַרונטער אויף די קני און פאָרזיכטיק לייג איך אים אַוועק אויף דער ערד. איך רעד צו אים. ער ענטפערט נישט. איך טאָרע אים עטלאַכע מאָל. ער איז טויט.

אַ מלחמה - מעשה

אין צייט פון מלחמה האָט ער זיך געשלאָגן צו מאַכן די וועלט „זיכער פאַר דעמאָקראַטיע" (צו מאַכן רייכער די געלט־זעק פון לאַנד).

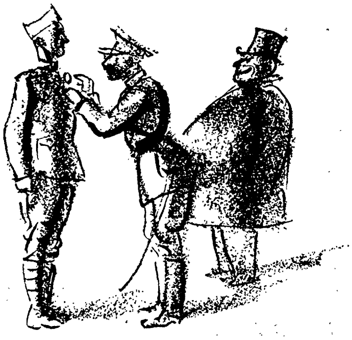

פאַר זיין העלדישקייט האָט מען אים באהאנגען מיט מע־דאַלן. ער איז געוואָרן אַ מיוחס (מעיוכעס) ביים קאַפּיטאַליסט.

אצינד, נאָך דער מלחמה, איז ער עלנט, אָן ברויט און פאַר־געסן.

י. פרידמאַן

נאָכווייען פון דער מלחמה

איך גיי אַרונטער צו דער סאָבווײ. איך לאָז זיך פאָרן צו אַ רעגירונג-שפּיטאָל, וואו ס'ליגן נאָך מלחמה-קאַליקעס. דאָרט ליגט מײַנער אַ חבר, וואָס איז אויך געווען אין פראַנקרײַך. מ'האָט אים צוריק געבראַכט פון דאָרטן אָן אַ פוס.

ווען מען קומט צו צום שפּיטאָל, זעט מען אַרויס שפּיצן פון עטלאַכע הויכע שיין-באַפאַרבטע מויערן. דער שפּיטאָל שטייט אויף אַ הויכן באַרג. דער באַרג איז אײַנגעטונקען אין גראָז און בלומען. אַ הויכער אײַזערנער פּאַרקאַן צאַמט אַרום דעם שפּיטאָל. ביים טויער שטייט אַ וועכטער. ווער עס וויל אַהין אַרײַנגיין, מוז ווײַזן אַ פּאַס. אינדרויסן קוקן אויס די שיין-באַפאַרבטע הויכע מויערן, אַרומגערינגלטע מיט גראָז און בלומען, אַזוי ווי מיליאָנערן וואָלטן דאָרט געוואוינט.

איך גיי אַרײַן אין דעם קאָרידאָר פון הויז נומער איינס. איך זע ווי קראַנקן-שוועסטער און דאָקטוירים קומען אַרויס פון פאַרשיידענע טירן און פאַרשליסן זיי נאָך זיך אויף אַ שלאָס. איך וואונדער זיך: פאַרוואָס פאַרשליסן זיי די טירן? דאָ איז דאָך אַ שפּיטאָל, נישט קיין תּפיסה. דאָ ליגן דאָך נישט קיין אַרעסטאַנטן, נאָר קראַנקע סאָלדאַטן, און קראַנקע וועלן דאָך נישט אַנטלויפן!

איך הער ווי מען שליסט אויף אַ טיר, און עס קומט אַרײַן אַ הויכער ברייטביינערדיקער מאַן. זײַן פּנים איז שטאַרק אויסגעצויגן, זײַן אָפּגעגאָלטער קאָפּ איז שפּיציק, זײַנע אויגן שטאַרצן אַרויס און זײַנע שוואַרצאַפּל רוען נישט. אויף דער לינקער זייט שטערן זיצט ביי אים אַ גוליע, ווי אַ פויסט די גרייס. ער גייט אָנגעטאָן אין אַ גרוי לייווענט העמד, מיט אַ שלאָף-כאַלאַט פון דעם זעלבן גרויען קאָליר. ער טראָגט שטעק-שיך. צוויי געזונטע יונגען, אָנגעטאָן אין ווייסע רעקלאַך, גייען פון ביידע זייטן און האַלטן אים אונטער די הענט, אַזוי ווי אונטערפירער. ער גייט שטאָלץ און דרייט מיט זײַן גרויסן געשוואָלענעם קאָפּ אַהין און אַהער. זײַנע אויגן זוכן אימיצן. ער גייט פאַרביי די „שוועסטער“. זי זאָגט צו אים:

— העלאָו, דזשאָן! ווי אַזוי פילסטו זיך היינט?

ער בלייבט שטיין און דרייט אויס צו איר דעם קאָפּ. זיין אויס־געצויגן בלאַס פּנים בלאָזט זיך ביי אַ, זיינע אויגן קערן זיך איבער און מיט געצויגענע ווערטער ענטפערט ער איר מיט זיין באַסאָוון קול:

— אַי דאָנ'ט לאַיק יו. אַי'ל נעווער קאָם טו סי יו עַגעין. (איך האָב דיך נישט האָלט. איך וועל מער קיינמאָל נישט קומען דיך זען).

מיט אַ שמייכל אויף איר פּנים ענטפערט זי אים:

— אָלראַיט, דזשאָן.

און זיינע וועכטער פירן אים אריין צום ציין־דאָקטאָר.

איך הער ווי איינער שרייט מיט זיינע לעצטע כחות:

— לעט גאָ אָוו מי! (לאָזט מיך אָפּ!)

איך לויף צו דעם אָרט, פונוואַנען עס טראָגן זיך די פאַר־צווייפלטע געשרייען. איך דערזע אַ שטול־וועגעלע, וואָס רוקט זיך אויף צוויי רעדער. אויף דער ערד לעבן דעם וועגעלע ליגט אַ מאַן, אַנגעטאָן אין אַ נאַכט־העמד. אַ נידעריקער, אַן אויסגעדאַרטער. זיינע הענט און פיס זיינען אַזוי דין ווי ביי אַן אויסגעדאַרט אינגל פון צוועלף יאָר. זיינע גרויע אויגן זיינען האַלב פאַרלאָפן מיט בלוט און איבערגעשראָקן. מיט זיינע פיס קען ער נישט באַוועגן. זיי זיינען געליימט. ער פאָכט מיט זיינע אויסגעדאַרטע הענט צו די צוויי דינער, וואָס מוטשען זיך מיט אים און ווילן אים אַרויפליגן אויף דעם וועגעלע. ער איז איינגעטונקען אין שווייס. פון זיין מויל זעצט אַ שוים. ער ליאַרעמט, ער שרייט:

— ניקס, ניקס, אַי עם עי פעיליור! (איך בין אַ דורכפאַל).

די „שוועסטער" בעט זיך ביי אים:

— זיי אַ גוט אינגל... דער דאָקטאָר וויל דיך באַטראַכטן.

ער שרייט אָבער:

— ניקס, ניקס, אַי העד ענאַף אָוו יו, יו מוירדערערס! (איך האָב שוין פון אייך געהאַט גענוג, איר מערדער).

אַ געזונטער בויאַן קומט צולויפן מיט אַ גרוים ליילאַך. מען בינדט דעם קראַנקן אַרום די הענט. ער שרייט און קלאָגט און אויף די זייטיקע מענטשן וואַרפט עס אַן אַ גרויל.

איך שטיי אַ דערשראָקענער, מיין גאַנצער קערפּער ציטערט, טרערן גיסן זיך פון מיינע אויגן ווי פון אַ קוואַל. דאָס זיינען די

נאָכווייען פון דער מלחמה.

מיט געוואַלט וואַרפן זיי אים אַריין אין דעם וועגעלע, שלעפן אים אַריין אין אַ צימער און פאַרשליסן די טיר הינטער זיך. איך שטיי ווי אַ פאַרגליווערטער און קוק מיט גרויסע אויגן אויף דער פאַרשלאָסענער טיר, און הער זיינע געשרייען:

— ניקס, ניקס, אַי עם עי פּעילזור, יו מוירדערערס!

אַ צעבראָכענער, לויף איך אַרויס פון דעם הויז נומער איינס. איך לאָז זיך לויפן צו דעם הויז נומער צוויי. דאָרט ליגט מיין חבר. איך בלייב שטיין צווישן ביידע מויערן, וואָס זיינען אַרומגעצוימט מיט הויכע אייזערנע שטאַכעטן.

אין דעם הויף דרייען זיך עטלאַכע צענדליק יונגע מענטשן. זיי גייען אום אַהין און צוריק. איינער קוקט נישט אויף דעם אַנדערן. זיי ריידן נישט איינער צום צווייטן. זייערע קעפּ זיינען געבויגן און זייערע אויגן קוקן אַרונטער אויף דער ערד. זיי גייען מיט גיכע טריט אַהין און צוריק, אַזוי ווי ווילדע חיות, וואָס מען האַלט אין אַ שטייג. אַלע מאָל לויפט צו אַן אַנדערער צו די שטאַכעטן, כאַפּט אַן די אייזערנע שטאַנגען און קוקט מיט שטעכיקע אויגן אויף די פאַרבייגייער. עס דוכט זיך ווי זייערע אויגן פרעגן: צוליב וואָס און צוליב וועמען האָט איר אונז געשיקט אין מלחמה משוגע צו ווערן?

איך קוק אויף זיי און איך קוק אויף די וועכטער, וואָס זיינען אָנגעטאָן אין ווייסע רעקלאַך. זיי דרייען זיך אַרום צווישן די אומגליקלאַכע און גיבן אַכטונג, אַז איין חיה זאָל די צווייטע נישט פאַרצוקן.

איך גיי אַריין צו מיין חבר. ער דערזעט מיך, שפּרינגט ער צו מיר צו, אונטערגעשפּאַרט אויף צוויי נייע הילצערנע קוליעס. זיין פּנים שטראַלט פון גליק, וואָס איך בין געקומען אין שפּיטאָל געוואויר ווערן וואָס ער מאַכט. ער כאַפּט זיך מיט מיר אַרום. מיר קושן זיך. דערנאָך העלף איך אים זיך זעצן אויף זיין בעט. איך זעץ זיך אויף אַן אייזערן בענקל, וואָס שטייט לעבן בעט. איך פרעג אים אויס:

— ווי אַזוי פילסטו זיך? וואָס מאַכסטו?

ער ענטפערט:

— איך בין אָלראַיט.

מיט פרייד זאָגט ער מיר אָן די בשורה, אַז היינט האָט מען

אים גענומען אַ מאָס אויף זיין פוס. די רעגירונג מאַכט אים אַ הילצערנעם פוס. ס׳וועט אים גאָרנישט קאָסטן. די דאָקטוירים האָבן אים צוגעזאָגט, אַז זיי וועלן אים מאַכן אַזאַ פוס, אַז קיינער וועט נישט דערקענען, אַז דער פוס איז נישט זיין אייגענער.

איך קוק אויף די אייזערנע בעטן. איך קוק זיך גוט איין אין די קראַנקע, וואָס ליגן אין זיי און צאַפּלען זיך. צונויפגעקאָרטשעטע ליגן זיי אונטער די קאָלדרעס. ס׳זעען זיך נאָר אַרויס זייערע אויסגעצערטע געזיכטער, וואָס זיינען געלער פון געלן וואַקס.

איך גיב זיי אַלעמען אָראַנזשן און עפּל, וואָס איך האָב פאַר זיי געקויפט איידער איך בין אַריין אין שפּיטאָל. זיי באַדאַנקען מיך. זייערע רייד קומען פון זייערע מיילער, אַזוי ווי אַ ווידער-קול. זייערע ליפּן באַוועגן זיך נישט. ווען איך הער די ווערטער: „טהענקיו, בראָדער, טהענקיו", ווייזט זיך מיר אויס, אַז איך הער מתים ריידן.

פּלוצלונג הייבט מיר אָן שווינדלען אין קאָפּ. איך פיל, אַז אָט-אָט ברעך איך צוזאַמען. איך דריק שטאַרק מיין חבר׳ס האַנט און איך זאָג צו אים:

— פריינד, איך מוז דיך פאַרלאָזן, איך קען דאָ אַ מינוט לענגער נישט פאַרבלייבן.

ער בעט זיך ביי מיר:

— פאַרוואָס פאַרלאָזטו מיך שוין? מיר האָבן נאָך גאָרנישט גערעדט. האָסט דאָך מיר נאָך אַפילו נישט דערציילט, ווי עס גייט דיר. איך האָב דאָך מיט דיר אַזויפיל צו ריידן...

— איך וועל קומען צו דיר אַן אַנדער מאָל, — זאָג איך צו אים, — דערווייל זיי געזונט.

און צו די האַלב-טויטע שריי איך אויס מיט אַ פאַרשטיקט קול:

— גוד באַי, באָיס!

און איך לויף אַרויס פון שפּיטאָל.

שפּעט ביינאַכט קום איך אַהיים, אַן אָנגעמאַרדעוועטער, אַ צעבראָכענער. מיט שטילע טריט גיי איך אַריין אין מיין צימער און טו זיך שנעל אויס. איך לעג זיך אַריין אין בעט. איך קאָן אָבער נישט איינשלאָפן. פאַר מיינע אויגן שטייען די אַלע בילדער, וואָס איך האָב היינט געזען. איך הער זייער וויינען און קרעכצן. איך גיי אַרונטער פון בעט, זעץ זיך ביים פענצטער און קוק אַרויס. די גאַנצע שטאָט איז איינגעהילט אין אַ רואיקן פאַרטאָגיקן שלאָף.

אַלע שלאָפן געשמאַק. איך הער דאָס שווערע סאָפּען פון מיינע טאַטע־מאַמע, שוועסטער און ברודער. און איך בין זיי מקנא. איך בין מקנא אַלע מענטשן, וואָס זיינען דאָרט, אין יענעם שרעקלאַכן גיהנום, נישט געווען. די סאָלדאַטן, וואָס האָבן דערלעבט פון דאָרטן אַהיים צו קומען, זיינען ניט מער דיזעלבע וואָס פריער. די מלחמה האָט יעדערן פון אונז פאַרוואונדעט, — וועמען דעם קערפּער, וועמען דעם גייסט.

אַלע נאַכט ליג איך אויף מיין געלעגער מיט צוגעמאַכטע אויגן און זע פאַר זיך דאָס שלאַכטפעלד. איך זע ווי מיר לויפן אַלע ווי פאַר׳סמ׳טע מייז. מיר בעטן מיט פאַרצווייפלטע קולות, אַז דער מלאך־המות זאָל ביי אונז נישט אַוועקנעמען אונזער לעבן. איך טראַכט, פאַרוואָס האָבן מיר אַלע זיך אַזוי דערשראָקן פאַרן טויט? דער טויט באַפרייט דאָך פון אַלע יסורים... און פון מיינע צוגעמאַכטע אויגן גיסן זיך ימים הייסע טרערן. איך וויין אויף דעם דור, וואָס מען האָט אומגעבראַכט...

וואָס די וועלט־מלחמה האָט אָפּגעקאָסט

קריפלס.

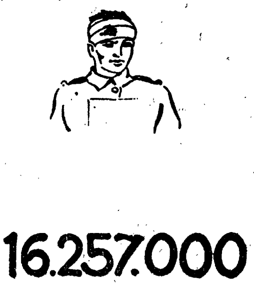

פאַרוואונדעטע.

געפאַלענע אויף די שלאַכטפעלדער.

צעשטערט אייגנטום.

מלחמה־אויסגאַבן.

באַוואפנונג — די לאַסט פון דער וועלט

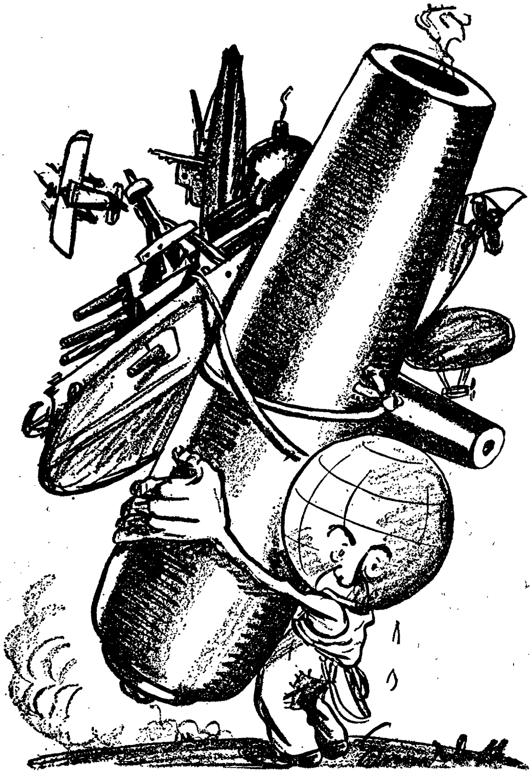

אברהם רייזען

דאָס נייע ליד

און זאָל ווי ווייט
נאָך זיין די צייט
פון ליבע און פון שלום, —
דאָך קומען וועט,
צי פרי, צי שפּעט,
די צייט — עס איז קיין חלום!

איך הער דאָס ליד
פון ליבע, פריד,
די מעכטיקע געזאַנגען —
און יעדער טאָן
פון ליד זאָגט אָן:
די זון איז אויפגעגאַנגען!

עס עקט די נאַכט,
די וועלט דערוואַכט —
פול האָפנונג, לוסט און שטרעבן.
דו הערסט — אין לופט
אַ שטימע רופט:
צו מוט און קראַפט און לעבן!...

דאָס אידישע קינד אין דער אַלטער היים

י. קאַפּעלאָוו

מיין רבי און זיין באַהעלפער

א

פינף יאָר בין איך אַלט געווען, ווען מען האָט מיך אָפּגעגעבן אין חדר.

אַלע אידישע טאַטעס — רייך אָדער אָרים, געלערנטע אָדער פּראָסטע מענטשן, באַלמעלאָכעס אָדער שיינע באַלעבאַטים — אַלע האָבן אָפּגעגעבן זייערע אינגלאַך אויפן פינפטן יאָר אין חדר. פאַר־בליבן אין חדר איז מען שוין, ווי וועמען גאָט האָט געהאָלפן. ווער עס האָט געקאָנט — ביז אַ יאָר אַכצן.

מיין באָבע פלעגט טענה'ן צו מיר:

— דו ווייסט, זונעלע, אַז דו וועסט קענען לערנען, וועט מען דיר געבן גאָר אַ פיינע כלה, מיט קעסט, מיט נדן; און טאַטע־מאַמע וועט מען אָפּגליקן...

גערעדט האָט זי דאָס צו מיר, נאָך איידער מען האָט מיך אין חדר אָפּגעגעבן, און איך האָב קיין ברעקל באַגריף ניט געהאַט, וואָס עס באַדייטן אירע רייד.

דער טאָג, וואָס מען האָט אָפּגעגעבן אַ קינד אין חדר, איז געווען אַ יום־טוב. דאָס אינגעלע האָט מען איינגעוויקלט אין אַ טלית (טאַלעס) און אויף די הענט געטראָגן אין חדר, מען האָט אים געוויזן דעם אַלף־בית — אין גרויסע בוכשטאַבן אָנגעקלעפּט אויף אַ ברעטל — און בעת ער האָט זיך איינגעקוקט, איז געפאַלן פון אויבן געלט, צוקערקעס און אַנדערע גוטע זאַכן.

— דאָס וואַרפן די גוטע מלאכים, וועלכע האָבן זייער האָלט

חדר־אינגלאַך, — פלעגט מען דעם אינגל איינריידן.

מען האָט געמאַכט אַ סעודה (סודע) אין חדר, מכבד (מעכאַבעד) געווען דעם רבי'ן און די חברים מיט בראַנפן, טאָרט און צוקער־לעקאַך. אָבער די אמת'ע סעודה איז געווען אין דער היים, וואו מען האָט געפּראַוועט אַ וואַרעמס פּאַר קרובים און נאָענטע גוטע פריינד, און דער העלד פון טאָג האָט געקראָגן מתנות און גוטע זאַכן.

ב

מיין ערשטער מלמד איז געווען אַ הויכער איד מיט אַ ברייט, גוט, נאַרעשעוואַט פּנים. ער האָט געטראָגן אַ שפּיציקע יאַרמולקע אויף דער פּאַטילניצע. די יאַרמולקע האָט צוגעדעקט אַ גרויסן קאָלטון. אין חדר איז דער רבי געזעסן שטענדיק אין אַ זשופּיצע. דער וואָלענער, ברייטער אַרבע־כנפות (אַרבע־קאַנפעס) האָט צו־געדעקט זיין אָפענעם בוזים. די ציצית האָבן דערגרייכט כמעט ביז צו דער ערד. ער פלעגט גאַנץ אָפט אויף זיי אַרויפטרעטן און כאַפּן זיי אַלע ווילע קושן. ער איז געווען אַ גוטער, אַ מענטש אָן אַ גאַל;

קיינמאל ניט בייז געווען, ניט געשריען. ער איז געווען מער אַ חבר צו די קינדער איידער אַ רבי. ער האָט זיך געשפּילט מיט די קינדער; זיי האָבן זיך געהאַלטן פאַרוויַיז אָן זיינע ציצית און גע־שפּילט מיט אים אין פערדלאַך.

אויף דעם אַלף־בית האָט ער געטייט מיט אַ גרויסן ביינערנעם טייטל. ער האָט שטענדיק געשמייכלט און איטלאַכן אינגעלע גע־רופן: זונעניו, — זעסט, זונעניו, דעם קאַראָמיסל, ווי ביי אַ וואַסער־טרעגער? דאָס איז אַן אַלף. זאָג־זשע, זונעניו: אַלף, אַלף, אַלף!

דער „ב" איז געווען אַ קלייטעלע מיט אַן אָפן טירעלע; דער „ג" — מיט אַ ביטעלע אונטן; דער „ד" — אַ העקעלע; דער „ה" איז דאָס, וואָס „פערד עסן"; „ו" איז אַ שטעקעלע מיט אַ סוק אויבן; „ז" — אַ שטעקעלע מיט אַ קעפּעלע; „ח" — אַן אושאַק אויף דער טיר; „ט" — טראַ־לאַ־לאַ, טראַ־לאַ־לאַ, ווי מען זינגט, און „י" איז אַ יוד.... אַ איד, אַט ווי איך, ווי דו; אַ וואוילער אות (אָס), אַ קליינינקער אָבער זייער אַ וואוילינקער...

ער האָט געהאַט אויך נעמען פאַר די איבעריקע אותיות (אייסיעס), — טשיקאַווע נעמען, ווי אַ „לאַנגע האַלדז", אַ „קרומער רוקן". מיר האָבן געלאַכט, אָבער די אותיות גוט געדענקט.

תלמידים זיינען געווען ביי אַ צוואַנציק, און דער רבי האָט פּשוט קיין צייט נישט געהאַט צו פאַרמוטשען אַ אינגל מיט צופיל לערנען. דורך דעם ערשטן זמן האָט ער אויסגעלערנט די אינגלאַך דעם אַלף־בית; אַ געראָטענערן — שעפּטשען אַ סדור, און גאָר אַ וואויל אינגל — האָוונען. ער פלעגט זיך ניט קוואַפּען צו האַלטן דעם תלמיד ביי זיך לענגער, איידער אַ זמן, העכסטנס — צוויי.

דער רבי האָט געהאַט אַ באַהעלפער, וועלכער האָט געדאַרפט אַכטונג געבן אויף די קינדער און פירן זיי אין און פון חדר. זומער האָט ער אונז געטראָגן, ווי אַ באַראַן, אויף די פּלייצעס; ווינטער — געפירט אונז אויף אַ שליטעלע.

דער באַהעלפער האָט אויך געדאַרפט ברענגען אונז די וואַרע־מעסן פון דער היים. און דאָ פלעגט ער זיך פאַרפּלאָנטערן און אָנטאָן צרות... קודם פלעגט ער פאַרבייטן — ניט געדענקען אַקוראַט וואָסער טעפּעלע געהערט דעם און וואָסער — יענעם; פלעגט אָפּגעבן אַ רייכנס וואַרימעס אַן אָרים אינגל, און פאַרקערט. דער רייכער אינגל פלעגט זיך בריקען, בייזערן: ניט געוואוינט געווען,

אַפּנים, צו אַן אָרימן מאָלצייט. אַן אַנדערש מאָל פלעגט דער באַהעלפער גאָר פאַרגעסן אַן אַ אינגל און אים זיין וואַרימעס גאָרניט ברענגען. די גרעסטע צרה אָבער איז געווען, וואָס ער פלעגט אָנמאַכן שאלות (שאַילעס) — פלעגט אַרויפשטעלן אַ הייסן מילכיקן קרופּניק אין אַ ליימען טעפּל אויף אַ הייס געבראָטנס אין אַ פאַרצעלייען שיסעלע — און דער דין האָט כמעט שטענדיק גע׳פסקנ׳ט (געפּאַסקנט) טריף. „ביידע טריף“, פלעגט ער זאָגן. די אינגלאַך פלעגן זיין הונגעריק, וויינען, שרייען. אַמאָל פלעגט דער באַהעלפער אַוועקלויפן און קויפן אַ פּאָר אייער-בייגל פאַר זיין אייגן געלט און צעטיילן די הונגעריקע אינגלאַך. דער רבי פלעגט זאָגן:

— אייזל, פערדישער קאָפּ, בהמה דו איינער! פון די פּאָר גילדן אַ זמן, וואָס דו קריגסט ביי אַ אינגל, וועט דאָך דיר דער קאָפּ ניט סטייען. דו וועסט דאָך אַפילו אויף אַ פּאָר שטיוול צום ווינטער־צו ניט אָפּשפּאָרן..

יענער פלעגט זיך אָפּזיפצן, אַריינרוקן ביידע הענט אין די געדיכטע שוואַרצע האָר פון קאָפּ און נעמען קראַצן זיך, גיך און מיט גרויס חשק, פלעגט זיך מיט דער פּאָלע אָפּווישן דאָס פאַרשוויצטע פּנים — און דערביי איז דאָס געבליבן.

מיר פלעגן לאַכן פון דעם באַהעלפערס מאָדנע הויות (האַוואַיעס), וואָס ער פלעגט מאַכן. ער האָט געקאָנט קונציק פייפן און נאָכמאַכן פייגעלאַך. מיר פלעגן אויף אים רחמנות האָבן, ווען ער פלעגט זיך צעוויינען... סיי דער רבי, סיי דער באַהעלפער זיינען געווען גוטע, און איך האָב קיין שווערן עול (אָל) פון חדר ניט געוואוסט.

ביי מיין ערשטן רבי׳ן האָב איך אָפּגעלערנט נאָר איין זמן — ער האָט אַליין געזאָגט דעם טאַטן, אַז מען מעג מיט מיר אָנהייבן לערנען חומש און אַז ער קען דאָס ניט.

י. קאָפּעלאָוו

מיין חדר

א

אַז איך בין געוואָרן ביי אַכט-ניין יאָר אַלט, האָט מען מיך אָפּגעגעבן צו זבולון (זוואולן) דעם מלמד. זבולון איז געווען באַקאַנט פאַר אַ גוטן מלמד. ער איז ניט געווען קיין גזלן, אָבער זייער

שטרענג, און מיר האָבן פאַר אים געציטערט. ער איז געווען אַ גאַנץ קלוגער איד, געקענט גוט לערנען. ער האָט זיך געהאַלטן ריין און ציכטיק: ער האָט שטאַרק אַכטונג געגעבן אויך אויף אונזער אויפפירונג, און אַז מיר זאָלן ניט זיין אָפּגעלאָזן.

תלמידים ביי אים זיינען געווען זעקס. דער שכר-לימוד (סכאַר-לימעד) איז געווען אַרום צען-צוועלף קאַרבן אַ זמן, נאָר וואָס לענגער מען איז פאַרבליבן ביי אים האָט מען באַדאַרפט מער צאָלן. אַרום און אַרום האָט ער פון זיין קנעלונג ניט געהאַט גענוג אויף צום לעבן. זיין ווייב פלעגט בעטן געלט ביי אים און שרייען, אַז די קינדער גייען אויס פאַר הונגער. אויף וואָס ער פלעגט כמעט שטענדיק האָבן איין ענטפער: „נו, שנייד פון מיר אָפּ אַ פוס, אַ האַנט!“

ער האָט געהאַט זעקס קינדערלאַך און איז געווען איינגעטונקט אין חובות (כויוועס).

אים איז געווען ניט גוט, און אונז נאָך ערגער...

ב

די איינריכטונג פון חדר, אין וועלכן איך האָב פאַרבראַכט דריי און אַ האַלב קיילאַכדיקע יאָר, איז געווען ניט גאָר פון די געהויבענע. די צוויי הילצערנע בעטן, וואָס זיינען געשטאַנען ווי אַ „ד“ איןביידע ווינקלאַך לעבן אויוון, זיינען געווען אַביסל אָפּגעפאַרבט רויט-לאַך. אויף דער ווייבערשער בעט איז געווען אָנגעוואָרפן בעט-געוואַנט ביז דער סטעליע. דאָס איז געווען דער באַלעבאָסטעס זאַכן, פון איר חתונה נאָך. זי האָט זיך מיט דעם שטאַרק איבער-גענומען און זיך גרויס געהאַלטן. אַ קאַסטן מיט אַ פּליכעוואַטן צודעק איז אַ העלפט געשטאַנען אַרויסגערוקט פון אונטערן בעט און האָט געדינט פאַר אַ לייטער אַרויפצוקריכן אויף דעם בעט. אַן אַלטער קאַמאָד, מיט שטענדיק אָפענע שופלאַדן, איז געשטאַנען רעכטס. לעבן די פענצטער — איינע אין מזרח וואַנט, די אַנדערע אין דרום — זיינען געשטאַנען צוויי קאַנאַפּעס, וואָס אַמאָל זיינען זיי געווען ווייסע, הילצערנע, אָבער איצט האָבן זיי אויסגעקוקט ווי בלייענע, מיט אַ טונקל-בלויען קאָליר. לעבן קאַנאַפּע, אינמיטן שטוב, איז געשטאַנען דער טיש, וואָס זיינע פיסלאַך זיינען געווען

צנויפגעבונדן מיט שטריקלאַך און וואָס פלעגט ביי איטלאַכן ריר שאָקלען זיך, קרעכצן און זינגען מיט אַ מאָדנעם ניגון. לעבן טיש, צו דער אַנדערער זייט, איז געשטאַנען דאָס בענקל. ניט אַזוי אויף צו זיצן האָט מען אים באַדאַרפט, ווי צוליב דעם ליגן, — אַ זייער נויטיקע זאַך אין חדר... דער ברוק, וואו דאָס בענקל איז געשטאַנען, איז געווען אויסגעקרומט און די פיסלאַך פון בענקל צעדרייטע; האָט זיך דאָס בענקל שטענדיק געוויגט און געהושקעט, און מיר האָבן אים גערופן „די הושקע" — אַי, וועט דיך דער רבי הושקען... וואַרט, וואַרט, דו וועסט שוין קריגן אַ גוטן חלק (כיילעק) אויף דער „הושקע"! — פלעגן מיר רייצן זיך איינער מיטן אַנדערן.

אַ זייגער, פון גאָר אַלטע צייטן, מיט צוויי שווערע וואָגן, געצויגן אויף שטריקלאַך, איז געהאַנגען אויבנאָן, אויף דער מזרח־וואַנט. דערביי איז געהאַנגען אַ פּאָרטרעט, וואו דאָס פּנים איז ניט געווען קענטיק. דערין זיינען די פליגן שולדיק געווען. לעבן אויוון, אין ווינקל, איז געשטאַנען: אַ פּאָמעלע, אַ קאָטשערע, אַ לאָפּעטע און אַ בעזים. אונטערן אויוון, — אַ זאַשלינקע, אַ מולטער, אַ פּאָר קאַטשעלקעס און די דייזשע — אַלץ מכשירים (מאַכשירים) אַזעלכע, אָן וועלכע קיין איין אידיש הויז קען זיך ניט באַגיין. אויף דער פּאָליצע לעבן אויוון זיינען צו איין זייט געשטאַנען די מילכיקע, און צו דער אַנדערער זייט — די פליישיקע טעפּלאַך. אויף אַ פּאָליצע נידעריקער איז געשטאַנען די מילכיקע און פליישיקע געפעס, אָפּגעטיילט מיט אַ מחיצה (מעכיצע) פון דער גראַפּין, אויף צו האַלטן ווייַן אויף קידוש.

אַ פּאָר לייכטער מעשענע, אַ חנוכה־לאָמפּ אַ בלעכענער, אַ האַק און אַ האַמער האָבן זיך אַרויסגעזען פון צווישן די זאַכן פון אונטערן בעט. האַרט ביי דער טיר איז פון איין זייט געשטאַנען די פּאָמעניצע — אַ ברייטער צעבער, אָבער אַ נידעריקער, פאַר אַלע אומריינקייטן. און פון דער אַנדער זייט איז אויף אַ טאַבורעטקע געשטאַנען אַן עמער מיט וואַסער, צו וועלכן אויף אַ שטריקל איז געווען צוגעבונדן אַ בלעכן קווערטל, פול מיט געלע פאַרזשאַווערטע פינטלאַך, אויף צו טרינקען. די גרויסע דייזשקע וואַסער, וועלכע דער וואַסער־טרעגער פלעגט אָנפילן אַלע פרייטיק, איז געשטאַנען אין פיר־הויז, אָבער פאַר אונז, קינדער, איז זי געווען צו הויך צו דערלאַנגען.

אין איין פענצטער זיינען אַ פּאָר שויבן געווען פאַרשלאָגן מיט

ברעטלאַך, און אין דעם אַנדערן, — פאַרשטעקט מיט שמאַטעס. די שמאַטעס זיינען געווען איינגאַנצן צעפוילט און פלעגן דורכלאָזן ווינטער די קעלט, פון וואָס מיר פלעגן זיך אָפט פאַרקילן.

קומען אין חדר האָט מען ביי זבולונ'ען געמוזט ניט שפּעטער ווי האַלב ניין אינדערפרי און אַהיים איז מען געגאַנגען נאָך ניין ביינאַכט. אַחוץ אַן איבעררייס פון אַן ערך אַ שעה אויף וואַרימעס, אַרום האַלב נאָך צוויי בייטאָג, האָט מען דעם גאַנצן טאָג און אַ שטיק נאַכט פאַרבראַכט אין חדר.

וואַרימעס-צייט פלעגן מיר, ווי אָפּגעריסן פון אַ קייט, אַרויסלויפן. וואָס מיר וואַרימעס? ווען מיר עסן? — מיר פלעגן לויפן, שטיפן, שפּילן, „קערן אַ וועלט", ווי דער רבי פלעגט זאָגן.

דאָס שטיפן פלעגט אונז אַזוי פאַרשלינגען, מיר פלעגן זיך דערין אַזוי אַריינטאָן, אַז זעלטן ווען פלעגן מיר זיך דערמאָנען, אַז מען

דאַרף עסן, אָדער אַ קוק טאָן אויפֿן זייגער, ווי שפּעט עס איז. מיר פֿלעגן זיך כאַפּן אַ פּאָר מינוט פֿאַר דעם רבינ'ס צוריקקומען און קיין צייט ניט געהאַט לויפֿן אַהיים. גאַנץ אָפֿט פֿלעגן מיר בלייבן הונגעריקע און ניט טאָרן נאָך אַ פּיפּס טאָן וועגן דעם: חלילה וחס (כאָלילע וועכאַס), דער רבי זאָל זיך ניט דערוויסן.

י. ל. פּרץ

קינדער-יאָרן

א

... פֿון געבוירנהייט אָן האָב איך פֿיינט געהאַט זיסע זאַכן. אין מויל אַריין נישט גענומען. „איך וויל, מע זאָל מיך האַלטן פֿאַר קלוג", האָט מען זיך געריצט מיט מיר. די באָבע פֿלעגט באַקן מכּל המינים (מיקאָל האַמינים) גוטע זאַכן: וויסן לעקאַך, האָניק-לעקאַך, טאָרטן, פֿרעגלען איינגעמאַכטס... פֿאַר זיך, פֿאַר די קינדער, פֿאַר קראַנקע אין הקדש (העקדעש). אַלע אייניקלאַך פֿאַרדאַרבן זיך פֿון צייט צו צייט די מעגעלאַך. מע באַקומט און מע גנבֿ'עט אַבּיסל צו; איך איינער — אָן אויסנאַם. איך עס נישט ביז היינט.

מאַכט זיך מיין אינגערן ברודערס ברית.

קומען אָרימעלייט אויף לעקאַך און בראַנפֿן. פֿאַרזאַמלען זיי זיך אין מיטל-שטוב. רעכטס — די מאַמעס די קינפּעטאָרן, אין דער שטוב לינקס — די באַלעבאַטישע געסט.

איז געווען ביי אונז אַ סאַרווער, זאָל ער מיר מוחל זיין, אַ „כּלב שבכּלבים" (קעלעוו-שעביקלאָווים), אַזוי האָבן אים אַלע גערופֿן. געווען איז ער, איך זע אים פֿאַר מיינע אויגן, אָן אויסטערליש הויכער, אַ דאַרער און אַ ווייסער. אָרימעלייט האָט ער פֿיינט געהאַט שנאת מות (סינאַס מאָוועס). טראָגט דער רשע (ראָשע) פֿון דער מאַמעס שטוב אַרויס, הויך איבערן קאָפּ, אַ טאַץ מיט לעקאַך צו די באַלע-באַטים אַריין, איבער דער מיטל-שטוב. און איך זע, ווי אַ קראַנק מיידל קוקט מיט פֿאַרברענטע אויגן צו דער טאַץ אַרויף. פֿלינק בין איך געווען, שפּרינג איך אונטער, כאַפּ אַ שטיק לעקאַך און דערלאַנג

דעם בלאַסן מיידל... דער טאַטע — איך האָב נישט געוואוסט דער־פון, — איז געשטאַנען אין טיר פון דער מאַמעס שטוב. דעם שפּרונג אינדערהויך האָט ער געזען; וואָס איך האָב מיטן לעקאַך אײַנ־דערנידער געטאָן — נישט. גייט ער צו און דערלאַנגט מיר אין באַק. צומאָרגנס, מיר זיצן אַלע ביים טיש, פאַרקלאָגט ער מיך פאַר דער מאַמען:

— דער קאָמעדיאַנט עסט מכלומרשט (מיקלוימערשט) נישט קיין זיסע זאַכן און כאַפּט לעקאַך פון טאַץ!

קומט אַריין די דינסט מיטן יויך, — געהערט האָט זי, אַפּנים הינטער דער טיר, — און פאַרציילט, וואָס איך האָב מיטן לעקאַך געטאָן. זי האָט געזען.

די מאַמע האָט די ברעמען אַראָפּגעלאָזט איבער די אויגן. דער טאַטע איז בלאַס געוואָרן. די אויגן ווערן אים פייכטלאַך. און ער הייבט זיך אויף און גייט אָפּ אין צווייטן צימער אַריין. פיל איך מיך שולדיק, וואָס איך האָב נישט דערציילט, וויל נאָכגיין און איבער־בעטן, — איך קאָן נישט.

ב

אַ פרעמדן אַרויפליינגן אויף מיר אַ האַנט וואָלט מיין טאַטע געווים קיינעם נישט געלאָזט. פון דעם ווייסט ר׳ בערישל און די רביצין (רעבעצן), וואָס זיצט שטענדיק ביים אויוון, טוט עפּעס, פאַרקוקט אין די תלמידים און פאַרהערט אינם לערנען.

איבער דער רביצין, אויפן גזימס פון אויוון, ליגט שטענדיק אויסגעצויגן די קאַץ, אַ גרויסע, אַ פוילע...

טרעפט זיך אָבער, אַז די רביצין דרימלט איין ביים שטריקן אַ זאָק, אפשר איינגעוויגט פון גמרא־ניגון (גמאָרע־ניגן), און פאַרלירט די קנויל, גיט שוין די קאַץ, וואָס האָט דערויף געלאָקערט, אַ שפּרונג אַראָפּ פון גזימס צו דער קנויל און הייבט זיך אָן מיט דער קנויל צו שפּילן, ווי מיט אַ מויז, און פאַריאָגט זי ביז אונטערן בעט...

מיר פּלאַצן אוים מיט אַ געלעכטער. די רביצין כאַפּט זיך אויף. דער רבי ווערט בייז...

פאַר אַזאַ געלעכטער (איך פלעג לאַכן צום שטאַרקסטן) האָט ער

מיך שוין איינמאָל געוואָלט ערנסט שלאָגן. איז אָבער פּונקט אַריינ־געקומען דער טאַטע... די סצענע בייט זיך מיטאַמאָל.

— אַ, ר׳ יודל! וואָס מאַכט איר, ר׳ יודל? זעצט אייך, ר׳ יודל...

די רביצין פרעגט: וואָס ריוועלע מאַכט. און דער טאַטע ווענדט זיך גלייך צו מיר און פרעגט:

— וואָס שוויצסטו אַזוי, לייבעלע?

— וואָס הייסט?—פאַרכאַפּט דער רבי, אוים מורא (מוירע), איך זאָל נישט פאַרציילן:—ווי הייסט, די תורה הקדושה (טוירע האַקדוישע), ברוך השם (באָרוך האַשעם), וואַרעמט... און אַ זומער־טאָג...

באַקומט דער טאַטע אַן איינפאַל און זאָגט צום רבין:

— ווייסט איר וואָס, ר׳ בערישל? לאָזט יעדן טאָג אַרוים די קינדער פאַר דער טיר אויף אַ שעה (שאָ)!

גלייך אַ דונער וואָלט אין בערישלען אַריינגעשלאָגן...

גלאָצט ער אוים אַ פּאָר אויגן און הייבט אָן שטאַמלען:

— וואָס רעדט איר? ווי הייסט? זיי זאָלן זיך שפּילן אין ליים?

מען האָט געזאָלט ארויפציען אַ נייעם שטאָק, האָט מען אָפּגע־לייגט ליים פאַרן הויז.

— פאַרוואָס נישט? — ענטפערט דער טאַטע צוריק.

גיט זיך ר׳ בערישל האַלב אונטער:

— מילא (מיילע), בנוגע (בענויגייע) צו אייער לייבישלען... אַז איר ווילט...

— איך אויך! איך אויך! — רופט זיך אָן מיין גליד־שוועסטער־קינד, יחזקאל (יעכעזקל)...

— פאַר ר׳ מרדכין (רעב מאָרדכען) בין א י ך אייך ערב (אָרעוו)! — רופט זיך אָן דער טאַטע. יחזקאלס פאָטער האָט גע־הייסן מרדכי (מאָרדכע).

מיר צוויי באַקומען רשות (רעשוס) און גייען טאָג־טעגלאַך אַרוים אויף אַ שעה פאַר דער טיר, צום באַרג, צום ליים, זיך געשפּילט, געגראָבן (ערגעץ אַ לאָפּאַטע באַקומען), טאָלן, גריבער געמאַכט, אַ פעסטונג געבויט.

און די אַרבעט איז אונז שפּעטער צוניץ געקומען אַ מצוה (מיצווע) צו טאָן. אין אַ קורצער צייט אַרום האָט מען איינגעלייגט די זאַמאָשצער פעסטונג. די מויערן האָט מען צעשאָסן און גערונגען

אַרבעטער אַראָפּצעשיטן די וואַלן אין די פּאָסן אַריין. געצאָלט האָט מען פון קלאַפּטער. האָבן זיך אויך עטלאַכע אידן צו דער אַרבעט געשטעלט. אַלטע צעבראָכענע אידן, וואָס האָבן שוין צו עפּעס אַנדערש ניט געטויגט. נאָענט צום חדר (כיידער) איז עס געווען, פלעגן מיר אויף דער שעה לויפן אויפן וואַל אַרויף און אַרבעטן פאַר די אַלטע לייט.

ג

אַ „קאַלטע" מומע האָב איך געהאַט, — אַ הויכע מאָגערע אידענע, אַ בלאַסע, אַ קרענקלאַכע. שרייט שטענדיק: „אוי, מיינע כוחות!" טרינקט אַלץ איניינעם מאַנדלמילך פאַרן האַלדז און באַקט שטענדיק קעז־קוכן (דאָס איינציקע פון זיסקייטן, וואָס איך האָב ליב) און עסט... און באַהאַלט אים אויף אַ הויכער שאַנק, די קינדער זאָלן זיך חלילה (כאַלילע) די מעגעלאַך נישט פאַרדאַרבן.

און איך, אויס ליבשאַפט צו קעז־קוכן, איר להכעים (לעהאַכעס) און גלאַט אַ קונץ צו באַווייזן — שפּרינג אונטער, כאַפּ זיך אָן אָן גזימס פון דער שאַנק, שלעפּ שטיקער און פאַרדאַרב מיר ווירקלאַך דעם מאָגן.

און עס קומט דער אַלטער בייזער דאָקטאָר און פאַרשרייבט מיר עפּעס ביטערס און געזאַלצנס אין אַ פלעשעלע — אַ ווייסע פליסיקייט. און איך, אַז מע ווענדט זיך נאָר אָפּ פון מיר, גיס אויס די מיקסטור, גיס אַריין אַביסל מילך מיט וואַסער און נעם אַלע שעה אָן עס־לעפל — און בעט מיר יעדעס מאָל אויס אַן אַנדער מתנה (מאַטאָנע) און פאַרקרים מיך דערביי, גלייך איך שלינג גאָט ווייס וואָס...

קוים ווער איך געזונט — דער דאָקטאָר וואַרנט צו אונז פענצטער קעגן פענצטער — וואַרט איך אים אָפּ ביים פענצטער. און ווי ער באַווייזט זיך, שטרעק איך אים אַרויס די צונג. כאַפּט ער אַ שטעקן און לויפט צו אונז אַרויף, מיר מקיים פסק (מעקאַיעם פּסאַק) זיין. און אין שטוב בין איך אַליין... אָט לויפט ער שוין אויף די טרעפּ... רייס איך אויף אַ גרויסע רויטע שאַפע אין שטוב, שפּרינג אַריין און טרעף מיט איין פוס אין אַ טאָפּ אייער אַריין...

אברהם רייזען

ווען עסט די מאַמע?

ליבעלע וויים ניט, ווי אַזוי דער געדאַנק איז צו אים געקומען. נאַר איינמאָל גיט ער זיך אַ כאַפּ:

— וואָס איז דאָס? ער זעט קיינמאָל נישט, אַז די מאַמע זאָל עסן...

ניין! מסתמא איז ער אַ נאַר, מע וועט פון אים לאַכן... וואָס הייסט, זי עסט ניט! פאַרוואָס זאָל זי עפּעס ניט עסן? אין שטוב איז דאָך שטענדיק דאָ ברויט און אוגערקעס און רעטאָך. און אינ־דערפרי קאָכט מען קאַרטאָפל און אַמאָל אַ קרופּניק. ביינאַכט, איידער מע' גייט שלאָפן, עסט מען וועטשערע. אין דער וועטשערע ליגט אַמאָל אַריין די מאַמע אַ שטיקל פלייש און גיט עס אַוועק דעם טאַטן, כאָטש בעסער וואָלט געווען, אַז די מאַמע זאָל דאָס שטיקעלע פלייש אויפעסן, אָדער, נאָך בעסער, זיי זאָלן זיך עס טיילן: דעם טאַטן אַ שטיקעלע און דער מאַמען אַ שטיקעלע. די קינדער דאַרפן טאַקע אין דער וואָכן ניט עסן קיין פלייש. שבת — יאָ. שבת גיט מען שוין אַלעמען צו שטיקלאָך פלייש...

שאַ... — גיט ער זיך אַ כאַפּ... — און שבת עסט דען די מאַמע?

— אָבער דער געדאַנק איז אים איינגעפאַלן ערשט מאָנטיק. ביז שבת איז אַזוי לאַנג צו וואַרטן... ער מוז זען, ווען עסט זי...

און לייבעלע באַשליסט, אַז ער וועט פון היינט אָן אָנהייבן היטן די מאַמען.

ער מוז זי זען אַמאָל עסן...

לייבעלע האָט די מאַמען אַזוי ליב. זי איז אַזאַ גוטע. אינ־דערפרי, אין חדר גיט זי אים „מיט" אַלע טאָג ברויט מיט אַ קאָפּיקע מזומן, ער זאָל עפּעס קויפן צום ברויט. אָבער לייבעלע איז טאַקע נישט קיין נאַר. ברויט אַליין, אַז מע' טונקט עס אין זאַלץ און מע פאַרטרינקט עס מיט וואַסער, איז דאָך אויך גוט, און די קאָפּיקעס קלייבט ער טאַקע... אַז עס וועט קומען פאַר פסח, וועט ער קויפן אַ היטעלע...

אָבער ווען עסט פאָרט די מאַמע?...

אינדערפרי, אַז ער שטייט אויף, זעט ער, ווי די מאַמע שטייט

ביים אויוון און רוקט איין טעפּל אריין, דעם אַנדערן אַרויס. די מאַמע איז אַזאַ בריה! און „ווילקעס" האָט זי אַלערליי; פאַרן גרויסן טאָפּ האָט זי אַ גרויסע ווילקע, פאַרן קליינעם — אַ קליינע, און פאַרן מיטלסטן טאָפּ — אַ מיטלסטע ווילקע... אַז זי נעמט אַרויס אַ טאָפּ, באַטראַכט זי עס און בלאָזט אָפּ דעם שוים און שטעלט אַריין צוריק... וואָס קאָכט זי אין די טעפּ?... איין טאָפּ, ווייס ער שוין, איז הייסע וואַסער אַליין. „אַ שטוב", — זאָגט די מאַמע, — „ברויך האָבן הייסע וואַסער..." דער צווייטער טאָפּ איז אַוואַדע מיט קאַרטאָפל, וואָס אויב זיי זיינען צעשניטענע און מיט וואַסער, הייסט עס: „פיש-קאַרטאָפל"... קיין פיש איז דאָרטן ניטאָ. פיש עסט מען דאָך נישט אין דער וואָכן... „פיש", — זאָגט די מאַמע, — „איז פייער און פלאַם!"... אָבער פיש-קאַרטאָפל אָן פיש איז אויך גוט... די מאַמע איז אַ גרויסע בריה, דאָס ווייס ער יאָ...

אָבער פאַרוואָס עסט זי ניט?...

זי דערלאַנגט בלויז דאָס עסן! זי אָבער ווען עסט? ער וועט זי איצט היטן...

ער שטעלט זיך דאַוונען. לייבעלע איז שוין אַ בחור פון זיבן יאָר און מוז שוין דאַוונען... אָבער ער קוקט אַלץ צום אויוון, וואו די מאַמע שטייט... ער מוז זי היטן: אפשר וועט ער זי כאַפּן, ווי אַזוי זי עסט. אויסער, וואָס דאָס וואָלט פאַר אים אַ שמחה געווען, וואָלט דאָס פאַר אים אויך געווען אַ וואונדער: די מאַמע עסט!

ער האָט זי קיינמאָל נישט געזען עסן...

אָבער עס איז דאָך אוממעגלאַך! ווערט ער בייז אויף זיך אַליין. זי מוז דאָך עסן. אַז מע עסט ניט, קען מען דאָך ניט לעבן....

נאָר אָט האָט ער אָפּגעדאַוונט... די מאַמע רופט זיך אָן:

— שוין, לייבעלע, אָפּגעדאַוונט?

— יאָ, — זאָגט לייבעלע טרויעריק, קוקנדיק דער מאַמען אין די שוואַרצע גוטע אויגן אַריין...

— נו, וועל איך דיר געבן עסן, וועסטו גיין אין חדר.

— מאַמע... — רופט זיך אָן לייבעלע.

— וואָס איז?

— דו האָסט שוין געגעסן...

— וואָס פרעגסטו עפּעס, — וואונדערט זיך די מאַמע און גלעט אים איבערן קעפּל.

— איך וויל וויסן... — בעט זיך לייבעלע, ניט נאָך זיין שטייגער...

— אַנטקעגן וואָס פֿרעגסטו עס? — וואונדערט זיך די מאַמע נאָך מער...

— איך... וויל... ניין, איך קיינמאָל ניט געזען... — נאָר ער האָקט זיך אָפּ און אַנקוקנדיק דער מאַמעס בלאַס פּנים מיט די איינגעפֿאַלענע באַקן, צעוויינט ער זיך...

די מאַמע ווערט גערירט, זי גלעט אים איבער ביידע בעקלאַך און ענטפֿערט אים מיט אַ שמייכעלע:

— נאַרעלע, איך האָב שוין געגעסן... איך עס, ווען קיינער זעט ניט...

לייבעלע ווערט אויפגעלעבט... הייסט עס, זי עסט יאָ, נאָר דעמאָלט, ווען קיינער זעט ניט...

און ער באַשליסט, אַז ערשט איצט וועט ער זי נעמען היטן און כאַפּן זי עסנדיק.

ער מוז זען, ווי זיין ליבע גוטע מאַמע, וואָס קאָכט און באַקט און זעט אַלעמען צו, ווי אַזוי זי עסט אַליין אַמאָל....

דעמזעלבן אָוונט האָט זיך לייבעלע געלייגט שלאָפֿן פֿריער ווי אַלעמאָל. געזאָגט האָט ער, אַז דער קאָפּ טוט אים וויי, אָבער אויסן איז ער געווען אויפצוכאַפּן זיך אינדערפֿרי און פֿון בעט אַרויס זען, וואָס טוט די מאַמע אינדערפֿרי...

די גאַנצע נאַכט האָט ער געשלאָפֿן אומרואיק, מורא האָבנדיק ניט צו פֿאַרשלאָפֿן דער מאַמעס אויפשטיין. די מאַמע שטייט דאָך אויף אַזוי פֿרי, פֿריער פֿאַרן טאַטן אַפֿילו. אַלע שעה האָט ער זיך אויפגעכאַפּט און געהיט דער מאַמעס בעט. ערשט ווען די הענער האָבן גענומען קרייען, האָט ער געזען, ווי אַזוי די מאַמע וועקט זיך, שטעלט זיך אויף, קוקט אַרויס אין פֿענצטער און קריכט אַרויס פֿון בעט...

אַרויסגייענדיק פֿון בעט, גייט זי צו צו זיין בעט... ער דערשרעקט זיך און מאַכט צו פֿעסט די אויגן, זי זאָל ניט זען, אַז ער שלאָפֿט ניט און היט זי.

די מאַמע דעקט אים בעסער צו און מורמלט שטיל: „שלאָף, מיין זון, קאַלט!“ און זי הייבט זיך אָן אָנצוטאָן...

אַז זי איז שוין אָנגעטאָן, וואַשט זי די הענט און דאָס פּנים און

זאָגט ברכות מיט אַ זיסן אומעטיקן ניגון... לייבעלע איז פון דעם ניגון זייער געריִרט. אַזאַ שיינער ניגון! נאָך שענער ווי דער טאַטע דאַוונט! נאָר די ברכות דויערן ניט לאַנג.

ווייבערשע ברכות! — טראַכט לייבעלע — אַזוינע קורצע! און עס טוט ווי באַנג, וואָס זיין גוטע מאַמע האָט אַזוי ווייניק צו „זאָגן". דער טאַטע, אַז ער שטייט אויף, זאָגט ער אַזוי פיל... זאָגט און זאָגט נאָכאַנאַנד... אָבער וואָלט זי כאָטש געגעסן, וואָלט אים שוין נישט געאַרט!...

און לייבעלע פאָלגט נאָך מיט די אויגן יעדע באַוועגונג פון דער מאַמען...

אָט נעמט זי זיך הייצן דעם אויוון. די האָלץ לייגט זי נאָך אַריין פאַרן שלאָף. איצט לייגט זי נאָר צו קליינע העלצעלאַך, צינדט אָן אַ שוועבעלע, וואָס זי נעמט אַראָפּ פון קוימען, און אַזוי ווי לייבעלעס בעטל איז פונקט קעגן אויוון, זעט ער, ווי דאָס פייער ברענט פּאַמעלאַך און אָן חשק.

די מאַמע הייבט אָן צו בלאָזן אין אויוון אַריין. נאָך יעדן בלאָז גיט זי אַ הוסט און נאָך יעדן הוסט קומט אַ שווערער לאַנגער זיפץ...

לייבעלען שניידט דער מאַמעס זיפץ ווי מיט אַ מעסער דאָס האַרץ... ער שרייט שיר פאַר רחמנות נישט אויס: מאַמע!

ער האַלט זיך אָבער איין. מע דאַרף צוקוקן ווייטער.

לייבעלע זעט, ווי דאָס פייער אין אויוון ברענט שוין העלער, פרייער און לוסטיקער. דאָס מאַכט אים אויך פריילאַכער... ער וואָלט איצט אַזוי געוואָלט אויפשטיין און זעצן זיך ביים אויוון! עס איז אַזוי שיין... נאָר די מאַמע וועט זיך וואונדערן און וועט אים פרעגן: וואָס עפּעס אַזוי פרי? — אַלע שלאָפן נאָך...

און אָט זעט ער, ווי די מאַמע נעמט די צוויי עמער מיטן קאַראָמיסלע, טוט אָן דעם קאַראָמיסלע אויף די דאַרע אַקסלען אירע, הענגט אויף זיי די עמער און רוקט זיך שטיל אַרויס פון שטוב...

— אַ טייערע מאַמע! — וויינט לייבעלעס האַרץ. — אַלץ זי — פאַרוואָס העלפט מען איר נישט!

אָ, אַז ער וועט ווערן אַ גרויסער, וועט ער איר ניט לאָזן גיין נאָך וואַסער...

און ער ליגט אין בעט און טראַכט וועגן זיין ליבער מאַמען, וואָס האָרעוועט אַזוי פיל, און עסן עסט זי גאָרנישט...

אָבער עסן מוז מען דאָך! קען ער זיך ניט באַרואיקן. אפשר זאָל ער זאָגן, אַז ער איז קראַנק און היינט ניט גיין אין חדר... אַ גאַנצן טאָג וועט ער זיצן אין שטוב און היטן די מאַמע און וועט אפשר דערזען, ווי אַזוי זי עסט, כאָטש איינמאָל... עס וואָלט פון אים אַזאַ זאָרג אַראָפּ...

די מאַמע קומט באַלד צוריק מיט די צוויי עמער וואַסער, זעצט זיך צו טאַקע אויף זיין בעטל און סאָפּעט שווער. לייבעלע מאַכט זיך, ווי ער שלאָפט שטאַרק, און כראָפּעט אַפילו... ענדלאַך שטייט די מאַמע אויף, גיסט אָן עטלאַכע טעפּ מיט וואַסער און שטעלט זיי איינציקווייז אַריין אין אויוון...

דורך די קליינע פענצטערלאַך רייסט זיך שוין אַריין דער שיין פון נייעם האַרבסט-טאָג, אַן אומעטיקער און אַ שווער-פאַרטראַכטער... די צוועלף-יעריקע שוועסטערל, וואָס שלאָפט אין צווייטן ווינקל ביים פענצטער, וועקט זיך שוין, זעצט זיך אויף און מיט צעפּודלטע האָר שפּרינגט זי פּלוצים אַראָפּ פון בעט אין איין העמד, אַ באָרוועסע, און שטעלט זיך אינמיטן שטוב...

לייבעלע קוקט אויף דער שוועסטער, מיט וועלכער ער איז נישט בשלום צוליב געוויסע סיבות. דערצו איז ער אויף איר בייז, וואָס זי איז שוין אויפגעשטאַנען און זי וועט אים שטערן צו היטן די מאַמען...

נאָר אָט כאַפּט זיך שוין אויף דער טאַטע. דער טאַטע טוט זיך באַלד אָן, וואַשט זיך און הייבט אָן צו זאָגן און זאָגן... אָבער אָן אַ ניגון, נאָר אַזוי — אַ מין מאָלן מיט דער צונג... לייבעלען געפעלט עס ניט: דער מאַמעס ברכות זיינען שענער געווען; די מאַמע זאָגט עפּעס אַלץ אויף אידיש... „דערבאַרעמדיקער גאָט, האַרציקער טאַטע"... לייבעלע האָט עס ליבער...

נאָר אָט איז שוין דער טאַטע אויך פאַרטיק. אָן אַ וואָרט דער מאַמען צו זאָגן, גייט ער אַוועק דאַווענען...

די מאַמע ברומט אים צו:

— קום, זלמן, פריער, דער אָנבייסן וועט קאַליע ווערן...

— גוט! — ברומט אַרויס דער טאַטע, פאַרמאַכנדיק די טיר.

לייבעלען, פון ניט שלאָפן רואיק די נאַכט, באַפאַלט ענדלאַך אַ מידיקייט. ער שטרענגט זיך אָן נאָך צו ליגן. ער באַשליסט בלויז איינמאָל צוצומאַכן די אויגן... אָבער ער ווערט איינגעשלאָפן...

אז ער הייבט זיך אויף, איז שטאַרק שפּעט...
די מאַמע רופט אים שוין צו:
— שטיי אויף, לייבעלע, צייט אין חדר גיין...
— אוי! — גיט ער זיך אַ כאַפּ, קוקט אָן דער מאַמען, ווי זי שטייט ביים אויוון און קאָכט אָנבייסן...
ער האָט פאַרשפּעטיקט — ניט איינגעהיט...
ער טוט זיך שנעל אָן און נעמט ניט אַראָפּ קיין אויג פון דער מאַמען.
אָט קומט שוין דער טאַטע פון דאַווגען. די מאַמע הייסט זיך וואַשן... זי שלעפּט טעפּ פון אויוון... איינעם אַריין, דעם אַנדערן אַרויס... אין אויוון קומט פאָר אַ גאַנצע באַוועגונג. מאַנכע טעפּ שווימען אַרויס מיט אַ ווילדן סאָרט שוים, מאַנכע לויפן איבער די ברעגעס און דאָס איבערגעלאָפענע זידט און קאָכט מיט גרויס גרימ־צאָרן... מאַנכע זיינען שוין האַלב אויסגעזאָדן און אומזיסט הייבן זיי זיך, דעם אייבערשטן ברעג קענען זיי ניט דערלאַנגען...
— נו, וואָס געדויערט עס אַזוי? — ברומט דער טאַטע....
און די מאַמע הייבט זיך אָן צוצואיילן... זי דערלאַנגט דעם באַליבטן מאכל — פיש־קאַרטאָפל, און זי גיט צו מיט אַ גוטן שמייכעלע:
— די פיש איז אין טייך!...
און גייט אַוועק ווידער צום אויוון...
מיין גאָט! — וויינט אין לייבעלען דאָס האַרץ... — אַזוינע גוטע פיש־קאַרטאָפל! פאַרוואָס עסט ניט די מאַמע?
— און אפשר האָט זי שוין געגעסן, אָט דעמאָלט, ווען איך בין איינגעדרעמלט, — טראַכט לייבעלע און מאַכט זיך פאָרוואורפן, וואָס ער האָט ניט געקענט זיך איינהאַלטן און האָט פאַרשלאָפן.
און דער געדאַנק פּלאָגט אים נאָך שטאַרקער: — ווען עסט די מאַמע?
ער נעמט זיך ווידער פאָר צו כאַפּן זי אַמאָל עסן...
אין מיטן וואָך איז טאַקע אוממעגלעך, — איז ער זיך מיאש (מעיאָעש) פון כאַפּן זי עסן אין מיטן וואָך... — אָבער שבת — מוז ער זי זען עסן!
ער וויל אַזוי זען, ווי אַזוי עסט די מאַמע?
„איך עס, ווען קיינער זעט ניט!“ — קלינגט אים דער דאַמאָלס־

דיקער ענטפער...

אָבער זי האָט דערביי עפּעס מאָדנע געשמייכלט... דער דאָזיקער שמייכל שוועבט אים פאַר די אויגן און שרעקט אים. ס'איז עפּעס ניט גלאַט...

— וועמען עסט די מאַמע?

א ב ר ה ם ר ײ ז ע ן

מיינע ערשטע האָנאָראַרן

מיין ערשטער האָנאָראַר איז געווען ניט באַזונדערס גרויס: אַ צווייער פאַר אַ ליד.

דערפאַר אָבער איז דער צווייער געווען זיכער, ווארום ניט פון אַ רעדאַקציע האָב איך דעם צווייער באַקומען, נאָר פון מיין באָבען...

איך בין דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר צען־עלף.

מיין טאַטע האָט ניט געטאָרט וויסן, אַז איך שרייב.

— לידער! — האָט ער געזאָגט — זאָלן שרייבן גרעסערע מענטשן פאַר דיר, עלטערע אידן...

מילא, ער לאָזט ניט, לאָזט ער ניט... נתפעל (ניספּאָעל) פון אַזעלכע זאַכן ווערט מען ניט. און אַז דער טאַטע לאָזט ניט גיין אין וואַלד אַריין, גיי איך דען ניט? און אַז ער לאָזט ניט, למשל, ווינטער קראַצן די פאַרפרוי־רענע שויב, קראַץ איך דען ניט?... מ'גיט זיך אַן עצה.

קריך איך אַרויף ווינטער אינאָווענט אויפן אויוון און גיס מיט גראַמען.

וואָס טוט מען אָבער — מען מוז זיי דאָך אימיצן ווייזן. וועמען־זשע קאָן איך פאָרט פאָרלייענען אַ ליד? דעם טאַטן — אוממעגלאַך; די מאַמע איז אַ פאַרטראָגענע אידענע, כאָטש זייער אַ גוטע; די עלטערע שוועסטער פאַרשטייט זיך יאָ אַביסל אויף אַזוינע זאַכן, בין איך אָבער מיט דער שוועסטער שטענדיק ברוגז, דאָ צעקריגט מען זיך פאַר אַ צור־נאָמען, וואָס איך גיב איר, דאָ פאַר אַ מסירה'לע (מעסירעלע), און אַמאָל טאַקע פאַר אַ גרעסער שטיק חלה.

בלייבט מיר פאָרט די באָבע. מיין באָבע איז אפילו שוין אַן אַלטע אידענע, אָבער זייער אַ וועלטלאַכע. און דער עיקר — זי האָט פּרנסה (פּאַרנאָסע). שטענדיק איז זי אויפגערוימט.

טראָג איך יעדעס נייע ליד דער באָבען. נאַטירלאַך, אינאָווענט, ווען

זי קומט פון קראָם. וואוינען וואוינט די באָבע די צווייטע שטוב פון אונז, אין אַ קעמערל ביי איר עלטערן זון, אַ גרויסער למדן (לאַמדן), אָבער זייער אַ בייזער איד.

גיי איך אריין אין קעמערל, די באָבע זיצט ביים טישעלע און שטריקט אַ זאָק. דער זיידע, כלומרשט אַ בייזער, אָבער באמת זייער אַ גוטער, זיצט אויף דעם אויוועלע, וואָס איז ספּעציעל צוגעבויט געוואָרן פאַר אים צום גרויסן אויוון, און קוקט אריין אין אַ ספר.

איך שטיי לעבן דער באָבען און דערוועג זיך ניט זאָגן אַ וואָרט וועגן מיין ליד, ביז זי וועט אַליין ניט פרעגן.

ענדלאַך פרעגט זי גוטמוטיק:

— נו, וואָס שוויגסטו? זאָג עפּעס.

מיט הארצקלאַפּעניש נעם איך ארויס פון קעשענע דאָס שטיקל פּאַפּיר, פארשריבן דורך און דורך מיט גראַמען, און האַלט עס אזוי אַ וויילע, ביז איך קריג מוט און זאָג:

— אַ ליד געמאַכט... איינער אַליין...

— גאַנץ פיין! — לויבט די באָבע נאָך איידער וואָס וועגן — אדרבא (אדראַבע) לאָמיך הערן.

פון דער באָבעס גוטן טאָן באַקום איך שטאַרק מוט און הייב אָן לייענען:

פאַר אַ גראָשן געלט
ענדיקט זיך די וועלט...

די באָבע איז שוין צופרידן. די ערשטע צוויי ציילן געפעלן איר שטאַרק, זי קאָן זיך ניט איינהאַלטן און ווענדט זיך צום אייוועלע, וואו דער זיידע זיצט, ווי ניט אים מיינט מען.

— דו הערסט, מאַשע — מאַשע, דו הערסט, וואָס זאָגסטו אויף זיין קעפּעלע?

נאָר דער זיידע איז ניט צופרידן, ער האַלט ניט דערפון און ברומט ארויס:

— ער וואָלט בעסער געלערנט גוט, איידער אזוינע נארישקייטן.

די באָבע אָבער מוטיקט מיך און זאָגט:

— אַט הער דעם אַלטן, וואָס ער רעדט... ס'איז זייער שיין. וואָס מ'קען איז גוט.

און זי גיט מיר אַ קאָפּיקע, זאָגנדיק, אז איך וועל איר ברענגען אַ ניי ליד, באַקום איך ווידער אַ קאָפּיקע.

נאַטירלאַך, הייסט זי מיר פון דעם געלט מאַכן אַ תּכלית (טאַכלעס), איך זאָל זאַמלען, הייסט עס...

אַ קאָפּיקע איז אַ מטבע (מאַטבייע). מאַך איך נאָך און נאָך אַ לידל און נאָך אַ לידל — דריי לידער מיטאַמאָל — איך ווער אַליין נתפּעל (ניספּאָעל) פון מיין פּרוכטבאַרקייט. איך מאַך אַ חשבון (כעזשבן), אַז איך זאָל אין לויף פון אַ יאָר מאַכן דריי לידלאַך אַ טאָג, קאָן איך נתעשר (ניסאַשער) ווערן. און די לידלאַך אַליין זיינען דאָך אויך עפּעס ווערט... אמת, דער טאַטע האַלט ניט פון זיי. דער זיידע ברומט אויך אומצופרידן, נאָר ווער דאַרף זיי אַלע, אַז איך האָב די באָבע, וועלכע צאָלט במזומנים פאַר יעדן ליד?

איך בין אַ גליקלאַכער, באַזאָרגטער מענטש.

גייען אָבער אַריבער צוויי וואָכן און עס גייט ניט אַרויס קיין איין ליד. איך ווער שטאַרק פאַרצווייפלט. גאָט מיינער, ברום איך פאַר ווייטיק, ניט שוין־זשע וועל איך שוין מער קיין לידער נישט מאַכן, וואָס טויג דאַן מיין לעבן?

איך האָב אפילו פון דעם אַליין, וואָס עס מאַכן זיך ניט קיין לידער, אַ ליד געוואָלט מאַכן:

איר מעגט אייך, ברידער, לאַכן
איך קאָן קיין ליד ניט מאַכן...

נאָר איך האָב אַזאַ שרעקלאַכן סוד מורא געהאַט צו אַנטפּלעקן. צו וואָס זאָל מען וויסן פון מיין אומגליק?

פאַרגאַנגען דריי וואָכן אָן אַ ליד, פרעגט מיך די באָבע:

— נו, פאַרוואָס ברענגסטו ניט קיין לידער?

איך ווער רויט פאַר שאַנד, איך פיל, אַז איך פאַרליר דאָס גאַנצע אָנזען ביי דער באָבען. איך נעם זיך פּעסט. איך מוז מאַכן אַ ליד.

אויף מאָרגן קלער איך אַ גאַנצן טאָג. איך פיל, אַז דער קאָפּ ווערט מיר צעשפּרונגען: עס גייט גאָרנישט אַרויס. אַ ליד אָבער מוז איך דאָך דער באָבען ברענגען, ווען ניט בין איך פאַרלאָרן, איך האָב שוין לאַנג קיין קאָפּיקע ניט אָנגעזען...

און פּלוצלונג פאַלט מיר איין אַ ווילדע אידייע.

איך נעם אַ ביכל לידער, וואָס געפינט זיך ביי אונז, קלייב אויס פון דאָרט דאָס שענסטע ליד, שרייב איבער און טראָג צו דער באָבען.

דאָס האַרץ קלאַפּט, ווער ווייסט, צי וועט מען מיך ניט כאַפּן.

איך לייען עס דורך פאַר מיין באָבען. מיין קול ציטערט און דאָס גאַנצע ליד קומט אַרויס נעפּלדיק.

די באָבע הערט אויס, צעגענעצט זיך און זאָגט:

— דאָס ליד געפעלט מיר עפּעס ניט. ביסט, זונעניו, קאַליע געוואָרן...

איך ווער שטאַרק פאַרשעמט: סטייטש? אַ געדרוקט ליד... פאַרוואָס זאָל איך ליידן פאַר יענעמס ליד? — און איך שיס אַרויס:

— דאָס ליד איז גאַרניט מיינס.

די באָבע קוקט מיך אָן פאַרוואונדערט און בייזערט זיך:

— וואָס הייסט ניט דיינס? וואָס פּלוידערסטו... גיי, גיי ביסט אַ נאַריש איינגל...

אַז מ'קאָן אַ ליד אויך גנב'ענען, דאָס קאָן מיין באָבע ניט פאַרשטיין. איך וויל עס איר ניט דערקלערן. איך באַשליס, אַז עס איז בעסער זיין אַ נאַר איידער גנב'ענען לידער. איך גיי אַרויס פון דער באָבען אָן האָנאָראַר, אָן כבוד, און נעם אויף זיך קיין לידער קיינמאָל, קיינמאָל ניט צו גנב'ענען.

און גאָט האָט מיר שטענדיק געהאָלפן!...

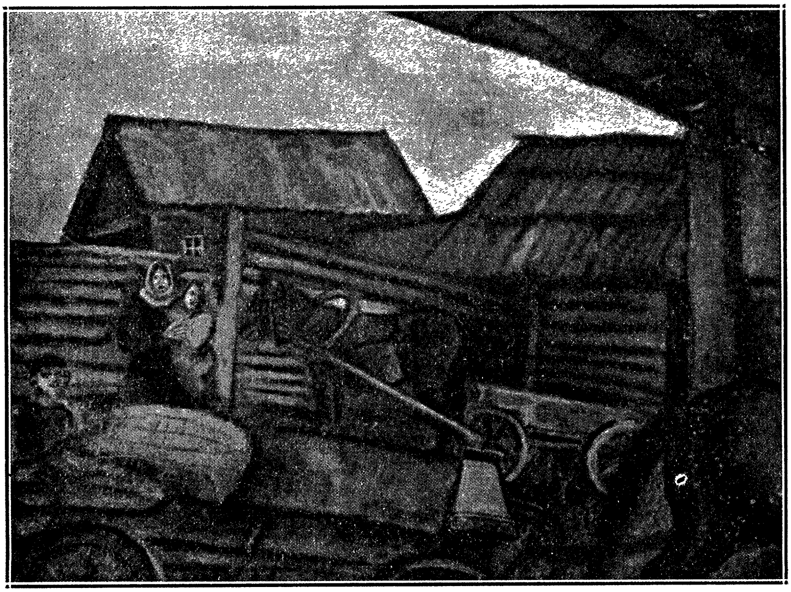

אין הויף פון אַ קליין שטעטל — שאַגאַל

שלום־עליכם

שמואליק דער יתום

פֿאַראַן פּנים׳ער, וואָס זיינען באַשאַפֿן געוואָרן פֿון גאָט אויף צו פֿאַר׳כּישופֿ׳ן אייך מיטן ערשטן קוק. „האָב מיך ליב!“ — אַזוי שרייט צו אייך דאָס דאָזיקע פּנימ׳ל, און איר באַקומט דאָס ליב. איר ווייסט ניט פֿאַרוואָס.

אָט אַזאַ מין חנ׳עוודיק (כּענעוודיק) פּנימ׳ל האָט געהאַט שמואליק דער יתום, אַ אינגל אָן אַ טאַטן, אָן אַ מאַמען, וואָס אויפֿגעהאַלטן האָט ער זיך ביים רב.

צו אים איז דאָס צוגעקלעפּט געוואָרן שלום נחום וועוויקס פֿון דער ערשטער מינוט, וואָס זיי האָבן זיך באַקענט, זיך געטיילט מיט די אָנבייסנס און מיט די מיטיקס האַלב אויף האַלב און געוואָרן חבר — אָבער וואָס חבר הייסט! — איין לייב, איין נשמה! פֿאַרוואָס? — איבער זיינע מעשיות.

קיינער האָט ניט געהאַט אַזויפֿיל מעשיות אויף צו דערציילן. דאָס איז אָבער נאָך ניט אינגאַנצן. דאָס דערציילן אַליין איז אויך אַ זאַך, דערציילן אַ מעשה דאַרף מען קענען. און שמואליק האָט געקאָנט דערציילן מעשיות אַזוי ווי קיינער ניט!

פֿונוואַנען האָבן זיך צו דעם טשיקאַווען בחור׳ל (באָכערל) מיט די רויטע בעקלאַך און מיט די פֿאַר׳חלומ׳טע אויגן גענומען אַזויפֿיל מעשיות און אַזעלכע שיינע, רייכע מעשיות מיט אַזעלכע שיינע פֿאַנטאַסטישע בילדער? צי האָט ער זיי וואו געהערט אַמאָל דערציילן? אָדער דאָס איז געווען פֿון זיין קאָפּ אויסגעטראַכט, לויטער פֿאַנטאַזיעס? עד־היום (האַד־האַיעם) קען איך דאָס ניט באַגרייפֿן. איך ווייס נאָר איין זאַך: עס האָט זיך ביי אים געגאָסן ווי פֿון אַ קוואַל, וואָס שעפּט זיך ניט אויס קיינמאָל. און געגאַנגען איז דאָס ביי אים גלאַט, ווי אויף בוימל, און געצויגן האָט זיך עס, ווי אַ לאַנגער זיידן־פֿאָדים. און זיס איז געווען די שטים, זיס די שפּראַך, זיס ווי צוקער, און די בעקלאַך רויט, און די אויגן פֿאַר׳חלומ׳ט און נאַסלאַך, ווי איבערגעצויגן מיט אַ דין רויכל.

פֿאַרקליבן זיך פֿרייטיק נאָך האַלבן טאָג, אָדער שבת נאָכן עסן, אָדער יום־טוב פֿאַרנאַכטלאַך אויפֿן הויכן וואָראָנקאָווער באַרג, וואָס

„דער שפּיץ זיינער דערגרייכט כמעט ביז דער כמאַרע", האָבן זיך ביידע חברים אַוועקגעלייגט מיטן פּנים אַראָפּ צום גראָז אָדער מיטן פּנים אַרויף צום הימל, און שמואליק האָט גענומען דערציילן אַ מעשה נאָך אַ מעשה: אַ מעשה פון אַ בן-מלך (בען-מעלאָך) מיט אַ בת-מלכה (באַס-מאַלקע), אַ מעשה פון אַ רבֿ מיט אַ רביצין, אַ מעשה פון אַ פּרינץ, אַ מעשה פון אַ פּרינצעסן אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ, אַ מעשה פון צוועלף גזלנים (גאַזלאָנים) אין וואַלד, אַ מעשה פון אַן אָקרעטנט, וואָס האָט זיך אַוועקגעלאָזט אויפן פאַרגליווערטן ים. און מעשיות פון חיות, פון שדים (שיידים) און פון רוחות און פון מכשפים (מעכאַשפים), שרעטעלאַך, פּיפּערנאָטערס, האַלב-מענטש, האַלב-חיה, און אַ מעשה מיט אַ הענגלייכטער פון פּראָג — און יעדע מעשה האָט געהאַט איר טעם מיט איר ריח, און אַ באַזונדערער כישוף (קישעף) איז געווען אויסגעגאָסן אויף זיי אַלע.

דער חבֿר, שלום נחום וועוויקס, האָט געהאַלטן אָפן מויל און אויערן, קיין אויג ניט אַראָפּגעלאָזט פונם דאָזיקן טשיקאַווען בחור'ל מיט די רויטע בעקלאַך און מיט די פאַר'חלומ'טע, נאַסלאַכע אויגן.

— פונוואַנען ווייסטו דאָס אַלצדינג, שמואליק?

— נאַרעלע, דאָס איך נאָך גאַרנישט. למאי איך ווייס, ווי מע צאַפּט וויין פון דער וואַנט? און בוימל פון דער סטעליע?

— ווי אַזוי צאַפּט מען דאָס וויין פון דער וואַנט? און בוימל פון דער סטעליע?

— נאַרעלע, דאָס איז נאָך אויך בלאָטע! איך ווייס אַפילו, ווי מע מאַכט פון זאַמד גאָלד און פון שערבלאַך — דימענטן מיט בריליאַנטן.

— ווי אַזוי מאַכט מען דאָס?

— ווי אַזוי? דורך קבלה (קאַבאָלע). דער רבֿ איז דאָך אַ בעל-קבלה (באַל-קאַבאָלע). וועד ווייס עס ניט? ער שלאָפֿט דאָך קיינמאָל ניט.

— וואָס דען טוט ער?

— ביינאַכט, ווען אַלע שלאָפֿן, איז ער אויף. זיצט ער אַליין און פאַרנעמט זיך מיט קבלה.

— און דו זעסט אַלצדינג, וואָס ער טוט?

— ווי קאָן איך זען, נאַרעלע, אַז איך שלאָף?

— פון וואַנען-זשע ווייסטו, אַז ער פאַרנעמט זיך מיט קבלה?

— ווער ווייסט עס ניט? דאָס ווייס דאָך אַ מינדסטע קינד. פרעג וועמען דו ווילסט. דאָס וואָס דער רב קען, קען קיינער ניט. וויל ער — זיינען אָפן פאַר אים אַלע צוועלף ברונעמס מיט קוועק־זילבער און אַלע דרייצן גערטנער פון סאַמע זאַפרען, און גאָלד מיט זילבער, מיט דימאַנטן, מיט בריליאַנטן — אַזויפיל, אַז ס'גלוסט זיך אַזש ניט!...

— פאַרוואָס־זשע ב י ס ט ו תמיד הונגעריק? און פאַרוואָס האָט ע ר ניט אויף שבת?

— אַזוי, וואָרים ער וויל ניט. ער וויל בעסער אָפּקומען אויף ד ע ר וועלט, תשובה טאָן. ער איז אַ בעל־תשובה (באַל־טשואווע). ער זאָל וועלן, וואָלט ער געווען רייך ווי קורח ((קויראַך): טויזנט ראָטשילדס וואָלט ער פאַרשטעקט אין גאַרטל. וואָרים ער ווייס אַפילו דאָס אָרט, וואו דער אוצר ליגט באַהאַלטן.

— וואו ליגט דער אוצר באַהאַלטן?

— חכם! פון וואַנען זאָל איך וויסן? ווען איך זאָל ויסן, וואו דער אוצר ליגט, וואָלט איך דיר שוין לאַנג געזאָגט. איך וואָלט אינ־מיטן ביינאַכט געקומען צו דיר און וואָלט דיך אויפגעוועקט פון שלאָף: „קום, שלום, צום אוצר, וועלן מיר צונויפזשעברעווען דאָס גאָלד פולע זשמעניעס און אָנשטאָפּן פולע קעשענעס!"

און האָט שמואליק אָנגעהויבן צו ריידן וועגן אוצר, אַזוי האָבן די פאַר'חלומ'טע אויגן ביי אים זיך אָנגעצונדן, די רויטע בעקלאָך צעפלאַמט, און אַליין האָט ער זיך אַזוי צעהיצט און צעברענט און צעפלאַקערט, אַז ער האָט אויך דעם חבר זיינעם אָנגעוואָרעמט, צעהיצט, צעברענט און צעפלאַקערט. שמואליק האָט גערעדט, און זיין חבר, שלום נחום וועוויקס, האָט אים געקוקט אין מויל אַריין און מיט דאָרשט געשלונגען יעדעס וואָרט.

אוצרות

אַז ס'איז פאַראַן אַן אוצר דאָ ביי אונז אין אונזער שטעטל — אין דעם איז דאָך קיין ספק (סאָפעק) ניט. פונוואַנען האָט זיך גע־נומען צו אונז אַן אוצר? — פון כמעלניצקין. כמעלניצקי האָט אים דאָ באַגראָבן נאָך פאַרציטן. טויזנטער יאָרן האָבן מענטשן געזאַמלט אוצרות מיט אוצרות, ביז ס'איז געקומען כמעלניצקי און האָט עס באַשטאָט.

— ווער איז געווען כמעלניצקי?

— כמעלניצקי, ווייסטו ניט? נאַרעלע, כמעלניצקי, דאָס איז געווען אַ רשע (ראָשע), אַ המן נאָך פאַר כמעלניצקיס צייטן... דאָס ווייס דאָך אַ מינדסטע קינד! האָט אָט דער כמעלניצקי, דער רשע, דער המן, אָנגעראַבעוועט, הייסט עס, מילי־מיליאַסן גאָלד ביי די אַמאָליקע פּריצים און ביי די רייכע אידן, און האָט דאָס אַלצדינג געבראַכט צו פירן אַהער צו אונז קיין וואָראָנקאָ — און דאָ האָט ער עס איינמאָל ביינאַכט אויף יענער זייט בית־מדרש (בייס־מעדרעש), באַרג־אַראָפּ, אַנטקעגן דער שיין פון דער לבנה, באַהאַלטן, טיף־טיף אין דער ערד באַגראָבן, און ס׳איז מיט גראָז באַוואַקסן און מיט כישוף פאַר׳כישופ׳ט (קישעף פאַרקישעפט), אַזוי אַז קיין מענטש זאָל עס ניט געפינען.

— און ס׳איז פאַרפאַלן אויף אייביק און אייביק?

— ווער האָט דיר געזאָגט, אַז ס׳איז פאַרפאַלן אויף אייביק און אייביק? ס׳איז פאַראַן דערצו אַן עצה.

— דהיינו, וואָסער אַן עצה?

— ס׳איז פאַראַן אַ שפּרוך אַזעלכער אין תהילים, וואָס מע דאַרף אים זאָגן פערציק מאָל פערציק...

— וואָסער שפּרוך?

— ע, נאַרעלע, איך זאָל וויסן דעם שפּרוך! און אַפילו איך זאָל שוין וויסן, איז דאָס אויך ניט אַזוי גרינג. מע באַדאַרף פאַסטן פערציק תעניתים (טאַנייסים), אָפּזאָגן אַלע טאָג פערציק קאַפּיטלאַך תהילים, און אויפן איינאונפערציקסטן טאָג, באַלד נאָכדעם, ווי די זון האָט זיך געזעצט, באַדאַרף מען זיך אַרויס׳גנב׳ענען אַזוי קונציק, אַז קיין מענטש זאָל דיך ניט באַגעגענען, — וואָרים טאָמער חלילה (כאָלילע) דערזעט מען דיך, באַדאַרף מען אָנהייבן נאָכאַמאָל צו פאַסטן פון אָנהייב פערציק תעניתים (טאַנייסים), און ערשט דעמאָלט, אַז ס׳וועט דיר אָפּגילטן, קיינער וועט דיך ניט באַגעגענען, זאָלסטו אַוועקגיין אין אַ פינצטערער נאַכט אין אָנהייב חודש אויף יענער זייט בית־מדרש באַרג־אַראָפּ, און דאָרטן אָפּשטיין פערציק מינוט אויף איין פוס, ציילנדיק פערציק מאָל פערציק, און אויב ס׳וועט נאָר ניט זיין קיין טעות (טאָעס) אינם ציילן, וועט זיך דיר דער אוצר אַנטפּלעקן פון זיך אַליין...

און שמואליק דער יתום גיט צו פאַרשטיין גאַנץ ערנסט זיין

חבר, שלום נחום וועוויקס, דעם סוד פונם אוצר מיט אַ שטיל קול, אַלעמאָל שטילער, ווי אויסגעלייענט פון אַ בוך, ניט אָפּגעשטעלט זיך אויף אַ רגע׳לע אַפילו:

— און אַנטפּלעקן וועט זיך דער אוצר דורך אַ פּייערל, אַ קליין פּייערל. און אַז דאָס פּייערל וועט זיך דיר באַווייזן, באַדאַרפסטו גלייך צוגיין צו דעם, צום פּייערל הייסט עס. זאָלסט גאָר קיין מורא ניט האָבן פאַר אָפּבריען זיך, וואָרים דאָס פּייערל איז מער ניט אויף צו באַלייכטן: ברענען ברענט עס ניט, און דו באַדאַרפסט זיך נאָר אָנבויגן און זשעברעווען מיט ביידע זשמעניעס (שמואליק באַווייזט מיט ביידע הענט, ווי ער זשעברעוועט) גאָלד און זילבער און דימענטן און בריליאַנטן, און שטיינער אַזעלכע, וואָס הייסן מיטן נאָמען „קאַדקאַד“, און אַזעלכע, וואָס הייסן מיטן נאָמען „יאָשפע“...

— וואָס איז דען דער חילוק (כילעק)?

— אַי, נאַרעלע, ס׳איז אַ גרויסער חילוק! „קאַדקאַד“ איז אַזאַ שטיין, וואָס לייכט אינדערפינצטער, ווי אַ ליכט, און „יאָשפע“ האָט אין זיך אַ כוח: עס מאַכט פון שוואַרץ ווייס, פון רויט געל, פון גרין בלוי, פון נאָס טרוקן, פון הונגעריק זאַט, פון אַלט יונג, פון טויט לעבעדיק.. מע באַדאַרף נאָר מיט אים געבן אַ רייב אין דער רעכטער לאַץ פון דער קאַפּאָטע און אַ זאָג: „ס׳זאָל מיר אַרויסגיין און אַרויסגיין אַ רעכטער אָנבייסן!“ — גייט אַרויס אַ זילבערנע טאַץ, און אויף דער טאַץ צוויי פּאָר געבראָטענע טייבעלאַך מיט פרישינקע פּלעצלאַך פון געביטלטער מעל, פּערווי סאָרט. אָדער: „ס׳זאָל מיר אַרויסגיין און אַרויסגיין אַ גוטער וואָרימעס!“ — באַווייזט זיך אַ גאָלדענע טאַץ מיט כל׳ערליי (קאָלערליי) מינים עסנוואַרג און פּאַטראַוועס, געבראָטענע צונגען מיט געפילטע העלדזלאַך, וואָס זייער געשמאַקער ריח צעגייט זיך אין אַלע איברים (אייוורים), און פרישע צוגעברענטע, געפּלאַכטענע קוילעטשן וואַקסן אויס פאַר דיינע אויגן, און וויין לרוב (לעראָוו) פונם בעסטן סאָרט, און ניסלאַך, און באָקסערן, און צוקערקעס לרוב — אַזוי פיל, אַז סע גלוסט זיך שוין אַזש ניט!

און שמואליק קרעוועט אָפּ דעם קאָפּ אָן אַ זייט און שפּייט אויס, און זיין חבר זעט נאָך זיינע פאַרשמאַכטע ליפּן און נאָך זיין בלאַסן פּנים מיט די פאַר׳חלומ׳טע אויגן, אַז ער וואָלט זיך ניט אָפּגעזאָגט

פון אַ שטיקל געבראָטענע צונג, אַ געפּילט העלדזל, אָדער כאָטש אַ שטיקל קוילעטש... און ער גיט זיך דאָס וואָרט, אַז מאָרגן, אם־ירצה־השם (מירצעשעם), טראָגט ער אים אַרויס אין קעשענע עטלאַכע ניסלאַך, אַ פּאָר באַקסערן מיט אַ צוקערקעלע, וואָס ער וועט אַרויס־לקח׳ענען (אַרויסלאַקכענען), מחילה (מעכילע) ביי דער מאַמען אין קליימל, און דערוויל בעט ער שמואליקן, ער זאָל דערציילן נאָך און נאָך און שמואליק לאָזט זיך לאַנג ניט בעטן; ער ווישט אָפּ די ליפּן און דערציילט נאָך און נאָך...

— ... און אַז דו האָסט זיך גוט אָנגעזעטיקט מיט די אַלע מינים מאכלים (מייכאָלים) און פאַרטרונקען מיט די בעסטע ווייַנען, נעמסטו און טוסט אַ רייב מיטן שטיינדעלע און אַ זאָג: „ס׳זאָל מיר אַרויס־גיין אַ וווייכער געלעגער!“, — באַווייזט זיך דיר אַ בעטל פון עלפנביין מיט גאָלד באַפּוצט, מיט אַן איבערבעט — ווייך ווי פּוטער, און מיט זיידענע קישעלאַך צוקאָפּנס, און מיט אַן אַטלעסענער קאָלדרע איבערגעדעקט. ציסטו זיך אויס און ווערסט אַנטשלאָפן, און עס חלום׳ען זיך דיר מלאכים מיט כרובים (קרואווים), מיטן גן־עדן (גאַן־איידן) התחתון (האַטאַכטן)... אָדער, אַז ניט, טוסטו אַ רייב מיטן שטיינדעלע, הייבסטו דיך גאָר אויף איינדערהייך ביז דער כמאָרע און אַריבער דער כמאָרע, און דו פליסט זיך ווי אַן אָדלער, הויך, הויך, וויט־וויט!...

די שיינע וואונדערלאַכע מעשיות פון שמואליק דעם יתום האָבן זיין יונגן חבר איינגאַנצן פאַר׳כישוף׳ט (פאַרקישעפט) און געבראַכט דערצו, אַז די פּרינצן מיט די פּרינצעסינס זיינען אים געגאַנגען צו חלום, געוועקט, געשלעפּט ביי די אַרבל: „שטיי אויף, שלום, טו דיך אָן און קום מיט אונז!...“

און ניט נאָר אין חלום — אויך אויף דער וואָר האָט ער זיך געפונען כמעט שטענדיק צווישן פּרינצן און פּרינצעסנס, ערגעץ אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ, אָדער אויפן פאַרגליווערטן ים, אָדער אויף אַ „וויספּע“, וואו עס געוועלטיקן ווילדע מענטשן, אָדער גאָר אין גן־עדן התחתון (גאַן־איידן האַטאַכטן), וואו עס געפינען זיך צוועלף ברונעמס מיט קוועקזילבער און דרייצן גערטנער פון זאַפרען, און גאָלד און זילבער וואַלגערט זיך אַזוי ווי מיסט; אָדער ער

הייבט זיך אויף מיטן שטיינדעלע „יאַשפע" גאָר אינדערהייך אויף יענער זייט כמאַרעם...

עטלאַכע צונויפגעלייגטע באַלקנס אין הויף איינס אויף דאָס אַנדערע זיינען שוין געווען גענוג פאַר אים, ער זאָל זיך אַרויפכאַפּן אויף זיי גאַנץ הויך און זיך פאָרשטעלן, אַז דאָס איז אַ „ווּיספּע", און ער איז אַ פּרינץ, און די גענז מיט די קאַטשקעס, וואָס שפּאַצירן אַרום אין הויף — דאָס זיינען די ווילדע מענטשנפרעסער, און ער איז איבער זיי דער מלך, וואָס קען זיי טרייבן, וואוהין ער וויל, און קאָן טאָן מיט זיי, וואָס ער וויל, וואָרים זיי זיינען דאָך זיינע אונטער־טעניקע...

עס איז גענוג געווען אַ שטיקל גלאָז, טאָמער האָט ער געפונען, זאָל עס ווערן ביי אים פאַרוואַנדלט אין אַ טייערן וואונדערשטיין, אַ מין „קאַדקאַד"... אַ שטיינדעלע, אַ פּראָסט, פון דער ערד אויפ־געהויבן — קאָן עס זיין אפשר דאָס שטיינדעלע „יאַשפע" — ווער ווייס? פוילט ער זיך ניט, נעמט און טוט דאָס אַ רייב, אַז קיינער זעט ניט, אָן דער רעכטער לאַץ, און אַ זאָג, ווי שמואליק זאָגט: „ס'זאָל מיר אַרויסגיין און אַרויסגיין"...

מער פון אַלץ אָבער האָבן זיך איינגעוואָרצלט אין אים שמואליקס מעשיות וועגן „אוצרות". ער איז געווען מער ווי זיכער, אַז ניט היינט איז מאָרגן, נאָר אַן אוצר מוז זיך אים אַנטפּלעקן.

דאָס גאַנצע געלד וועט ער געווינטלאַך אַוועקגעבן דעם טאַטן מיט דער מאַמען. דער טאַטע וועט שוין ניט דאַרפן זיין אַזוי פאַר־זאָרגט און פאַרטראָגן אין די געשעפטן, די מאַמע וועט פאַרשפּאָרן פרירן גאַנצע טעג אין קלייט.

מיט דעם כוח פון שטיין „יאַשפע" וועט ער זיי אויסבויען אַ פּאַלאַץ פון קרישטאָל, אַרומגערינגלט מיט אַ גאָרטן פון סאַמע זאַפּרען. און אינמיטן גאָרטן וועט זיך געפינען אַ ברונעם פון קוועק־זילבער. אַ פלעקהונט וועט היטן דעם אַריינגאַנג און פּיפּערנאַטערס. שרעטעלאַך מיט ווילדע קעץ וועלן זיך דראַפּען אויף די ביימער.

און ער, דער פּרינץ אַליין, וועט אויסטיילן פון זיין ברייטער האַנט די וואָראַנקאָווער אָרעמעלייט נדבות (נעדאָוועס), גרויסע נדבות און קליינע נדבות, איטלאַכן אַזאַ נדבה ((ענדאָווע), ווי ער פאַרדינט.

שמואליק ווערט פֿאַרשוואונדן

עס איז געווען שווער זיך פֿאָרצושטעלן, אַז די צוויי געליבטע חברים, שלום נחום וועוויקס און שמואליק דער יתום, זאָלן ווען אַמאָל זיך דאַרפֿן צעשיידן אויף אייביק און אייביק. ערשטנס, גלאַט למאי (לעמאַי) זאָלן זיך חברים שיידן? און אויסערדעם, האָבן זיי זיך געשוואָרן ביידע ביי גאָט און איבערגעשלאָגן מיט אַ ציצה, אַז איינער אָן דעם צווייטן זאָל ניט אַוועקפֿאָרן קיינמאָל ניט אין ערגעץ ניט, און אַז וואָס ס׳זאָל זיך מיט זיי ניט טרעפֿן, און וואו זיי זאָלן ניט מגולגל (מעגולגל) ווערן, זאָלן זיי תמיד זיין איין נפֿש (נעפֿעש), איין נשמה.

גייט ריכט זיך אויף אַזאַ מעשה, אַז דער רב, וואָס איז טאַקע געווען אַפֿילו אַ איד אַ זקן, וועט נעמען און וועט זיך פּלוצים אינמיטן דערינען אַוועקלייגן גאָר און אַוועקשטאַרבן, און דער יתום שמואליק וועט אַוועקפֿאָרן מיט דעם רב׳ס אלמנה (אַלמאָנע) ערגעץ אין אַ קליין שטעטל, וויים איך וואוהין, און אַז שמואליק זאָל פֿאַרשוואונדן ווערן, גלייך ווי ס׳איז גאָר קיינמאָל קיין שמואליק אויף דער וועלט ניט געווען!

די גאַנצע וואָך, וואָס די רביצין איז געזעסן שבעה (שיווע) נאָכן רב, האָט שמואליק דער יתום אַרומגעבלאָנקעט איינער אַליין איבער דער שטאָט, ווי אַן אמת׳ער יתום, וואָס איז נאָך מער פֿאַריתומ׳ט געוואָרן.

זיין גאַנצער אַרויסקוק איז געווען אויף דעם פֿאַרנאַכט, ווען מע צעלאָזט די קינדער פֿון די חדרים — דעמאָלט וועט ער זיך קאָנען זען מיט זיין חבר שלום נחום וועוויקס, וואָס איז צו אים נאָך מער צוגעבונדן געוואָרן, זינט דער רב איז געשטאָרבן. עס האָט זיך געפֿילט, אַז די צוויי געליבטע חברים באַדאַרפֿן זיך באַלד צעשיידן. ווי אַזוי דאָס וועט געשען, האָבן זיי נאָך אַליין ניט געוואוסט און ניט געוואָלט וויסן. זיי האָבן דעריבער אויסגענוצט יעדן פֿאַרנאַכט אויף צו פֿאַרברענגען אינייניעם, זיין וואָס נענטער איינס לעבן דאָס אַנדערע.

אַ גליק, וואָס ס׳איז זומער, און זומער לערנט מען ניט ביינאַכט אין חדר. קאָן מען דעריבער זיך פֿאַרקלייבן אינצווייען ביי נחום וועוויקס אין גאָרטן, און דאָרטן אונטער אַ באַרנבוים אָפּזיצן אַ שעה

און צוויי און דריי און שמועסן; אָדער אַז ניט, קאָן מען זיך דורכגיין פון דער שטאָט אַרויס העט — ווייט אויף יענער זייט מילן, אַבי שקצים (שקאָצים) זאָלן נאָר ניט באַפאַלן און ניט אָנרייצן די הינט.

דאָרט, פון יענער זייט מילן, האָבן די צוויי חברים, שמואליק דער יתום און שלום נחום וועוויקס, געקאָנט זיך אָנריידן, וויפיל זייער האַרץ גלוסט. און ריידן איז געווען פון וואָס. איין זאַך האָט זיי אינטערעסירט ביידן: וואָס וועט זיין ווייטער? וואָס וועט זיין, טאָמער פאָרט שמואליק אַוועק? וואָרים געהערט האָט שמואליק זאָגן, אַז די רביצין קלייבט זיך ערגעץ ווייט, זי האָט דאָרט אַ שוועסטער, שרייבט איר די שוועסטער, זי זאָל קומען צו פאָרן. איז ווייבאַלד די רביצין פאָרט — פאָרט שמואליק אויך. וואָס וועט ער דאָ טאָן איינער אַליין? ער האָט דאָך אַפילו ניט, וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרן!...

פאַרשטייט זיך, אַז ער פאָרט נישט אויף לאַנג און — יעדנפאַלס ניט אויף שטענדיק. לאָז ער נאָר קומען אַהין, אַזוי זעצט ער זיך באַלד לערנען „קבלה" (קאַבאָלע) און ווי נאָר ער דערגייט דעם „סוד", אַזוי קומט ער צו פאָרן צוריק אַהער, קיין וואָראָנקע, און נעמט זיך צו דער אַרבעט — אויפזוכן דעם „אוצר". ער וועט פאַסטן פערציק תעניתים (טאַנייסים), אָפּזאָגן אַלע טאָג פערציק קאַפּיטלאַך תהילים און אויפן איינאונפערציקסטן טאָג כאַפּט ער זיך אַרויס בסוד. אַז קיינער זאָל ניט וויסן, ציילט אָפּ פערציק מאָל פערציק, שטייענדיק אויף איין פוס, פערציק מינוט אויפן זייגער...

— וואו האָסטו אַ זייגער?

— איצט האָב איך ניט, דעמאָלט וועל איך האָבן.

— וואו וועסטו נעמען?

— וואו איך וועל נעמען? איך וועל גנב'ענען! וואָס האָט דאָס צו דיר?

שלום קוקט זיין חבר שמואליקן אין די אויגן אַריין. ער האָט מורא, טאָמער האָט ער אים אָנגערירט מיט אַ וואָרט, און ער וועט חלילה (כאָלילע) ווערן ברוגז (ברויגעז). שמואליק איז אָבער ניט אַזאַ חבר, וואָס מיט איין וואָרט זאָל מען פאַרלירן ביי אים אין-גאַנצן. און שמואליק הערט ניט אויף צו דערציילן מעשיות, וואָס עס וועט זיין אַמאָל, אַמאָל, אַז ביידע חברים וועלן אויסוואַקסן און ווערן גרויסע, וואָס זיי וועלן אויפטאָן אין דער דאָזיקער שטאָט,

און ווי גליקלאַך זיי וועלן מאַכן וואָראָנקאָווער אידן, און עס גיסט זיך ביי אים ווי רייִנער בוימל און עס ציט זיך ביי אים ווי גוטער האָניק. און עס ווילט זיך גאָרניט אַוועקגיין אין דער וואָרעמער, זומערדיקער, פאַר׳כישופ׳טער נאַכט. נאָר מע מוז, מע מוז גיין אַהיים שלאָפן — אַניט קאָן מען כאַפּן אַ מיאוס׳ן פּסק (פּסאָק)!... און מע געזעגנט זיך אָפּ: „ביז מאָרגן, ביז מאָרגן!" —

עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ מאָרגן און נאָך אַ מאָרגן, און נאָך אַ מאָרגן — ניטאָ שמואליק! וואו איז ער? ער איז אַוועקגעפאָרן.

אויפגעהויבן זיך איינעם מיט דעם רב׳ס אלמנה (אַלמאָנע) און אַוועקגעפאָרן. וועו? ווי אַזוי? אַפילו ניט געזעגנט זיך?!...

אַ פאַרלאָרענער, אַ צערודערטער איז געבליבן זיין חבר שלום איינער אַליין, עלנט ווי אַ שטיין. אַוועקגעפאָרן זיין בעסטער, זיין ליבסטער און זיין טייערסטער. אַוועקגעפאָרן! פינצטער געוואָרן די גאַנצע וועלט! וואָס מיר וועלט, אַז ס׳איז נישטאָ שמואליק! ויסט געוואָרן דאָס גאַנצע לעבן! וואָס מיר לעבן, אַז ס׳איז נישטאָ שמואליק! און דער איבערגעבליבענער עלנטער חבר האָט דערפילט אַ מאָדנע ענגשאַפט אין האַלדז, און אין נאָז האָט אים אָנגעהויבן צו קיצלען און אין האַרצן צו שטיקן. האָט ער זיך פאַרקליבן ווייט-ווייט אין אַ ווינקעלע און לאַנג-לאַנג געוויינט.

אברהם רייזען

די נייע לאַטע

יאַנקעלע איז אַ אינגעלע פון זיבן יאָר. נאָר זען זעט ער אויס ווי צען יאָר. אָבער דערין איז ניט ער נעבאַך שולדיק, נאָר די איבערגעניצטע קאַפּאָטקעלע זיינע. זי עלטערט אים פאַר דער צייט. זי איז אויף אים זייער ברייט און לאַנג. בשעת מע האָט זי איבערגענייט פאַר אים, האָט די מאַמע בדעה געהאַט, עס זאָל קלעקן אויף עטלאַכע יאָר, ווייל דאָס קינד האַלט אין וואַקסן. אויך דאָס היטעלע זיינס איז אַן אַלטס און אַ גרויס, — פון טאַטנס קאָפּ, — און ער זעט אין זיי אויס עלטער אויף שטאַרקע דריי יאָר. דער טאַטע זיינער, ווען ער איז אין גוטן הומאָר, רופט אים „באַלעבעסעלע"... און יאַנקעלע איז צופרידן.

ניט גוט איז אָבער מיט יאַנקעלעס הייזעלאַך. זיי זיינען געווען זייער קורץ. די לעצטע צייט זיינען די „קאַלאַשעס" פון זיי צעפּליקט געוואָרן און ביי יאַנקעלען האָט זיך נעבאַך די הוילע קני אַרויסגעזען. די מאַמע האָט דורכן ווינטער ניט איינמאָל דערמאָנט איר חייקלען:

— וואָס וועט זיין, חייקל, מיט אַ פּאָר הייזעלאַך פאַר יאַנקעלען?

— די זיינען דאָך שוין צעבערעקלט געוואָרן.

און חייקל פלעגט אַ קוק טאָן אויף יאַנקעלען, אים הייסן באַווייזן. יאַנקעלע פלעגט אויפדעקן די פּאָלעס און אויסשטעלן די פּיסלאַך, דער טאַטע פלעגט מיט גרויס מבינות באַטראַכטן די „ריסן" אין די הייזלאַך און פלעגט ענטפערן:

— מע דאַרף זען מאַכן...

און אַ גאַנץ ווינטער האָט מען אַלץ געזען צו מאַכן... עס איז אָבער אַ שווערער ווינטער געווען, מע האָט זעלטן אַ מזומענעם גראָשן אין שטוב געזען, און מע האָט ניט געמאַכט.

נאָך פּורים האָט יאַנקעלע שטאַרק גענומען מאָנען:

— מאַמע, נײ מיר הייזעלאַך... מאַמע!

און די מאַמע האָט פאַרזיכערט, אַז ווי מע וועט נאָר אָפּבאַקן מצה, איז די ערשטע זאַך יאַנקעלען מאַכן הייזעלאַך.

און דער טאַטע האָט אויך געזאָגט, אַז ווי נאָר די מצה וועט זיין אין שטוב, וועט מען גיין אין קראָם און נעמען פאַר אַלע קינדער סחורה און פאַר יאַנקעלען אויף הייזעלאַך און אפשר אַ היטעלע וועט מען אים אויך קויפן...

מע האָט מצה קוים אָפּגעבאַקט. עס איז געבליבן אַ וואָך צו פּסח און אין שטוב איז קיין גראָשן ניטאָ. חייקל האָט אָפּגעלייגט גיין אין קראָם אויף נאָך פּסח.

— נאָך פּסח וועט זיך אם ירצה השם (מירצעשעם) ווייזן אַרבעט!

— האָט ער מיט בטחון געזאָגט. חייקל האָט געהאַט אַ מלאכה אין האַנט

— אַ מאָלער איז ער געווען — און בטחון אין האַרצן...

— וויל הייזעלאַך! — האָט יאַנקעלע זיך געוואָרפן מיט אַ געוויין אַ פּאָר טעג פאַר פּסח.

— נו, יאַנקעלע, וויינען טאָר מען ניט! אין ווינקעלע שטייט דער בעזעם... — האָט חייקל געסטראַשעט.

דער בעזעם איז אפילו געווען אַן אַלטער; די ריטלאַך — צעדאַרטע, און יאַנקעלע איז געווען מסופק, צי וועט די עלטערע שוועסטער, וואָס היט

דעם בעזעם ווי דאָס אויג פון קאָפּ, לאָזן רירן אַ ריטעלע — דאָך איז ער באַלד שטיל געוואָרן.

אויף מאָרגן האָט ער אָבער זיך נאָך שטאַרקער פאַנאַדערגעוויינט:

— ניי מיר הייזעלאַך, מאַמע! האָסט דאָך צוגעזאָגט!

און יאַנקעלע האָט אָפּגעדעקט די פּאָלעס און ווײנענדיק אָנגעוויזן.

— זע, זע, צעריסן!.... איך שעם זיך.

— וואָלסטו אפשר זען צו קריגן עפּעס אויף הייזלאַך... — האָט די מאַמע זיך געווענדעט צו חייקלען.

— אפשר גיין גנב'ענען!? — האָט חייקל איראָניזירט.

— ווייסטו גאָר וואָס, יאַנקעלע? — האָט די מאַמע פּלוצים ווי דערוואַכט — איך וועל דיר לייגן אויף די הייזעלאַך לאַטעס, אַז עס וועט זיין שענער ווי נייע...

— טאַקע? — האָט יאַנקעלע מיט ליכטיקע אייגלאַך געפרעגט.

— אויף נאמנות. מיין קינד... וועסט זען. באַלד וועל איך אַרויס־נעמען דעם קאַסטן פון אונטערן בעט. דאָרטן ליגט ביי מיר אודאי אַ האַלב אַרשין קאָרט, פיינע, אין „קעסטעלאַך"!

— אין קעסטעלאַך! — האָט יאַנקעלע זיך נאָך מער דערפרייט.

שוין לאַנג, אַז ער האָט חשק צו אַזאַ סאָרט בגד, נאָר ער האָט גאָר קיינמאָל ניט געהאַט קיין העזה צו טראַכטן פון אַזאַ גליק.

און די מאַמע האָט אַרויסגענומען דעם קאַסטן פון אונטערן בעט און זיך גענומען זוכן דאָס שטיקל קאָרט אין „קעסטעלאַך". זי האָט עס געפונען און געוויזן חייקלען און יאַנקעלען.

— אַן אַנטיק אין דער וועלט! — האָט חייקל אויסגעשריען, כדי אָפּצו־נאַרן נאָך מער יאַנקעלען, — עס וועט זיין גאָר רייך, גאָר רייך. — האָט ער גערדיקט די ווערטער און געזשמורעט מיט די אויגן צום ווייב.

און יאַנקעלע איז געווען אויפן זיבעטן הימל. דאָס שטיקל סחורה האָט אים אַנטציקט. ער האָט זיך גענומען ציילן די קעסטעלאַך.

— איינס... צוויי... דריי... פיר... אוי, סאַראַ פולע קעסטעלאַך!

— היינט ביינאַכט, יאַנקעלע, וועל איך דיר פאַרריכטן, בשעת דו וועסט שלאָפן.

— עס וועט זיין שיין! — האָט יאַנקעלע מיט אַ שיינענדיקן פּנים גע־זאָגט האַלטנדיק דאָס שטיקל סחורה.

— מאַמע, וואו האָסטו דאָס גענומען?

— עס ליגט שוין ביי מיר לאַנג. איך האָב זיך גאָר פאַרגעסן.

* * *

ביינאכט האָט יאַנקעלע אויסגעטאָן די הייזעלאַך, זיך געלייגט אין בעט און די מאַמע האָט זיך גענומען צו דער רעפּאַראַציע... איר שטערן האָט זיך געקנייטשט, די אויגן האָבן געגלאָצט און דער מוח האָט גע־אַרבעט...

יאַנקעלע איז געלעגן אין בעט און האָט ניט געקענט איינשלאָפן. אַלע ווײַלע האָט ער פון בעטל געפרעגט:

— נו, מאַמע, באַלד...

— שלאָף, שלאָף, מיין קינד, עס וועט נאָך געדויערן.

נאָר שווער איז יאַנקעלען געווען איינצושלאָפן. דאָרטן ביים טיש זיצט די מאַמע איבער זיינע הייזעלאַך, וועלכע דאַרפן מגולגל ווערן אין עפּעס אַזוינס, וואָס זיין מוח'ל קען זיך בשום אופן ניט פאָרשטעלן... און די רעיונות האָבן אים שלאָפן ניט געלאָזט.

אויף מאָרגן פרי, ערב פּסח, האָט די מאַמע יאַנקעלען געוועקט:

— שטיי אויף, מיין זון! איך האָב דיר פּאַרטיק געמאַכט די הייזעלאַך.

— וואָסערע הייזעלאַך? — האָט זיך יאַנקעלע רייבנדיק די פאַר־שלאָפענע אייגעלאַך געפרעגט.

— דיינע הייזעלאַך פאַרריכט.

אַז ער האָט די אייגעלאַך גוט אויסגעריבן און זיך גוט אויסגעקראַצט די רעכטע און לינקע זייט פּלייצע, איז ער ערשט געקומען צו זיך און זיך דערמאָנט אָן דעם נעכטיקן האַלבן אַרשין קאָרט אין די „קעסטעלאַך" און זיין פּנים'ל האָט גענומען שיינען.

— שיין עפּעס? הא, מאַמע? — האָט ער אויסגעשטעלט זיינע אייגעלאַך...

— אַן אַנטיק! — האָט די מאַמע געשמייכלט — נאַ טו אָן. —

יאַנקעלע האָט אויף גיך זיי אָנגעטאָן און אָנגעהויבן צו באַטראַכטן מיט אַן ערנסט פּנים'ל.

—אַזוי ווי נייע! — האָט ער אויסגעשריען טאַפּנדיק די צוויי גרויסע לאַטעס, וואָס אויף יעדער „קאַלאָשע".

— נאָך שענער! — האָט די מוטער ביטער געשמייכלט.

— טאַקע שענער! — האָט יאַנקעלע איינגעוויליקט. — מאַמע — האָט ער צום סוף באַמערקט — אָט די לאַטע איז אַ שענערע פאַר דער אַנדערער — זי איז אַ קיילאַכדיקע, אַזוי ווי אַ ראָד...

— די אַנדערע איז אויך שיין, מיין זון... האָט די מאַמע אים גע־טרייסט.

ער האָט זיך פֿאַרזיכטיק איינגעוואַשן, ער זאָל חלילה ניט פֿאַרשפּריצן די קיילאַכדיקע לאַטע. עס האָט זיך אים אָבער ניט איינגעגעבן, די אמת׳ע שיינע קיילאַכדיקע לאַטע האָט זיך אַביסעלע פֿאַרשפּריצט און יאַנקעלע האָט אַביסל צער דערפֿון געהאַט... !

באַלד האָט זיך אָבער אויסגעטריקנט, ווייל יאַנקעלע האָט זיך געשטעלט לעבן קוימען, וועלכן מ׳האָט געברענט אויף פּסח און ער איז ווידער פֿריילאַך געוואָרן.

ער האָט אָנגעטאָן די קאַפּאָטקעלע און — אוי ווײ — ווידער אַ צער — די קאַפּאָטקעלע איז לאַנג און זי פֿאַרשטעלט אַזעלכע צוויי שיינע לאַטעס ! אַז ער וועט אַרויסגיין אויפֿן גאַס שפּילן, וועלן די אינגלאַך גאָרניט זען...

— מאַמע, — האָט ער זיך געקלאָגט, — די קאַפּאָטע איז אַ לאַנגע — עס זעט זיך ניט די לאַטע אַרויס...

— ס׳אַ דאגה, מיין זון, — האָט די מאַמע מיט אַ זיפֿץ אים געטרייסט, — אַז מע זעט ניט איז נאָך בעסער...

— איך וויל ניט, וויל ניט !... — האָט ער זיך קאַפּריזנע געוואָרפֿן, — שנייד מיר אונטער די קאַפּאָטקעלע.

— שפּעטער, מיין זון, — האָט די אָרימע מוטער אים פֿאַרשפּראָכן, — עס אָפּ פֿריער דעם חמץ (כאָמעץ), באַלד וועט מען דארפֿן טראָגן אויפֿן בוידעם.

אַז ער האָט אָפּגעגעסן אָנבייסן און איז אַרויס שפּילן אויפֿן הויף, וועלכן די פֿרילינג־זון האָט שוין אַביסל אונטערגעטריקנט, האָט ער גלייך געפֿונען אַ קאַמפּאַניע אינגעלאַך, אַלע אין נייע בגדים׳לאַך.

— דיר, יאַנקעלע, האָט מען גאָרניט גענייט אויף פּסח ? — האָט אים אַ אינגעלע געפֿרעגט.

יאַנקעלע האָט גאָרניט געענטפֿערט, נאָר מיט שטאָלץ פֿאַרקאַטשעט די קאַפּאָטקעלע און געוויזן די צוויי נייע לאַטעס.

די אינגעלאַך האָבן זיך פֿאַנאַנדערגעלאַכט.

— וואָס לאַכט איר, וואָס ? — איז יאַנקעלע אין כעס געוואָרן, און פֿאַר פֿאַרדראָס וואָס זיי שאַצן ניט אָפּ די שיינקייט פֿון די לאַטעס, שיר ווײנען ניט אָנגעהויבן.

— כי־כי־כי — נייע לאַטעס... כי־כי־כי !...

— אוועקט ! — האָט ער אויפֿגעהויבן אַ שטיקל בלאָטע און אַ וואָרף געטאָן פֿאַר כעס — אוועקט !... און מיט פֿאַרדראָס איז ער אַליין אוועק.

אונטערשניידן דאָס קאַפּאָטקעלע האָט שוין יאַנקעלע ניט געוואָלט. ער האָט שוין פאַרשטאַנען אַז נייע לאַטעס זיינען ניט אַזאַ גרויס גליק ווי ער האָט זיך פאַרגעשטעלט...

א. קאצאוויטש

ישיבה־יאָרן

א

איך ווער אַ ישיבה־בחור

אויף מאָרגן נאָך פּסח האָט די מאַמע איינגעבונדן אין אַ פּעקעלע מיינע צוויי העמדער און צוויי פּאָר זאָקן, און אין אַ צווייט פּעקעלע אַביסל מצה, עטלאַכע געקאָכטע אייער מיט אַביסל זאַלץ. מיר געזעגנען זיך, אויסגעווײנט זיך גוט, און דער טאַטע פירט מיך קיין מינסק לערנען. מיר דאַרפן גיין צופוס אַ וויאָרסט אַכציק. ערשט אויפן פערטן טאָג זיינען מיר געקומען צום פעטער לייבן קיין פּאָדעלאַנקע, צוואַנציק וויאָרסט פון מינסק.

דער פעטער לייבע איז דער מאַמעס אינגסטער ברודער. ער איז אַ רייכער באַלעבאָס, האַלט אַ גרויסע קרעטשמע אויף דעם וועג, וואָס גייט פון ווילנע קיין מינסק, דערצו האָט ער פיל לאַנד צו באַארבעטן און האַלט פיל קי און פערד. ער האָט נאָר צוויי מיידלאַך. די עלטערע איז פערצן יאָר אַלט, און דער פעטער וויל מיין ברודער מרדכי'ן פאַר אַן איידעם. מיר טרעפן דאָ טאַקע דעם ברודער. דער פעטער נעמט אים פון מינסק אויף אַלע ימים־טובים.

דער טאַטע איז אַוועק צוריק אַהיים, און מרדכי נעמט מיך קיין מינסק. ער לערנט אין דער גרעסטער ישיבה, אין בלומקעס קלויז. ער עסט אויך טעג, אָבער ער האָט שטענדיק געגוג געלט, וואָס דער פעטער לייבע גיט אים. מיך האָט מען אָפּגעגעבן אין אַ קליינער ישיבה, צו ר' איסר'ן. נעכטיקן פלעג איך ביי מרדכי'ן. אינדערפרי, נאָכן אָנבייסן, גיי איך אַוועק אין דער ישיבה אויף אַ גאַנצן טאָג. אין מיין ישיבה האָבן געלערנט מער פון הונדערט און פופציק ישיבה־בחורים, גרויסע און קליינע. איך בין געווען דער קלענסטער. דער טומל איז פאַר מיר אומדערטרעגלאַך; דאָס זיצן אַ גאַנצן טאָג און לערנען גמרא האָט מיר מיין קאָפּ פאַרדולט, און

ניט־איינמאָל האָט געטראָפֿן, אַז איך בין אַנטשלאָפֿן געוואָרן איבער דער גמרא. צו לאַנגע שטונדן און צו שווער דאָס לערנען. אַלע טאָג ווייזט דער ראש־ישיבה (ראָש־יעשיווע), פֿיל גמרא מען זאָל צוגרייטן ביז מאָרגן, און אויף מאָרגן, ווען עס קומט צום לערנען, ווערט אין דער ישיבה שטיל: דער ראש־ישיבה שטעלט זיך אינמיטן, ער רופֿט אַרויס איינעם און הייסט זאָגן. אַלע זיצן און הערן, ווי יענער זאָגט, און דער ראש־ישיבה מאַכט נאָר באַמערקונגען און דערקלערונגען און פֿאַרריכט, וואו מען פֿאַרשטייט ניט ריכטיק, און אויב איינער ווייס ניט די גמרא, האָט ער גרויסע בזיונות (ביזיוינעס).

גאַנץ שווער קומט מיר אָן צוצוגרייטן אַ בלאַט גמרא, ווי מען רופֿט עס „דאָס לייענען". אַמאָל העלפֿט מיר אַרויס מרדכי; דאָס קומט אָבער אויס שפּעט בייַנאַכט, ווייל אין זייער ישיבה איז איינגעפֿירט, אַז איינער מוז זיצן און לערנען ביז האַלבער נאַכט און אַ צווייטער פֿון האַלבער נאַכט ביז טאָג. און אַמאָל, ווען עס קומט אויס מרדכי'ן צו זיצן די צווייטע האַלבע נאַכט, וועקט ער מיך אויף און זעצט זיך לערנען מיט מיר. מייַנע אויגן קלעפּן זיך, איך גענעץ און הער ניט, וואָס איך רייד, ביז ער גיט מיר אַ פּאַטש, אַז פֿונקען שיטן זיך מיר פֿון די אויגן.

ב

צרות פֿון טעג

אַלע „טעג" האָב איך ווייט פֿון דער ישיבה, און די מערסטע אין רייכע הייזער, וואו מען גיט מיר עסן אין קיך. אייניקע מאָל האָבן מיט מיר פּשוט אומגליקן געטראָפֿן אויף מייַנע טעג.

שבת האָב איך געהאַט אין טאַטערשער גאַס, זייער ווייט צו גיין. איינמאָל צו שלוש־סעודות (שאַלעסודעס) האָט דער באַלעבאָס געזאָגט זייער לאַנגע זמירות. עס איז געוואָרן וואָלקנדיק, עס האָט גענומען דונערן און בליצן, און ווען מיר האָבן אָפּגעבענטשט, איז שוין פֿינצטערלאַך געווען. איך שטיי אויף פֿון טיש און וואַרט, פֿילייכט וועט מען מיר הייסן דאָ נעכ־טיקן. זיי זאָגן אָבער גאָרניט. איך וויל זיך בעטן נעכטיקן דאָ, נאָר איך שעם זיך. איך זאָג מיט אַ האַלב מויל: „אַ גוטע וואָך!" און גיי אַרויס פֿון שטוב. איך פֿאַנג אָן צו לויפֿן. אין גאַס זעט מען קיינעם ניט. עס פֿאַנגט אָן צו גיסן אַ רעגן, טאַקע אַן אמת'ער מבול (מאַבל). אין איין

מינוט בין איך שוין איינגאנצן נאַס. איך לויף און וויין. יעדער בליץ פאַרבלענדט מיינע אויגן, און באַלד ווערט פינצטער, אַז איך זע ניט וואוהין צו לויפן; און באַלד דערלאַנגט אַ זעץ אַ דונער, אַז איך ווער פאַרציטערט. איך לויף מיט מיינע לעצטע כוחות, נאָר עס גדויערט עפּעס צו לאַנג. איך קוק זיך איין און באַמערק, אַז איך האָב ניט קיין הייזער אַרום זיך. איך פאַרשטיי, אַז אין דער פינצטער בין איך געלאָפן ניט אין דעם ריכטיקן וועג. פון ווייטן דערזע איך ליכט פון אַ הויז, לויף איך אַהין און בין געקומען צום בריסקער וואָקזאַל. דאָ בין איך אַריינגעגאַנגען צו אַ אידן. האָבן זיי מיר אויסגעטאָן מיינע נאַסע קליידער, אויסגעדרייט זיי און געלאָזן טריקענען; אָנגעטאָן מיר אַ טרוקן העמד, געגעבן אַ הייסע גלאָז טיי און געלייגט שלאָפן.

איין טאָג האָב איך געהאַט ביי אַ נגיד (נאָגעד), וואָס וואוינט טיף אין אַ גרויסן הויף צווישן ביימער; און צום גאַס וואוינט אַ פּריץ (פּאָרעץ). אויף אַ קייט שטייט אַ הונט, ווי אַ בער די גרויס. ווען איך גיי דורך דעם הויף, טוט דער הונט אַ שפּרונג און אַ ברום, אַזוי ווי אַ לייב, אַז אין האַרצן רייסט זיך ביי מיר אָפּ. איינמאָל גיי איך עסן וואָרעמעס. דער גאַנצער הויף איז פאַרהאַנגען מיט קליידער, וואָס מען לופטערט. איך גיי צווישן די קליידער. פּלוצלונג דערהער איך אַ ברום פון דעם הונט, אַ כאַפּ פאַרן פוס, און איך ליג שוין אויף דער ערד אָן לשון (לאָשן). איך וויל שרייען, נאָר איך קען ניט: צו שטאַרק דערשראָקן זיך. דער הונט שלעפּט מיך ארויס אין גאַס, און דאָ ערשט פאַנג איך אָן צו שרייען מיט ווילדע קולות (קוילעס). מען נעמט מיך אַריין צו אַ אידן אין הויז. די פוס איז נאָר אַביסל צעביסן, דערפאַר אָבער זיינען מיינע הייזלאַך צעפליקט. מען בינדט מיך אַרום מיין וואונד, מען ציט צונויף מיט אַ פאָדים די הייזלאַך, און איך גיי קוים אַ לעבעדיקער צוריק אין דער ישיבה, ניט קיין געגעסענער. דריי טעג האָב איך געקרענקט, און אויף דעם „טאָג“, וואו דער הונט איז, בין איך מער ניט געגאַנגען עסן; געבליבן אָן אַ טאָג, און דערצו נאָך מיט צעריסענע הויזן.

אין קורצן געדעדט האָב איך דעם זומער זייער פיל געליטן. פיל מאָל פלעג איך אין אַ ווינקעלע גוט אויסוויינען זיך, דערמאָנענדיק זיך אויף דער היים און בענקענדיק נאָך די קינדערשע יאָרן, ווען איך האָב געלעבט פריי ווי אַ פויגל.

אברהם רייזען

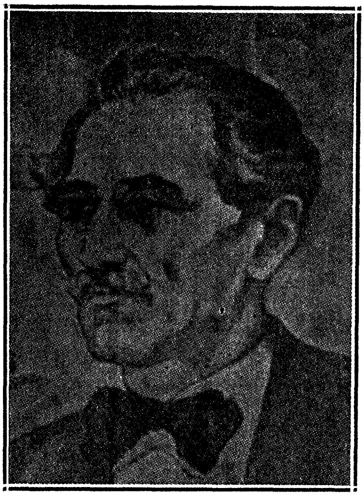

רייזעלע

א.

עס איז זומער געווען. דורך די קליינע, מיט שטויב פארצויגענע שייבעלאך האבן זיך די שטראלן פון דער זון ווי מיט געוואלד אריינגעשפארט אין שטיבעלע און זיי זיינען געפאלן אויף רייזעלעס פנים׳ל. רייזעלע, וואס איז דעם גאנצן פרימארגן געזעסן פארטרויערט, האט זיך פון דעם זיסן ליכט דערמונטערט און עס האט זי געצויגן אויף דער גאס... נאר וואס וועט זי דארט טאן? שפילן זיך האט זי ניט מיט וועמען; אלע מיידלאך אין אירע יארן גייען אין פיינע קליידעלאך, און זי האט אפילו קיין שיך ניט. אלע שעמען זיך מיט איר. איין חבר׳טע האט זי נאר — די מאמע!... זי איז אזא גוטע, אזא גוטע... אלץ פאלגט זי איר, די גוטע מאמע. אפילו אז זי הוסט זיך פאנאנדער, קומענדיק אהיים פון מארק, און רייזעלע בעט, זי זאל אויפהערן, פאלגט זי אויך. נאר ביינאכט העלפט ניט איר בעטן. היינט ביינאכט האט זי אזוי געהוסט... רייזעלע האט איר צוויי מאל

וואָסער דערלאַנגט, נאָר עס האָט ניט געהאָלפֿן... וואָס הוסט אַזוי די מאַמע? זי זאָגט — דאָס איז אַ פֿעלער, נאָר מען קאָן דערמיט אויסלעבן די יאָרן; איר מאַמע — די באָבע — איז אויך אַזוי געווען און האָט אויסגעלעבט די יאָרן... „אוי, גאָט, זאָל די מאַמע לעבן!"
— צעוויינט זיך אין רייזעלען דאָס קליינע הערצעלע. דער מאַמעס בלאַס פּנים מאָלט זיך איר און עס ציט זי צו איר... דאָס ענגע שטיבעלע ווערט איר נאָך ענגער... „אין מאַרק!" — בליצט איר דורכן קליינעם קעפּל: — „צו דער מאַמען"... און אַ באָרוועסע, אין אַן אַלט צעריסן קליידעלע, לויפֿט זי גלייך אַוועק אַהינצו.
— נו, וואָס ביסטו געקומען, רייזעלע? — פֿרעגט זי די מאַמע מיט ליבשאַפֿט.
— אַזוי זיך, מאַמע... אומעטיק... — ענטפֿערט רייזעלע ווי שעמעוודיק.
— נו, נו, קיין בייז ניט, — טרייסט זי די מאַמע, — שטיי זיך דאָ; קיין געלט לייזט זיך סיי-ווי-סיי ניט.
אַ זיצערן פֿון קעגנאיבער פֿאַרלאָזט איר בענקל און גייט צו צו זיי. זי באַטראַכט רייזעלען און זאָגט:
— דו ווייסט, כיענע, אַז דיין רייזעלע וואַקסט, אַן עין-הרע?
— זאָל נאָר אַזוי איר מזל וואַקסן! — זיפֿצט אָפּ כיענע, קוקנדיק אויף איר קליין, דאַר טעכטערל.
— וואָס מיינסטו, — רעדט ווייטער די זיצערן, — נאָך אַ יאָר, נאָך אַ יאָר — באַלד האַרף זי שוין אַ חתן. די יאָרן לויפֿן... ווי לאַנג בין איך געווען אַזאַ מיידעלע! דאַכט זיך נעכטן!... אַ גאַנץ שיין מיידל! — ענדיקט די זיצערן, באַטראַכטנדיק רייזעלעס בלאַס פּנימ'ל מיט די טיפֿע שוואַרצע אייגעלאַך און אירע געקרייזלטע הערעלאַך, וואָס פֿאַלן אַראָפּ אין לאַקן אויפֿן ברייטן שטערנדל.
רייזעלע קען ניט פֿאַרטראָגן דער זיצערנס בליקן. אויף איר בלייכן פּנימ'ל באַווייזן זיך אַ פּאָר רויטלאַכע פֿלעקן, און זי ווערט נאָך שענער.
די זיצערן לויבט ווייטער: גאָר אַ שיין מיידל!
— זאָל זי האָבן נאָר אַזאַ שיין מזל, ווי שיין זי איז! — זיפֿצט אָפּ כיענע. — איר טאַטע זאָל פֿאַר איר זיין אַ גוטער בעטער, רבונו-של-עולם!
— אוודאי! — ענטפֿערט די זיצערן. — ווער דען, אַז ניט

„ער״? פונדעסטוועגן, כיענע, האָסטו אַליין געדאַרפֿט עפּעס אָנהייבן זאָרגן פֿאַר איר. עס איז קיין תּכלית ניט...

— נו, וואָס זאָל איך טאָן? — זיפֿצט די מוטער: — איך זאָל זי שטעלן מיט אַ קויש עפּל? איך אַליין ליין גאָרנישט.

— וואָס עפּעס מיט אַ קויש עפּל? — זאָגט די זיצערן. — גיב זי בעסער אַוועק אויף אַ „שטעל״... קיין יחוס איז היינטיקע צייטן ניטאָ...

כיענע מיט רייזעלען האָבן זיך איבערגעקוקט.ביידנס געזיכטער האָט אַ טויטלאַכע בלאַסקייט באַדעקט, און זיי האָבן שטרענג אַ קוק געטאָן אויף דער זיצערן, ווי זיי וואָלטן איר פֿאַרגעוואָרפֿן:

— מערדערן! צעשיידן ווילסטו אונז!...

רייזעלע איז שוין פֿון דער מאַמע׳ן ניט אָפּגעטראָטן. זי האָט געוואַרט, ביז עס איז פֿינצטער געוואָרן, און זיי זיינען ביידע אַהיים געגאַנגען; אויפֿן וועג האָבן זיי צווישן זיך ניט גערעדט. מינוטנווייז פֿלעגט רייזעלע אָננעמען דער מאַמען פֿאַרן קלייד, ווי זי וואָלט פֿאַר עפּעס זיך געשראָקן...

ב.

אַז זיי זיינען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פֿינצטער געווען; רייזעלע האָט אָנגעצונדן פֿייער און האָט זיך דערשראָקן: איבער דער מאַמעס געל דאַר פּנים האָבן זיך געקייקלט צוויי גרויסע טרערן.

— מאַמע, דו וויינסט! — האָט זי מיט שרעק אויסגעשריען, צוטוליענדיק זיך צו איר.

— וואָס דען, מיין טאָכטער, לאַכן זאָל איך?... „זי״ איז דען ניט גערעכט? ווי צו מיר! דו ביסט שוין אַ מיידל פֿון צוועלף יאָר און האָסט אַפֿילו קיין פּאָר שיך ניט, קיין העמד אויפֿן לייב. און איך בין קראַנק, איין גאָט ווייס, ווי אַזוי איך שטיי אויפֿן מאַרק... וואָס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואָס זאָל איך טאָן? — האָט רייזעלע געפֿרעגט. — אַז איך וואָלט געקאָנט פֿאַרדינען געלט, וואָלט איך זיך געמאַכט אַ קליידל מיט שיך און דיר וואָלט איך אויך געמאַכט אויף יום־טובֿ אַ שיין קליידל...

די מוטער האָט אַ ווײַלע געשוויגן, קוקנדיק מיט פֿולע בליקן

אויף איר טעכטערל; נאָכדעם האָט זי שטיל געפרעגט:

— דו, רייזעלע, וואָלסט וועלן פאַרדינען געלט?

— אָהאָ! — האָט רייזעלע זיך דערמונטערט. — איך וואָלט נאָר געוואוסט ווי אַזוי! איך וואָלט גאָר וועלן זיין אַ שניידערן. לאה שרהס, וואָס וואוינט אַנטקעגן אונז, איז אויך אַ שניידערן, און זי פאַרדינט אַזוי פיל געלט! אַלע שבת זע איך זי שפּאַצירן אין אַזאַ שיין קליידל!... אַפילו אין מיטן וואָך גייט זי אין אַ היטעלע. נאָר איך וואָלט קיין היטעלע ניט געטראָגן; איך וואָלט בעסער גע־קויפט דיר אַ נייעם פאַרוק, דיינער האָט זיך שוין גאָר צעריסן...

— ניין, מיין טאָכטער, — האָט איר די מוטער איבערגעשלאָגן,— אַ שניידערן איז ניט פאַר דיר; ביז וואַנען דו וועסט אָנהייבן נעמען געלט, וועט געדויערן דריי יאָר און קיין קליידל וועסטו אַלץ ניט קאָנען מאַכן. ביים אָנקומען דאַרף מען נאָך געבן דער באַלע־באָסטע צען רובל פאַרן אויסלערנען זיך.

— טאָ ווי־זשע פאַרדינט מען געלט? — האָט רייזעלע אומעטיק געפרעגט.

— דו האָסט דאָך געהערט, וואָס „זי" האָט געזאָגט...

רייזעלעס בלייך פּנים׳ל איז בלייכער געוואָרן; אין אירע טיפע אייגעלאַך איז אומגעשוואומען אַ שרעק.

— און דיך לאָזן אַליין, ביינאַכט זאָלסטו אַפילו ניט האָבן, ווער עס זאָל דיר אַביסל קאַלט וואַסער דערלאַנגען?

די מוטער האָט גאָרנישט נישט געענטפערט — נאָר צוויי טרערן זיינען אַראָפּגערונען פון אירע מאַטע אויגן אויף רייזעלעס פּנים...

— נו, מאַמע, וויין ניט, — האָט רייזעלע זי געבעטן, — דו וועסט דאָך מיר אָפּגעבן צו אַ גוטער באַלעבאָסטע, וועט זי מיך לאָזן אַלע נאַכט גיין צו דיר שלאָפן...

— ניין, מיין טאָכטער, קיין גוטע באַלעבאָסטעס זיינען ניטאָ; אַז זיי צאָלן געלט, ווילן זיי האָבן אַ נוץ ביי טאָג און ביינאַכט.

— און זיי האָבן גאָר קיין רחמנות ניט?.... — האָט רייזעלע דערשראָקן געפרעגט.

די מוטער האָט אויף דער פראַגע ניט געענטפערט; זאָגן זיכער „ניין" — האָט זי ניט געוואָלט איבערשרעקן איר איינציק ליב קינד, וועלכע וועט געזוים שוין מוזן צו זיי אַריינפאַלן; און זאָגן „יאָ" —

האָט איר די צונג ניט געדינט: וויפיל באַלעבאָסטעס זי האָט גע־קענט, זיינען אַלע בייזע געווען. — און זי האָט געשוויגן...

ג.

אין אַכט טאָג אַרום איז רייזעלע אָנגעקומען אויף אַן אָרט.

— דו זאָלסט נאָר זיין אַ בריה, — האָט איר די מאַדאַם גע־לערנט. — אַ בריה האָבן אַלע ליב. און דו זאָלסט פאָלגן, וואָס מען וועט דיר הייסן. אַלעמען דאַרפסטו פאָלגן, אַפילו דער קעכן, וועט דיר דאָ זיין גוט.

רייזעלע האָט אויסגעשטעלט די אויגן אויף דער גרויסער, גראָבער מאַדאַם. זי האָט ניט געקאָנט פאַרשטיין, ווי אַזוי קאָן דאָ זיין „גוט", אַז אָט די גרויסע, גראָבע מאַדאַם וועט איר געבן עסן, וועט איר זאָגן: „גיי לייג זיך שלאָפן!" אַז אָט די מאַדאַם וועט איר „הייסן" טאָן אַן אַרבעט און זי וועט קיינמאָל ניט זאָגן: „מיין קינד", „מיין טאָכטער"; אַפילו „רייזעלע" וועט זי ניט זאָגן; זי וועט איר שטענדיק רופן „דו".

— ניין! דו ביסט אַ ליגנערן, אַ שלעכטע! — האָט רייזעלע די ערשטע נאַכט געקלערט, ליגנדיק אויפן בעטל אין קיך — „גוט קען דאָ מיר ניט זיין; גוט איז דאָרטן אין דעם קליינעם שטיבעלע, לעבן דער קראַנקער מאַמען. דאָ איז פאַר מיר אַ געפענגעניש... ביי־נאַכט וועט די מאַמע דאָרט הוסטן און איך וועל דאָ דאַרפן אַרבעטן... און אויף וואָס דאַרף „זי" מיך, אָט די גראָבע, גרויסע באַלעבאָסטע? זי הוסט דען, ווי מיין מאַמע, וואָס?... זי איז דאָך אַזאַ געזונטע... און טאָמער וואָלט זי אַמאָל אַ הוסט געטאָן — האָט זי אַזוי פיל מענטשן, וואָס וואָלטן איר אַפילו וויין דערלאַנגט. און דאָרט ליגט מיין מאַמע אַליין און הוסט, הוסט, בעט זיך: „רייזעלע, רייזעלע, אַביסל וואַסער!.... רייזעלע, אַביסל וואַסער!"...

און רייזעלע האָט זיך אַראָפּגעכאַפּט פון בעטל, צוגעגאַנגען צום פענצטער, געזוכט מיט די אייגעלאַך יענץ קליינע שטיבעלע — וואו איר מאַמע ליגט אַליין און רופט זי...

— מאַמע, מאַמע, טייערע מאַמע! — האָט רייזעלע ניט אויס־געהאַלטן און זיך פאַנאַנדערגעוויינט, איינגורענדיק דאָס קעפּעלע אין קישן...

יונה ראָזענפעלד

דער גנב

א.

יאָסל אַרבעט.

— הונטס קאָפּ! קעצענער מוח! — שרייט מאיר דער סטאָליער אויף זיין לערנאינגל, וואָס שטייט אויף די קני און קלייעט אונטער אַן אַלטער עטאַזשערקע אַ ניי פיסל! — ניט אַזוי!

יאָסל, דאָס לערנאינגל, בלייבט אַ מינוט שטיין מיטן פּענזל אין האַנט און קוקט זיך איין אויף דעם אָרט, וואו ער דאַרף קלייען. די אויערן זיינען ביי אים אָנגעשפּיצט צו הערן, וואָס דער באַלעבאָס וועט אים ווייטער זאָגן.

— וויסטער קאַליקע! — שרייט ווידער מאיר. — דו שמירסט אוים איינגאַנצן די עטאַזשערקע מיט קליי! נעם ניט אַזויפיל!... ס'וועט זיין לויז, אַ שמאַטקעלע נעם!

יאָסל וואַרפט אַריין דעם פּענזל אין קליי, געפינט אַ שטיקל שמאַטע און ווישט אָפּ די פלעקן.

שרייט שוין מאיר, עס איז צופיל. רייסט יאָסל אָפּ אַ שטיקל, שמירט קרעכצנדיק ווידער אָן מיט קליי און לאָזט אַריין אין לאָך. דערנאָך שטעלט ער זיך אויף און קלאַפּט אויבן צו מיט אַ האַמער.

— וויש אָפּ גיכער! — שרייט מאיר, אָנווייזנדיק אַראָפּ מיטן פינגער, וואו עס האָט אַרויסגעשפּריצט קליי.

יאָסל שטעלט זיך אויף די קני און ווישט אָפּ דאָס פיסל מיט דער פּאָלע פונם רעקל.

— אַזוי, — זאָגט מאיר, — מאַלאַדיעץ! — און גיט אים אַ פּאַטש איבער דער פּלייצע.

די צוויי ווייכע ווערטער און דער פּאַטש איבער דער פּלייצע האָבן אויף יאָסלען אַ שטאַרקן רושם געמאַכט. זייער זעלטן הערט ער פון דעם באַלעבאָס אַ ווייך וואָרט, און דעמאָלט, ווען ער הערט עס, וואָלט ער פאַר אים ער ווייס אַליין ניט וואָס געטאָן, אין פייער אַריין געלאָפן. אים פייניקט דאָס געוויסן, פאַרוואָס ער קען ניט

אַרבעטן, פאַרוואָס ער קען דעם באַלעבאָס ניט צופרידנשטעלן. ער וועט אויף זיך שטאַרק בייז: פאַרוואָס דאַרף זיך דער באַלעבאָס מיט אים אָפּעסן דאָס האַרץ? און אים דאַכט זיך, אַז ער האָט טאַקע אַ פאַרשטאָפּטן קאָפּ, אַז ער פאַרשטייט גאָרניט, אַז ער וועט קיינ־מאָל, קיינמאָל זיך ניט אויסלערנען די אַרבעט; ער וועט בלייבן אַ קאַליקע, אַ וויסטער קאַליקע...

— נו, וואָס שטייסטו, וואָס? — דערהערט ער דעם באַלעבאָס קול.

ער האָט זיך אַ וואָרף געטאָן צום וואַרשטאַט און געכאַפּט הובלען אַ ברעטל. הובלענדיק כאַפּט ער אַלעמאָל אַ קוק צו די אַרבעטער; קענטיק איז, אַז ער איז זיי מקנא, וואָס זיי זיינען שוין „אַרבעטער"; יענע מאַטערן זיך גאָרניט אַזוי ווי ער — טראַכט ער... ס'אַראַ לאַנגע סטרוזשקעס ביי זיי פליט אַרויס! איז ער זיי מקנא... ביי אים וויל גאָר דער הובל ניט נעמען... ער באַטראַכט דעם הובל פון אַלע זייטן, שלעפּט פון אינעווייניק די פאַר'עקשנ'טע סטרוזשקעס, דערנאָך טאַפּט ער די שאַרף פונם הובל און פאַרקלערט זיך טיף: טעמפּ?.. שאַרף.... שאַרף... טעמפּ... ער פירט מיטן פינגער הין און צוריק. ער ווייס ניט, אָן וואָס דערקענט מען, צי איז דער הובל שאַרף אָדער טעמפּ, און דאָס טאַפּן געפעלט אים שטאַרק, — דאָס איז שוין מעשה אַרבעטער. און אים פאַרגלוסט זיך צוגיין צום שאַרפשטיין און אים אויסשאַרפן... וואָס, ער קען ניט?... אַ מציאה.... מיט איין האַנט דרייט מען און מיט דער צווייטער שאַרפט מען...

— אויף וואָס האָסטו זיך דאָרטן פאַרטראַכט? — דערהערט ער ווידער דעם באַלעבאָס קול.

ער דערשרעקט זיך, הייבט אָן גיך צו אַרבעטן און פאַרגעסט שוין גאָר צו טראַכטן, צי איז שאַרף דער הובל אָדער ניט. ער פילט דעם באַלעבאָס אויגן אויף דער פּלייצע, וויל ער, אַז יענער זאָל זיין צופרידן פון אים.

— רב מאיר! — רופט זיך פלוצלונג אָן אַן אַרבעטער, — ביי אונז איז קיין פימס ניטאָ, און איך וועל זיך באַלד שטעלן פּאָליטורן.

— ניטאָ קיין פימס? נו, דאַרף מען שיקן. גיב אַ שפּרונג! — זאָגט ער צו יאָסלען, אַרויסנעמענדיק דאָס בייטעלע פון קעשענע. יאָסל איז אָן אַ היטל, מיט באָרוועסע פיס אויף די הייסע שטיינער,

ווי אַ פייל פון בויגן געלאָפן, האַלטנדיק די מטבע אין מויל און אונטערפייפנדיק. אַ פּאָר מאָל האָט ער געכאַפּט אַ שטויס אין ברוסט אַריין פון די פאַרבייגייער, נאָר ער האָט זיך אַפילו ניט אומגעקוקט און איז ווייטער אָן אַן אָטעם געלאָפן, וואַרפנדיק מיט די הענט און אונטערשפּרינגענדיק ווי אַ יונג פערדל; און לויפנדיק האָט ער דאָך ניט פאַרגעסן וואַרפן אַ שטיינדל אויף אַ הונט, וואָס איז אים אָנגעלאָפן אַנטקעגן. צוריקוועגס האָט ער געהאַלטן אין איין קוקן אויפן שטיקל פּימס און אים האָט זיך דאָסמאָל געדאַכט, אַז דער קרעמער האָט אים ווינציק געגעבן. אים האָט דאָס שטאַרק געאַרט. ער וואָלט געוואָלט ברענגען וואָס מער. ווען ער זאָל האָבן ביי זיך אַ קאָפּיקע אָדער צוויי, וואָלט ער דערלייגט און וואָלט געבראַכט אַ סך, אַ גרויס שטיק פּימס; דער באַלעבאָס וואָלט אים געזאָגט „מאָלאָדיעץ" און אפשר נאָך אַ גלעט געטאָן אין באַק...

— וואָס האָסטו פאַרגעסן? — האָט אים דער באַלעבאָס געפרעגט, ווען ער איז אַריינגעקומען; אים איז גאָר אויפן געדאַנק ניט געקומען, יאָסל זאָל שוין זיין צוריק. נאָר דערזעענדיק דעם פּימס ביי אים אין די הענט, האָט ער שמייכלענדיק אויסגעשריען: „טפו— זאָלסטו ווערן! ס'איז אַ שד, ניט קיין אינגל!"

יאָסלען האָט אַזש אַ קיצל געגעבן אינעווייניק; אים זיינען די ווערטער שטאַרק געפעלן געוואָרן, און עטלאַכע מאָל האָט זיך ביי אים איבערגע'חזר'ט: — „אַ שד, ניט קיין אינגל!" און יעדעס מאָל, דערמאָנענדיק זיך אָן דעם, האָט דאָס גאַנצע קלייענדיקע פּנים זיינס אויפגעלעבט און אַ שמייכל האָט זיך צעשפּרייט איבער זיינע ליפּן.

ב.

יאָסל שפּילט זיך מיטן קינד.

ווען ער לייגט אַוועק די אַרבעט, שפּילט ער זיך מיטן באַלעבאָס דריי־יאָריקן אינגל; חוץ וואָס מען צווינגט דאָס אים צו טאָן, האָט ער דערצו שטאַרק אַליין חשק. דאָ האָט ער די מעגלאַכקייט צו שפּילן; ער האַווקעט ווי אַ הינטל, מיאַוקעט ווי אַ קאַץ, מעקעט ווי אַ קעלבעלע, מרוקעט ווי אַ קו און קוואַקעט ווי אַ הון, אַז זי וויל זיך לייגן. און ווען דעם קינד ווערט דאָס צוגעגעסן, שפּרינגט

ער אַרום און הייבט אָן טאַנצן אויף אַלע פיר, פאַרשפּרינגט ערגעץ און באַהאַלט זיך און לאָזט פון דאָרטן אַרויס מאָדנע קולות. דאָס קינד זוכט אים! און מיטאַמאָל שפּרינגט ער אַרויס פון זיין באַהעלטעניש. דאָס קינד לאָזט אַרויס אַ געשריי פון שרעק מיט פריידצוזאַמען. ער כאַפּט דאָס קינד אויף די הענט, זעצט דאָס ביי זיך אַנידער אויף די קני, און דאָ הייבט זיך ביי אים אָן אַ נייס: „זאָג, ווי אַזוי הייסט דער טאַטע?" — און איידער נאָך דאָס קינד ענטפערט אים, פאַרכאַפּט ער אַפריער: „זאָג מאיר!" ער האָט זייער ליב זאָגן דעם באַלעבאָס נאָמען: דער נאָמען איז ביי אים ווי אַ מין הייליקייט, דערפאַר וואָס ער רופט אים קיינמאָל ביים נאָמען ניט, נאָר „באַלעבאָס".

— און ווי אַזוי הייסט די מאַמע? — פרעגט ער ווייטער.

— די מאַמע? — פרעגט דאָס קינד פאַרקלערט.

דאָ כאַפּט ער זיך שוין ניט אַזוי גיך און לאָזט אַביסל דעם קינד קלערן, כאָטש די באַלעבאָסטע רופט ער אויך קיינמאָל ניט ביים נאָמען, שטייט זי אָבער ביי אים אַ סך נידעריקער פונם באַלעבאָס.

— זאָג רחל! דער טאַטע — מאיר, די מאַמע — רחל, דער טאַטע מאיר...

אַט אַזוי קען ער אָפּזיצן אַ שטיק צייט, ביז דאָס קינד ווערט מיד אים נאָכצוזאָגן. דאַן ווערט אויף עטלאַכע מינוט שטיל.ביידע, יאָסל מיטן קינד, פאַרטראַכטן זיך טרויעריק. דאָס קינד הייבט אָן ציען אין שטוב אַריין, יאָסלען גיט אַ קלאַפּ דאָס האַרץ: ער האָט מורא בלייבן אַליין אין דעם האַלב-פינצטערן וואַרשטאַט.

— יאַנקעלע, ווילסט, איך וועל דיר מאַכן אַ פערדעלע?

— אַ פערדעלע?

— יאָ, אַ פערדעלע, איך מאַכן אַ שיין פערדעלע!

— נו, מאַך שוין, — זאָגט דאָס קינד טרויעריק און נעמט דאָך ניט אַראָפּ די אייגעלאַך פון דער טיר, וואָס פירט אין שטוב אַריין.

— איך מאַכן אַ שיין פערדעלע, — שרייט אויס יאָסל נאָכאַמאָל און הייבט אָן זוכן אַ ברעטל, — אַ שיינס, ס'וועט האָבן אַ ווידעלע.

— פּיסעלאַך?

— פּיסעלאַך אויך, וואָס דען?

ער כאַפּט אַ שטיקל ברעטל און הייבט אָן שניצן. דאָס קינד

קוקט אים אין די הענט אַריין.

— נו, גיב מיר שוין פּערדעלע!

— אַ, דו, אַזוי גיך?

דאָס קינד הייבט אָן מאַכן פּיסקעס און לאָזט זיך אין שטוב.

— יאַנקעלע, וואוהין זשע גייסטו?

דאָס קינד ענטפערט ניט און קייקלט זיך אַריין אין שטוב, פאַלנדיק איבער שטיקלאַך האָלץ.

— איך האָב דיך שוין פיינט! — מורמלט פאַר זיך יאָסל, אים בייז נאָכקוקנדיק. — אַ פּייג האָסטו ביי מיר, ניט קיין פערדעלע — אוים!...

ג.

יאָסל שטייט אויף פאַרטאָג. דער טעות. יאָסלס פּסק.

יאָסל איז אַן עלנטער. זיין נשמה דאַרשט נאָך אַ ווייך וואָרט. ער איז אַזוי גליקלאַך, ווען דער באַלעבאָס וואַרפט אויף אים אַ פריינטלאַכן קוק, ווען ער זאָגט אים: „מאַלאַדיעץ!" דעמאָלט ווערט יאָסלען וואַרימער און ליכטיקער אויף דער נשמה.

כדי צו פאַרדינען דעם באַלעבאָס אַ גוט וואָרט, האָט ער איינמאָל באַשלאָסן אויפצושטיין גאַנץ פרי, פריער נאָך ווי דער באַלעבאָס אליין, און זיך נעמען צו דער אַרבעט.

ער האָט זיך אויפגעכאַפּט און אַ קוק צום פענצטער געוואָרפן... פינצטער... דערפרייט ער זיך שטאַרק. ער טוט זיך אויף גיך אָן און לאָזט זיך מיט אויסגעשטרעקטע הענט גיין אין קיך נאָכן לעמפל. אָט טאַפּט ער אָן עפּעס שטעכעדיקס... אַ זעג... און דאָס?... עס פאַלט עפּעס, עס הערט זיך אַ שטאַרקער קלאַפּ, און פּלוצים, ווי פון דער נאַכט אַרוים, דערהערט ער אַ בייז קול: „וואָס טוסטו דאָרט!?"

ער בלייבט פאַרגליווערט, ענטפערט אין אַ מינוט אַרום: „איך... איך..."

— וואָס „איך", „איך"? הונטס קאָפּ דו! וואָס דרייסטו זיך אַרום!!!?

— איך האָב געוואָלט.... איך וויל!...

— אין דער ערד מיטן קאָפּ! פאַרוואָס שלאָפסטו ניט?!

ער וויל זאָגן, אַז ער איז אויפגעשטאַנען צו דער אַרבעט. נאָר עפּעס שעמט ער זיך... ער שטייט, האָט שוין מורא אַ טריט צו טאָן... דער קאָפּ זיינער איז אויסגעדרייט אַהין, פון וואַנען דער קול גייט. ער וואַרט, דער באַלעבאָס זאָל אים ווידער פרעגן; איצט וואָלט ער שוין געזאָגט, אַז ער איז אויפגעשטאַנען צו דער אַרבעט. ער הערט שוין אָבער גאָרניט, און די שטילקייט ווערט נאָך געדיכטער און דריקנדיקער ווי פריער, און דאָס האַרץ זיינס ווערט אויך באַדריקט, ווי פאַר וויינען... ער דערפילט זיך אַזוי עלנט... דאָס האַרץ קלאַפּט... ער האָט מורא.... די שאָפע אָן טירלאַך איז אָנגעשטאָפּט מיט נאַכט אינעווייניק...

ער מאַכט זיך אָבער האַרץ און לאָזט זיך ווייטער גיין.

— וואָס פאַר אַ רוחות טראָגן אים דאָרטן אַרום ?

— גיי נאָר, טו אַ קוק. — הערט ער דער באַלעבאָסטעס קול.

עס עפנט זיך איין טיר, די צווייטע, און אָט באַווייזט זיך אין דער פינצטערניש עפּעס אַ ווייס שטיק...

— ווער איז דאָרט ?

יאָסל האָט מורא צו ענטפערן.

— יאָסל ?

— איך... — רעדט ער קוים אַרויס.

— וואו ביסטו דאָרט ערגעץ ?

— אָט בין איך, — ענטפערט ער שטיל.

— וואָס טוסטו דאָרט ?

כאָטש ער האָט שוין אָנגעוואָרן אינגאַנצן דעם חשק צו דער אַרבעט, דאָך ענטפערט ער:

— איך בין אויפגעשטאַנען צו דער אַרבעט.

— וואָס, צו דער אַרבעט ? ! — האָט מאיר אויסגעשריען. — צו דער אַרבעט איצט ?... דריי אַ זייגער צו דער אַרבעט ? דו גנב דו ! אַהערצו גיי ! !

— וואָס, צו דער אַרבעט איז ער אויפגעשטאַנען ? — פרעגט אויך די באַלעבאָסטע פאַרוואונדערט.

— אַזאַ גנב ! צו דער אַרבעט, זאָגט ער, איז ער אויפגעשטאַנען ! אַזאַ מין הונטס קאָפּ ! וואָס זאָגסטו, ער וויל פאַרדרייען... אַהערצו גיי !

— דער הובל וואָס פעלט, — רעדט ווידער די באַלעבאָסטע פון

שלאָפּצימער אַרויס, — מוז אויך זיין זיין אַרבעט.

צי ער איז אַ גנבֿ? נו, נו! איך ווייס שוין פֿון לאַנג! אַ... אַזאַ מין... נו, גיי האַלט אַזעלכעס אין שטוב, לאָז אַזעלכעס איבער אַ ווערקשטוב! ער קאָן אַרויסטראָגן וואָס ס׳איז דאָ. מען דאַרף אַ סך? ער לייגט אַריין אַ שטיקל געצייג אין קעשענע און טראָגט דאָס אַרויס... מ׳דאַרף זיך אומקוקן, כ׳ווייס? — אפשר פֿעלט שוין עפּעס... ער שטייט נאָך, ער וואַרט, איך זאָל צו אים צוגיין! וואָס שטייסטו דאָרט? אַהערצו גיי!

— ער וועט איבערנאַכט ניט אַנטלויפֿן!

— ניין, אַז ער איז אַן עקשן, בין איך נאָך אַ גרעסערער!

אַ פּאָר מינוט שטיל. עס הערט זיך נאָך יאָסלס איינגעהאַלטן געוויין.

— מאיר, פֿאָלג מיך, גיין שלאָפֿן!

ווידער שטיל.

מאיר באַרעכנט ענדלאַך, אַז ביינאַכט איז טאַקע ניט כדאי צו מאַכן געשעפֿטן, און לאָזט זיך מיט כעס צוריק אין שלאָפֿצימער, וואַרפֿט זיך אַריין אין בעט מיט דעם געדאַנק, אַז מאָרגן וועט ער זיך שוין מיט אים אָפּרעכענען...

יאָסל איז געבליבן זיצן ביים קאַמאָד און געוואַרט אויף זיין פּסק־דין...

אַ פאַרבלאָנדזשעט שעפּעלע — פון אַרמין

ש ל ו ם אַ ש

אין דער לערע

א

דער בלינדער לייב האָט זיך דערמאָנט אָן זיין זון, אַז מע דאַרף פון אים מאַכן אַ לייט. געשען איז עס ניט פון זיך, נאָר דערמאָנט האָט אים אָן זיינע פליכטן, אַלס פאָטער, דער עלטסטער מייסטער פון דער חברה (כעוורע) שוסטער, בעריש כוואַט, וואָס אַמאָל האָט נאָך ביי אים דער בלינדער לייב אַליין געלערנט זיין מלאכה (מעלאָכע). בעריש כוואַט האָט אָנגעטראָפן לייבן טאַקע אין דער חברה (כעוורע) שוסטער, אַמאָל, שבת צונאַכטס, צו מעריב (מייִרעוו). כאָטש דער בלינדער לייב האָט די מלאכה (מעלאָכע) שוסטעריי אַוועקגעוואָרפן, דאָך אין חברה שוסטער איז ער נאָך געקומען דאַווענען און גערעכנט זיך פאַר אַ זייעריקן. האָט אים דאָרטן דער אַלטער מייסטער בעריש כוואַט מוסר (מוסער) געזאָגט אַזוי:

— וואָס וועט פון דיין יונג דער סוף (סאָף) זיין? דו לאָזט אים

אַרומלויפֿן פּוסט און פּאַס, ער וועט דאָך אויסוואַקסן אַ גנב (גאַנעוו).

— וואָס טוט מען מיט אים, ר׳ (רעב) בעריש? אַז דער יונג וויל ניט אין חדר (כיידער) גיין?

— גיב אים צו אַ באַלמעלאָכע, ווי דער טאַטע דיינער האָט דיך אָפּגעגעבן. איך געדענק, ווען דער טאַטע דיינער, זעליק דער פֿורמאַן, האָט דיך געבראַכט צו מיר אַ זונטיק אינדערפֿרי. אוי, ביסטו געווען אַ חברה׳מאַן (כעוורע־מאַן), האָסטו ניט געוואָלט די דראַטווע דרייען.

— האָט איר מיטן רימען אַרונטערגעלאָזט, אַז איך האָב נאָך צו געדענקען ביזן היינטיקן טאָג, — לאַכט דער בלינדער לייב מיט דעם לעבעדיקן אויג און מיט דעם טויטן אויג.

— ברענג אים צו מיר. אַזוי ווי איך האָב פֿונם טאַטן געמאַכט אַ לייט, אַזוי וועל איך פֿון דעם זון, מיט גאָטס הילף.

— אויף ווי לאַנג? — פֿרעגט לייב.

— אַזוי לאַנג ווי דו ביסט געווען. ווי אַלט איז ער איצט, דער יונג, זיבן יאָר? ער וועט זיין ביי מיר ביז ער וועט אַלט ווערן עלף, צוועלף יאָר, ביז ער וועט זיך גוט די מלאכה (מעלאָכע) אויסלערנען. איך וועל אים געבן צו עסן, אַ נאַכט־לעגער, אַ קאַפּאָטע מאַכן אויף יום־טוב (יאָנטעוו). דערנאָך, אַז ער וועט זיך אויסלערנען די מלאכה (מעלאָכע) וועל איך אים צאָלן דאָס ערשטע יאָר פֿינף רובל, דערנאָך וועט ער קריגן גאַנצע צען. דו ווייסט דאָך, אַז מיר האַלטן אַ פֿרעמד קינד גוט, קענסט דאָך מיין אַלטע. אייגענע האָט זי ניט, אָבער צו פֿרעמדע איז זי ווי אַ מוטער.

— יאָ, איך געדענק דאָבשע די מייסטערן. איך געדענק אירע קנייפּן גוט. שטיקער פֿלייש האָט זי פֿון די הענט אַרויסגענומען. אונטער דער טיר אַרויסגעשלעפּט אין דער קעלט און וואַסערדיקן באָרשטש צו זופּן געגעבן. איי, ר׳ בעריש, האָט איר אַ אידענע.

— נו גט׳ן (געטן) וועל איך מיך מיט איר ניט צוליב אַ לערן־אינגל — האָט דער אַלטער ר׳ בעריש געלאַכט — געקנייפּט האָט זי דיך, אמת (עמעס), אָבער קיין מענטש ביסטו נאָך אַלץ ניט געוואָרן. נו, קום צו שרה חנה׳לען אין שענקל אַריין, וועלן מיר דאָרט דאָס איבעריקע אָפּריידן.

ביי שרה־חנה׳לען (סאָרע־כאַנעלען), וואו מע האָט געקאָנט קריגן אַ היים גלעזל בראַנפֿן מיט היימישע קיכלאָך און הערינג צו פֿאַר־בייסן, האָט דער בלינדער לייב פֿאַרקויפֿט זיין זון אויף גאַנצע זעקס

יאָר צו „דאָבשע דער מייסטערן" אין די הענט אַריין. ער האָט געגומען אַ רובל האַנטגעלט אויפֿן ערשטן זמן (זמאַן), ווען דער יונג וועט אין זעקס יאָר אַרום אָנהייבן געלט קריגן. ביים גלעזל האָט דער אַלטער בעריש גע'טענה'ט (געטיינעט).

— נאָר ער זאָל מיר ניט אַנטלויפֿן און הערן דעם מייסטער און די מייסטערן, אַ גאַנג גיין, וואו מע דאַרף. זאָג אים אָן, דו הערסט ?

— האָט ניט קיין מורא (מוירע), ר' בעריש, ער וועט שוין ניט אַנטלויפֿן. איך וועל אים שוין ביי די אויערן צוריקברענגען.

ב

צו מאָרגנס אינדערפֿרי איז געווען אַ שיינער רייפֿער זומערטאָג, די טעג פֿאַר ראש־השנה (ראָשעשאָנע), ווען די עפּל און די באַרן זיינען רייף אויף די ביימער און בעטן זיך נאָר מע זאָל זיי אָפּפּליקן און אויפֿעסן. אין אַזאַ טאָג האָט לייב געגומען מאַטקען און געפֿירט אים ביי דער האַנט צו בעריש דעם שוסטער „אויף דער לער".

אין שטוב האָט זיך שטאַרק געשפּירט דער ריח (רייאַך) פֿון פֿאַרפֿוילטע לעדער, וואָס האָט ערגעץ־וואו אין די ווינקעלאַך פֿון דעם שטיבל געשימלט זייט יאָרן, זייט בעריש איז אַ שוסטער. די מייס־טערן איז ניט געווען. בעריש, אַרומגערינגלט מיט אַ דריי־פֿיר געזעלן און לערן־אינגלאַך, איז געזעסן איינקעהויקערט אַרום דעם קליינעם טישל און געקלאַפּט אַ זויל אויפֿן שטיין.

— דאָס איז ער, דער בחור (באָכער) מיינער, — זאָגט לייב.

דער אַלטער ר' בעריש האָט אויפֿגעהויבן זיינע געדיכטע, הויכע ברעמען, אַרופֿגערוקט די ברילן (אין וועלכע די גלעזער זיינען געווען צעשפּאָלטן), האָט געוואָרפֿן אויפֿן יונג אַן אויג און האָט גערופֿן אין אַ ווינקל אַריין:

— דאָבשע, דאָבשע, קום נאָר אַרויף. אַ נייער לערן־אינגל.

באַלד איז פֿון הינטער אַ בעט פֿון שוואַרצן קעלער אַרויסגע־קומען עפּעס אַ הויכס, אַ דאַרס, איבערגעהאַנגען מיט שמאַטעס, טיכער, פּאַטשיילעס, ווי אין די גרעסטע פֿרעסט.

— וועמענס איז דאָס ? — האָט זי פֿאַרקייעט מיט אַ הוסטל.

— עס איז לייבס, — האָט דער מייסטער געוואָרפֿן מיט דער האַנט אויפֿן בלינדן לייב.

זי האָט זיך אומגעדרייט צו לייבן און אים אָנגעקוקט אַ ווײַלע.

דערנאָך האָט זי געזאָגט:

— זײַן אַ לײַט װי דער טאַטע זײַנער. האָט געגעבן אַ מאַך מיטן קאָפּ, װי אַ ציג, און אַ שאָקל-צו מיטן האַנט, און איז געגאַנגען אין איר װינקל אַרײַן.

— איך לאָז אײַך אים דאָ איבער, ר׳ בעריש, איר זאָלט זײַן צו אים װי אַ טאַטע. איר מעגט טאָן מיט אים, װאָס איר װילט: שלאָגן אים, אַז ער װעט נישט פאָלגן. איר גיט אים עסן, מעגט איר אים שלאָגן. — הערסטו? — האָט ער געזאָגט צום יונג — זאָלסט האָרכן דעם מײַסטער און די מײַסטערן, אַז נישט װעל איך דיך טױטן, דו הערסט?

מאָטקע האָט געשװיגן, און דער טאַטע איז אַװעקגעגאַנגען.

בעריש האָט אים זיך געהײסן זעצן און געגעבן אים אַ שנור מיט אַ שטיק װאַקס, ער זאָל דרײען די דראָטװע. מאָטקע האָט עס גענומען אין האַנט, נישט געװאוסט װאָס צו טאָן דערמיט, האָט ער זיך געשפּילט מיטן פאָדעם און מיט גרױסע אױגן אַרומגעקוקט זיך אין שטיבל: דערזען די צװײ הױכע בעטן, װאָס שלינגען אײַן דאָס גאַנצע שטיבל, אָנגעלײגט מיט בעטגעװאַנט ביז אין האַלבן באַלקן, געקוקט אױף די פאַרשטױבטע בילדלאַך, װאָס הענגען פאַר די בעטן, אױף די פּאָליצעס, װאָס זײַנען אָנגעלײגט מיט כאָלעװעס, אַלטע שטיװל, שטיבלעטן און שטיקער לעדער. ער האָט זיך אַרומגעקוקט טשיקאַװע, אין דער נײַער הײם, װאָס אַהער האָט מען אים אַרײַנגעגעבן אױף גאַנצע זעקס יאָר, געקוקט אױף זײַנע חברים (כאַװײרים), די צװײ אינגלאַך מיט דעם געזעל, אַן אַלטן גױ, װעלכע האַקן פּאָדעשװעס. בײַ די בענקלאַך װײקט זיך לעדער אין װאַסער, און דאָס גיט פון זיך אַ ריח (רײאַך). ער האָט געקוקט אױף די פענצטערלאַך, װי זײ זײַנען פאַרקאָװעט אין שפּינװעבס און באַלײגט מיט מאָסן, מיט פאַרמעס און שנירן, און פון דרױסן קריכט די זון און גנב׳עט (גאַנװעט) זיך אין פענצטערל און װיל אין שטיבל אַרײַן און דאָס שפּינװעבס לאָזט נישט.

ג

באַלד האָט ער דערפילט אַ שטופּ אין אַ זײַט. ער קוקט זיך אום: נעבן אים איז אױסגעװאַקסן די מײַסטערן, װי אַ שװאַרץ געשטאַלט און פון אירע פּיס איז אַרױסגעקראָכן אַ שװאַרצער קאַטער

מיט גלאַנצנדיקע אויגן און באַלעקט זיך מיטן רויטן צינגל.

— נאַ, ברענג וואַסער, — האָט זי אים געשטופּט די קאַן אין דער האַנט אַריין.

מאַטקע האָט זיך דערפריידט. אַלץ איז אים דאָ געפעלן און ניי געווען. ער האָט געכאַפּט די קאַן, געגאַנגען צום פּומפּל, געבראַכט אַ קאַן מיט וואַסער. די מייסטערן האָט אים געוויזן דאָס טונדל, ער האָט אָנגעגאָסן, ווידער געלאָפן, און עס האָט ניט געדויערט קיין צוויי מינוט, איז ער שוין צוריק געווען.

ווידער האָט ער זיך אַוועקגעזעצט, געדרייט די דראַטווע, וואָס ער האָט ניט געקאָנט האַלטן אין דער האַנט צוליב דעם שטיקל וואַקס. האָט ער זיך ווידער אומגעקוקט אין שטיבל. איצט האָט אים פאַרינטערעסירט דער שוואַרצער קאָטער, וואָס איז אָנגעבונדן מיט אַ לאַנג שטריקל ביים בעט, און דרייט זיך צווישן די פיס פון דער מייסטערן, וואו זי גייט, גייט ער מיט, און עס דאַכט זיך מאַטקען, אַז די מייסטערן מיט דעם קאָטער זיינען צונויפגעוואַקסן און עס קאָן שוין ניט איינס אָן צווייטן זיין.

באַלד דערפילט ער ווידער אַ שטופּ אין אַ זייט:

— נאַ, צעהאַק מיר האָלץ — האָט זי אים געגעבן דאָס האַק־מעסער אין דער האַנט.

מיט גרויס חשק (כיישעק) האָט זיך מאַטקע גענומען דאָס האָלץ צעהאַקן. ער איז שוין געוואוינט געווען פון דער היים, עס איז אים אייגנטלאַך דאָ געפעלן. עס איז אַלץ ניי געווען. נאָר ער האָט געקוקט אויפן קאָטער און האָט גרויס חשק (כיישעק) געהאַט דעם קאָטער דעם עק אָפּצוהאַקן.

ער האָט זיך ווידער אַוועקגעזעצט אויפן קליינעם בענקל און ווידער געצויגן דעם שנור דורך דעם וואַקס. ער האָט זיך ווידער אומגעקוקט אין שטיבל. די מייסטערן האָט געמאַכט פייער, אַוועק־געזעצט זיך אין שוואַרצן ווינקל ביים קיכל און איינגעשלאָפן. דער קאָטער איז אַרויפגעקראָכן אויף איר שויס און איז אויך איינגע־שלאָפן. אין דער שטוב הערט זיך דאָס רעגלמעסיקע קלאַפּן פון העמערל אויף דער זויל; דער מייסטער זיצט איבער אַ שטיוול, אַלע זיצן איינגעבויגן און פאַרטאָן אין דער אַרבעט. דער זייגער קלאַפּט טיק־טאַק. און באַלד איז מאַטקען דאָס גאַנצע שטיבל מיט דעם מייסטער, מיט דער מייסטערן און מיטן קאָטער אַזוי פאַר׳מיאוס׳ט

(פאַרמיעסט) און לאַנגווייליק געוואָרן, אַז ער האָט געוואָלט ארויס־לויפן. ער האָט געבענקט נאָך דער גאַס, געקוקט אויפן פענצטערל און דערזען, ווי די זון קריכט פון דרויסן אויפן צווייטן זייט פענצ־טערל און וויל זיך אַריינקריגן אין שטיבל אַריין און קאָן ניט. איז אים עפּעס אומעטיק געוואָרן. ער האָט זיך געוואָלט אויפהייבן און אַרויסלויפן דורך דער טיר, נאָר ער האָט עפּעס אַן אינערלאַכע אימה (איימע) געהאַט, האָט ער זיך איינגעהאַלטן. ער האָט שוין אָבער ניט געקאָנט איינזיצן, געוואָרפן זיך אויפן בענקל, ניט געוואָלט מער דרייען דראַטווע אין וואַקס. עס איז אים מיאוס (מיעס) געוואָרן. ער איז בייז געווען אויפן קאָטער און געטראַכט ביי זיך: איצט איז די ריכטיקע צייט, ווען ער שלאָפט אַזוי, דעם עק אים אָפּצוהאַקן מיטן האַקמעסער.

ער האָט זיך אומגעקוקט און געזוכט דאָס האַקמעסער. ער האָט עס דערזען אין ווינקל, וואו ער האָט געהאַקט האָלץ. ער האָט זיך אויפגעהויבן און גענומען דאָס האַקמעסער. דער מייסטער האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ פון דער אַרבעט און געפרעגט אים: — וואָס גייסטו טאָן?

מאָטקע האָט געהאַלטן דאָס האַקמעסער אין דער האַנט און געשוויגן.

ד

פון דעם מייסטערס רייד האָט זיך די מייסטערן אויפגעכאַפּט אינייִנעם מיטן קאָטער און אַרומגעקוקט זיך פאַרוואונדערט אין שטוב אינייִנעם מיטן קאָטער, און באַלעקט זיך מיטן צינגל. פּלוצלונג האָט זי זיך אַן עפּעס דערמאָנט, צוגעגאַנגען צו אַ קאָמאָד, אַרויסגענומען קליינגעלט און געגעבן מאָטקען, ער זאָל ברענגען פון געוועלבל אַ ברויט מיט צוויי הערינג.

מאָטקע האָט גענומען דאָס געלט אין האַנט אַריין און איז אַרויס אין גאַס. ער האָט געוואוסט, אַז צוריקקומען וועט ער שוין ניט. עס האָט אים נאָר באַנג געטאָן, וואָס ער האָט דעם קאָטער דעם עק ניט אָפּגעהאַקט מיטן האַקמעסער. נאָר ער האָט געוואוסט, אַז ער וועט עס טאָן אַמאָל.

ער איז ארויס אויף דער גאַס. די זון האָט אים אַרומגעכאַפּט און זיך דערפרייט מיט אים, וואָס זי דערזעט אים אויף איר ליכטיקער

שיין. דאָס געלט האָט אים געבריט אין דער האַנט. ער האָט זיך ערשט פאַר גדולה (גדולע) לויפן געלאָזט. ער איז אָנגעקומען אין מאַרקל און דערפילט דעם ריח (רייאַך) פון די עפל און די פרישע בעלקעלעך, ער איז אַדורכגעגאַנגען די בעקעריי, האָבן אים אָנגעשמעקט די פריש געבאַקענע ברייטלאַך און זעמל, איז ער אַריינגעגאַנגען און אָנגעקויפט זיך פולע קעשענעס מיט זעמל און אָנגעהויבן באַלד צו עסן. פון דערווייטנס האָט ער דערזען ווי פייגעלע זיצט איינגעמויערט אַרום אירע קוישן, טונען און זעק מיט אויבסטן אינמיטן מאַרק. איז ער צו צו איר און אַרויסגעכאַפט פון דער מולטער עטלאַכע באַרן.

אַז פייגעלע האָט אים דערזען, האָט זי זיך די הענט געבראָכן און אַ גוואַלד געמאַכט:

— וואָס טוסטו דאָ אין מאַרק אינמיטן העלן טאָג? ביסט אַנטלאָפן פון מייסטער? דער טאַטע דיינער וועט דאָך דיך ממית'ן (מיימעסן).

מאָטקע האָט זיך דערמאָנט, וואָס ער האָט געטאָן. צוריקגיין צום מייסטער קאָן ער ניט. נאָר ער האָט דערפילט די מורא (מוירע) פאַרן שלאָגן. ער האָט דערשפירט ווי אַ יונגער הונט, אַז מע וועט אים באַלד זוכן, און מע וועט זיך באַלד יאָגן נאָך אים.

ער האָט דערפילט, אַז ער דאַרף זיך באַהאַלטן. ער האָט זיך אָפגעטראָגן פון מאַרק, אַריין אין אַ שמאָל געסל. דערנאָך האָט ער זיך אָן עפעס דערמאָנט, איז אַריבער אַ פלויט און איז אַריין אין הויף צו נאָטע קאַטאַרינאַזש און צוגעקראָכן אויף אַלע פיר אין דער בודקע פון דעם הונט בורעק. דאָרט האָט ער זיך אַוועקגעלייגט און איינגעקאָרטשעט.

דער הונט האָט אים דערפילט, באַשמעקט, באַלעקט די הענט און דאָס פנים (פאָנעם). מאָטקע האָט אַרויסגענומען די איבערגעבליבענע זעמל, וואָס ער האָט אין די קעשענעס געהאַט, און געטיילט זיך מיטן הונט. דער הונט האָט געקייט אַ האַלבן זעמל, ער די אַנדערע העלפט. ער האָט געוואוסט איצט, אַז מע זוכט אים אַרום. דער טאַטע, דער מייסטער ,די מייסטערן דרייען זיך אַרום אין מאַרק מיט שטעקנס, מיט רימענס און זוכן אים.

ה

צו מאָרגנס באַגינען, ווען מאַמקע האָט געהאַלטן אינמיטן בעסטן שלאָף, האָט ער דערפילט, ווי פייערדיקע ריטער שפּרינגען אַרום איבער זיין פּנים (פּאָנעם), איבער זיינע אויגן, אויערן און הענט. ער האָט זיך אויפגעכאַפּט און דערזען (ווי ווייט ער האָט געקאָנט), אַז דער פאָטער שטייט איבער אים ווי אַ גזלן (גאַזלען) מיט אַ באַטעק אין דער האַנט און שלאָגט אים. דער יונג האָט ניט געוויינט, ניט געשריען, ער האָט נאָר געפּרואווט צו פאַרשטעקן דעם קאָפּ אונטערן טוך. דאָס איז אים אָבער ניט געלונגען: די הענט זיינע זיינען געווען צוגעבונדן מיט אַ שטריק הינטער-אַרום. דער פאָטער האָט אים אין שלאָף פאַרבונדן.

ער האָט דעם פאָטער גלייך געקוקט אין די אויגן אַריין, און יעדער ברען פון באַטעק מיט דער בלייענער קויל האָט אים די אויגן פאַרבלענדט, — דאָך איז ער געלעגן און געפּרואווט ווי ווייט ער האָט געקאָנט צו באַהאַלטן דאָס געזיכט. די מוטער איז געשטאַנען דערביי, געריסן דעם פאָטער ביי דער פּאָלע, זי האָט זיך שוין אַליין אָוועקגעשטעלט און פאַרדעקט אים מיט איר קערפּער, האָט זי געקראָגן די קלעפּ; דער פאָטער האָט זי אָוועקגעשמיסן מיטן באַטעק, די מוטער האָט אויסגעשריען פאַר ווייטיק, האָט זיך מאַמקע געפּרואווט נאָכאַמאָל אויפכאַפּן און וואַרפן זיך אויפן טאַטן, ער האָט אָבער ניט געקאָנט: די הענט און די פיס זיינען אים געווען צוגעבונדן. ער האָט זיך שוין אָוועקגעלייגט ווי אַ געשאָכטן קאַלב און געלאָזט זיך שלאָגן, וויפיל דער פאָטער האָט נאָר כוח (קייאַך) געהאַט.

אַז דער יונג האָט שוין געבלוטיקט פון פּנים (פּאָנעם) און זיך ניט מער רירן געקאָנט, האָט אים דער פאָטער אַרויסגעצויגן ביי די אויערן אין גאַס אַריין און נאָך געשלאָגן שלעפּנדיק אים איבער דער גאַס:

— צום מייסטער גיי, צום מייסטער.

ו

דער מייסטער בעריש כוואַט מיט דער מייסטערן דאָבשע און דער עלטערער געזעל הענעך פּיקניק מיט דריי לערן-אינגלאך האָבן שוין מאַמקען אָפּגעוואַרט מקבל-פּנים (מעקאַבל-פּאָנעם) צו זיין, ווען דער פאָטער האָט אים אין געוועלקשטעל אַריינגעשליידערט און

געגעבן אים אַ בעניץ אַנידער אויף דר'ערד ווי אַ זעקל קאַרטאָפל.

— ר' בעריש, טוט מיט דעם יונג, וואָס איר ווילט. איר גיט אים עסן, האָט איר רעכט אים צו שלאָגן. איר זייט צו אים אַ טאַטע אַזוי ווי איך. אייער געלט צוגענומען, אייער ברויט אויפֿגעגעסן, שלאָגט אים.

— איך וועל אים שוין שלאָגן. איך וועל אים שוין לערנען פֿון אַ מייסטער צו אַנטלויפֿן, געלט צוצונעמען, — זאָגט דער אַלטער בעריש, וועלכער איז רויט געוואָרן ווי אַ בורעק פֿון כעס (קאַעס), דערזעענדיק דעם יונג. ער האָט פֿאַרביסן די אויבערשטע געשפּאָלטענע ליפּ און איז אַרויפֿגעקראָכן אויף אַ בענקל זוכן עפּעס אויף אַן אַלטער פֿאַרשטויבטער פּאָליצע.

דערווייל איז מאָטקע געלעגן אַ געבונדענער אינמיטן שטוב און אויסגעהערט דאָס געשפּרעך, וואָס מע פֿירט איבער אים. די לערן־אינגלאַך מיט בלייכע צעשראָקענע פּנים'ער (פּענעמער) און גלאַנצנדיקע צופֿרידענע אייגעלאַך איבער דעם שפּיל, וואָס דאָ וועט פֿאָרקומען, האָבן געקוקט אויף אים מיט רחמנות (ראַכמאָנעס) און טשיקאַווע. דער קאָטער איז צוגעקראָכן צו אים, באַקוקט אים ווי דאָבשע די מייסטערן, באַלעקט אים מיטן רויטן צינגל און איז אַוועקגעגאַנגען. מאָטקע האָט אים גאָר ניט געקאָנט טאָן, ער איז געווען געבונדן. באַלד האָט ער דערפֿילט, ווי אַ מעסער שניידט און שפּאַלט זיין הויט. דאָס איז געווען דער חזיר־רימען (כאַזער־רימען), וועלכער האָט זיך איינגעשניטן מיט דער גאַנצער קראַפֿט אין זיין לייב אַריין. דאָסמאָל האָט מאָטקע ניט געשוויגן. דערזען דעם אַלטן פֿרעמדן איד, וואָס שטייט מיט דעם רויטן פּנים (פּאָנעם) און שלאָגט אים מיטן רימען, דערזען די מייסטערן, וועלכע באַלעקט זיך מיטן צינגל, און די צעשראָקענע לערן־אינגלאַך, וועלכע קוקן אויף אים מיט גלאַנציקע אייגעלאַך, האָט זיך אין מאָטקען דערוועקט צוריק די קראַפֿט. ער האָט זיך געגעבן אַ וואָרף און האָט זיך געגעבן אַ לאָז אַריין אין אַ באַנטש טעלער פֿון נעכטיקן ניט־געוואַשענעם געפֿעס, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל־שטוב, — אַ קלימפּער, די טעלער צעבראָכן. דאָבשע האָט זיך אויפֿגעכאַפּט מיט אַ גוואַלד, אין דעם מייסטער האָט זיך נאָך מער צעברענט דער כעס (קאַעס). ער האָט געגעבן אַ וואונק צו דעם געזעל, צו די לערן־אינגלאַך, מע האָט מאָטקען געגעבן אַ כאַפּ. די לערן־אינגלאַך האָבן זיך אַרויפֿ-

געזעצט אויף די פיס. דער געזעל האָט געהאַלטן די הענט. דאָבשע האָט צוגעדריקט דעם קאָפּ צו דער פּאָדלאָגע און דער אַלטער האָט די הויזן אַראָפּגעריסן און דער חזיר־רימען איז אַרומגעשפּרונגען, ווי אַ פּייערדיקער שפּיז איבער דעם נאַקעטן לייב. צוערשט האָט זיך באַוויזן אַ בלויער פּאַס, דערנאָך האָט עס געגעבן אַ שפּריץ מיט בלוט...

נאָכדעם האָט דער געזעל מיט די דריי לערן־אינגלאַך אָנגענומען מאַטקען און אַראָפּגעטראָגן אים אין קעלער אַריין, אַנידערגעלייגט אים אויף דער פייכטער ערד און פאַרמאַכט דעם קעלער מיטן ברעט.

ז

אַ לאַנגע צייט איז מאַטקע געלעגן אויף דער פייכטער ערד און האָט ניט געוואוסט צי ער שלאָפט, צי ער איז וואַך. ער האָט געפילט אַ ווייטיק אין אַלע גלידער און ס׳האָט זיך אים געדאַכט, אַז די הענט מיט די פיס זיינען אים דורכגעבראָכן און ער וועט שוין גאָרנישט קאָנען טאָן. פון דעם שלאָגן און רייסן זיך האָבן זיך אים אויפגעלייזט די שטריק, מיט וועלכע עס זיינען געווען געבונדן די הענט מיט די פיס. נאָך אַ לאַנגער ווילע האָט ער געפּרוּווט מיטן גאַנצן קערפּער אַראָפּצורוקן די שטריק פון זיינע הענט. דאָס איז אים געלונגען. ער איז ווידער אַ לאַנגע ווילע געלעגן מיט פרייע הענט און נאָך ניט געפּרוּווט רירן מיט זיי. ביסלאַכווייז האָט זיך דער כוח (קויאַך) און די ענערגיע געזאַמלט ביי אים. ער האָט זיך דאָן שטיל אויפגעהויבן, צוגעקראָכן אויף אַלע פיר, צוגערוקט צום פּענצטערל דעם זאַק מיט קאַרטאָפלעס, אַרויפגעקראָכן אויף די קאַרטאָפלעס און געפּרוּווט אַרויסשטעקן דעם קאָפּ. עס איז געגאַנגען.

אַז ער איז אַרויסגעקראָכן אויף דער פרייער לופט, האָט ער זיך אומגעקוקט, אויב קיינער זעט ניט, אויסגעזוכט אַ שאַרפן דרייקאַנטיקן שטיין, אַרונטערגעקראָכן אויף אַלע פיר אונטער בעריש כוואַטעס פּענצטערל און מיט ווי פיל כוח (קויאַך) ער האָט געהאַט, געגעבן אים אַ לאָז אַריין אין די שויבן.

עס האָט געגעבן אַ קלעמפּער פון גלאָז, פון אינעווייניק האָט זיך געהערט אַ געשריי, נאָר מאַטקע איז שוין ניט געווען. ער איז שוין אַרונטער אונטער אַ פּלויט. פון דאָרטן האָט ער זיך אַדורכגעלאָזט דורך אַ פינצטערן קאָרידאָר אין אַ הויף אַריין. דערזען אין הויף

אַ קופּע מיט ברעטער, האָט ער זיך געגעבן אַ לאָז אַרונטער אונטער די ברעטער און איז געלעגן.

ער האָט געהערט ווי מען לויפט אין הויף. ער האָט דערקענט דער מייסטערנס שטימע, דעם געזעלנס, די לערן־אינגלאַכס. ער איז געלעגן אין לאָך אונטער די ברעטער. אַמאָל זיינען זיי שוין גאַנץ נאָענט געווען נעבן אים, זיי האָבן אים אָבער ניט געזען. אַזוי איז ער אָפּגעלעגן ביז ביינאַכט.

אַז עס איז נאַכט געוואָרן, איז אים קאַלט געוואָרן, און ער איז געווען הונגעריק. ער האָט געקלערט וואוהין צו גיין. דערמאָנט זיך אָן זיין פריינד בורעק, דעם הונט, איז ער אַרויס פאַרזיכטיק פון אונטער די ברעטער, אַוועק דורך הינטער־גאַסן, אויסמיידנדיק מענטשן, ער איז אַריין אין הויף, צוגעקראָכן אויף אַלע פיר אין הונטס בודקע. דער הונט האָט אים באַלעקט, דערוואַרעמט. ער האָט געזוכט אין דער בודקע און געפונען דעם טעלער מיט אַלע עסנוואַרג, וואָס שטייט פאַרן הונט, האָט ער געפּרואווט עסן. ניט געקאָנט, אויסגעשפּיגן. צום סוף (סאָף) איז ער אַזוי מיד און דער־שלאָגן געוואָרן, אַז ער האָט זיך איינגעקאָרטשעט אונטער דעם הונטס בויך. דער הונט האָט אים אָנגעוואַרעמט מיט דעם אָטעם פון זיין פּיסק און מיט די וואַרעמע האָר, און מאָטקע איז זיכערער איינגעשלאָפן.

שלום־עליכם

די פאָן

א

קינדער! איך וועל אייך דערציילן אַ מעשה מיט אַ פאָן, ווי אַזוי איך, אַן אָרימאַנס אַ אינגל, האָב באַקומען אַ פאָן אויף שמחת־תורה (סימכאַס־טוירע) אַ פאָן, ווי שווער זי איז מיר אָנגעקומען און ווי גרינג איך האָב זי פאַרלוירן.

אַז איך בין געווען נאָך גאָר אַ קליין אינגעלע, האָט מען מיך גערופן „טאַפּעלע טוטעריטו“, דאָס הייסט „קאָפּל קוקעריקו“. ווייסט איר פאַרוואָס? ווייל ערשטנס האָב איך געהאַט אַ דין קוויטשיק קעלכל, ווי אַ יונג האָנעכל, וואָס האָט נאָר וואָס אָנגעהויבן צו

קרייען. און צוווייטנס האָב איך ניט געקאָנט אויסרעדן קיין „קוף" און קיין „גימל", און ווי אויף צו להכעיס האָט מיין טאַטע געדאַרפט הייסן קלמן (קאַלמען), מיין מאַמע גיטל קלמנס, איך — קאָפּל גיטל קלמנס.

— אינגל! ווי אַזוי רופט מען דיך?

— מיך? טאָפּל דיטל טלמנס...

— העכער אַביסל!

— טאָפּל דיטל טלמנס...

— נאָך העכער!

איך שריי הויך, אויף אַ קול:

— טאָפּל, דיטל טלמנס!

דער עולם לאַכט.

דער עולם לאַכט — און איך וויין.

איך וויין נישט פון דעם, וואָס מע לאַכט פון מיר, נאָר דערפאַר וואָס מע שלאָגט מיך; איטלאַכער, ווער עס האָט גאָט אין האַרצן, דער שלאָגט מיך: דער טאַטע, די מאַמע, די שוועסטער, דער רבי, די תלמידים; מע לערנט מיך, איך זאָל רעדן „ווי אַ מענטש"...

ב

האָבן אויף שמת-תורה אַ פאָן, טאַקע וואָס אַ פאָן הייסט, אַ פאָן מיט אַ שטעקעלע, פון אויבן אַן עפּל, אינם עפּל אַ ליכטל — דאָס האָט ביי מיר דעמאָלט אויסגעוויזן אַזאַ גליק, אַזאַ גליק, וואָס איך האָב גאָר מורא געהאַט אפילו טראַכטן וועגן דעם. קאַרג גוטע זאַכן איז פאַראַן אויף דער וועלט? למאי (לעמאַי) ס'זיינען פאַראַן אַזעלכע אינגלאַך אין חדר, וואָס פאַרמאָגן געלט אויף צו קויפן אַ מעסערל, אַ ביימעלע, אַ שטעקעלע! למאי (לעמאַי) ס'זיינען פאַראַן אינגלאַך אַזעלכע, וואָס עסן ווייסע בולקע אינדערוואָכן... אַזאַ מזל!

אוי, קינדערלאַך, איך האָב קיין ווייסע בולקע אינדערוואָכן קיינמאָל ניט געגעסן! איך בין געווען, אַז איך האָב געהאַט שוואַרץ ברויט צו זאַט. איך האָב נישט געוואוסט דעם טעם, וואָס הייסט אַפּעסן אַזוי, אַז איך זאָל טאַקע באַלד ניט קאָנען עסן נאָכאַמאָל.

היינט ווער שמועסט האָבן ביי זיך אין קעשענע אַ קאָפּיקע, אַן

אייגענע קאַפּיקע, — דאָס האָט זיך מיר אַפילו ניט גע'חלום'ט.
און שטעלט זיך פאָר, אַז איך, קאַפּל קוקעריקו, ווער מיטאַמאָל אַ גביר (גוויר) און באַקום מיין אייגנס צוויי־און־צוואַנציק קאַפּיקעס.
אפשר מיינט איר אַ נס — אַ פּריץ האָט פאַרלוירן און איך האָב געפונען? האָט איר דאַווקע נישט געטראָפן. איך האָב זיי, שווער איך אייך, פאַרדינט, פאַרהאָרעוועט מיט מיינע אייגענע... פיס.
דאָס איז געווען פורים, האָט מיך מיין טאַטע — דער אונטער־שמש פון שול — געשיקט איך זאָל צעטראָגן דעם שלח־מנות (שאַלאַך־מאָנעס) צווישן די באַלעבאַטים. פריער פלעגט צעטראָגן דעם שלח־מנות (שאַלאַך־מאָנעס) איינע פון מיינע עלטערע שוועס־טער, און איצט, אַז איך בין שוין אַביסל אונטערגעוואַקסן, האָט דער טאַטע געזאָגט, אַז איך מעג שוין אויך זיין אַ שטיקל הילף. האָב איך גענומען דאָס טעלע'רל מיטן פלעדל, אַרומגעטראָגן דאָס פון שטוב צו שטוב צווישן אַלע באַלעבאַטים, געקנאַטן מיט די באָרוויסע פיס די קאַלטע, גליטשיקע בלאָטע, און פון די גראָשנס, וואָס מען האָט מיר געשענקט פאַרן וועג, האָב איך געמאַכט אַ זילבערנעם פערציקער מיט פיר גראָשנס.
איז געבליבן ביי מיר, איך זאָל איבערלאָזן דאָס געלט אויף סוכות — זיך קויפן אַ פאָן.

ג

גאָט האָט געהאָלפן, דער סוכות איז געקומען, און איך האָב מיר געקויפט אַ פאָן, אַ גרויסע, אַ געלע, אַ „צווייזייטנדיקע".
באַקומען אַ פאָן, באַדאַרף מען קריגן אַ שטעקל צו דער פאָן.
דאָ מוז מען שוין אָנקומען צו רב זיאַמע דעם סטאָליער, טאַקע דער אייגענער רב זיאַמע, וואָס האָט אַמאָל אונטערגענומען מיך אויסצולערנען רעדן „ווי אַ מענטש".
— וואָס ווילסטו עפּעס זאָגן, טאַפּעלע טוטעריטוטו?
— אַ שטע'טל צו דער פאָן...
— וואָס הייסט, — זאָגט ער, — אַ שטעטל?
— אַ שטעטל, — זאָג איך, — פון אַ שטיטל האָלץ, מען זאָל טאָגען טראָגן די פאָן.

רב זיאַמע טרייבט מיט מיר אַזוי לאַנג קאַטאָוועס, ביז איך צעוויין זיך. דעמאָלט ווערט ער ווייך, וואַרפט אַוועק אַלע אַרבעטן, נעמט אַ שטיקל האַלץ, אַ שניץ אַהער, אַ שניץ אַהין — פּאַרטיק.

אַצינד פּעלט מיר אַן עפּל מיט אַ ליכטל, געוויינטלאַך, פון וואַקס, ניט פון חלב (כיילעוו), וואָרים חלב (כיילעוו), אַז עס וועט אַרויפּ־פאַלן אויפן עפּל, איז פאַרפאַלן דער עפּל. מע וועט אים נאָכדעם ניט קאָנען עסן... אָבער וואַקס מאַכט ניט אוים, וואַקס איז כשר...

נו, און וואַקס איך דאָך ביי מיר מער, ווי ביי אַלע אינגלאַך. אדרבה (אַדעראַבע), אַ אינגל, אַז ער באַדאַרף אַ שטיקל וואַקס, צו וועמען קומט ער אָן? צו מיר! וואָרים מיין טאַטע איז דאָך אונטער־שמש, איז וואָס עס בלייבט נאָך יום־כפּור פון די ליכט, געהער צו אים — דאָס איז זיין הכנסה (האַכנאָסע). ער שמעלצט דערפון „שמשים" צו די חנוכה־ליכטלאַך, הבדלות (האַוודאָלעס) און סטאַטשיקעס, און וואָס עס פאַלט אַראָפּ פון די הבדלות (האַוודאָלעס) מיט די סטאַטשיקעס — געהער צו מיר — דאָס איז מיין הכנסה. הקיצור (האַקיצער), איך האָב אַלצדינג, וואָס מע באַדאַרף!

ד

אַריינגעזעצט די פאָן אינם שטעקל, אויפגעפּאַסט אויפן שפּיץ אַ רויטן עפּל און אָנגעצונדן פון אויבן דאָס וואַקסענע ליכטל, לאָז איך זיך אויף דער נאַכט אין שול אַריין צו די הקפות (האַקאָפעס) לעבעדיק־פריילאַך.

עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך בין שוין אין שול אויבן אויף דער מזרח־באַנק מיט אַלע באַלעבאַטישע קינדער. די ליכט ברענען. מיין פאָן איז שענער פון אַלע פאָנען. מיין עפּל איז רויטער פון אַלע עפּל. מיין ליכטל איז גרעסער פון אַלע ליכטלאַך. אין שול איז אָן ענגשאַפט, אַ היץ מיט סכנות נפשות (סאַקאָנעס נעפאָשעס), ווייבלאַך און מיידלאַך אַ סך זיינען געקומען קושן די תורה. אָט גייט רב מלך דער חזן מיטן צעלאָזטן טלית אויף צופריער, ווי אַ געגעראַל־פעלדמאַרשאַל. נאָך אים — די באַלעבאַטים. רב מלך ציקלט זיך און זינגט אויף זיין בלעכענער שטימע. די ווייבלאַך מיט די מיידלאַך שפּרינגען אין פּנים אַריין, קושן די תורות און שרייען מיט אַ קוויטש: „דערלעבט איבער אַ יאָר! דערלעבט איבער אַ יאָר!" — גם אתם!

(גאַם אַטעם) גם אתם! (גאַם אַטעם).

נאָר איידער מען קומט צו צום קלייזל, דאָרט וואו איך דאַוון, מוז מען דורכגיין פאַרביי עטלאַכע שולן און בתי־מדרשים (באַטיי־מעדראַשים).

ה

— מזל־טוב! טאַפּעלע טוטעריטו האָט אַ פאַן! שלום עליכם, אַ גוטער איד, אַ האַלבן פּנים אָפּגעבריט...

מיט אַזאַ ברייטן ברוך־הבא (באַרוך־האַבע) האָבן מיך חברה קונדסים (קונדייסים) באַגעגנט, אַז איך בין געקומען אויפן שול־הויף מיט מיין פאָן.

איך באַטראַכט אַלע פאָנען און וואַרף אַ קוק אויף מיין פאָן — ווער? וואָס? ווען? ווי קומען זייערע פאָנען צו מיין פאָן?

ערשטנס, די פאָן אַליין. ביי קיינעם שטייט זי ניט אַזוי גלייך אַריינגעזעצט אין שטעקל, אַז מען זאָל אַרויסזעןביידע זייטן. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ גלייך, קיילאַכדיק, געטאָקט שטעקל. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ רויטער, גלאַטער עפּל. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ שיין געראָטן ליכטל, וואָרים ווער פאַרמאָגט אַזויפיל וואַקס ווי איך... איך מאַך אַ פאַרגלייך צווישן מיין פאָן און צווישן די אַלע איבעריקע פאָנען — און מיין האַרץ ווערט פול מיט גדלות (גאַדלעס). עס מאַלט זיך מיר אויס, אַז איך וואַקס און וואַקס העכער און העכער, לענגער און ברייטער. די פיס טראָגן מיך. עס גלוסט זיך מיר לאַכן, שרייען, קוויטשען, כאַפּן אַ טענצל...

— אַנו, ווייז נאָר! — רופט זיך אָן צו מיר יואליק דעם נגידס (נאָגידס) און בלייבט שטיין פאַרגאַפט.

ער באַקוקט מיין פאָן, איך באַקוק זיין פאָן. „אויך מיר אַ פאָן!" — טראַכט איך מיר. — „אויך מיר אַ שטעקל! אויסגעבויגן, גלייך ווי אַ קאָטשערע!" איך זע, אַז ער איז אָן אויפגעקאָכטער, נאָר איך מאַך זיך ניט ווויסנדיק און קוק כלומרשט (קלוימערשט) אָן אַ זייט.

— קאָפּל! — מאַכט ער צו מיר — וואו האָסטו גענומען אַזאַ שיין שטעקעלע?

— האַ? — זאָג איך און דריי זיך אויס צו אים מיטן פּנים.

— וואו האָסטו דערטאַפּט, — זאָגט ער נאָכאַמאָל, — אַזאַ טשאַקנדיק שטעקעלע?
— וואָס איז דען? — זאָג איך צו אים, — ווילסטו זיך אפשר בייטן אויף דיין טשוואָק?...
יואליק פאַרשטייט דעם שטאָך. ער טוט אַ גלאַנץ מיט די אייגלאַך, אַ סמאַרע מיט דער נאָז, לייגט אַריין די האַנט אין קעשענע און טרעט אָפּ. איך קוק אים נאָך און קוועל, עס קומט מיר צו אַ שטיק געזונט. איך זע ווי ער רופט אָפּ נחמיהן (נעכעמיען) מיטן קרומען פיסל אויף אַ זייט און סוד'עט זיך מיט אים און ווינקט אויף מיר מיט די אויגן. איך זע גאַנץ גוט, נאָר איך מאַך מיך ניט ווויסנדיק. אין אַ מינוט אַרום גייט צו צו מיר נחמיה מיטן קרומען פיסל, האַלט יואליקס פאָן מיטן קרומען שטעקל און רופט זיך אָן צו מיר:
— גיב מיר אָנצינדן דאָס ליכטל, מיינס האָט זיך פאַרלאָשן.
— ס'איז דען דיין פאָן? — און בייג אים אָן מיין פאָן מיטן ליכטל, — איך ווייס דאָך וועמענס פאָן דאָס איז...
און איידער איך קוק זיך אַרום, טראָגט צו נחמיה זיין אָנגעצונדן ליכטל צו מיין פאָן און מיין פאָן צינדט זיך אָן, טוט אַ פלאַקער, פּ—פּ—פּו, — אוים פאָן.

— —

ווען עס פאַלט אַראָפּ פון הימל אַ שטיין גליך מיר אין קאָפּ אַריין; ווען אַ ווילדע חיה פאַלט אָן אויף מיר און וויל מיך פאַרצוקן, אָדער ווען עס קומט מיר אָנטקעגן אַ מת (מעס) אום האַלבע נאַכט און וויל מיך וואַרגן — וואָלט מיין שרעק נישט באַדאַרפט זיין אַזוי גרויס, ווי בשעת איך האָב דערזען מיין נאַקעט שטעקל מיט דער אָפּגעברענטער פאָן. עס האָט זיך אַרויסגעריסן ביי מיר פונם האַרצן אַ געשריי:
— אוי וויי, מיין פאָן! מיין פאָן! מיין פאָן!...
עס האָבן זיך אַ גאָס געטאָן טרערן פון מיינע אויגן. די גאַנצע וועלט איז פאַר מיר געוואָרן פינצטער. דאָס שטעקל מיטן עפּל מיטן ליכטל זיינען אַרויסגעפאַלן פון מיינע הענט, און איך האָב מיך געלאָזט גיין, איך ווייס אַליין ניט וואוהין. איך גיי און גיס און גיס מיט הייסע ביטערע טרערן. איך ברעך די הענט און באַוויין מיין פאָן, ווי מען באַוויינט אַ טויטן, און איך קום צו גיין אַהיים

איינער אַליין, אָן אַ פּאָן, און איך פאַרקלייב מיך אין אַ ווינקעלע, און אין דער פינצטער זיץ איך, דעם קאָפּ צווישן די קני און וויין שטילערהייט, קיינער זאָל ניט הערן. און איך פרעג ביי גאָט אַ קשיה:

— גוואַלד, גוואַלד, רבונו של עולם (רעבוינוי שעל אוילאָם)! פאַר וואָס קומט מיר דאָס? פאַר וואָס און פאַר וועמען?!...

שלום-עליכם

חנוכה-געלט

א

טרעפט, קינדער, וואָסער יום-טוב איז דער בעסטער פון אַלע יום-טובים?

חנוכה.

אַכט טעג כסדר נישט גיין אין חדר, עסן לאַטקעס מיט שמאַלץ, שפּילן אין דריידל און באַקומען פון אַלע זייטן חנוכה-געלט — נו, באַדאַרף מען אַ בעסערן יום-טוב?

ווינטער. דרויסן איז קאַלט, דער פראָסט ברענט — סכּנות (סאַקאָנעס); די פענצטער זיינען פאַרקאָוועט, באַדעקט מיט שניי, צעמאַלט אויפן שענסטן אַרט, און אין שטוב איז וואַרים — מחיה-נפשות (מעכאַיע נעפאָשעס). דאָס זילבערנע חנוכה-לעמפּל שטייט צוגעגרייט נאָך פון בייטאָג. דער טאַטע גייט אום איבער דער שטוב, די הענט אַרונטער, און דאַוונט מעריב (מייריעוו). אָפּגע-דאַוונט, נעמט ער אַרויס פון טישקעסטל אַ וועקסן ליכטל, דעם שמש (שאַמעש), און זאָגט צו אונז, צו מיר און מיין אינגערן ברודער מאָטל:

— רופט אַריין די מאַמע, לאָז זי גיין הערן בענטשן חנוכה-ליכטלאָך.

איך און מיין ברודער מאָטל לאָזן זיך לויפןביידע, איינס איבערן אַנדערן.

— מאַמע! גיכער, חנוכה-ליכטלאָך.

די מאַמע וואַרפט אַוועק אַלע אַרבעט אין קיך (מע האָט גע-

קוילעט געגז, מע פרעגלט שמאַלץ, מע האָט געבאַקן לאַטקעס) און לאָזט זיך לויפן אין שטוב אַריין, און נאָך איר — ברײנע די קעכן, אַ שוואַרצע אידענע מיט וואָנצעס, מיט אַ פעטע פּנים און מיט תמיד פעטע אויסגעשמירטע הענט. די מאַמע שטעלט זיך אַוועק אין אַ זייט און מאַכט אַ פרום פּנים, און ברײנע די קעכן בלייבט שטיין ביי דער טיר, ווישט די הענט אינם קויטיקן פאַרטוך, טוט אַ שמיר מיט דער פעטער האַנט איבער דער נאָז פון אונטן אַרויף און לאָזט איבער אַ שוואַרצן צייכן איבערן גאַנצן פּנים. מיר זיינען שטאַרקער פון אייזן, איך און מיין ברודער מאָטל, אַז מיר האַלטן זיך איין און שיסן נישט אויס קיין געלעכטער.

דער טאַטע גייט צו מיטן אָנגעצונדענעם שמש (שאַמעש) צום חנוכה-לעמפּל, בייגט זיך אָן און מאַכט די ברכה (בראָכע) מיטן באַקאַנטן ניגון.

די מאַמע ענטפערט: „אָמן“, און ברײנע שאָקלט מיטן קאָפּ און מאַכט דערביי אַזעלכע פּיסקעס, אַז איך און מיין ברודער מאָטל האָבן מורא אַ קוק טאָן איינס אויף דעם אַנדערן.

דער טאַטע שפּאַצירט אַרום הין און צוריק איבערן זאַל, קוקט אויפן חנוכה-לעמפּל, זאָגט און זאָגט און הערט גאָרנישט אויף צו זאָגן. מיר וואָלטן וועלן, עס זאָל שוין נעמען אַ סוף, ער זאָל זיך שוין נעמען צו דער קעשענע, צום בייטעלע. מיר ווינקען זיך איבער, שטופּן אונטער איינס דעם אַנדערן:

— מאָטל, גיי צו, זאָג אים חנוכה-געלט.

— וואָס עפּעס איך זאָל זאָגן חנוכה-געלט?

— אַזוי, וואָרים דו ביסט קליגער, באַדאַרפסטו בעטן חנוכה-געלט.

— טאָמער פאַרקערט, דו ביסט עלטער, באַדאַרפסטו בעטן חנוכה-געלט?

דער טאַטע הערט גאַנץ גוט, אַז מיר רעדן פון חנוכה-געלט, נאָר ער מאַכט זיך, ווי ער הערט ניט. שטיל, נישט געכאַפּט, גייט ער צו צום טישקעסטל און ציילט געלט. עס גייט אונז איבער אַ קליין פרעסטל איבערן לייב, עס ציטערן די הענט, עס קלאַפּט דאָס האַרץ. מיר קוקן אויף דער סטעליע, קראַצן זיך אונטער דער פּאה (פּייע), מאַכן זיך כלומרשט (קלוימערשט) קאַלטבלוטיק, גלייך ווי ניט אונז מיינט מען.

דער טאַטע טוט אַ הוסט.

— הם... קינדער, קומט נאָר אַהער.
— האַ? וואָס איז?
— נאַט אייך חנוכה-געלט.

באַקומען אונזער חנוכה-געלט, לאָזן מיר זיך גיין, איך און מיין ברודער מאָטל, פריער פּאַוואָליע, ווי די סטאַטיקעס, און נאָכדעם — גיכער און גיכער, מיט אַ שפּרונג אונטער און מיט אַ טענצל. און ביז מיר קומען אין אונזער חדר׳ל אַריין קאָנען מיר זיך ניט איינ-האַלטן, קוליען זיך איבער דריי מאָל מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף, שפּרינגען אויף איין פוס און זינגען אונטער:

ענגע, בענגע,
סטופּע, צענגע,
אַרצע, באַרצע,
גאָלע, שוואַרצע,
איימעלע, ריימעלע,
בייגעלע, פייגעלע —
האָפּ!

און פאַר גרויס שמחה און התפּעלות (היספּיילעס) גיבן מיר זיך אַליין צו צוויי פּעטש אין די באַקן.

עס עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין דער פעטער בעני.

— חברה (כעוורע) פלעצל, אייך קומט חנוכה-געלט!

דער פעטער בעני לייגט אַריין די הענט אין זשילעט-קעשענע, נעמט אַרויס צוויי זילבערנע גילדן און גיט אונז חנוכה-געלט.

ב

קיינער אין דער וועלט וועט ניט זאָגן, אַז דער טאַטע און דער פעטער בעני זיינען ברידער. דער טאַטע — אַ הויכער, אַ דאַרער, דער פעטער בעני — אַ קורצער, אַ גראָבער; דער טאַטע — אַ פאַרזאָרגטער, אַ שווייגער, דער פעטער בעני — אַ פריילאַכער, אַ רעדנער. טאָג מיט נאַכט, זומער און ווינטער — און דאָך אייגענע ברידער.

דער טאַטע נעמט אַרויס אַ בויגן פּאַפּיר, צעווירעט אויף קעסטע-לאָך, שוואַרצע און ווייסע, הייסט אַריינטראָגן פון קיך פאַסאָליעס, שוואַרצע און ווייסע — דאָס וועט זיין אַ דאָמינע.

די מאַמע איז אין קיך, פרעגלט שמאַלץ און באַקט לאַטקעס.

איך מיט מיין ברודער מאַטל שפּילן אין דריידל; און דער טאַטע מיטן פעטער בעני זעצן זיך אַוועק שפּילן אין דאַמינע.

— איין זאַך וועל איך ביי דיר בעטן, בעני — אַן חרטה (כאַראַטע) און אַן דריי, דאָס הייסט: אַ גאַנג זאָל זיין אַ גאַנג! — זאָגט דער טאַטע.

— אַ גאַנג איז אַ גאַנג, — זאָגט דער פעטער בעני און גייט אַ גאַנג.

— אַ גאַנג איז אַ גאַנג, — זאָגט דער טאַטע און שלאָגט אָפּ דעם פעטער בענים אַ ציגל.

וואָס ווייטער-ווייטער לאָזן זיי זיך אַריין אין דעם שפּיל אַלץ טיפער, קייען דערביי די בערד, טרייסלען מיט די פיס אונטערן טיש און זינגען שטילערהייט ביידע איין לידל.

— אוי, וואָס טוט מען, וואָס טוט מען, וואָס טוט מען? — זינגט דער טאַטע מיט אַ ניגון פון דער גמרא און קייעט איין עק באָרד. — זאָל איך גיין אַהער? — וועט ער גיין אַהין. וועל איך גיין אַהין? — וועט ער גיין אַהער. באַדאַרף מען בעסער גיין אַזאַ גאַנג!

— אַזאַ מין גאַנג, אַזאַ מין גאַנג! — העלפט אים אונטער דער פעטער בעני מיטן זעלבן נוסח (נוסאַך).

— וואָס-זשע באַדאַרף איך מורא צו האָבן? — זינגט דער טאַטע ווייטער. — טאָמער שלאָגט ער מיר אָפּ יענם ציגל? — וועל איך ביי אים צונעמען צוויי ציגלאַך. אַי, וואָס? טאָמער מיינט ער מיר שלאָגן דריי ציגלאַך?

— דריי ציגלאַך, דריי ציגלאַך, דריי ציגלאַך, — העלפט אים אונטער דער פעטער בעני.

— אוי, ביסטו אַ טיפּש (טיפּעש), בעני, אַ טיפּש און אַ גרויסער! — זינגט דער טאַטע און גייט אַ גאַנג.

— ביסט אַליין אַ טיפּש, מיין ברודער, און נאָך אַ גרעסערער! — זינגט דער פעטער בעני און גייט אַ גאַנג און פאַרכאַפּט זיך באַלד צוריק.

— פע, בעני, מיר האָבן דאָך גערעדט, אַ גאַנג איז אַ גאַנג! — זאָגט דער טאַטע שוין אָן אַ ניגון און כאַפּט דעם פעטער בעני פאַר דער האַנט.

— אַ גוטער משל (מאָשל)! — זאָגט דער פעטער בעני, —

כל־זמן (קאַלזמאַן) איך האַלט אינמיטן אַ גאַנג מעג איך גיין וואוהין איך וויל.

— ניין! — זאָגט דער טאַטע, — אַ גאַנג איז פאַרפאַלן! מיר האָבן דאָך עפּעס געשמועסט, בעני, אָן חרטה (כאַראַטע), בעני, אָן דריי!

— חרטה (כאַראַטע)? — זאָגט דער פעטער בעני, — וויפיל מאָל מאַכט זיך, אַז דו האָסט חרטה?

— איך? — זאָגט דער טאַטע, — ע, בעני, דערפאַר האָב איך דאָך פיינט מיט דיר צו שפּילן אין דאַמינע!

— ווער־זשע נייט דיך, זאָלסט מיט מיר שפּילן?

— שוין? מען קריגט זיך שוין איבער אַ פּאַסאַלקעלע? — רופט זיך אָן די מאַמע און קומט אָן פון קיך מיט אַ פאַרפלאַמט פּנים, און נאָך איר — ברײנע מיט אַ גרויסן פּאַלומעסיק מיט הייסע לאַטקעס מיט שמאַלץ. פון די לאַטקעס זעצט אַ פּאַרע. אַלע לאָזן זיך צום טיש. איך און מיין ברודער מאָטל, וואָס האָבן זיך פריער אַביסל געקריגט, געריסן ווי די קעץ, בעטן זיך גיך איבער, ווערן שלום (שאָלעם) און זעצן זיך צו די לאַטקעס מיט גרויס כונה (קאַוואָנע).

ג

— אַנו, מאָטל, לאָמיר זיך אַקאָרשט נעמען צו דער אַרבעט, אויסצורעכענען, וויפיל האָבן מיר אונזער אייגנס חנוכה־געלט? נאָר ווייסטו וואָס? דו שווייג. פריער וועל איך איבערציילן מיינס, נאָכ־דעם וועסטו ציילן דיינס.

און איך צייל: „אַ קערבל מיט דריי צוואַנציקער, מיט פיר גילדן, מיט פינף גריוועַנעס, מיט זעקס פיטאַקלאַך, — וויפיל מאַכט דאָס אינײַנעם? אַפּנים, אַזוי גרויס, ווי אַ קערבל מיט דריי צוואַנציקער, מיט פיר גילדן, מיט פינף גריוועַנעס, מיט זעקס פיטאַק־לאַך"...

מיין ברודער מאָטל וויל נישט וואַרטן, ביז איך וועל ענדיקן מיין חשבון (כעזשבן), און ער נעמט זיך צו זיינע קאַפּיטאַלן; ער לייגט פון איין האַנט אין דער אַנדערער און ציילט:

— אַ צוואַנציקער און אַ צוואַנציקער, איז צוויי צוואַנציקער,

און נאָך אַ צוואַנציקער איז דריי צוואַנציקער, און צוויי גילדן איז דריי צוואַנציקער מיט צוויי גילדן, און אַ גריוועגע און נאָך אַ גריוועגע און נאָך אַ גריוועגע — איז איינעם צוויי צוואַנציקער מיט דריי גילדן, מיין איך דריי גילדן מיט צוויי צוואַנציקער. טפו! וואָס רעד איך? מע באַדאַרף אָנהייבן נאָכאַמאָל פונם אָנהייב.

און ער הייבט אָן נאָכאַמאָל פונם אָנהייב. מיר ציילן און ציילן און קאָנען ניט איבערציילן; מיר רעכענען און רעכענען און קאָנען ניט אויסרעכענען. און אַז עס קומט צום פעטער משה-אהרנס אַלטע פיטאַקעס, שווערע זעקסערס, אָפּגעריבענע דרייערס און אָנגעשוואָלענע גראָשנס, פאַרפּלאָנטערן מיר זיך אַזוי שטאַרק אין חשבון (כעזשבן), אַז מיר ווייסן שוין גאָרניט, וואו מיר זיינען אין דער וועלט. מיר פּרובירן זיך אויסבייטן די דאָזיקע מטבעות (מאַטבייעס) ביי דער מאַמען, ביים טאַטן, ביי בריינע דער קעכן — עס גייט ניט; קיינער וויל זיי ניט נעמען אין האַנט אַריין!

— וואָס איז דאָס פאַר פיטאַקעס? ווער האָט דאָס אייך אַריינגערוקט אַזאַ געלט?

מיר שעמען זיך אויסזאָגן און מאַכן אַ שוויג.

ד

ביינאַכט אויפן געלעגער ליג איך און טראַכט: וויפיל קאָן זיך אַ שטייגער ביי מיר צונויפקלייבן, אַז אַלע פעטערס מיט אַלע מומעס מיט אַלע קרובים וועלן מיר געבן חנוכה-געלט? ערשטנס, דער פעטער אברהם-בער, דער מאַמעס ברודער, אַפילו זייער אַ קאַרגער, נאָר אַ נגיד (נאָגעד). נאָכדעם דער פעטער איצי און די מומע דבורה, וואָס דער טאַטע און די מאַמע זיינען מיט זיי ברוגז (ברויגעז) שוין פון אַ סך יאָרן. היינט דער פעטער ביינוש און די מומע יענטע? היינט וואו איז אונזער שוועסטער איידל? און איר מאַן שלום-זיידל? און אַלע איבעריקע קרובים?

— מאָטל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— וויפיל, מיינסטו, וועט אונז געבן דער פעטער משה-אהרן חנוכה-געלט?

— פונוואַנען זאָל איך וויסן? איך בין דען אַ נביא?

אין אַ מינוט אַרום:

— מאַטל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— עמיצער האָט אַזויפיל פּעטערס מיט אַזויפיל מומעס, ווי מיר?

— אָדער יאָ, אָדער ניין.

אין צוויי מינוט אַרום:

— מאַטל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— ווייבאַלד דו שלאָפסט, היינט ווי אַזוי רעדסטו צו מיר?

— דו פרעגסט דאָך מיך, מוז איך דיר ענטפערן.

אין דריי מינוט:

— מאַטל, דו שלאָפסט?

— טסססס — טררר — כיל כיל — טסססס...

מאַטל כראָפּעט, כאָרכלט, פייפט מיט דער נאָז, און איך זעץ מיך אויף אויף מיין בעטל, נעם אַרויס מיין קערבל, גלעט דאָס, באַטראַכט דאָס.

דאַכט זיך, וואָס? — טראַכט איך מיר, — אַ שטיקל פּאַפּיר, און וואָס קאָן מען דערפאַר קויפן? צאַצקעס, מעסערלאַך, שטעקעלאַך, בייטעלאַך, נים און קאָנפעקטן, און ראָזשינקעס, און באָקסערן, און וואָס ניט?

איך באַהאַלט דאָס קערבל צוקאָפּנס אונטערן קישן און לייען אָפּ קריאת־שמע (קרישמע), קומט אַריין ברײנע פון קיך מיט אַ פולן פאָלומעסיק מיט קערבלאַך... ברײנע גייט ניט, נאָר זי שוועבט אין דער לופטן, און מאַטל שלינגט קערבלאַך, ווי די האַלישקעס.

„מאַטל!“ — שריי איך מיט אַלע כוחות, — „גאָט איז מיט דיר, מאַטל וואָס טוסטו? קערבלאַך???...“

איך כאַפּ זיך אויף און שפּיי אויס דריי מאָל: „טפו־טפו־טפו — אַ חלום!“

און ווער אַנטשלאָפן.

פּורים צו דער סעודה

א

דער זיידע ר׳ מאיר איז דער גרויסער גביר פון שטאָט. ער זיצט ווי אַ מאָנאַרך.

אַ גרויסער זאַל מיט אַ גרויסן זילבערנעם הענג-לייכטער, וואָס הענגט אַראָפּ פון מיטן סטעליע. טאָמביקענע העסעס אויף די ווענט. אַ גרויסע שווערע זילבערנע מנורה (מענוירע) אויפן טיש מיט אַ סך זילבערנע לייכטער, וואָס די באָבע נחמה (נעכאָמע) נעמט זיי אַרויס נאָר צוויי מאָל אין יאָר: פּסח צום סדר און פּורים צו דער סעודה (סודע), און עס ווערט ליכטיק אין אַלע ווינקעלאַך.

גאַנץ אויבנאָן, אויף אַ גרויסן שטול מיט גרינס באַצויגן, זיצט דער זיידע ר׳ מאיר אַליין — אַ קליין אידל מיט אַ שיטער בערדל, מיט אַביסל אַן אויסגעבויגענער נאָז, מיט זילבערנע האָר און מיט שוואַרצע יונגע אויגן. אָנגעטאָן איז ער אין אַ לאַנגער זיידענער קאַפּאָטע מיט אַ געפלאָכטענעם גאַרטל און מיט אַ שטריימל אויפן קאָפּ. אַנטקעגן אים אויפן טיש זיצט אַ גרויסער, אַ מורא׳דיקער, אַ געפלאָכטענער פּורים-קוילעטש, אַן אָנגעהויבענער שוין, מיט זאַפּראַן פאַרגעלט און מיט ראָזשינקעס אַרומגעשטעקט.

פונקט אינמיטן טיש זיצט די באָבע נחמה, אַ הויכע אידענע, נאָך גאָר אַ שיינע, אויסגעפּוצט אין אַ גאָלד-פאַרביק זיידן קלייד מיט ווייסע עפּל, מיט אַ שטערן-טיכל פון דימענטן און בריליאַנטן. נעבן איר שטייט אַ גאַנץ גרויסער פּאַלומעסיק מיט הייסע, שמעקנדיקע, געצוקערטע און געפּעפּערטע פיש, פאַרפּראַוועט מיט ציבעלעס, מיט ראָזשינקעס און מיט אַלערליי געווירצן. די באָבע טיילט אַרויס די פיש, די שיינע זיידענע פאַטשיילע פאַרקאַטשעט אונטער די אויערן מיט צוויי שפּיצן, און דאָס פּנים שיינט און שמייכלט.

אַרום און אַרום טיש פון ביידע זייטן זיצן די פעטערס מיט די מומעס. אַלע מיט זייערע קינדער, אינגעלאַך און מיידעלאַך, וואָס הייסן נאָך אַלציינע זיידעס און באָבעס, פעטערס און מומעס. פריער דער פעטער צדוק (צאָדעק) און די מומע צביה (ציוויע) מיט

דריי אינגעלאַך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, און צוויי מיידע־לאַך: שרה'לע און פייגעלע. נאָכדעם דער פעטער נפתלי (נאַפטאָלע) און די מומע דבורה (דוואוירע) מיט פיר אינגעלאַך: משה'לע, הער־שעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, און דריי מיידעלאַך: שרה'לע, פייגעלע, רחלע. נאָכדעם דער פעטער אברהם און די מומע סאָסיע מיט פינף אינגעלאַך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, און פיר מיידלאַך: שרה'לע, פייגעלע, רחלע, טייבעלע. נאָכדעם דער פעטער בעריש און די מומע אסתר'ל (עסטערל) מיט זעקס אינגעלאַך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, און פינף מיידלאַך: שרה'לע, פייגעלע, רחלע, טייבעלע און חנצע (כאַנצע). נאָכדעם דער פעטער בנימין (ביניאָמין) און די מומע לאה (לייע) מיט זיבן אינגעלאַך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, שמואליק, און זעקס מיידלאַך: שרה'לע, פייגעלע, רחלע, טייבעלע, חנצע און גנענדל. נאָכדעם דער פעטער קלמן (קאַלמען) און די מומע איטל מיט אַכט אינגעלאַך . . .

צונויפגעקליבן זיך אַלע צו דער סעודה, זעצט דער זיידע אַליין אויס דעם גאַנצן טיש. דער זיידע רב מאיר האָט ליב, ס'זאָל זיין שיין און ריין און ציכטיק און מיט אַ סדר — עס קומט אויס גוט: אַ פעטער זיצט לעבן אַ פעטער, אַ מומע לעבן אַ מומע, און אונז, קליינוואַרג, צעזעצט מען אויס אַזוי, אַז ס'זאָל אויסקומען נישט אַ ברודער מיט אַ ברודער און אַ שוועסטער מיט אַ שוועסטער, מחמת (מאַכמעס) אייגענע קאָנען נישט הויזן צווישן זיך; דעריבער באַדאַרף זיצן אַ פרעמדער משה'לע מיט אַ פרעמדן הערשעלע; און אַ פרעמדער הערשעלע מיט אַ פרעמדן וועלוועלע, און אַ וועלוועלע מיט אַ נאָטעלע, אַ נאָטעלע מיט אַ יענקעלע, אַ יענקעלע מיט אַ פישעלע, אַ פישעלע מיט אַ שמואליק. און די מיידלאַך אויך אַזוי: אַ שרה'לע מיט אַ פייגעלע, אַ פייגעלע מיט אַ רחלע, אַ רחלע מיט אַ טייבעלע, אַ טייבעלע מיט אַ חנצע, אַ חנצע מיט אַ גנענדל, אַ גנענדל מיט אַ שרה'לע, אַ שרה'לע מיט אַ פייגעלע און אַזוי ווייטער. נאָר מיר האָט ניט געסטאַיעט קיין פאָרל, האָט מען מיך אַוועקגעזעצט מיט מיין מלאך־המות (מאַלאַך־האַמאָוועס), דעם רבין, רב איצע. דער רבי, רב איצע, איז ביי מיר נישט נאָר אַ מלמד, אַ לערער אַליין, נאָר אויך אַ מדריך (מאַדריך), אַ וועגווייזער, אַ מין גובערנאַנטקע אויף צו לערנען מיך דרך־ארץ (דערעך־ערעץ), ווי אַזוי צו זיצן ביים טיש און ווי אַזוי צו עסן.

— אַז דו זיצסט ביים טיש, — אַזוי האָט מיך געלערנט מיין גובערנאַנטקע רב איצע, — זאָלסטו זיצן ווי אַ מענטש. דו זאָלסט קוקן גלייך, און די הענט זאָלסטו האַלטן אונטערן טיש און נישט רעדן ביים עסן. און אַז דו עסט לאָקשן מיט יויך זאָלסטו אָננעמען מיטן לעפל פונקט אַזויפיל לאָקשן, וויפיל יויך; אַ זופּ יויך און אַוועקגעלייגט דעם לעפל און אָפּגעווישט די ליפּן; און ווידער אַ זופּ יויך און ווידער אַוועקגעלייגט דעם לעפל און ווידער אָפּגעווישט די ליפּן; ניט כאַפּן איין לעפל נאָכן אַנדערן, ווי אַ גוי...

שושנת י—ע—ק—ב!

אַזוי הייבט אָן דער זיידע צו זינגען מיט זייער אַן אָנגענעמער שטים תיכף נאָכן ערשטן גלעזל וויין און קנאַקט צו דערביי מיטן פינגער, און דער גאַנצער עולם כאַפּט אונטער אויף אַלערליי קולות, אַלעמאָל העכער און העכער...

ב

— געקומען די פורים-שפּילער! געקומען די פורים-שפּילער!

דערהערט „פורים-שפּילער“, שפּרינגען מיר, קלייטוואַרג, אַלע אין איין רגע אַרויס פונם טיש און מיר שטייען שוין אַלע אַרום דעם קיניג אחשורוש (אַכאַשווייִרעש) מיט דער גילדענער קרוין.

אַז ס'איז געקומען דער גוטער, דער ליבער טאָג פורים, האָב איך פון גאַנץ פרי אָן שוין אַרויסגעקוקט אויף דער חברה (כעווורע), וואָס גייען פון שטוב צו שטוב, און אַ גאַנצע כאַליאַסטרע אינגלאַך לויפן זיי נאָך. אוי, פלעג איז זיי מקנא (מעקאַנע) זיין, די דאָזיקע שפּילער!

— גוט יום-טוב! — שיסן אוים די חברה אַלע מיטאַמאָל גאַנץ פריילאַך און מע שטעלט זיך אוים אין צוויי ציילן. אויף אַ גילדענער שטול זיצט דער קיניג אַחשורוש (קאַפּל דער שניידער), און עס טרעט אַרוים אויף איין פוס ממוכן (מעמוכען) חיים שמייסער, זינגט אַ לידל. דער שפּיל הייבט זיך אָן.

ג

ביי דער זייט שטייט פּייוול דער יתום מיט אַן אויסגעשמירט פּנים. בשעת חברה פלעגן שפּילן יענע שיינע שפּיל, וואָס ווערט

אָנגערופֿן „מכירת־יוסף“ (מעכיראַס יויסעף), פֿלעגט פּייוול זיך אָנטאָן אין אַ רויט העמדל און זיך פֿאַרשטעלן פֿאַר יוסף הצדיק (יויסעף־האַצאַדיק). זיינע ברידער פֿלעגן אים אַראָפּרייסן דאָס רויטע העמדל, אַריינוואַרפֿן אים אין לייבנגרוב, און יוסף הצדיק — פּייוול, הייסט דאָס — פֿלעגט זיך אַוועקשטעלן אויף די קני, צונויפֿלייגן די הענט און באַשווערן די ווילדע חיות, זיי זאָלן צו אים קיין שליטה (שליטע) נישט האָבן און זינגען דערביי אַ טרויעריק ליד.

און כאָטש „יוסף הצדיק“ איז געווען אַ יתום און אַן אָרעם איינגל, פֿונדעסטוועגן וואָלט איך זיך מיט אים געביטן נאָר צוליב דעם איינעם טאָג פּורים אַליין.

— דו ביסט יוסף הצדיק? — רוף איך מיך אָן צו פּייוולען.

— יוסף הצדיק, — מאַכט צו מיר פּייוול.

— דו וועסט אויך שפּילן? — פֿרעג איך אים.

— אַז מע וועט מיר הייסן שפּילן, וועל איך שפּילן, — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק און בייגט זיך אָן צו מיר אויפֿן אויער:

— גיב מיר אַ שטיקל קוילעטש פֿון אייער פּורים־קוילעטש!

— מ'וועט דערזען, וועט מען זיך בייזערן, — מאַך איך צו אים שטילערהייט.

— שלעפּ אַוועק אַזוי, אַז קיינער זאָל נישט זען, — זאָגט ער צו מיר, און די אייגעלאַך גלאַנצן. — איך בין טויט־הונגעריק. פֿון גאַנץ פֿרי אָן נאָך אין מיין מויל ניט געהאַט... — זאָגט ער צו מיר ווייטער שטילערהייט און ער עסט דעם קוילעטש מיט די אויגן.

דער גאַנצער עולם (אוילאָם) איז פֿאַרטיפֿט אין דעם שפּיל, גיי איך צו פּאַוואָלינקע צום טיש, פֿאַרלייג די האַנט אַרונטער, שלעפּ אַוועק אַ שטיק קוילעטש און רוק דאָס אים אַריין אין האַנט אַריין. יוסף הצדיק לאָזט אַראָפּ קונציק דאָס שטיקל קוילעטש אין קעשענע אַריין און טוט מיך אַ קוועטש ביי דער האַנט:

— ביסט אַ וואויל איינגל, געבן זאָל דיר גאָט אַלדאָס גוטס!

אַ סדר — פון ע. אַרמין

אליהו הנביא

ניט גוט צו זיין אַ בן־יחיד (בען־יאָכיד), אַ ציטעריקער ביי טאַטע־מאַמע, „פון זיבן איינער געבליבן״. דאָ ניט שטיי, דאָ ניט גיי, דאָס ניט עס, דאָס ניט טרינק, דעם קאָפּ דעק צו, דעם האַלדז פאַרבינד, די הענט באַהאַלט, די נאָז שנייץ אויס. אַך, ניט גוט, ניט גוט צו זיין אַ בן־יחיד. און נאָך אַ נגידם (נאָגידם) אַ אינגל דערצו.

קוים דערלעבט פסח, דעם ליבן טייערן פסח. אויסגעקליידט האָט מען מיך אין בגדי מלכות (ביגדיי־מאַלכוס), ווי עס פּאַסט פאַר אַ נגידם אַ אינגל. וואָס קומט מיר אָבער אַרויס, אַז איך טאָר ניט אַרומשפּרינגען אינדרויסן — איך וועל זיך פאַרקילן. אַז איך טאָר ניט אַרומלויפן מיט אַלע קבצנ׳ישע (קאַבצאָנישע) קינדער — איך בין אַ נגידם אַ אינגל. אַזעלכע שיינע מלבושים (מאַלבושים) — ניטאָ פאַר וועמען צו באַרימען זיך. אַ פולע קעשענע מיט נים — ניטאָ מיט וועמען צו שפּילן.

ניט גוט צו זיין אַ בן־יחיד, אַ ציטעריקער, וואָס פון זיבן איינער געבליבן, און נאָך אַ נגידם אַ אינגל דערצו.

דער טאַטע האָט אָנגעטאָן די בעסטע קאַפּאָטע און איז אַוועק אין שול דאַוונען. זאָגט צו מיר די מאַמע: „ווייסטו וואָס? לייג זיך צו, שלאָף זיך אויס, וועסטו קענען זיצן ביים סדר, וועסטו פרעגן דעם טאַטן די פיר קשיות (קאַשעס).״ משוגע בין איך? פאַרן סדר וועל איך גיין שלאָפן! „געדענק־זשע, פּסח צום סדר טאָר מען ניט שלאָפן. וואָרים טאָמער חלילה (כאָלילע) ווערסטו אַנטשלאָפן ביים סדר, אַזוי קומט אליהו הנביא מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס... פּסח ביינאַכט גייט אליהו הנביא און קוקט: ווער עס שלאָפט ביים סדר, דעם נעמט ער צו אין זאַק אַריין״... כאַ־כאַ. איך וועל אַנטשלאָפן ווערן ביים סדר? איך? און אַז מע זאָל זיצן אַ גאַנצע נאַכט? און אַפילו ביזן ווייסן טאָג אַריין? ווי אַזוי איז געווען, מאַמע, פאַראַיאָרן? „פאַראַיאָרן ביסטו אַנטשלאָפן געוואָרן באַלד נאָך קידוש.״ — פאַר־וואָס־זשע איז ניט געקומען צו מיר דעמאָלט אליהו הנביא מיטן זאַק?... „דעמאָלט ביסטו נאָך געווען אַ קליינינקער, היינט ביסטו אַ גרויסער, היינט דאַרפסטו פרעגן דעם טאַטן די פיר קשיות, היינט

דאַרפסטו זאָגן מיטן טאַטן „עבדים היינו", היינט דאַרפסטו עסן מיט אונז פיש און יויך און קניידלאַך... שאַ, אָן גייט דער טאַטע פון שול!"

— גוט יום-טוב!

— גוט יום-טוב!

דאַנקען גאָט, דער טאַטע האָט אָפּגעמאַכט קידוש, איך אויך. דער טאַטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטן כוס (קאָס), איך אויך. און דאַוועקע אַ פולן כוס (קאָס), און דאַוועקע ביזן דנאָ. „זע־נאַר, ביזן דנאָ!" — זאָגט די מאַמע צום טאַטן. און מיר זאָגט זי: „אַ פולן בעכער מיט ווײַן? ווועסט אַנטשלאָפן ווערן"... כאַ־כאַ! איך וועל אַנטשלאָפן ווערן? איך? און אַז מע זאָל זיצן אַ גאַנצע נאַכט, אַפילו ביזן ווייסן טאָג אַריין? אַנו, פרעגט דעם טאַטן, ווי אַזוי האָב איך אָפּגעקלאַפּט די פיר קשיות! ווי אַזוי זאָג איך די הגדה (האַגאָדע)? ווי אַזוי שאָקל איך זיך איבערן סידור און זינג מיטן טאַטן „עבדים היינו"?... און די מאַמע לאָזט ניט אַראָפּ קיין אויג פון מיר און שמייכלט און זאָגט צו מיר: „ווועסט אַנטשלאָפן ווערן, אַנטשלאָפן ווערן"... עך, מאַמע, מאַמע! מיר דאַכט זיך, מע זאָל זיין מיט אַכצן קעפּ, קען מען פון דעם אַליין אַנטשלאָפן ווערן! אַנו, לאָז מען זיך אַוועקזעצן אייך אַנטקעגן און זינגען אייך אין אויער: „אַנטשלאָפן ווערן, אַנטשלאָפן ווערן".

פאַרשטייט זיך, אַז איך בין אַנטשלאָפן געוואָרן...

אַנטשלאָפן געוואָרן, חלומ'ט זיך מיר, אַז דער טאַטע האַלט שוין ביי „שפוך חמתך". די מאַמע אַליין שטייט אויף פון טיש, גייט עפענען די טיר מקבל פנים (מעקאַבל פּאָנים) זיין אליהו הנביא'ן. שיין וועט זיין, טאָמער קומט טאַקע אליהו הנביא, ווי די מאַמע זאָגט, מיטן זאַק אויף די פּלייצעס און זאָגט צו מיר: „קום, בחור!"... און ווער וועט זיין שולדיק אין דעם, אַז ניט די מאַמע אַליין מיט איר „שלאָף ניט, שלאָף ניט!"... און אַזוי ווי איך טראַכט מיר די דאָזיקע מחשבות (מאַכשאָוועס), אַהאַ! הער איך אַ סקריפּ פון דער טיר און דער טאַטע שטייט אויף און רופט אוים אויף אַ קול: „ברוך הבא!" איך קוק מיך איין צו דער טיר — יאָ, ס'איז ער. ער גייט, ער גייט. פּאַוואָלינקע, קוים וואָס מע הערט. אַ שיינער איד אליהו הנביא, אָן אַלטער מאַן. אַ זקן מיט אַ גרייז־גרויער באָרד ביז די קני, דאָס פּנים אַלט, געל, געקנייטשט, נאָר שיין און גוט איז ער

אָן אַן עק. און אויגן, אַך אויגן! גוטע, ווייכע, פריינדלאַכע, ליבע, געטרייע אויגן. איינגעבויגן, אָנגעלענט אויף אַ גרויסן, גרויסן שטעקן מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס, און שאַ, שטיל, אָן ווערטער — און גלייך צו מיר.

— נו, אינגעלע, אַריין צו מיר אין זאַק אַריין און קום! — דאַווקע אַזוי ווייך, אַזוי זיס.

פרעג איך אים: וואוהין? מאַכט ער צו מיר: „וועסט שוין נאָכדעם זען"... וויל איך ניט. זאָגט ער מיר נאָכאַמאָל. בעט איך מיר ביי אים: „ווי קען איך מיט דיר גיין, אַז איך בין אַ נגיד'ס אַ אינגל?" זאָגט ער: „און אַז אַ נגיד'ס אַ אינגל, וואָס ביסטו פאַר אַ מיוחס (מעיוכעס)?" זאָג איך: „איך בין ביי טאַטע-מאַמע אַ בן-יחיד"... זאָגט ער: „ביי מיר ביסטו ניט קיין בן-יחיד." זאָג איך: „אַ ציטעריקער, פון זיבן איינער געבליבן. זיי וועלן, זאָג איך, דער־זען, אַז איך בין ניטאָ, וועלן זיי דאָס ניט אויסהאַלטן, זיי וועלן שטאַרבן, און דערהויפּט די מאַמע"... קוקט ער אויף מיר, דער אַלטיטשקער מיט גוטן און מאַכט צו מיר ווייך און זיס ווי פריער: „גייסטו ניט מיט מיר, טאָ שלאָף געזונט, נאָר ווער אַנטשלאָפן אויף אייביק"... הייב איך אָן צו וויינען: „הייסט דאָס, אַז איך זאָל שטאַרבן? זיי וועלן דאָס ניט אויסהאַלטן... איבערהויפּט די מאַמע"... „ווילסטו ניט שטאַרבן, טאָ קום מיט מיר, געזעגן זיך אָפּ מיט טאַטע-מאַמע און קום"... „סטייטש, ווי קען איך גיין, אַז איך בין אַ בן-יחיד, פון זיבן איינער געבליבן?" מאַכט ער צו מיר שוין שטאַרקער: „צום לעצטן מאָל, אינגעלע, קלייב זיך אויס איינס פון די צוויי: אָדער געזעגן זיך אָפּ מיט טאַטע-מאַמע אויף שטענדיק און קום מיט מיר, אָדער בלייב דאָ און ווער אַנטשלאָפן אויף אייביק, אויף אייביק"...

אָפּגעזאָגט די דאָזיקע ווערטער, טרעט ער אָפּ פון מיר אויף איין שפּאַן און וויל שוין אויסקערעווען זיך צו דער טיר. וואָס טוט מען דאָ? אַוועקגיין מיט דעם אַלטן, גאָט ווייס וואויהין, פאַרפאַלן ווערן, — וועלן טאַטע-מאַמע שטאַרבן: אַ בן-יחיד, פון זיבן איינער געבליבן... בלייבן דאָ און אַנטשלאָפן ווערן אויף אייביק. הייסט דאָך דאָס איך אַליין זאָל שטאַרבן... צי איך אויס צו אים ביידע הענט מיט טרערן אין די אויגן. „אליהו הנביא! גוטער, ליבער, האַרציקער אליהו! גיב מיר איין מינוט צו באַטראַכטן זיך!" דרייט ער אויס

צו מיר דאָס שיין, אַלט, געל, געקנייטשטע פּנים מיט דער גרייז־גרויער באָרד ביז די קני, קוקט אויף מיר מיט זיינע שיינע, ליבע, געטרייע אויגן און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכל: „איין מינוט אויף צו באַטראַכטן זיך — גיב איך דיר, מיין קינד, אָבער ניט מער ווי איין מינוט"...

דער אַלטיטשקער לענט זיך אָן אויף זיין גרויסן, גרויסן שטעקן און וואַרט.

— —

פרעגט זיך: וואָס האָב איך באַדאַרפט אין דער מינוט צוטראַכטן אַזעלכעס, אַז איך זאָל ניט דאַרפן ניט גיין מיטן אַלטן און ניט אַנט־שלאָפן ווערן אויף אייביק? אנו, ווער וועט טרעפן?

מ. ספּעקטאָר

דאָס ווענדל

א

משה'לע איז נאָך זייט ער לעבט ניט געווען אין גרינעם וועלדל. זיצנדיק אויף דער פריזבע פון זיינע עלטערנס שטיבל, אָדער גייענדיק שבת אין שול מיט דעם טאַטן, קוקט ער נאָר אין דער זייט, וואו דאָס שוואַרצע וועלדל געפינט זיך אויף אַ באַרג, ניט ווייט פון שטעטל.

אַ צייט האָט ער גאָר ניט געוואוסט, וואָס די גרויסע, שוואַרצע זאַך איז אַזוינס, נאָר איינמאָל, זומער פאַרנאַכט, זיצנדיק מיט זיין עלטער שוועסטערל לעבן דער שטוב, האָט ער זיך אויפגעהערט צו שפּילן, פאַר־טראַכט זיך, קוקנדיק אויף דעם זומערדיקן הימל, און דערנאָך זי געפרעגט: „וואָס זיינען עס די פייערלאַך, וואָס בלישטשען איבער אונז?" „דאָס זיינען שטערן", — האָט אים די שוועסטער געענטפערט. די אייגענע שוועסטער האָט אים אַמאָל אויך אָנגעוויזן אויף דער „לבנה" און אויף דער „זון".

— און אָט יענעם גרויס, שוואַרץ שטיק... העט, העט, ווייט — וואו דער הימל ענדיקט זיך, וואָס איז? — האָט משה'לע אויך אַמאָל געפרעגט זיין שוועסטערל, אָנווייזנדיק מיטן פינגערל אין דער זייט פון וואַלד.

און זי האָט אים דערציילט, אַז דאָס איז אַ שיינער, געדיכטער וואַלד,

מיט אַ סך גרינע ביימער, אַז ער איז אינגאַנצן גרין — שוואַרץ זעט ער נאָר אויס פונוווייטנס.

— זומער איז ער גרין, ווי דער מאַמעס גרינער שאַל, און ווינטער איז ער ווייס־גרוי, ווי דעם זיידנס לאַנגע באָרד, — האָט אים די שוועס־טער פאַרטייטשט.

פון דענסטמאָל אָן האָט זיך משה׳לע אָפטער און בעסער צוגעקוקט צו דער זייט, וואו דאָס וועלדל געפינט זיך. פאַרנאַכט האָט ער אָפט געזען, ווי דאָרט צווישן די ביימער האָט געברענט אַ פייער פון אַלערליי קאָלירן: רויט, בלוי און אַמאָל גרין. און אויף דעם גרויסן שטיק הימל, וואָס באַ־דעקט דעם וואַלד, ברענט נאָך אַ גרעסער פייער, נאָר — אַזוי שיין, אַזוי שיין, מיט אַזוינע לאַנגע, ברייטע, פייערדיקע פאַסן... און דער וואונדער־לאַכער שיינער וואַלד ווערט קיינמאָל ניט פאַרברענט! אַז עס ווערט נאַכט, ווערט ער שוואַרץ, ווי אַן אָפּגעברענט שטיק האָלץ, און מאָרגן איז ער ווייטער גרין, ווי אַלע טעג.

צו זיין גרויסער פאַרוואונדערונג האָט אים די שוועסטער דערקלערט, אַז דער וואַלד ברענט גאָר קיינמאָל ניט, אַז עס איז דאָרט גאָר קיין פייער נישטאָ, נאָר די זון זעצט זיך דאָרט. משה׳לע האָט איר אַזאַ זאַך ניט געוואָלט גלויבן, כל־זמן (קאָלזמאַן) ער וועט אַליין ניט זיין ביים וועלדל, און וועט דאָס אַליין מיט זיינע אויגן נישט זען, און זיין יונג האַרץ האָט אָנגעהויבן צאַפּלען און ציען זיך צום וועלדל!

און וויפיל מאָל ער האָט זיך אַלץ נישט געבעטן, מען זאָל אים צום וועלדל פירן, האָט ער באַקומען אַלץ איין ענטפער, אַז אם ירצה השם (מירצעשעם) נאָך פסח, ווען ער וועט אָנהייבן גיין אין חדר אַריין, וועט ער ל״ג בעומר אַהין פאָרן מיט אַלע אינגלאַך...

כאָטש „אין חדר אַריין״ האָט אים גאָרנישט געשמעקט, פונדעסטוועגן האָט ער קוים דערלעבט דעם „נאָך־פסח״, ווען דער באַהעלפער איז געקומען און אים דאָס ערשטע מאָל געפירט אין חדר אַריין.

אין חדר איז אים געווען דושנע, ענג, הייס; דאָרט איז געוועזן אַ בייזער רבי, וואָס שלאָגט; אַ רביצן, וואָס שעלט; אַ באַהעלפער, וואָס קנייפּט אין דער שטיל... עס איז ניט אַזוי גוט געווען. עס זיינען געוועזן טעג, ווען ער האָט שוין מער ניט געוואָלט גיין, נאָר עס האָט שוין ניט געהאָלפן; מען האָט אים שוין מיט גוואַלט געשלעפּט. איין איינציקע טרייסט, איין האָפענונג איז געווען, וואָס באַלד וועט זיין ל״ג בעומר.

די עלטערע חדר־קינדער האָבן אים שוין עטלאַכע מאָל דערציילט, אַז

פאראיארן זיינען זיי אלע צוזאמען מיט דעם רבי'ן און מיט דעם באהעל־פער אויף איין וואגן געפארן צום וועלדל „אויף ל"ג בעומר"; יעדן האט דער באהעלפער געגעבן א פייל־און־בויגן צום שיסן, און אז דארט איז אזוי שיין און גוט! מען לויפט ארום פריי, מען קאלערט זיך אין הויכן גראז, מען האלט מלחמה, מען כאפט „משה רבינו'ס פערדלאך"; מען טוט, וואס מען וויל; דער רבי שרייט ניט, דער באהעלפער שלאגט ניט, קיינער שטערט ניט — מען איז פריי!... און מען עסט נאך ארבעס מיט אייער און מען טרינקט עפל־קוואס.

ב

און משה'לע האט ניט געהאפט אומזיסט: ל"ג בעומר אינדערפרי איז טאקע דער באהעלפער געקומען מיט עטלאכע פייל־און־בויגנס, געגעבן אים איינעם; די מאמע האט מיטגעגעבן צוויי אייער, א פלאש קוואס און א פולן טעלער ארבעס. דער באהעלפער איז געווען זייער גוט צו אים, און, פירנדיק אים אין חדר אריין, האט ער אים עטלאכע מאל מיט א ווייך קול געזאגט: „משה'לע, היינט וועלן מיר פארן אויף ל"ג בעומר".

אין צוויי שעה ארום, ווען די קינדער מיט די פלעשער קוואס און די בינטלאך עסן אין די הענט, זיינען אלע געווען אין חדר, איז מיט א רעש מיט א הילכעריי און א געקלאפעריי צוגעפארן בערעלעס וועגעלע מיט זיין הינקענדיקער ווייסער שקאפע, מיט וועלכער ער פירט א גאנץ יאר ווייץ און מעל. די קינדער האבן זיך ווי די פליגן צוגעכאפט צו דעם וועגעלע, אלע ווילן זיצן נענטער צו דער קעלניע, ווייל זיצנדיק נאענט צו דער שקאפע, וועט מען קענען האלטן אביסל די לייצן אדער די בייטש. נאר די קעלניע האט פארכאפט דער באהעלפער אליין, מיט צוויי־דריי עלטער־געוואקסענע קינדער, און די שוואכע זיינען געבליבן געפאקט אין וואגן, ווי הערינג אין א פעסל, אזוי, אז א סך פיסלאך זיינען אראפגעהאנגען פון וואגן. עס האט געקוועטשט און געבראכן די יונגע ביינדעלאך פון אלע זייטן, נאר עס איז פארט געווען גוט און פריילאך. צו דער גרויסער ענגשאפט האט זיך נאך דער רבי אריינגעזעצט אינמיטן, און עס איז געווארן נאך פרייליכער, כאטש דעם רבי'נס צעפלאנטעטע באָרד האט אלע קינדער ארום געשטאכן אין די אייגעלאך.

נאכדעם, אז בערל האט איבערגעבונדן די שמאטעס אויף די פאר־דערשטע פיס פון דער שקאפע, האט ער איבערגענומען אין זיין רשות אלע

פלעשער קוואס מיטן גאַנצן עסנוואַרג. קיין פּלאַץ איז פאַר אים אויף דער פֿור ניט געבליבן, און ער האָט זיך געזעצט אויפֿן דרענגל ביי דער אונ־טערשטער אַקס, מיט די פּלייצעס צו די פאַרשוינען.

— פאָר! — האָט בערל קאָמאַנדירט און באַלד זיך גענומען עסן פון די פעקלאַך און טרינקען פון די פלעשער.

— וויאָ! — האָט אַ געשריי געטאָן דער באַהעלפער מיט די קינדער אין איין קול. דאָס וועגעלע האָט זיך אָנגעהויבן טרייסלען און משה'לע, דער איינגסטער, דער ששוואַכסטער צווישן אַלע, איז געזעסן ווי דערשטיקט לעבן רבי'ן, און ביי יעדן טרייסל פון וועגעלע האָט זיך זיין קעפל געשאָקלט, אַ ציינדל אויף אַ ציינדל האָט געקלאַפּט. אַנדערע איז אויך נישט פיל בעסער געווען; עס האָט זיך אַלע רגע געהערט אַן אַנדער „אוי", נאָר מען איז באַלד דערצו געוואוינט געוואָרן, און פרייליך מיט אַ געפילדער, ווי פון אַ וואָגן מיט גענז, האָט מען זיך ווייטער געטרייסלט, מיט דעם געדאַנק, אַז מען וועט פאָרט אַמאָל קומען צום טייערן וועלדל, וואו עס איז אַזוי שיין, גרין, פריי, און דער רבי מיט דעם באַהעלפער וועלן ניט זיין בייז און גאָרניט זאָגן — ניט שטערן די פרייהייט.

און כאָטש פון יעדן טרייסל האָט דעם רבי'נס באָרד גלייך געטראָפן אין משה'לעס פנים, אַמאָל אין די אויגן, און געשטאָכן, האָט ער דענסט־מאָל דעם רבי'ן אַזוי ליב באַקומען, אַז ער האָט זיך געטוליעט צו אים וואָס נענטער — אַזוי איז דער רבי גוט געווען צו אים און צו אַלע קינדער.

ג

מען איז שוין דורכגעפאָרן דעם מאַרק, די גאַס, וואו די שול געפינט זיך; אָט איז מען שוין ביים מרחץ (מערבעץ), און אָט איז מען שוין אויף דעם ווייכן ברוק. עס טרייסלט זיך ווינציקער, עס ווערט אַלעמאָל בעסער און נענטער צום וועלדל; מען איז שוין אויף יענער זייט טייך, מען זעט שוין אַרום דעם בית־עולם (ביים־אוילעם) מיט די מצבות (מאַציי־וועס) און אַביסל ווייטער — דאָס וועלדל. נאָר... פּלוצלונג האָט די זון זיך באַהאַלטן! מיט גרויס שרעק האָבן די יונגע פאַרשוינען ערשט איצטער באַמערקט דעם פאַרוואָלקנטן הימל, און נאָך איידער זיי זיינען אַריבער דעם בית־עולם, האָט אָנגעהויבן בליצן און גיסן אַ שלאַקס־רעגן.

ד

זוים לעבעדיקע, ווי אָפּגעצוואָגטע קעצלאַך, האָבן זיך אַלע אַריינגע־

כאַפּט אין שטיבל פון קברות־איד (קוואָרעס־איד), איבערצואוואַרטן דעם רעגן. מען וואַרט און מען וואַרט און מען קאָן זיך נישט דערוואַרטן: דער שלאַקס־רעגן הערט נישט אויף.

בערעלע האָט שוין זיין שקאַפּע איינגאַנצן געלאָזט אויף הפקר (העפקער), און זיצנדיק אין אַ ווינקל, איז ער אַלץ געווען פאַרנומען מיט די קינדערס פּעקלאַך עסן און טרינקען. דער באַהעלפער האָט זיך אויך צוגערוקט צו אים.

— קינדער! טאָמער ווילט איר עפּעס עסן? — האָט געפרעגט דער רבי.

אייניקע האָבן געענטפערט שטיל און טרויעריק: „ניין", אַנדערע האָבן גאָר געשוויגן; די מיילעכלאַך האָבן זיך ביי זיי ניט געעפנט צום עסן.

אַ פּאָר עלטערע קינדער צוזאַמען מיט דעם רבי'ן האָבן זיך דאָך צוגערוקט צו בערלען מיט דעם באַהעלפער, נאָר משה'לע מיט די איבעריקע קלענערע קינדער האָבן זיך ניט אָפּגעריסן פון פענצטער, קוקנדיק מיט טרויעריקע פּנים'לאַך, ווי דער רעגן גיסט און גיסט און פּאַטשט אין קליינעם פענצטערל פונם קברות־אידנס שטיבל.

ערשט שפּעט פאַרנאַכט האָט דער רעגן אויפגעהערט, אינדרויסן איז געווען נאַס און טונקל, מען האָט צוריק איינגעפּאַקט די קינדער אין בערעלעס וועגעלע, און שטיל שוין, אָן געפילדער, האָט די מידע שקאַפּע קוים דערשלעפּט די מידע, האַלב־פאַרשלאָפענע קינדער דורך דער בלאָטע אין שטעטל אריין.

ה

אינדערפרי, ווען משה'לע האָט זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף, האָבן שוין די שטראַלן פון דער זון געשפּילט זיך אויף זיין בעטל, ער האָט זיך פריילאַך און לעבעדיק אַ וואָרף געטאָן צום פענצטער און ווייטער דערזען דאָס וועלדל.

— אָ, איצטער איז דאָרט אַזוי שיין! עס וואָלט אַצינדערט דאָרט געווען אַזוי גוט, אַזוי פריי, — האָט ער מיט פרייד אויסגעשריגן. נאָר באַלד איז אָנגעקומען דער באַהעלפער, בייז ווי אַ גאַנץ יאָר, און ניט פרעגנדיק ביי אים, האָט ער אים מיט גוואַלד אָנגעטאָן.

משה'לען האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן, אין האַלדז האָט

אים אָנגעהויבן שטיקן, און ער האָט ארויסגעלאָזט אַ געוויין.

— וואָס האָסטו זיך צעכליפּעט? — האָט דער באַהעלפער אַ געשריי געטאָן — האָסטו נעכטן נאָך קאַרג געהוליעט? און שוין ווילסטו ווייטער ניט גיין אין חדר?

און משה'לע איז שוין ווייטער אין חדר, וואו דער רבי איז שוין ווידער בייז, די רביצן שעלט, דער באַהעלפער קנייפּט און צו ל"ג בעומר איז נאָך אזוי ווייט... עס איז אזוי לאַנג צו וואַרטן צו דער גוטער, פרייער מינוט!

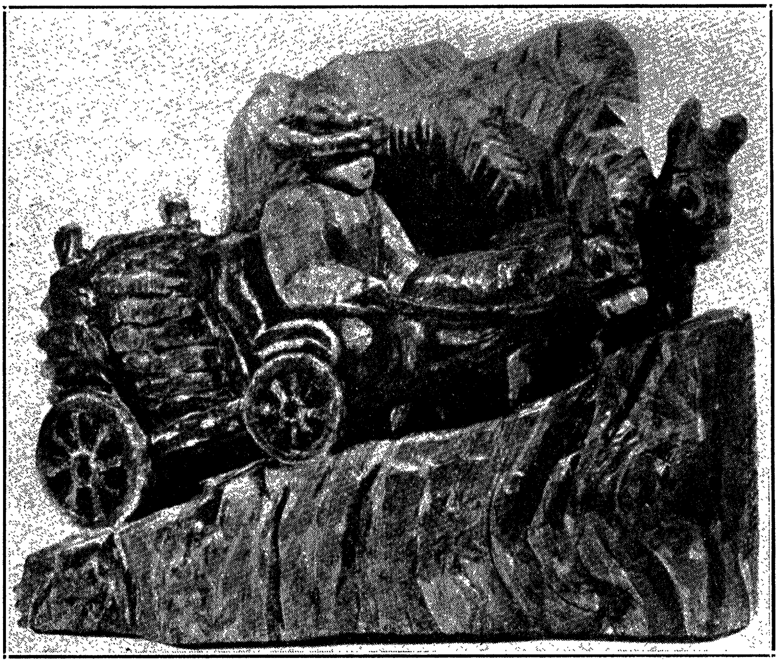

צוריק פון וואַלד ע. אַרמין

מעשיות און לעגענדעס

י ה ו א ש

דער צויבערמאַן

קומט דער גוטער צויבערמאַן
אויף אַ גילדערנעם געשפּאַן:
האָט ער אויגן מילד און שוואַרץ
און אַ דימענטענעם האַרץ...
שטעלט ער זיך אינמיטן מאַרק,
הייבט אָן צו רופן שטאַרק:
„כ׳האָב מתנות אַלערליי,
קומט און קלייבט זיך אויס פון זיי...“

ווערט אַ טומל און געלאַף,
זעלטן מאַכט זיך אַזאַ טראַף;
איילט זיך יעדער צו דעם גליק,
בלייבט אַ קינד ניט אין דעם וויג.
זאָגט דער צויבערמאַן און לאַכט:
„כ׳האָב פון אַלצדינג מיטגעבראַכט.
זאָגט מיר יעדער זיין באַגער,
איין באַגער נאָר און ניט מער.
האָט איר צייט אַ פערטל שעה,
און דערנאָך בין איך ניטאָ!“

איין באַגער נאָר און ניט מער —
אויסצוקלייבן זייער שווער,
קלער אַהער און קלער אַהין,
פאָלג אַ גאַנג מיך און געפין,

וואָס איז בעסער — דאָס צי יענץ;
שרייען אַלע ווי די גענדז.
פון די אַלע מענטשן פיל
ווייסט ניט איינער, וואָס ער וויל.

זיינען אַלע אין אַ קלעם.
פרעגט מען יענעם, פרעגט מען דעם:
וואָס נעמט ער? און וואָס נעמסטו?
און אין מיטן — טרו — טרו — טרו!
בלאָזט אַ זילבערנער טראָמפּייט,
און פאַרשוואונדן שטילערהייט
איז דער גוטער צויבערמאַן
מיט דעם גילדערנעם געשפּאַן...

דוד איינהאָרן

אַ מאַמעס טרערן

א

מיט הונדערטער יאָרן צוריק האָט געלעבט אין דעם לאַנד ליטע אַ גרויסער דוכס. צענדליקער שטעט און דערפער האָבן געהערט צו אים. זיין ערד איז געווען די בעסטע אין לאַנד, זיינע וועלדער די גרעסטע, זיינע טייכן די ברייטסטע.

נאָר דאָס אַלץ איז געווען גאָרנישט קעגן זיין פּאַלאַץ. אַ גאַנצן מעת־לעת האָט געדויערט, איידער מ'האָט אים אַרומגעריטן. די ווענט פון פּאַלאַץ זיינען געווען באַדעקט מיט זילבער, זיינע זיילן — פון ווייסן מירמלשטיין, און דער דאַך איז געווען באַדעקט מיט לויטער גאָלד. קעניגן און פירשטן פלעגן קומען אָנקוקן דעם פּאַלאַץ און נישט קאָנען זיך אָפּוואונדערן פון זיין שיינקייט.

אין פּאַלאַץ אינעווייניק זיינען געווען טויזנטער חדרים, און אין יעדן חדר איז געווען אַן אוצר (אויצער) פון אַלערליי זילבערנע, גאָלדענע און בריליאַנטענע כלים (קיילים), אַלע געמאַכט פון די בעסטע קינסטלער.

און דאָס, וואָס ס'איז געלעגן אין די קעלערן פון פּאַלאַץ, איז גאָרניט אויסצודערציילן. אַרום און אַרום פּאַלאַץ איז געוואַקסן אַ גאָרטן, גרויס ווי אַ וואַלד, נאָר נישט פון פּשוט'עביימער, נאָר פון לויטער פּרוכט־ביימער. עפּל, באַרן, פלוימען, קאַרשן האָבן זיך דאָרטן געוואַלגערט ווי שישקעס אין וואַלד. אין פרילינג־צייט פלעגט די גאַנצע געגנט אַרום שמעקן פון די בליטן, און קיינער פלעגט ניט קאָנען שלאָפן פון די זינגענדיקע סאָלאָוויִען.

דאָס איז געווען אַ מין גן־עדן (גאַן־איידן), וואו נאָר דער דוכס אַליין פלעגט מעגן ארומגיין אויסער אים האָט קיינער ניט געטאָרט אַהין אַריינקומען.

דער דוכס אַליין איז געווען אַ גרויסער כישופמאַכער. אַ גאַנצן טאָג האָט ער געשלאָפן אין זיינע סאַליעס, נאָר ווי די נאַכט פלעגט צופאַלן, פלעגט ער באַפוילן, מע זאָל אָנזאָטלען זיין שוואַרצן פערד, און איינער אליין פלעגט ער זיך אַוועקלאָזן איבער פעלדער און וועלדער, צו שיסן ווילדע חיות און שרעקן די דורכפאָרער.

איינמאָל אין וואָך פלעגט ער זיך באַהאַלטן אין אַ פאַרבאָרגן חדר'ל ביי זיך אין פּאַלאַץ און פאַרנעמען זיך מיט כישוף. וואָס ער האָט דאָרטן געטאָן, האָט קיינער ניט געוואוסט.

די דינער נאָר פלעגן זאָגן, אַז ער קאָן אין אַ זוניקן טאָג מאַכן אַ רעגן, און אין אַ רעגן צעבלאָזן די וואָלקנס און קיינער קאָן ניט ביישטיין זיין כוח. וואָס ער וויל, טוט ער.

נאָר דאָס איז אַליין געווען ביז אַ צייט.

ב

נישט ווייט פון דוכס פּאַלאַץ, אויפן ברייטן שליאַך איז געשטאַנען אַן איינזאַמע קרעטשמע, און אין דער קרעטשמע האָט געוואוינט אַ פרומער איד מיט זיין ווייב און בן־יחיד'ל (בען־יאַכידל).

די פרוי פלעגט אַ גאַנצן טאָג שטיין אין קרעטשמע און אויפנעמען די אורחים (אָרכים) און דער איד פלעגט זיצן מיט זיין בן־יחיד'ל און טאָג און נאַכט לערנען.

קיינער, קיינער האָט קיינמאָל דאָס אינגעלע ניט געזען, נאָר ווער עס פלעגט אַריינקומען אין קרעטשמע, פלעגט הערן פון אַלקערל אַ זיס אינגלש קעלכעלע, וואָס האָט מיט אַ שטילן ניגון געלערנט

גמרא (געמאָרע). נאָר דער רב פון שטאָט האָט געוואוסט, אַז ביים קרעטשמער וואַקסט אַ גרויסער עילוי (אילוי), וואָס וועט אַמאָל זיין אַ גאון (גאָען).

לאַנג, לאַנג האָט מען אזוי געלעבט אין דער קרעטשמע, שטיל און רואיק.

דאָס אינגעלע איז געוואקסן פון טאָג צו טאָג, שיין געווען ווי יוסף הצדיק (האַצאַדיק) און קלוג ווי שלמה המלך. קיין שום זאַך איז פון אים גיט געווען פאַרהוילן, אפילו די שפּראַך פון חיות און עופות (אויפעס) האָט ער געוואוסט.

און יעדן טאָג, ווען קיינער האָט ניט געזען, פלעגט ער ארויסגיין שפּאַצירן אין וואַלד, צורופן צו זיך די פייגעלאַך און אַנדערע באַשעפענישן און שמועסן און שפּילן זיך מיט זיי ווי מיט חברים. דער האָז מיט די לאַנגע אויערן פלעגט אים תמיד אָפּגעבן שלום, און דער קלוגיטשקער פיקסל פלעגט אים מיט דרך־ארץ (דערעך־ערעץ) אָפּטרעטן דעם וועג. מער ניט די קראָען האָט דאָס אינגעלע נישט געקאָנט פאַרטראָגן. און יעדעס מאָל, ווען ער פלעגט דערזען אַ קראָע, פלעגט ער זאָגן:

„יעדער, יעדער קראָע
האָט אַ האַלדז אַ גראָע,
מיט אַ גראָבן שנאָבל,
פול מיט פעך און שוועבל".

אויף דעם פלעגט אים די קראָע ענטפערן מיט כעס:

„קראָען זיינען קלוגע פויגלען,
וויסן אַלץ, וואָס דאַרף געשען,
וועט דיר ווען אַן אומגליק טרעפן,
וועלן מיר דאָס פריער זען".

און דערביי פלעגן זיי צוואווינקען מיט די אויגן און צוקלאַפּן מיט די שנאָבלען, אַז דעם אינגעלע פלעגט ווערן טרויעריק אויפן האַרצן. נאָר יעדעס מאָל פלעגט צולויפן צו אים אַ קאַנאַריקל, אַ שוועלבעלע אָדער אַ פּשוט׳ער וואָראָביייטשיקל און אויפזינגען אַ לידל, אָדער אַ וועווערקע פלעגט אים אַ נוס אַראָפּוואַרפן, און דעם אינגעלע פלעגט ווידער ווערן פריילאַך.

איינמאָל איז דאָס אינגעלע אַרוים שפּאַצירן. געקומען צום

וואלד, האָט ער דערזען דריי קראָען זיצן אויף אַ שטעכיקן צווייג פון אַ סאָסנע.

און ווי זיי האָבן אים דערזען, האָבן זיי אָנגעהויבן לאַכן און שפּאָטן פון אים און פאָרויס געזאָגט, אַז ס'וועט אים איינגיכן טרעפן אַ גרויס אומגליק.

אומזיסט האָט דאָס אינגעלע זיי געבעטן מיט גוטן, געבייזערט זיך אויף זיי, אָנגערופן זיי שוואַרצע שדים (שיידים), גראָבע שנעבל, פליענדיקע חזירים (כאַזיירים). די קראָען האָבן נישט אויפגעהערט צו וויגן זיך אויפן צווייג און צו שרייען.

— קראָען זאָגן שטענדיק ליגן — האָט דאָס אינגעלע געזאָגט און איז אַוועק אַהיים.

און פּונקט די זעלביקע נאַכט האָט דער טאַטע פונם אינגעלע דערהערט ווי פאַר די פענצטער פון דער קרעטשמע טראָגט זיך מיט אַ ווילדן גאַלאָפּ דער דוכס אויף זיין שוואַרצן פערד. און אַ גאַנצע נאַכט זיינען געשטאַנען קראָען און געקלאַפּט מיט זייערע גראָבע שנאָבלען אין דאַך.

אויף מאָרגן האָט דער קרעטשמער געזאָגט צו זיין ווייב: „איך האָב נעכטן געזען דעם דוכס אַרומיאָגן אַרום אונזער שטוב, הלוואַי (האַלעוואַי) זאָל דאָס זיין צו גוטן.

— הלוואַי, — האָט די קרעטשמערקע געענטפערט און זיך שטאַרק דערשראָקן, ווייל אַלע האָבן געוואוסט, אַז דאָרט וואו דער דוכס רייט, קאָן שוין קיין גוטס ניט געשען.

אויף דער צווייטער נאַכט האָט דער דוכס ווידער זיך געיאָגט איבער פעלדער און וועלדער און יאָגנדיק זיך איז ער ווידער גע־קומען צו דער קרעטשמע.

די נאַכט איז געווען אַ פינצטערע, אַ קאַלטע, רעגן האָט געגאָסן ווי פון עמערס, קיין איין פייערל האָט ניט געלויכטן. פון דער קרעטשמע נאָר האָט ארויסגעשלאָגן דורך די לאָדנס אַ העל ליכט, און עס האָט געקלונגען אַ זיס קעלכל פון אַ אינגעלע, וואָס האָט געלערנט מיט התמדה (האַסמאָדע).

— ווער קאָן דאָס אַזוי שיין זינגען ביים אידן אין קרעטשמע? — האָט דער דוכס אַ טראַכט געטאָן און איז צוגעריטן נאָענט צום פענצטער, אויפגעהויבן זיך איבערן פערד און אַ קוק געטאָן דורכן שפּאַלט פון לאָדן.

— אַך, ס'אַר אַ שיין אינגעלע! — האָט פאַרוואונדערט אויס־גערופן דער דוכס און איז אָפּגעשפּרונגען פון פענצטער. — אַזאַ שיין אינגעלע זע איך דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבן.

צוריק איז ער שוין געפאָרן פאַמעלאַך און אַלץ געטראַכט וועגן אינגעלע.

אַ גאַנצע נאַכט האָט דער דוכס ניט געקאָנט שלאָפן. דאָס אינגעלע איז אים ניט אַוועק פון די אויגן. און באַגינען האָט דער דוכס אַריינגערופן זיין געטרייסטן דינער און אים געפרעגט:

— קענסטו דעם אידן פון דער קרעטשמע?

— יאָ, מיין האַר.

— און זיין אינגעלע?

— אויך.

— דאַן באַפעל איך דיר — האָט דער דוכס געזאָגט — היינט נאָך האַלבער נאַכט מיר צו ברענגען אים אַ גאַנצן און אַ לעבעדיקן. אויב נישט, שפּילסטו מיט דיין לעבן.

— גוט, האָט דער דינער געזאָגט און איז אַוועק.

צוועלף בייַנאַכט זיינען באַפאַלן די קרעטשמע אַ גאַנצע מחנה (מאַכנע) הויף־קנעכט. זיי האָבן געבונדן דעם אַלטן אידן און צוגע־נומען דאָס אינגעלע. אומזיסט האָט די מאַמע געוויינט, געבעטן זיך, געפאַלן צו די פיס.

— דער דוכס האָט באַפוילן און מיר מוזן אים פאָלגן — האָבן די קנעכט געזאָגט און גענומען אַוועקגיין.

נאָר דאָ האָט פּלוצלונג די אַלטע מאַמע זיך אויפגעהויבן און געזאָגט:

— גיט איבער דעם דוכס, אַז איך וועל דאָס ניט שווייגן. זאָל ער ניט מיינען, אַז אַ מאַמעס טרערן זיינען גאָרנישט.

ג

און אַזוי איז טאַקע געווען.

אין אַ צייט אַרום איז דער דוכס אַרוים מיטן אינגל שפּאַצירן אין גאָרטן. דער דוכס האָט שוין געהאַט דאָס אינגעלע פאַר'כישופ'ט (פאַרקישעפט), און דאָס אינגעלע האָט אַלץ פאַרגעסן פון דער היים, אַפילו ווי זיין מאַמע הייסט. מער ניט די שפּראַך פון חיות און עופות

(אויפעם) האָט ער נאָך פאַרשטאַנען.

און ווי זיי גייען אַזוי, האָבן זיי פּלוצלונג דערזען פאַר זיך אַ ברייטן פּלאַץ מיט דאַרע פאַרטריקנטע ביימער אָן בלעטער און אָן פרוכטן און אויפן שפּיץ פון העכסטן בוים איז געשטאַנען אַ פייגעלע און האָט געזונגען מיט אַן אומעטיקער שטימע:

— אינגעלע, אינגעלע, לאָז נישט דיין מאַמען וויינען אַזויפיל מיט טרערן!

זעסט אַט־די ביימער? אַזוי וועט דער גאָרטן אינגאַנצן אַ טרוקענער ווערן.

— וועמען זאָל איך ניט לאָזן וויינען? — האָט דאָס אינגעלע פאַרוואונדערט געפרעגט — איך האָב דאָך קיין מאַמען נישט.

זיי זיינען ווייטער געגאַנגען און געקומען צו אַ בייט. אויפן בייט איז געשטאַנען אַ גרויסער רויזן־שטרויך. נאָר אַנשטאָט לעבעדיקע רויזן זיינען געהאַנגען אויף אים שוואַרצע, פאַרברענטע, און אויף איינער פון די פאַרברענטע רויזן איז געשטאַנען אַ בין מיט גאָלדענע פליגלען און האָט אומעטיק געזאָגט:

— „די מאַמע וויינט, די טרערן פאַלן,
פון יעדער טרער שטאַרבט אָפּ אַ רויז,
און ווען די לעצטע רויז וועט שטאַרבן,
וועט נעמען אומפאַלן דאָס הויז".

— פאַרוואָס רײדן זיי אַלץ וועגן אַ מאַמען? — האָט דאָס אינגעלע געפרעגט.

נאָר קיינער האָט אים ניט געענטפערט.

דער דוכס האָט אים צוריק אין פּאַלאַץ אַריינגעפירט.

פון יענעם טאָג אָן האָבן אָנגעהויבן פּאַמעלאַך וועלקן אַ בוים נאָך אַ בוים, אַ בלום נאָך אַ בלום, ווייל די אַלטע מאַמע איז ווייט ערגעץ געזעסן און געוויינט. און וואָס מער טרערן ס'זיינען געפאַלן פון אירע אויגן, אַלץ ווישטער איז געוואָרן דער גאָרטן: די נעסטן זיינען צעשאָטן געוואָרן, די פייגל זיינען זיך צעפלויגן. אַ פינצטערער וואָלקן איז געהאַנגען איבערן פּאַלאַץ און קיין כישוף (קישעף) האָט אים ניט געקאָנט פאַנאַנדערטרייבן.

אין אַ צייט אַרום איז דער דוכס צוריק אַרוים אין גאָרטן, געוואָר ווערן, וואָס דאָרט טוט זיך. און ער האָט דערזען אַלע ביימער צעבראָכן, אַלע גרעזער פאַרטריקנט. מער נישט אונטערן פענצטער

פון זיין סאַליע איז געשטאַנען אַן אויסגעדאַרטער רויזן־שטרויך און אויפן שפּיץ האָט נאָך געבליט אַ יונגע רויז. פּלוצלונג איז פון ערגעץ אַראָפּגעפאַלן אַ טראָפן און די רויז איז שוואַרץ געוואָרן. באַלד נאָכדעם איז געפאַלן אַ צווייטער טראָפן און האָט אָפּגעבראָכן פון דער וואַנט אַ שטיק שטיין.

און ווי דער דוכס האָט דאָס דערזען, האָט ער פאַרשטאַנען, אַז עס וועט גאָרניט העלפן: דער פּאַלאַץ וועט מוזן פון דער מאַמעס טרערן חרוב ווערן.

און איינמאָל אין אַ פינצטערער נאַכט האָט דער דוכס צונויפגע־רופן זיינע דינער, געהייסן שפּאַנען די קאַרעטן, אָנלאָדן אויף זיי אַלע זיינע אוצרות און איז אַוועקגעפאָרן מיטן אינגעלע אין אַ ווייטער מדינה (מעדינע).

ד

יאָרן זיינען פאַרגאַנגען, טעג זיינען פאַרשוואונדן. דער פּאַלאַץ איז אינגאַנצן חרוב (כאָרעוו) געוואָרן. דער קרעטשמער מיט זיין ווייב האָבן פאַרלאָזן די קרעטשמע און איבערגעקליבן זיך אין שטאָט אַריין. די שטאָט־לייט האָבן זיי פון רחמנות־וועגן (ראַכמאָנעס־וועגן) צוגענומען, געמאַכט אים פאַר אַ שמש (שאַמעש) און זיין ווייב פאַר אַ שמש׳טע אין דער שטעטלשער שול.

גאַנצע טעג פלעגט די אַלטיטשקע מאַמע זיך פאַרגיסן מיט טרערן, זיצן און זאָגן תהילים און בעטן ביי גאָט ער זאָל איר אומ־קערן דעם זון אירן.

דאָס אינגעלע איז דערווייל אויפגעוואַקסן אין דער ווייטער מדינה (מעדינע). דער אַלטער דוכס האָט אים אויסגעלערנט אַלע שבע חכמות (שעווע כאָכמעס), איז דורכגעפאָרן מיט אים די גאַנצע וועלט.

און אַזוי זיינען אַוועק אַ סך יאָרן. איינמאָל איז דער אַלטער דוכס קראַנק געוואָרן און דערפילט, אַז זיין צייט איז געקומען צו שטאַרבן. האָט ער אַריינגערופן צו זיך דעם יורש־עצר (יוירעש־עצער), איבערגעגעבן אים אַלע זיינע אוצרות (אויצרעס) און גאָר זיין גוטס און דערציילט אים די גאַנצע געשיכטע, פונוואַנען ער שטאַמט און וואָס מיט אים האָט פּאַסירט און וועגן זיין מאַמעס

טרערן. באַלד נאָכדעם איז דער אַלטער דוכס געשטאָרבן.

אַ באַטריבטער, מיט אַ צעבראָכן האַרץ האָט דער יונגער דוכס זיך צוריק אומגעקערט אַהיים.

אָנגעטאָן אין פּראָסטע קליידער און מיט אַ שטעקן אין דער האַנט האָט ער זיך געלאָזט איבער די אידישע שטעטלאך פון שטוב צו שטוב זוכן זיין מאַמען.

אַ גאַנצע וואָך איז דער דוכס אומגעגאַנגען און וואו נאָר ער פלעגט אַריינקומען, פלעגט ער זיך שטעלן לעבן דער טיר און פרעגן:

— גוטע מענטשן, ליבע מענטשן, אפשר האָט איר געזען, אפשר ווייסט איר וואו עס געפינט זיך מיין מאַמע?

— ניין — האָבן אַלע געענטפערט — מיר האָבן קיינמאָל ניט געזען און ווייסן נישט וואו זי איז.

אויפן זיבעטן טאָג איז ער געקומען אין זיין היימישן שטעטל. אַ מידער, אַ פאַרמאַטערטער האָט ער אָנגעקלאַפט אין דער שטוב, וואו דער אַלטער קרעטשמער מיט זיין ווייב האָבן געוואוינט. אַז מע האָט אים אַריינגעלאָזן, האָט ער זיך געשטעלט ביי דער טיר און גענומען פרעגן:

— ליבע מענטשן, גוטע מענטשן, אפשר ווייסט איר, וואו עס געפינט זיך מיין מאַמע?

און ווי נאָר די אַלטיטשקע האָט דערהערט זיין קול, האָט זי אים גלייך דערקענט און אויסגעשריען:

— מיין זון! מיין טייערער! ...

זי איז אים געפאַלן אויפן האַלז און צוויי קלאָרע טרערן זיינען אַרויסגעפאַלן פון אירע אויגן.

און דאַן איז פלוצלונג פאַרשוואונדן דער כישוף (קישעף) פון דעם אַלטן דוכס.

און דערמאָנט האָט זיך דער יונגער דוכס אָן זיינע יונגע יאָרן, דערקענט זיין טאַטן מיט זיין מאַמען און אַ גליקלאַכער געפאַלן זיי אויפן האַלז.

דערנאָך איז געווען, אַז דער יונגער דוכס האָט גענומען טאַטע-מאַמע צו זיך און געלעבט מיט זיי אין עושר (אוישער) און אין כבוד (קאָוועד).

נפתלי גראָס

יאָסל קלעזמער ראַטעוועט מיט זיין שפּילן דעם אַרענדאַר

אין הויף ביי דעם האַר איז אַ קאַרניוואַל,
סע פינקלט מיט פאַרבן און ליכט דער זאַל.

און מיט שווערדן און שפּאָרן און שלייפן און קנעפּ,
מיט זיידנס און סאַמעט רוישן די שלעפּ.

מיטאַמאָל ווערט שטיל. סע לאָזט וויסן דער האַר,
אַז ער האָט געשיקט נאָך דעם אַרענדאַר.

און די פרייד וועט ערשט ווערן פאַרפול און גאַנץ,
ווען דער איד וועט טאַנצן דעם בערנטאַנץ.

געקומען די דינער נאָך דעם אידן צו גיין,
איז אין שטיבל געוואָרן אַ ביטער געוויין.

און אַז מ׳האָט געפירט דעם אידן אין הויף,
איז אין שטעטל געוואָרן אַ געוואַלט, אַ געלויף.

דערהערט יאָסל קלעזמער, מע נעמט דעם רענדאַר,
ער זאָל טאַנצן אַ בער אין הויף ביי דעם האַר,

נעמט יאָסל זיין פידל און הייבט זיך אויף
און גייט אויך אַוועק צו דעם האַר אין הויף:

„אָ, האַרעלע מיינער, אָ האַרעלע פּראַכט,
איך האָב אַ סך זיסינקע לידער געמאַכט.

„איך האָב אַ סך זיסינקע לידער געמאַכט,
איך וועל זיי דיר, האַרעלע, שפּילן היינט נאַכט.“

אַהאַ סאַראַ פרייד, סאַראַ פרייד מיטאַמאָל,
געלעכטער, געשריי און געשפּעט אויפן קול:

אַ אידל וועט טאַנצן דעם טאַנץ פון אַ בער,
אַ אידל וועט פידלען אַהין און אַהער.

מע עפנט דעם טויער, מע לאָזט אים אַריין —
סע שימערט מיט שיין און סע רוישט ווי דער ווין.

און יאָסל נעמט שפּילן אַ שפּיל נאָך אַ שפּיל,
סע פינקלט דער וויין און סע פינקלט דער דיל.

אַ שפּיל נאָך אַ שפּיל און אַ ליד נאָך אַ ליד,
סע רייסט אַזש צום טאַנצן אַלעמען מיט.

סע טאַנצט רונדאַרום מיט דער האַרין דער האַר,
סע טאַנצט אין אַ מיצל מיט גלעקלאַך דער נאַר;

סע טאַנצן די האַרן, מע טאַנצט און מע לאַכט,
אַ שעה נאָך אַ שעה און שוין — האַלבע נאַכט.

אין אַ בערנפעל ליגט דער אַרענדאַר,
ער וואַרט אין אַ ווינקל מיט שרעק און צער.

אַ שעה נאָך אַ שעה — די נאַכט ציט זיך און ציט,
און יאָסל שפּילט אַ ליד נאָך אַ ליד.

פאַרגעסן דעם אידן אין דער פעל פון דעם בער —
די האַרן טאַנצן ווי אַ כוואַליע הין-הער.

מע טאַנצט און מע טאַנצט, ביז מען פאַלט פון די פיס,
און איינער לעם צווייטן שלאָפט איין אַזוי זיס.

אַז יאָסל איז פון הויף מיטן רענדאַר אַרויס,
איז די זון שוין געווען ביי יעדן אין הויז.

י. ל. פּרץ

זיבן גוטע יאָר

א

דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשען אינם שטעטל טורבין.

אין טורבין איז געווען אַמאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסן טוביה און איז געווען אַ גרויסער אָרימאַן. איינמאָל, דאָנערשטיק, שטייט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פאַרשאַרצט אונטערן שטריק אויף די לענדן, און קוקט אויס, פונוואַנען וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פאַרדינען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטייען די געוועלבן אַרום און לידיק, מען זעט נישט, עס זאָל עמיצער קומען סחורה (סכוירע) קויפן, עס זאָל זיין וואָס אָפּצוטראָגן. הייבט ער נעבאָך אויף די אויגן צום הימל מיט אַ געבעט, ער זאָל חלילה (כאָלילע) קיין פאַרשטערטן שבת נישט האָבן, און זיין ווייב סערל מיט די קינדער זאָלן, חס ושלום (כאָס-וועשאָלעם), נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפלל (מיספּאַלעל), דערפילט ער, אַז עמיץ גיט

אים אַ צי פֿאַר דער פֿאַלע. קוקט ער זיך אום, זעט ער פֿאַר זיך אַ דייטשל, אַנגעטאָן ווי אַ שיסער אין וואַלד, מיט אַ פֿעדער אויפֿן קאַפּעליושל. און דאָס דייטשל זאָגט צו אים אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצן דאָ איבער אויף אידיש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז באַשערט געוואָרן זיבן גוטע יאָר, זיבן יאָר פֿון מזל און גליק און אוצרות (אויצרעס) געלט. ווענדט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבן די גוטע יאָר. ווילסט — וועט דיר אויפֿשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיקן טאָג, און איידער עס וועט אונטערגיין די זון, וואָס שטייט דיר איבערן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָפּקויפֿן גאַנץ טורבין מיט דער סביבה (סוויווע), אָבער נאָך זיבן יאָר וועסטו צוריק ווערן אַן אָרימאַן, ווי דו ביסט געווען. און ווילסטו, — וועט די גוטע, געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פֿון דיינע יאָרן, און דו וועסט אַוועקגיין פֿון דער וועלט דער גרעסטער גביר (גוויר).

ענטפֿערט אים טוביה:

— מיין ליב דייטשל, לאָז מיך געמאַך, וואָרים איך בין, נישט פֿאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער אָרימאַן, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פֿאַר דיינע עצות (אייצעס) מיט דיין טרחה (טירכע).

אַז דאָס דייטשל אָבער האָט אים נישט אָפּגעלאָזט און איבערגע־חזר'ט (איבערגעכאַזערט) אים די ווערטער איינמאָל, צווייִמאָל און דרייִמאָל, איז עס טוביה'ן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפֿערט ער אים:

— ווייסטו וואָס, ליב דייטשל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר, און דו פֿרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגן, אַז איך בין זיך נוהג (נויהעג), ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פֿאָר, זיך אָן עצה האַלטן מיט מיין ווייב סערל, און אָן איר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה (טשואווע) נישט געבן.

זאָגט אים דאָס דייטשל, אַז עס איז זייער אַ גוטע זאַך, זיך אָן עצה (אייצע) צו האַלטן מיט דער פֿרוי, און ראָט אים, ער זאָל זי גיין פֿרעגן, און ער, דאָס דייטשל הייסט עס, וועט דאָ שטיין און וואַרטן אויף אַ תשובה (טשואווע).

טוביה קוקט זיך נאָכאַמאָל אום אין אַלע זייטן, קיין פֿאַרדינסט זעט ער נישט, טראַכט ער זיך: וואָס קאָן ער דאָ אָנווערן? ער וועט אַהיים גיין פֿרעגן. לאָזט ער אַראָפּ די פֿאָלעס און גייט אַרויס

הינטער דער שטאָט, וואו ער האָט געוואוינט, כמעט שוין אויפן פעלד, אין אַ ליימען שטיבל, איבערשמועסן זיך מיט סערל זיין ווייב.

ב

ווי סערל האָט אים דערזען דורך דער אָפענער טיר (עס איז זומער געווען), איז זי אים ארויסגעלאָפן אַנטקעגן מיט גרויס שמחה (סימכע): זי האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איר אַן אָנהייב אויף שבת. זאָגט ער איר אָבער:

— ניין, סערל, זיין ליבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פאַרדינסט נישט באַשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר געקומען אַ דייטשל...

און ער דערציילט איר אַזוי און אַזוי, באשר בכן (ביישער בעכיין), דאָס דייטשל זאָגט, אַז עס זיינען אים באַשערט זיבן גוטע יאָר, און עס ווענדט זיך אָן אים, ווען די גוטע יאָר זאָלן קומען — אַצינד אָדער פאַר דער פטירה (פּטירע). פרעגט ער ביי איר אַן עצה: ווען?

טראַכט סערל נישט לאַנג און ענטפערט אים:

— גיי, מיין ליבער מאַן, און זאָג דעם דייטשל, אַז דו ווילסט די זיבן גוטע יאָר אויף דער רגע (רעגע)!

— פאַרוואָס, סערל? — פרעגט טוביה פאַרוואונדערט — נאָך זיבן יאָר וועלן מיר דאָך ווערן צוריק אָרימעלייט, און דעם יורד (יוירעד) איז דאָך ערגער, ווי אַ פּראָסטן אָרימאַן?

— פאַרזאָרג נישט, מיין ליבער גוטער פריינד, די וועלט. דער־וויל נעם, וואָס מען גיט דיר, און זאָג: „געלויבט איז גאָט יעדן טאָג!" בפרט (ביפראַט), אַז מען דאַרף חדר־געלט פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אַהיים געשיקט, אָט זע, ווי זיי שפּילן זיך אין זאַמד.

דאָס איז גענוג געווען, טוביה זאָל צוריקלויפן צום דייטשל מיט אַ קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיבן גוטע יאָר גלייך.

זאָגט אים דאָס דייטשל:

— רעכן נאָר איבער, טוביה, היינט ביסטו אַ מענטש מיט כוח און קאָנסט פאַרדינען, אַמאָל מער, אַמאָל ווייניקער. וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו וועסט עלטער ווערן און וועסט זיין אַ יורד (יוירעד), און אַזויפיל כוח צו דער אַרבעט וועסטו אויך נישט האָבן?

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשל, מיין ווייב סערל וויל באַלד. ערשטנס, זאָגט זי: „געלויבט איז גאָט יעדן טאָג!" און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגן, און צווייטנס, האָט מען אונז די קינדער פון חדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי, — זאָגט אים דאָס דייטשל, — גיי אַהיים, און איידער דו ווערסט קומען אין שטוב אַריין, וועסטו זיין אַן עושר (אוישער)!

וויל ער אים פאַרט איבערפרעגן וועגן נאָך די זיבן יאָר, איז אים אָבער דערווייל דאָס דייטשל פאַרשוואונדן געוואָרן.

גייט ער, טוביה, אַהיים. געוואוינט, האָבן מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה הינטער דער שטאָט, כמעט (קימאַט) אויפן פרייען פעלד. קומט ער צו צו דער שטוב, זעט ער, ווי די קינדער שפּילן זיך הינטער דער שטוב אין זאַמד. גייט ער צו, דערזעט ער, אַז זיי שאַרן אַרויס פון אַ גריבל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד. פאַרשטייט זיך, אַז מער האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבן זיך שוין אָנגעהויבן די זיבן יאָר, די זיבן מזל'דיקע יאָר.

ג

די צייט לויפט אָבער פייל פון בויגן, און זיבן יאָר גייען אַריבער געשווינט. קומט נאָך די זיבן יאָר דאָס דייטשל צו טוביה'ן, אים אָנצוזאָגן, אַז די זיבן יאָר זיינען אַריבער, און אַז היינט פאַרנאַכט וועט נעלם ווערן דאָס גאָלד אין שטוב און אַפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבן געקאָנט באַהאַלטן ביי לייטן.

טרעפט ער טוביה'ן, ווי ער שטייט אינמיטן מאַרק, ווי פאַר זיבן יאָר, מיט דיזעלבע פאַרשאַרצטע פאַלעס אונטער די לענדן, און קוקט אוים אויף אַ פאַרדינסט. זאָגט ער צו אים: „הער, טוביה, די זיבן יאָר זיינען אַריבער!"

ענטפערט אים טוביה: „גיי, זאָג מיין ווייב סערל, ווייל דאָס עשירות (אַשירעס) איבער די גאַנצע זיבן יאָר איז געווען ביי איר."

גייען זיי ביידע אַרויס אונטער דער שטאָט און קומען צום זעלבן לייטען הייזל אויפן פעלד און טרעפן סערלען פאַר דער טיר. און זי איז אויך אָרים געקליידט, ווי אַמאָל, נאָר איר פּנים שמייכלט.

זאָגט איר דאָס דייטשל מיט דיזעלבע ווערטער, אַז די זיבן גוטע יאָר זיינען אַוועק.

ענטפערט זי אים, אַז זיי האָבן קיין גוטע יאָר נאָך נישט אָנגעהויבן צו האָבן; אַז זיי האָבן קיינמאָל ניט געהאַלטן דאָס גאָלד פאַר זייער אייגנס, ווייל, וואָס אַ מענטש פאַרדינט מיט זיינע צען פינגער, דאָס איז זיינס; און אַזוי עשירות (אַשירעס), וואָס קומט אָן שוויים און אומגעזוכט, איז נאָר אַ פּיקדון (פּיקאָדן), וואָס זיין ליבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענטשן אין די הענט פאַר אָרימעלייטס וועגן... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר-לימוד (סכאַר-לימעד) גענומען. דאָס איז גאָטס תורה (טוירע), מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָלן, מער נישט! און אויב זיין ליבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערן בעל-פּיקדון (באַל-פּיקאָדן) פאַר זיין גאָלד, מהיכא-תיתי (מעכעטייסע), זאָל ער צונעמען און איבערגעבן אַן אַנדערן!

דאָס דייטשל, וואָס איז געווען אליהו-הנביא, האָט דאָס אויסגעהערט און איז נעלם (נעלעם) געוואָרן.

ער האָט עס איבערגעגעבן דעם בית-דין-של-מעלה (בעזדן שעל מיילע), און דער בית-דין-של-מעלה האָט גע'פּסק'נט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל-פּיקדון נישט פאַראַן, און די זיבן יאָר האָבן זיך נישט אויסגעלאָזט כל-זמן (קאָלזמאַן) טוביה און זיין ווייב סערל האָבן געלעבט.

מאַני לייב

דער פרעמדער

קאַלט און פינצטער איז די נאַכט,
טיר און טויער צוגעמאַכט;
פענצטער בלינדע, אָן אַ שיין
שטאַרן אין דער נאַכט אַריין.
קאַלט און פינצטער, קאַלט און שפּעט,
שלאָפט זיך יעדער אין זיין בעט.
שלאָפן, שלאָפט נאָר ניט דער ווינט,
און די בילנדיקע הינט.
און דער פרעמדער שלאָפט נאָך ניט, —

און מיט וואַקלענדיקע טריט,
און אין שמאַטעס שטיק אויף שטיק,
און פאַרגאַרטלט מיט אַ שטריק,
מיט אַ טאָרבע אויף די הענט,
שאַרט ער האַרט זיך ביי די ווענט.

זעט ער ווייט אַ פּאַלאַץ שטיין,
לאָזט ער זיך צום פּאַלאַץ גיין.
ביז עס קרייט דער ערשטער האָן,
קלאַפּט ער אין דעם פּאַלאַץ אָן:
סטוק, סטוק, סטוק! — ווער קלאַפּט אין טיר?
— גוטע מענטשן, עפנט מיר!
איך בין עלנד אויף דער וועלט,
מיד פון הונגער און פון קעלט...
סטוק, סטוק... — פרעמדער, גיי אַוועק,
אונזער קליינעם קינד ניט וועק!
זאַט און וואַרים און ליו־ליו,
שלאָפט זיך אונזער קינד אין רו...
בייגט דער פרעמדער איין דעם קאָפּ,
קערט זיך פון דעם פּאַלאַץ אָפּ.

זעט ער ווייט אַ שטיבל שטיין,
לאָזט ער זיך צום שטיבל גיין.
ביז עס קרייט דער ערשטער האָן,
קלאַפּט ער אין דעם שטיבל אָן:
סטוק, סטוק, סטוק! — ווער קלאַפּט אין טיר?
— גוטע מענטשן, עפנט מיר!
איך בין עלנד אויף דער וועלט,
מיד פון הונגער און פון קעלט...
און דער פרעמדער וואַרט ניט פיל,
עמיץ שאַרט זיך אין דער שטיל
ביי דער טיר און ביי דעם שלאָס,
קומט אַרויס דער באַלעבאָס:
— פרעמדער, פרעמדער, קום אַריין,

וועסט מיין גוטער אורח (אוירחַ) זיין.
און דער פרעמדער בייגט זיך איין,
קריכט אין שטיבל קוים אַריין.
קומט אַריין און אָטעמט שווער.
קוקט אַהין און קוקט אַהער,
און ער זאָגט אַרויסעט גלייך:
— נו, אַ פינצטערניש ביי אייך!
ענטפערט אים דער באַלעבאָס:
— קויפן נאַפט ניטאָ פאַר וואָס.
— וו־וו־וואו, און איז ביי אייך דאָ קאַלט,
ממש (מאַמעש) ווי אינמיטן וואַלד.
ענטפערט אים דער באַלעבאָס:
— קויפן האָלץ, ניטאָ פאַר וואָס.
— הייסט עס, ס'איז ניט פריילאַך דאָ,
און קיין ברויט איז אויך נישטאָ?
ענטפערט אים דער באַלעבאָס:
— קויפן ברויט, ניטאָ פאַר וואָס.
אַך און וויי צו מיינע זינד,
אַז מיין הונגעריק קינד
האָט געוויינט פאַרשמאַכטערהייט:
„טאַטע, גיב אַ שטיקל ברויט!"
און אָן כחות (קויכעס) ליגט עס שטיל,
איצטער אויפן הארטן דיל...

קראַצט דער פרעמדער זיך דעם קאָפּ,
לאָזט זיך אויפן דיל אַראָפּ,
שפּרייט זיין אַלטע טאָרבע אויס,
און ער זאָגט אַזוי אַרויס:
— אַז ס'איז פינצטער דאָ און קאַלט,
ממש (מאַמעש) ווי אינמיטן וואַלד,
אַז קיין ברויט איז אויך ניטאָ,
לייג איך מיך זיך אָט־אָ־דאָ...
איז ווי נאָר ער זאָגט אַזוי,
טוט דער ערשטער האָן אַ קריי.

ווי עס קרייט אַזוי דער האָן,
צינדט דער לאָמפּ אַליין זיך אָן,
און דער אויוון, גוט און פיין,
הייצט מיט האָלץ אַליין זיך איין,
און עס ווערט אַליין דער טיש
פול מיט טעלער פלייש און פיש,
און מיט חלות (כאַלעס) און מיט ברויט,
ווי אויף יום-טוב (יאָנטעוו) צוגעגרייט.

און דער פרעמדער — אָט געוועזן,
אָט געוועזן און אָט געזען —
פלוצלונג טוט אַ זאָג, און לאַכט:
— באַלעבאָס, אַ גוטע נאַכט!
און ער פליט, ווי ער איז גרויס,
דורך אַ שפּאַלט פון טיר אַרויס.
— אָ, אָ, ניסים, אָדער וואָס?
טראַכט ביי זיך דער באַלעבאָס.
נאָר ער זעט: דער אויוון ברענט,
און דער לאָמפּ באַלייכט די ווענט,
און דער טיש אַ פולער שטייט,
מיט מאכלים (מייכאָלים) צוגעגרייט.
טראַכט דער באַלעבאָס ניט פיל,
הייבט ער אויף דאָס קינד פון דיל,
וואַשן זיי זיך, עסן פרום,
זעצן זיך ביים טיש אַרום,
עסן זיי און לויבן גאָט
פאַר זיין חסד (כעסעד) און גענאָד.

און אינדרויסן פייפט דער ווינט,
און אין פּאַלאַץ וויינט דאָס קינד.
לויפט מען איבער פּאַלאַץ אום,
און מען זוכט אַ לאָמפּ אַרום.
זוכט מען דאָרט און זוכט מען דאָ,
און קיין לאָמפּ איז אַלץ נישטאָ.
און אַלץ שטאַרקער וויינט דאָס קינד,

און אינדרויסן פייפט דער ווינט,
און עס בילן בייז די הינט.
נאָר דעם פרעמדן אַרט עס ניט,
און מיט וואַקלענדיקע טריט,
מיט דער טאָרבע אויף די הענט,
שאַרט ער האַרט זיך ביי די ווענט.
שאַרט ער זיך אַזוי אַוועק —
אין דער נאַכט, אין ווייטן וועג.

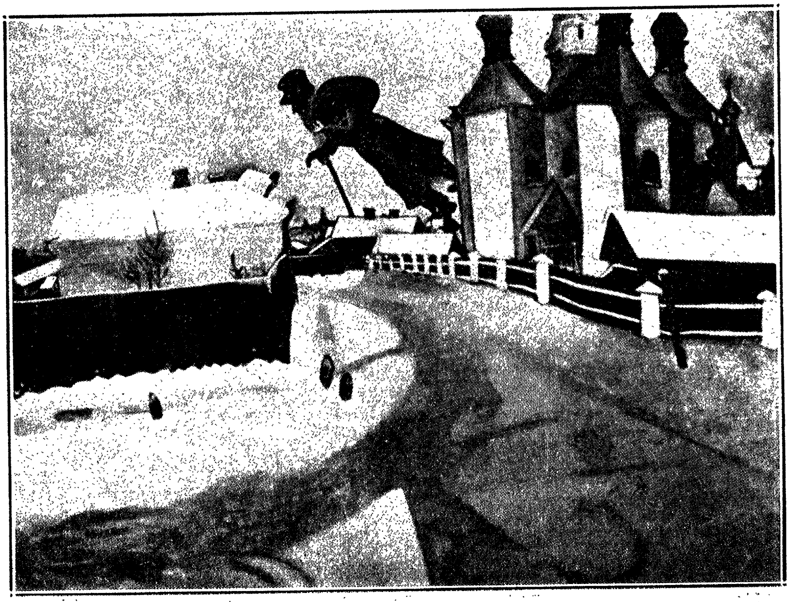

אין אַ ווינטער נאַכט — מאַרק שאַגאַל

דער געפאַנגענער רב פון ראָטענבורג

איבער דעם געדרייטן, געשלענגלטן וועג, וואָס פירט בערגלאַך־אַרויף און טאָלן־אַראָפּ, לענגאָס מיט דעם טייכל טאַבער, שלייכט זיך אַ איד, איינער אַליין, אַ הויכער און אַ שיינער, מיט אַ שוואַרצער לאַנגער באָרד און אַ גרויס, גרויס געזיכט, אַן אויסגעשטערנטעס.

דאָס פּעקל אָנגעבונדן אויף דער פּלייצע און דעם שטעקן אין דער האַנט, גייט ער איינזאַם איבער דעם איינזאַם־פאַרווילדעוועטן, מיט דערנער און גראָזן פאַרוואַקסענעם וועג; איז צופרידן, ווען קיינער באַווייזט זיך נישט אויפן וועג. דענסטמאָל איז ער מיט גאָט אַליין, קלערט ער וועגן אַ האַרבער שאלה (שיילע), וואָס האָט אים אָנגעפרעגט דורך אַ שליח (שאָליאַך) אַ רב (ראָוו) פון וואָרמס, פון מיינץ אָדער פון אַן אַנדער דייטשישער שטאָט; אָדער גאָר פון די ווייטע, ווייטע מקומות (מעקוימעס). פונם לאַנד פּוילן, וואו אידן האָבן געפונען לעצטנס אָפּרו, האָט מען אים אַ שאלה (שיילע) געפרעגט, און מע וואַרט דאָרט אויף אַ תשובה (טשואווע).

באַווייזט זיך אָבער וועמער אויפן וועג: אַ רייטער קומט אָן צו רייטן, אָדער אַ לאַנדס־קנעכט, אָדער וועער אַנדער, קערט דער רב אָפּ אָן אַ זייט, באַהאַלט זיך אוים אין אַ נאָענט וועלדל, אָדער אין אַ בוש, אָדער גאָר אין אַ גרוב, ביז דער פרעמדער איז דורכגעריטן. דאַן קריכט דער איד ארוים פון זיין באַהעלטעניש און גייט ווייטער פריילאַך אויפן וועג, צוזינגענדיק זיך קאַפּיטלאַך תהילים, אָדער לערנענדיק אַ בלאַט גמרא (געמאָרע), אָדער פאַרענטפערנדיק אַ האַרבע שאלה.

קיין ספרים (ספאָרים) באַדאַרף ער נישט. ספרים געפינט מען נישט אין יענער צייט. וואָס ער קען, האָט ער אויסגעלערנט פון אויסנווייניק, און ווייס, וואו איטלאַכס אות (אָס) און יעדעס וואָרט אויפן דף (דאַף) געפינט זיך.

* * *

פּלוצלונג, ווי עס גייט אַזוי דער איד, פאַרקלערט טיף אין אַ האַרבן ענין (איניען), קומט אים אַנטקעגן צו רייטן אַ ריטער, באַקליידט אין שטאָל און אייזן פון קאָפּ ביז די פיס, מיט אַ הויכן לאַנגן שפּיז אין האַנט.

פון הינטן רייטן אים נאָך זיינע קנעכט.

דער איד וויל אַראָפּ פון וועג, אַריין אין וועלדל, נאָר עס איז שוין צו שפּעט. דער רייטער האָט אים שוין באַמערקט פון דער־ווייטנס.

— האַלט, איד!

און באַלד כאַפּן אים אָן צוויי קנעכט ביי ביידע הענט און פירן אים פאַרן ריטער.

— וואו אַהין גייט אַ איד?

— דאָס גיי איך אין דעם היילִיקן לאַנד. איך האָב זיך פאַר־בענקט נאָך דער הייליקער שטאָט ירושלים (יערושאַלאַים), איידע־לער ריטער! — ענטפערט אָפּ דער רב אונטערטעניק.

— די אידן פון בייערן־לאַנד זיינען דאָס אייגנטום פון זיין גנאָדן, לודוויג דעם קיניג פון בייערן. ווי אַזוי האָסטו געוואַגט דעם קיניגס לאַנד צו פאַרלאָזן?

און דער רייטער באַפעלט, און די קנעכט בינדן אָן דעם איד ביים עק פון רייטערס פערד, און דער ריטער שלעפּט אים מיט זיך מיט אין דער באַפעסטיקטער שטאָט פון ראָטענבורג, אויף וועלכן וועג ער געפינט זיך, און גיט אים איבער צום בורג־הערצאָג פון ראָטענבורג.

באַלד ווערט דער איד געפירט אין איינעם פון די פיל טורמעס פון דער ראָטענבורגער מויער, וואָס איז אַרום דער שטאָט, ווערט איינגעשלאָסן אין „שטראָפע־טורם" און וואַרט אויף זיין משפט.

* * *

עס ווערן די אידן פון ראָטענבורג געוואָר דורך דעם טורעם־וועכטער, אַז אין דער שטאָט־מויער געפינט זיך אַ איד. ברענגען זיי כשר (קאָשער) עסן, און גנב'ענען זיך אונטער דעם טורעם אונטער, און דורך אַ געהיימען שליח (שאַליאַך) דערלאַנגען זיי אים דאָס עסן.

דער פרעמדער איד שיקט זיי אַ קוויטל אַרויס, אַז זיי זאָלן זיין ווייב מיט די קינדער אָנזאָגן, אַז דער מהר"ם (מאַהאַראַם) איז אויפן וועג קיין ירושלים פון אַ ריטער געפאַנגען געוואָרן און געפינט זיך אין טורעם.

ווי די אידן פון ראָטענבורג האָבן דערהערט, ווער עס איז דער געפאַנגענער איד אין טורעם, אַזוי האָבן זיי שליחים איבער דער וועלט געשיקט קיין וואָרמס, קיין מיינץ, קיין ספּייער און אַנדערע

קהילות (קעהילעס) פון מדינת אשכנז (מעדינאַס אַשקענאַז). און נאָך ווייטער איז דער געהער דורכגעגאַנגען — ביז די אידן פון איטאַליע און פראַנקרייך.

און צו די אידן פון מדינת פוילן איז אויך דערגאַנגען, אַז דער גרויסער רב, דער גרעסטער גאון (גאָען) פון זיין צייט, דער מהר״ם, איז געפאַנגען אין שטאָט-טורעם פון ראָטענבורג.

און אידן פאַרקויפן פערל און בריליאַנטן און טייערע שטיינער, און באָטן אַן אַ גרויס אויסלייז-געלט דעם קיניג פאַר דעם טייערן געפאַנגענעם.

עס הערט דער קיניג, וועמען ער האָט אין זיין נעץ געפאַנגען, און יעדע סומע איז אים צו ווייניק, יעדער איידלשטיין, יעדעס גע־האַמערטע שטיק גאָלד צו קליין, יעדע יואָוול צו ביליק פאַר דעם קאָפּ פון טייערן געפאַנגענעם.

— ברענגען זאָלן זיי אים פאַר דעם טייערן קאָפּ פון הייליקן רב יואָוועלן אַזויפיל, — אויסצוהעפטן מיט זיי אַ קירכנקלייד; און פערל אַזעלכע זעלטענע, אויסצוזעצן אין בלוט-קרייץ, וואָס געפינט זיך אין „יאַקאָבס קירכע“ אין ראָטענבורג; און גאָלד אַזויפיל, אויפצו־בויען אַ „דאָם“ אין זיין הויפּשטאָט.

און פלייסיק זאַמלען די אידן פון איטאַליע, פון לאָטאַרינגען, פון מדינת אשכנז (מעדינאַס אַשקענאַז) און מדינת פוילן שטיין און יואָוול, גאָלד און זילבער.

* * *

אָבער עס הערט דער געפאַנגענער רב פון דעם טייערן פרייז, וואָס דער קיניג האָט פאַר זיין גוף געשטעלט, און זיין האַרץ ווערט צעשניטן פאַר דעם אידנס אויסגעבלוטיקטן גראָשן.

אידן דאַרפן האָבן שטיין און יואָוול פאַר אַ שלעכטער צייט, ווען מע וועט באַדאַרפן דעם וואַנדער-שטעקן אין האַנט נעמען און פון שטאָט ארויסגיין. און וואָס איז ז י י ן זינדיקער גוף ווערט, אַז צוליב אים זאָל מען אַזויפיל געלט אויסגעבן?

און אַ חרם (כיירעם) לאָזט ער אויסרופן פון די שמאָלע קליינע פענצטערלאַך פון דעם שטראָף-טורעם, אין דער ראָטנבורגער מויער:

— קיינער זאָל ניט וואַגן אים אויסצולייזן! דאָ אין מויער וויל ער זיצן זיין לעבן לאַנג. און קיין קיניג זאָל קירכן בויען פון אידישע פאַרמעגנס!

עס דערגייט צו דער אידישער וועלט, ווי ווייט און ברייט זי איז נאָר פאַרשפּרייט, דאָס וואָרט פון הייליקן רבין.

און ער בלייבט איבער דער רב אַליין אין זיין איינזאַמקייט.

איינגעמויערט אין טורעם פון דער שטאָט-מויער פון ראָטענבורג, זיצט ער דאָרט ביים שמאָלן קליינעם פענצטערל און קוקט אַרויף אויף דעם באַרג, וואָס שטייט קעגניבער דער שטאָט, אויף דעם טיפן טאָל, וואָס רינגלט אַרום די שטאָט און אויף דעם שטילן קוועלנדן טייכל, וואָס שלענגלט זיך אין דעם טאָל אַרום דער שטאָט — דעם טאַבער.

אין געהיים האָבן די אידן אין טורעם אריינגעשיקט זיין כשר עסן. אין געהיים האָבן זיי אים ספרים אריינגעשיקט, אין וועלכע ער האָט געלערנט ביים ליכט פון די שטערן און לבנה, און פאַרמעט און פעדערן, זיינע ספרים צו שרייבן.

* * *

און די אידן פון דער גאַנצער וועלט, וואו זיי זיינען נאָר פאַרשפּרייט, האָבן צו דעם געפאַנגענעם ראָטענבורגער טורעם געשיקט זייערע האַרבע שאלות (שיילעס), אַז ער זאָל זיי פּסק'ענען (פּאַסקענען), ער זאָל משפּט'ן (מישפּעטן).

און פון טורעם ארויס האָט דער גרויסער רבי גע'משפּט די אידן פון דער גאַנצער וועלט. וואו א רב, וואָס ער האָט געהאַט אַ האַרבע שאלה צו פרעגן, פון די ווייטסטע פאַרוואָרפענע ווינקעלאַך פון איטאַליע ביז פּוילן, פון לאַטוויע ביז צו די ווייטע שטעט פון או-קראַינע, — האָבן אַלע געשיקט זייערע שאלות צו דעם געפאַנגענעם רב אין טורעם.

ביז ער איז אויסגעגאַנגען אין טורעם.

ער א'ז געשטאָרבן אין טורעם. זיין קערפּער איז דאָרט געלעגן אויפבאַוואַרט אין זיין געפענגעניש-צעל פערצן יאָר נאָך זיין טויט. ביז עס האָט זיך געפונען אַ פראַנקפורטער איד, וועלכער האָט זיך געוואָלט א גרויסע מצוה (מיצווע) פאַרדינען, און ער האָט פאַר זיין קערפּער געגעבן גרויסע אויסלייז-געלט, און האָט אים געבראַכט צו קבר ישראל (קייווער איסראָעל) אויפן וואָרמסער בית-עולם, וואו זיין מצבה (מאַציייווע) שטייט נאָך ביז היינטיקן טאָג.

י. ל. כהן

דער שטריק־דרייער

(אַ אידישע פֿאָלקס־מעשה)

אַמאָל איז געווען אַן אָרימער איד, אַ שטריק־דרייער. איז ער געווען אַזוי אָרים, אַז ער האָט אַפֿילו נישט געהאַט מיט וואָס צו קויפֿן קלאָטשע פֿאַר זיינע שטריק צו דרייען. פּלעגט ער אַרומגיין אויף די גאַסן און אויפֿן מאַרק צוזאַמענקלייבן שטיקלאַך אַלטע קלאָטשע און פֿון דערפֿון פּלעגט ער פּלעכטן זיינע שטריק. איינמאָל גייט פֿאַרביי אַ רייכער פּריץ (פּאָרעץ), זעט ער ווי דער איד שטייט און מוטשעט זיך געבאַך מיט די שטיקלאַך אַלטע קלאָטשע און קען גאָרנישט מאַכן. פֿרעגט אים דער פּריץ: „וואָס טוסטו דאָ?“ זאָגט דער איד: „כ'האָב נישט קיין נייע קלאָטשע צו מאַכן מיינע שטריק.“ האָט דער פּריץ אַרויסגענומען אַ זעקעלע מיט געלט און האָט געזאָגט: „איך גיב דיר דאָ דריי הונדערט רענדלאַך, זאָלסט דיר צורעכטמאַכן דעם דאַך פֿון דיין שטוב און זאָלסט דיר קויפֿן נייע קלאָטשע צו מאַכן דיינע שטריק.“ האָט דער איד זייער שטאַרק אָנגעדאַנקט דעם פּריץ פֿאַר דער מתנה, צוגענומען די דריי הונדערט רענדלאַך און אַריין אין שטוב. דערנאָכדעם האָט ער אַרויסגענומען אַ רענדל, געגעבן דער ווייב אויף וועטשערע און אַליין איז ער אַוועק אויפֿן מאַרק און האָט זיך געקויפֿט אַ נייע היטל. דערנאָך, אַז זיי האָבן אָפּגעגעסן וועטשערע, האָט ער אַריינגעלייגט דאָס זעקל מיט די רענדלאַך אינם נייעם היטל, האָט עס אָנגעטאָן אויפֿן קאָפּ און זיך געלייגט שלאָפֿן. נאָר אַזוי ווי די שטוב האָט געהאַט אַ צעבראָכענעם דאַך, איז דורכגעפֿלויגן אַ פֿויגל, האָט אַריינגעכאַפּט ס'היטל מיט די רענדלאַך אין מויל אַריין און איז אַוועקגעפֿלויגן. אַז זיי זיינען אויפֿגעשטאַנען אינדערפֿרי, האָבן זיי ווייטער גאָרנישט ניט געהאַט און דער איד האָט זיך ווייטער געשטעלט דרייען זיינע שטריק פֿון אַלטע קלאָטשע.

אין אַ צייט אַרום גייט ווייטער פֿאַרביי דער פּריץ, זעט ער ווי דער איד שטייט נעבאַך און מוטשעט זיך ווידער מיט די אַלטע קלאָטשע, דרייט און דרייט און ס'קומט גאָרנישט אַרויס. זאָגט ער צו אים: „דו דרייסט שוין ווייטער דיינע שטריק פֿון אַלטע קלאָטשע? וואו האָסטו אַהינגעטאָן דאָס געלט?“ דערציילט אים דער איד פֿונם אומגליק, וואָס האָט אים געטראָפֿן איבער דעם צעבראָכענעם דאַך. האָט דאָס דער פּריץ אַלץ אויס־

געהערט, זיך באַקלערט אַביסל און האָט געזאָגט: „נאָ, כ׳גיב דיר דאָ נאָכאַמאָל דריי הונדערט רענדלאַך, נאָר זע, ס׳זאָל אַזעלכעס מער נישט טרעפן!“ — „חלילה (כאַלילע), גאָט באַהיט!“ זאָגט דער שטריק־דרייער, „ס׳וועט אַזעלכעס מער נישט טרעפן!“ און ער האָט זייער שטאַרק אָנגעדאַנקט דעם פּריץ פאַר דער צווייטער מתנה (מאַטאָנע), צוגענומען די דריי הונדערט רענדלאַך און איז אַריין אין שטוב. דערנאָכדעם האָט ער אַרויסגענומען אַ רענדל, געגעבן ס׳ווייב אויף וועטשערע און ס׳איבעריקע האָט ער באַהאַלטן אין אַ טאָפּ מיט קלייען, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל. דאָס ווייב האָט אָבער פון גאָרנישט געוואוסט. מאַכט זיך גראָד, ווען דער שטריק־דרייער איז נישט געווען אינדערהיים, פאָרט צו אַ באַלעגאָלע, שטעלט זיך אָפּ פאַרן שטוב און פרעגט זי: „באַלעבאָסטעניו, אפשר האָט איר נישט אַמאָל עפּעס צו עסן פאַר מיין פערד?“ — „כ׳האָב גאָרנישט“, זאָגט די אידענע, „בלויז אַ טאָפּ מיט קלייען, וואָס שטייט דאָ אין ווינקל“. האָט דער באַלעגאָלע אָפּגעקויפט ביי איר דעם טאָפּ מיט קלייען פאַר אַ שטיקל זייף, און איז אַוועקגעפאָרן. אַז דער מאַן איז אַהיימגעקומען, פרעגט ער: „וואו איז דער טאָפּ מיטן קלייען?“ דערציילט זי אים, אַז זי האָט עס אַוועקגעגעבן פאַר אַ שטיקל זייף. אַז דער מאַן האָט דאָס דערהערט, האָט ער זיך געוואָלט אַ מעשה אָנטאָן. ער האָט זיך געבייזערט און געשריגן, אָבער ס׳האָט אים גאָרנישט געהאָלפן, און ער האָט זיך ווייטער געמוזט שטעלן דרייען זיינע שטריק פון אַלטע קלאָטשע.

אין אַ צייט אַרום גייט פאַרביי דער פּריץ מיט זיין עקאָנאָם, זעט ער ווי דער איד דרייט שוין ווייטער זיינע שטריק פון אַלטע קלאָטשע. האָט עס אים שטאַרק פאַרדראָסן. האָט ער געטאָן אַ מאַך מיטן האַנט און איז אַוועקגעגאַנגען. דער שטריק־דרייער איז אים נאָכגעלאָפן און האָט אים געוואָלט דערציילן וואָס האָט געטראָפן, אָבער דער פּריץ איז שוין געווען ווייט אַוועק. איז ער נאָכגעלאָפן דעם עקאָנאָם און האָט אים דערציילט ווי אַזוי ער האָט פאַרלוירן די דריי הונדערט רענדלאַך, און אַז ער איז צוריק דערזעלביקער אָרימאַן וואָס פריער. „כ׳קען דיר גאָרנישט העלפן“, זאָגט דער עקאָנאָם, „כ׳האָב אין מיין קעשענע אַ שטיקל בליי, נאָ דאָס דיר, ס׳וועט דיר צוניץ קומען!“ דער איד האָט צוגענומען דאָס שטיקל בליי און איז אַהיימגעגאַנגען. אינדערהיים האָט ער דאָס נאָכאַמאָל באַקוקט און געזען, אַז ס׳האָט גאָרנישט קיין ווערט, האָט ער עס אַ וואָרף געטאָן אין דר׳ערד און האָט געזאָגט: „אַז עס גייט, גייט עס פון אַלע זייטן“.

זיין ווייב האָט אָבער פון גאָרנישט געוואוסט. זעט זי, אויף דער ערד ליגט עפּעס אַ שטיקל בליי, הייבט זי עס אויף און לייגט עס אַוועק אויפן טיש. מאַכט זיך גראָד, ווען דער שטריק־דרייער איז נישט געווען אינדערהיים, קומט צו אַ פישער, וואָס האָט געוואוינט דערנעבן, און פרעגט זי: „באַלעבאָסטעניו, אפשר האָט איר נישט אַמאָל עפּעס אַ שווערע זאַך צו מאַכן שווער מיין נעץ?" — „כ'האָב גאָרנישט", זאָגט די אידענע, „בלויז אַ שטיקל בליי, וואָס ליגט דאָ אויפן טיש, נעמט עס אייך!" דער פישער האָט צוגענומען דאָס שטיקל בליי און האָט איר צוגעזאָגט דערפאַר צו ברענגען דעם ערשטן פיש, וואָס ער וועט כאַפּן. איז ער אַוועק צום טייך און אַריינגעלייגט דאָס שטיקל בליי אין זיין נעץ, איז עס געוואָרן שווערער, איז עס אַראָפּ טיפער אין וואַסער. ס'האָט לאַנג נישט גענומען, האָט ער באַלד געכאַפּט דעם ערשטן פיש, האָט ער אים אַוועקגעטראָגן צום שטריק־דרייערס ווייב: „דאָ האָט איר אַ שיינעם פיש אויף שבת (שאַבעס)", זאָגט דער פישער, „און עסט געזונטערהייט!" די אידענע האָט אים דערפאַר אָנגעדאַנקט אַ פולן ספּאָדיק און זי האָט זיך באַלד גענומען צו מאַכן דעם פיש. אָבער ווי נאָר זי האָט אים אָפּגעשאָבן און אויפגעשניטן דעם בויך, האָט עפּעס געטאָן אַ בלישטש מיט אַזאַ ליכטיקייט, אַז זי איז שיר נישט פאַרבלענדט געוואָרן. אינדעם איז אָנגעקומען איר מאַן, דער שטריק־דרייער. זעט ער ס'איז עפּעס אַזוי מאָדנע ליכטיק אין אַלע ווינקעלאַך פון שטוב. פרעגט ער: „וואָס איז דאָס?" זאָגט זי: „כ'ווייס נישט", און ווייזט אים מיטן האַנט אויפן פיש, וואָס דער פישער האָט איר געבראַכט. לויפט ער צו און גיט אַ קוק — זעט ער ווי אינעם בויך פון דעם פיש ליגט עפּעס אַ שטיין, וואָס שיינט און בלישטשעט מיט אַלערליי קאָלירן. האָט ער נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות (שיעס), געכאַפּט און איינגעוויקלט דעם וואונדערלאַכן שטיין אין אַ שמאַטע און אַוועקגעטראָגן צום גאָלדשמיד, פרעגן וויפיל ס'איז ווערט. אָבער ווי נאָר דער גאָלדשמיד האָט פאַנאַנדערגעוויקלט די שמאַטע און אַרויסגענומען דעם שטיין, איז ער שיר נישט פאַרבלענדט געוואָרן פון זיין ליכטיקייט און פון זיינע וואונדערלאַכע קאָלירן. „אוי וויי, דאָס איז דאָך גאָר אַ טייערער דימענט!" האָט דער גאָלדשמיד אויסגעשריגן, „וואו האָט איר אים גענומען?" — „אָבער וויפיל איז ער ווערט?" האָט דער שטריק־דרייער געפרעגט. „וויפיל ער איז ווערט, ווייס איך נישט", האָט דער גאָלדשמיד געזאָגט, „נאָר מיר דוכט זיך, אַז ווען צוויי מלוכות (מעלוכעס) זאָלן צוזאַמענעמען דאָס גאַנצע גאָלד און זילבער און אַלע אוצרות

(אויצרעס) וואָס זיי פֿאַרמאָגן, וואָלטן זיי נאָך אַלץ נישט פֿאַרמאָגט אַזוי פֿיל, וויפֿיל דער דימענט איז ווערט". אַז דער שטריק־דרייער האָט דערהערט פֿון אַזויפֿיל אוצרות, איזער געבליבן שטיין אַ געפּלעפּטער און האָט נישט געוואוסט וואָס צו זאָגן. האָט ער געקלערט און געקלערט און דערנאָך רופֿט ער זיך אָפּ צום גאָלדשמיד: „איך וויל אים פֿאַרקויפֿן". האָט זיך דער גאָלדשמיד צעלאַכט: „כ'וויים, אַז איר ווילט! אָבער קיינער וועט דעם דימענט ביי אייך נישט קויפֿן, וואָרים ס'איז נישטאָ אַזאַ מענטש אויף דער וועלט וואָס זאָל פֿאַרמאָגן אַזויפֿיל געלט". — „וואָסזשע טוט מען?" פֿרעגט דער שטריק־דרייער. „גאָרנישט", זאָגט דער גאָלדשמיד, „נאָר מיין עצה (אויצע) וואָלט געווען, איר זאָלט מיר הייסן דעם דימענט צעהאַקן אויף קליינע שטיקעלאַך, וועט איר פֿאַר דעם קלענסטן שטיקעלע קענען אָפּקויפֿן מאַיאָנטקעס, און וואָס איר וועט נאָר וועלן". און אַזוי איז טאַקע געבליבן: דער גאָלדשמיד האָט צעהאַקט דעם דימענט אויף קליינע שטיקעלאַך און דער שטריק־דרייער האָט אַלעמאָל אַרויסגענומען אַ שטיקעלע דימענט און האָט אָפּגעקויפֿט דערמיט אַ הויז, אַ פֿעלד, אַ וואַלד, און אַזוי האָט ער אויפֿגעקויפֿט מאַיאָנטקעס און איז געוואָרן זייער רייך. און אַלע פּריצים פֿון אַרום האָבן זיך מיט אים גערעכנט, ווי מיט זייערסגלייכן.

איינמאָל האָט איינער פֿון די פּריצים געמאַכט זייער אַ רייכן באַל, האָט ער אויך פֿאַרבעטן דעם שטריק־דרייער מיט זיין ווייב. האָבן זיי זיך ביידע אויסגעפּוצט אין עסיק און אין האָניק, איינגעשפּאַנט דעם שיינעם פֿערד אין דער שיינער ברישקע און זיינען אַוועקגעפֿאָרן צום באַל. פֿאָרנדיק אַזוי אויפֿן וועג זיינען זיי פֿאַרבייגעפֿאָרן אַ פּוסט פֿעלד. פֿאַרקוקט זיך דער שטריק־דרייער אַהין, זעט ער ווי עס שטייט אַ שוואַרצע קראָ און פּיקט מיטן שנאָבל אין עפּעס אַ באַקאַנטער זאַך. איז אים געוואָרן טשיקאַווע צו זען, וואָס דאָס איז. גייט ער אַראָפּ פֿון ברישקע און גייט צו צום אָרט, וואו די זאַך איז געלעגן. האָט ער דערקענט, אַז דאָס איז זיין היטל מיט די דריי הונדערט רענדלאַך, וואָס אַ פֿויגל האָט פֿון אים אַמאָל אַראָפּגעכאַפּט. האָט ער דאָס אויפֿגעהויבן און געפֿאָרן ווייטער. אָפּפֿאָרנדיק אַזוי אַ פּאָר מייל האָט ער באַמערקט, אַז ס'איז אים אויסגעגאַנגען דאָס עסן פֿאַרן פֿערד. שטעלט ער זיך אָפּ לעבן אַ קליין הייזל און פֿרעגט דאָרט ביי דער אידענע, צי זי האָט נישט עפּעס צו עסן פֿאַר זיין פֿערד. „כ'האָב גאָרנישט", זאָגט די אידענע, „בלויז אַ ביסעלע קלייען אין אַ טאָפּ". נעמט ער ביי איר די קלייען און גיט עס דעם פֿערד צו

עסן, זעט ער ווי עס פאַלן דערפון אַרויס אַ סך גאָלדענע רענדלאַך, דער־מאָנט ער זיך, אַז דאָס איז דער אייגענער טאָפּ מיט די רענדלאַך, וואָס ער האָט אַמאָל באַהאַלטן. האָט ער זיי צוזאַמענגעקליבן און געזאָגט: „אַז עס גייט, גייט עס פון אַלע זייטן".

און איז אַוועקגעפאָרן צום באַל.

בערל באַס

אַ מעשה'לע מיט הערשעלע אָסטראָפּאָלער

ס'איז אַמאָל ביי אידן געווען אַ קלוגער מאַן, זיין נאָמען איז געווען הערשל. אַזוי ווי ער האָט געשטאַמט פון דעם שטעטל אָסטראָ־פּאָלע, אין אוקראַינע, האָט מען אים אומעטום גערופן: הערשעלע אָסטראָפּאָלער.

הערשעלע איז באַקאַנט מיט זיינע וויצן, קלוגע ווערטלאַך און נאָך מער מיט זיינע שפּאַסיקע שטוקעס, וואָס ער פלעגט אָפּטאָן שלעכטע מענטשן.

אַז עס פלעגט ערגעץ זיין אַ רייכער, שלעכטער קרעטשמער, וואָס פלעגט צו זיך קיין אָרימע וואַנדערער ניט וועלן אַריינלאָזן, פלעגט הערשל שוין קומען צו אים און עפּעס אים אָפּטאָן, אַז דער קרעטש־מער פלעגט זיך האָבן צו קראַצן... אַזוי פלעגט הערשעלע אָסטראָ־פּאָלער האָבן אַן אויג אויף רייכע סוחרים, רייכע פּראַצענטניקעס, און אַנדערע וואָס פלעגן ניט וועלן העלפן קיין אָרימעלייט. אַ סך מעשות גייען אַרום וועגן הערשעלען.

אָט לאָמיר אייך דערציילן אַ מעשה, אַן אמת'ע מעשה, וואָס איז זיך פאַרלאָפן מיט אונזער הערשעלען אין דער שטאָט באַלטאַ, אויך אין אוקראַינע, וואו עס פלעגן אַמאָל פאָרקומען אַנהייב זומער גרויסע יאַרידן.

הערשעלע איז געגאַנגען אונטערוועגנס און איז געקומען קיין באַלטאַ. ער אַליין איז געווען אַ גרויסער אָרימאַן און ער פלעגט מוזן אַרומוואַנדערן איבער שטעט און שטעטלאַך צו זוכן אַ שטיקל ברויט.

זיינען צו אים געקומען עטלאַכע אָרימע הענדלער פון באַלטאַ און געזאָגט:

— מיר האָבן דאָ גרויסע צרות. דאָ איז אַראָפּגעקומען אַ רייכער, זייער אַ רייכער אידישער סוחר פון טערקיי, און ער וויל פאַרכאַפּן אַלע קונדן. ער האָט געבראַכט אַלערליי סחורות און פון יעדער סאָרט ווארע צו פינף סאָרטן. ער האָט אין מאַרק אַרויסגעשיקט זיינע מענטשן און זיי שלעפּן צו אים אַלע קויפער. ער וויל אונז אַלעמען פון מאַרק פאַרטרייבן און לאָזן אָן ברויט. ער וויל פאַרכאַפּן די גאַנצע וועלט.

אַזוי האָבן די קליינע הענדלער, די ניט רייכע מאַרק-לייט, מיט אַ ביטער האַרץ גערעדט צו הערשעלען. און זיי האָבן צו אים אַזוי געזאָגט:

— מיר האָבן געהערט פון דיין קלוגשאַפט און פון דיינע קלוגע איינפאַלן און שטוקעס. אפשר קענסטו עפּעס אויסטראַכטן אויף דעם שלעכטן, רייכן סוחר פון טערקיי און אונז העלפן מיט דעם?

זאָגט הערשל:

— אידן, עס וועט זיין רעכט. נאָר איר מוזט מיר געבן הונדערט רובל אין קעשענע מיט שיינע קליידער. דאַן וועט איר עפּעס זען...

האָט מען אים אַלץ געגעבן. ריינע הויזן, געפּוצטע, לאַקירטע שיך, אַ שיינע הוט, פּענסנע אויפן נאָז און מיט אַ שיינער ליולקע דערצו. הערשעלע האָט אַראָפּגעוואָרפן פון זיך זיינע שמאַטעס און האָט זיך אָנגעטאָן ווי אַ רייכער מאַן. ער האָט אויסגעקוקט ווי אַ גרויסער סוחר.

און אַזוי, מיט די שיינע קליידער אויף זיך, און מיט די הונדערט רובל אין קעשענע, איז ער אַוועק צום גרויסן סוחר, וואָס וויל אַלע קלענערע מאַרק-לייט פון יאַריד פאַרטרייבן.

געוואוסט האָט הערשעלע, אַז דער סוחר שטאַמלט, ער היקעט ביים ריידן. איז הערשעלע אַריין אין געוועלב און איז צו צו אַ משרת און זיך געמאַכט אַז ער היקעט אויך:

—ז—ז—זאָ—ג—ט מ—מ—י—ר ו—וו—ע—ר איז ד—ד—ע—ר באַ—אַ—אַ—לע—ב—באָס?

האָט אים דער משרת (קלוירק) אָנגעוויזן אויף דעם באַלעבאָס, אויף דעם סוחר פון טערקיי. אַליין האָט דער משרת אַ שמייכל געטאָן צום צווייטן משרת: — זע נאָר, אונזער קונד היקעט אויך!...

איז הערשל צו צום באַלעבאָס און גענומען היקען און שטאַמלען:

— אי—ך דאַ—אַ—אַר—ף—ף אַ ס—ס—ך וואַ—אַ—רע.

האָט דער באַלעבאָס גענומען נאָך ערגער שטאַמלען:

— אַ—ד—דע—ראַ—בע, ג—ו—ו—ט—ט, אי—ך האָ—אָ—ב אַל—ץ—ץ, וואַ—אַס אי—י—ר וו—וו—י—ילט.

האָט הערשעלע ווייטער שטאַמלענדיק גערעדט און געבעטן זיך וויזן דריי סאָרטן רייז.

נו, אַז צוויי שטאַמלער האָבן גערעדט, האָט עס געדויערט אַ שעה (שאָ) איידער זיי האָבן זיך צוזאַמענגערעדט.

אַן אַנדער שעה האָט גענומען איידער זיי זיינען צורעכט געקומען וועגן די פּרייזן. הערשעלע האָט זיך אויסגעשטעלט פּאַר אַ גרויסן סוחר פון טיף־רוסלאַנד, וואָס דאַרף איינקויפן אַ מאַסע סחורה. דער באַלעבאָס האָט געהייסן אַלע זיינע באַדינער מיט הערשעלען זיך אָפּצוגעבן און אויף די אַנדערע קונדן און סוחרים וואָס זיינען געווען געקומען אין געוועלב אַריין האָט מען זיך ניט אומגעקוקט.

ביידע האָבן געהאַלטן אין איין שטאַמלען — אַזש די משרתים האָבן זיך קוים געקענט איינהאַלטן פון געלעכטער.

ס'איז אַוועק אַ גאַנצער טאָג. הערשל האָט גענומען די הונדערט רובל און געגעבן האַנטגעלט, און איינגעהאַנדלט האָט ער דערווייל רייז, פייגן און ראָזשינקעס.

דורכן טאָג איז ביים רייכן סוחר צוליב דעם פאַרשטעלטן הער־שעלען געווען אַ הו־האַ. אַ סך אַנדערע סוחרים זיינען געקומען און אַוועק און איינגעקויפט אַ סך זאַכן ביי די אַנדערע קלענערע סוחרים, ביי די אָרימערע, וואָס זיינען געווען אויפן מאַרק.

אויפן צווייטן טאָג איז הערשל ווידער געקומען אַן אויסגעפּוצטער און גענומען זיך דינגען וועגן ש—ש—יך. אַ האַלבן טאָג האָט עס גענומען ביז ער האָט זיך מיט זיין געמאַכטן שטאַמלען זיך צונויפּ־גערעדט מיטן באַלעבאָס. נאָך די שיך האָט הערשל געזאָגט, אַז ער וויל קויפן ז—זאַ—קן, דערנאָך הע—עמ—דער, און אַזוי איז ווידער אַוועק אַ גאַנצער טאָג. הערשל האָט אַלץ געהייסן פּאַקן אין פּעק און אין זעק. דער רייכער סוחר האָט ביינאַכט אַ צופרידענער געזאָגט צו זיין בוכהאַלטער:

— אַ—י—י—ד—ך ה—אָ—אָ—ב—ב ג—ג—עע—פּ—פּ—אַקט

ד—דע—ע—ם ריכ—טיק—קן קו—נ—נה. ע—ע—ר ק—קויפ——ט אָפּ אַ—אַלץ.

דער יאַריד האָט אָנגעהאַלטן דריי טעג. אויפן דריטן טאָג איז אונזער הערשל ווידער געקומען און ווידער האָט זיך אָנגעהויבן אַ לאַנג שטאַמלעניש, אַ היקען און אַ דינגעניש. הערשל האָט געזאָגט, אַז ער וויל האַנדלען נאָר מיטן באַלעבאָס.

דערווייל, ווי מען איז דאָ אַלץ געווען פאַרנומען מיט הערשלען, האָט מען ניט געקענט האַנדלען מיט אַנדערע קויפער, און זיי זיינען אַלע אַוועק צו די קלענערע געוועלבן און צו די גאָר קליינע סוחרים מיט די שטולן און טישלאַך אין מאַרק.

ווען דער דריטער טאָג איז שוין געווען פאַרביי, האָט הערשל אַלע פּעק געהייסן פאַרפּאַקן אויף דריי וועגענער. האָט דער טער־קישער סוחר גענומען אומגעדולדיק שטאַמלען און זאָגן:

— או—ו—ן וו—וו—וואָ—ס וו—ע—ט ז—זיי—ן מיט נ—אָ—ך ג—געֹ—לט?

הערשל האָט געענטפערט:

— מ—מ—ער ק—קיי—ן—ן גגע—גע—לט האָב אי—י—ך ני—יט. איך וו—וו—על צושי—י—קן.

אָבער דער רייכער מאַן האָט הערשלען ניט געוואָלט אָנטרויען אַזויפיל וואַרע און געבעטן געלט. דאַן האָט הערשל זיך געמאַכט, ווי ער באַליידיקט זיך, און גענומען שרייען:

— וו—אָס, איר טרו—יט מ—מ—יך ניט? אי—ר מ—מיינ—ט, אַ—אַז אי—י—ך ב—בין אַ ג—ג—נב?

האָט מען זיך גענומען קריגן.

איז מען אַוועק צום רב פון שטאָט. דאָרט האָט הערשל נאָך גענומען שרייען, אַז דער רייכער סוחר מאַכט פון אים חוזק, אַז ער קרימט אים נאָך, אַז ער שטאַמלט אים נאָך.

— אי—יך הי—י—קע, ק—קום אי—ך צו אים, נע—עמט ער און שטאַ—אַ—מ—לט אויך, צו מאַכ——כ—ן חו—ז—ז—ק פון מיר, — האָט הערשל געגוואַלדעוועט ביים רב.

דער רב פון באַלטאַ האָט ניט געוואוסט ווער ס'איז דער אמת'ער שטאַמלער. האָט ער גע'פסק'נט, אַז דער גאַנצער מסחר איז אויס, און דער טערקישער סוחר מוז צוריקנעמען די רייז, מיט די פייגן און ראָזשינקעס, און אָפּגעבן הערשלען די הונדערט רובל.

איז הערשל אַוועק און צוריק אויסגעטאָן די פרעמדע שיינע קליידער פון זיך און האָט זיך צוריק אָנגעטאָן זיינע אייגענע אָרימע קליידער. די מאַרק־לייט האָבן אים געגעבן 25 רובל אַ מתנה פאַר זיין קלוגן איינפאַל און הערשל האָט דאָס געלט אָפּגעשיקט צו זיין אָרימער פרוי און קינדער.

און דער רייכער מאַן פון טערקיי האָט געמוזט גאָר זיין וואָרע פאַרקויפן פאַר אַ דריטל געלט, ווייל ס׳איז דאָך שוין געווען נאָכן יאַריד. האָבן די לייט פון שטאָט זיך אָנגעקויפט פאַר זייער ביליק מיט אַלדאָסגוטס.

און הערשל איז פון דאָרט אַוועק אין אַן אַנדער שטאָט.

מ. קיפּניס

ווי אַזוי כעלם איז געבליבן אָן בעטגעוואַנט

אין כעלם איז אַמאָל אָפּגעברענט געוואָרן דאָס באָד.

און אַזוי ווי קיין געלט אויף אויפצובויען אַ ניי באָד האָט כעלם נישט געהאַט, האָט די גאַנצע שטאָט זיך געהאַלטן אין איין קראַצן; יעדער איינער האָט אויף זיך צעריסן און צעקראַצט דאָס גאַנצע לייב פון בייסעניש.

וואָס־זשע טוט מען פאָרט אָן אַ שוויץ־באָד? די גאַנצע שטאָט קאָן דאָך, חלילה (כאַלילע), אומקומען פון גרוים בייסעניש און קראַצעניש?

האָט מען געמאַכט אַן אספה (אַסיפע), געטראַכט דריי טעג מיט דריי נעכט און ס׳איז געבליבן: אַזוי ווי די שטאָט אַליין איז אָרעם, זאָל מען אַרויסשיקן דריי אָנגעזעענע באַלעבאַטים פון שטאָט אויף דער גרויסער וועלט, זיי זאָלן צונויפנעמען נדבות (נעדאָוועס) אויף אַ באָד.

געזאָגט און געטאָן.

זיינען אַרויסגעפאָרן אין דער גרויסער וועלט אַריין די דריי אָנגעזעענסטע, קליגסטע באַלעבאַטים פון שטאָט. אידן זיינען רחמנים־בני־ רחמנים (ראַכמאָנים בניי ראַכמאָנים), דערהערט, אַז מען דאַרף אַ נדבה (נעדאָווע) אויף אַ שוויץ־באָד פאַר כעלם, האָבן אַלע געגעבן,

קליין און גרויס. חדשים לאַנג האָבן די דריי כעלעמער אידן אַרומ־געוואַנדערט פון שטעטל צו שטעטל, ביז זיי האָבן אָנגעזאַמלט דאָס גאַנצע געלט, וואָס מען דאַרף האָבען אויף אויפצובויען אַ ניי באָד.

אַז זיי האָבן שוין געדאַרפט זיך אומקערן צוריק קיין כעלם, איז געוואָרן ביי זיי אַ שאלה (שיילע): וואָס טוט מען מיטן געלט? אַזוי ווי אין דער סביבה (סוויווע) פון כעלם דרייען זיך אַרום גזלנים (גאַזלאָנים) און וואַלד־רויבער, קאָנען די רויבער דאָך זיי באַפאַלן און צונעמען ביי זיי דאָס גאַנצע אָנגעזאַמלטע געלט.

האָבן זיי געמאַכט אַן אספה (אַסיפע), געטראַכט און געטראַכט און ס׳איז ביי זיי געבליבן, אַז אַזוי ווי פירן מיט זיך דאָס געלט איז אַ סכנה (סאַקאָנע) — די וואַלד־רויבער, וואָס אַרום כעלם, זאָלן זיי נישט באַפאַלן, — זאָל מען בעסער פאַרן גאַנצן געלט קויפן סחורה (סכוירע) און די סחורה אַוועקשיקן מיט וועגענער קיין כעלם.

האָבן זיי ווידער מורא געקראָגן: וואָס וועט זיין, אַז די גזלנים און וואַלד־רויבער וועלן באַפאַלן די וועגענער, וועלן צונעמען די סחורה, און כעלם וועט ווידער בלייבן אָן אַ שוויץ־באָד?

האָבן זיי ווידער געמאַכט אַן אספה, געטראַכט דריי טעג מיט דריי נעכט, און ס׳איז געבליבן, אַז פירן דאָס געלט מיט זיך איז אַ גרויסע סכנה (סאַקאָנע) — די גזלנים און רויבער, וואָס דרייען זיך אַרום אין די כעלמער וועלדער, זאָלן זיי נישט באַפאַלן און דאָס געלט צונעמען — בלייבט דעריבער, אַז פאַר דעם אָנגעזאַמלטן געלט זאָל מען קויפן סחורה (סכוירע), און די סחורה אַוועקשיקן מיט וועגענער קיין כעלם. איז דאָך אָבער ווידער אַ מורא, אַז גזלנים זאָלן באַפאַלן די וועגענער מיט סחורה און זיי אויך צונעמען? — איז דעריבער די בעסטע און זיכערסטע עצה (אייצע), מען זאָל קויפן פאַרן גאַנצן געלט פעדערן און די פעדערן אַוועקשיקן מיטן ווינט קיין כעלם, און אַזוי אַרום וועט עס זיין געזיכערט פון גזלנים און רויבער.

און אַזוי האָבן זיי געטאָן:

געקויפט פאַרן גאַנצן אָנגעזאַמלטן געלט פעדערן, אָפּגעוואַרט אַ גוטע שעה, ווען דער ווינט האָט געבלאָזן צו דער זייט, וואו כעלם שטייט — האָבן זיי אַרויסגעלאָזט די פעדערן מיטן ווינט, און אַליין האָבן זיי זיך אַוועקגעלאָזט רואיקע און צופרידענע אַהיים קיין כעלם.

אַז זיי זיינען געקומען קיין כעלם, האָט מען זיי מקבל־פנים

(מעקאַבל־פּאָנים) געוועזן מיט גרויס כבוד (קאָוועד) און די שטאָט האָט זיך געפרייט, וואָס ענדלאַך איז שוין דאָ געלט אויף אַ ניי שוויץ־באָד און דער עולם וועט זיך שוין אויפהערן צו קראַצן.

— וואו איז דאָס געלט? — האָט מען זיי געפרעגט.

דערציילן די דריי שלוחים (שילוכים), אַז מורא האָבנדיק גזלנים זאָלן זיי נישט באַפּאַלן און צונעמען דאָס געלט, האָבן זיי באַשלאָסן קויפן סחורה און שיקן די סחורה קיין כעלם, וואו מען וועט פאַרקויפן די סחורה און בויען דאָס באָד. נאָר אַזוי ווי צו שיקן פּשוט'ע סחורה אויף וועגענער איז אויך געווען אין סכנה פאַר גזלנים, האָבן זיי געקויפט פעדערן און אַוועקגעשיקט די פעדערן קיין כעלם מיטן ווינט אַזוי, אַז פון גזלנים און רויבער איז דאָס פּולקאָם געזיכערט.

איז געוואָרן אין כעלם אַ גרויסע שמחה (סימכע): אַ קלייניקייט עפּעס פעדערן! אַ זיכערע סחורה, וואָס לאָזט זיך גוט פאַרקויפן און אויף דער סחורה אַליין קאָן מען אויך גוט פאַרדינען.

— וואו־זשע זיינען די פעדערן?

מען וואַרט אַ טאָג, צוויי טעג, דריי טעג, גאַנץ כעלם האַלט אין איין אַרויסגיין הינטער דער שטאָט באַגעגענען די פעדערן — און מען זעט נישט און מען הערט נישט.

— מן הסתם (מין האַסטאָם) האָבן זיי פאַרשפּעטיקט אין וועג — האָט מען זיך געטרייסט, — אַ מענטש קאָן זיך אויך פאַרשפּעטיקן, היינט ווי־זשע פעדערן.

ס'זיינען אַוועק נאָך עטלאַכע טעג און די פעדערן זיינען אַלץ נישט געקומען צו פליען.

האָט כעלם געמאַכט אַ גרויסע אספה, געטראַכט דריי טעג מיט דריי נעכט און ס'איז געבליבן, אַז כדי צו זיכערן דאָס געלט פון גזלנים, האָבן די שלוחים גוט געטאָן, וואָס זיי האָבן פאַרן געלט געקויפט פעדערן און די פעדערן אַוועקגעשיקט אויף אַ זיכערן וועג מיטן ווינט. אַי, וואָס די פעדערן זיינען נאָך נישטאָ? — איז דאָס גאָר אַ פּשוט'ע זאַך:

— זיי האָבן פאַרבלאָנדזשעט...

אַזוי ווי די פעדערן זיינען נאָך קיינמאָל נישט געווען אין כעלם, ווייסן זיי דעם וועג נישט און בלאָנדזשען געבאַך אַרום ערגעץ נישט ווייט, נישט ווייסנדיק ווי אַזוי אַרום אַריינצופליען אין שטאָט אַריין.

וואָס־זשע טוט מען?

האָט מען געמאַכט נאָך אַן אספפה, געטראַכט ווידער דריי טעג מיט דריי נעכט און ס'איז געבליבן, אַז אַזוי ווי די געקויפטע פעדערן האָבן פאַרבלאָנדזשעט און קאָנען נישט טרעפן דעם וועג קיין כעלם, זאָל מען צו זיי אַרויסשיקן די פעדערן פון שטאָט אַנטקעגן, וועלן זיי זיך באַגעגענען אויפן וועג און צוזאַמען אַריין קיין כעלם.

און אַזוי האָט מען געטאָן.

האָט גאַנץ כעלם אַרויסגעטראָגן דאָס בעטגעוואַנט הינטער דער שטאָט, אויפגעריסן די קישנס און אַוועקגעשיקט די פעדערן מיטן ווינט, זיי זאָלן באַגעגענען די פאַרבלאָנדזשעטע פעדערן און אַריינ־נעמען זיי אין שטאָט אַריין.

און אַזוי אַרום איז כעלם געבליבן אָן אַ שוויץ־באָד און אָן בעט־געוואַנט...

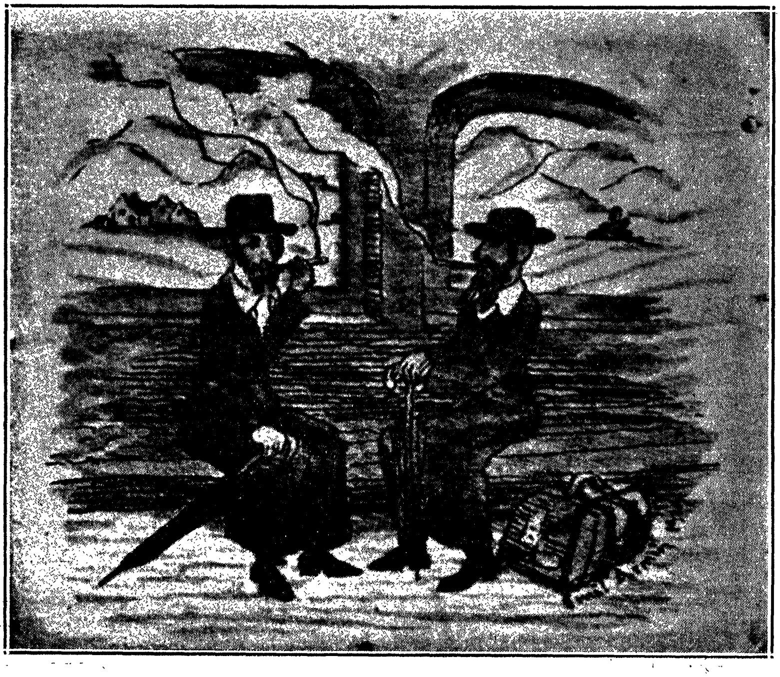

פירן אַ שמועס   ע. אַרמין

מ. קיפּניס

ניין בעלעמער האָבן זיך געבאָרן

ניין בעלעמער זיינען זיך געגאַנגען באָדן אין בעלעמער טייך. אַז זיי האָבן זיך גוט אויסגעבאָדן און אַרויס פון טייך, האָבן זיי מורא געהאַט, טאָמער האָט זיך, חלילה (כאַלילע), איינער דערטרונקען — האָט איינער גענומען איבערציילן, צי אַלע זיינען דאָ. געציילט: נישט איינס, נישט צוויי, נישט דריי א. א. וו. זיך האָט ער פאַרגעסן צו ציילן. שלעכט, ס'פעלט איינער, ס'איז דאָ אַכט.

אַלע קוקן זיך איבער, יעדער דערקענט זיך, אַז ער איז דאָ, געווען זיינען זיי ניין און איבערגעציילט האָט מען אַכט...

האָט אַ צווייטער גענומען ציילן, האָט ער אויך יעדן געציילט, נאָר זיך אַליין פאַרגעסן, און עס איז ווידער אויסגעקומען אַכט...

האָט אַ דריטער געפּרוּווט ציילן, אַ פערטער, אַ פינפטער, יעדער האָט געציילט און יעדער איינציקער האָט זיך אַליין פאַרגעסן צו ציילן און ס'איז אַלץ געווען אַכט...

זיצן זיי, די בעלעמער, נאַקעטע אויפן זאַמד פונם ברעג טייך און וויינען.

איז דורכגעגאַנגען אַ פרעמדער, פרעגט ער זיי, וואָס זיי וויינען. דערציילן זיי אים די גאַנצע מעשה, אַז זיי זיינען זיך געגאַנגען באָדן, זיינען זיי געווען ניין און איצט, אַרויסגייענדיק פון טייך, פעלט איינער...

האָט דער פרעמדער איבערגעציילט און זיך צעלאַכט:

— נאַראָנים, עס פעלט פון אייך קיינער! איר זיינט דאָך דאָ אַלע ניין...

— זייט נישט קיין קלוגער! — האָבן זיי אים מיט די הענט אָוועקגעמאַכט — מיר אַלע האָבן געציילט איז אויסגעקומען אַכט, און ער איינער האָט איבערגעציילט, איז שוין גאָר ניין...

— ווייסט איר וואָס? — האָט דער פרעמדער זיך אָנגערופן — אַז איר ווילט זיך גוט איבערצייגן אויף זיכער, וויפיל איר זיינט דאָ — נאָט אייך אַן עצה (אייצע): זאָל יעדער איינציקער פון אייך אַריינשטעקן זיין נאָז אין זאַמד אַריין, דערנאָך איבערציילן די לעכער, וועט איר וויסן אויף זיכער, וויפיל איר זיינט דאָ...

— גוט! — האָבן אַלע בעלמער אויסגעשריען, און אַזוי געטאָן. האָבן אַריינגעשטעקט די נעזער אין זאַמד אַריין, דערנאָך איבער־געציילט די לעכער, איז געווען ניין...

ערשט דעמאָלט האָבן זיי זיך איבערצייגט, אַז זיי זיינען טאַקע דאָ אַלע ניין און קיינער פון זיי איז, חלילה, נישט דערטרונקען געוואָרן, און פון גרויס גדולה (גדולע) זיינען זיי אַלע אַריינגעלאָפן נאַקעטערהייט אין שטאָט אַריין...

בערל באָם

דריי מעשה׳לאַך וועגן מאָטקע כאַבאַד

ער איז שוין געווען אַ גרויסער און דערוואַקסענער מאַן, און דאָך האָט מען אים גערופן מאָטקע, ווייל ער איז געווען אַ ווייצלינג און פלעגט ליב האָבן צו מאַכן קונצן, שטוקעס, אַזוי ווי אַ אינגל.

מאָטקע כאַבאַד איז געווען זיין פולער נאָמען.

אַנדערע האָבן אים גערופן מאָטל.

געוואוינט האָט ער אין ווילנע, וואָס אין ליטע (איצט באַלאַנגט עס צו פוילן).

ער איז געווען אַ גרויסער אביון (עוויען), ער פלעגט אָפט ניט האָבן קיין ברויט פאַר זיין משפחה (מישפּאָכע), און דאָך פלעגט ער זיך פריילאַך מאַכן.

אַזאַ מענטש איז ער געווען.

מען פלעגט אים רופן אויף חתונות (כאַסענעס), ער זאָל פריילאַך מאַכן די מחותנים (מעכוטאָנים), און פאַר דעם פלעגט ער עפּעס באַקומען,— אַ פּאָר גילדן און עפּעס צו עסן. מען פלעגט אים אויך רופן אויף שמחות (סימכעס) אין פּריוואַטע רייכע הייזער, ער זאָל די געסט משמח (מעסאַ־מייאַך) זיין, ער זאָל זאָגן וויצן און אַזוי גלייכווערטלאַך. ער איז געווען ענלאַך אויף אַ צווייטן אידישן ווייצלינג מיט דעם נאָמען הערשעלע אָסטראָפּאָליער, וואָס האָט אַמאָל געלעבט אין אוקראַינע.

מאָטקע, אַזוי ווי הערשעלע, האָט אָפט געהאַט צו טאָן מיט קאַרגע באַלעבאַטים, מיט שלעכטע גבאים (גאַבאָים), מיט בייזע רייכע אַרענדאַרן, און ער האָט זיי פיל מאָל שאַרף אַריינגעזאָגט און אפילו אָפּגעטאָן פיינע שפּיצלאַך.

אָט זיינען דריי קורצע מעשה׳לאַך פון מאָטקע כאַבאַד — דער וויצלינג פון ליטע:

מאָטקע וויל אָראָפּשלעפּן די זון

ניט ווייט פון ווילנע האָט געוואוינט אַ רייכער אידישער אָרענדאַר, וואָס איז באַקאַנט געוועזן מיט זיין שלעכטסקייט. אַן אָרימאַן פלעגט ביי אים ניט קענען באַקומען — ניט קיין שטיקל ברויט און ניט קיין נאַכט־לעגער. אויסער זיין שלעכטסקייט איז דער אָרענדאַר נאָך געווען אַ גרויסער נאַר, אַן אמת׳ער שוטה (שויטע), ווי ס׳מאַכט זיך אַמאָל.

האָט מאָטקע געזאָגט:

— וואַרט נאַר, איר וועט זען, אַז איך וועל ביי אים, ביים קאַרגן, נאַרישן באָק אַפילו אַרויסקריגן עטלאַכע רובל.

— ווי אַזוי? — האָט מען געפרעגט ביי מאָטקען.

— איר וועט שוין זען.

איז אונזער קלוגער מאָטקע אַוועק צום אָרענדאַר, זיך אַוועקגעשטעלט ביי דער טיר און מיט אַ גלעזערנעם, בלאָען שפּאַקטיוו גענומען קוקן אויף דער זון.

דערביי האָט זיך מאָטקע געהאַט אָנגעטאָן אין אַזוינע מאָדנע קליידער, מיט ווייסע און בלאָע פּאַסן, אַזוי ווי די קונצנמאַכער אין צירק.

דער אָרענדאַר האָט זיך פאַרוואונדערט אויף דעם און געפרעגט ביי מאָטקען:

— ווער זייט איר? און וואָס טוט איר דאָ, און וואָס קוקט איר אַזויפיל אויף דער זון דורך דעם שפּאַקטיוו?

מאָטקע האָט געענטפערט:

— איך בין אַ וועלט־באַרימטער קונצנמאַכער. איך קען אַראָפּציען די זון פון הימל.

— אַזוי! — האָט דער נאַרישער אָרענדאַר זיך אַזש פאַרכלינעט — מאַכט דאָס טאַקע, איך בין אַ בעלן (באַלן) דאָס צו זען.

— אַז איר וועט מיר געבן פינף קערבלאַך, און טאַקע באַלד זיי אָפּציילן מיר אין דער האַנט אַריין, וועל איך עס טאָן פאַר אייך.

האָט דער קאַרגער ניט געקענט ביישטיין דעם נסיון (ניסאָיען) — אים האָט זיך געוואָלט האַלטן אַוויילע די זון אין די הענט. האָט ער מאָטקען באַלד געגעבן די פינף רובל.

מאַטקע האָט זיך אוועקגעשטעלט אינדרויסן אויף אַ טיש און מיט אַ לאַנגן שטעקן האָט ער גענומען שאָרן, דרייען אינדערהייך, אַהין־און־צוריק.

— נו, — האָט דער אַרענדאַר געזאָגט מיט אומגעדולד, — ווען וועט איר שוין די זון אַרונטערשלעפּן?

— זייט אַזוי גוט, — האָט מאַטקע אים אַ זאָג געטאָן, — איר זייט דאָך העכער פאַר מיר, קומט שטעלט איר זיך אַרויף אויפן טיש און טשעפּעט נאָר אָן די זון אויפן שטעקן אַביסל כאָטש, דערנאָך וועל איך זי שוין אַראָפּשלעפּן.

דער אַרענדאַר האָט גענומען קריכן אויפן טיש. דאָן איז מאַטקע אַראָפּ, אַ שפּרונג געטאָן און אַוועק.

דער אַרענדאַר איז געווען אַזוי פאַרטאָן אין דרייען מיטן שטעקן און איז געווען אַזוי פאַרבלענדט פון דער זון, אַז ער האָט גאָר ניט געזען ווי מאַטקע איז אַוועק.

מ אַ ט ק ע נ ע מ ט אַ ן א ו ר ח (אוירעך) א ו י ף ש ב ת

ס'איז פרייטיק־צו־נאַכטס אין ווילנער שול. אַלע באַלעבאַטים זיינען זיך שוין געווען פאַנאַנדערגעגאַנגען אהיים. געבליבן זיינען דריי: דער אַלטער שמש (שאַמעש), מאַטקע און אַ פרעמדער אורח (אוירעך), וועמען קיינער האָט ניט גענומען אויף שבת.

זאָגט מאַטקע צום אָרימאַן:

— קומט מיט מיר!

דער שמש האָט געלאַכט — דער אָרימער מאַטקע נעמט אַן אורח!

מאַטקע האָט אַוודאי געוואוסט, אַז ביי אים אין שטוב הערשט דער דלות (דאַלעס), נאָר געהאַפּט האָט ער, אַז די ווייב זיינע האָט דאָך ערגעץ עפּעס באַקומען אויף שבת. וועט מען זיך טיילן מיטן אָרימאַן מיטן לעצטן ביסן.

נעמט דער אָרימאַן און גייט מיט מאַטקען.

אַריין אין הויז, דערזעען זיי ווי מאַטקעס ווייב זיצט ביי אַ קליין ליכטל און טרויערט. נישטאָ גאָרנישט ניט צו עסן.

הייבט די פרוי אָן צו שרייען אויף מאַטקען:

— אַ גאַנצן טאָג שלעפּסטו זיך אַרום אין מאַרק מיט דיינע וויצן און חכמות (כאָכמעס) און איצט ברענגסטו מיר נאָך אויף אַלע צרות

אַן אורח אין שטוב, משוגע'נער וואָס דו ביסט!

קראַצט זיך מאַטקע אין קאָפּ, דאָס האַרץ איז פול מיט ביטערניש, דאָך גיט ער פּריילאַך אַ זאָג צום אורח:

— הערט, רב איד, זאָל זי זיך שרייען וויפיל זי וויל און מיר וועלן זיך טאָן אונזערס.

— וואָס מיינט איר? — האָט דער אָרימאַן אַ פרעג געטאָן.

געמיינט האָט ער, אַז מאַטקע האָט ערגעץ באַהאַלטען אַביסל עסן.

— גאָרניט, — האָט מאַטקע געענטפערט. — זאָל זי שרייען, מיר'ן זיך דערוויל אויסציען אויף דער האַרטער באַנק, אונטערלייגן די פויסטן צוקאָפּנס און שלאָפן...

אָט אַזאַ ווייצלינג איז געווען מאַטקע. ער האָט אפילו געקענט לאַכן פון זיינע אייגענע צרות.

מ אָ ט ק ע א ו ן ד ע ר ג ר ו י ס ע ר ג ב י ר (גוויר)

געווען אין ווילנע אַ גרויסער גביר, אָפּאַטאָוו האָט מען אים גערופן. האָט ער אַמאָל געוואָלט אויספּרואוון די ערלאַכקייט פון הונגעריקע, דעם יושר (יוישער) פון אָרימעלייט.

האָט ער אַריינגערופן פון גאַס אַ טרעגער, דער וואָס טראָגט שווערע פּעק, און אַ פרעג געטאָן ביי אים:

— וואָס וואָלסטו געטאָן, ווען דו געפינסט אַ טייסטער מיט געלט?

— וואָס? — האָט דער טרעגער געענטפערט — אַזאַ אביון (עוויען) ווי איך בין, מיר וואָלט עס זייער צוניץ געקומען, איך וואָלט עס צוגענומען און געקויפט שיך פאַר מיינע קינדער.

דער גביר איז מיט דעם ענטפער ניט געווען צופרידן.

האָט ער געשיקט נאָך אַ פורמאַן און האָט אים געשטעלט דיזעלבע פראַגע:

— וואָס וואָלסטו געטאָן, ווען דו געפינסט ביי זיך אין פור אַ פרעמדן טייסטער מיט געלט?

דער פורמאַן האָט געענטפערט:

— איך בין טאַקע אַ גרויסער אָרימאַן, דאָך וואָלט איך דעם טייסטער אָפּגעגעבן דעם, וועמען דאָס געהערט.

אינדעם, ווי דער גביר (גוויר) רעדט אַזוי מיטן פורמאַן, קומט אַריין מאָטל.

דער רייכער מאַן האָט זיך אַ קער געטאָן צו אים און געזאָגט:

— הער נאָר, מאָטל, זאָג, וואָס וואָלסטו געטאָן ווען דו געפינסט אַ פּעקל מיט געלט אין גאַס?

— וואָר פרעגט איר ביי אָרימעלייט אַזוינע קשיות (קאַשעס), — האָט מאָטקע לאַכנדיק געענטפערט, — לאָמיר פריער אָקאָרשט געפינען אייערס אַ טייסטערל, וועלן מיר שוין דאַן טראַכטן וואָס צו טאָן מיט דעם.

דער גביר האָט זיך פאַרשעמט און ער האָט דערפילט, אַז ער טוט אַן עולה (אַוולע). ער האָט מאָטקען אַ קלאַפּ געטאָן אין דער פּלייצע. געגעבן אים אַ גילדן און געזאָגט:

— ניטאָ וואָס צו ריידן, האָסט אַ קאָפּ אויף די פּלייצעס.

מאָטקע האָט געכאַפּט דעם גילדן און געלאָפן אַהיים צו זיין ווייב.

צו די לערער

די באַדערפענישן פון דער אידישער שול זיינען פאַר די לעצטע יאָרן שטאַרק אויסגעוואַקסן, ברייטער און טיפער געוואָרן. אויסלערנען די קינדער אידיש־לייענען, אידיש־שרייבן, אַ קאַפּעלע ליטעראַטור, אַביסל געשיכטע, ביז איינעם אָדער אַן אַנדער חורבן, איז ניט אַלץ, ניט גענוג, ניט דער עיקר. יאָרן פון דערפאַרונג האָבן געוויזן, אַז לערנען „לימודים" אַליין איז ווייניק ווערט, אויב דורך די לימודים געלינגט ניט צו שאַפן ביי די קינדער אַ לעבעדיקן אינטערעס פאַרן אידישן לעבן, אַ פאַרשטענדעניש פאַר די סאָציאַלע פּראָבלעמען פון אונזער צייט — די גרויסע קאַמפן און ראַנגלענישן, וואָס גייען אָן אויף דער וועלט.

צופעליקע שמועסן, רייד, זיינען ניט גענוג, ווירקן ניט. די דערפאַרונג האָט געלערנט, אַז מען קען זיך אויך ווינציק וואָס פאַרלאָזן דערויף, אַז קינדער וועלן שוין אַוודאי אַליין, ווען עס איז, געפינען אַ פאַרענטפערונג פאַר די פּראָבלעמען פון לעבן, אַז קינדער וועלן אַליין זיין בכח אויטיליזירן די קענטענישן, די ידיעות, וואָס זיי קריגן אין שול, ציען שלוסן... אַזאַ האָפענונג איז באמת גאָרניט קיין באַרעכטיקטע און גאָרניט קיין זיכערע. לאָזן קינדער אַליין צו דרינגען שלוסן פון פאַקטן, מיט וועלכע זיי ווערן באַקאַנט, געבן די קינדער אַ מעגלאַכקייט צו געפינען אַליין אַ פאַרענטפערונג פון די פּראָבלעמען, איז זייער אַ וואוילע זאַך, אַ נויטיקע זאַך, אָבער די אויפגאַבע פון אַ שול איז אויך צו דירעקטירן און אָנפירן, לערנען די קינדער ווי צו זוכן און צו געפינען צוזאַמענהאַנגען, לערנען ווי אויסצונוצן די פאַקטן און דערפאַרונגען, ווי אַזוי די פּאַסירונגען פון נאָענטן, אָדער ווייטן אַמאָל צו פאַרבינדן מיט דעם, וואָס קומט פאָר היינט. פון זיך אַליין קומט דאָס ניט. דאָס איז תמיד אָפּהענגיק ווי דאָס לערנען איז געפירט געוואָרן, אין וואָס פאַר אַ צוזאַמענהאַנגען די מאַטעריאַלן זיינען געגעבן געוואָרן.

פאַר לערער, וואָס גיבן זיך אָפּ אַ דין וחשבון אין זייער אַרבעט, ווערט וואָס אַמאָל קלערער, אַז ס'איז נויטיק וואָס מער פון דעם, וואָס ווערט מיט די קינדער געטאָן און געלערנט אין שול, צו פאַרבינדן און פאַרקניפּן מיטן לעבן פון היינט, מיטן לעבן, וואָס פריער אָדער שפּעטער וועלן די קינדער מיט אים קומען אין באַרירונג, וואָרים אַניט איז פאַראַן

די סכנה, אַז באַגעגנדיק זיך מיט די נייע, אומגעריכטע, און אָפטמאָל פרעמדע, קעגנערישע און פיינטלאַכע שטראָמען פון לעבן זאָלן די קינדער בלייבן פאַרווירט, זאָלן אַלע ידיעות און אַלע געניטונגען אָפּגעווישט ווערן, פאַרשווינדן.

מיר דאַרפן וואָס מער אָרגאַניזירן אונזערע לערנטעטיקייטן אַזוי, אַז זיי זאָלן וואָס ענלאַכער און ניט וואָס פרעמדער זיין די לעבנס-טעטיקייטן. דעמאָלט איז מעגלאַך אַ גרעסערע פאַרזיכערונג, אַזיי וועלן ניט פאַרלאָרן גיין ווי נאָר די קינדער וועלן אַריבערשפּאַנען די ריין-קינסטלאַכע לערן-אַטמאָספער פון דער שול.

די גרויסע צעפּיצלטקייט פון לימודים איז איינע פון די סיבות, וואָס פרעמדט אָפּ דאָס לערנען אַזוי שטאַרק פון דער ווירקלאַכקייט. אין דער ווויסנשאַפט און בכלל פאַרשונג איז איזאָלירן פאַקטן און דערשיינונגען אַ נויטווענדיקער מעטאָד פון אויסגעפינען סיבות, רעזולטאַטן, געזעצן. אין שול איז די איזאָלירטקייט אַ שטערונג, אין שול איז די צעברעקלטקייט אַ פאַרניכטונג פון די צוזאַמענהאַנגען וואָס זאַכן האָבן אין לעבן.

דער געדאַנק ווערט אַלץ מער אָנגענומען אין די קרייזן פון דער אידיש-וועלטלאַכער שול אין אַמעריקע.

די באַשלוסן און רעקאָמענדאַציעס פון די שולן-צוזאַמענפאָרן גייען די לעצטע עטלאַכע יאָר כסדר אין דער ריכטונג פון פאַראייניקן לימודים און טעטיקייטן. אַזוי, למשל, האָט דער שול-צוזאַמענפאָר פון די אַרבעטער-רינג שולן, אין פילאַדעלפיע (אַפּריל 1929), אָנגענומען אַ באַשלוס צו פאַראייניקן די ביאָגראַפיעס פון סאָציאַלע קעמפער מיט געזעלשאַפטלאַכע פראַגן, און ניט לערנען ביאָגראַפיעס כראָנאָלאָגיש.

גלייכצייטיק איז באַשטימט געוואָרן צו פאַרבינדן ליטעראַטור מיט געזעלשאַפטס-קענטעניש, בויען די פּראָגראַם פון ליטעראַטור סאָציאָלאָגיש.

פון זינט יענע באַשלוסן איז שוין אַריבער אַ היפּשע פּאָר יאָר, אָבער ס'איז געווען כמעט אוממעגלאַך די באַשלוסן צו פאַרווירקלאַכן אין לעבן. ס'האָבן פּשוט אויסגעפעלט פּאַסיקע לערנביכער.

דאָס בוך, וואָס מיר האָבן צונויפגעשטעלט און וואָס ליגט איצט פאַר די לערער — „אונזער וואָרט" — איז באמת אַ פּרואוו צו באַפרידיקן אָט די נייע באַדערפעניש פון דער נייער אידישער שול אין אַמעריקע. די צונויפ-שטעלער פון „אונזער וואָרט" האָבן פּרובירט מער אָדער ווייניקער צופרידנ-שטעלן און אַנטקעגן קומען די נייע פאָדערונגען.

אין די צוויי בענד (דערווייל דערשיינט בלויז דער ערשטער באַנד)

ווערט טעמאַטיש אָפּגעשפּיגלט דאָס אידישע לעבן בכלל און דאָס אידישע אַרבעטער־לעבן בפרט. קינסטלעריש ווען די קינדער קריגן ווערטפולע מוסטערן פון דער אידישער ליטעראַטור.

דער מאַטעריאַל ווערט איינגעטיילט טעמאַטיש, לויט קאָמפּלעקסן, דער עיקר סאָציאַלע. יעדער קאָמפּלעקס נעמט אַרום דריי געגנשטאַנדן: ליטע־ראַטור, געזעלשאַפטלאַכע פראַגן און ביאָגראַפיעס פון פרייהייטס־קעמפער.

אינם ערשטן בוך זיינען די קאָמפּלעקסן:

I. אַרבעטער־קינדער (קינדער־אַרבעט, רייכע און אָרימע קינדער, נויט און צער).

די איינטיילונג איז באמת ניט קיין דורכויס שטרענגע, וואָרים אין דער אָפּטיילונג גייען אויך אַריין דערציילונגען און לידער, וואָס שפּיגלען אָפּ אַלגעמיינע קינדערשע איבערלעבונגען, קינדערשע לייד און פרייד, חבר'שאַפט, און העלדישקייט; קינדער און שטוביקע בעלי־חיים. אַרבעטער־קינדער איז נאָר די סאָציאַלאָגישע באַצייכנונג פון קאָמפּלעקס.

II. נויט און קאַמף (עקספּלואַטאַציע, אָרימקייט, דער סוועט־שאַפּ, סטרייקס, אַרבעטסלאָזיקייט, אַרבעטער ימים־טובים (ערשטער מאַי), אַר־בעטער־קאַמפן און אַרבעטער־קעמפער).

III. מלחמה (איבערלעבונגען אויפן שלאַכטפעלד, די פאַרצווייפלונג פון סאָלדאַט, דער פּראָטעסט קעגן מלחמה, די שרעקלאַכע נאָכווייען פון דער מלחמה).

IV. דאָס אידישע קינד אין דער אַלטער היים (דער חדר, די ישיבה, ימים־טובים, דאָס לערנאינגל און דער מייסטער).

V. מעשיות און לעגענדעס (פאַנטאַסטישע, היסטאָרישע, הומאָריס־טישע, פאָלקס־מעשיות).

אין צווייטן בוך ווען די קאָמפּלעקסן זיין:

א) דאָס לעבן פון די אידן אין דער אַלטער היים.

ב) דער אידישער אַרבעטער אין דער אַלטער היים.

ג) די באַציאונגען צווישן אידן און קריסטן.

ד) עמיגראַציע.

ה) אַמעריקע די נייע היים.

ו) די ערשטע יוניאָנס, סטרייקס, אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס.

ז) דער קאַמף פאַר אַ גליקלאַכער צוקונפט.

ח) דאָס נייע אידישע לעבן (אין פאַרשיידענע לענדער).

יעדער קאָמפּלעקס ווערט אַרויסגעבראַכט דורך אַ פאַרשיידנאַרטיקן ליטעראַרישן מאַטעריאַל, סיי אַ ריין־קינסטלערישן, סיי אַ בעלעטריסטיש־

פובליציסטיש. דער געווינס פאַר אַזאַ איינטיילונג וועט זיין קאָנקרעטקייט, בילדלאַכקייט (פאַר די סאָציאַלע לימודים), אַ לעבעדיקערע שייכות מיט דער ווירקלאַכקייט (פאַר דעם ליטעראַטור־לימוד).

די כסדרדיקע קאָנצענטרירונג פון מאַטעריאַל וועט ראַטעווען דאָס לערנען פון צעפּיצלטקייט, פון אומזיסטן צייט־פאַרלוסט, וועט די אויפמערקזאַמקייט פון די קינדער איטלאַכס מאָל ריכטן נאָר אויף איין באַשטימטער פּראָבלעם, אָדער קאָמפּלעקס פּראָגן. די רעזולטאַטן וועלן דעריבער מוזן זיין מער ווערטפולע און קערנדיקע. קינדער וועלן בעסער פאַרשטיין די ליטעראַרישע מוסטערן, ווייל דער לערער וועט זיין ביכולת מער זיך אָפּצושטעלן אויך אויף דער סביבה, אויפן שטייגער לעבן, אויף די לעבנס־סתירות, וואָס דאָס קינסטלערישע ווערק שפּיגלט אָפּ. אין דער איינענער צייט וועלן די קינדער ביים פאַנאַנדערקלייבן זיך אין אַ סאָציאַלער פּראָבלעם הערן ניט בלויז רייד פון לערער, נאָר טאַקע גלייכצייטיק באַקענען זיך מיט אַ קינסטלערישער אָפּשפּיגלונג פון לעבן. אויך די לעבנס פון איינציקע מענטשן (די ביאָגראַפיעס) וועלן ניט זיין פּלוצלונג אַרויסגעריסענע דערשיינונגען, נאָר ענג פאַרקניפּט מיטן קאַמף, מיט דער סביבה, וואָס וועט די קינדער שוין פון פריער זיין נאָענט צוליב דעם ליטעראַרישן מאַטעריאַל.

די ביאָגראַפיעס, אגב, זיינען גיכער ביאָגראַפישע מעשיות איידער טרוקענע, ענציקלאָפּעדיע־מעסיקע באַריכטן. זיי ווילן ניט אָפּ'פּטר'ן מיטן העלד מיטאַמאָל, אַלצדינג גלייך דערציילן אויפן אָרט. די ביאָגראַפישע מעשיות וועלן ביסלאַכוויז באַקענען די קינדער מיט די פאַרשיידענע מאָמענטן פונם העלדס לעבן און מיט אַלערליי וויכטיקע אויפטואונגען זיינע. ס'איז תמיד פאַראַן דאָס פאַרשטענדניש, אַז דאָס זיינען פראַגמענטן און אַז ס'איז נאָך פאַראַן אַ היפּש ביסל מער צו דערוויסן זיך.

די נייע סאָציאָלאָגישע איינטיילונג פון מאַטעריאַל וועט, בקיצור, שאַפן פאַרן לערער נייע מעגלאַכקייטן פון אַרבעט, און וועט די אַרבעט געבן אַ גרעסערע שייכות מיטן היינט. זי וועט אויך באַפרייען די קינדער און דעם לערער פון די טשיקאַווע איינטיילונגען, ווי „די צייטן פון יאָר", ימים־טובים, — פּונקט אַזוי ווי ס'וואָלט געווען אַ סכנה די קינדער זאָלן חלילה בלייבן פרעמד די נאַטור־ענדערונגען, אָדער ווי אונזער לעבן וואָלט באַשטיין דורכוים פון הוילע ימים־טובים. אַזעלכע איינטיילונגען — לויט די צייטן פון יאָר — זיינען אפשר געווען באַרעכטיקט אין אַ כרעסטאָמאַטיע פאַר דאָרפישע קינדער, וואו דאָס גאַנצע לעבן העננט אָפּ פון די

נאַטור־ענדערונגען, אָדער, — לויט די ימים־טובים — פאַר דעם אידישן קינד אין דעם קליינעם שטעטל אין דער אַלטער היים, וואו דאָס לעבן האָט זיך כסדר געדרייט ארום די ימים־טובים. לערער וועלן זיך אויך ניט דארפן אָפּגעבן פיל מיטן פאָרמעלן גלידערן ליטעראַרישע שטיק לויט די ליטעראַטור־פאָרמען (באַלאַדע, פאַבל, עפּיק, ליריק, א. ד. גל.) — אַן אָפּקומעניש פאַר יונגוואַרג. ס'וואָלט אָבער געווען א שאָדן, ווען לערער זאָלן אוועק צום צווייטן עקסטרעם און אינגאַנצן פארקוקן דעם אייגנטימלאַכן ווערט פון קינסטלערישער שאַפונג, דעם מאָמענט פון הנאה האָבן און געניסן, ניט בלויז דערגיין, אויסגעפינען; הנאה האָבן איז אַ פאָרם פון גייסטיקער באַרייכערונג, זי איז בשום אופן ניט קיין סתירה צו דעם דראַנג צו פאַרשטיין און אַנאַליזירן. עס טאָר ניט פאַרמינערט ווערן דער דערציערישער ווערט פון ליטעראַטור פאַר זיך גופא. הגם דער ליטעראַרישער מאַטעריאַל איז איינגעטיילט טעמאַטיש, דאַרף דעריבער דער לערער זיך אויך אָפּשטעלן אויף דער אייגנאַרטיקייט פון שרייבער, דעם אַנאַליז פון די באַזונדערע טיפּן און כאַראַקטערן, וואָס דער קינסטלער האָט אַרויסגעכישופ'ט צום לעבן, די ספּעציפישע קונסט־פאָרמען און שפּראַך־אייגנאַרטיקייטן פונם דיכטער און דערציילער.

דער לערער דאַרף זיך באַמיען ווירקן, אַז די קינדער זאָלן ניט בלייבן קיין „שונד־לייענער", אפילו דעמאָלט ווען זיי גיבן זיך אָפּ מיט קינסטלערישע שאַפונגען; אַז דער סיפור־המעשה זאָל ניט תמיד זיין דער עיקר אָדער דער באַשטימענדיקער פאַקטאָר פון אינטערעס. די מענטשן, די טיפּן און כאַראַקטערן פון ווערק, אפילו דער סטיל, דאַרף די קינדער אָנהייבן אָנגיין פונקט ווי די האַנדלונג, דער סיפור־המעשה. אויך דאַרף דער אינטערעס צום שרייבער געפלעגט ווערן. מיר האָבן פּרובירט וועקן אַן אינטערעס צום שרייבער, און ניט בלויז צו זיינע שאַפונגען, דורך געבן קורצע קאַפּיטלען זכרונות, וואָס שילדערן די קינדער־יאָרן אָדער די יוגנט. אין דעם ערשטן באַנד זיינען מיר ליידער געווען אימשטאַנד צו געבן זכרונות נאָר פון אַ קליינער צאָל שריפטשטעלער (י. ל. פּרץ, שלום־עליכם, אברהם רייזען, א. א. וו.). אין דעם אַנדערן טייל וועלן מיר האָבן קאַפּיטלען זכרונות פון מער שריפטשטעלער — פון שלום אַש, אָפּאַטאָשו, לייוויק, א. א. וו.

פאַר קינדער איז אַזאַ אופן צו פאַרינטערעסירן מיטן שרייבער בעסער ווי אַ טרוקענע רשימה פון אומבאַקאַנטע ווערק, וואָס ווערן אויסגערעכנט און האָבן פאַר יונגוואַרג גאָר קיין באַדייטונג ניט. זיי שאַפן ניט דעם אינטימען

אינטערעס, ווי בלעטלאַך זכרונות פון דער קינדהייט קענען שאַפן.

נאַטור־באַשרייבונגען האָבן מיר בכיון אויסגעלאָזט, ווייל ס'רוב זיינען זיי שטיקלאַך, פראַגמענטן פון גרעסערע ווערק און ארויסגעריסן פונם אַלגעמיינעם צוזאַמענהאַנג ווירקן זיי ניט, האָבן ניט קיין אינטערעס פאַרן יונגוואַרג. אויסער דעם אַלעמען זיינען קינדער אַזויפיל געשפּייזט געוואָרן מיט נאַטור־שילדערונגען און נאַטור־באַוואונדערונג אין די ערשטע לייען־ביכער, אַז מיר האָבן באַשלאָסן צו באַנוגענען זיך אין דעם בוך אָן אַ נאַטור־אָפּטיילונג.

די לעצטע צוויי אָפּטיילונגען פונם בוך — דאָס אידישע קינד אין דער אַלטער היים און מעשיות און לעגענדעס — נויטיקן זיך אין באַזונדער אויפקלערונג.

די צונויפשטעלער האָבן זיך געמיט צו מאַכן די אָפּטיילונג וועגן קינד אין דער אַלטער היים אַזוי פאַרשיידנאַרטיק ווי נאָר ס'איז מעגלאַך, דוקא דערפאַר, ווייל די סביבה איז אַ ווייטע און מער ווי אַ קינסטלערישע אָפּשפּיגלונג פון אָט דער סביבה וועלן די קינדער ניט באַקומען. ביים פאַרשטעלן דאָס לעבן אין דעם קליינעם שטעטל איז, למשל, תמיד גרוים די געפאַר אַריינצופאַלן אין גוזמאות, זען נאָר די העלע שטריכן פון פאַרלאָפענעם לעבן, דעם יום־טוב (אויסמאָלן אָן אידיליע), אָדער פאַרקערט, אונטערשטרייכן נאָר די נעגאַטיווע דערשיינונגען פון אונטערגייענדיקן שטעטל, דעם אָרימען מסחר, די „טאַרבע".

ביידע עקסטרעמען זיינען ניט דערציעריש, ווייל זיי זיינען ניט רעאַל, פאַלש.

מיר האָבן זיך געמיט מיט דער הילף פון קינסטלערישן מאַטעריאַל איבערגעבן אי די ליידן, אי די פריידן פון אידישן קינד — אי דעם יום־טוב, אי די וואָך, די נגידישע הויז, דעם בן־יחיד, וואָס אַלע ציטערן וועגן אים, און דאָס אָרימע לעראינגל, וואָס ווערט פאַרוואָגלט אין דער פרעמד.

מיר האָבן אויך ניט אידעאַליזירט אָדער פאַרשוואַרצט דעם חדר. ניט אַלע מלמדים זיינען רשעים — פאַראַן אַלערליי, אויך שטילע און מילדע מענטשן, וואָס טראָגן אַ ליבע צו קינדער און האָבן אַ פאַרשטענדעניש פאַרן געמיט פון קליינוואַרג.

ליידער איז אונז אוממעגלאַך געווען צו קריגן אַ קינסטלעריש־ווערטפולן מאַטעריאַל, וואָס זאָל אָפּשפּיגלען דאָס נייע אידישע קינד אין דער אַלטער היים: דאָס קינד וואָס ווייס מער ניט פון חדר, דאָס קינד וואָס לערנט

שוין אין מאָדערנע אידישע שולן. דאָס איז אַ בלויז, וואָס ניט מיר זיינען אין דעם שולדיק.

די גאָר לעצטע אָפּטיילונג פון מעשיות דאַרף דינען פאַר אַן אָפּרו פון די קאָמפּלעקסן. זיי קענען פון צייט צו צייט אויפגענומען ווערן אויסער דער שטענדיקער, סיסטעמאַטישער אַרבעט. די אָפּטיילונג פאַרמאָגט אַלערליי מעשיות — היסטאָרישע, פאַנטאַסטישע און הומאָריסטישע. פאַרשטייט זיך, אַז דער לערער אַליין דאַרף פאַרמאָגן אַן אוצר פון מעשיות און לעגענדעס און קענען אַליין דערפילן, דערציילן מער, וואָרים גראָד איז דער קינדערשער דורשט נאָך דעם מין ליטעראַטור אומבאַגרענעצט.

אַ נייעס אין בוך זיינען די ספּעציעלע קאַרטונס. זייער אויפגאַבע איז ניט צו אילוסטרירן דעם בעלעטריסטישן מאַטעריאַל, נאָר צו אַרויסברענגען בולט'ער געזעלשאַפטלאַכע פאַרהעלטענישן, אָנרעגן צו אַ שמועס, סטימולירן די קינדער אַליין אַפּשר צו פּרובירן אַרויסברענגען אַלערליי סיטואַציעס פון פּאָליטישן און עקאָנאָמישן לעבן דורך דער קאַרטון.

בכלל, מיט קליינע אויסנאַמען, געפינען זיך ניט אין בוך קיין אילו־סטראַציעס. מיר האָבן אַנשטאָט אילוסטראַציעס, וואָס קומען אַרויס ס'רוב זייער מיטלמעסיק און באַגרענעצט, געגעבן קונסט־בילדער פון פאַרשיידענע מאָלער. די בילדער זיינען ס'רוב פון אידישע קינסטלער (שאַגאַל, מינ־קאָווסקי, ליכטנשטיין). אונזער כונה איז דערביי געווען צו באַקענען קינדער מיט אידישע מאָלער, שאַפן ביי זיי אַן אינטערעס פאַר אידישער קונסט. פאַרשטייט זיך, ס'איז אַן אָנהייב, און ווי ווייט אונז איז געלונגען צו געפינען דעם ריכטיקן אָפּקלייב, ווייסן מיר ניט.

כאָטש דאָס בוך איז אויסגעברייטערט געוואָרן ביז 416 זייטן, איז פאַר אונז דאָך ניט מעגלאַך געווען צו אָפּשפּיגלען די גאַנצע אידישע ליטעראַטור און אַריינגעמען ווערק פונם גרעסטן צאָל שרייפטשטעלער. אַנשטאָט צו געבן שטיקלאַך, ברעקלאַך, פראַגמענטן, אַבי וואָס מער עס זאָלן זיין פאַרטראָטן, האָבן מיר זיך בעסער עטוואָס באַגרענעצט, איבערלאָזנדיק אַ טייל שרייבער (מענדעלע, בערגלסאָן, ראַבאָי, א. אַ.) פאַרן צווייטן באַנד. אַ סך מאָל האָט דאָ צו טאָן געהאַט די טעמאַטיק פון שרייבער, וואָס קומט זיך צונויף מיט אונזער טעמאַטיק בלויז פון צווייטן טייל; אַ סך מאָל האָט אויך געשפּילט אַ ראָלע די רייפקייט פון די קינדער אויפצונעמען די ווערק פון שרייבער — דאָס וואָס ס'איז צוגעגנגלאַך פאַר עלטערע קינדער האָט אָפּט גאָר קיין ווערט ניט פאַר אינגערע קינדער.

די שוועריקייט פון באַזונדערן העברייאישן אויסלייג האָבן מיר פּרובירט

פאַרענטפערן אויף אַזאַ מין אופן: מיר האָבן אין אַ סך דערציילונגען מיט אַ רייכן און שווערלאַכן העברייאישן עלעמענט נעגעבן אין קלאַמערן דעם פאָנעטיזירטן אויסלייג. ס'רוב האָבן מיר דאָס געטאָן אין די לעצטע צוויי אָפּטיילונגען: דאָס אידישע קינד אין דער אַלטער היים און אין דער אָפּטיילונג מעשיות און לעגענדעס. אין ערשטן פאַל, ווייל די סביבה איז אַ פרעמדלאַכע און די קינדער וועלן זיך שוין אָנשטויסן אויף נענוג אַנדערע לערנשוועריקייטן אויסער דעם העברייאישן אויסלייג; אין דער מעשה־אָפּטיילונג האָבן מיר עס געטאָן, ווייל מיר האָבן געוואָלט די קינדער זאָלן זיין אימשטאַנד אַליין די אָפּטיילונג צו לייענען, אפילו אָן לערערס הילף.

אין בוך געפינען זיך ניט קיין פראַגן און אַרבעטן, וואָס זאָלן קלאָרער אַרויסברענגען דעם קאָמפּלעקס. אַזעלכע פראַגן זיינען נויטיק, מיר וועלן זיי אָבער געבן צוזאַמען מיט שפּראַך־איבונגען אין אַ באַזונדער אַרבעטס־בוך, וואָס וועט דערשיינען בקיצור.

געבן אין דער כרעסטאָמאַטיע די אַרבעטן, וואָלט, ערשטנס, אויף אָן אוממעגלאַכן אופן פאַרגרעסערט דאָס בוך; ווידער, וואָלט די כרעסטאָמאַטיע פאַרלאָרן דעם כאַראַקטער פון אַ לייען־בוך.

דער ניט־לאַנג פאַרשטאָרבענער א. ליטוואַק, וואָס האָט שטענדיק גענומען אָן אַקטיוון אינטערעס אין דער אַרבעט פון די אידישע וועלטלאַכע שולן אין אַמעריקע, איז געווען דער ערשטער אונז צו דערמוטיקן אַזאַ טעקסט־בוך צונויפצושטעלן. ער האָט נאָך געהאַט אַ געלעגנהייט זיך צו באַקענען מיט דעם פּלאַן פון בוך און מיט דעם גרעסטן טייל פון דעם מאַטעריאַל.

אַ דערמוטיקונג צו טאָן אונזער אַרבעט האָבן מיר אויך געקראָגן פון דעם איצטיקן פאָרזיצער פון אַרבעטער־רינג בילדונגס־קאָמיטעט, פריינד י. פישמאַן.

ספּעציעל האָט זיך אינטערעסירט מיט אונזער אַרבעט דער לערער־ראַט פון די אַרבעטער־רינג שולן אין ניו־יאָרק, און מיר דריקן דאָ אויס אונזער האַרציקן דאַנק צו אַלע חברים לערער פאַר זייער קאָאָפּעראַציע.

אַ באַזונדער דאַנק קומט פ. געליבטערן, דעם בילדונגס־דירעקטאָר פון אַרבעטער־רינג, וועלכער האָט אונז אַ סך געהאָלפן מיט זיינע אָנווייזונגען; ח' נ. גראָס, וואָס האָט אונז דערלויבט זיך צו באַנוצן מיט זיין מאַנוסקריפּט פון דעבס ביאָגראַפיע; דעם ח' ב. ביאַלאָסטאָצקי, וואָס האָט ספּעציעל

אָנגעשריבן עטלאַכע זאַכן פאַרן בוך, און די חברים לערער: ת. בערנשטיין, ב. געבינער, ד. בערעזער, מ. דוכאָווני, ח. קאַנטאָראָוויטש, י לאַזאַרסאָן, ל. מעלצער, וואָס האָבן אונז אויף פאַרשיידענערליי אופנים געהאָלפן אין אונזער אַרבעט; ח' מענדל עלקין, וואָס האָט אונז אויסגעליען פון זיין רייכער בילדער־זאַמלונג אַ באַדייטנדיקע צאָל קונסט־בילדער פון אידישע מאָלער.

מיר דאַנקען אויך דעם א. ר. בילדונגס־קאָמיטעט, וועלכער האָט ביי אונז באַשטעלט אַ געוויסע צאָל קאָפּיעס פונם בוך און אונז דערלייכטערט די מאַטעריעלע לאַסט אַרויסצוגעבן דאָס בוך און דערלויבט אונז זיך באַנוצן מיט די אויסגאַבן פון אַרבעטער־רינג.

אויך דאַנקען מיר די פאַרוואַלטונג פון „קינדער־זשורנאַל" פאַר דער דערלויבעניש אויסצונוצן געוויסע זאַכן, וואָס זיינען אין דעם זשורנאַל געדרוקט געוואָרן.

דאָס בוך איז איצט אין די הענט פון די לערער, און מיר וועלן זיי זייער דאַנקבאַר זיין פאַר יעדער מעגלאַכער אָנווייזונג און באַמערקונג, וואָס זיי וועלן אונז צושיקן. מיר וועלן בלי־ספק אויסנוצן זייער דערפאַרונג ביים אַרויסגעבן אַ צווייטע אויפלאַגע פון בוך. בריוו קען מען שיקן אויף דעם אַדרעס פון פאַרלאַג מאַקס נ. מייזעל, 424 גרענד סטריט, ניו־יאָרק, נ. י.

ניו־יאָרק, 1932.

ז. יעפּרויקין

ח. בעז (בעזפּראָזוואַני)